بسم الله الرحمن الرحيم

د سرورِ کائنات ﷺ ژوند

ژباړه

الحاج مولانا مفتی [illegible] محمد انور [illegible]

المکتبة الغفوریة

کاسی روډ کوئټه

Download From: www.aghalibrary.com

حنفی

شافعی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل

اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی، دیوبند ، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں، فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب و غیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق

easypaisa

+923052488551
+923247442395

مالکی

حنبلی

بسم الله الرحمن الرحیم

لا إله إلا الله محمد رسول الله

د سرور کائنات صلی الله علیه وسلم ژوند

ددریم ټوک

اصلاح سوې نسخه

تألیف:

الحاج ملا عنایت الله "عِلمي" ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المکتبة الغفاریة ارګ بازار کندهار افغانستان

Download From: www.aghalibrary.com

ټول حقوق د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب پیژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات ﷺ ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمّد انور رحمة الله علیه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتـم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د لیکوالکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي ځایو کي تر لاسه کیږي:

- مکتبۀ رشیدیه: سرکي روډ کویټه.
- مکتبۀ محمّدیه: شاپ نمبر ۱۴ گرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبة القرآن والسّنة: محله جنګي پشاور.

المکتبۀ الغفّاریۀ ارګ بازار کندهار افغانستان

Download From: www.aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحيم

Download From: www.aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحیم

د خیبر د دوهمې حصې فتحه کېدل

رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره د خیبر هغه بلې دوهمې منطقې ته چې کُتیبه ورته ویل کېده ورغلی ځکه د خیبر اوله حصه چې نطاة او شق وه تېوله فتحه سوه، اوس نو دغه دوهمه منطقه رسول الله ﷺ او مسلمانانو محاصره کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: منجنیق هم راکش کړی ځکه منجنیق د قلاوو د نیولو دپاره ډېر اهمیت لري او ډېر کار ځني اخیستل کیږي، اوس نو دغه تېوله مسافه منجنیق کَشَوَل کیږي.

مسلمان ورونو! دغه یوه شي ته ډېر متوجه سی په عربي کې مثل دی چې وایي: (الحِکمةُ ضالة المؤمن) یعني: حِکمت د مسلمان ورک سوی شئ دی، هر چیري چې یې پیدا کړي منګولي پوري نیسي، هر چیري چې فن او حِکمت پیدا سي، مسلمان هغه اول حقداره او د دې مستحِق دی چې کار ځني واخلي او د خپل ځان په فایده یې استعمال کړي، مومن مسلمان د ساینس او تکنالوژي، تخنیک او حکمت، طب او ډاکتري په مقابله کې نه دریږي.

مسلمانانو منجنیق نه پېژندی خو کله چې په لاس ورغلی سمدستي یې د هغه په استعمالولو شروع وکړه، نو په هر شي کې چې د مسلمانانو ګټه او فایده وي هغه باید ژر تر ژره زده او استعمال کړي حتّی د هغه په استعمالولو کې ځنډ او تاخیر هم باید و نه سي، نن ورځ هم طب او تخنیک زده کړی، ساینس او تکنالوجي زده کړی، د اسلام او وطن د لوړوالي او ترقۍ دپاره یې استعمال کړی څو ترڅو به مو مشین آلات او دواوي د کفري ملکو څخه راځي؟ څو تر څو به د تعلیم او علاج دپاره کفري ملکو ته سفرونه کوو؟ الله ته وګوری که د کفارو تقلید کوی په موډ او فېشن کې یې مه کوی، په بد اخلاقي او عیاشي کې یې تقلید مه کوی، د حجاب په غورځولو او په بې ستري کې یې تقلید مه کوی، په علم او تخنیک کې ځانونه پسي ورسوی، بلکه باید تر هغو د مخه

سی، لکه څرنګه چې د اسلام په اولو قرنو کې هم داسې وه، یهودو او نصاراوو اسلامي ملکو ته د زده کړې او تعلیم دپاره سفرونه کول، خو په کراره کراره یې زموږ د غفلت څخه ګټه اخیستل په موږ کې یې فسق او فساد نشرکړه، له خپله دینه یې لیرې کړو، په فحشاء یې مشغوله کړو، پوهه او تعلیم دوی را څخه یو وړه، په نتیجه کې یې استعمار راباندې شروع کړي، اوس هم فُرصه او موقع سته د غفلت له خوبه را ویښ سی د خپلو نوو نسلو اصلاح کولو ته متوجه سی د تاریخ د بد نامیو او الٰهي عذابو څخه وبېرېږی.

بیرته قصې ته راسه!

مسلمانانو د خیبر و دوهمې حصې ته منجنیق وروستی او د یهودو قلا یې محاصره کړه، خو یهود یې د قلا څخه په غشو ولې او د قلا څخه نه را وزي.

رسول الله ﷺ په یوه فارغه وخت کې هغه غنیمتونه وېشل چې د نزار د قلا څخه مسلمانانو ته په لاس ورغلي وه، دغه د غنیمتو د وېشلو په وخت کې یو صحرايي عرب و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ امر وکړی چې ده ته هم په دغه غنیمتو کې حصه ورکړی نو خود مسلمانانو څه مال ورکړی، صحرايي و ویل: دا څه شي دي چې ما ته مو راکړه؟ رسول الله ﷺ ویل: دا ستا حصه ده، صحرايي و ویل: ما د دغه مال دپاره ستا متابعت نه دی کړی، یعني: زه د غنیمتو دپاره نه یم مسلمان سوی، بلکه ما د دې دپاره ستا متابعت کړی دی چې پر دغه ځای په غشي و ویشتل سم (په ګوته یې خپلې غاړې ته اشاره وکړه) او د دغې لازې جنت ته داخل سم، رسول الله ﷺ و فرمایل: که ته د الله جل جلاله سره صادق وې هغه رب به ستا تصدیق وکړي، لږ وخت وروسته مسلمانانو د حملې إراده وکړه او دغه صحرايي هم ور سره ملګری دی، هلته بیا یهودو په غشو ویشتل شروع کړه او دغه صحرايي پر هغه ځای په غشي و ویشتل سو کوم چې ده په ګوته اشاره ورته کړې وه، د الله جل جلاله قدرت دی، د ده د مسلمانېدلو څو لحظې وروسته پر هغه ځای په غشي و ویشتل سو کوم چې ده اشاره ورته کړې وه او شهید و وژل سو، نو یې و رسول الله ﷺ ته راوړی رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا هغه نفر دی دا په خپله هغه سړئ دی؟ ویل هو، رسول الله ﷺ د ده د غاړې و هغه ځای ته وکتل چې دغه صحرايي اشاره ورته کړې وه،

واقعاً هم عیناً په هغه ځای کې غشي بند ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: دیٰ د الله جل جلاله سره صادق ؤ نو الله جل جلاله هم د ده تصدیق وکړی، بیا نو رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه ویل: الٰهي دا ستا بنده دی او ستا په لار کې مهاجر را ووتی او ستا په لار کې شهید و وژل سو او زه پر دغه شاهد یم.

د صحابهٔ کرامو مشران چې دلته حاضر وه هغه وایي: زموږ د هر یوه دا تمنّا او خواهش وو چې کشکي موږ د ده پر ځای وای، سبحان الله! څو لحظې عمر په اسلام کې او بیا شهادت او بیا رسول الله ﷺ پر ده شاهدي آداء کوي، دا څومره لوړه درجه او عظیم مقام دی چې یو څوک یې په څو لحظو کې تر لاسه کوي، جنت و هغه چا ته آسانه دی چې الله جل جلاله یې ورته آسانه کړي، خو زموږ په عقیده او عمل، صدق او اخلاص پوري هم تعلق لري، دا سې نه لکه د نن ورځې ځیني مسلمانان چې د ده خبري او د ده قیافه د ده د عمل او د ده د معاملې سره مځکه او آسمان فرق لري.

کله چې رسول الله ﷺ غنیمتونه وېشل د هغو مریضانو حصه یې هم کېښوول کوم چې په حدیبیه کې یې ګډون کړی ؤ او اوس خیبر ته د ناروغۍ په سبب نه دي حاضر سوي، هغه نفر یې هم پر حاضرو نفرو حساب کړه او د هغو کسانو حصه یې هم کېښوول چې په حدیبیه کې حاضر سوي وه او بیا وفات سوي وه او هغو نفرو ته یې هم حصه ورکړه چې په دغه خیبر کې شهیدان سوي وه، د هغو د کورنیو دپاره یې حصه جلا کړه، مقصد دا چې رسول الله ﷺ د غنیمتو په وېشلو کې د ټولو کسانو مراعت وکړی.

دغه د غنیمتو د وېشلو په وخت کې د غطفان لښکر بیا را ورسېدی، عُیینه (مُطاعِ احمق) او پنځه زره نفره لښکر ور سره دی را ورسېدل، رسول الله ﷺ غنیمتونه ویشي، عُیینه اجازه وغوښتل چې د رسول الله ﷺ سره وګوري اجازه ورکول سوه عُیینه چې د غنیمتو وېش ولیدی پوه سو چې د خیبر خبره خلاصه سوه، نو یې رسول الله ﷺ ته وویل: یا محمّد! ﷺ ما ته هم د دغه مکافات راکړه چې د یهودو ملګرتیا مي پرېښوول او زه ولاړم، یعني: ما ته هم په دغه غنیمتو کې څه راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عُیینه! تا یهود د هغې نارې په سبب پرېښوول هغه چې یوه نفر ناري کړه چې د خپل قوم ساتنه وکړی، عُیینه پوه سو چې رسول الله ﷺ په قصه خبر دی،

د مخه د ده دا خيال نه ؤ چي رسول الله ﷺ دي زموږ د بيرته تللو په سبب خبر وي. بيا يې و ويل: يا محمّد! ﷺ خير دی ته کريم يې سخي او جواد يې، بيا هم يو شئ راکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: ذو رقبه يې ستا، عُيينه ويل: مقصد دي څه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عُيينه! ته تېره شپه بيده وې او خوب دي ليدی چي زما څخه په غنيمتو کي حصه غواړې او ما درته وويل: ذو رقبه يې ستا، عُيينه ته يې هغه د ده خوب و وايه، عُيينه په تعجب کي سو چي دا څه قصه ده؟ ويل: هو ما خوب ليدی! ښه اوس ذو رقبه راکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: ذو رقبه يو خالي غر دی شئ پکښي نسته ورسه وايې خله.

نو عُيينه مطاع احمق ته هيڅ نه ور ورسېدل، نه په غنيمتو کي حصه او نه هغه تر جنګ د مخه چي رسول الله ﷺ ورکول چي ويل: د خيبر د يوه کال مېوې واخله او بيرته ولاړسه، عُيينه د خپلي بيعقلۍ په سبب خالي لاس پاتې سو.

اوس چي عُيينه وليده چي د مسلمانانو څخه هيڅ په لاس نه ورغله نو بيا د يهودو قلا ته دننه ورغلی او هغه و جنګ ته تشويقوي، وايي: صبر وکړی تينګ سی، مقاومت وکړی زه ستاسي سره يم زما سره لښکر را سره دی، يهودو ويل: ستا د لاسه موږ ته مصيبت پيښ دی، ته وې چي بني قريظه دي په حلال کړه، ته وې چي موږ دي پرېښوولو او ته ولاړې، دا ټوله ستا د لاسه را پيښ دي.

په دغه وخت کي د بني مُرّه د قبيلې مشر او سردار حارث بن عوف هم راغلی غواړي چي حالات وويني، هغه هم عُيينه ملامتاوه، ويل: که دي د خيبر د يوه کال مېوې اخيستي وای دا ستا دپاره ښه نه وه؟

اوس نو د خيبر د دوهمي حصې (کُتيبه) محاصرې هم څوارلس ورځي دوام وکړی، يهود هيڅ د قلاوو څخه نه را وزي، په دغه څوارلسمه يا آخري ورځ رسول الله ﷺ د دې إراده وکړه چي دوی ته هم منجنيق و دروي، هلته دننه په قلا کي د خيبر پاچا کنانه بن أبي الحُقيق چي زړه يې د بيري ډک ؤ، يوازي دئ نه بلکه ټول يهود په بېره او وارخطايي کي وه، دوی دننه په قلاوو کي دي او قلاوي هم محکمه او مظبوطه قلاوي دي چي څوک نه سي ور تلای، بيا هم بېره او وارخطايي پر غالبه وه،

نو دغه کنانه بن أبي الحُقیق د خیبر پاچا د ده ښځه یوه لیندۍ ورسره وه،
ورونو! غشی او لېندۍ درې شیه دي، لېندۍ هغه کوږ، نیم دائرې، لرګئ دی چي دوه سره یې په یوه تناو تړلي دي، چي دا لېندۍ سوه او یو تناو دی چي د لیندۍ په دوو سرو پوري تړل کیږي او یو هم غشی دی چي په تناو کي ایښوول کیږي، اوس کنانه د یهودو پاچا غواړي چي دغه تناو په لیندۍ پوري وتړي، تناو یې د لېندۍ په یوه سر پوري تړلی دی او غواړي چي د تناو دغه بل سر په لېندۍ پوري وتړي، مګر د ډیري بیري ښځه رېږدي او تناو نه سي تړلای، دا یې د پاچا حال ؤ چي د بیري او رېږدېدلو په سبب په لېندۍ پوري تناو نه سي تړلای نو جنګ به څنګه کوي؟
نو یې د دغه بیري په سبب د تسلیمېدلو نیت او إراده وکړه او د دغه کار دپاره یې د یهودو نور مشران را وغوښتل چي مشوره ور سره وکړي، مشران راغله کنانه ورته وویل: خوښه مو نه ده چي د مسلمانانو سره صلحه وکړو؟ هغو هم صلحه خوښه او قبوله کړه.
کنانه بن أبي الحُقیق و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي زه د خبرو دپاره درکښته کېږم، رسول الله ﷺ د ده غوښتنه قبوله کړه او دئ ورغلی اوس پر صلحه خبري ور سره کوي، یهود غواړي چي د خپل تسلیمېدلو دپاره شرطونه کښېږدي د ځان دپاره امتیازات غواړي، رسول الله ﷺ نه شرطونه قبلوي نه امتیازات ورکوي، بیا یې و ویل: جزیه به درکوو، رسول الله ﷺ وفرمایل: اوس چي جنګ وسو د جزیې خبري نسته، جزیه ترجنګ د مخه وه اوس صلحه ده او پر هر شي چي اتفاق در سره کوم هغه زما اختیار دی، خبري ډیري وسوې خو په آخر کي اتفاق ته ورسېدل چي هغه اتفاق داسي ؤ:

۱ – هر هغه څوک چي په قلاوو کي دي هغه به نه وژل کیږي او د هغو اولادونه به هغوته ورکول کیږي.

۲ – ټول یهود به د خپلو اولادو سره د خیبره ښځه وزي.

۳ – خپله اسلحه او نقد مالونه به ټول پرېږدي، خاصتاً سره او سپین زر.

دغه شرط چي سره او سپین زر به هیڅ نه وړي د یهودو دپاره تر ټولو شرطو سخت او مشکل ؤ، یعني بېله اسلحې او زرو څخه کوم شئ چي یهود ور سره وړلای سي هغه

دي يُوسي، خو زر او اسلحه به نه وړي.
چي د شرطو خلاصه داسي ده: د خيبر ټول يهود به خيبر پرېږدي، حتّی په جزيرةُ العرب کي به نه اوسيږي بلکه شام ته به فراره کيږي، زر او اسلحه به نه وړي او د دې په مقابل کي به رسول الله ﷺ څوک نه وژني او اولادونه به يې ورايله کوي، خو پر يهودو يې يو بل شرط هم کښېښاوه، چي د خپلو خزانو څخه به هيڅ شئ نه پټوي. يعني: داسي نه چي سپين او سره زر پټ کړي، بلکه مسلمانانو ته به يې ښکاره کوي او تسليموي او که بيا چيري د سرو يا سپينو زرو يوه ټوټه پيدا سي بيا نو هيڅ اتفاق نسته.
يعني: ټول يهود وژل کيږي، پر يهودو دا تاکيد وسو چي نقد مال به نه پټوی.
رسول الله ﷺ دغه شديد شرط په دې سبب پر يهودو کښېښووی چي يهود سرد او سپين زر پټ نه کړي، ځکه ممکنه وه چي يهود زر پټ کړي او د رسول الله ﷺ دا إراده وه چي يهود بايد خپل مالونه ټول تسليم کړي.
اوس نو يهودو قلاوي خلاصي کړې، اسلحې يې تسليم کړې، سره او سپين زر يې تسليم کړه او ځانونه د فراره کېدلو دپاره تياروي، کومه اسلحه چي مسلمانانو ته په دغه آخرنيو قلاوو کي په لاس ورغله هغه داسي وه:
زر نېزې، څلور سوه توري، پنځه سوه لېندۍ او ټول هغه غشي چي موجود وه، دا بېله سرو او سپينو زرو او څلوېښت زره د خرما يا کجور وني، دغه ټول شيان يوازي د کُتيبه څخه وه، دا بېله هغو شيانو څخه وه چي مسلمانانو په نِطاة او شق کي اخيستي وه، دغه مالو ته فکر وکړه چي مسلمانانو ته په خيبر کي ور و رسېدل، پر دې ټولو سربېره چي د خيبر په قلاوو کي مسلمانانو ته په لاس ورغلي وه يو هم د تورات ډيري پخوانۍ نسخې وې، مګر يهود رسول الله ﷺ ته ورغله او ويل: يا محمّد! ﷺ دغه زمونږ مقدس کتابونه دي دا بيرته موږ ته را کړه، که څه هم د رسول الله ﷺ په وسه پوره وه چي دغه کتابونه خيري کي يا يې و سوځي، ځکه دغه کتابونه تر صلحي د مخه د خيبر په اولو قلاوو کي په لاس ورغلي وه، مګر رسول الله ﷺ مهربانه او بخښونکی ؤ او مسلمانان د اقلياتو سره نرمه او پسته ګذاره کوي، نو يې دغه کتابونه بيرته دوی ته ورکړه، بيا نو يهودو مشوره سره وکړه او رسول الله ﷺ ته ورغله ويل:

یا محمّد! ﷺ تاسي ته د خیبر مځکه او زراعت داسي نه دي در معلوم لکه موږ ته او په دغه کښتو هم تاسي داسي نه پوهېږی لکه موږ.

واقعاً په خیبر کي دومره کښتونه او باغونه وه چي په ټوله جزیرة العرب کي یې مثل نه ؤ یوازي په کُتیبه کي بېله شق او نطاة څخه د خرما څلوېښت زره وني وې، نو ویل: یا محمّد! ﷺ که چیري ستا خوښه وي او موږ د نوکرانو او بزګرانو پر قسم په خیبر کي پرېږدې؟ څکه یهود اوس په خیبر کي د هیڅ شي مالکان نه دي، نو ویل: فقط د نوکرانو او خدمت ګارانو په شکل غواړو چي پاته سو، د اُجرې او مزدورۍ په مقابل کي به دغه باغونه روزو او موږ تر تاسي ښه په پوهېږو، رسول الله ﷺ هم موافقه ورسره وکړه چي یهود دي په خیبر کي د مسلمانانو په کورو کي فقط نوکران پاته سي، کورونه، مځکه او باغونه ټول د مسلمانانو دي او دوی د مسلمانانو نوکران دي کارونه به کوي او د دوی مزدوري د خیبر نیم حاصلات دي، هر کال به د خیبر د حاصلاتو څخه په سلو کي پنځوس خپله مزدوري اخلي، لکه زموږ په وطن کي کښتګران.

او دا چي رسول الله ﷺ دوی پرېښوول د هغه اساسي علت دا ؤ چي مسلمانانو د خیبر د روزني دپاره مریان او نوکران نه درلودل او په خپله مسلمانان په جهاد مشغول وه، نو که مسلمانان څانونه د خیبر د زراعت په روزلو مشغول کړي جهاد پاته کیږي، نو څکه رسول الله ﷺ دوی ته اجازه ورکړه چي په دغو کورو کي واوسیږي، کورونه د دوی مِلک نه دی کورونه اصلاً د مسلمانو دي، خو چاره نه وه دوی هم باید په یوه څای کي اوسېدلي وای، نو څکه دوی ته اجازه وسوه چي په دغو کورو کي و اوسیږي او د خیبر د زراعت روزنه او مسئولیت پر غاړه واخلي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي یهود پرېږدی خپل کارونه دي کوي او په دغو کورو کي دي اوسیږي.

د أبي الحُقیق یهودي د دوو زامنو وژل

رسول الله د یهودو پاچا کنانه او د هغه ورور رُبیّع را وغوښتل چي د دوی سره د بني النضیر د یهودو خزانه ورسره وه، رسول الله ﷺ د هغې خزانې پوښتنه څني وکړه چي هغه مو څه کړه؟ کنانه انکار وکړی چي نه په هغه خبر یم او نه یې څای

را معلوم دی، خو د يهودو څخه يو بل نفر چې د دغه کنانه د اکا زوی ؤ رسول اللهﷺ ته ورغلی او ويل: ما به کنانه ليدی چې هر سهار به پر دغه خرابه ګرځېدی. رسول اللهﷺ بيا وکنانه ته و ويل: که مي خزانه ستا سره پيدا کړه و دي وژنم؟ کنانه ويل هو، رسول اللهﷺ امر وکړی چې دغه خرابه وکِنی، خرابه وکِندل سوه او د هغه ځای څخه هغه د دوی د خزانې څه مال را وايستل سو، رسول اللهﷺ د هغه نور پاته مال پوښتنه ځني وکړه، کنانه بيا هم نه غوارِي چې هغه مال ور تسليم کړي، نو يې کنانه د زبيرؓ په لاس ورکړی چې عذاب ورکړه ترڅو چې هغه پاته مال راوړي خو کنانه د پاته مال اقرار نه کاوه، بيا نو رسول اللهﷺ محمّد بن مسلمهؓ امر کړی چې کنانه او د ده ورور و وژني، اصلاً د يهودو سره داسې اتفاق سوی ؤ: که چيري په يهودو کي د هر چا سره پټ سوی مال چې سره او سپين زر دي پيدا سود نو ټول يهود وژل کيږي، مګر رسول اللهﷺ د خپل رحم او مهربانۍ په سبب يوازي کنانه او د ده ورور رُبيّع د دغه خيانت او هغه اتفاق پر اساس و وژل، ځکه دوی دوو دغه خيانت کړی ؤ او نور يهود يې پرېښوول، پر دغه سربېره بيا هم يهودو نور زر پټ کړي وه، ځکه مال او پيسې د يهودو د زړه ټوټه ده او بيا په وروسته کي يې په هغو مالو سره تجارت کاوه، خو مسلمانانو په دغه وخت کي نور مال نه کړی ځني پيدا.

په زهرو لړل سوی پُسه

اوس د خيبر جنګ خلاص سو او رسول اللهﷺ د خيبر پر شا وخوا خېمې درولي دي چې د يهودو څخه يوه ښځه و رسول اللهﷺ ته ورغله چې نوم يې زينب بنت الحارث ؤ او د سلام بن مشکم ښځه وه، هغه سلام چې د صعب بن زبير په قلا کي و وژل سو او دغه زينب د مرحب پهلوان ورېره وه، دغه ښځه راغله ويل: يا محمّد! ﷺ تا کولای سوای چې د هغه عهد او اتفاق په اساس (چې که سره يا سپين زر پيدا سوه بيا نو ټول يهود وژل کيږي) موږ ټول يهود و وژنې ځکه موږ خيانت کړی ؤ خو تا موږ ته عفوه وکړه، نو ما تا ته يوه مېلمستيا جوړه کړې ده چې دا د هغه شکر دی چې تا موږ نه و وژلو، نو يې رسول اللهﷺ ته خواږه راوړل چې هغه کباب سوی پُسه ؤ او په

زهرو لړل سوی ؤ، ښځي د مخه پوښتنه کړې وه چي د رسول الله ﷺ په پُسه کي د کوم ځای غوښي خوښي دي؟ په جواب کي ورته ویل سوي وه چي د رسول الله ﷺ د اوږې غوښي خوښي دي (چي موږ وزر ورته وایو) نو دې د دغه پُسه په وزر کي ډیر زهر اچولي وه دغه په زهرو لړل سوی پُسه یې و رسول الله ﷺ ته را وړی، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام کښېنستل چي دغه پُسه و خوري، رسول الله ﷺ یوه ګوله یا لقمه واخیستل په خوله کي یې کښېښوول چي وې خوري صحابهٔ کرامو هم په خوړلو شروع وکړه، اول هغه څوک چي ګوله یا لقمه یې تېره کړه هغه بِشر بن البراء بن معرور ﷺ ؤ، هغه دغه ګوله تېره کړل مګر نورو اصحاب کرامو هغه اوله ګوله چي یې په خوله کي وه هغه یې ژوول، چي رسول الله ﷺ رږغ پر وکړی: خوړل بس کړی.

رسول الله ﷺ هغه خپله ژوولې ګوله تو کړه، البته ډیره لږ توته تېره سوې وه، نو ویل: خورک پرېږدی او د خولې خواړه مو تو کړی، صحابهٔ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! څه پېښه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه پُسه را ته وایي: ښه متوجه سی (حلال سوی او کباب سوی پُسه خبري کوي) ویل: دغه پُسه را ته وایي: ما مه خوره زه په زهرو لړل سوی یم.

دا د رسول الله ﷺ معجزه وه حلال سوی او کباب سوی پُسه خبري ورته کوي او په حال یې خبروي چي ما مه خوره زه په زهرو لړل سوی یم، بیا یې هغه ښځه را وغوښتل ویل: ولي دي دا کار وکړی؟ هغې و ویل: ما د ځان سره و ویل: که دغه سړئ پاچا ؤ موږ به څني فارغ سو او که نبي ؤ الله جل جلاله به یې په حال خبر کړي.

په اول کي رسول الله ﷺ دغي ښځي ته عفوه وکړه، خو بِشر ﷺ د دغو زهرو د خوړلو په سبب په اول کي شَل سو او بیا څه موده وروسته وفات سو، بیا نو رسول الله ﷺ دغه ښځه د بِشر ﷺ په قصاص کي و وژل او په خپله رسول الله ﷺ پاته ټول عمر د دغو زهرو څخه تکلیف لیدی، همېشه به څه موده ترمنځ یا په کال کي یو وار د دغه زهرو په سبب درد ورته پېښېدی او رسول الله ﷺ به ویل: همېشه د هغه پُسه د خوړلو څخه چي ما د خیبر په ورځ وخوړی درد حسوم.

او په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشي ﷺ څخه

روایتوي چي رسول الله ﷺ د رحلت یا وفات په ناروغي کي و فرمایل:
« مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْبَرَ فَهَذَا أَوَانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السُّمِّ » [رواه: البخاري]

ژباړه: همېشه د هغو خوړو درد حسوم چي ما په خیبر کي وخوړل نو دا هغه وخت دی چي له هغو زهرو څخه ما ته زما د أبهر پرې کېدل پېښ سوه. (أبهر مي پرې سو)
أبهر هغه رګ یا شریان دی چي د زړه وینه پکښې تېرېږي، نو د رسول الله ﷺ د رحلت په وخت کي د ده ﷺ د زړه رګ د هغو زهرو د خوړلو په سبب پرې یا قطعه سو چي په خیبر کي یې خوړلي وه.

ډیر علماء کرام وایي: دا د رسول الله ﷺ شهادت دی، دئ ﷺ دغه د خیبر د زهرو په واسطه شهید وفات سو، رسول الله ﷺ لره ټول صفتونه پوره وه حتّٰی شهید هم دی.
اوس نو د خیبر جنګ او غزاء په پوره ډول د هره اړخه پای ته ورسېدل.
په خیبر کي د مسلمانانو د شهیدانو شمېر (١٦) نفره دی، رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین او د یهودو د وژل سوو کسانو شمېر (٩٣) نفره دی.

کله چي د خیبر ټول جنګ خلاص سو که ګوري د سپرو یوه ډله را رهي ده چي دا د مسلمانانو هغه مهاجرین وه چي حبشې ته تللي وه او اوس بیرته راغله څکه رسول الله ﷺ عَمرو بن اُمیه الضُمري رضي الله عنه ور لېږلی ؤ چي بیرته راسی، دوی هم د رسول الله ﷺ د امره سره سم د حبشې څخه را رهي سوه او مدینې منورې ته ورسېدل، هلته یې ولیدل چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د خیبر د فتحه کولو دپاره تللی دی نو دوی هم پسي ور رهي سوه چي د خیبر په فتحه کولو کي ګډون وکړي، مګر خیبر ته په داسي وخت کي ور ورسېدل چي خیبر فتحه سوی ؤ او اوس چي یې د رسول الله ﷺ سره ولیدل هغه ﷺ ډیر په خوشاله سو او وې فرمایل:
« ما أدری بأیهما أنا أفرح ؟ بقدوم جعفر أو بفتح خیبر؟»
یعني: نه پوهېږم چي په کوم یوه خوشالي وکړم یا په کوم یوه خوشاله سم؟
آیا د جعفر رضي الله عنه په راتګ سره ؟ که د خیبر په فتحه سره ؟

او تاسي ته معلومه ده چي د حبشې د مهاجرو مشر جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه د حضرت علي رضي الله عنه ورور او د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ، بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي د غنیمتو څخه دي د حبشې و مهاجرو ته هم حصه ورکول سي، ځکه دوی په دغه نیت خیبر ته راغله چي د رسول الله ﷺ سره په جهاد کي حصه واخلي خو دوی په داسي وخت کي خیبر ته ورورسېدل چي خیبر فتحه سوی ؤ.

د فَدَک د یهودو سره صلحه

تاسي پوهېږی چي په ټوله جزیرةُ العرب کي یهود په څو ځایو کي اوسېدل؟
په جزیرةُ العرب کي د یهودو د استوګني ځایونه پنځه وه چي هغه په داسي ډول سره وه:

۱ – مدینه منوره، چي هلته د یهودو هغه درې عمده قبیلې: بني نظیر، بني قینُقاع، بني قُریظه د نورو عربو ترڅنګ اوسېدلې.

۲ – خیبر، چي دا د یهودو لوی او اساسي مرکز ؤ او بېله یهودو بل څوک هلته نه وه موجود.

۳ – فَدَک، چي دلته هم یوازي یهود اوسېدل.

۴ – واديُ القرٰی، چي دلته هم یهود اوسېدل خو یو څه لږ مشرک عرب هم ور سره اوسېدل.

۵ – تَیماء، چي دلته هم خالص یهود اوسېدل.

نور نو په ټوله جزیرةُ العرب کي یا بُت پرستان اوسېدل، یا په ځینو ځایو کي نصارا اوسېدل، لکه نجران او ځیني نور ځایونه.

څرنګه چي د مدینې منورې څخه یهود وایستل سوه، خیبر فتحه سو، اوس د فدک نوبت دی، د خیبر تر فتحه کېدلو د مخه کله چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه خیبر ته ورسېدی په دغه وخت کي یې مُحَیصه بن مسعود رضي الله عنه د فَدَک و یهودو ته ور ولېږی چي اسلام ته یې دعوت کړي، خو هغو دغه دعوت نه کړی قبول او اوس چي رسول الله ﷺ خیبر فتحه کړی الله جل جلاله د فدک د یهودو په زړو کي بېره ور واچول، نو یې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي موږ هم داسي صلحه در سره کوو

لکه د خيبر يهودو چي در سره وکړه، رسول الله ﷺ هم صلحه قبوله کړه او فدک د مسلمانانو سو، يهود فقط د نوکرانو په شکل هلته په فدک کي اوسيږي.

د واديُ القرٰی فتحه کېدل

اوس چي رسول الله ﷺ د خيبر د فتحه کولو څخه فارغه سو او فدک په خپله صلحه قبوله کړه نو د واديُ القرٰی پر طرف رهي سو چي هلته هم يهود اوسېدل او څه لږو عربو هم ژوند ور سره کاوه، د واديُ القرٰی يهودو د جنګ دپاره پوره آمادګي او تياري نيولې وه، د مسلمانانو لښکر لا هلته نه وه اړولي چي د يهودو له طرفه د غشو ويشتل شروع سوه، چي په دغه غشي ويشتلو کي د رسول الله ﷺ يو مريئ چي (مُدعِم) نومېدی په غشي و ويشتل سو او ووژل سو، صحابهٔ کرامو وويل: ده ته دي د جنت مبارکي وي، رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی هغه کالئ چي ده د خيبر په ورځ د غنيمتو څخه واخيستی او د تقسيم يا وېشلو دپاره يې را نه وړی هغه به پرده باندي اور بلوي، خلکو چي د رسول الله ﷺ دغه قول واورېدی نو يوه سړي و رسول الله ﷺ ته د چوتي يوه يا دوې تسمې را وړې، چي دا يې هم تر وېش د مخه د غنيمت د مالو څخه اخيستي وې او اوس يې د اور له بيري و رسول الله ﷺ ته ور تسليم کړې، رسول الله ﷺ و فرمايل: د چوتي يوه يا دوې تسمې د اور، يعني: هر هغه څوک چي د غنيمت هر شئ تر تقسيم د مخه واخلي هغه شئ به د قيامت په ورځ د ده دپاره له اوره څخه جوړ سي او عذاب به په ورکول کيږي.

د مجاهدينو د پام وړ مسئله: هر هغه شئ چي د دښمن څخه په غنيمت اخيستل کيږي هغه بايد خپل آمر ته تسليم سي او آمر يې بايد په شرعي طريقه پر مجاهدينو ووېشي، که داسي و نه سي هغه شئ به د قيامت په ورځ د هغه د اخيستونکي دپاره د اور سي او ده ته به عذاب په ورکول کيږي او دا هم فرق نه لري چي دغه شئ آمر د ځان دپاره واخلي يا يې افراد واخلي دواړو ته يو قسم جزاء ورکول کيږي.

او بيا رسول الله ﷺ خپل اصحاب د جنګ دپاره تيار او آماده کړه، د لښکر

عمومي بيرغ يې سعد بن عُبادهﷺ ته ورکړی، يو بيرغ يې حُباب بن منذرﷺ ته ورکړی، يو بيرغ يې سهل بن حُنيفﷺ ته ورکړی او يو بيرغ يې عُباده بن بِشرﷺ ته ورکړی، بيا يې د واديُ القرٰی يهود و اسلام ته دعوت کړل، خو هغو اسلام نه قبلاوه بلکه د هغو له طرفه يو پهلوان د مبارزې دپاره را و وتی و ده ته زبير بن العوامﷺ ور و وتی او يهودي يې و وژی.

بيا د يهودو بل پهلوان را و وتی دا هم زبيرﷺ و وژی، د يهودو له طرفه بل پهلوان را و وتی، د هغه د مبارزې دپاره حضرت علیﷺ ور و وتی او يهودي يې و وژی، ترڅو چې د يهودو له طرفه په دغه مبارزه کې (۱۱) نفره پهلوانان و وژل سوه او د هر پهلوان تر وژلو وروسته به مسلمانانو يهود و اسلام ته دعوتول او هغو به د اسلام د قبلولو څخه انکار کاوه، په دغه ورځ مسلمانانو خپل لمنځونه پر وخت او په جماعت سره آداء کول، هر وخت چې به رسول اللهﷺ لمونځ آداء کړی بيا به يې يهود و اسلام، الله او رسول الله ته دعوت کړه او د هغو تر انکار وروسته به بيا جنګ شروع سو، په دغه ورځ تر مابنامه پوري جنګ وسو، په دا سبا سهار تر لمانځه وروسته بيا جنګ شروع سو خو د لمر د را ختلو سره يهود تسليم سوه او واديُ القرٰی په جنګ سره فتحه سوه، الله جل جلاله مسلمانانو ته د يهودو ډير مالونه او سامانونه په غنيمت ور کړه.

د تيماء د يهودو سره پر جزيه صلحه

تيماء چې د يهودو بله منطقه وه کله چې د هغه ځای يهودو ته د خيبر د فتحه کېدلو خبر ور ورسېدی او بيا يې د فدک د يهودو اخبار واورېدل او بيا د واديُ القرٰی د يهودو په تسليمېدلو خبر سوه يوازې دا نه چې د مسلمانانو پر ضد يې هيڅ مقاومت و نه کړی بلکه په خپله دوی و رسول اللهﷺ ته حال ولېږی چې موږ نه جنګ غواړو نه صلحه بلکه مسلمانانو ته جزيه ورکوو، رسول اللهﷺ هم د دوی دغه غوښتنه قبوله کړه او پر جزيه يې فيصله ورسره وکړه، رسول اللهﷺ دوی ته د أمان ليک ورو ليکی چې د دغه ليک نوشته کوونکی خالد بن سعيدﷺ ؤ او ليک داسې ليکل سوی ؤ:

دا د محمّد رسول اللهﷺ له طرفه و بني عاديا ته ليک دی چې د دوی ساتنه

د مسلمانانو پر ذمه ده او دوی به مسلمانانو ته جزیه ورکوي، پر دوی نه تجاوز کیږي او نه د خپله ځایه ځخه ایستل کیږي، شپه یې د راحت ده او ورځ یې د کار کولو ده.

د جزیرة العرب ځخه د یهودو ایستل

د یهودو ټولي منطقې فتحه سوې او یهود بیا هم د رسول الله ﷺ په وخت او زمانه کي په جزیرةُ العرب کي پاته وه، د حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د خلافت په دوره کي هم یهود موجود وه ځو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلافت په وختو کي په خیبر کي یو مسلمان سړئ د یهودو له طرفه ووژل سو.

دغي قصې ته ښه متوجه سی چي د یوه مسلمان سړي وینه یواځي د هغه وخت و حاکمانو او آمرانو ته نه بلکه په هر وخت کي یې د مسلمانانو و آمرانو ته ځومره اهمیت درلودی، د یوه مسلمان د وژلو په سبب وکفارو ته په کومه اندازه جزاء ورکول کېده؟ خو تاسي یې د نن ورځي د حاکمانو او آمرانو د حالاتو سره مقایسه کړی! دغه د عدل ترازو او حکم به تاسي ته پرېږدم، آیا د مسلمان تر ویني بل ارزانه شئ سته؟

حضرت عمر رضی الله عنه په دغه باره کي تحقیقات شروع کړه خو یهود هیڅ حال نه وایي او نه اقرار کوي، یو مسلمان نفر په خیبر کي د یهودو له طرفه وژل سوی دی خو یهود حال نه وایي چي چا وژلی دی، حضرت عمر رضی الله عنه ورته و ویل: که قاتل په لاس را نه کړی تاسي ټول فراره کوم، خو یهود پر خپل انکار ټینګ وه او قاتل یې نه ورښاوه، نو حضرت عمر رضی الله عنه ټول یهود فراره کړه، د خیبر یهود، د فدک یهود، د وادئِ القرٰی یهود د یوه مسلمان سړي د وژلو په سبب ټول فراره کړل سوه، بالکل د جزیرةُ العرب ځخه وایستل سوه، په ټوله جزیره کي نور یهود نه سوه پاته ښله د تیماء د یهودو ځخه، دا ولي پاته سوه؟ ځکه د تیماء یهود په جزیه اوسېدل مال او ملک د دوی ؤ او دوی مسلمانانو ته جزیه ور کول، خو د هغه نورو یهودو سره اول جنګ وسو او بیا په صلحه پاته سوه، د هیڅ مځکي او جایداد مالکان نه وه فقط نوکران او خدمتګاران وه او د هغو اختیار د مسلمانانو په لاس ؤ هر وخت چي یې ایستل کولای یې سوای مګر د جزیې یهودو ته امان ؤ.

نو ځکه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د يوه مسلمان د وژل کېدلو په سبب هغه نور يهود ټول و شړل او يوازي د تيماء يهود په جزيرة العرب کي پاته سوه. دا د جزيرة العرب څخه د يهودو د ايستلو سر او سبب ؤ.

پسله هغه چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو د يهودو ټولي منطقې فتحه کړې نو د يهودو د منطقو څخه بيرته د مدينې منورې پر طرف رهي سوه، که ګوري په لار کي د غطفان قبيله هغه چي عُيينه بن حِصن يې رئيس ؤ ولاړه ده، د دوی لا تر اوسه و مسلمانانو ته اميد سته او غواړي چي پر مسلمانانو حمله وکړي، رسول الله ﷺ وليدل چي عُيينه اوس هم مور نه پرېږدي او لا را پسې دی نو يې لښکر امر کړی چي د عُيينه پر طرف درځی، د مسلمانانو لښکر د عُيينه پر طرف ور رهي سو، د الله جل جلاله کارونه دي عُيينه چي د مسلمانانو د لښکر حرکت د ده پر طرف وليدی په زړه يې ېېره ننوتل او په تېښته يې شروع وکړه، ځکه دئ پوهېدی چي د مسلمانانو دغه کوچنئ لښکر په خيبر کي پر لسو زرو نفرو غالبه سو حال دا چي هغه په قلاوو کي هم وه، نو عُيينه د ځان دپاره فِرار تر قرار بهتر وليدی او د لښکره سره وتښتېدی، دا هم هغه الٰهي نصرت دی چي د رسول الله ﷺ سره وعده سوی ؤ.

اوس به هغه حالات درته بيان سي چي د مکې مکرمې مشرکانو ته د خيبر د فتحي حالات څنګه ورسېدل؟

يو نفر چي نوم يې حَجاج او مشرک ؤ د خيبر د فتحي په وختَ کي د دغې منطقې په شا وخوا کي موجود ؤ، کله چي يې د خيبر د فتحه کېدلو واورېدل او د اسلام کاميابۍ ورښکاره سوې نو يې د اسلام سره علاقه پيدا سوه او رسول الله ﷺ ته ورغلی مسلمان سو، خو په دغه وخت کي يې مکې مکرمې ته د تللو إراده هم وه، نو يې رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! زما ډير مالونه په مکه مکرمه کي د خلکو سره پاته دي غواړم چي ولاړ سم او هغه خپل مالونه را ټول کړم، رسول الله ﷺ ويل: ولاړ سه او خپل مالونه دي د خلکو څخه واخله، حَجاج ويل: بېله درواغ ويلو مالونه نه سم را ټولولای، ويل: وې وايه، نو دغه حجاج هغه اول نفر دی چي د خيبر د منطقې څخه مکې مکرمې ته ځي او قريش هم د خَبَرُو په انتظار دي چي محمّد ﷺ ته به په

خیبر کې څه پېښه سوې وي، ځکه د دوی خیال نه بلکه یقین ؤ چې یهود پر مسلمانانو غالبه کېږي، ځکه یهود لس زره د جنګ نفر لري او بیا په قلاوو کې دي، نو څوک پر غالبه کېدلای سي؟ خیر حجاج رهي سو او مکې مکرمې ته ورسېدی او هلته قریش پر را ټول سوه ویل: ها! ژر وایه د خیبر څخه دي څه خبر را وړی دی؟

حجاج ویل: محمّد ﷺ د خپله لښکره سره ماته وخوړه او دئ بندي ونیول سو، ژر ده چې تاسي ته به یې راولي، قریش ډېر خوشاله سوه، مهماني او مبارکۍ شروع سوې، عبّاس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا چې دلته حاضر ؤ او د حجاج خبرې یې واورېدې د ډېرې خوابدی څخه غځار او بېهوښه سو، زړه یې د رسول الله ﷺ سره ؤ چې هغه څنګه بندي نیول کېږي نو غځار سو خلکو چې را پورته کړی د تګ یا تللو نه ؤ، خلکو واخیستی او خپل کور ته یې ورساوه.

حجاج و قریشو ته و ویل: د دغه زیرې په مقابل کې هغه زما مالونه چې ستاسي سره دي هغه راکړی، څرنګه چې د حجاج مالونه د تجارانو او نورو خلکو سره پاشلي وه، ویل مالونه مې راکړی چې ولاړ سم په خیبر کې بندي مسلمانان را نیسم او بیا یې په عربو کې خرڅ کړم، قریشو ویل: هو د دغه زیرې په مقابل کې په هرڅه ارزې.

حجاج وایي: زما ټول مالونه یې په درو ورځو کې را ټول کړه، زما خیال نه ؤ چې په میاشت یې سره یو ځای کړم مګر د هغه زیرې په بدل کې زما مالونه په درې ورځې را ټول سوه او د دغو ورځو په شروع کې عبّاس ﷺ ته شدیده ناروغي پېښه سوه، تر داسي اندازې چې د ولاړو نه دی او ډېر غمجن دی، اوس غواړې چې د دغه خبر ښه تاکید وکړي نو ویل: تاسي یو وار بیا دغه حجاج راته راولی، حجاج ورغلی او عبّاس ﷺ ورته وایي: ته دغه قصه یو وار بیا په ښه تفصیل سره راته بیان کړه، حجاج ویل: دغه ناست نفر دباندي وباسه، نفر وایستل سوه حجاج و ویل: یا عبّاس! والله محمّد ﷺ په خیر دی یهودو ته یې ماته ورکړه د هغو قلاوې یې فتحه کړې او د یهودو د پاچا لور یې په نکاح کړه ټوله قصه یې په تفصیل سره ورته وکړه، د عبّاس ناروغي ورکه سوه، یو دم جوړ سو ځکه عصبي ناروغي وه د پخوا په شان جوړ روغ سړئ سو، غواړې چې دباندي ور ووزي مګر حجاج ورته و ویل: یا عبّاس! غوښتنه او

خواهش کوم چي دباندي مه وزه څکه قريش اوس زما مالونه را ټولوي، کله چي دي وليدل چي زه د مکې مکرمې څخه ولاړم بيا ور ووزه او قريش خبر کړه، عبّاس ﷺ ويل: هو دا دي حق دی فقط درې ورځي انتظار درته کوم او بيا قريش خبروم. حجاج ويل صحي ده، حجاج خپل مالونه په درو ورځو کي سره را ټول کړه او بيرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی، پسله درو ورځو عبّاس ﷺ هغه خپل ښه کالي واغوستل ځان يې ښه پاک او خوشبويه کړی او قريشو ته ور ووتی، په دغه پاک او سپېځلي شکل پر کعبه شريفه طواف کوي، څرنګه چي ښېله حجاجه تر اوسه بل څوک مکې مکرمې ته نه دی راغلی نو د خيبر صحي او واقعي خبرونه هم نه دی را رسېدلی، قريش په هغه خپله خوشالي کي دي، اوس چي يې عبّاس په دغه فېشن او ښه لباس کي وليدی ويل: إيه يا عبّاس! دا د مصيبت سره مقابله ده؟ يعني: د غم په وخت کي داسي ځان تيارول، دا خپل ځان ته دلاساينه او تسلّي ورکوې؟

عبّاس ﷺ و ويل: يا والله داسي نه ده، قريشو ويل: نو دا درې ورځي چيري وې؟ عبّاس ﷺ ويل: حجاج تاسي خطايستلاٸست اصلاً قصه داسي او داسي ده، د قريشو زړه ته نه لوېږي نو انتظار کوي چي يو څوک راسي، پسله پنځه ورځي هغه واقعي خبرونه را ورسېدل او قريش وارخطا سوه، پوه سوه چي اسلام ورځ په ورځ کاميابه کيږي او د اسلام دين لوړېږي. *(دا د خيبر قصه وه).*

رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته مدينې منورې ته د بيرته تګ په وخت کي دغه يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي اوس به درته بيان سي، هغه داسي: کله چي رسول الله ﷺ او مسلمانان بيرته مدينې منورې ته تله، پر لاري يې ټوله شپه تګ وکړی او د شپې په آخره کي د لاري په يوه حصه کي بيده سوه، تر بيدېدلو د مخه رسول الله ﷺ و بلال ﷺ ته و ويل: يا بلال! ته بيداره اوسه چي د سهار لمانځه ته مو راويښ کړې، بلال ﷺ ويل: ښه دی يا رسولَ الله! بلال ﷺ ناست دی او خپل اوښ ته يې تکيه کړې ده، د الله ﷻ کارونه دي د بلال ﷺ هم په ناستي سترګي پټي سوې او بيده سو، د لمر تر راختلو پوري هيڅوک نه سوه را ويښ څو د لمر حرارت را ويښ کړه، اول هغه څوک چي را ويښ سو هغه رسول الله ﷺ ؤ نو ويل: يا بلال! څه درته

پېښه سوه؟ بلالؓ ویل: یا رسولَ الله! هغه را ته پېښه سوه چي تا ته پېښه سوې وه. بیا نو رسول اللهﷺ د مسلمانانو سره له دغې شېلې څخه و وتی لږ مخ ته ولاړی او هلته يې په خلکو د سهار لمونځ آداء کړی او رسول اللهﷺ بیرته مدینې منورې ته کامیابه او فاتح ورسېدی.

د هجرت په اوم کال کي د ځينو ټوليو لېږل

کله چي رسول اللهﷺ د مثلث د دوو قوي اضلاعو د ماتولو څخه فارغه سو اوس د درېيمي ضلعي د ماتولو وخت را ورسېدی، لکه دمخه چي مو درته و ویل: د اسلام او مسلمانانو عمده دښمنان درې ډلي وه، اول قریش، دوهم یهود، درېیم هغه صحرايي عرب چي په نجد او شا وخوا کي اوسېدل، د هغو دوو عمده دښمنانو لکه قریش او یهودو د ماتولو او د منځه وړلو حالات خو په تفصیل سره درته بیان سوه، مګر هغه په زړه سخت صحرايي او قبیلوي عرب تر اوسه پوري څه وخت تر منځ د چور او چپاول حملې کوي، ځرنګه چي دغه صحرايي عرب په یوه ښار یا یوه منطقه کي نه وه سره یو ځای، په کېښتو او قلاوو پوري نه وه تړلي، کله دلته او کله هلته، نو پر دوی پوره تسلط او سیطره را وستل او د دوی له شره په پوره ډول ځان ساتل نسبت د مکې مکرمې و مشرکانو او نسبت د خیبر و یهودو ته ډیر سخت او مشکل وه، نو ځکه بېله دې څخه چي پر دوی تأدیبي او بېرووتکي حملې وسي بله چاره نه وه او مسلمانانو هم پر أعرابو دغه تأدیبي حملې په پرله پسې شکل کولې، چي دغه حملې ډېري او په تکرار سره سوي دي چي اوس به د مسلمانانو څه درته بیان سي. *(البته د ترتیب مراعت پکښې نسته)*

لکه ځرنګه چي مخ کي مو درته و ویل: رسول اللهﷺ هغو قبیلو یا اعرابو ته جزاء ورکول کوم چي د مسلمانانو پر ضد يې د خندق په غزاء کي ګډون او اشتراک کړی ؤ، یا يې د مسلمانانو سره دښمني کړې وه یا يې کول، نو رسول اللهﷺ دغو قبیلو ته د مجاهدینو ډلي یوه په بله پسې ورلېږلې، چي د دغو ډلو یا سَرِیو څخه یوه هم د تُربَه سریه ده.

۱ – د هجرت په اووم کال د شعبان په میاشت کي رسول اللهﷺ یوه دیرش

نفريزه ټولۍ د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په مشرۍ د هوازن و يوې قبيلې ته ور ولېږل چې هوازن هم د هغو قبيلو څخه يوه قبيله ده چې د خندق په جنګ کې يې د مسلمانانو پر ضد اشتراک کړی ؤ، دغه سريې به د شپې تګ کاوه او د ورځې به پټېدل خو پر دغه سربېره د هوازن قبيلې ته د مسلمانانو د ورتګ خبر ورسېدی او د خپلې منطقې څخه و تښتېدل، عمر فاروق رضي الله عنه د دوی کورو ته ورغلی خو هلته هيڅوک نه وه نو بيرته د مدينې منورې طرف ته رهې سو، مسلمانان د بيرته را ګرځېدلو په وخت کې د خُثعُم د قبيلې پر يوه ډله پېښ سوه، يوه د مسلمانانو و حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته و ويل: که دې خوښه وي پر دغه ډله به حمله وکړو، مګر حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ويل: يا! هيڅکله داسې نه کوم ځکه رسول الله ﷺ د خُثعُم پر قبيله د حملې امر نه دی را ته کړی، فقط هوازن يې را ته ويلي دي، سره د دې چې مسلمانانو د خثعم پر خلکو حمله کولای سوای چې دا هم کفار وه، مګر يا، په مسلمانانو کې پوره إطاعت او پوره انضباط موجود ؤ، کوم څوک چې ورته ويل سوي وه هغه يې په کار وه نه يې غوښتل چې د آمر تر امر تجاوز وکړي، د مسلمانانو مقصد د ځايو نيول يا د غنيمتو جمعه کول نه وه بلکه هر هغه مصلحت چې رسول الله ﷺ ليدی او دوی يې د هغه مصلحت دپاره لېږل، اصحاب کرامو هغه امر په پوره اطاعت او کامل انضباط عملي کاوه.

۲ – همدارنګه د هجرت د اوم کال د شعبان په مياشت کې يوه بله سريه د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه په مشرۍ و بني فُزاره او بني کلاب ته ولېږل سوه چې دغو قبيلو هم د خندق په جنګ کې ګډون او اشتراک کړی ؤ، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه وکولای سوای چې پر هغو حمله وکړي، هم يې مشرکان و وژل، هم يې بنديان ځنې ونيول، هم يې غنيمتونه ځنې راوړل.

۳ – دغه رنګه په دغه مياشت کې رسول الله ﷺ يوه بله سريه د فدک منطقې ته ولېږل. تاسې متوجه ياست؟ تاسې دغه پرله پسې جهاد ته ؤګورئ: مسلمانان هيڅکله په راحت او آرامه نه کښېنستل بلکه د کلمةُ الله د لوړ والي او د اسلام د نشرولو دپاره همېشه ستړي او ستومانه، په ورځ نس حتّی په لڅو پښو په سفر او جهاد کې وه.

نو رسول الله ﷺ دغه د شعبان په میاشت کې یوه دېرش نفریزه سَرِیه د فدک و منطقې ته ولېږل چې بني مُرّه ته جزاء ورکړي، بني مُرّه د غطفان د قبیلو څخه دي او په نسب کې سره نژدې دي، د بني مُرّه رئیس حارث بن عوف ؤ، حارث بن عوف هغه څوک دی چې د خیبر په غزاء کې یې عُیینه د مسلمانانو له جنګه منعه کاوه، ځکه اوس یې عقل سر ته ورغلی ؤ او احتیاط یې کاوه، مګر بیا هم دئ او د ده قبیله هغه څوک وه چې د خندق په غزاء کې یې د مسلمانانو پر ضد ګډون کړی ؤ، نو خامخا باید جزاء ورکول سي، د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ بشیر بن سعد رضي الله عنه د دېرشو نفرو اصحاب کرامو سره ولېږی چې بني مُرّه ته جزاء ورکړي، مګر څرنګه چې دغو قبیلو ډیر احتیاط کاوه او همېشه به یې په لارو کې کمین نیوی او پټ به وه ځکه دوی هم د مسلمانانو د حملو څخه په بېره کې وه، دغه د کمین نفرو وکولای سوای چې د مسلمانانو ډله د مخه تر دې چې بني مُرّه ته ورسېږي محاصره کړي، مسلمانان محاصره سوه او د دوی په منځ کې جنګ شروع سو ترڅو چې د مسلمانانو سره ور سره ټول غشي خلاص سوه او د کفارو له طرفه غشي پر اورېدل، مسلمانان یو په بل پسې شهیدېدل، بشیر بن سعد رضي الله عنه د زمري غوندي جنګ وکړی خو په آخر کې دئ رضي الله عنه هم زخمي سو، څرنګه چې د ده ملګري مسلمانان ټول شهیدان سوي وه او ده یوازې د شپې تر تاریکې پورې جنګ وکړی نو په شپه کې د فدک کلي ته ورغلی، په فدک کې یهود اوسېدل، د دغو یهودو او مسلمانانو په منځ کې هغه صلحه وه چې د مخه یې بیان درته وسو، نو بشیر بن سعد رضي الله عنه دوی ته ورغلی او هغو هم ځای ورکړی، بشیر بن سعد رضي الله عنه د دغې سریې آمر په دغه طریقه سره له مرګه خلاص سو.

دغه د مسلمانانو شهادت بیا په کفارو کې جرئت پیدا کړی او اعرابو به ویل: په والله کېدلای سي چې دغه خلک مات سي او شکست وخوري، مخ کې چې کفارو د مسلمانانو پرله پسې کامیابی لیدلې خاصتاً چې په خیبر کې یې د دوی کامیابي ولیدل نو یې دا فکر کاوه چې د مسلمانانو قوم هیڅ ماته او شکست نه خوري.

او اوس چې دغه غمجنه او زړه دردوونکې حمله پر مسلمانانو وسوه او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه دېرش نفره پکښې شهیدان سوه، نو بیا د کفارو د قبیلو

امید پیداسو او بیا یې په سر او دماغ کې د مدینې منورې د حملې خیالونه ورګرځېدل.

۴ - د دغه کال د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه ټولۍ چې شمېر یې (۱۳۰) نفره ؤ د غالب اللیثي ﷺ په مشرۍ د بني عوایل او بني ثعلبه قبیلو ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل، د غالب اللیثي ﷺ ټولۍ وکولای سوای چې کفارو ته جزاء ورکړي او مدینې منورې ته بندیان او حیوانات په غنیمت ځني را ولي، ځرنګه چې غالب ﷺ ډېر احتیاط کاوه خاصتاً پسله هغې واقعې چې بشیر بن سعد ﷺ او د ده ملګرو ته په تېره میاشت کې پېښه سوه او دېرش نفره مسلمانان پکښې شهیدان سوه، نو یې ترخپلي ټولۍ تر ورتګ د مخه و هرځای ته د معلوماتو دپاره نفر لېږل چې د دغه معلوماتو دپاره یو وار په خپله غالب ﷺ د بني عوایل د قبیلې و منطقې ته ورغلی، ځرنګه چې بني عوایل هم د مسلمانانو د حملې څخه په بېره کې وه او احتیاط یې کاوه نو همېشه به یې په لارو کې د معلوماتو دپاره نفر کښېنول.

غالب ﷺ وایي: د ماښام وخت ؤ او تاریکه شروع کېدل په دغه وخت کې د معلوماتو دپاره یوې غونډۍ ته وختم چې شا وخوا وګورم او لوړ پر غونډۍ مې ځتګ واچاوه، و مې لیدل چې بني عوایل هم د مدینې منورې د حملې دپاره ځانونه تیاروي، زه پر دغه غونډۍ وم چې د دوی پیره دار را ته متوجه سو خو د تاریکۍ په سبب دا فرق نه سي کولای چې دغه سیاهي انسان دی که بل شئ، مګر پیره دار چې ولیدم نو یې خپلي ښځي ته وویل: (غالب ﷺ وایي: زه د دوی خبري اورم چې پیره دار و خپلي ښځي ته وایي) ښځي! پرون دغه سیاهي پر دغه غونډۍ نه وه، نو ښه راته متوجه سو، خو زه هیڅ حرکت نه کوم، ځکه که حرکت وکړم پوهیږي چې انسان دی او پوه به سي چې موږ د دوی د حملې دپاره راغلي یو، نو زه بې حرکته ناست یم او دئ بیا د دغي سیاهي څخه په شک کې دی نو یې خپلي ښځي ته و ویل: ته هغه زما لېندۍ او دوه غشي راکړه، ما ویل: (لا حول ولا قوة الا بالله) اوس پوهېږم چې دغه نفر مې وُلي او زه بیا په دې سبب حرکت نه سم کولای چې زموږ په حال به خبر سي، نو یې غشي واخیستی او زه یې په وویشتم، غشي زما پر اوږه ومښتی او زه پر هغه خپل ځای مېخ یم هیڅ حرکت نه کوم بلکه صبر او تحمل کوم، سړي خپلي ښځي ته

وویل: والله واری مي نه دی خطا سوی مګر ته دغه بل غشی هم راکړه، بل غشی یې هم واخیستی اوزه یې په وویشتم، دامي هم پر اوړه ومښتی اوزه حرکت نه کوم، سړي وویل: که چیري ژوندئ شئ ؤای ښوربدلی به وای، زه پر دغه خپل ځای لکه مېخ ثابت ورته ناست یم، څو ښه توره تاریکه سوه نو خپلو ملګرو ته ورغلم او ورته و مي ویل: خلک زموږ په راتګ نه دي خبر، نو مو حمله پر وکړه، غالب اللیثيؓ هم د هغه خپله زخمه سره سره په دغه جنګ او حمله کي اشتراک وکړی ځکه زخم یې ډیر شدید نه ؤ.

غالبؓ په دغه حمله کي خپل افراد امر کړه چي هر دوه نفره به یو ځای سره ځی جلا کېږی به نه، بیا داسي نه وي چي یو نفر راسي او وایي: په هغه خپل ملګري نه یم خبر، دا امر په دې سبب ؤ چي دغه حمله پر یوه پوره او کامله قبیله وه او د شپې په تاریکه کي وه، نو پر دې بېرېدی چي نفر یې ورک نه سي، خیر حمله یې شروع کړه او په خپل مقصد کي کامیابه سو، د دغي قبیلې څخه یې ښه پوره غنیمتونه را وړل.

مګر دلته یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه، هغه دا چي: د بني عوایل د قبیلې څخه یو نفر چي مِرداس بن نُهَیک نومېدی په اُسامه بن زیدؓ پسخندونه وهل، اسلام او رسول اللهﷺ ته یې بد ویل، د اُسامهؓ د طاقته و وتل او پر دغه سړي یې حمله وکړه، سړي ځني وځغستل، اسامه بیرته را وګرځېدی،٠سړئ بیا پسي راغلی بیا هم اسلام او رسول اللهﷺ ته بد الفاظ وایي، اسامه بیا مجبوره سو پر سړي یې حمله وکړه پسي ځغلي، څرنګه چي د دغي ټولۍ آمر امر کړی ؤ چي دوه نفره به سره یو ځای وي نو د اسامهؓ ملګری یو انصاري ؤ، دغه انصاري و اسامه ته و ویل: یا اسامه! پرې یې ږده درځه چي ځني ځو، اسامه ویل: دئ رسول اللهﷺ ته بد وایي هیڅکله یې نه پرېږدم، هغه کافر ځغلي او بد وایي اسامه پسي ځغلي، څو اسامه پسي ور ورسېدی او انصاري په پسې دی، ځکه د غالبؓ امر دغسي ؤ چي ملګری به نه پرېږدی، مقصد دا چي دغه دوه نفره مسلمانان په دغه کافر پسي ځغلي څو د یوې وُني سره اسامه او ملګری یې په کافر پسي ور ورسېدل، اسامه او انصاري دواړو توري پر پورته کړې غواړي چي وې وژني، په دغه وخت کي هغه کافر چي اسلام او رسول اللهﷺ ته یې بد ویل اوس چي توري پر پورته سوې ویل (أشهد أن لا إله إلاّ الله

و أشهد أن محمّداً رسولُ الله) انصاري توره ځنې را وګرځول نه يې و واهه، مګر اسامه خپله توره پر ور ايله کړه او مِرداس يې و وژی، انصاري ورته و ويل: يا اسامه! تا داسي سړئ و وژی چې هغه و ويل (لا إله إلا الله محمّد رسول الله) اسامه ويل: ده دغه کلمه د توري د بيري و ويل، تا نه ليدی چې اسلام او رسول الله ﷺ ته يې بد ويل؟ تا د ده بد ويل نه واورېدل؟ مګر کله چې يې توره پر خپل سر وليده نو يې کلمه و ويل.

خير د مِرداس تر وژلو وروسته دواړه بيرته راغله، خو انصاري دغه قصه و غالب رضي الله عنه ته وکړه، غالب رضي الله عنه اسامه ته ور بغ کړه: يا اسامه! تا څنګه هغه سړئ وژی چې هغه ويل (لا إله إلا الله محمّد رسول الله) اسامه ويل: هغه دغه کلمه د توري د بيري و ويل، خبره ښکاره او معلومه ده څو لحظې مخ کې يې اسلام او رسول الله ﷺ ته بد ويل، مګر کله چې يې پر خپل سر توره وليدل د دې دپاره چې ځان له مرګه خلاص کړي نو يې کلمه و ويل، څرنګه چې غالب رضي الله عنه په دې مسئله ښه نه پوهېدی نو چپ سو او دغه ټولی بيرته مدينې منورې ته ولاړه هلته يې رسول الله ﷺ ته حالات و ويل.

اول يې د سريې د کاميابۍ حالات ورته بيان کړه او بيا يې د أسامه رضي الله عنه په قصه خبر کړی، رسول الله ﷺ اسامه ور وغوښتی او ويل: يا اسامه! څنګه دي هغه څوک وژی؟ چې هغه ويل (لا إله إلا الله محمّد رسول الله) اسامه ويل: يا رسولَ الله! هغه د توري د بيري څخه کلمه و ويل، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تا د هغه زړه ور څيري کړی او پوه سوې چې هغه صادق دی که کاذب؟ يعني: ته څه په خبر يې چې د توري له بيري يې کلمه و ويل؟ ښايي په دغه وخت کې يې ايمان زړه ته ننوتلی وي، رسول الله ﷺ و فرمايل: د قيامت په ورځ به د (لا إله إلا الله) له حقه چيري ځې؟ اسامه ويل: والله د توري د بيري څخه يې کلمه و ويل، رسول الله ﷺ و فرمايل: د قيامت په ورځ به د (لا إله إلا الله) د حقه چيري ځې؟ د قيامت په ورځ به د (لا إله إلا الله) د حقه چيري ځې؟ اسامه وايي: رسول الله ﷺ دغه جمله څو واره په تکرار راته و ويل، تر داسي اندازې چې ما د ځان سره و ويل کشکي زه په دغه نن ورځ مسلمان سوی وای.

اسامه ولي غوښته چې په دغه نن ورځ مسلمان سوی وای؟ ځکه اسلام هغه د مخني ټول ګنهونه محوه کوي او پاکوي، نو که په دغه ورځ مسلمان سوی وای دغه

ګناه به یې هم د عفوي په جمله کې راغلې واى او الله جل جلاله د سورة النساء په (۹۴) نمبرآيات کې دغسې موضوعاتو ته اشاره کوې او فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنۡ أَلۡقَىٰٓ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسۡتَ مُؤۡمِنٗا تَبۡتَغُونَ عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٞ﴾.

يعني: اې مومنانو! کله چې تاسې د الله جل جلاله په لار کې سفر کوى يعني: جهاد ته ځى نو ښه تحقيق کوى او هغه چا ته چې سلام درته و وايي مه واياست چې ته مومن نه يې (او د اسلام کلمه دې د بيرې و ويل) آيا تاسې د دې دنيا دنيوي اسباب غواړى؟ د الله جل جلاله سره ډير غنيمتونه سته.

پسله دغې ورځې بيا اسامه په هيڅ داسې جنګ کې ګډون او اشتراک نه دى کړى چې د مسلمانانو په منځ کې پېښ سوى دى، حتّى کله چې د مسلمانانو په منځ کې هغه فتنه پېښه سوه اسامه رضي الله عنه به ويل: زه پوهېږم چې علي رضي الله عنه پر حق دى، مګر پسله هغې واقعې چې زما او د مِرداس په منځ کې پېښه سوه، زه بيا هيڅ وخت پر مسلمان توره نه پورته کوم.

ورونو! دغه واقعه او مسئله زموږ دپاره درس دى موږ د خلکو د ظاهره سره کار لرو د خلکو سره مو بايد معامله د دوى پر ظاهري شکل وي مګر زړونه د الله جل جلاله په قدرت، اختيار او علم کې دي، د زړو مالک الله جل جلاله دى او ده جل جلاله ته يې حال معلوم دى رب عزّوجلّ د زړو پر حال حکم کوي، هو، که موږ د يو چا څخه داسې حرکت و وينو چې هغه کار د ده کفر او نفاق ثابتوي دا بيا بله خبره ده او که د يو چا آخري جمله لا إله إلا الله محمّد رسول الله وي نو موږ د ظاهري حالت سره موافق په عمل کولو مکلف يو او دا هم د اسلام حکم دى چې د اشخاصو سره زموږ معامله بايد د دوى د ظاهري حاله سره موافقه او برابره وي، فقط الله جل جلاله د زړو په حال خبر دى او حکم پر کوي نه موږ، د زړو عالم او حاکم يوازې الله جل جلاله دى.

۵ - اوس خو د مسلمانانو توليو او حملو دوام درلودى، څو دغه د هجرت د اوم کال د شوال په مياشت کې رسول الله ﷺ بشير بن سعد رضي الله عنه د دوهم وار دپاره د بني

مُرّه و قبیلې ته ولېږی چې جزاء ورکړي، د بشیر بن سعد ﷺ د اول وار لېږل خو به مو په یاد وي چې د بني مُرّه د قبیلې د کمین له طرفه حمله پر وسوه او د ده دېرش نفره ملګري ټول شهیدان سوه او دئ ﷺ پسله زخمي کېدلو د فدک و یهودو ته ورغلی.

نو اوس د دوهم وار دپاره بیا رسول الله ﷺ دغه بشیر بن سعد ﷺ د هغه بني مُرّه قبیلې ته ور ولېږی چې جزاء ورکړي مګر دا وار یې (۳۰۰) نفره مسلمانان ور سره ملګري کړه، بشیر بن سعد ﷺ د بني مُرّه پر طرف رهي سو او دا وار یې زړه هم ورته ډک دی ځکه په هغه اول وار کي یې د ده ملګري شهیدان کړي وه، نو یې هغه انتقام او بدله هم پاته وه، اوس فقط دوې میاشتې وروسته د درو سوو نفرو سره د بني مُرّه پر طرف ور رهي سو او هلته ور ورسېدی، د هغو په بېخبري کي یې حمله پر وکړه د هغو څخه ځیني وتښتېدل او ځیني و وژل سوه او ده ﷺ پسونه، اوښان او نور مالونه په غنیمت څني واخیستل او بیرته مدینې منورې ته په داسي حال کي راغلی چي د هغه اول وار د خپلو ملګرو بدله او انتقام یې اخیستي وه.

دلته نو د بني مُرّه رئیس حارث بن عوف فکر وکړی او ویل: والله د محمّد ﷺ دین لوړ او ورځ په ورځ غالبه کېږي، قریشو صلحه ور سره وکړه، خیبر یې فتحه کړی او هغو قبیلو ته چي د ده ﷺ سره مخالفت کوي جزاء ورکوي، موږ دوې میاشتي د مخه پر دوی کامیابه سوو او دیرش نفره مو ور وو وژل، مګر اوس یې په موږ داسي کارونه وکړه چي تر اوسه چا نه وه را سره کړي، پسله ډیره فکره دې نتیجې ته ورسېدی چي باید اسلام ته داخل سي، نو عُیینه بن حِصن هغه د غطفان مشر او رئیس ته ورغلی د هغه سره یې خبري وکړې د اسلام او مسلمانانو په باره کي یې دلایل ور سره و ویل او ویل: زما په فکر زموږ دپاره دا ښه او بهتره ده چي د محمّد ﷺ ملګري سو، د دې پر ځای چي مسلمانان زموږ څخه غنیمتونه وړي موږ به د مسلمانانو په ملګرتیا د نورو قبیلو څخه غنیمتونه اخلو، نور یې هم دلایل ور سره و ویل څو عُیینه بن حصن یې په دې قانع کړی چي مسلمان سي، نو دوی په دواړو دا اتفاق وکړي چي دواړه به مدېنې منورې ته ځو او هلته به د خپل اسلام یا مسلمانېدلو اعلان کوو.

اوس نو د غطفان او د بني مُرّه رئیسان چي دواړي د عربو لویې او قوي قبیلې

دي د مدينې منورې طرف ته رهي سوه چي اسلام ته داخل سي خو سبحان الله! د الله جل جلاله تقدير او إراده بيا بل شئ وه، دغه دوو نفرو ته په لار كي د عربو يو بل مشر په مخه ورغلی چي فَروَه بن هُبَيره نومېدی چي هغه بيا عمرې ته رهي ؤ، اوس چي فروه د حارث بن عوف او عُيينه بن حصن سره په لار كي يو ځای سو فَروه ورته و ويل: د خيره چيري ځی؟ دوی ويل: مدينې منورې ته ځو چي اسلام ته داخل سو، فَروه ويل: تاسي څه صبر وکړی تلوار مه كوی زه دا دی عمرې ته رهي يم، پرېږدی چي زه وګورم چي اهل مكه د محمّد ﷺ په باره كي څه فكر او إراده لري؟ كه داسي ؤ چي اهل مكه د محمّد ﷺ سره د جنګ إراده درلودل نو دا نه ده صحي چي تاسي اوس مسلمانان سی صبر وکړی او هغه جنګ چي د قريشو او محمّد ﷺ په منځ كي پېښيږي هغه به و وينی، بيا تر هغه وروسته فيصله وکړی او كه چيري د مكې خلكو جنګ نه کاوه او تسليم وه بيا مسلمانان سی، دوی ويل: دا ښه خبره ده، نو دغه دوه نفره بيرته د مدينې منورې څخه را وګرځېدل او اوس د فَروه د بيرته راتګ انتظار کوي چي هغه به د مكې مكرمې څخه څه حال او خبر را وړي؟

فَروه مكې مكرمې ته ولاړی او عمره يې وکړه، فَروه مشرک ؤ او دا خو هم درته معلومه ده چي مشركانو هم هغه د دوی پر قسم حج او عمره كول، فروه د عمرې تر آداء كولو وروسته د قريشو د مشرانو سره وليدل او پوښتنه يې ځني وکړه چي تاسي د هغي صلحي په باره كي چي د محمّد ﷺ سره مو کړې ده څه إراده لری؟ قريشو ويل: د دغي صلحي په موده كي مونږ د محمّد ﷺ د جنګ دپاره خپل ځانونه آماده كوو، غواړو چي په دغه موده كي د هغه د جنګ دپاره پوره تياري ونيسو، اصلاً زمونږ صلحه نه ده مقصد بلكه په دغه موده كي خپلي قواوي سره يو ځای كوو چي وكولای سو د محمّد خطر بالكل له منځه يو سو.

اوس نو د فَروه په فكر خبره بل ډول سوه، له بله طرفه د بنو بكر د قبيلې رئيس نوفل بن معاويه هم په دغه وخت كي مكې مكرمې ته راغلی ؤ او دئ هم د قريشو د مشرانو سره خبري كوي غواړي چي د قريشو مشران دې ته تشويق کړي چي د خزاعه د قبيلې پر ضد د بنو بكر سره مرسته وکړي، يعني: بنو بكر غواړي چي د خزاعه سره جنګ

وکړي او قریش د خزاعه په وژلو او جنګ کولو کي د بنو بکر سره مرسته وکړي.

هغه خوستاسي په یاد دي چي خزاعه هغه قبیله ده چي د حدیبیې په صلحه کي د رسول الله ﷺ په طرف کي داخله سوه او د هغه وخته څخه د خزاعه قبیله د رسول الله ﷺ حُلفاء او متعاهدین بلل کیږي، د خزاعه پر قبیله هر تېرئ او تجاوز پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو تجاوز بلل کیږي او بنو بکر بیا د حدیبیې د صلحي په وخت کي د قریشو په طرف کي داخل سوه، چي بنو بکر بیا د قریشو حُلفاءاو متعاهدین بلل کیږي او د بنو بکر هر تجاوز که پر مسلمانانو وي که پر خزاعه، د قریشو تجاوز بلل کیږي، مګر دا هم باید درمعلومه وي چي د پخوا څخه د بنو بکر او خزاعه د قبیلو په منځ کي ډیري لويي دښمنۍ پرتې وې.

اوس فَروه بن هُبیره ورته ګوري چي د بنو بکر رئیس نوفل بن معاویه قریش و دې ته را بولي چي دخزاعه د قبیلې پر ضد د ده او د بنو بکر مرسته وکړي او قریش هم دغه د ده خبري نه ور رَدوي او نه ورته وایي چي زموږ او د هغو په منځ کي صلحه ده، بلکه د رَدَولو پر ځای د دغو خبرو سره علاقه هم لري او په شوق غوږ ورته نیسي، نو فَروه بن هُبیره پوه سو چي دغه ټوله د دې علامې دي چي د قریشو او مسلمانانو په منځ کي به ژر جنګ پېښ سي او دغه د دوی په منځ کي چي د صلحي په نامه سره یادیږي صلحه نه ده بلکه اصلاً د بل جنګ دپاره هوسایي او آمادګي ده، نو کله چي فَروه د مکې مکرمې څخه ولاړی هلته عُیینه بن حصن او حارث بن عوف ته ورغلی او دا بیان یې ورته وکړی چي ډیر ژربه د قریشو او مسلمانانو په منځ کي جنګ پېښ سي، هغو وویل: څرنګه چي خبره داسي ده موږ به خپل مسلمانېدل اوس وځنډوو او د دې جنګ نتیجې ته به معطله سو، مقصد دا چي دغه دوه نفره چي د لويو قبیلو مشران وه اسلام ته داخلېدل خو دغه د فَروه اخبار د دې سبب سوه چي د هغه خپله فکره څخه واوښتل، په دغه موده کي رسول الله ﷺ نوري ټولیاني هم شا وخوا لیږلې.

خو د دغه وخت هغه مهمه واقعه دا ده چي دغه د هجرت د اووم کال د شوال په میاشت کي رسول الله ﷺ مسلمانان دې ته را بلل چي د ده ﷺ سره د عمرةُ القضاء د آداء کولو دپاره ولاړ سي، ځکه اوس د حدیبیې پر صلحه یوکال تېر سو او اتفاق هم

داسي ؤ چي په راتلونکي کال کي به مسلمانان عمرې ته ورځي، اوس نو مسلمانانو ته پوره اجازه ده چي مکې مکرمې ته د عمرې د آداء کولو دپاره داخل سي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ په مسلمانانو کي د عمرې کولو اعلان وکړی.

عمرة القضاء

د هجرت د اووم کال د ذوالقعدې په میاشت کي ټول هغه کسان چي د حدیبیې په صلحه کي حاضر وه، بېله هغو کسانو چي شهیدان سوي یا وفات سوي وه ټول د رسول الله ﷺ سره یو ځای سوه، دغه د حدیبیې پر نفرو زیات نور هم شپږ سوه نفره د رسول الله ﷺ سره د مدینې منورې څخه د عمرې د آداء کولو دپاره را ووتل.

چي دانو بېله ښځو او کوچنیانو ټول دوه زره نفره سوه چي په دغه عمرة القضاء کي د رسول الله ﷺ سره ملګري دي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي پر اوښانو اسلحه در سره واخلی، ابو بکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! زموږ او د قریشو عهد داسي نه ؤ چي د اسلحې سره به مکې مکرمې ته نه داخلېږو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو! عهد دغسي ؤ، ابو بکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: اوس نو موږ دغه اسلحه څه په کوو؟ او تا امر وکړی چي اسلحه در سره واخلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ابا بکر! زه د قریشو د غدر او خیانته مطمئن نه یم، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: نو هغه وعده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: موږ پر خپل عهد ولاړ یو د اسلحې سره و حرم ته نه داخلېږو، اسلحه تر حرم دباندي پرېږدو مګر زموږ سره باید اسلحه موجوده وي، که مو ضرورت ورته پیدا سو اسلحه به لرو.

دا د خیر البشر او اکمل البشر رسول الله ﷺ پوهي او حکمت ؤ چي ویل موږ څنګه خپل ځانونه و خپلو دښمنانو ته بېله اسلحې تسلیم کړو؟ مسلمان باید پوه، زیرک او هوښیار وي، کارونه باید سطحي او سر سري و نه نیول سي، مسلمان باید همېشه په حذر او احتیاط کي وي خپل ځان باید د دښمن په مقابل کي بې اسلحې نه کړي، خپله اسلحه باید دښمن ته تسلیم نه کړي، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمایل: اسلحه در سره واخلی.

رسول الله ﷺ او مسلمانانو د ذوالحُلیفه څخه احرام وتړی او تلبیه یې و ویل،

په داسي حال کي يې مخ پر مکه مکرمه حرکت وکړی چي اسلحه ور سره وه او د جنګ دپاره تیار او آماده وه، دا هم د دې دپاره چي د قریشو د غدر مخه يې نیولې وي.

کله چي مسلمانان و مکې مکرمې ته نژدې سوه هلته قریش تر مکې مکرمې دباندي ورته را وتلي دي او ورته ګوري، خو وې لیده چي د مسلمانانو سره اسلحه ور سره ده، قریشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي اسلحه مو د څه دپاره راوړې ده؟ زموږ او ستاسي په منځ کي داسي وعده نه وه چي تاسي به د اسلحې سره نه راځی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: موږ پر هغه خپله وعده ولاړ یو او اسلحه تر مکې مکرمې دباندي پاته کیږي، واقعاً هم رسول الله ﷺ خپله اسلحه لکه سپرونه، غشي، نېزې، زغري او داسي نور تر مکې مکرمې دباندي پرېښوول او دوه سوه نفره يې د أوس بن خولي الأنصاري په مشرۍ د اسلحې د ساتني دپاره مؤظف پرېښوول او بیا يې دغه دوه سوه نفره په هغو کسانو بدل کړه چي عمره يې کړې وه، او هغه اول پاته دوه سوه نفره عمرې ته ولاړل، مګر دوه سوه نفره په هر وخت کي د اسلحې سره موجود وه، دې ته تیار او آماده وه چي د ضرورت په وخت کي دغه اسلحه د مکې مکرمې و داخل ته ورسوي او پر مسلمانانو يې و وېشي، که چیري د قریشو له طرفه کوم غدر او خیانت وسي اسلحه موجوده او د استعمال دپاره تیاره ده.

اوس چي رسول الله ﷺ او مسلمانان مکې مکرمې ته د داخلېدلو دپاره تیار سوه په دغه وخت کي قریشو نه غوښتل چي د مسلمانانو سره يې کوم مشکل او شخړه پېښه سي، ځکه قریش غواړي چي دغه د عمرې مناسک ډېر ژر پای ته ورسیږي او مسلمانان ولاړ سي او قریش داهم نه غواړي چي مسلمانان د اهل مکې سره په تماس کي سي، نو ابوسفیان د مکې مکرمې ټول اهل په دې سره مکلف کړه چي د مکې مکرمې څخه ووزي او څوک دي په مکه مکرمه کي نه پاته کیږي، د مکې مکرمې خلکو هم د مکې مکرمې څخه په وتلو شروع وکړه او وزي خو هلته نژدې په هغو غرو کي کښیني چي د کعبې شریفي پر شا وخوا دي، بیا نو د قریشو مشرانو د دغه امر د ښه عملي کولو دپاره یوه آوازه هم واچول هغه دا چي ویل: دغه مسلمانان چي د مدینې منورې څخه راغلي دي په یوه داسي مرض اخته دي چي هغه مرض ساري مرض دی یعني له یوه

څخه بل ته نقل کېږي چې په هغه وخت کې ژړه تبه ورته ویل کېده، نو ځکه باید ټول خلک د مکې مکرمې څخه ووزي، اوس د دغې آوازې سره هغه پاته کسان چې تر اوسه نه وه وتلي هغوی هم د مرض له بیرې پر وتلو تلوار کاوه چې په دغه مرض اخته نه سي.

نو په مکه مکرمه کې بېله د قریشو د ځینو مشرانو لکه صفوان بن اُمیه، عِکرمه بن أبي جهل اوداسي نور، بل څوک نه سوه پاته نور ټول مشرکان د مکې مکرمې څخه ووتل.

مسلمانان چې مکې مکرمې ته داخل سوه د الله اکبر تکبیرونه وایي، د لا إله إلا الله تهلیل وایي، د اسلام تلبیه وایي، مسلمانان په ډېر شوق کې دي ځکه پسله ډېرو کلو څخه د اول وار دپاره مکې مکرمې او خپلې قبلې ته داخلېږي.

او رسول الله ﷺ پسله اوو کلو څخه د اول وار دپاره خپل اصلي وطن او خپلې قبلې مکې مکرمې ته داخلېږي، نو ټول تر اندازه زیات خوشاله وه، طواف، تلبیه، سعیه او عمره ټول عبادتونه په شوق او خوشالي سره آداء کوي.

مګر رسول الله ﷺ په هغه آوازه خبر سو چې ویل: په مسلمانانو کې ژړه تبه ستنه نو د دغې آوازې په مقابل کې رسول الله ﷺ داسي قصد او إراده وکړه چې دا ثابته او معلومه کړي چې په مسلمانانو کې هیڅ ناروغي نسته، کله چې مسلمانانو په طواف شروع کول رسول الله ﷺ و فرمایل: الله جل جلاله دې پر هغه چا ورحمیږي چې نن ورځ کفارو ته د خپل ځان صحت او قوت ورښکاره کړي.

بیا نو رسول الله ﷺ خپل دَ احرام پټو په داسي ډول تر راسته اوږه لاندي کړی چې راسته اوږه یې ښکاره سوه، چې دغه ته په عربي کې (إضطِباع) وایي او بیا یې په طواف شروع وکړه په دغه طواف کې یې چابک چابک تګ کاوه، چې دغه چابک تګ ته په عربي کې (رَمَل) وایي، رَمَل او هَروَلَه هغه چابک تګ دی چې کوچني کوچني ګامونه اخلي او داسي تېز تېز ځي چې و ځغستا ته نژدې وي، خو ګامونه یې کوچني وي او اوږې هم ور سره ښوروي، چې دغه قسم تګ مریض، ناجوړه او ضعیفه سړئ نه سي کولای، قوي او صحتمن نفر دغسي تګ کولای سي، رسول الله ﷺ د طواف درې شوطه دغه تېز تګ کاوه او اصحاب کرامو هم دغه قسم تګ ور سره کاوه، په دغه تګ یې دا ثابته کړه چې مسلمانان روغ رمټ دي.

قريشو د غرو څخه ورته کتل او ويل يې: په والله که د مسلمانانو سره يا تبه ورسره وي يا بل مرض، مريض سړئ دغسي تګ نه سي کولای، نو دغه د اوږې لڅېدل او دغه قسم تېز تګ زموږ دپاره سنت سو، نو هر هغه څوک چي د حج دپاره طواف قدوم کوي يا د عمرې دپاره طواف کوي، يا هر هغه طواف چي تر هغه وروسته د صفا او مروا په منځ کي تګ او راتګ وي په اولو درو شوطو کي بايد رَمَل او هَروله وکړي چي تېز تېز به ځي، خو راسته اوږه به په تولنه طواف کي لڅه وي او دغه کار فقط د نارينه وو دپاره سنت دی، پر ښځو نه تېز تګ سته نه د اوږو لڅېدل او بېله طواف قدوم يا د عمرې له طوافه په نورو طوافو کي هم دا کار نسته، او هغه کسان چي تر طواف د مخه يا وروسته يې اوږه لڅه کړې وي هغه هم صحي کار نه دی، اوږه فقط د طواف په وخت کي لڅېږي، هغه هم په هغه طواف کي چي تر هغه وروسته سعيَ يا د صفا او مروا تګ وي. (دا يوه فقهي‌مسئله وه)

د طواف په منځ کي عبدالله بن رواحهؓ چي شاعر ؤ او توره په لاس د رسول اللهﷺ مخ ته تلی دغه بيتونه يې په لوړ آواز ويل:

خَلّوا بني الكفـارِ عـن سـبيلهِ ‏ خَلّـوا فَكُـلّ الخـيرِ في رسـولهِ
قـد أنـزل الـرّحمٰن في تنزيلـه ‏ في صُحُفٍ تُتلـى علـى رسـولِه
يـاربِّ إنی مـؤمن بقـيله ‏ إنـی رأيـتُ الحـق فی قبولـه
بانّ خـيرَالقـتلِ فی سـبيله ‏ اليـومَ نـضربكم علـى تنزيلـه
ضرباً يزيل الهـام عـن مقيلـه ‏ ويُذهِلُ خَلـيلاً عـن خلـيلهِ

دا داسي بيتونه دي چي په هغو کي پر کفارو تېرئ او تجاوز ؤ.

يعني: کفارو! د رسول اللهﷺ له لاري ايسته سی، موږ مو وهو، موږ مو وژنو، موږ مو سرونه درپرې کوو، دلته حضرت عمرؓ ته قهر ورغلی او ويل: يا بن رواحه! ته څه وايې؟ د رسول اللهﷺ په حضور او د اللهﷻ په حرم کي شعر وايې؟ رسول اللهﷺ ورته وويل: يا عمر! دئ پرېږده، دغه د ده اشعار پر کفارو تر غشو زيات تاثير کوي.

حضرت عمر فاروقؓ ته ولي قهر ورغلی؟ د هغه دوه سببه وه، يو دا چي عبدالله بن رواحهؓ په طواف کي شعر وايه حال دا چي طواف عبادت دی لکه لمونځ،

انسان باید شعر پکښې و نه وايي، بل دا چې اوس د مسلمانانو سره اسلحه نسته په خالي لاس دي او دغه اشعار کفارو جنګ ته رابولي، نو عمر رضي الله عنه وویل:

«لا إله إلاّ الله وحدهُ، صدقَ وعدَه، ونَصرَ عبدَهُ، و أعَزّ جُندَهُ، وهَزَمَ الأحزابَ وحدَهُ»

او دغه تهلیل يې په زوره وایه، نو دا هم زموږ دپاره سنت سوه، هر هغه څوک چې عمره کوي خاصتاً په صفا او مروا کي دغه تهلیل ویل د هغه دپاره سنت دي.

کله چې رسول الله ﷺ د عمرې د آداء کولو څخه فارغه سو هَديَ يې حلاله کړه، د هَديِ حلالول په عمره کي سنت کار دی، واجب او لازمي نه ده چې خامخا يې باید څوک حلاله کړي مګر ثواب يې ډېر زیات دی، رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو هَديِ حلالي کړې، بیا نو رسول الله ﷺ قریشو ته حال ولېږی چې د کعبې شریفي کِلی را وړی او اجازه را کړی چې کعبې شریفي ته دننه ورسم.

خو قریشو جواب را ولېږی چې یا! زموږ او ستاسي په عقد او اتفاق کي دا نه دي لیکل سوي چې ته به کعبې شریفي ته دننه داخلېږې.

که څه هم دا نوی او مشکل کار نه ؤ، د عربو مشرانو ته به يې همېشه کعبه شریفه ور خلاصول، مګر قریشو بیا هم دلته د ضد او عناده کار واخیستی او دروازه يې نه کړه ور خلاصه، رسول الله ﷺ چې دغه د دوی عناد ولیدی نو يې بلال رضي الله عنه ته و ویل: یا بلال! لوړ د کعبې شریفي بام ته وخېژه او آذان وکړه، بلال رضي الله عنه هم د کعبې شریفي بام ته وختی او آذان کوي، قریش ورته ګوري د اسلام آذان اوري:

« الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمّداً رسول الله»

بلال رضي الله عنه سر بېره پر کعبه شریفه په خپل رنګین او خواږه آواز سره د:

« أشهد أن محمّداً رسولُ الله »

شاهدي آداء کوي او قریش ورته ګوري، عِکرمه بن أبي جهل چې تر دغه وخته پر هغه خپل شرک ؤ و ویل: الله د ابو الحکم سره ډېر ښه وکړه (چې مقصد يې خپل پلار ابوجهل ؤ) چې دغه مړیئ يې نه ولیدی چې لوړ پر کعبه آذان کوي، یعني: دا د هغه سره د الله جل جلاله نیکي وه چې تر دغه د مخه و وژل سو، دغه ورځ او دغه حال يې نه ولیدل. دا د کفارو غرور ؤ، مګر د بلال رضي الله عنه آذان د مکې مکرمې مشرکانو ته ډېر

زيات آزار او تکليف ورکړی، دا چې بلال رضی الله عنه د اسلام آذان لوړ پر کعبه شريفه کوي دا کار و قريشو ته د کعبې شريفې تر ننوتلو سخت تمام سو.

اوس نو د مسلمانانو درې ورځې پوره سوې او اتفاق هم داسي ؤ چې مسلمانان به درې ورځې په مکه مکرمه کي تېروي او بيا به ځي، په دغو درو ورځو کي مسلمانانو طوافونه کول، لمنځونه يې کول د الله جل جلاله عبادت يې کاوه.

مګر کله چې درې ورځې پوره سوې د رسول الله ﷺ زړه غوښته چې څه نور هم په مکه مکرمه کي پاته سي خو د قريشو له طرفه عِکرمه د ابوجهل زوی او حُوَيطب بن عبد العزٰی د څو نورو نفرو سره ورته راغله چې ورته و وايي: ستاسي وخت پوره سو نور نو ولاړ سی، کله چې دغه نفر ورته راغله رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا عِکرمه! نه غواړې چې زما سره ډوډۍ وخورې؟ يعني: زما مېلمانه سی ځکه رسول الله ﷺ غوښتل چې نور هم په مکه مکرمه کي پاته سي خو عِکرمه ورته و ويل: زه ستا ډوډۍ ته ضرورت نه لرم زموږ د مځکي څخه ووزه، د سعد بن عُباده رضی الله عنه د توانه و وتل او ويل: دا ستاسي مځکه نه ده بلکه دا د رسول الله ﷺ ښار دی او عِکرمه ته يې په بد ويلو شروع وکړه، خو رسول الله ﷺ سعد بن عُباده رضی الله عنه منعه کړی ويل: يا سعد! زموږ په اُطاق يا زموږ په خېمو کي بايد چا ته بد و نه ويل سي که څه هم هغه زموږ دښمن وي، دا عيب دی چې هغه زموږ پر کمبله ناست وي او موږ بد ورته وايو.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې ځانونه د بارېدلو دپاره تيار کړی، دلته بيا هغه د قريشو بېباکه خلکو، لچګانو او اوباشانو چې د هغو په مسلک کي عهد او اتفاق، وعده او امانت هيڅ اهميت نه لري غوښته چې د موقع څخه استفاده وکړي او مسلمانانو ته آزار او تکليف ورکړي، ويل: اوس خو نو عمره خلاصه سوه او زموږ اتفاق داسي ؤ چې مسلمانان به عمره کوي او اوس يې عمره وکړه نو عهد خلاص او پوره سو ځانونه يې تيارول چې پر مسلمانانو حمله وکړي.

مګر تاسي ته معلومه ده چې اتفاق يوازې د عمرې دپاره نه ؤ بلکه اتفاق داسي ؤ چې لس کاله به يو پر بل تجاوز نه کوي مګر دغو اوباشانو غوښتل چې مسلمانان په قهر کړي او جنګ شروع سي، رسول الله ﷺ چې دغه د دوی حرکتونه وليدل نفر يې

ور ولېږل او ویل: که تاسي جنګ غواړی موږ به هغه خپله اسلحه چي تر مکې مکرمې دباندي پرته ده راوړو او بیا به جنګ در سره وکړو، د دغو کفارو دا خیال ؤ چي د مسلمانانو سره اسلحه نسته دوی نه وه خبر چي مسلمانانو خپله اسلحه تر مکې مکرمې دباندي ایښې ده، خو کله چي پوه سوه چي د مسلمانانو سره اسلحه سته وبېرېدل او شا وخوا سره وپاشل سوه.

اوس چي رسول الله ﷺ او مسلمانان د مکې مکرمې څخه و وتل او تر مکې مکرمې دباندي یې خېمې ودرولې دلته یوه کوچنۍ حادثه پېښه سوه، هغه دا چي هلته رسول الله ﷺ یو نفر ولیدی چي خوک وایي دغه نفر ولید بن ولید بن مغیره ؤ، مګر صحي خبره دا ده چي دغه نفر أبان بن ولید بن مغیره ؤ، رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا ابان! خالد چیري دی؟ (چي مقصد یې خالد بن ولید ؤ) ویل: خالد چیري دی؟ خالد خو داسي عقل لري چي سمي لاري ته یې را بولي، دئ عاقل او هوښیار سړئ دی د ده عقل څنګه دئ تر اوسه و اسلام ته نه دی را بللی؟ آیا د اسلام ښه والی پټ دی؟ چا ته نه ور معلومېږي؟ خالد چي ذکي او هوښیار سړئ دی ده ته ولي تر اوسه د اسلام ښه والی نه دی ور معلوم سوی، که چیري د ده شوکت او تېزي زموږ سره سي موږ به د ده اکرام او عزت وکړو تر نورو به یې د مخه او مقدم کړو، دغه خبري تر مکې مکرمې دباندي پېښي سوې.

أبان چي په دې خبرو خوشاله ؤ نو خالد بن ولید ته یې یو لیک ولیکی او مکې مکرمې ته یې ور ولېږی چي په هغه لیک کي یې لیکلي وه: یا خالد! ته داسي عقل لرې چي هغه تا ته سمه لار درښوولای سي او د اسلام ښه والی د هیڅ عاقل او هوښیار څخه پټ نه دی پاته، نو راسه او مسلمان سه، څکه رسول الله ﷺ ته په خیر یادکړې او وې فرمایل: که خالد موږ ته راغلی موږ به یې عزت وکړو او تر نورو به یې د مخه کړو، د أبان لیک وخالد ته ورسېدی او وې وایه، د خالد و اسلام ته شوق پیدا سو خو مسلمان نه سو، بیا هم د اسلام په باره کي فکر کوي.

رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی، په دغه وختو کي بیا عَمرو بن العاص د حبشې څخه مکې مکرمې ته راغلی او خپل ځان و هجرت ته تیاروي غواړي چي

مدینې منورې ته هجرت وکړي، د عَمرو بن العاصؓ د اسلام قصه خو مو د مخه درته بیان کړه چې دئ په حبشه کې د نجاشي پر لاس مسلمان سو او مکې مکرمې ته مسلمان راغلی اوس غواړي چې هجرت وکړي، خالد بن ولید ولیدی وېل چیرې ځې؟ عَمرو بن العاص وېل مدینې منورې ته ځم، خالد وېل آیا له دینه واوښتې؟ عَمرو وېل: یا! بلکه مسلمان سوم او خالد ته یې و وېل چې نجاشي مسلمان سوی دی، خالد په تعجب کې سو، نو یې د اسلام او د اسلام د احکامو په باره کې نور معلومات هم ځني وکړه، خو نور یې هم اسلام و زړه ته لار پیدا کړه او اسلام یې په زړه کې ثابت او قائم سو، خالد بن ولید ؓ هم مسلمان سو، هلته یو بل دریم نفر هم د دوی سره اسلام ته داخل سو چې هغه هم د قریشو د سردارانو څخه ؤ، دغه نفر عثمان بن طلحهؓ ؤ چې دغه عثمان بن طلحه هم په قریشو کې د خالد بن ولید او عَمرو بن العاص په درجه کې ؤ.

دغو درو نفرو چې د قریشو د سردارانو څخه وه د هجرت نیت او إراده وکړه او د هجرت د اتم کال په شروع کې یې مدینې منورې ته هجرت وکړی، کله چې رسول اللهﷺ دغه درې نفره ولیدل چې مدینې منورې ته مهاجر ورغله تکبیر یې وواېه او وې فرمایل: مکې د خپلې اینې ټوټې درته را وغورځولې، د مکې مکرمې هغه ښه ځوانان درته راغله. خالد بن ولید، عَمرو بن العاص، عثمان بن طلحه، دغه کسان چې د مسلمانانو ملګري سي تر دې به لویه کامیابي څه شي وي.

د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په میاشت کې د خُزاعه د قبیلې یوه ډله و رسول اللهﷺ ته ورغله چې د خزاعه د قبیلې اسلام یې اعلان کړی، خزاعه هغه قبیله ده چې د حدیبیې په صلحه کې د رسول اللهﷺ په طرف کې شامله سوه او د رسول اللهﷺ متحالفین او متعاهدین سوه او اوس یې اسلام هم قبول کړی، یعني: اکثریت یې په اسلام کې داخل سوه چې اوس نو یوه بله قبیله د مسلمانانو سره یو ځای او په اسلام مشرفه سوه، دې کار نور هم د اسلام دبدبه او شوکت ورزیات کړه.

پاچهانو او آمرانو ته
د رسول الله ﷺ رسالې يا ليكونه

اوس چې په جزيرةُ العرب كې تر ډيره حده د مسلمانانو تسلط او سيطره زيات سوه او د اسلام شان او شوكت لوړ سو، رسول الله ﷺ دې ته فارغه سو چې خپل دعوت تر جزيرةُ العرب دباندې وباسي ځكه دغه دين يوازې د عربو يا د جزيرةُ العرب دپاره نه دی بلكه د ټول عالَم دپاره دی، نو رسول الله ﷺ د شا وخوا پاچهانو او آمرانو ته د ليک او رسالو د لېږلو إراده وكړه، كله چې رسول الله ﷺ د رسالو د لېږلو او ليكلو إراده وكړه ځينو اصحاب كرامو ورته و ويل چې پاچهان هغه ليک او رساله نه قبلوي چې هغه مُهر سوې نه وي، نو رسول الله ﷺ هم د خپل ځان دپاره د سپينو زرو څخه مُهر يا انګشترى جوړه كړه چې پر هغه ليكل سوي وه (محمّد رسول الله) چې دغه ليكنه په درو ليكو كې وه تر ټولو كښته ليكه (محمّد) او د منځ ليكه (رسول) او لوړه ليكه (الله) وه.

البته رسول الله ﷺ د دغو رسالو د لېږلو دپاره داسې قاصدان اختيار كړه چې هغو هغه د دوى د ورتګ د ملكو په باره كې معلومات او پخوانۍ معرفت درلودى او د هغو ژبه يې څه نا څه زده وه، اوس نو د دغو رسالو د لېږلو په وخت او تاريخ كې لږ اختلاف سته څوک وايي د دغو رسالو د لېږلو شروع د حديبيې تر صلحې وروسته د هجرت د شپږم كال په آخر كې وه، څوک وايي د هجرت د اووم كال په شروع كې ولېږل سوې، چې د دغو دوو قولو په منځ كې فقط يوه مياشت يا تر هغه هم لږ فرق راځي.

او څوک وايي چې د دغو رسالو لېږل تر عمرة القضاء وروسته يعني: د هجرت د اوم كال په آخر كې وه، خو په حقيقت كې دغه ليكونه په يوه ورځ يا يوه مياشت كې نه وه بلكه په مختلفو تاريخو لېږل سوي دي چې ځيني يې د هجرت په اووم كال كې وه او ځيني يې د هجرت په اتم كال كې وه چې په دې حساب ټول قولونه صحي دي، په هر صورت زه به د دغو رسالو يا ليكونو عبارت او مضمون، حالات او واقعات درته بيان كړم.

(البته د رسالو د لېږلو ترتيب د تاريخ په حساب نه دی مراعت سوی).

د روم پاچا یا قیصر ته لیک

د روم پاچا چي نوم يې هِرَقل او لقب يې قَيصر ؤ، پايتخت يې (قُسطُنطِينيَه) ؤ چي اوس اَستَنبُول ورته ويل کيږي، ټوله اُروپا، ترکيه، مصر، شام او نوري ډيري منطقې د ده تر حکم لاندي او د ده تابع وې، رسول الله ﷺ دغه قيصر ته رساله وږ ولېږل چي په هغه رساله کي يې اسلام ته را بلی او رسول الله ﷺ دغه رساله د دحيةُ الكلبي رضي الله عنه په لاس د روم پاچا قيصر ته ور ولېږل، په دغه وخت کي چي دِحية بن خليفه الكلبي قيصر ته ور رهي دی هلته په شام کي څه واقعې پيښي سوې چي هغه داسي وې:

په دغه وختو کي قيصر د روم پاچا په خپله په شام کي موجود ؤ او شام ته د ده د را تګ سبب دا ؤ: چي په تېرو کلو کي د روم او فارس په منځ کي ډير لوی جنګ پېښ سوی ؤ او په دې جنګ کي روم پر فارس غالبه سو، فارس ته يې ماته او شکست ورکړه چي دغه واقعه يعني: پر فارس د روم کاميابي الله جل جلاله د هغه تر پيښېدلو څو کاله د مخه په قرآن مجيد کي ذکر کړې او بيان کړې وه، الله عزوجل د سورةُ الروم په شروع کي فرمايي:

﴿الٓمٓ ۝ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ۝ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ۝ فِي بِضۡعِ سِنِينَۗ﴾.

يعني: و عربو ته په نژدې ځکه کي (يا په کښته ځکه کي) روم مغلوبه سو او دغه روميان به د دوی تر دغه مغلوبيت وروسته په څو کلو کي بيرته پر فارسيانو غالبه سي.

د آيات شريف د ترجمې د پوره پوهېدلو دپاره به اول هغه قصه درته بيان کړم کوم چي دغه آياتونه د هغې په باره کي نازل سوي دي نو بيا د آياتو په ترجمه په ډيره آساني سره پوهېدلای سو، په دغو آياتو کي قرآن عظيم الشان يوه عجبه پېش ګويي کړې ده چي د قرآن مجيد پر صداقت او حقانيت لوی دليل دی، قصه داسي وه:

د هغې زمانې د ځکې د مخ دوې لويې پاچهۍ چي فارس او روم وې د ډيرو کلو راهيسي په خپل منځ کي په شديدو جنګو سره اخته او مشغوله وې د (٦٠٢) عيسوي کال څخه بيا د(٦١٤)عيسوي کال تر آخره د دوی د سختو جنګو سلسله جاري وه،

په (۵۷۰) عیسوي کال کي د محمّد مصطفٰی ﷺ مبارک ولادت واقع سو او په (۶۱۰) عیسوي کال کي په نبوت مبعوث کړل سو، په پخوا کي به هم اهل مکې یا مشرکانو ته د فارس او روم د جنګو خبرونه رسېدل، خو د نبوت او د اسلام د دعوت په وخت کي دغه د جنګو خَبَرُو د اهل مکې په زړو کي یو بل شکل او خاصه علاقه پیدا کړې وه، د فارس آتش پرستانو د مکې مکرمې بُت پرستان د ځان ډله بلل، د دین د نژدې والي په سبب یې بُت پرستان خپل بلل او بالمقابل د روم نصاراوو بیا مسلمانان خپل بلل، ځکه چي دواړه اهل کتاب وه او د دواړو دین آسماني دین ؤ، نو کله چي به د فارسیانو د غالبه کېدلو خبر را ورسېدی د مکې مکرمې مشرکانو به خوشالي کول او ویل به یې: موږ هم دغه رنګه پر تاسي غالبه کیږو، مسلمانان به هم په دغو خبرو او واقعو زهیرېدل او ویل به یې: نصارا چي اهل کتاب دي ولي د آتش پرستو مجوسیانو په مقابل کي شکست خوري؟ چي موږ ته دغه مشرکان پېغورونه را کوي خو په (۶۱۴) عیسوي کال کي چي د رسول الله ﷺ د بعثت پنځه کاله تېر سوي وه فارسیانو و رومیانو ته ډېره سخته ماته ورکړه او د روم د قیصر څخه یې ډېر ځایونه ونیول حتّٰی په خپله هرقل یا قیصر هم په قُسطُنطینیه کي محاصره او قلا بند سو، د رومیانو پایتخت تر خطر لاندي سو، ډېر لوی لوی اَسقُفان یا و وژل سوه یا بندي ونیول سوه، د بیت المقدس څخه ډېر لوی او مقدس صلیب د ایراني فاتحانو لاس ته ورغلی، د روم د قیصر عزت او اقتدار بالکل ختم او له منځه ولاړ، په ظاهره خو داسي هیڅ دلیل او علامه نه وه موجود چي رومیان دي بیا دومره قوت او طاقت پیدا کړي چي د فارسیانو په مقابل کي دي سر را پورته کړي، نو د دغو حالاتو او اخبارو په لیدلو او اورېدلو سره به د مکې مکرمې مشرکان ډېر خوشاله کېدل، مسلمانانو ته به یې پېغورونه ورکول او زهېرول به یې تر داسي اندازې چي د مکې مکرمې د مشرکانو څخه یوه نفر ابوبکر الصدّیق ﷺ ته و ویل: نن زموږ فارسي ورونه ستاسي پر رومي ورونو غالبه سوه او شکست یې ورکړی، محوه او نابود یې کړه، سبا به موږ هم تاسي ته دغسي ماته درکړو او له منځه به مو یو سو، په دغه وخت کي قرآن مجید د ظاهري اسبابو څخه مخالف یو داسي اعلان او بیان وکړی چي د منکرو مشرکانو هیڅ زړه ته نه لوېدی چي

هغه دغه آیات شریف دی چې مور مخکې تلاوت کړی:

﴿الٓمٓ ۞ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ۞ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ۞ فِي بِضۡعِ سِنِينَۗ﴾.

یعني: عربو ته په نژدې مځکه کې (یا په کښته مځکه کې) روم مغلوبه سو او دغه رومیان به د دوی تر دغه مغلوبیت وروسته په څو کلو کې بیرته پر فارسیانو غالبه سي.

په عربي کې د درو څخه نیولې بیا تر نهو پورې، بِضع ورته ویل کیږي، چې دا د (بِضعَ) د لفظ ترجمه سوه، نو الله جل جلاله و فرمایل: چې نن ورځ خو رومیان د فارسیانو له طرفه مغلوبه کړل سوه، مګر د نهو کلو په موده کې به بیرته رومیان پر فارسیانو غالبه او کامیابه سي، د دغه پېشګویي په اساس حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د ځینو مشرکانو سره شرط وتړی (البته په دغه وخت کې شرط تړل نه وه حرام سوي) داسې شرط یې ورسره وتړی چې ویل: که تر دومره کلو پورې رومیان پر فارسیانو نه سوه کامیابه زه به تاسې ته سل اوښان درکوم او که په دغه موده کې رومیان کامیابه سوه تاسې به ما ته سل اوښان را کوی، که څه هم ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په اول کې د بِضعِ سنین ترجمه د خپله فکره سره برابر په لږو کلو کړې وه، نو یې خود د کفارو سره شرط هم په لږو کلو ایښی ؤ، مګر بیا د رسول الله ﷺ په لار ښوونه سره یې د بِضعِ سنین ترجمه په نهو کلو سره وکړه او شرط یې هم په دغو نهو کلو وتړی او په دغو کلو کې د روم پاچا هِرَقل د جنګ دپاره ترتیبات نیول چې هغه د لاسه وتلی عزت او اقتدار بیرته را وګرځوي او په عین حال کې یې دا نذر هم پر ځان ایښی ؤ، ویل: که الله جل جلاله مور رومیان پر فارسیانو کامیابه کړو نو د حِمص یا قُسطُنطینیې څخه به تر إیلیا پورې چې بیت المقدس دی د حج او زیارت دپاره پیاده او پر پښو ځم.

خو تاسې د الله جل جلاله شان او قدرت ته وګورئ چې د قرآن مجید د دغې پېشګویي سره برابر د نهو کلو په موده کې یعني: تر هجرت یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ هغه چې الله جل جلاله مسلمانانو ته پر مشرکانو ښکاره فتحه او بریٔ ورکړی، مسلمانان د بدر د فتحې په خوشالي کې وه چې دا خبر هم را ورسېدی چې الله جل جلاله کتابي نصارا پر

فارسي مجوسيانو او آتش پرستانو بريالي او کاميابه کړه، چې د دغه خبر په اورېدلو سره د مکې مکرمې مشرکان نور هم سپک او ذليله سوه او د قرآن کريم دغه عجبه او حيرانوونکې پېشګويي د دې سبب سوه چې ډېر نفر اسلام ته داخل سوه، ابو بکر الصدّيق رضی الله عنه هغه د شرط سل اوښان د مکې مکرمې د مشرکانو څخه واخيستل او د رسول الله ﷺ په امر سره يې ټول خيرات کړه. *(بيرته قصې ته راسه)*

هغه دا چې رسول الله ﷺ د دِحيهُ الکلبي رضی الله عنه په واسطه د روم پاچا هِرَقل ته رساله ولېږل او په دغه وختو کي په خپله هرقل په شام کي ؤ او دئ هم په دې سبب شام ته راغلی ؤ چې په تېرو کلو کي د روم او فارس په منځ کي هغه لوی جنګ پېښ سوی ؤ چې قصه مو درته بيان کړه او روم پر فارسيانو غالبه سوی ؤ، اوس چې هرقل په جنګ کي کاميابه سو نو غواړي چې په هغه خپل نذر وفاء وکړي، نو د قُسطُنطينيې څخه بيت المقدس ته پياده راغلی، خو قيصر په لار کي يو خوب وليدی هغه دا چې د ده پاچهي د داسي قوم او داسي خلکو په واسطه د ده د لاسه وزي چې هغه قوم سنت سوی دی.

تاسي ته معلومه ده چې نصارا ځانونه او خپل اولادونه نه سنتوي، نو ده دغه خوب وليدی چې د ده پاچهي د داسي خلکو په واسطه د ده د لاسه وزي چې هغه قوم سنت سوي وي، کله چې قيصر شام ته ورسېدی د علماوو، احبارو، وزيرانو څخه يې پوښتنه وکړه چې په دې وطنو کي څوک ځانونه سنتوي؟ هغو ورته و ويل: بېله يهودو بل څوک سنتېدل نه کوي، نو قيصر د ټولو يهودو د وژلو قصد او إراده وکړه (که يې دا کار کړی وای دنيا به يې د يهودو له شره خلاصه کړې وای مګر د الله جل جلاله إراده بيا بله وه) اوس قيصر د يهودو د وژلو دپاره ترتيبات نيسي، خپلي قواوي آماده کوي چې په شام کي ټول موجود يهود حلال کړي ځکه ده غوښتل چې هغه د ده د خوب رشتيا نه سي، په دغه وخت کي چې ده د يهودو د وژلو دپاره ځان جوړاوه په شام کي يو غل ونيول سو چې هغه غل د عربو څخه ؤ، عرب ؤ او په شام کي يې غلا کول نو خلکو د هغه غله عرب په تلاښي شروع وکړه تر داسي اندازې چې کالي يې ځني وکښل، کله چې عرب لڅ سو نصاراوو و ليده چې دئ هم سنت سوی دی، نو يې عرب ته و ويل: ته يهودي يې؟ سړي ويل يا! ويل: د کوم ځای يې؟ ويل:

د جزیرةُ العرب یم، ویل: تاسي عرب هم ځانونه سنتوی؟ ویل: هو، دغه خبر یې و قیصر ته ورساوه چي صبر وکړه یهود مه وژنه ځکه بېله یهودو بل قوم هم سته چي ځانونه سنتوي، ویل: هغه څوک دي؟ ویل: عرب دي او د غله حال یې ورته و وایه.

قیصر ویل: غل ما ته راولی، اوس قیصر ته د غلا تر موضوع هغه بله د خوب موضوع مهمه ده، خیر غل و هِرقل ته ور وستل سو (د الله جل جلاله کارونه دي په دغه وختو کي ابوسفیان او د قریشو څو نفره نور هم په شام کي دي چي د تجارت دپاره تللي وه) هلته هِرقل په خپله د دغه عرب څخه تحقیقات او پوښتني کوي، ویل تاسي څوک یاست؟ ځنګه ژوند مو دی؟ دین مو څه شي دی؟ عرب ویل: موږ د جزیرةُالعرب اوسېدونکي یو، مشهوره قومونه او قبیلې یو، ټول خلک مو پېژني چي موږ عرب یو، د هرقل چي په اوړو کي شکه وه ویل: آیا په تاسي کي یو نوی شئ، نوی دین، نوی تحوّل پېښ سوی دی؟ عرب ویل: هو! په موږ کي یو نفر پیدا سوی دی چي نوم یې محمّد دی او وایي: زه نبي یم، د رسول الله ﷺ د ژوند او دعوت څه حالات یې ورته و ویل، څرنګه چي هرقل عالم ؤ په تورات او انجیل کي یې معلومات درلودل او پوهېدی چي اوس د هغه وعده سوي نبي د را تګ وخت دی نو شک ورته پیدا سو، د بنه تحقیق دپاره یې د دغه نبي په باره کي پوښتني او معلومات ځني کول خو علامې ټولي داسي دي چي دا هغه نبي دی چي د دوی سره په کتابو کي ذکر سوی دی، هرقل امر وکړی چي داسي عرب را ته راولی چي د دغه محمّد ﷺ د قوم څخه وي، د هرقل قوم او عمله ګرځي او پوښتنه کوي چي په شام کي داسي عرب پیدا کړي چي د محمّد ﷺ له قومه څخه وي.

د هرقل عمله دلې پرېږده چي په شام کي د مکې مکرمې په قریشو پسي ګرځي او غواړي چي هرقل ته یې ورولي.

په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ هغه لیک چي د دِحیةُ الکلبي رضي الله عنه په واسطه یې قیصر ته ورلېږلی ؤ دِحیةُ الکلبي و قیصر ته ورساوه (د رسول الله ﷺ لیک قیصر ته ورسېدی، د دغه لیک د رسېدلو واقعات به وروسته درته بیان کړم خو اوس به بیرته د قصې هغه ځای ته ور سم چي د هرقل عمله د رسول الله ﷺ په قوم پسي ګرځي)

ځو د قیصر عملې ابوسفیان د نورو قریشو سره پیدا کړی، نو د قیصر عملې ابوسفیان او د قریشو هغه نور مشران ونیول او د روم پاچا قیصر ته یې وروستل.

اوس نو قیصر د ابوسفیان څخه پوښتني کوي او ابوسفیان د هغه د پوښتنو جوابونه ورته وایي، چې دغه د دوی د سوال او جواب موضوع په بخاري شریف کي په یوه اوږده حدیث کي بیان سوې او ذکر سوې ده چې زه به اوس هغه حدیث شریف درته را نقل کړم، خو دا به هم درته و وایم: چې په دغه وختو کي ابوسفیان د رسول الله ﷺ هغه اشد یا تر ټولو خلکو شدید دښمن دی خو تاسي د هرقل د پوښتنو په مقابل کي د ده جوابونه په دقت سره واوری.

د عبدالله بن عبّاس رضي الله عنهما څخه روایت دی چې ابوسفیان بن حرب راته و ویل: هرقل ما او د قریشو یوې ډلي ته چې شام ته د تجارت دپاره تللي وو نفر را ولېږل او دا هغه وخت وو چې رسول الله ﷺ زما او د قریشو د کفارو سره د حدیبیې صلحه کړې وه.

هرقل په دغه وخت کي په بیت المقدس کي ؤ، هرقل موږ خپل مجلس ته ور وغوښتلو چې د ده په مجلس کي د ده پر شا وخوا د روم ډیر لوی خلک هم ناست وه او بیا یې ترجمان را وغوښتی، زموږ څخه یې د ترجمان په واسطه پوښتنه وکړه چې په تاسي کي کوم یو په نسب کي و هغه سړي ته ډیر نژدې دی چې وایي زه نبي یم؟

ابوسفیان وایي: ما ورته و ویل: زه تر دغه نورو نفرو ورنژدې یم.

(ځکه ابوسفیان په پنځم نیکه کي د رسول الله ﷺ سره یو ځای کېدی)

هرقل و ویل: دئ زما مخ ته کښېنوی او د ده ملګري دي د ده شا ته کښیني او بیا هرقل خپل ترجمان ته و ویل: دغه نورو خلکو ته و وایه: زه د دغه سړي څخه پوښتني کوم که یې په جواب کي درواغ را ته و ویل تاسي د ده خبره ور رَدوی، خو ابوسفیان بیا وایي: که ما ته د دې څخه شرم او حیاء نه درېدلای چې بیا به درواغجن معرفي سم، یعني: خلک به مي درواغجن بولي ما به درواغ ورته ویلي وای.

هرقل په پوښتنو شروع وکړه او اوله پوښتنه یې داوه:

د دغه سړي نسب په تاسي کي څنګه دی؟

ما ورته و ویل: هغه په موږ کي د ښه نسب خاوند دی.

هرقل ویل: آیا په تاسي کي دغه د نبوت دعوه او خبري تر ده د مخه یو بل چا هم کړي دي؟ چي ویلي یې وي زه نبي یم.

ما ویل یا، په موږ کي تر اوسه چا د نبوت دعوه نه ده کړې.

هرقل ویل: آیا د محمّد ﷺ په نیکه ګانو کي یو پاچا تېر سوی دی؟

ما ویل: یا.

هرقل ویل: آیا د شرف او عزت خاوندان یې متابعت کوي که ضعیفه خلک؟

ما ویل: یا، هغه ضعیفه خلک یې متابعت کوي.

هرقل ویل: آیا دغه د ده متابعین زیاتیږي که کمیږي؟

ما ویل: زیاتیږي.

هرقل ویل: یو څوک چي د ده دین ته داخل سي بیا بیرته ځني اوړي؟

ما ویل: یا، داسي څوک نه دی را معلوم چي د ده دین ته دي داخل سوی وي او بیرته دي ځني اوښتی وي.

هرقل ویل: آیا تر دغه د مخه چي د نبوت خبري وکړي تاسي په ده کي درواغ لیدلي وه؟

ما ویل: یا.

هرقل ویل: آیا غدر، وعده خلافي او خیانت کوي؟

ما ویل: یا، مګر اوس زموږ او د ده په منځ کي د یو څه مودې دپاره پر صلحه عهد او اتفاق سوی دی خو په دې نه یم خبر چي په دغه صلحه او وعده کي به څه را سره وکړي (د ابوسفیان مقصد هغه د حدیبیې صلحه وه چي اوس هم جاري او برحاله وه).

ابوسفیان وایي: په دغه ټول سوال او جواب کي مي داسي خبره نه کړه پیدا چي زه یې پر زیاته کړم بېله دغه خبري څخه.

هرقل ویل: ستاسي او د ده په منځ کي جنګ پېښ سوی دی؟

ما ویل: هو.

هرقل ویل: د دغه جنګ نتیجه به څنګه وه؟

ما ویل: جنګ زموږ او د ده په منځ کي سلواغه وه کله زموږ و طرف ته او کله د ده

و طرف ته وي، يعني: کله موږ کامیابه يو کله دئ.

هرقل ويل: په څه شي مو امر کوي؟

ما ويل: وايي يوازي د الله جل جلاله عبادت کوی، هيڅ شئ مه ور سره شريکوی او هغه ستاسي پلرو چي ويل او کول هغه پرېږدی او موږ په لمانځه، صداقت، پاکي او صلۀ رحمي امر کوي.

هرقل و ترجمان ته و ويل: ده ته و وايه:

ما يې د نسب پوښتنه درڅخه وکړه: او تا ويل: هغه د شريف نسب څخه دی، رسُولان هم دغه رنګه وي د خپل قوم په نسب کي رالېږل کيږي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي تر ده د مخه په تاسي کي يو بل چا هم دغه خبري کړي دي؟ تا ويل: يا، نوکه چيري په تاسي کي يو بل چا هم دغه د نبوت دعوه کړې واى، ما به ويلي واى: چي دئ هم د هغه نفر تقليد کوي او هغه خبري کوي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي آيا په نيکه ګانو کي يې پاچا تېر سوی دی؟ تا ويل: يا، ما ويل: که يې په کورنۍ کي پاچا تېر سوی واى نو به مي ويلي واى چي سړئ د خپلو پلرو او نيکه ګانو پاچهي غواړي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي دغه د نبوت تر خبرو د مخه تاسي دئ په دروا غو متهماوه؟ يعني: کومه د درواغو خبره څني سوې ده.

تا ويل: يا. نو زه پوه سوم: هغه څوک چي د خلکو سره درواغ نه وايي دا امکان نه لري چي هغه دي پر الله جل جلاله درواغ و وايي، دا ممکنه نه ده چي يو څوک دي په خپل عادي او معمولي ژوند کي د خلکو سره درواغ نه وي ويلي، او بيا دي په يوه وار پر الله جل جلاله درواغ و وايي، دا هيڅ عقل نه مني.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: أشراف او با عزته خلک يې متابعت کوي که ضعيفه خلک؟ تا ويل: ضعيفه خلک يې متابعت کوي او دا معمول دی چي د انبياوو متابعين همېشه د ضعيفه طبقې څخه وي، هغه چي په ابتداء او شروع کي د رسُولانو متابعت کوي هغه أشراف او سرداران نه وي بلکه ضعيفه خلک وي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي د ده متابعين زياتيږي که کميږي؟

تا وېل: زياتيږي. د ايمان كار هم داسي دى ترڅو چي پوره كيږي. خلک په كراره كراره سره مسلمانيږي څو بالكل ايمان او اسلام عام سي.

او پوښتنه مي درځخه وكړه: آيا يو څوک پسله هغه چي د ده دين ته داخل سي بيرته د ده له دينه اوړي؟ تا وېل يا، ايمان هم داسي دى چي زړه ته ننوزي زړه په روښانه كيږي اوپه زړه كي ځاى نيسي.

بيا مي پوښتنه درځخه وكړه: آيا غدر او خيانت كوي؟ تا وېل يا.

انبياء هم داسي وي چي هيڅ غدر نه كوي.

او پوښتنه مي درځخه وكړه: په څه شي مو امر كوي؟ تا وېل د يوه الله په عبادت او وايي هيڅ شئ مه ور سره شريكوى او د بتانو له عبادته مو منعه كوي، په لمانځه، صداقت او پاكي مو امر كوي.

دلته نو قيصر يوه لويه او د معنٰى ډكه جمله و وېل، وېل: كه دغه ستا خبري حق او رشتيا وي، نو به دئ د دغه ځاى چي دغه زما پښې پر پرتې دي آمر او مالک سي، يعني: حكم به يې تر دغه ځايه را ورسيږي.

قيصر و وېل: زه پوهېدم چي دغه نبي را تلونكى دى خو دا گمان مي نه كاوه چي هغه دي په تاسي عربو كي وي، كه زه پوه سم چي زه ده ته ور رسېدلاى سم ما به د ده د ملاقات په لار كي ډېر تكليف تحمل كړى واى او كه زه د ده سره واى: متوجه سى دا د قيصر خبري دي(د روم پاچا) په دنيا كي د هغو دوو لويو مملكتو څخه د يوه مملكت پاچا خبري كوي او وايي: كه زه د ده سره واى ما به يې پښې ور پرېولاى او بيا يې د رسول الله ﷺ هغه ليک را وغوښتى چي دِحية الكلبي ﷺ ور ته راوړى ؤ او هغه يې دغه حاضر مجلس ته و وايه، كله چي د ليک د ويلو څخه فارغه سو په مجلس كي آوازونه پورته سوه غالمغال جوړ سو، قيصر موږ امر كړو چي تاسي ولاړ سى.

ابوسفيان چي بيا په وروسته كي مسلمان سو هغه وايي: كله چي موږ قريش د هرقل له درباره را ووتلو او زه د خپلو ملگرو سره تنها سوم نو مي ورته و وېل: په والله د محمّد دين لوړ او غالبه سو، د هغه څخه د روم پاچا قيصر هم بيريږي.

ابوسفيان وايي: له دغه وخته مي دا يقين سو چي د رسول الله ﷺ دين غالبه

کېږي ترڅو چي الله جل جلاله زما په زړه کي اسلام را واچاوه.

اوس به هغه واقعات درته بیان سي چي قیصر ته د رسول الله ﷺ د لیک د رسېدلو په وخت کي او د لیک په سبب پېښ سوه.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته وویل: دِحیةُ الکلبي رضي الله عنه د رسول الله ﷺ لیک و قیصرد روم پاچا ته ورساوه او هغه لیک داسي لیکل سوی ؤ:

اول به هغه لیک په عربي او هغه ډول چي لیکل سوی ؤ درته وړاندي کړم ځکه دا تاریخي اثر او د رسول الله ﷺ هغه رساله یا مکتوب دی چي قیصر ته یې لېږلی ؤ، په خپله هغه رساله په هغه الفاظو تر اوسه هم ساتل سوې ده او د تاریخي آثارو څخه ده، د لندن موزیم دا ثابته کړې ده چي دغه رساله د هجرت په اوم کال کي لیکل سوې ده او هغه رساله داسي ده:

﴿ بسم الله الرّحمٰن الرّحیم، مِن محمّد رسولِ الله اِلی هِرقَلَ عظیمِ الروم، سلامٌ علی مَنِ اتّبعَ الهُدٰی، امّا بعد:

فَاِنّی أدعُوکَ بِدِعَایَةِ الإسلامِ، أسلِم تَسلَم، وأسلِم یُؤتِکَ اللهُ أجرکَ مَرّتَین، فَاِن تَوَلّیتَ فَاِنّ علَیکَ إثمُ الاَرِیسِیینَ، وَقُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾.

د لیک ترجمه داسي ده:

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم،

د محمّد رسول الله ﷺ له طرفه د روم مشر هرقل ته: سلامتیا دي پر هغه چا وي چي د حق او سمي لاري متابعت کوي، امابعد: زه تا په بلنه د اسلام، و اسلام ته دعوتوم او را بولم، مسلمان سه چي سالم پاته سې، مسلمان سه چي الله جل جلاله به دوه واره أجر او ثواب درکړي او که دي له اسلامه مخ واړاوه (انکار دي وکړی) نو د بزګرانو او باغوانانو ګناه هم ستا پر غاړه ده. (ځکه په هغه وخت کي د روم ټول خلک د کښت او زراعت په کار مشغول وه) تقریبًا ټول خلک بزګران او باغوانان وه،

نو ویل: که دي انکار وکړی د هغوګناه هم ستا پر غاړه ده، یا اهل الکتاب! (څرنګه چي د روم پاچا او ملّت ټول نصارا وه نو يې یا اهل الکتاب ورته وویل) او له دغه ځایه هغه نور پاته لیک د سورة آل عمران (٦۴) نمبر آیات دی، یعني: اې کتابیانو! راسی رجوع وکړی و هغي کلمې ته چي زموږ او ستاسي په منځ کي یوه او یو شئ ده، هغه دا چي بېله الله جل جلاله به بل د هیچا عبادت نه کوو او الله جل جلاله ته به هیڅ شئ نه شریکوو او نه به ګرځوي ځیني زموږ ځیني نور خدایان (بېله الله جل جلاله به بل څوک د خپلو ځانو دپاره مالک او معبود نه ګرځوو) او که چیري دوی مخ واړاوه (توحید او اسلامي احکامو ته يې شا ور وګرځول) نو اې مسلمانانو! تاسي دغو کتابیانو ته و وایاست چي تاسي پر دې خبره شاهدان اوسی چي موږ مسلمانان یو.

کله چي هرقل ته د رسول الله دغه لیک او رساله و ویل سوه او ترجمه سوه هرقل وربړدېدی، ځکه د مخه يې د ابوسفیان سره ملاقات، سوال او جواب کړي وه او هغه سوالونه او جوابونه يې په دماغ کي پاته وه او دلته دغه رساله ورته و ویل سوه، په چرت او فکر کي ډوب سو فکر وهي، بیا يې انجیل را واخیستی ؤ د راتلونکي نبي علامې يې پکښي وکتلې، هغه ټولي علامې پر محمّد ﷺ جوړي او موافقي وې، نو يې دِحیهٔ الکلبي رضی الله عنه ور وغوښتی او ویل: یا دِحیه! دغه د رسول الله ﷺ لیک و سَفاطِر ته ور وړه، سفاطِر د نصاراوو د عالمانو رئیس ؤ او په هغه زمانه کي په مسیحیت کي تر ټولو احبارو لوی او لوړ عالم ؤ او د هرقل سره دغه د شام په سفر کي ملګری ؤ، یوازي دئ نه بلکه نور هم د مسیحیت لوی لوی علماء ور سره ملګري وه چي ټوله د بیت المقدس د حج دپاره د قیصر سره راغلي وه.

دِحیهٔ الکلبي رضی الله عنه هم دغه لیک سفاطِر هغه د نصاراوو لوی عالم ته ور وړی، سفاطر چي دغه لیک و وایه وربړدېدی او د دِحیه رضی الله عنه څخه يې د رسول الله ﷺ د حالاتو او علامو پوښتني شروع کړې، دِحیهٔ الکلبي رضی الله عنه هم جوابونه ورته وایي، سفاطر ډیري پوښتني کوي او د هري پوښتني جواب هم مفصل غواړي، دِحیهٔ الکلبي رضی الله عنه هم د رسول الله ﷺ ټول حالات په تفصیل سره ورته بیانوي، سفاطر نور هم سوالونه کوي خو ډیري پوښتني يې وکړې او د ټولو جوابونه يې په غور او دقت سره واورېدل،

کله چي یې پوښتني خلاصي سوې نو یې و ویل: زه پوهېدم چي دا وخت د هغه وعده سوي نبي د راتګ وخت دی، مګر دا ګمان مي نه کاوه چي هغه دي په تاسي کي پیدا سي یا معشرَ العرب! او زه شاهدي آداء کوم: (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) د مسیحیانو لوی عالم سفاطر رحمه الله مسلمان سو.

بیا نو سفاطر د نصاراوو هغه نورعلماء سره را ټول کړه او دئ هم ور سره کښېنستی د رسول الله ﷺ هغه رساله یې ورته و ویل کوم چي دِحیةُ الکلبي رضي الله عنه را وړې وه او د را تلونکي نبي ټولي علامې یې ورته بیان کړې او بیا یې د دوی د انجیل څخه هغه دلایل ورته و ویل چي د محمّد ﷺ پر نبوت یې دلالت کاوه او دا یې ثابتول چي محمّد ﷺ هغه موعود او را تلونکی نبي دی، کله چي سفاطر خپل ټول دلائل و ویل او د رسول الله ﷺ علامې یې هم بیان کړې نو یې و ویل: زه اوس تاسي اسلام ته را بولم او مسلمانان سی، زه په خپله دا شاهدي آداء کوم چي (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) دلته د نصاراوو دغه نورعلماء و ببرېدل ویل: که خلک خبر سوه چي سفاطر مسلمان سو د مسیح علیه السلام دین پرېږدي، نو یې د سفاطر رحمه الله د وژلو إراده وکړه او سفاطر رضي الله عنه یې په شهادت ورساوه.

اوس په نصاراوو کي یوه واقعه پېښه ده چي ټول په فکر کي دي او نه پوهیږي چي څه وکړي؟ په خپله هرقل په حیرت کي دی چي څنګه وکړي؟ دِحیة الکلبي رضي الله عنه هم د سفاطر په وژلو خبر سو او هرقل ته ورغلی چي اوس څه وایې؟ هرقل ویل: والله په دوی کي سفاطر تر ما عزتمن ؤ، وعلماوو ته د ده درجه او مقام زما تر مقام لوړ وه، دا چي دوی د ده اطاعت و نه کړی او وې وژی نو زما اطاعت به څنګه وکړي؟ مګر بیا هم ته صبر وکړه، هرقل امر وکړی چي د نصاراوو ټول علماء، أشراف او مشران دي را ټول سي، هغه یې ټوله په یوه قصرکي سره یو ځای کړه، هرقل امر وکړی چي د قصر دروازې بندي او وتړی او د قصر پر شا وخوا یې مسلح فوج و دراوه چي چا ته د وتلو اجازه ور نه کړي، اوس نو علماء، أشراف او مشران ټول په دغه قصر کي ناست دي او د قیصر د راتلو په انتظار دي، په دغه وخت کي قیصر د دغه قصر د لوړ منزل په یوه برنډه کي ور ته را و وتی او هلته لوړ داسي و درېدی چي حاضر

خلک ده ته نه سي ور رسېدلای، قیصر له هغه ځایه د رسول الله ﷺ لیک ورته ولوست او بیا یې هغه علامې ورته بیان کړې کومې چې په انجیل کې د را تلونکي نبي په باره کې راغلي وې او بیا یې داسي دلایل ورته و ویل چې په هغه سره یې دا ثابتول چې محمّد ﷺ هغه نبي دی کوم چې د راتګ وعده یې سوې ده، پسله دغې مقدمې قیصر و ویل: زه په خپله شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) او غواړم چې تاسي هم مسلمانان سی، یو وار په دغه راتول سوو خلکو کې نارې جوړې سوې، غالمغال سو او د قصر د دروازو پر طرف ځغلې غواړې چې ووزي او نارې وهې قیصر مسلمان سو، قیصر مسلمان سو، خو د قصر دروازې تړلې وې او مسلح فوج ولاړ دی خلک له مجبوریه بیرته را وګرځېدل او سره یو ځای سوه، قیصر ولاړ دی او ورته ګوري.

دغو نفرو قیصر ته و ویل: په والله که ته موږ توله و وژنې بیا به هم موږ د مسیح دین پرې نږدو، اوس د قیصر په مخ کې دوه کاره دي چې د هغو څخه به یو قبلوي او عملي کوي او تر هغه بل به تېرېږي، چې هغه دوه: اسلام، یا پاچهي ده، که دئ مسلمان پاته سي دغه را ټول سوي نفر او د هغو قبیلې او متابعین د ده پرضد درېږي چې په دې صورت کې ده ته پاچهي نه پاته کېږي، یا دا چې تر اسلام به تیرېږي خو پاچهي به ورپاته وي.

متوجه سه! دا الهي امتحانونه دي چې نن ورځ هم ډېر خلک په مبتلاء دي.

قیصر په دې فکر کې دی چې کوم یو اختیار کړي؟ خو په آخر کې قیصر ورته و ویل: یا قوم! زه نه مسلمان سوی یم او نه مسلمان یم، فقط ما تاسي تجربه کولاست، کله چې ما ولیدل چې د محمّد ﷺ دین نشرېږي زه پر تاسي و بېرېدم، نو مې غوښته چې دا ځان ته معلومه کړم چې تاسي پر خپل دین څومره ټینګ یاست او څومره علاقه ور سره لری؟ ما ولیدل چې تاسي پر خپل دین ټینګ ولاړ یاست او نه یې پرېږدی زه هم په دې کار ډېر خوشاله سوم او ستاسي سره پر دغه دین یم، بیا یې امر وکړی چې دروازې دي خلاصي سي.

دغه علماء او د قومو مشران د قیصر په خبرو خوشاله سوه، خو قیصر پسله هغه چې اسلام ته داخل سو بیرته مرتد سو، رسول الله ﷺ فرمایي: «اسلام د قیصر زړه ته ننوتی او بیرته مرتد سو پر دنیا او پاچهي وبېرېدی» وروسته قیصر دِحیهُ الکلبي رضي الله عنه

ور وغوښتې تحفې او د سرو زرو دينارونه يې ورکړه ويل: دغه زما له طرفه و رسول الله ﷺ ته هديه او تحفه ده او زما له طرفه ورته و وايه: زه شاهدي آداء کوم چي (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) او دا چي ما دغو خلکو ته و ويل چي زه ستاسي سره پر دغه مسيحيت يم د هغه سبب دا ؤ چي پاچهي مي ولاړه نه سي مګر ايمان زما په زړه کي دی، دِحيةُ الكلبي رضي الله عنه بيرته د مدينې منورې پر طرف رهي سو.

اوس چي دِحيةُ الكلبي رضي الله عنه د مدينې منورې پر لار د (حسمي) منطقې ته ورسېدی هلته په لار کي د جُذام د قبيلې خلک پر پېښ سوه او هغه د ده سره ور سره ټول شيان يې په زور ځني واخيستل د ده سره يې هيڅ شئ نه پرېښاوه، کله چي دحيةُ الكلبي رضي الله عنه مدينې منورې ته ورسېدی د مخه تر دې چي خپل کور ته ولاړ سي رسول الله ﷺ ته ورغلی او په قصه يې خبر کړی، اول يې د قيصر پيغام ورته و وايه چي قيصر وايي: زه په زړه کي مسلمان يم مګر په ظاهره د دې دپاره کفر ښکاره کوم چي پاچهي مي ولاړه نه سي خو رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه د الله دښمن درواغ وايي دئ مسلمان نه دی بلکه دنيا پر غالبه سوه.

دا د قيصر د زړه پټ حال او حقيقت ؤ چي رسول الله ﷺ ښکاره کړی، دئ د نجاشي په مثل نه ؤ بلکه دنيا ورکش کړی د پاچهی او د دنيا حُب پر غالبه سو.

پاته سوه د جُذام د قبيلې د خلکو موضوع! رسول الله ﷺ هغو ته د جزاء ورکولو دپاره زيد بن الحارثه رضي الله عنه حسمي ته د (۵۰۰) نفرو سره ولېږی، حسمي يوه منطقه ده چي د واديُ القُرٰی شا ته ده، زيد رضي الله عنه هم د جذام پر قبيله حمله وکړه کوم کسان چي وژل کېده و وژل سوه او نور وتښتېدل، زيد بن الحارثه رضي الله عنه د دوی ځخه ډېر غنيمتونه مدينې منورې ته راوړل چي د غنيمتو په جمله کي زر اوښان، پنځه زره پسونه او سل ښځي او ماشومان وه.

خو هلته بيا د رسول الله ﷺ او د جُذام د قبيلې په منځ کي د نه تعارض وعده موجوده وه، نو زيد بن رِفاعه الجذامي چي د جذام د قبيلې د مشرانو ځخه ؤ، دئ او د ده د قوم څو نفره مسلمانان سوي هم وه او په هغه وخت کي چي پر دِحيةُ الكلبي رضي الله عنه حمله کېدل دوی د ده رضي الله عنه مرسته هم کړې وه، نو دغه زيد بن رِفاعه و رسول الله ﷺ

ته عرض او شکایت وکړی چې زموږ سره داسې وسوه، رسول الله ﷺ هم د ده شکایت قبول کړی د دوی بندیان یې ور ایله کړه او غنیمتونه یې بیرته ورکړه.
دا د رسول الله ﷺ یوه رساله او یو لیک ؤ خو تاسې وګورئ چې د هغه وخت د مځکې د مخ پر هغه لوی پاچا یې څومره اثر او تاثیر ؤ؟ ټوله مملکت یې ورورېږداوه.
نن ورځ هم ټول کفار د اسلام څخه بېرېږي او د هغه د ختمولو دپاره کوښښونه کوي خو هیهات! دا دین به د قیامت تر ورځې پورې موجود وي، الله جل جلاله د سورة التوبه په (۳۲، ۳۳) نمبر آیاتو کې فرمایي:
﴿ يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴾. [التوبه: ۳۲]
یعنې: کتابي کفار غواړي چې د الله جل جلاله د دین او شریعت رڼا په خپلو خولو سره و وژني، یا الهي نور په پوکلو سره ورک کړي، مګر الله جل جلاله دغه کار تر هغو پورې منعه کوي تر څو چې خپل نور یعنې: توحید او محمّدي شریعت پوره کیږي، که څه هم کفار د دغه شریعت په نشرولو ناراضه وي.
د اسلام د ورکولو دپاره دکفارو هلې ځلې داسې مثال لري لکه یو بیعقل او ناپوه انسان چې په پوکلو سره د لمر یا سپوږمۍ شعاع یا روښنایي وژني.
﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴾. [التوبه: ۳۳]
الله جل جلاله هغه ذات دی چې خپل رسول محمّد ﷺ یې په هدایت سره (چې قرآن مجید دی) او په حق دین سره (چې اسلام دی) د دې دپاره رالېږلی دی، چې دغه دین پر نورو ادیانو که څه هم آسماني ادیان وي لوړ کړي، که څه هم مشرکان په دې کار سره نا راضه وي.
الحمد لله په هر وخت او هره زمانه کې د حُجت، معقولیت او دلائلو په لحاظ د اسلام دین پر نورو ټولو أدیانو که څه هم آسماني أدیان وي په ښکاره ډول سره غالبه او کامیابه دی، خو د سلطنت او حکومت په اعتبار هم تر هغه وخته پورې پر نورو

ادیانو غالبه ؤ چي مسلمانانو اسلامي اصول او قوانین مراعتول، د ایمان او تقوٰی پر لار سم رهي وه، په جهاد في سبیل الله کي ثابت قدمه وه او که تر دې وروسته هم مسلمانان پر ایمان او اسلام، تقوٰی او جهاد ثابت و درېږي بیا به هم کامیابي او سلطنت، حکومت او حاکمیت د دوی وي او د حق دین داسي کامله غلبه چي نور ادیان د مځکي له مخه په کُلي ډول سره محوه او نابود کړي هغه وخت به وي چي قیامت ته نژدې مسیح علیه السلام له آسمانه را کښته سي.

د دِمشق آمر حارث بن أبي شمر الغساني ته لیک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د شجاع بن وهب الأسدي رضي الله عنه په لاس یو لیک و حارث بن أبي شمر الغساني ته چي د دمشق آمر ؤ ولېږی او دا لیک داسي لیکل سوی ؤ:

«بسم الله الرّحمٰن الرحیم، من محمّد رسولِ الله الی الحارث بن أبي شمر! سلامٌ علٰی من إتّبعَ الهُدٰی وَآمنَ باللهِ وصَدّق، وإنّي أدعوکَ أن تؤمِنَ باللهِ وحدهُ لا شریکَ لهُ، فَیَبقٰی لکَ مُلکُکَ».

یعني: پر هغه چا دې سلامتیا وي چي د حق او سمي لاري متابعت کوي او پر الله یې ایمان را وړی وي او د هغه تصدیق کوي او زه تا دې ته را بولم چي یوازي پر یود الله هغه چي شریک نه لري ایمان را وړه، نو ستا پاچهي به تا ته درپاته سي.

حارث چي دغه لیک وواېه ډېر په قهر سو او د رسول الله ﷺ رساله یې پر مځکه وغورځول، ویل: ما زما په خپله پاچهي بېروي څوک زما څخه زما پاچهي اخیستلای سي؟ حال دا چي زه سل زره جنګي فوج لرم، دغه د دمشق آمر د غساسنه پر قبیلو حاکم ؤ چي دغه قبیلې د جزیرةُ العرب په شمال کي اوسېدې، د حارث دغه شدید جواب د دې سبب سو چي بیا په وروسته کي یې د (مؤته) جنګ په وجود را وړي او له دغه وخته حارث د لښکر په تیارولو او آماده کولو شروع وکړه، هغه خپل سل زره نفریزه لښکر یې تیاراوه چي پر مدینه منوره او مسلمانانو حمله وکړي.

حارث نو دلې د خپل لښکر د تیارولو په حال کي پرېږده.

د بُصرىٰ آمر ته د رسول الله ﷺ ليک

رسول الله ﷺ يو بل ليک د حارث بن عُمير الأزدي رضي الله عنه په لاس د بُصرىٰ و آمر ته ولېږى چي د هغه خط مضمون او معنىٰ هم داسي وه لکه د دمشق آمر حارث بن أبي شمر ته چي يې لېږلى ؤ او د بُصرىٰ آمر يې اسلام ته دعوتا وه، حارث رضي الله عنه د ليکه سره د بُصرىٰ د آمر پر طرف رهي سو، په لاركي شُرحبيل بن عَمرو الغساني پر پېښ سو چي دغه شرحبيل کافر او د غسان د قبيلې د آمرانو څخه ؤ، شرحبيل دغه د رسول الله ﷺ قاصد وليدى چي د بُصرىٰ آمر ته د ليک د ور وړلو دپاره رهي دى نو يې دغه د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عُمير الأزدي رضي الله عنه ونيوى او شهيد يې کړى چي دا د غسان د قبيلې له طرفه د اسلام پر ضد دوهم مخالفت او دښمني وه چي پېښېږي، د دغي واقعې په سبب د مسلمانانو او غساسنه په منځ کي حالات او مناسبات نور هم خراب سوه.

رسول الله ﷺ هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه چي پر غساسنه يا د غسان پر قبيلو د مخه تر دې حمله وکړي چي هغه پر مسلمانانو حمله کوي، دغه د رسول الله ﷺ د قاصد شهيدېدل د (مُؤته) د جنګ دپاره دوهم سبب وګرځېدى، چي د غسان د قبيلې له طرفه د رسول الله ﷺ د دوو رسالو سره نا وړه حرکتونه وسوه، اوله رساله يې وغورځول سوه او د دوهمي رسالې قاصد شهيد کړل سو چي د دغو حرکتو په نتيجه کي د مُؤته جنګ په وجود راغلى چي د هغه جنګ قصه به إن شاء الله تعالىٰ پر خپل وخت او ځاى درته بيان سي.

د مصر پاچا مُقوقِس ته د رسول الله ﷺ ليک

رسول الله ﷺ يوه بله رساله د حاطِب بن أبي بلتَعه رضي الله عنه په لاس د مصر او اسکندريې و پاچا مقوقس ته ور ولېږل چي د دغه پاچا نوم جُرَيج بن متي ؤ او مقوقس يې لقب ؤ، دغه رساله تر اوسه پوري ساتل سوې ده او دا ليک داسي ليکل سوى ؤ:

﴿ بسم الله الرّحمٰن الرّحيم، مِن محمّد رسول الله إلى المُقوقس عظيم القبط، سلامٌ على مَنِ اتّبعَ الهُدىٰ، امّا بعد: فَإنّي أدعُوکَ بِدِعَايَةِ الإسلامِ، أسلِم تَسلَم،

وأسلِم يُؤتِکَ اللهُ أجرکَ مرّتين، فَان تولّيتَ فإنّ عليکَ اثمُ اهلِ القِبط،
﴿قُلْ يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًۭٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًۭا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾﴾.

دا لیک عیناً هغسي لیک دی لکه قیصر ته چي لیکل سوی ؤ نو ځکه یې ترجمه کولو ته ضرورت نسته، حاطب ﷺ چي ډیر هوښیار او ذکي سړئ ؤ کله چي د مُقوقِس دربار ته ور ننوتی نوېې ورته وویل: تر تا د مخه پر دغه پاچهي یو سړئ ؤ چي هغه داسي ګمان کاوه چي دئ رب اعلیٰ دی، چي مقصد يې فرعون ؤ او هغه به ویل: «أنا ربّکُمُ الأعلیٰ» زه ستاسي لوی او لوړ رب یم، نو الله جل جلاله هغه د دنیا او آخرت په عذاب اخته کړی، د ځینو څخه یې په ده سره انتقام واخیستی او بیا یې له ده څخه انتقام واخیستی، نو ته په نورو سره عبرت واخله داسي مه کېږه چي نور په تا سره عبرت واخلي، بیا یې د رسول الله ﷺ رساله ورکړه، د رسالې تر ویلو وروسته د مقوقس او حاطب ﷺ په منځ کي سوال او جواب شروع سو، تاسي ښه ورته متوجه سی څومره خوږې خبري دي، مقوقس چي نصراني ؤ وویل: موږ یو دین لرو چي هغه نه پرېږدو مګر خو بیا یې و هغه دین ته پرېږدو چي زموږ تر دین ښه وي.

حاطب ﷺ و ویل: موږ دي و دینِ اسلام ته رابولو، هغه دین چي د الله جل جلاله له طرفه راغلی دی او په هغه دین سره نور ادیان باطل سوه، بېشکه دغه نبي خلک و اسلام ته دعوت کړه خو په خلکو کي هغه تر ټولو شدید خلک قریش وه او تر ټولو ډیر دښمنان يې یهود وه او هغه چي ده ته تر ټولو نژدې دي هغه نصارا دي او زما دي قسم وي چي د موسیٰ زیری په عیسیٰ سره نه دی مګر داسي دی لکه د عیسیٰ زیری په محمّد سره، یعني: لکه تاسي چي خلکو ته تر موسیٰ وروسته په عیسیٰ سره زیری ورکوی موږ تاسي ته تر عیسیٰ وروسته په محمّد ﷺ سره زیری درکوو او زموږ له طرفه و قرآن ته ستا دعوتول داسي دي لکه ته چي د تورات خلک و انجیل ته دعوتوې، هر نبي چي په یو قوم کي پیدا سي هغه ټول قوم د ده امت دی او پر هغه ټول قوم

دا لازمه ده چي د ده متابعت وکړي او ته د هغو کسانو څخه يې چي د دغه نبي وخت دي ونيوی، نو بايد متابعت يې وکړې او موږ تا د مسيح علیه السلام له دينه نه منعه کوو بلکه په هغه سره دي امر کوو ځکه د هغه په دين او کتاب کي دا راغلي دي چي [تر ما وروسته يو نبي راځي چي نوم يې محمّد دی او تاسي يې متابعت وکړی] نو زه دي اوس په هغه دين سره امر کوم.

د پوښتنو په جمله کي مقوقس داهم وويل: د رسول الله ﷺ او قريشو په منځ کي څه پېښه سوه؟ حاطِب رضی الله عنه وويل: هغو جنګونه ور سره وکړه، مقوقس ويل: نو ولي يې و هغو ته ښرا نه کول؟ ځرنګه چي دئ نبي دی دعاء او ښرا يې قبليږي نو يې ولي د جنګ پر ځای خپل قوم ته ښرا نه کول؟ چي د هغه قوم انسانان يې مات کړي او خراب کړي وای؟ حاطِب رضی الله عنه وويل: عيسیٰ علیه السلام ولي خپل قوم ته ښرا نه کول؟ مقوقس چي نصراني او عيسايي ؤ چپ او بې جوابه سو، ځکه محمّد ﷺ او عيسیٰ علیه السلام دواړه نبيان او رسولان وه دوی دواړو خپل قوم ته د رحمت او شفقت په سبب ښرا نه کول بلکه د قوم هدايت يې د الله جل جلاله څخه غوښتی.

بيا مقوقس و ويل: ما د دغه نبي په باره کي فکر وکړی په داسي شي سره امر نه کوي چي هغه دي د پرېښوولو وړ وي او د داسي شي څخه منعه نه کوي چي هغه دي د کولو وړ وي، يعني: په هر هغه شي سره چي خلک امر کوي واقعاً هغه داسي شئ دی چي بايد وسي او له هر هغه شي څخه چي خلک منعه کوي هغه داسي شئ دی چي حقيقتاً بايد پرېښوول سي، دئ نه ګمراه ساحر دی او نه درواغجن کاهن دی بلکه په ده کي مي د نبوت علامې وليدلې او زه به نور هم فکر وکړم، بيا يې د رسول الله ﷺ رساله د عاج په يوه قُطي کي کښېښوول هغه يې لاک او مهر کړه او د ساتلو دپاره يې يوې مينځي ته ورکړه چي دا وساته.

وروسته يې داسي ليکونکی را وغوښتی چي په عربي يې ليکنه کول او د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کي يې دغه ليک وليکی:

بسم الله الرّحمٰن الرّحيم، و محمّد بن عبدالله ته د مقوقس عظيم القِبط له طرفه، سلامٌ عليک امّا بعد: ستا ليک مي و وايه هغه څه چي تا ليکلي وه او په هغه څه پوه

سوم چې خلک ور بولې او په دې پوهېدم چې يو نبي پاته دی ما دا سې فکر کاوه چې هغه به په شام کې پيدا سي، ستا د قاصد عزت مې وکړی او تا ته مې دوې جارېې در ولېږلې چې دغه دواړې په قِبط کې د لوړ مقام خاوندانې دي (قبط يوه لويه قبيله او قوم دی چې په مصر کې اوسېدی او قبطيان ورته ويل کېږي) او يوه غاطره مې ستا د سپرتيا دپاره په هديه کې درولېږل. والسّلام عليک.

تر دغه زيات يې څه نه وه ليکلي او مسلمان هم نه سو، هغه دوې جارېې چې يې را لېږلي وې: يوه ماريه رضي الله عنها او بله سيرين وه او هغه غاطره چې دلدل ورته ويل کېده د معاويه رضي الله عنه تر وخته پاته وه، رسول الله ﷺ هم د مقوقس هديه قبوله کړه، ماريه القبطي رضي الله عنها چې د اهل مصر څخه وه با عزته او با شرفه ښځه وه د جمال او کمال خاونده وه، رسول الله ﷺ په نکاح کړه او د دې څخه د رسول الله ﷺ هغه زوی پيدا سو چې ابراهيم نومېدی او هغه بله جاريه چې سيرين نومېدل رسول الله ﷺ و حَسّان بن ثابت الأنصاري رضي الله عنه ته ورکړه.

رسول الله ﷺ د مقوقس په باره کې فرمايي: ده ايمان را نه وړی ځکه دئ ببرېدی که دئ مسلمان سي روم به له ده څخه پاچهي واخلي، نو که د مقوقس سره دغه د پاچهۍ بېره نه وای ور سره مسلمان سوی به وای، ځکه دئ پوه سو چې محمّد ﷺ نبي دی مګر ځرنګه چې د مصر پاچا مقوقس د روم د پاچا قيصر چې نصراني ؤ د حکم تابع او د هغه تر اثر لاندې ؤ، نو ويل: که زه مسلمان سم روم به پاچهي را څخه واخلي.

د حبشې پاچا نجاشي رضي الله عنه ته ليک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د حبشې پاچا نجاشي ته ليک وليکی چې د دغه نجاشي نوم أصحمه بن الأبجر ؤ او دغه ليک يې د عَمرو بن اُميه الضمري رضي الله عنه په لاس د هجرت د شپږم کال په آخري مياشت يا د هجرت د اووم کال په اوله مياشت کې ور ولېږی، خو د دغه ليک په لفظ او عبارت کې د علماء کرامو څخه مختلف قولونه را نقل سوي دي، امام طبري رحمه الله د دغه ليک لفظ او عبارت ذکر کړی دی مګر که د هغه ليک په الفاظو او عبارت کې په دقيق شکل سره وکتل سي داسي ځني معلومېږي چې

دغه لیک هغه لیک نه دی چې د حدیبیې تر صلحې وروسته نجاشي ته لیږل سوی دی بلکه ښایي دا د هغه لیک الفاظ یا عبارت وي چې د مکې مکرمې په وختو کې و جعفر رضي الله عنه او د ده ملګرو ته هغه وخت ورکول سو چې دوی حبشې ته هجرت کاوه، ځکه دغه لیک چې امام طبري ذکر کړی دی د هغه په آخر کې د دغو مهاجرینو ذکر په داسې ډول سره راغلی دی چې رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلي دي:

ما و تاسې ته زما د اکا زوی جعفر او د ده سره څو نفره مسلمانان در ولیږل، کله چې دوی تا ته درسي عزت یې وکړه او جبروت پرېږده.

او امام بیهقي د ابن اسحاق څخه د دغه لیک چې رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلی ؤ عبارت داسې روایتوي:

« هٰذا کتاب من محمّد النّبي الی النجاشي الأصحَم عظیم الحبشه: سلامٌ علی من إتبع الهدٰی وامنَ باللہ ورسوله، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شریک له لم یتخذ صاحبةً ولا ولداً، وأن محمّداً عبدهٗ و رسولهٗ، و أدعوک بدِعایة الاسلام، فإنّي أنا رسولهٗ فأسلِم تَسلَم،

﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾ « فإن أبیتَ فإنّ علیک إثم النّصارٰی مِن قومِکَ ».

دا د رسول الله ﷺ د لیک هغه لفظ او عبارت ؤ چې امام بیهقي رحمه الله د ابن اسحاق رحمه الله څخه را نقل کړی ؤ.

مګر هغه لوی محقق او دانشمن: ډاکټر حمیدالله د دغه لیک لفظ او عبارت چې په دغه نزدو وختو کې یې لاس ته را وړی دی او د دغه لیک په لاس ته را وړلو کې یې ډېر تکلیف او زحمت ګاللی دی او د هغه د حاصلولو دپاره یې د نوي عصر د اکتشافاتو او وسایلو څخه کار اخیستی دی او په خپل هغه کتاب کې چې په اردو ژبه سره دی او د (رسول اکرم کې سیاسي زندګي) په نامه سره یادېږي د دغه لیک عکس یا تصویر هم را وړی دی، په هغه کې دغه لیک داسې لیکل سوی دی:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم﴾ « من محمّد رسولِ الله الی النّجاشي عظیم الحبشه، سلامٌ علی

من إتبع الهدى، امّابعد: فإنّي أحمدُ إليکَ اللهَ الذي لا إله إلا هوَ الملکُ القدوسُ السلامُ المؤمنُ المُهيمنُ، وأشهدُ أنّ عيسٰى بن مريم روحُ الله وكلمتهُ ألقاها الى مريم البتول الطيبة الحصينة، فحَملَت بعيسٰى مِن روحه ونَفخه كما خلَقَ آدم بيده، وإنّي أدعو إلى الله وحدَهُ لا شريکَ لَهُ، والمُوالاةَ على طاعَتِه، وأَن تَتّبعني، وتُؤمن بالّذي جاءَني، فَإنّي رسولُ الله وإنّي أدعوکَ وجنُودکَ إلى الله عزّوجلّ، وقد بلَغتُ ونَصَحتُ فَاقبل نَصيحتي، والسلامُ على من إتبع الهدٰى».

اوس نو محترم ډاکټر حمیدالله پر دې تاکید کوي چې دغه د هغه لیک لفظ او عبارت دی چې رسول الله ﷺ پسله حدیبیې و نجاشي ته لیکلی دی، خوکه پسله کتلو د هغو دلایلو چې محترم ډاکټر ذکر کړي دي په دې کي هیڅ شک نه پاته کیږي چې هو! دغه هغه لفظ او عبارت دی چې رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلی دی مګر دا چې دا هغه لیک دی چې پسله حدیبیې لیکل سوی دی د دغه د اثبات دپاره کوم دلیل نسته او هغه لفظ یا عبارت چې امام بیهقي د ابن اسحاق څخه را نقل کړی دی هغه! د هغو لیکونو سره مشابه دی کوم چې رسول الله ﷺ تر حدیبیې وروسته د نصاراوو و پاچهانو او آمرانو ته لېږل، ځکه په هغه کي هغه آیات شریف سته چې د دغه وخت په لیکونو کي د رسول الله ﷺ د دغه آیات شریف لیکل عادت ؤ، چې هغه دغه آیات شریف دی:

﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾﴾.

او په هغه لیک کي د اصحمه نوم هم په صراحت سره ذکر سوی دی.

مګر دغه لفظ او عبارت چې ډاکټر حمیدالله ذکر کړی دی ممکن دا د هغه لیک لفظ او عبارت وي چې رسول الله ﷺ د اصحمه تر مرګ وروسته د هغه و خلیفه ته ور لېږلی وي، نو ځکه یې په دغه لیک کي د اصحمه نوم هم نه دی ذکر کړی، خو بیا هم د دغه إدعا د اثبات دپاره کوم قطعي دلیل نسته بېله دې څخه چې د دغو رسالو د لفظ او عبارته څخه ځیني داخلي دلایل په لاس را تلای سي.

معافي غواړم! تاسي پوهېږئ چي ما ولي د دغه ليک د لفظ او عبارت د تعينولو او معلومولو دپاره د علماوو دغه مختلف قولونه را نقل کړه؟ کېدلای سوای چي دغه موضوع مي په مختصر ډول سره بيان کړې وای، مګر خرنګه چي ما مخکي هم ويلي دي چي دغه کتاب د مختلفو استعدادو خلک مطالعه کوي او هلته داسي طالب علمان سته چي د يوې موضوع پوره څېړنه غواړي، نو ځکه د دغه ليک د لفظ د تعينولو دپاره دغه ټول قولونه را نقل سوه چي د هر چا د ذوق مراعت سوی وي.

د رسول الله ﷺ ليک د عَمرو بن اُميه الضمري په واسطه نجاشي ته ورسېدی، نجاشي د رسول الله ﷺ ليک واخيستی او پر سترګو يې کښېښاوه له خپله تخته را کښته سو او پر مځکه کښېنستی او د جعفر بن أبي طالب ؓ پر لاس يې ايمان راوړی.

نجاشي د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کي بل ليک وليکی چي هغه په داسي ډول سره ؤ:

بسم الله الرّحمٰن الرّحيم، و محمّد رسول الله ته د نجاشي اصحمه له طرفه: سلامٌ عليکَ يا نبي الله! من الله و رحمة الله و برکاته، الله الّذي لا إله إلا هو، امّابعد: يا رسولَ الله! ستا هغه ليک ما ته را ورسېدی چي په هغه کي دي د عيسٰی علیه السلام حال ذکر کړی ؤ، د آسمانو او مځکي په رب مي دي قسم وي چي عيسی علیه السلام تر هغه هيڅ زيات نه دی چي تا ذکر کړی ؤ، هغه هم واقعاً داسي دی لکه تا چي فرمايلي وه او موږ په هغه شي پوه سوو چي تا موږ ته را ليږلي وه، يا موږ په هغه شي وپوهېدلو چي ته د هغه دپاره موږ ته را لېږل سوی يې، ما ستا د اکا د زوی او ستا د اصحابو عزت وکړی او زه دا شاهدي آداء کوم چي ته د الله رسول يې، صادق او مصدوق يې او ما ستا سره بيعت کړی دی او ستا د اکا د زوی سره مي بيعت وکړی او د ده پر لاس و الله رب العالمين ته تسليم سوم.

همدارنګه رسول الله ﷺ د نجاشي څخه دا غوښتي وه چي جعفر ؓ او د ده سره په حبشه کي مهاجر مسلمانان ورته را وليږي، نو نجاشي دغه نفر په دوو کښتيو کي د عَمرو بن اُميه الضمري ؓ سره ورته را ولېږل، کله چي رسول الله ﷺ په خيبر کي ؤ دوی ور ورسېدل، نجاشي د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي د تبوک تر غزاء وروسته وفات سو او رسول الله ﷺ د غائب د جنازې لمونځ پر آداء کړی، کله چي

نجاشي رضي الله عنه وفات سو د ده پر ځای بل پاچا کښېنستی او رسول الله ﷺ هغه ته هم یو بل لیک ور ولېږی خو دا نه ده معلومه چې هغه مسلمان سو که یا؟ دا هغه نجاشي رضي الله عنه ؤ چې د اسلام قصه یې مخ کي هم درته بیان سوې وه مګر رسول الله ﷺ دوهم وار بیا قاصد ور ولېږی چې د ده پر اسلام تائید او تاکید وسي.

د فارس پاچا کسرٰی ته لیک

همدارنګه رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسرٰی ته لیک ولېږی، د دغه لیک د رسولو دپاره یې عبدالله بن حُذافه السهمي رضي الله عنه خوښ او انتخاب کړی، دغه لیک هم ساتل سوی دی مګر په خپله هغه لیک نه دی موجود ځکه هغه لیک کسرٰی شیري کړی خو د لیک مضمون یې موجود دی، د دغه وخت د فارس د پاچا نوم پرویز ؤ چې لقب یې کسرٰی ؤ، نو دغه لیک عبدالله بن حُذافه السهمي یو وړی او هلته یې په خپله وکسرٰی ته وو وایه چې د ترجمان له طرفه ترجمه کېدی او لیک داسي لیکل سوی ؤ:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم﴾

« من محمّد رسولِ الله إلٰی کسرٰی عظیم فارس: سلامٌ علٰی من إتبع الهُدٰی، وامنَ باللهِ ورسوله، وشَهِدَ أن لا إلٰه إلا اللهُ وحده لا شریک له، وأن محمّداً عبدُه ورسوله، وأدعوکَ بدعایة الله، فَإنّي أنا رسول الله الی النّاسِ کافّه، لِیُنذرَ من کان حیّاً و یحِقّ القولُ علی الکافرین، فَأسلِم تَسلَم، فَإن أَبَیتَ إثمَ المجُوسِ علیک ».

کله چې کسرٰی ته دغه لیک فقط دومره و ویل سو « من محمّد رسولِ الله الٰی کسرٰی عظیم فارس» کسرٰی سندستي په قهر سو لیک لا پوره نه دی ویل سوی کسرٰی په غضب سو په تکبر او غرور سره یې و ویل: زما د رعیت شخه یو خوار مریئ خپل نوم زما تر نامه د مخه لیکي؟ او وایي: من محمّد الٰی کسرٰی، ده باید لیکلي وای: الٰی کسرٰی من محمّد، دا غرور او تکبر ؤ، لیک پوره نه دی ویل سوی چې د قاصد د لاسه یې واخیستی شیري او توک توک یې کړی، کله چې دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی نو یې و فرمایل: الله جل جلاله دي د ده پاچهي ور توک توک کړي.

دغه د رسول الله ﷺ سرا په یاد ولری بیا به د حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه په سیرت کي و وینی چي د کسریٰ پاچهي څنګه ټوک ټوک سوه او په څلور کاله کي یې خوارلس پاچهان مړه یا رَد او بدل سوه، اوس نو کسریٰ د دغه لیک په مقابل کي څه وکړه؟ څرنګه چي باذان د کسریٰ له طرفه په یمن کي والي ؤ او دغه قصه مو مخ کي درته بیان کړې ده چي د فارس حکومت څنګه یمن ته داخل سو او یمن یې د ځان مستعمره وګرځول، هغه قصه به مو په یاد وي، نو کسریٰ دغه خپل والي ته چي باذان نومېدی لیک ولېږی او په لیک کي یې ورته ولیکل: دغه څوک چي په حجاز کي پیدا سوی دی او د نبوت دعوه کوي ستا له طرفه دوه قوي نفره ورولېږه چي ما ته یې راولي.

باذان هم د خپلو نفرو څخه دوه نفره اختیار کړه او رسول الله ﷺ ته یې د یوه لیکه سره ور ولېږل چي په هغه لیک کي یې رسول الله ﷺ امر کاوه چي د دغو دوو نفرو سره ما ته راسه چي کسریٰ ته دي ور ولېږم، دغه دوه نفره چي ږیري یې خرولي وې او لوی لوی برېتونه یې وه مدینې منورې ته ورسېدل او رسول الله ﷺ ته یې وویل: شاهنشاه، یعني: د پاچهانو پاچا (کسریٰ) باذان ته امر وکړی چي تا ته یو څوک در ولېږي او تا کسریٰ ته ور ولي، نو باذان موږ تا ته راولېږلو چي را سره ولاړ سې، نو اوس ته باذان ته تسلیم سه چي هغه دي بیا کسریٰ ته ولیږي، رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: تاسي اوس ولاړ سی استراحت وکړی او سبا بیا ما ته راسی چي ستاسي د غوښتني جواب درته ووایم.

ورونو! د فارس د ټولو خلکو دا عقیده وه چي د کسریٰ په کورنۍ کي الٰهي نسب سته نو خود کسریٰ ته یې رب ویل او رب یې باله.

رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو څخه پوښتنه وکړه چي تاسي ولي ږیري خروی او برېتونه لویوی؟ دوی و ویل: زموږ رب موږ دغسي امر کړي یو، رسول الله ﷺ وفرمایل: زما رب بیا زه امر کړی یم چي ږیره پرېږدم او برېتونه کوچني کړم.

تاسي پوه سواست چي د ږیري پرېښوول یوازي سنت او د رسول الله ﷺ امر نه دی بلکه دا الٰهي امر دی چي خپل رسول او مسلمانان یې په امر کړي دي.

خیر سبا چي هغه دوه نفره د جواب اورېدلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله رسول

الله ﷺ ورته و ویل: باذان ته و وایاست: نن شپه چي د شپې اووه ساعته تېر سوي وه زما رب ستا رب کسریٰ و واژه.

ابن سعد رحمه الله وایي: "دغه شپه دسه شنبې شپه وه او د هجرت د اوم کال د جمادي الأول یوولسم تاریخ ؤ او په دغه شپه الله جل جلاله د کسریٰ زوی چي شیرویه نومېدی پر کسریٰ مسلط کړی او خپل پلار یې و وژی".

هغو دوو نفرو و ویل: ته پوهېږې چي ته څه وایې؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: هو زما له طرفه باذان ته و وایاست چي نن شپه ستا رب پرویز زما د رب په إراده د هغه د زوی شیرویه له طرفه و وژل سو.

د باذان نفرو و ویل: چي هغه نن شپه وژل سوی وي نو تا ته خبر څنګه راغلی؟ د فارس څخه تر دغه ځایه په یوه میاشت خبر را رسېږي.

رسول الله ﷺ و فرمایل: زه الله جل جلاله خبر کړم.

هغو ویل: ستا دغه جواب دی؟ آیا دغه شئ و پاچا ته ولیکو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: هو! زما جواب دغه دی او باذان ته دغه خبر ور وړی او ورته و وایاست چي زما دین او سلطه به تر هغه ځایه ورسېږي چي د کسریٰ پاچهي رسېدلې ده او ورته و وایاست: که مسلمان سوې دغه چي ستا تر لاس لاندي دي دغه به در کړم او پر خپل قوم به دي پاچا پرېږدم.

نفر هم بیرته یمن ته ولاړل او باذان ته یې دغه خبر و وایه، باذان په تعجب کي سو چي دا څنګه جواب دی؟ او تر دغه وخته یمن ته د پروېز د وژل کېدلو خبر نه ؤ را رسېدلی، باذان و ویل: دغه خبر یې په کومه شپه تاسي ته و وایه؟ دوی هغه شپه ور وښوول، باذان و ویل: تر هغو به انتظار وکړو چي مور ته څه خبر را رسېږي.

خو واقعاً هم د هغه وخته څخه چي د کسریٰ لښکرو د قیصر په مقابل کي بده ماته خوړلې وه هلته په فارس کي د کسریٰ پر ضد د خپلي کورنۍ له طرفه یو لوی انقلاب شروع سوی ؤ خو په دغه شپه چي د سه شنبې شپه وه او د هجرت د اووم کال د جمادي الأول یوولسمه وه د کسریٰ زوی شیرویه خپل پلار و واژه او پاچهي یې پر خپل نامه اعلان کړه، پسله لږو شپو و یمن ته د شیرویه له طرفه لیک را ورسېدی چي

باذان ته يې د خپل پلار د وژلو سبب او تاريخ ليکلی ؤ او دا يې هم ورته ليکلي وه چې هغه څوک کوم چې د هغه په باره کې زما پلار ليک در لېږلی ؤ په هغه اوس کار مه لری ترڅو زما امر در رسيږي، (يعني د رسول الله ﷺ موضوع تر امر ثاني پوري معطله کړه) او دا هغه شپه وه چې رسول الله ﷺ ورته ويلي وه چې نن شپه، دلته نو باذان و ويل (أشهد أن لا إله إلا الله و أن محمداً رسول الله) باذان مسلمان سو او هغه فارسيان چې په يمن کې د باذان سره وه هغه هم مسلمانان سوه، په دغه ورځ باذان اعلان وکړی چې موږ د فارس په عوض او پر ځای د مدينې منورې د حکم تابع يو، نو يمن د مسلمانانو د امر تابع سو، دا هغه معلومات وه چې اسلام څنګه ويمن ته داخل سو.

د بحرين پاچا منذر بن ساوي ته ليک

همدارنګه رسول الله ﷺ د علاء بن الحضرمي رضي الله عنه په لاس منذر بن ساوي ته چې د بحرين آمر او پاچا ؤ ليک ولېږی چې په هغه ليک کې يې اسلام ته دعوتا وه.

هغه وخت بحرين يوازي دغه اوسنۍ بحرين نه ؤ بلکه موجوده بحرين او د إحساء ټوله منطقه پکښي داخله وه، دغي ټولي منطقې ته بحرين ويل کېده او دغه ليک هم د تاريخ په کتابو کې موجود دی، د دغه ليک لفظ او عبارت هغه د کسرٰی د ليک سره يو شئ دی، څرنګه چې منذر بن ساوی عاقل او هوښيار سړئ ؤ نو يې د علاء بن الحضرمي رضي الله عنه څخه د رسول الله ﷺ په باره کې ډيري پوښتني وکړې او علاء رضي الله عنه پوره جوابونه ورته و ويل او د نجاشي په اسلام يې هم خبر کړی، د باذان د اسلام حال يې ورته و وايه او هغه نوري لويي لويي قبيلې چې اسلام ته داخلي سوي وې لکه خزاعه او داسي نوري د هغو په اسلام يې خبر کړی او ويل: اسلام په ټوله جزيرةُ العرب کې نشر سوی دی.

دلته نو د منذر بن ساوي زړه ته اسلام داخل سو او د بحرين پاچا هم مسلمان سو، وروسته يې خپل قوم هم اسلام ته دعوت کړی چې ځيني يې مسلمانان سوه او ځينو يې اسلام رَد کړی، يعني: قبول يې نه کړی، بيا نو د بحرين پاچا منذر رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ليکل: امّابعد: يا رسولَ الله! ما ستا ليک د بحرين اهل يا اوسېدونکو ته

ووايه، ځينو يې اسلام خوښ کړی او پکښې داخل سوه او ځينو رَد کړی، څرنګه چې زما په مخکه کې يهود او مجوس هم سته د هغو په باره کې ستا امر را ته بيان کړه چې هغسې ور سره وکړم.

رسول الله ﷺ ورته وليکل:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحيم﴾ من محمّدٍ رسولِ الله إلى منذر بن ساوى: سلامٌ عليک! فإني أحمدُ إليک الله الّذي لا إله إلا هو، و أشهد أنّ محمّداً عبدُه و رسوله، أمّا بعد:

« زه الله جلّ جلاله در په ياد وم او هر هغه څوک چې نصيحت کوي په حقيقت کې هغه خپل ځان ته نصيحت کوي (يعني: ګټه يې ده ته رسيږي) او هر هغه څوک چې زما د قاصد اطاعت کوي او د دوی د امر متابعت کوي هغه زما اطاعت او متابعت کوي، که چا دوی ته نصيحت وکړی هغه ما ته نصيحت وکړی او زما قاصدانو، ته په خير سره يادولې، زه تا ته ستا د قوم شفاعت کوم، مسلمانو ته هغه څه ور پرېږده چې دوی پر هغه اسلام راوړی دی، که ګنهکاران د ګنهو څخه توبه وکاږي توبه يې قبوله کړه، ترکومه وخته چې ته د اصلاح کارونه کوې موږ تا له خپله کاره څخه نه معزوله کوو او هر هغه څوک چې پر يهوديت او مجوسيت پاته وي پر هغو جزيه کښېږده ».

اوس نو د بحرين هغه کسان چې اسلام ته نه سوه داخل پر خپل يهوديت او مجوسيت پاته سوه د بحرين پاچا د رسول الله ﷺ په امر پر هغو جزيه کښېښوول، په دې ډول سره بحرين او د هغه شا وخوا د اسلام د امر تابع سوه، دغه د حديبيې د صلحې په موده کې رسول الله ﷺ شا و خوا ته پرله پسې ليکونه لېږل او خلک يې د يوه الله جلّ جلاله عبادت او د اسلام دين ته دعوتول.

د يمن پاچا حارث الحَميَري ته ليک

همدارنګه رسول الله ﷺ د مهاجر بن أميه المخزومي رضي الله عنه په لاس د يمن پاچا حارث الحَميَري ته ليک ولېږی، چې دغه حارث د يمن د يوې حصې پاچا ؤ ځکه يمن په هغه وخت کې هم پر دوې حصې وېشل سوی ؤ، يوه حصه يې د فارسيانو په لاس کې وه چې باذان يې آمر او پاچا ؤ او بيا مسلمان سو او يوه حصه يې د دغه حارث

تر امر لاندي وه، خو حارث ته د ليک په رسېدلو سره ډير قهر او غضب ورغلی او د رسول الله ﷺ دعوت يې نه کړی قبول.

د يمامې رئيس هَوذه بن علي ته ليک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د سُليط بن عَمرو العُمري رضي الله عنه په لاس يو ليک و هَوذه بن علي ته ولېږی چي د يمامې مشر او پاچا ؤ، يمامه د جزيرةُ العرب په منځ کي ده او دلته د بنو حنيفه قبيله اوسېدل چي دغه قبيله په جزيرةُ العرب کي هغه ډيره لويه قبيله وه او د دغي قبيلې مشر او رئيس هوذه بن علي ؤ، ويل کيږي چي هوذه سل زره جنګي نفر درلودل، رسول الله ﷺ دغه هوذه ته ليک ور ولېږی چي داسي يې ورته ليکلي وه:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحيم﴾

« من محمّدٍ رسولِ الله الى هَوذه بن علي، سلامٌ على من إتبع الهُدٰى، واعلم أنّ ديني سيظهر إلى منتهٰى الخُفِّ والحافر، فأَسلِم تَسلَم، وأجعلُ لکَ ما تحتَ يديکَ».

سُليط رضي الله عنه چي دغه ليک هوذه ته ور وړی، هوذه ته معلومه وه چي اسلام ورځ په ورځ غالبه کيږي، نشريږي او ډېريږي نو يې د رسول الله ﷺ د قاصد سُليط بن عَمرو رضي الله عنه ښه هرکلئ وکړی او د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کي يې ليک وليکی چي داسي يې ليکلي وه:

دا څومره ښه او ښايسته دين دی چي ته خلک ور بولې او عربو ته هم زما مقام او درجه ورمعلوم دي نو ته ما ته په امر کي يوه حصه راکړه چي زه دي متابعت وکړم.

او سُليط رضي الله عنه ته يې هم ښه لباس او هديې ورکړې، سُليط رضي الله عنه ټول شيان و رسول الله ﷺ ته ور وړه او د خپل سفر په حال يې خبر کړی، رسول الله ﷺ چي د هَوذه ليک و وايه نو يې و فرمايل: چي د مځکي يوه ټوټه را څخه وغواړي ور به يې نه کړم، دئ او هر څه چي د ده په لاس کي دي نيست او نابود دي سي.

کله چي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې د فتحې څخه راغلی جبريل عليه السلام خبر ور ته راوړی چي هَوذه مړ سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: مګر يمامه! په هغه کي به يو کذّاب پيدا سي چي د نبوت دعوه به کوي او تر ما وروسته وژل کيږي.

یوه د اصحاب کرامو څخه وویل: یا رسولَ الله! څوک به یې وژني؟
رسول الله ﷺ و فرمایل: ته او ستا ملګري، چې داسي هم وسوه، په یمامه کي مسیلمة الکذاب پیدا سو چې د نبوت دعوه یې وکړه او د ابوبکر الصدِّیق رضی الله عنه په خلافت کي د مسلمانانو په لاس ووژل سو.
نو هوذه د یمامې پاچا د دنیا او آمریت طمعه وکړه، د ده د اسلام قبلول د صدق او ایمان په سبب نه وه بلکه طمعه پکښې پیدا سوه، ده لیدل چې اسلام ورځ په ورځ کامیابه کیږي او په ټوله جزیرةُ العرب کي نشریږي، نو یې دا امید پیدا سو چې تر رسول الله ﷺ وروسته پر مسلمانانو خلیفه وي خو نتیجه یې هغه سوه چې پر کفر مړ سو.

د عُمان پاچا ته لیک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د عمان پاچا ُته د عَمرو بن العاص رضی الله عنه په لاس لیک ولېږی، د عُمان دوه پاچهان وه چې دواړه ورونه وه، یو جَیفَر او بل عبد نومېدی چې د جُلندي زامن وه، دواړه ورونه په شراکت د عُمان پاچهان او رئیسان وه.
هغه لیک چې د عمان پاچهانو ته ولېږل سو داسي لیکل سوی ؤ:
﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم﴾
« من محمّدِ بن عبدالله الی جیفر و عبد ابنَی الجُلندي، سلامٌ علی من إتّبعَ الهُدٰی، امّا بعد: فإنّي أدعو کُما بدعایَة الإسلام، أسلما تَسلَما، فإنّي رسولُ الله الی النّاس کافّةً لأنذر مَن کان حیاً و یَحقّ القولُ علی الکافرین ۰ فَإنّکُما إن أقررتُما بالإسلامِ ولّیتکُما، وإن أبیتُما أن تقرّا بالإسلامِ فَإنّ مُلکَکُما زائلٌ، وَخیلٌ تَحِلّ بِساحَتکُما، وتَظهرُ نُبوّتي علی مُلکِکُما».
یعني: زه تاسي دواړه اسلام ته را بولم مسلمانان سی چې سالم پاته سی، زه ټولو خلکو ته رسول الله یم چې ژوندي انسانان د الله جل جلاله څخه وبېروم او پر کافرانو به د عذاب قول حق او صادقه سي، که تاسي په اسلام سره اقرار وکړی تاسي به پر خپله پاچهي پرېږدم او که مو د اسلام څخه انکار وکړی ستاسي پاچهي زائلېدونکې ده، آسان به ستاسي مځکه تر پښو لاندي کړي او زما نبوت به ستاسي پر ملک ښکاره او غالبه سي.
لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ویل: رسول الله ﷺ د دغه لیک د رسولو دپاره

عَمرو بن العاص رضي الله عنه اختيار کړی، اوس نو د مدينې منورې څخه تر عُمان پورې ډېره زياته لار ده خاصتًا چې په لار کې هغه رُبع خالي هم سته چې وچ دښت دی نو عَمرو بن العاص رضي الله عنه مستقيم عُمان ته نه ولاړی، اول إحساء ته ولاړی چې بحرين دی او بيا له هغه ځايه څخه پر خليج ور رهي سو څو عُمان ته ورسېدی، نورو قاصدانو چې به د رسول الله ﷺ ليک واخيستی مستقيم به و هغه پاچا ته ورغله، مګر عَمرو بن العاص رضي الله عنه چې ډېر هوښيار او ذکي سړئ ؤ داسي يې و نه کړه، بلکه څو ورځي يې په عُمان کي تيري کړې او پاچا ته نه ورغلی، د دغو دوو پاچهانو د حالاتو او خويو پوښتنه کوي، د طبيعت او اخلاقو پوښتنه يې کوي چې څه شي يې خوښ څه شي يې ناخوښ دي؟ د څه شي څخه ېهرېږي او په څه شي خوشاله کيږي؟ څو په پوره تفصيل سره يې د دوی معلومات ځان ته حاصل کړه او دا يې هم و سنجول چې په کومه طريقه سره به دوی اسلام ته دعوتوم، دا معلومات يې هم وکړه چې په دوی دوو ورونو کي کوم يو حليم او نرم دی چې ژر نه په قهر کيږي، په نتيجه کي دا ور معلومه سوه چې کشر ورور چې عبد نوميږي تر جيفر پوست او حليم سړئ دی، نو يې د عبد د ملاقات غوښتنه وکړه، اوس به قصه په خپله عَمرو بن العاص رضي الله عنه ته پرېږدو.

عَمرو رضي الله عنه وايي: د مدينې منورې څخه و وتم څو عُمان ته ورسېدم هلته مي د عبد د ملاقات إراده وکړه ځکه په دوی دوو ورونو کي دئ حليم او د پاسته طبيعت خاوند ؤ، نو عبد ته ورغلم او ورته و مي ويل: زه تا او ستا ورور ته د رسول الله ﷺ له طرفه قاصد يم، عبد ويل: زما ورور په عمر تر ما ډېر او په پاچهي کي تر ما د مخه دی، زه به دي هغه ته ورولم چې دغه ستا را وړی ليک و وايي او بيا يې را ته و ويل: ته مو‌ږ څه شي ته دعوتوی؟

ما ويل زما دعوت: هغه الله جل جلاله لره دی چې وَحدَهُ لاَ شَرِيکَ لَهُ دی، بېله الله به بل د هر شي عبادت پرېږدی او دا شاهدي به آداء کوی چې محمّد ﷺ د الله بنده او رسول دی.

عبد و ويل: يا عَمرو! ته د خپل قوم د يوه سردار زوی يې ستا پلار څه وکړه؟ موږ د هغه متابعت کوو، ما ويل: هغه مړ سو او پر محمّد ﷺ يې ايمان نه راوړی او زما

دا خوښه وه چې کشکې مسلمان سوی وای او د محمّد ﷺ تصدیق یې کړی وای او زه هم تر ډیره وخته د ده پر رأیه وم څو الله جل جلاله اسلام ته هدایت کړم.

عبد ویل: له کومه وخته دي د محمّد ﷺ متابعت اختیار کړی دی؟

ما ویل: د دغه نژدې وختو څخه.

عبد ویل: څنګه او چیري مسلمان سوې؟

ما ویل: د نجاشي سره او د نجاشي د اسلام قصه مي ورته وکړه چې هغه هم مسلمان سوی دی.

عبد ویل: نو د هغه قوم څه ور سره وکړه او د ده پاچهي څنګه سوه؟

ما ویل: هغو قبول کړی او د ده متابعت یې وکړی.

عبد ویل: رُهبان او اساقفه هم د نجاشي متابعت وکړی؟

ما ویل: هو.

عبد ویل: یا عَمرو! پر خپلو خبرو دي پام کوه په سړي کي بل داسي بد او رسوا کوونکی خوی نسته لکه درواغ، ما ویل: نه ما درواغ ویلي دي او نه زموږ په دین کي درواغ حلال دی.

بیا عبد و ویل: زما په خیال چي هرقل د نجاشي په اسلام نه دی خبر سوی.

ما ویل: یا! بلکه هرقل د نجاشي په اسلام خبر سو.

عبد ویل: ته څه پوه او خبر سوې چي هرقل د نجاشي په اسلام خبر سو؟

ما ویل: نجاشي و هرقل ته د کاله څه مال ورکاوه خو کله چي نجاشي مسلمان سو او د محمّد ﷺ تصدیق یې وکړی نو یې وویل: یا والله! که هرقل د کاله یو دِرهم را څخه و غواړي هم به یې ورنه کړم، و هرقل ته دغه د نجاشي خبره ورسېده او د هرقل ورور نیاق و هرقل ته و ویل: آیا ته هغه ستا مریئ پرېږدې چي اوس تا ته هغه کلنئ مصرف نه درکوي؟ او بېله ستا له دینه یې بل نوی دین اختیار کړی دی؟

هرقل ورته و ویل: یو سړئ ؤ یو دین یې خوښ سو او هغه یې د ځان دپاره اختیار کړی نو زه څه په وکړم؟ او په والله که زه پر خپله پاچهي نه بېرېدلای ما به هم داسي کړي وای لکه ده چي وکړه.

عبد ویل: پام دي سته چي ته څه وایې؟

ما ویل: په والله رښتیا وایم.

عبد ویل: ښه دا راته و وایه چي محمّد ﷺ خلک په څه شي امر کوي او د څه شي څخه یې منعه کوي؟

ما ویل: د الله جل جلاله په إطاعت او بندګي یې امر کوي او د هغه د معصیت او نافرمانۍ څخه یې منعه کوي، په نېکي او صلهٔ رحمي یې امر کوي، د ظلم او تجاوز، د زنا او شرابو، د بتانو او د صلیب د عبادت څخه یې منعه کوي.

عبد و ویل: دغه د ده دعوت څومره ښه دعوت دی که زما ورور زما سره موافقه وکړي موږ به دواړه ده ته ورسو پر ده به ایمان راوړو او تصدیق به یې وکړو، مګر زما ورور پر خپله پاچهي بېرېږي وایي پاچهي به مي د لاسه ووزي او زه به دغسي پاته سم.

ما ورته و ویل: که دي ورور اسلام قبول کړی رسول الله ﷺ یې پر خپل قوم پاچا پرېږدي چي د اغنیاوو څخه به زکات او صدقه اخلي او پر فقیرانو به یې ویشي.

عبد ویل: دا خو ډیر ښه کار دی مګر صدقه څه شي ده؟

ما په مالو کي د اسلام په هغهٔ فرض سوي زکات خبر کړی تر څو چي د اوښانو زکات ته را ورسېدم.

عبد ویل: یا عَمرو! آیا زموږ څخه هغه حیوانات هم اخیستل کیږي چي دښتي وُنې خوري او اوبه چښي؟

ما ویل: هو.

ده ویل: والله زه فکر نه کوم چي زموږ قوم دي د دغه کار اطاعت وکړي.

عَمرو رضي الله عنه وایي: زه څو ورځي دالته ورته پاته سوم او عبد زما ټولي خبري خپل ورور ته ورسولې څو د ده ورور جَیفر یوه ورځ زه ور وغوښتم او زه هم ورغلم، په دروازه کي دروازه وانانو تر اوږو ونیولم ویل: چیري ځې؟ جیفر ویل: پرې یې ږدی، هغو پرېښوولم زه د ده مجلس ته ورغلم غواړم چي کښینم حاضر باشانو ناستي ته نه پرېښوولم، ما جیفر ته وکتل، ده ویل: خپل حاجت دي و وایه، ما هغه د رسول الله ﷺ مهر سوی لیک ورکړی، جیفر یې مهر خلاص کړی او لیک یې تر آخره و وایه،

بیا یې لیک خپل ورور عبد ته ورکړی هغه هم لیک و وایه، مګر ما ولیدل چې ورور یې ترده نرم او پوست ؤ، نو جیفر پوښتنه را څخه وکړه چې قریشو څه وکړه؟

ما ویل: د محمّدﷺ متابعت یې وکړی، یا دا چې دغه دین یې خوښ ؤ په خپله یې اختیار کړی یا د توري په زور تابع سوه؟

ده ویل: د محمّدﷺ سره نور څوک ملګري دي؟

ما ویل: هغه خلک چې اسلام یې خوښ سو او تر نورو ادیانو یې ښه وباله، اسلام یې په خپلو عقلو سره و پېژندی، سره د هغه هدایته چې الله جلّ جلاله دوی پوه کړه چې دوی په ضلالت او ګمراهي کي وه، یعني: الله جلّ جلاله دغه توفیق ورکړی چې حق او باطل یې سره و پېژندل او د حق متابعت یې وکړی، او ما ته په دغه منطقه کي بېله تا بل څوک نه دی را معلوم چې پر خپل دین دي پاته وي او که ته نن ورځ مسلمان نه سې او د محمّدﷺ متابعت و نه کړې ستا مځکه به د مسلمانانو د آسانو تر پښو لاندي سي او ستا کښتونه به ټول نېست او نابود سي نو مسلمان سه چې سالم پاته سې او رسول اللهﷺ به دي پر خپل قوم آمر پرېږدي ستا منطقې ته به نه انسانان او نه آسان راځي (یعني: لښکر به نه درته راځي) جیفر وویل: نن ورځ مهلت راکړه او سبا راسه.

د ده څخه ولاړم او بیا د ده ورور عبد ته ورغلم، عبد راته وویل: یا عَمرو! زه ګمان کوم چې ورور به مي مسلمان سي که پر پاچهي و نه بېرېدی، خیر دغه ورځ تېره سوه او سبا جیفر ته ورغلم خو دروازه وانانو اجازه را نه کړه چې ورسم، بېرته د ده ورور عبد ته ورغلم او ورته ومي ویل: زه یې ستا ورور ته نه ورپرېښوولم.

عبد و جیفر ته ور وستم او جیفر را ته وویل: ما په هغه شي کي فکر وکړی چې تا ور ته دعوت کړم ستا د دعوت معنٰی دا سوه چې زه تر ټولو عربو ضعیفه یم که مي دغه سړي ته (مقصد یې رسول اللهﷺ ؤ) که مي دغه سړي ته ټول هغه شیان ورکړه چې زه یې مالک یم نو د ده آسان دلته نه راځي مګر هو، دا دي هم درته معلومه وي: که د ده لښکر دلته راغلی داسي جنګ او مقابله به وویني چې د هغه نورو جنګو په مثل به نه وي چې ده کړي دي.

ما ویل: ما خپله وظیفه پای ته ورسول او زه سبا له دې ځایه ځم، کله چې یې زما

د تللو یقین سو نو هغه وروریې چې عبد نوښدی د ده سره کوښه سو او ورته ویې ویل: مور باید د هغو کسانو څخه نه سو چې د محمّد ﷺ مقابله یې کړې ده او هر چا ته چې یې قاصد ورلېږلی دی هغویې دعوت قبول کړی دی.
کله چې سهار سو ما ته یې نفر را ولېږی او دواړو ورونو اسلام قبول کړی او د رسول الله ﷺ تصدیق یې وکړی، ما ته یې هلته د اسلامي احکامو په عملي کولو کي اختیار راکړی او د هغه چا په مقابل کي چې زما مخالفت به یې کاوه دوی زما ښه کومکیان وه.
د دغي قصې څخه دا معلومیږي چې دغه لیک د نورو پاچهانو تر رسالو ډیر وروسته لېږل سوی دی او ښایي د دغه لیک لېږل د مکې مکرمې تر فتحې وروسته وه.
اوس نو د دغو رسالو په لېږلو سره رسول الله ﷺ خپل دعوت د مځکي و ډیرو پاچهانو ته ورساوه چې چا ایمان راوړی او چا انکار وکړی، په هر حال د کافرانو فکر په دغه موضوع مشغوله سو او دوی د رسول الله ﷺ د نامه او دینه سره آشنا او باخبره سوه.
دا د رسول الله ﷺ د رسالو او لیکونو په باره کي معلومات وه چې د هغو په نتیجه کي دا را معلومه سوه چې د جزیرةُ العرب د شا وخوا پاچهان څنګه اسلام ته داخل سوه.

د ځینو سَرِیو لېږل

په دغه موده کي د رسول الله ﷺ له طرفه د شا وخوا وځینو سرکښو قبیلو ته سَریې یا ټولۍ هم لېږل کېدلې چې د هغې جملې څخه دغه د هجرت د اتم کال د ربیع الأول په میاشت کي رسول الله ﷺ شجاع بن وهب رضي الله عنه هوازن ته ولېږی چې هغو ته یې جزاء هم ورکړه او غنیمتونه یې هم ځني راوړل.
دغه رنګه رسول الله ﷺ یوه لس نفریزه ټولۍ د غالب بن عبدالله رضي الله عنه په مشرۍ و قُدید او د بني مُلَوِّح قبیلې ته ولېږل چې غالب رضي الله عنه د هغو څخه ډیر غنیمتونه راوړل، حال دا چې دغه قبیله ډیره لویه او قوي قبیله وه د مسلمانانو څخه وتښتېدل او مسلمانانو یې حیوانات په غنیمت را وستل، سره د دې چې د مسلمانانو شمیر فقط لس نفره ؤ خو د دغي کامیابۍ سبب دا ؤ: چې د دغه بنومُلَوِّح د قبیلې مشر حارث بن مالک

خپل منظم لښکر د يو بل ځای د حملې او چوروولو دپاره لېږلی ؤ، په دغه وخت کې چې د هغو لښکر د حملې دپاره بل ځای ته تللی ؤ غالب بن عبدالله رضي الله عنه حمله پر وکړه او غنيمتونه يې څنې را رهي کړه، کله چې د مسلمانانو دغه کوچنی ډله د بنو مُلَوِّح څخه را و وتل د هغو لښکر را ورسېدی او قوم حال ورته و وايه چې مسلمانانو حمله راباندې وکړه زموږ مالونه يې واخيستل او حيوانات يې بوتله، هغه لښکر په مسلمانانو پسې رارهي سو، اوس نو د بني مُلَوِّح پوره لښکر په لسو نفرو مسلمانانو پسې دی.

غالب رضي الله عنه وايي: د دوی لښکر دومره رانژدې سو چې موږ يې وينو، هغه پوره او کامل لښکر دی او موږ څو نفره يو، دا مو يقين سو چې اوس مو نيسي او وژل کيږو موږ په دغه فکر کې يو، غالب رضي الله عنه وايي: والله آسمان صاف ؤ هيڅ اوريځ نه وه چې په يوه وار پر آسمان اوريځې پيدا سوې څو باران شروع سو، هغه لښکر را پسې دی او قريبه ده چې په موږ پسې را ورسيږي، څو باران دومره شديد ؤ چې سېلونه وبهېدل (د سېل قدرت څو در معلوم دی چې موټر د باره سره وړي) په دښتو کې چې سېل راسي لکه يوه ډېره لويه واله يا رود چې بهيږي او څوک نه سي تر اوښتلای يا پوري وتلای، غالب رضي الله عنه وايي: دغه لوی سېل زموږ مسلمانانو او د بني مُلَوِّح د کفارو په منځ کې وبهېدی او بهيږي، کفار نه سي کولای چې تر دغه سېل را تېر سي او موږ الله ﷻ د دغه سېل په واسطه د کفارو له شره خلاص کړو.

بيانو د مؤته تر جنګ د مخه آخرنۍ ټولۍ چې رسول الله ﷺ ولېږل هغه د عَمرو بن کعب رضي الله عنه ټولۍ وه، دغه ټولۍ د هجرت د اتم کال د ربيع الأول په مياشت کې ولېږل سوه، رسول الله ﷺ څوارلس نفره ذات الأطلاع ته د دعوت او تبليغ دپاره ولېږل، ذات الأطلاع د واديُ القرٰی و شمال ته واقع دی چې شام ته ډېر نژدې دی، دغه ټولۍ د جنګ او حملې دپاره نه وه بلکه د دعوت او د اسلام د تبليغ دپاره وه، د دوی سره د جنګ دپاره اسلحه هم نه وه ور سره، دغه ډله (٦٠٠) کيلو متره ليرې د دين دعوت دپاره ولاړل.

د اصحاب کرامو همت او صداقت ته متوجه ياست؟ (٦٠٠) کيلو متره د کفارو په منځکه کې پياده ځي چې هلته د الله ﷻ عبادت ته خلک را وبولي، څو زه او ته هم

باید خپلو ځانو ته متوجه سو او په خپله د خپل ځان څخه دا پوښتنه وکړو چي آیا موږ هم په خپل کور او خپل کلي کي د اسلام د نشرولو دپاره د خپل ځان په سترګي کولو یا د مال په مصرفولو څه کړي دي او که فقط په دغه خوشاله یو چي په خوله سره وایو: موږ مسلمانان یو، لمنځونه کوو او روژې نیسو، نور مو نو ټوله ژوند د پیسو د ګټلو دپاره دی.

خیر! دغه ډله نژدې و شام ته ورسېدل، هلته د غساسنه قبیله په خبره سوه او حمله یې پر وکړه بیله یوه نفره نوریې ټول شهیدان کړه، هغه یو نفر چي هغه هم زخمي سوی ؤ خو شهید نه سو و رسول اللهﷺ ته یې حال او خبر وروړی.

اوس نو د غسان له طرفه پر مسلمانانو څو واره تېرئ او تجاوز وسو، دا دریېم وار دی چي د دوی له طرفه پر مسلمانانو تجاوز کیږي، دلته نو رسول اللهﷺ إراده وکړه چي د غسان قبیلې ته جزاء ورکړي او د دغه مقصد دپاره یې مسلمانان راټول کړه، مګر د غسان قبیله تر اندازې زیاته لویه قبیله ده او په عین حال کي د روم سره عهد او اتفاق هم لري چي د ضرورت په وخت کي به روم د دوی مرسته کوي او همدارنګه به دوی د ضرورت په وخت کي د روم څخه دفاع کوي (لکه امریکا او اسرائیل) نو د غسان د قبیلې سره جنګ آسانه کار نه دی، خو رسول اللهﷺ د غساسنه وو پر ضد د جهاد اعلان وکړی او وې فرمایل: هر مسلمان چي دغه جنګ ته وتلای سي باید ووزي.

رسول اللهﷺ ته ټول درې زره نفره راټول سوه چي تر دغه وخته پوري د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه دی چي سره یو ځای کیږي، دا اول وار دی چي د مسلمانانو د لښکر شمېر درو زرو نفرو ته رسیږي، مقصد دا چي د غسان د قبیلې د جنګ دپاره درې زره نفره مسلمانان سره یو ځای سوه.

د مؤته جنګ

دغه جنګ هغه لوی او سخت جنګ دی چي مسلمانانو د رسول اللهﷺ په حیات کي کړی دی، دغه جنګ د نصاراوو د ښارو د فتحه کولو دپاره شروع او مقدمه بلل کیږي، دغه جنګ د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په میاشت کي پېښ سو چي د ٦٢٩ عیسوي کال د اګست یا سپتمبر میاشت وه.

مُؤته یو کلی دی چي په شام کي د بلقاء ښار ته نژدې دی او د بیت المقدس څخه دوه منزله لیري دی او د دې جنګ اساسي سبب دا دی: لکه د مخه چي مو درته و ویل: رسول الله ﷺ د حارث بن عمیر ؓ په لاس د بُصرٰی و پاچا ته لیک ولېږی، په لار کي شُرحبیل بن عَمرو الغساني پر پېښ سو چي دغه شرحبیل د شام د مځکي پر بلقاء حاکم ؤ او د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عمیر ؓ یې ونیوی او بیا یې شهید کړی، د سفیر یا قاصد وژل دومره لویه ګناه ده چي د جنګ تر اعلان لا هم لوړه ده، دغه کار پر رسول الله ﷺ ډېر سخت او شدید تاثیر وکړی نو ځکه یې دغه لښکر چي شمیر یې درې زره نفره ؤ د غسان د جنګ دپاره آماده کړی.

رسول الله ﷺ د دغه لښکر دپاره آمران یا قومندانان وټاکل او وې فرمایل: د لښکر آمر زید بن الحارثه دی که چیري زید و وژل سو بیا نو جعفر بن أبي طالب قومندان دی او که بیا جعفر هم و وژل سو نو عبدالله بن رواحه قومندان دی او که هغه هم و وژل سو بیا دي مسلمانان له خپله منځه یو نفر خوښ او انتخاب کړي.

رسول الله ﷺ دوی امر کړه چي د حارث بن عمیر ؓ د وژلو ځای ته به ورسی او له هغه ځایه به د اسلام په دعوت شروع وکړی که خلکو اسلام قبول کړی خو ډېر ښه او که یې اسلام نه قبلاوه نو د الله جل جلاله څخه پر دوی مدد وغواړی او جنګ ور سره شروع کړی او وې فرمایل: د هغو کسانو سره چي پر الله کافران سوي دي په بسم الله او د الله په لار کي جهاد شروع کړی، مګر هو، غدر او خیانت به نه کوی، کوچنئ او ښځه به نه وژنی او نه به شیخ فاني سپین ږیری وژنی، نه به هغه څوک وژنی چي تنهایي یې اختیار کړې وي او په صومعه یا عبادت خانه کي ناست وي، نه به د خرما یا نوري وُني پرې کوی او نه به کوم تعمیر نړوی.

سبحان الله! د رسول الله ﷺ په امر د اسلامي جنګ قوانین دغه او دغسي دي، خو تاسي یې د نن ورځي د هغو کسانو د جنګ د قوانینو سره قیاس کړی چي د بشر د حقوقو بیرغ یې په لاس کي نیولی دی، ځانونه د تهذیب او تمدن پروفیسران بولي، د ښځو او ماشومانو د حقوقو په نارو خو یې د غاړو رګونه وشکېدل، آیا دوی په خپلو جنګو کي د ښځو او ماشومانو، د سپین ږیرو او بېطرفه انسانانو، د بشریت او انسانیت

کوم مراعت کړی دی؟ اوکه زهرآلوده بمان پر کورو او ښارو غورځوي چې د وژلو پر ته د ناروغیو او خرابیو آثار یې تر ډیرو کلو او نوو نسلو پوري پاته کیږي، پردې موضوع ډیري خبري کېدلای سي خو فقط تاسي وګوری چې دغه بشر دوستان د بشر د حقوقو څومره مراعت کوي؟ او اسلام یې څومره مراعت کړی دی؟

تبصرې به تاسي ته پرېږدم مګر د حق او عدالت په ترازو سره حکم وکړی.

دغه لښکر رسول اللهﷺ د جمعې په ورځ په حرکت امرکړی او لښکر هم د جمعې د ورځي په سهار کي حرکت وکړی، په دغه وتلو کي دې ته اشاره ده چې د جمعې په ورځ سفر جائز او روا دی، که څه هم ځیني خلک په دې کي شک لري چې آیا د جمعې په ورځ سفر جائز دی که یا؟ خو دغه لښکر د جمعې د ورځي په سهار کي حرکت وکړی، هو، د جمعې په ورځ سفر منعه دی خو هغه وخت چې د جمعې د لمانځه وخت داخل سي او لمونځ پر خلکو واجب سي بیا نو سفر منعه دی.

خیر لښکر د غسان و طرف ته حرکت وکړی، مګر عبدالله بن رواحهرضي الله عنه د لښکر څخه پاته سو ځکه ده د ځان سره فکر وکړی چې لښکر د حرکت او وتلو په وخت کي کرار کرار ځي، خلک ځانونه سره یو ځای کوي او خپل ضروریات پوره کوي، نو دئرضي الله عنه د لښکر سره نه و وتی ویل: د جمعې لمونځ به د رسول اللهﷺ سره آداء کړم او بیا به په لښکر پسي ور رهي سم او ور رسېدلای سم، د جمعې تر لمانځه وروسته رسول اللهﷺ ولیده چې عبدالله بن رواحه دلې دی نو ویل: ولي پاته سوی یې؟ عبدالله بن رواحهرضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! زه په لښکر پسي ور رسېدلای سم دا مي خوښه وبلل چې د جمعې لمونځ ستاسره آداء کړم او بیا په لښکر پسي رهي سم.

یوازي د ده په فکر نه بلکه موږ ټول داسي فکر کوو چې د جمعې لمونځ او هغه هم د رسول اللهﷺ سره دا ډیر لوی ثواب دی.

مګر رسول اللهﷺ ده ته یوه ډیره لویه خبره وکړه چې زموږ ټولو دپاره درس او عبرت دی، بلکه داسي معلومات دي چې په دیني اعمالو کي مو د هر شي په درجه او مقام خبروي، رسول اللهﷺ و فرمایل: قسم په الله که د ځمکي د مخ ټول شیان خیرات کړې، هغه د دوی د سهار په حرکت کي چې کوم اجر او ثواب ؤ هغه ته به نه ورسېږې.

ښه متوجه سی: هغه ثوابونه چي د مجاهدينو دغه د سهار په تګ کي موجود وه. ویل: که ته د مځکي د مخ ټول موجود شیان خیرات کړې خو ثواب یې د هغه ثوابه سره نه برابرېږي چي دغه مجاهدینو فقط دغه د سهار په تګ کي ګټلی دی، هغه نور جنګ او سټړیا، لوږي او زحمتونه، وژني او زخمونه چي دوی ته ور رسیږي د هغو د اجر او ثواب پوښتنه مه کوه، نو عبدالله بن رواحه ﷺ وژړل.

ذ دغه حدیث شریف روایت امام ترمذي رحمه الله کوي، عبدالله بن رواحه ﷺ وژړل، خلکو ورته و ویل: څه شي دي ژړوي؟ عبدالله بن رواحه ﷺ و ویل: والله زما سره د دنیا محبت نسته او نه مي تاسي یا ستاسي ملاقات ته ډیر شوق دی، خو ما د رسول الله ﷺ څخه د قرآن مجید یو آیات واورېدی چي په هغه کي د اور ذکر سوی ؤ:

﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾﴾. [مریم: ۷۱]

یعني: ستاسي څخه هیڅوک نسته مګر و دغه اور ته د دوږخ واردېدونکی یا ورتلونکی دی (چي مومنان پر پل صراط تېرېږي او ترهغه لاندي اور دی او کافران ور لوېږي) او دغه د اور پر تېرېدلو ستا رب یقیني حکم کړی دی.

نو عبدالله بن رواحه ﷺ ویل: زما ژړا د دغه اور له بیري څخه ده.

ورونو! دئ خو د ثواب دپاره پاته سوی ؤ او د جمعې لمانځه ته راغلی مګر ثوابونه هلته د مجاهدینو په ملګرتیا کي وه، نو ځکه یې و ویل: د اور د بیري ژاړم او بیا یې و ویل: الٰهي ستا په لار کي شهادت درڅخه غواړم.

خیر د مسلمانانو لښکر حرکت وکړی او د لښکر د حرکت خبر شا وخوا نشر سو، د مدینې منورې د یهودو څخه یوه نفر و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا محمّد! ﷺ موږ ته په تورات کي ویل سوي دي: که یو نبي د خلکو نومونه په داسي طریقه سره یاد کړي: که فلانئ و وژل سو بیا فلانئ او که فلانئ و وژل سو بیا فلانئ، هغه نفر ټول وژل کیږي حتّی که یې د سلو نفرو نومونه هم یاد کړي وي هغه ټول وژل کیږي، یعني: تا اوس د خپلو درو قومندانانو نومونه یادکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: دا داسي کار دی چي د الله جل جلاله إراده داسي وه.

د دغه لښکر سره خالد بن ولید ﷺ چي نوی مسلمان سوی ؤ هم ملګری دی،

لښکر د غسان پر طرف رهي سو هلته بیا رومیانو ته د مسلمانانو د حرکت خبر ورسېدی ځکه د غسان رئیس او حاکم چي حارث نومېدی د روم پاچا هرقل ته حال ولېږی چي یا قیصر! د محمّد ﷺ لښکر را رهي دی ځرنګه چي زموږ او ستاسي په منځ کي داسي عهد او پیمان موجود دی: که چا پر موږ حمله کول تاسي به مو مرسته کوی او که پر تاسي چا حمله وکړه موږ مو مرسته کوو نو اوس هغه دی محمّد ﷺ پر موږ حمله کوي.

دلته د هرقل کفر او اسلام معلومېږي چي اوس د رسول الله ﷺ پر ضد د غسان د قبیلو مرسته او کومک کوي که یا؟ مګر پر هرقلُ دنیا غالبه سوې وه هغه مرتد او کافر ؤ غسان ته یې حال ولېږی چي هو، زه ستاسي سره یم او سل زره نفره جنګي لښکر یې ورته را ولېږی نو د غسان قبیلې ته دوه لکه نفره سره یو ځای سوه، یو لک نفر یې خپل درلودل او یو لک نفره د روم قیصر ورته را ولېږل، اوس نو د کفارو په دغه دوه لکه نفریزه لښکر کي پنځوس زره د آس سپاره وه او دا هم درته معلومه ده چي په جنګو کي پر آس هغه قوي او مشهوره پهلوانان سپرېدل، نو و غسان ته دومره لښکر سره یو ځای سو چي مسلمانانو یوازي دا نه چي هیڅ وخت یې د دومره لښکره سره جنګ نه دی کړی بلکه دومره انسانان یې لیدلي هم نه دي، اوس خو د مسلمانانو لښکر د دښمن په شمېر هیڅ نه دی خبر او د هغو پر طرف ور رهي دی.

هلته بیا رومیانو او غسان د معلوماتو دپاره مخته جاسوسان را لېږلي دي چي په دغو جاسوسانو کي یو نفر د (سدوس) په نامه سره موجود ؤ او د هغه شرحبیل بن عَمرو ورور دی چي د غسان د رئیسانو څخه ؤ او د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عُمیر رضی الله عنه یې شهید کړی ؤ، نو سدوس او د هغه ملګري د جاسوسۍ دپاره را رهي دی مګر دلته د مسلمانانو د لښکر قومندان زید بن الحارثه رضی الله عنه هم د کشف او معلوماتو دپاره نفر لېږل او هلته به په مخ کي ناست وه او کمین به یې نیولی ؤ، نو د مسلمانانو دغه د کشف ټولۍ دغه سدوس او د هغه ملګري ونیول او ووې وژل.

دا د رسول الله ﷺ د قاصد انتقام او بدله سوه چي ترجنګ د مخه واخیستل سوه او د غسان د قبیلې د یوه رئیس ورور و وژل سو چي دې کار نور هم د رومیانو او غسان د قبیلې قهر او غضب ور زیات کړل.

د مسلمانانو لښکر بيا هم د شمال پر طرف رهي دی خو په (مَعان) کي يې واړول. معان د شام په مځکه کي د يوه ښار نوم دی چي د حجاز و شمال ته نژدې دی، په دغه وخت کي د مسلمانانو استخباراتو زيد بن الحارثهؓ ته دا خبر راوړی چي هرقل د يو لک نفرو سره د بلقاء په مځکه کي اړولي دی او هلته د ده د لښکره سره د غسان د قبيلو يو لک نفره نور هم يو ځای سوي دي چي په دې حساب د دښمن د لښکر شمېر دوه لکه نفره کېږي.

اوس چي مسلمانان په معان کي دي او دوی ته دا خبر ورسېدی چي د دښمن لښکر دوه لکه نفره دی، مسلمانو هيڅ دا فکر نه کاوه چي دوی به د دوه لکه نفريزه دښمن سره مخامخ کېږي خو ناڅاپه په دغه مځکه کي چي د خپل مرکز څخه هم ډېره ليري وه دغه خبر ورته راغلی، نو زيد بن الحارثهؓ د صحابهٔ کرامو مشران سره راټول کړه، د مهاجرينو مشران، د انصارو مشران، د لښکر مشران ټول سره يو ځای سوه او مشوره کوي چي موږ بايد څه وکړو؟ موږ درې زره نفره يو او دښمن دوه لکه نفره دی لکه يو درياب چي را بهېږي ستاسي څه فکر او نظر دی؟ مسلمانان په حيرت کي دي، په معان کي يې دوې شپې تيري کړې او په دغه باره کي مشورې سره کوي، خو دغه مشورې فقط پر دوو نظريو وې، يو نظر دا ؤ چي ويل جنګ ور سره کوو او بله نظريه دا وه چي رسول اللهﷺ ته به حال و لېږو ښايي نور مدد او مرسته را ولېږي، يا به مو په جنګ کولو امر کړي نو به جنګ کوو، د دوی په منځ کي هيڅ داسي څوک نه ؤ چي ودې وايي: دښمن ډېر دی د جنګ طاقت يې نه لرو موږ به بېرته پر شا ولاړ سو.

دغه همت او جرئت، شجاعت او شهامت ته وګوری: درې زره نفره د دوو لکو نفرو په مقابل کي جنګيږي، او په زړو کي يې بېره هم نسته.

صحابهٔ کرامو دوې ورځي د دغو دوو نظريو په باره کي مشوره وکړه چي يا جنګ، يا به رسول اللهﷺ ته حال ولېږو، خو عبدالله بن رواحهؓ ولاړ سو او ويل: يا قوم! موږ او تاسي ولي مسلمانان سوي يو؟ تاسي جنت نه غواړی؟ زموږ اسلام او مسلمانېدل اصلاً د جنت دپاره دی او اوس دغه دی جنت ستاسي مخته دی آيا تاسي شهادت نه غوښتی؟ نو ولي په تشويش کي ياست او ولي انتظار کوی؟ موږ د خلکو په

شمېر یا د اسلحې په قوت او کثرت نه جنګېږو، موږ له دویه سره د بل شي په قوت نه جنګېږو بېله دغه دینه چې الله جل جلاله موږ په مکرم کړي یو، پر دښمن درځئ د دوو کامیابیو څخه یوه لاس ته را وړئ، یا کامیابي یا شهادت، خو د ټولو رأیه دا سوه چې جنګ کوو د مرستي او مدد انتظار نه کوو.

پسله هغه چې اسلامي لښکر دوې شپې په معان کي تیري کړې نو یې د دښمن مځکي ته حرکت وکړئ ترڅو چې د هرقل د لښکرو یوه حصه یې د بلقاء د کلو څخه په یوه کلي کي چې مشارف ورته ویل کېده ولیدل، نو مسلمانانو د (مُؤته) پر طرف حرکت وکړئ، مُؤته په خپله یو کوچنئ کلی دی او مسلمانانو خیمې تر کلي دباندي و درولې، مګر وروسته زید بن الحارثه رضی الله عنه دا بهتره ولیدل چي د کلي په داخل کي واړوي ځکه که چیري محاصره هم سي بیا هم جنګ کولای سي او دا معلومه خبره ده چي دوه لکه نفره په ډیره آساني سره کولای سي چي پر درو زرو نفرو را وګرځي او له هره طرفه یې محاصره کړي، نو ویل: که موږ دننه په مؤته کي محاصره هم سو بیا هم جنګ کولای سو ځکه د دښمن دپاره د یوه کلي یا ښار په منځ کي جنګ کول د صحرا تر جنګ ډیر سخت دي او که مسلمانان په دښت کي محاصره سي هلته بیا هیڅ نه سي کولای او که د ننه په کلي کي وي بیا هم خپل جنګ ته دوام ورکولای سي، نو مسلمانانو د ننه په مؤته کي واړول او د جنګ دپاره به دباندي را وتل، اوس مسلمانان د کفارو د لښکر انتظار کوي.

دا دی د کفارو لښکر را ورسېدی دوی یېویني د لښکر سر او شروع معلومېږي خو د پای او آخر یې درک نسته، لښکر را رهي دی خو آخر یې نه معلومېږي، د کفارو لښکر دوه لکه نفره دی د اول وار دپاره مسلمانان په دغه ډېر والي انسانان ویني، ځیني مسلمانان په بېره کي سوه چي دا څه حال دی؟ دومره لښکر رارهي دی چي پای او انتهاء نه لري نو خود و بېرېدل، په دغه وخت کي ثابت بن اقرم رضی الله عنه و درېدی او په مسلمانانو کي یې تقریر شروع کړی او ویل: زه د هغو کسانو څخه یم چي په بدر کي مي ګډون او اشتراک کړی دی، حال دا چي موږ لږ وو او کفار ډېر، مګر الله جل جلاله موږ کامیابه کړو، خبره د ډېر او لږ نه ده بلکه خبره د الله جل جلاله سره د صدق او اخلاص ده،

نوري يې هم داسي خبري وکړې چي د مسلمانانو د زړو څخه يې بېره وايستل.

بيا نو زيد بن الحارثه ﷺ خپل لښکر و پنځو حصو ته و وېشی چي مقدمه. قلب. مؤخره، ميمنه او ميسره ورته ويل کيږي او د جنګ دپاره آماده کي ونيول سوه او هلته د روم لښکر سره يوځای سو، د مسلمانانو لښکر د جنګ دپاره تيار او آماده دی او سبا جنګ شروع کيږي.

په سبا سهار د لمانځه تر آداء کولو وروسته سمدستي زيد ﷺ د هجوم او حملې امر وکړی، د روم او غسان د لښکرو هيڅ دا خيال نه ؤ چي دغه درې زره نفره دي پر دوی حمله وکړي ځکه دا داسي مثال لري لکه درې نفره چي پر دوو سوو نفرو حمله کوي نو روم او غسان هيڅ دا فکر نه کاوه چي حمله دي د مسلمانانو له طرفه شروع سي او ځانونه يې هم د جنګ دپاره نه وه تيار کړي ځکه سهار وختي د لمانځه وخت دی مګر مسلمانان تيار وه په روم او غسان کي يې قتل او وژنه شروع کړه، د سهار څخه تر ماښامه يې کفار و وژل، روميانو او غسانيانو مرګ وليدی حتّی و بېرېدل چي ماته او شکست خورو مګر د کفارو شمېر دومره ډېر دی چي خلاصېدل نه لري.

په دغه ورځ د کفارو څخه په سوو نفر و وژل سوه او مسلمانان ماښام بيرته خپل ځای ته صحي او سالم را غله، نه شهيد او نه زخمي پکښي موجود ؤ، روميان په تعجب کي دي چي دا څنګه خلک دي؟ دا بشر دی که جِن؟ دا انسانان دي که پېرانان؟ درې زره نفره پر دوو لکو نفرو حمله کوي او دغه حال يې پر جوړ کړی، روميان او غسانيان پوه سوه چي د يوه عادي لښکره سره نه دي مخامخ، دا شپه تېره سوه په دوهمه ورځ بيا مسلمانانو د سهار د لمانځه سره حمله پر وکړه او د روم په لښکر کي بيا نفر وژل کيږي په لسهاوو نفر پر مځکه لويږي او مري، د دغې ورځي تر ماښامه بيا دغه حال دی ماښام بيرته مسلمانان خپل ځای ته ولاړل، د کفارو لښکر ټوک ټوک دی او په حيرت کي دي چي څنګه دغو لږو نفرو پر موږ دغه حال جوړ کړی؟ پنځه ورځي پرله پسې دغه حال ؤ چي مسلمانان د سهار د لمانځه پر وخت حمله شروع کړي او تر ماښامه کفار وژني، مګر د کفارو شمېر دومره ډېر دی چي خلاصېدل يې امکان نه لري، دوه لکه نفره نه خلاصيږي نه څه په کولای سي.

رومیانو چې دا حال ولیدی په شپږمه شپه کې هغو د حملې دپاره ځانونه تیار کړه او د سهار د لمانځه سره رومیانو حمله وکړه، ویل: هره ورځ حمله د دوی له طرفه شروع کیږي نن به موږ حمله پر وکړو نو د مُؤته په شپږمه ورځ ډیر لوی او شدید جنګ شروع سو، ډیر زورور جنګ دی.

هلته په مدینه منوره کې رسول الله ﷺ ږغ کړه: الصّلٰوة جامعةٌ. چې دغه ناره د مسلمانانو د را ټولېدلو دپاره ږغ او خبرتیا وه، ټول مسلمانان په مسجد نبوي کې سره را ټول سوه او ویل: خیر یا رسولَ الله! څه پېښه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: اوس د روم او مسلمانانو په منځ کې جنګ ډیر شدید سو، رسول الله ﷺ هلته په مدینه منوره او مسجد نبوي کې پر منبر ناست دی اصحاب کرام پر را ګرځېدلي دي او د مُؤته د جنګ حالات ورته بیانوي، لکه دئ ﷺ چې ورته ګوري او دوی ته حالات بیانوي (د جبهې مستقیم خبرونه ورته وايي) لکه دئ ﷺ چې د تلوېزیون پردې ته ګوري او دوی ته د هغه جنګ حالات بیانوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: د مسلمانانو بیرغ زید واخیستی او د کفارو منځ ته ور داخل سو، زید بیرغ په لاس کفار وژني.

ورونو! زید رضي الله عنه په همت او شجاعت په مړانه او دلاوري سره داسي شدید جنګ کاوه چې بېله هغو قهرمانانو څخه د اسلام بل څوک یې مثل او سیال نه ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: اوس کفار پر ده را ټول سوه او زید په تورو او نېزو وهي، مسلمانان د ده پر شا وخوا د ده څخه دفاع کوي او کفار یې د لیري څخه په نېزو ولي ترڅو چې رسول الله ﷺ و فرمایل: زید په نېزو ټوک ټوک او زخمي سو، زید ولوېدی غځار او شهید سو. دا هغه زید رضي الله عنه دی چې رسول الله ﷺ تر اسلام د مخه په زوی واله نیولی ؤ او زید بن محمّد ورته ویل کېده، دا هغه زید دی چې د رسول الله ﷺ په کور کې لوی سو او پر رسول الله ﷺ تر اندازې زیات ګران ؤ، دا هغه زید دی چې تر نورو ټولو خلکو د مخه په اسلام مشرف سوی دی، د زید رضي الله عنه د ژوند څه حالات مې د بحث په شروع کې درته بیان کړي دي او نن د زید رضي الله عنه د شهادت ورځ وه چې د مُؤته په جنګ کې شهید و وژل سو.

رسول الله ﷺ نور هم اصحاب کرامو ته د جنګ د میدان مستقیم حالات

بیانوي، کله چې رسول الله ﷺ و فرمایل: چې زید شهید سو نو ویل: اوس د مسلمانانو بیرغ جعفر بن أبي طالب واخیستی (چې د رسول الله ﷺ د اکا زوی او د حضرت علي رضي الله عنه ورور ؤ) او د روم په لښکر ور ننوتی، د روم د لښکر ډېر نفر پر را ګرځېدلي دي، د دغه حدیث شریف روایت ابو رافع رضي الله عنه کوي او وايي: رسول الله ﷺ و فرمایل: د نفرو د ډېر والي په سبب جعفر رضي الله عنه نه سي کولای چې یو قدم هم مخ ته ولاړ سي (تاسي د دغه جنګ فکر او تصور وکړی چې د کفارو ازدحام، را تولېدل او حملې پر جعفر رضي الله عنه دومره ډېري وې چې یو ګام مخ ته نه سي تلای) رسول الله ﷺ و فرمایل: جعفر له خپله آسه را کښته سو آس یې په توره و واهه او وې وژی (دا هغه اول آس دی چې په اسلامي جنګو کي وژل کیږي) او جعفر رضي الله عنه په جنګ شروع وکړه پر پښو ولاړ دی او پیاده جنګ کوي تر څو رومیانو په توره حمله پر وکړه او راسته لاس یې ور پرې کړی، جعفر رضي الله عنه بیرغ په چپه لاس ونیوی، کفارو پر چپه لاس و واهه چپه لاس یې هم پرې سو، جعفر رضي الله عنه بیرغ د لاسو په هغه پاته حصه نیولی دی پر دغه حال یې هم بیرغ لوړ ساتلی دی خو جنګ نه سي کولای ځکه دواړه لاسونه یې پرې دي، په دغه وخت کي د رومیانو څخه یوه نفر حمله پر وکړه او په توره یې داسي و واهه چې پر دوې حصې یې تقسیم کړی او جعفر رضي الله عنه دوې ټوټې پر مځکه ولوېدی.

ورونو! موږ ته اسلام په مفته او آسانه نه دی راغلی او نه تر موږ پوري په خپله را رسېدلی دی بلکه په هر وخت او هره زمانه کي د صحابهٔ کرامو څخه رانیولې بیا تر دغه اوسه پوري خلکو د اسلام د نشرولو او ساتلو دپاره مالي او ځاني قرباني ورکړي دي، د دغو قربانیو یو مثال او نمونه دغه اوسنۍ قصه ده.

خوکه زه اوس ستا څخه پوښتنه وکړم چې تا د اسلام د نشرولو دپاره کومه قرباني ورکړې ده؟ د اسلام د لوړ والي او کامیابۍ دپاره دي څومره مال مصرف کړی دی؟ آیا دومره پیسې چې د یوه زوی په واده کي یې مصرفوې یو وخت دي د اسلام د ترقۍ دپاره هم مصرف کړي دي؟ د دغو پوښتنو په باره کي به ستا جواب څه وي؟ ما ته یې جواب مه وایه خو د ځان سره فکر وکړه چې آیا د اسلام د ترقۍ دپاره دي ځاني او مالي قربانۍ ورکړي دي؟ او که دي بالمقابل د اسلام په نړولو کي حصه

اخیستې ده؟ د اسلام نړول دا نه دي چې کلنګ دي په لاس کعبې شریفي یا یوه مسجد ته ولاړ یې او نړوې یې، یا قرآن مجید سوځې، بلکه په اوله درجه کي د اسلام نړول دا دي چې ته د اسلام د آبادولو ځخه آرام او بېغمه کښېنې، که زه او ته د اسلام د ترقۍ او آبادۍ، د اسلام د نشرولو او خپرولو دپاره کار و نه کړو آیا کفار به راسي زموږ د دین د نشرولو او قائمولو دپاره به کار وکړي؟

د اسلام دوهم نړول دا دي چې په خپل ژوند، په خپل او د خپلي کورنۍ په لباس او کړو وړو کي د کفارو تقلید او متابعت اختیار کړې، اسلامي اوامر هېر او تر شا کړې.

د اسلام درېیم نړول دا دي: چې یو څوک دي ښه کار ته ور وبولي ته د هغه ضد او مقابل و درېږې، پر هغه نفر حق او نا حقه عیبونه او تورونه وایې، داسي نوري ډېري خبري سته چې دغه ځای یې د بیانولو دپاره مناسب نه بولم، فقط دومره وایم چې ډېر د افسوس ځای دی چې دغه الٰهي دین کوم چې تر موږه په وینو را رسول سوی دی، خو موږ دغه ډکه پیاله په خپله چپه کوو، د اسلام احکام پرېږدو او کفري اصطلاحات یا نفساني او شهواني غوښتني په خپل ژوند کي رواجوو، په خوله اسلام اسلام وایو خو عملونه او لباسونه مو د بل چا دي، په ښکاره د اسلام نارې وهو خو زړونه مو په هغو شیانو پوري تړلي دي چې هغه ضد د اسلام دي، په هغه ورځ چې د الله جل جلاله په حضور کي و درېږو څه جواب به ورته وایو؟ او هغه ورځ هم ډېره را نژدې ده، فقط چې سترګي دي پټي سوې دغه الٰهي محکمې ته ولاړ یې.

هو کفار به د اسلام پر ضد او د مسلمانانو د سپکولو دپاره قرآن مجید سوځي، خو بد بختانه مسلمانانو د قرآن مجید تر سوځولو د مخه په قرآن مجید عمل کول پرې ایښي دي، قرآن مجید د پوښو او مچولو دپاره نه دی را لېږل سوی، د قرآن مجید آیاتونه د دېوالو د ښایسته کولو دپاره نه دي نازل سوي، بلکه قرآن مجید د مسلمانانو د ژوند طریقه او قانون دی، قرآن مجید عمل غواړي او د هغه په احکامو سره د عمل کولو پوښتنه راځخه کېږي. *بیرته به خپلي قصې ته ولاړ سو:*

راوي د حدیث ابو رافع رضي الله عنه وایي: پسله جنګه څخه چې د شهیدانو بدنونه را ټولېدل د جعفر رضي الله عنه د بدن په نیمه حصه کي څو دیرش زخمونه ولیدل سوه او په ټول

بدن کې یې د تورو، نېزو او غشو څو نیوي زخمه موجود وه.
په بل روایت کې عبدالله بن عمر رضي الله عنه وایي: زه د مُؤته په جنګ کې موجود وم مونږ په جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه پسې ګرځېدو چې په شهیدانو کې مو پیدا کړی او د ده په بدن کې مو څو نیوي زخمه ولیدل چې د تورو او نېزو یا د غشو واري وه او دغه ټوله هم د ده د مخ په حصه یا طرف کې وه، د دغو احادیثو روایت امام بخاري رحمه الله کړی دی.
او هلته رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې اصحاب کرامو ته و ویل: جعفر پسله هغه چې دواړه لاسونه یې پرې سوه شهید و وژل سو، الله جل جلاله ده ته د دغو لاسو په عوض کې د یاقوتو وزرونه ورکړه او دئ به د قیامت تر ورځې په جنت کې په دغو وزرو سره هر چیري چې د ده خوښه وي الوزي.
نو ځکه ده رضي الله عنه ته (جعفر طیّار) ویل کیږي، یعني: الوتونکی.
دا یې تر قیامت د مخه أجر او بدله ده خو هغه درجې او نعمتونه چې الله جل جلاله یې د قیامت په ورځ ده او نورو في سبیل الله شهیدانو ته ورکوي، هغه تر دې ډیري لوړي دي چې مونږ یې بیان کړو بلکه مونږ یې هیڅ تصوّر او خیال هم نه سو کولای.
اوس نو د جعفر رضي الله عنه په شهادت د دوهم وار دپاره بیا د مسلمانانو بیرغ و لوېدی، خو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ورغلی او بیرغ یې پورته کړی، دلته رسول الله ﷺ و فرمایل: بیرغ عبدالله بن رواحه پورته کړی، بیا نو رسول الله ﷺ چپ او ساکت سو، په خبرو کې یې سکته وکړه، څرنګه چې عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د انصارو څخه ؤ د رسول الله ﷺ په سکته کولو یا چپېدلو سره انصار په تشویش کې سوه، وارخطا سوه چې څه پېښه سوه؟
رسول الله ﷺ ولي ساکت سو؟ ځکه هلته عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په شک او تردد کې سو چې بیرغ واخلم که یا؟ ده ولیدل: هغه دوه نفره چې بیرغ یې اخیستی ؤ د ده په حضور د جنګ په دغه شدید او خطرناکه حالت کې یو په بل پسې شهیدان سوه، نو دئ رضي الله عنه د لږ وخت دپاره په فکر او تردد کې سو او هلته رسول الله ﷺ ساکت او چپه خوله سو، په هغه نورو دوو نفرو کې به رسول الله ﷺ و ویل: فلاني بیرغ واخیستی او ور د مخه سو او د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په وار رسول الله ﷺ و فرمایل: عبدالله بیرغ

واخیستی او بیا ساکت سو، نو خود د انصارو چهرو او رنګو د دې بیري څخه تغیر وکړی چي عبدالله داسي کار نه وي کړی چي د دوی نه وي خوښ. خو عبدالله ﷺ د لږ وخت دپاره په شک او تردد کي ؤ او بیرته ژر متوجه سو او دا شعرونه یې وویل:

أقسمتُ یَا نَفسِ لَتَنزلَنّه کَارِهةً او لَتُطاوعنّه

قَد اَقبَلَ النَاسُ وَ شَدّوا الرَّنه مَالِي أرَاکِ تَکرَهِینَ الجَنّه

یعني: اې زما نفس او ځانه! ما قسم کړی دی که خوښ یې که نا خوښ چي ته به دې میدان ته ور داخلېږې، خلک ور د مخه سوه خپلي کماني او لښندې یې ټینګي کړې، زه ولي تا وینم چي جنت نه خوښوې؟ نور شعرونه یې هم وویل: چي په هغو کي یې د زید او جعفر ﷺ همت او شجاعت، مړانه او قرباني بیانول او ستایل او ووې ویل:

إن تَفعَلِ فِعلاَهُما هُدِیت وَمَا تَمَنَّیتَ فَقَد اُعطِیت

یعني: که ته د هغو دوو د زید او جعفر کارونه وکړې نو هدایت درته وسو او هغه شئ چي تا غوښتی هغه درکول سو، چي مقصد یې في سبیل الله شهادت او جنت ؤ، نور بیتونه یې هم وویل: او ور د مخه سو پر کفارو یې حمله وکړه، دغه د ده د حملې او هجوم په وخت کي یو د اصحاب کرامو څخه چي د ده د اکا زوی ؤ ده ته ورغلی.

دا خو درته معلومه ده چي جنګ به د سهار څخه تر ماښامه پوري دوام درلودی په جنګ کي د تفریح، هوسایي او ډوډۍ خوړلو وخت نه ؤ. سهار چي به جنګ شروع سو تر ماښامه به پرله پسې جنګ کېدی نو خود مسلمانان به ډیر وږي وه، په دغه وخت کي چي عبدالله بن رواحه ﷺ شعر وایي او غواړي چي د کفارو په لښکر ورننوزي هغه د اکا زوی یې راغلی او یو څه غوښي ور سره وې چي هغه د پسه د ورانه هډ ؤ او غوښي پوري مښتي وې، ویل: سترې او وږی یې دغه وخوره ځان قوي او تکړه کړه، عبدالله بن رواحه ﷺ په دغه هډ غاښ ولګاوه او څه غوښي یې په خوله کړې خو هلته په لښکر کي د تورو شرنګئ او نارې دي نو یې ځان ته وویل: ته لا په دنیا کي یې؟ غوښو ته یې وکتل او ویل: چي دغه غوښي خورم دا ډیر اوږد ژوند دی، غوښي یې و غورځولې او توري ته یې ور حمله کړه د روم په لښکر ورننوتی د روم په لښکر کي د نصراني عربو یوه

ډله وه چې د غسان د قبيلې څخه وه او د هغو مشر او قومندان مالک بن رافله نومېدی پر دغه ډله يې حمله وکړه او هغه مالک د دوی مشر يې و وژی، نور يې هم شديد جنګ وکړی څو هغه نصارا عرب پر دهﷺ را تول سوه او دیﷺ يې شهيد و وژی.

هلته رسول اللهﷺ په مدينه منوره کي خپلو اصحابو ته د دغه جنګ حالات وايي او وې فرمايل: عبدالله د کفارو سره جنګ وکړی تر څو چي شهيد و وژل سو.او بيا رسول اللهﷺ و فرمايل: دوی درې سره د سرو زرو پر چپرکټو جنت ته يو وړل سوه او زه د دوی تختونه په جنت کي وينم، مګر د ابن رواحه تخت د هغه نورو دوو د تختو څخه لږ ليري يا وروسته دی، صحابهٔ کرامو و ويل: ولي؟ يا رسولَ الله! رسول اللهﷺ و فرمايل: کله چي عبدالله بيرغ واخيستی لږ څه په تردد کي سو، دغه لږ تردد او تأخير د ده درجه د هغو نورو دوو ملګرو تر درجې لږ ورکمه کړه.

اوس د عبدالله بن رواحهﷺ په شهادت د مسلمانانو بيرغ بيا و لوېدی او کښته سو، رسول اللهﷺ هم پسله ده څخه بل څوک د بيرغ په اخيستلو نه ؤ مکلف کړی، نو خود د مسلمانانو لښکر سره وپاشل سو، ځکه مشر، آمر او قومندان نه لري او بيرغ هم ولوېدی او تاسي ته معلومه ده چي د فوج او لښکر دپاره مهم شئ بيرغ ؤ، د لښکر افراد به پر بيرغ سره را ټولېدل، د لښکر شکست او ثبات هم په بيرغ معلومېدل، اوس چي بيرغ ولوېدی او نسته په مسلمانانو کي ماته او تېښته شروع سوه هر يو پرخپل سر يوې او بلي خوا ته ځغلي، د حديث شريف راوي ابو رافعﷺ وايي: مسلمانانو داسي شکست وخوړی چي د دغه په مثل يې هيڅ شکست نه ؤ ليدلی او قسم په الله د مسلمانانو دوه نفره يو ځای نه سره ليدل کېدل، هر يو جلا جلا دی مسلمانان ځغلي او ميدان جنګ پرېږدي، په دغه وخت کي د مسلمانانو د پهلوانانو څخه يو قهرمان پهلوان چي ثابت بن أرقمﷺ ؤ او دئ د هغو کسانو څخه دی چي بدر ته حاضر سوی ؤ، ور د مخه سو او ځان يې بيرغ ته ورساوه د مسلمانانو بيرغ يې پورته کړی.

تاسي فکر وکړی په دغسي حالت کي څوک بيرغ پورته کوي يا يې پورتهٔ کولای سي؟ په هغه وخت کي چي لښکر منظم ؤ دکوم چا څخه چي به بيرغ ور سره ؤ د هغه پر شا وخوا به ډېر شديد امنيت نيول سوی ؤ، صحابهٔ کرام به پر را ګرځېدلي وه

او د هغه څخه به یې دفاع کول مګر اوس چې ثابت رضی الله عنه بیرغ پورته کړی نه څوک ور سره دي او نه د ده څخه څوک دفاع کوي. لکه د مخه چې مو درته و ویل: مسلمانان دوه نفره هم نه دي سره یو ځای خو بیا هم ثابت رضی الله عنه بیرغ پورته کړی. هغه مسلمانان چې په دغه منطقه کي وه او وې لیدل چې بیرغ پورته سو په کراره کراره خپل بیرغ ته ور نژدې کېدل، خو اول هغه څوک چې ثابت رضی الله عنه ته ور ورسېدی هغه خالد بن ولید رضی الله عنه ؤ، په دغه وخت کي ثابت رضی الله عنه بیرغ و خالد ته ونیوی ویل واخله یا خالد! خالد رضی الله عنه ویل: یا ثابت! ته تر ما مشر یې او د اهل بدر څخه یې، ثابت رضی الله عنه و ویل: واخله یا خالد! په والله ما نه کړی را پورته مګر ستا دپاره دا د جنګ میدان دی دا د بحث او نقاش وخت نه دی، دا کار یو تجربه کاره سړئ غواړي او ته د تجربې خاوند یې، خالد رضی الله عنه هم نور دلایل و نه ویل او بیرغ یې واخیستی.

هلته په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ و فرمایل: « اوس یوه سیف مِن سیوف الله خالد بن ولید بیرغ واخیستی » او د دغې ورځي څخه خالد رضی الله عنه په سیف الله سره مسمّٰی سو یعني: د الله جل جلاله توره چې پر کفارو یې مسلطه کړی دی.

اوس چې خالد رضی الله عنه بیرغ واخیستی بیرغ ښوروي او په لوړ آواز ناری وهي: را تول سی، را تول سی، مسلمانانو بیرغ ولیدی چې بیا پورته سو نو سره را تولېدل او یو ځای کېدل، هغه تېښتېدلو نفرو هم مراجعه وکړه او سره یو ځای کیږي، خالد رضی الله عنه هم ډیر ژر او سمدستي امرونه صادرول او اوامر یې په لښکر کي نشریږي، په څو لحظو کي یې هغه تېښتېدلی لښکر بیرته منظم کړی حتّٰی رومیانو هیڅ فکر نه کاوه چې مات سوی لښکر دي بیرته سره یو ځای سي، په څو لحظو کي دي هغه مات سوی او تېښتېدلی لښکر بیرته سره را تول سي دا د هیچا زړه ته نه لوېدل، کله چې لښکر سره یو ځای او منظم سو خالد رضی الله عنه امر وکړی چې د رومیانو پر لښکر یو ځایي حمله وکړی، مسلمانانو هم پر رومیانو حمله وکړه هغه په تعجب کي سوه یوازي دا نه چې مات سوی لښکر سره را تول سو بلکه په نوې حمله یې هم لاس پوري کړی، مسلمانانو په کفارو کي قتل او وژنه شروع کړه.

امام بخاري د خالد بن ولید رضی الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: د مُؤته په ورځ زما په

لاس کي (۹) توري ماتي سوې، په لاس کي مي ښېله يوې يمني توري بله نه سوه پاته.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: رسول الله ﷺ هلته په مدينه منوره کي خپلو اصحابو کرامو ته د جنګ حالات بيانول او کله چي عبدالله بن رواحه ﷺ شهيد سو او د مسلمانانو بيرغ ولوېدی رسول الله ﷺ و فرمايل: عبدالله شهيد سو او بيرغ ولوېدی، بيا نو رسول الله ﷺ د څه وخت دپاره چپ او ساکت سو، يقيناً صحابهٔ کرام وارخطاء او غمجن دي، رسول الله ﷺ ته ګوري او هغه هم څه نه وايي تر ستر ګو يې اوښکي بهيږي، خو کله چي خالد بن وليد ﷺ بيرغ واخيستی دلته رسول الله ﷺ و فرمايل: اوس بيرغ سيف من سيوف الله واخيستی او جنګ شروع سو، واقعًا هم په مُؤته کي د مسلمانانو او روميانو تر منځ ډېر شديد جنګ جاري ؤ، دې جنګ تر ماښامه دوام وکړی او په روميانو کي يې ډېر قتل او وژنه وکړه، مسلمانان په ډېر شجاعت او مړانه، په صبر او تحمل د دغه لوی لښکر په مقابل کي ودرېدل، روميان په تعجب کي وه چي دغه کوچنۍ لښکر څنګه د دغه لوی او بې پايانه لښکر د داسي حملو مخ ته لکه د درياب څپې چي را رواني وي طاقت کوي؟ کله چي ماښام سو او دوه لښکره سره جلا سوه د روميانو هيڅ زړه ته نه لوېدل، په حيرت کي دي چي دا په دوی څه وسوه؟ پسله هغه چي روم کامیابه سو خبره بيرته د دوی و ماتي او شکست ته واوښتل.

د مُؤته د جنګ انتهاء

بيا نو په دغه شپه کي چي د مؤته د جنګ اوومه شپه ده خالد ﷺ خپل عسکري او حربي نبوغ ښکاره کړی، د ځان سره فکر کوي چي مسلمانان څنګه او په کومه طريقه سره د دغه دام او جال څخه چي دوی پکښي لوېدلي دي خلاص کړي، دا يې حَسُول چي اوس يو جنګي چم او حيله په کار ده چي د دښمن په زړه کي هم ېېره ور واچوي او هم مسلمانان په داسي قسم د جنګ له ميدانه وباسي چي د روم لښکر د دوی په شړلو او تعقيبولو پسې نه سي، خالد ﷺ په دې ښه پوهېدی که موږ ښېله حيلې پر شا ولاړ سو د روم لښکر په موږ پسې کيږي او په هغه وخت کي يو مسلمان هم ژوندئ نه پاته کيږي، نو يې په دغه شپه ډېره لويه، عظيمه او با تدبيره نقشه جوړه کړه چي

موږ باید بېله ځاني او روحي تلفاتو پر شا ولاړ سو او نور جنګ ته دوام ور نه کړو، چې په عربي کې انسحاب ورته وایي او دا هغه کامیاب ترین انسحاب یا پر شا تګ دی چې په ټول تاریخ کې یې مثل نسته، خالد ﷺ په دغه شپه څه وکړه؟ ډېر کارونه یې وکړه.

ټوله شپه یې تر سهاره پر دغه خپله نقشه کار وکړی او ښه فکر یې پکښې وواهه، موږ پخوا هم درته ویلي وه چې د هغه وخت په جنګو کې لښکر پر پنځه حصې وېشل کېدی چې یوه حصه یې مقدمه وه چې دا به تر لښکر د مخه وه، بله حصه یې مؤخره وه چې د لښکر تر شا به وه او بله حصه یې میمنه وه چې راسته طرف ته به وه، بله حصه میسره وه چې چپه طرف ته به وه او یوې حصې ته قلب ویل کېده چې دغه حصه به د ټولو حصو یا ټول لښکر په منځ او مرکزي منطقه کې وه.

د خالد بن ولید ﷺ د دغې شپې دکارو څخه یو دا ؤ چې میمنه یې د میسره پر ځای و دروول او میسره یې د میمنه پرځای، دغه رنګه قلب، مقدمه او مؤخره یې ټول د خپلو ځایو څخه سره واړول او بل یې امر وکړی چې ټولو بیرغو ته تغیر ورکړی هغه بیرغونه چې د مخه په لښکر کې موجود وه او خلک پر را ټولېدل د ټولو بیرغو شکل او رنګ ته یې تغیر ورکړی، بیا یې د مسلمانانو څخه د سپرو یوه ډله امرکړه چې تاسي به په دغه شپه کې د مدینې منورې طرف ته ولاړ سی، کله چې ډېر ښه لیري ولاړاست تر داسي اندازې چې موږ تاسي نه وینو او تاسي موږ نه وینی، نو شپه به هلته تېره کړی، سبا چې ورځ سوه تاسي به څه کوی؟ د هغه په باره کې یې هم پوره تعلیمات ورکړه، هغه داسي: تاسي به پر څو حصو تقسیم سی، یوه یوه حصه یا ډله به پسله نیم نیم ساعته پر آسانو سپاره د مسلمانانو لښکر ته راځی، خو دغه را تګ به مو پر داسي لیارو وي چې خاورني او متني وي او ډېري دوړي کوي.

خالد ﷺ دلته د پاته خلکو سره د جنګ د اوومي ورځي په سهار کې د جنګ دپاره آمادګي ونیول، کله چې سهار سو او اوس جنګ شروع کېږي رومیان او کفار چې ورته ګوري نور نوي خلک دي او نوي بیرغونه دي، نوي خلک خو په دې ورته معلوم سوه چې د هر طرف خلک بل طرف ته تللي وه نو نوي ور ته معلومېدل، کفارو سره و ویل: نوي خلک او نوي بیرغونه! موږ پر هغه درو زرو نفرو نه سوای کامیابه کېدلای

او اوس دوی ته د شپې نور کومک هم راغلی دی، کفار په دغه بېره او خوف کې وه چې د سپرو هغه اوله ډله را رهي ده او پر داسې لار راځي چې ټوله خاوره ده او یوه لویه دوړه را رهي ده، که څه هم دوي لږ نفر وه خو د لیرې او د دوړو په منځ کې داسې معلومېږي لکه بل لښکر چې را رهي وي، خالد ﷺ دا هم ورته ویلي وه چې را نژدې سی د الله اکبر تکبیرونه په لوړ آواز وایاست، دغه ډله هم په لوړ آواز تکبیرونه وایي. دلته د مسلمانانو لښکر هم تکبیرونه ور سره شروع کړه، رومیان او کفار وارخطا سوه ویل: دا خو هغه دي نور هم پسې را رهي دي، لږ وخت وروسته بله ډله پر دغه ترتیب را رهي ده، لږ وخت وروسته بله ډله پر دغه قسم را رهي ده او بیا بله ډله، د کفارو زړونه لویږي او وارخطاء کېږي چې دا څه حال دی لښکر په لښکر پسې را رهي دی، موږ په هغه اولو نفرو څه نه سوای کولای او اوس دغه دومره لښکري نوري هم را رهي دي، اصلاً دغه راتلونکي نفر لږ نفر وه خو په دوړو کې نه معلومېدل او د کفارو په خیال ډېر زیات نفر ورتله، دلته رومیان وارخطاء دي او هلته خالد ﷺ د هجوم او حملې امر وکړی، اوس نو د مؤته د اوومي ورځې جنګ شروع سو.

ابو رافع ﷺ وایي: قسم په الله چې نه مې تردغه ورځې د مخه او نه مې تر دغه ورځې وروسته دغسې شدید جنګ لیدلی دی په ټول عمر بیا ما داسې جنګ نه ولیدی، تاسې فکر وکړی چې دا به څومره شدید جنګ ؤ؟ په دغه ورځ هم د خالد ﷺ په لاس کې څو توري ماتې سوې، د اوسپني توري د انسانانو پر سرو ماتېږي دا به څنګه او څومره شدید جنګ ؤ؟!

د دې دپاره چې د خالد بن ولید ﷺ په جنګ او قوت پوه سو، خالد ﷺ په جنګ کې ډېر ماهر او په قوت دومره قوي پهلوان ؤ چې مثل یې نه لیدل کېږي، دئ ﷺ ډېر جګ او لوی سړئ ؤ پر آس چې به سپور ؤ پښې به یې مځکې ته رسېدلې، په ټولو مسلمانانو کې نه بلکه په ټولو خلکو کې که مسلمانان وه که کفار فقط دغه دوه نفره وه چې په دوو تورو یې جنګ کاوه، یو خالد بن ولید ﷺ او بل زبیربن العوام ﷺ چې په یوه وخت کې یې په راسته او چپه لاس جنګ او وهل کول، نور ټول خلک په یوه لاس جنګ کوي خو دوی په دواړو لاسو جنګ کاوه، کله چې به خالد ﷺ په

جنګ کي پر اًس سپور ؤ ښبې به يې مځکي ته رسېدلې نو اًس به يې يوې او بلي خوا ته په ښنو شړی، خالد ﷺ زموږ او ستاسي تر فکر لوړ جنګ کاوه چي نه يې هغه وخت مثل ؤ او نه يې اوس مثل سته.

دلته چي د مؤته په اوومه ورځ پر کفارو دغه شديده حمله شروع سوه په کفارو کي ډېر قتل او وژنه وسوه، ابو رافع ﷺ وايي: و مي ليدل چي روميان او غسانه ځغلي، تښتي ماته يې وخوړل، د جنګ ميدان پرېږدي يوه او بل طرف ته ځغلي ځانونه باسي او مسلمانان ور د مخه کېږي خو د غسان و پاچا ته ورسېدل چي نوم يې فېدور ؤ او د هرقل ورور ؤ، دغه فېدور په دغه جنګ کي د کفارو عمومي قومندان هم ؤ، په دغه وخت کي خالد ﷺ امر وکړی چي ټول مسلمانان دي د جنګ له ميدانه را ووزي د دغه امره سره د مسلمانانو لښکر ټول پر شا ځي، روميان بيا په تعجب کي سوه چي دا څه قصه ده؟ کاميابه لښکر ولي پر شاځي؟ کفارو ويل: کمين يې راته نيولی دی دا چم دی موږ خطاباسي پام کوی چي حمله پر و نه کړی او پسي ور نه سی پرې يې ږدی، خالد ﷺ په کراره کراره د خپله لښکره سره پر شا ځي.

تاسي پوهېږی چي د لښکر د مرګ او ژوبلي دپاره خطرناکه حالت دغه د انسحاب يا پرشا تللو وخت دی، په دغه وخت کي لښکر ډېر تاوانونه او تلفات ويني ځکه هغه لښکر چي شا ته ځي پر هغه د ډېرو شديدو حملو امکانات سته، لکه څرنګه چي دغسي واقعې په تاريخ کي ډېري پيښي سوي دي، د انسحاب او پرشا تللو په وخت کي بشري خساره او تاوان ډېر زيات وي، مګرخالد ﷺ غوښته چي بېله خسارې څخه پر شا ولاړ سي نو خالد ﷺ په کراره کراره پرشا ځي او داسي معلومېږي لکه دئ چي د روم د حملې انتظار کوي، مګر هلته د روم قومندان فيدور امر وکړی: پرې يې ږدی، پرې يې ږدی او خالد ﷺ نور هم د خپله لښکره سره پر شا ځي خو دغه انسحاب او رجوع يې تر مدينې منورې پوري وه، يعني: بيرته مدينې منورې ته ورسېدل او په دغه انسحاب کي د مسلمانانو څخه يو نفر هم و نه وژل سو.

د جنګو په ټول تاريخ کي دغه انسحاب اول او آخر انسحاب دی چي پوره لښکر دي پر شا ولاړ سي او يو نفر دي ځني و نه وژل سي، دا د خالد ﷺ لوی فکر او عظيمه

نقشه وه، رومیان هلته په انتظار کې وه چې مسلمانان به بیا راسي او حمله به راباندې وکړي خو هغه هیڅ نه سوه پېښې، بیا یې د معلوماتو دپاره جاسوسان ولېږل خو هغه وخت مسلمانان مدینې منورې ته رسېدلي وه، وروسته نو د روم او غسان لښکري هم ولاړې.

کله چې د مسلمانانو لښکر بیرته مدینې منورې ته ورسېدی، تر دوی د مخه د مدینې منورې خلکو ته خبر رسېدلی ؤ چې د مسلمانانو لښکر د مُؤته له جنګه بېله کومې قطعي نتیجې ځانونه خلاص کړه او بیرته را رهي سوي دي، د مدینې منورې ښځې او ماشومان مخ ته ورته را وتلي وه او د دغه لښکر استقبال او ښه راغلئ یې د ډېرو په ویشتلو کاوه، یعني: دغه خپل لښکر یې په ډېرو ویشتی او ویل: دا د مسلمانانو اول لښکر دی چې تښتي، یا به کامیابه کېدلای یا به وژل کېدلای، نو یې دغه خپل لښکر په ډېرو ویشتی، ویل: د في سبیل الله جهاده څخه را وتښتېدلاست؟ او ناري یې پر وهلې یا فُرار، یا فُرار، د مسلمانانو لښکر په دې کار ډېر زهیر ؤ، یو صحابي چې د مُؤته په جنګ کې یې ګډون کړی ؤ وایي: زه په مدینه منوره کې خپل کورته ورغلم خو ښځې مې دروازه نه را خلاصول کورته یې نه پرېښوولم، خپلې ښځې مې راته ویل: ته د الله ﷻ په لار کې د جهاد څخه وتښتېدې؟ والله که زما کورته را ننوزې.

دا هغه مسلماني ښځې وې چې خپل نارینه یې په دغه طریقه سره جهاد ته تشویقول، رسول الله ﷺ ته چې دغه خبر ورسېدی نو یې امر وکړی چې خلک دې را ټول سي، کله چې خلک را ټول سوه رسول الله ﷺ و فرمایل «لَیسُوا بالفُرار ولٰکنّهُم الکُرار إن شاء الله، أنا فئةُ کلِ مُؤمن» یعني: دوی تښتېدلي نه دي بلکه دوی بیا حمله کوونکي دي إن شاء الله او زه د هر مومن ډله یم، د رسول الله ﷺ په دغه قول کې چې زه د هر مومن ډله یم د سورةُ الأنفال و(۱۵، ۱٦) نمبر آیاتو ته اشاره ده چې الله ﷻ فرمایي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحۡفٗا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ﴿١٥﴾﴾.

یعني: اې مومنانو! کله چې په جنګ کې د هغو کسانو سره ملاقي او مخامخ سی چې کافران سوي دي، په داسې حال کې چې دوی ډېر او زیات وي نو تاسې دوی ته خپلې شاوې مه ورګرځوی چې تښتی، یا د تېښتې په نیت شاوې مه ورو ګرځوی.

تر دغه ځايه پورې د دغه آيات شريف په امر او حکم د کفارو څخه تښتېدل نه دي روا، که څه هم کفار ډير او زيات وي او په وروستني آيات شريف کې الله جل جلاله فرمايي: که چا په ميدان جنګ کې کفارو ته شا ور وګرځول يعنې وتښتېدی، هغه د الله عزوجل په قهر او غضب اخته او ګرفتاره سو او د هغه تښتېدلي ځای جهنم دی.

مګر هو، هغه کسان په دغه حکم کې نه دي شامل کوم چې د بلې حملې دپاره ځانونه آماده کوي، يا هلته د مسلمانانو ډلې ته ځان ور رسوي لکه څرنګه چې الله جل جلاله په وروستني آيات شريف کې فرمايي:

﴿ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴾.

ژباړه: هر هغه څوک چې کفارو ته د جنګ په ورځ شا ور وګرځوي، بېله هغو کسانو څخه چې بيرته را ګرځېدونکي وي (يعنې: د بلې حملې دپاره ځان تياروي يا دښمن ته چم کوي) يا دا چې د مجاهدينو بلې ډلې ته ځان رسوي، بيله دغو کسانو څخه کوم نور کسان چې تښتي هغه د الله جل جلاله په غضب اخته او مبتلا سوه او د هغو اوسېدلو ځای دوږخ دی او دغه دوږخ د ورتلو بد ځای دی.

مقصد دا چې که په جنګ کې يو څوک د مسلمانانو د يوې ډلې و طرف ته ورسي، يا د خپلې قومندې مرکز ته ورسي دلته هم دښمن ته شا ګرځول کيږي مګر دغه شا ګرځول جائز او روا دي، نو رسول اللهﷺ و فرمايل: «أَنَا فِئَةُ كُلِّ مُؤْمِن» زه د هر مسلمان ډله او مرسته کوونکی يم، هغه څوک چې ما ته رجوع وکړي هغه نه دی تښتېدلی بلکه زه د دوی ډله او کومک کوونکی يم، چې ما ته راسي لکه خپل د قومندې مرکز ته چې ورسي، رسول اللهﷺ دا ښکاره او معلومه کړه چې دغه د دوی انسحاب او پر شا تګ د دوی أجر او ثواب نه ورلړوي، د دغه جنګ قدر او عظمت نه په کميږي.

دغه د مُؤته جنګ ته غزا نه ويل کيږي، ځکه رسول اللهﷺ اشتراک نه دی پکښې کړی نو ځکه د مؤته جنګ يا د مؤته سريه ور ته ويل کيږي او د دغه جنګ په نتيجه کې د کفارو وژل سوي کسان په سوو وه خو دقيق حساب يې نه دی معلوم او

د مسلمانانو شهیدان هم ډېر دي چې صحي عدد یې نه دی معلوم، مګر هغه کسان چې نومونه یې یاد سوي دي چې وایي دغه کسان د مؤته په جنګ کې شهیدان سوي دي هغه دوولس نفره دي، خو حقیقتًا د مسلمانانو شهیدان تر دغه ډېر وه.

د مُؤته د جنګ اثر او نتیجه

د دغه جنګ په نتیجه کې که څه هم مسلمانانو د غسان د قبیلې څخه خپل هغه انتقام او بدله نه کړه حاصله کوم چې دوی د هغه دپاره دغه زحمتونه او تکالیف و زغمل مګر د دغه جنګ اثر د مسلمانانو د شهرت او عزت دپاره ډېر زیات ؤ، د مسلمانانو دغه جنګ عرب په حیرت او دهشت کې واچول، ځکه په هغه وخت کې روم د مځکې پر مخ هغه لوی دولت او عظیم قوت ؤ او عربو داسي خیال کاوه چې د روم سره جنګ کول د خپل ځان بربادي او تباهي ده او اوس د مسلمانانو دغه کوچنۍ لښکر چې ټول شمیر یې درې زره نفره ؤ د رومیانو د هغه لوی لښکره سره جنګ کوي چې شمېر یې دوه لکه نفره ؤ او په لیدلو کې داسي معلومېدی لکه یو دریاب! چې شروع یې معلومېږي خو د آخر او انتهاء یې هیڅ درک نه وي معلوم. او بیا هم مسلمانان له دغه جنګه په داسي ډول سره بیرته راغله چې د یادولو وړ تاوان نه ؤ ورته پېښ سوی، دا جنګ د زمانې او تاریخ د عجائبو څخه ؤ او د دې تاکید یې کاوه چې مسلمانان بل قسم انسانان دي، دا د هغي جملې خلکو څخه نه دي چې عربو عادت ورسره درلودی یا یې پېژندل، دغه د مسلمانانو د ډلې مرسته او تائید د الله جل جلاله له طرفه څخه کیږي او د دوی لار ښوونکی په حقه سره د الله جل جلاله رسول دی.

نو ځکه موږ وینو چې د عربو هغه سر سخته او شریري قبیلې چې تر اوسه یې پر مسلمانانو حملې کولې پسله دغه جنګه یې اسلام ته مخ ورواړاوه، د بنو سُلیم، أشجع، غطفان، ذَبیان، فزاره او نوري عربي قبیلې په اسلام کې داخلي سوې.

دغه جنګ د روم سره د خونړیو جګړو شروع وه، دغه جنګ د روم د ښارو د فتحه کولو دپاره مقدمه او تمهید ؤ، دغه جنګ ؤ چې په وروسته کې یې مسلمانان پر دې قادر ه کړه چې ډېري لیري مځکي تر خپل تسلط لاندي راولي.

هغه وخت چې رسول الله ﷺ په مسجد نبوي کې مسلمانانو ته د جنګ حالات بیانول، پسله هغه چې له دغه مجلسه څخه ولاړ سو نو د جعفر رضي الله عنه کورته ورغلی، تر دغه وخته د مسلمانانو لښکر په مؤته کې ؤ او مدینې منورې ته حال نه دی راغلی خو رسول الله ﷺ د جعفر رضي الله عنه کور ته و رغلی، د دغه حدیث شریف روایت په خپله عبدالله بن جعفر رضي الله عنه کوي چې دغه عبدالله په دغه وخت کې کوچنئ ؤ او بیا په وروسته کې د مسلمانانو د لویو علماوو څخه سو، نو دغه عبدالله بن جعفر رضي الله عنه روایت کوي چې د مؤته د جنګ په وخت کې رسول الله ﷺ زمونږ کور ته راغلی او مونږ د جعفر رضي الله عنه اولادونه پر راټول سوو، مونږ یې په غیږ کې و نیولو او په خپله رسول الله ﷺ ډیر شدید ژړل، کله چې د جعفر رضي الله عنه ښځې ولیده چې رسول الله ﷺ د دې اولادونه په غیږ کې نیولي دي او ژاړي ویل: یا رسولَ الله! آیا د جعفر له طرفه کوم حال او خبر راغلی دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، جعفر د الله جل جلاله په لار کې شهید و وژل سو، دښځې څخه لویه چغه وسوه، رسول الله ﷺ و فرمایل: نه به کالي څیرې او نه به ځان او ځیګر په چپلاخو وهې فقط وژاړه.

دا د رسول الله ﷺ له طرفه مونږ او تاسي ټولو ته لار ښوونه ده چې د غم او مصیبت په وخت کې په پټه خوله ژړا جائزه او روا ده، مګر د کالو څیرل، د ځان وهل، د وربښتانو شکول، چغې او بغارې، بېځایه خبرې یا په لوړ آواز سره ژړا نه دي روا.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ په خپله هم ژړل وې فرمایل: هر هغه څوک چې غواړي چې و ژاړي پر مثل د جعفر دي و ژاړي، یعني جعفر غوندې خلک په ژړا ارزي، جعفر رضي الله عنه د ښو او بهترینو مسلمانانو څخه ؤ، جعفر رضي الله عنه د هغو اولو مهاجرینو څخه ؤ چې حبشې ته یې هجرت کړی ؤ جعفر رضي الله عنه د هغو مسلمانانو څخه ؤ چې د اسلام دپاره یې ډیره قرباني ورکړې ده، اسلام یې پر خپل ځان تطبیق کړی او عملي کړی ؤ.

وروسته رسول الله ﷺ انصارو ته و ویل: د جعفر د اهل او کورنۍ څخه مه بېخبره کېږئ، یعني: حال یې نیسئ او وې فرمایل: د جعفر کورنۍ ته خواړه ور جوړ کړئ ځکه دوی په خپل غم مشغوله دي، یعني: د خوړو وجوړولو او خوړلو ته یې پام او فکر نسته نو تاسي خواړه ورته راوړئ.

ورونو او خوندو! دا د رسول اللهﷺ له طرفه و ټول امت مسلمه ته لار ښوونه ده او دغه د اسلام امر دی، کوم کور ته چي د يوه قريب په وفات سره غم او مصيبت پېښ سي خواره او د ژوند ضروريات يې تاسي ور وړی، واقعي غم شريکي او همدردي ور سره وکړی، دغه اوسني رواجونه او عادات نه صحي دي او نه شرعي دي. د هغه وفات سوي شخص کورنۍ په خپل غم مشغوله وي، دوی ته د هغه دوست په وفات سره د ځومره مشکلاتو دروازې را خلاصي سوې او د بلي خوا نور نه را بلل سوي ميلمانه هم ور سي او پر واړوي، بيا نو ښه عزت، ښه خواړه او مناسبات هم غواړي، د هغې کورنۍ پر غم يو بل تکليف او زحمت هم ور زيات کړي چي د دغه نه بلل سوو ميلمنو په خدمت او د خواهشاتو په پوره کولو مشغوله سي، خاصتاً چي بيا دغه درد رسېدلې کورنۍ غريبه او ناداره هم وي، نو د دغه اجباري مېلمنو د مصارفو د پوره کولو دپاره د پيسو و پورولو ته اړ او مجبوره سي، په زياته بيا د ښځو فاتحه، چي دوه منه د چلم خواره تنباکو پکښي کارېږي، کشکي مورِ او تاسي د دغسي غير معقول او غير شرعي رواجو او عادتو مخه ونيسو او د غمزده سره په واقعي او اسلامي ډول غمشريکه او همدرده سو، داسي نه چي د هغه پر غم نور تکاليف هم ور زيات کړو.

مورِ خو په ودو او ښاديو کي اسراف، فسادونه او نا روا کارونه رواج کړي دي، سيالۍ او رقابتونه سره کوو خو بد بختانه نن ورځ مو فاتحې او د غم ورځي هم د فساد او سياليو ځخه نه دي خالي، د فاتحو مصرفونه مو هم د سياليو او حرامو رواجو په سبب په لکو کالداري او افغانۍ کيږي او هغه هم فقط د نامه او رياء دپاره.

دغه بېځايه فخرونه او سيالۍ پرېږدی که سيالي کوی د دين او آخرت په کارو کي يې وکړی، په علم او تقوٰی کي يې وکړی، خپلو کړو وړو ته لږ متوجه سی! خپل خير او شر وسنجوی، د ښه او بد کار فرق وکړی! په فاتحو او ودو کي سيالۍ مه سره کوی.

دا د جعفرؓ د شهادت واقعه وه او هغه د سيد البشر رحمةً للعالمين لار ښووني وې.

د ذات السَلاسل سريه يا ټولى

(ذاتُ السَلاسل) د يوه ځاى نوم دى چي د واديُ القُرٰى شا ته پروت دى خو ابن اسحاق وايي: د مسلمانانو دغه ټولى يا سريې د جُذام د قبيلې په مځکه کي پر يو اوبو واړول چي دغو اوبو ته سَلسَل ويل کېده، نو ځکه دغي سريې ته د (ذاتُ السلاسل سريه) وويل سوه، د ذاتُ السلاسل سريه د مُؤته د جنګ د نتائجو څخه ده، د مؤته جنګ د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په مياشت کي ؤ خو د دغه کال د جمادي الاٰخري په مياشت کي يعني: د مؤته تر جنګ يوه مياشت وروسته دغه سريه و هغي منطقې ته ولېږل سوه چي و مؤته ته نژدې وه.

د دغي سريې د لېږلو دپاره علماء کرام دوه سببه بيانوي څوک وايي: کله چي رسول اللهﷺ ته د هغو عربي قبيلو کومي چي د شام پر حدودو اوسېدلې موقف او دريز د مؤته په جنګ کي ور معلوم سو چي دغه قبيلې د مسلمانانو پر ضد د روم سره يو ځاى سوې، نو رسول اللهﷺ د دې دپاره يو اشد ضرورت حس کړى چي د يوه داسي حکمته څخه کار واخلي چي په هغه حکمت سره د دغو قبيلو او د روم په منځ کي تفرقه او جلا والى را ولي چي د بل وار دپاره د مسلمانانو پر ضد دومره لوى لښکر نه سي سره يو ځاى او د دې پر ځاى چي دغه قبيلې د روم سره اتحاد و لري بايد د مسلمانانو سره يې ولري، نو ځکه يې د دغي نقشې د عملي کولو دپاره عَمرو بن العاصؓ اختيار کړى، ځکه د عَمرو بن العاصؓ د پلار مور په دغو قبيلو کي د بلى د قبيلې څخه وه، نو يې عَمرو بن العاصؓ د مؤته تر جنګ يوه مياشت وروسته د هجرت د اتم کال د جمادي الاٰخري په مياشت کي دغي منطقې ته ولېږى.

او ځيني علماء وايي: د مدينې منورې استخباراتو و رسول اللهﷺ ته خبر را وړى چي د قضاعه قبيلې خلک راټول کړي دي غواړي چي پر مدينه منوره حمله وکړي خو په حقيقت کي بنايي دغه دواړه سببه موجود وه، هغه اول سبب خو مو درته بيان کړى او اوس به دغه دوهم سبب په تفصيل سره درته بيان سي:

هلته يوه قبيله وه چي د قضاعه قبيله ورته ويل کېده، دغي قبيلې شام او د غسان

وقبيلو ته نژدې ژوند کاوه، کله چې دغې قبيلې د مؤته په جنګ کې د مسلمانانو پر شا تلل وليدل د دوی هم اميد پيدا سو چې د مسلمانانو څخه غنيمتونه يوسي. نو يې د دې دپاره چې پر مدينه منوره حمله وکړي تياري او آمادګي نيول او اوس په دغه کوښښ کې وه چې روميان او غسان هم د دغې حملې دپاره د ځان ملګري کړي، و هغو ته يې و ويل: مسلمانانو په مؤته کې ستاسي څخه ماته وخوړل او ولاړل، راسی چې اوس موږ د دوی پر مرکز يعني مدينه منوره حمله وکړو.

او اول هغه څوک چې په دغه کاريې شروع وکړه هغه د قُضاعه قبيله وه.

ورونو! يوه فرق ته متوجه سی: د عربو يوه بله قبيله سته چې د خُزاعه په نامه سره يادېږي چې هغه اکثره مسلمانان او د رسول الله ﷺ متعاهدين دي او د مکې مکرمې پرشا وخوا اوسېږي، خو دغه بيا بله قبيله ده چې قضاعه ورته ويل کيږي چې ټوله قبيله کفار وه او د شام پر حدودو اوسېدل، نو دغه د قضاعه قبيلې د مدينې منورې د حملې دپاره ځانونه تيارول او په عين وخت کې يې دا کوښښ هم کاوه چې روم او غسان دواړه د مدينې منورې د حملې دپاره را وپاروي او د ځان ملګري يې کړي.

رسول الله ﷺ د کفارو له دغه حرکته په تشويش کې سو او ويل: که دغه موضوع دغسې پاته سي او کفار ځانونه آماده کړي نو به د مسلمانانو دپاره لوی خطر وي ځکه هغه دوه لکه نفريزه لښکر چې په مُؤته کې يې مسلمانانو ته شکست ور نه کړی ښايي اوس پر مدينه منوره راسي، نو رسول الله ﷺ غوښته چې د مخه تر دې چې دغه موضوع لويه سي بايد هلته په خپله ځانګو کې مړه او فيصله سي او قضاعه په خپل مقصد کې کامياب نه سي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ يو لښکر جوړ کړی چې پر قُضاعه حمله وکړي، هغه قضاعه چې دغه اوس د دغې لويې حملې دپاره ترتيبات نيسي، رسول الله ﷺ د دغه لښکر مشر او قومندان عَمرو بن العاص ﷺ رټاکی.

خالد بن وليد ﷺ د مؤته په جنګ کې د مسلمانانو د لښکر امير او قومندان سو حال دا چې د ده د اسلام فقط څلور مياشتې کېدې او اوس عَمرو بن العاص ﷺ د مسلمانانو د لښکر امير او قومندان مقرره کيږي حال دا چې د ده د اسلام فقط پنځه مياشتې کيږي.

نو دا معلومه سوه چې د جنګ په آمريت کې دا خبره نه ده لازمه چې دغه نفر په

اسلام کي مقدم او د مخه دی یا یې په اسلام کي ډیر وخت تیر کړی دی بلکه خبره د لیاقت او استعداد ده خو دغه خبره یوازي په جنګ پوري هم تعلق نه لري بلکه هر ځوک چي په هر کار کي پوهه او استعداد ولري هغه باید د هغه کار آمر وګرځول سي او إداره وده ته پرېښوول سي، یعني: کار و اهل کار ته باید وسپارل سي.

د دغي سريې د جوړولو په وخت کي رسول الله ﷺ عَمرو بن العاص رضي الله عنه ته وویل: یا عَمرو! زه غواړم چي د یوې سريې یا ټولۍ قومندان دي وټاکم چي هم به غنیمتونه واخلې او هم به د الله جل جلاله څخه أجر او ثواب واخلې، مګر عَمرو رضي الله عنه وویل: یا رسولَ الله! قسم په الله ما د مال او غنیمتو دپاره ایمان نه دی راوړی، رسول الله ﷺ وفرمایل:

« نعمَ المَالُ الصَّالح لِرُجلِ الصالح »

ژباړه: پاک او حلال مال د صالح سړي دپاره ښه دی.

هو، که مال د ښه او صالح سړي سره وي ضرر نه لري ځکه هغه به یې د الله جل جلاله په لار کي مصرف کړي، ښه او صالح انسان خپل مال د جهاد، مدرسو، کتابو، علماوو، مسجدو، ځاهانو، پُلانو، شفاخانو، بلکه د عامو مسلمانانو د مصلحت دپاره مصرفوي، خو که د فاسد او فاجر انسان سره مال موجود وي یا خو به بخیل وي چي د ده له ماله به کومه فایده او مصلحت نه سي حاصلېدلای، یا به یې دغه مال مُضر او تاواني وي، ځکه د فاجر او فاسد سړي سره د مال د مصرفولو لاري معلومي دي، پر سینماوو، پر شراب خانو، زنا خانو، ظُلم او استبداد، تکبر او خود نمایي، فخر او سیالیو به مصرفیږي، یا به د حق د منعه کولو په لار کي استعمالیږي، نو ځکه رسول الله ﷺ فرمایي: پاک او حلال مال د صالح سړي دپاره ښه دی.

بیا نو رسول الله ﷺ یو کوچنئ لښکر جوړ کړی چي ټوله درې سوه نفره وه او د دغه لښکر قومندان یې عَمرو بن العاص رضي الله عنه وټاکی، خو په دغه لښکر کي د صحابهٔ کرامو مشران هم موجود وه، که څه هم د عَمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام پنځه میاشتي کېدې خو په دغه لښکر کي د ده تر امر لاندي لوی او مشرفه اصحاب کرام موجود وه، چي د هغې جملې څخه ابوبکر الصدِّیق، سعد بن أبي وقاص، أسید بن حُضیر، سعد بن عُبادهِ رضي الله عنهم او داسي نور

موجود وه، عَمرو بن العاص رضی الله عنه د دغه لښکر سره د مقصد پر طرف حرکت وکړی د شپې تګ کوي او د ورځي پټيږي، ترڅو د قضاعه قبيلې ته ور نژدې سوه، خو دلته عَمرو رضی الله عنه ته خبر راغلی چي قضاعه ډیر لوی او مجهز لښکر جوړ کړی دی.

عَمرو بن العاص رضی الله عنه د قضاعه پر قبيله حمله و نه کړه بلکه رسول اللهﷺ ته يې نفر وليږل چي په حال يې خبر کړي او مرسته ځني وغواړي، رسول اللهﷺ هم نور نفر د مرستي او کومک په شکل ورته را وليږل چي د دغه کومکي لښکر مشر او آمر ابو عبيده عامر بن جراح رضی الله عنه ؤ او په دغه کومکي لښکر کي عمر بن الخطاب رضی الله عنه هم موجود ؤ، اوس نود اصحاب کرامو ټول مشران په دغه لښکر کي موجود دي، کله چي دغه کومکي لښکر رهي کېدی رسول اللهﷺ ابو عبيده رضی الله عنه ته و ويل: د عَمرو سره اختلاف مه کوه.

دغه د مرستي ډله و عَمرو بن العاص رضی الله عنه ته ور ورسېدل، کله چي د لمانځه وخت سو ابو عبيده رضی الله عنه غوښته چي د مخه سي يعني: د لمانځه امام سي ځکه دئ امير دی او دا هم معلومه خبره وه چي د خلکو امامت به د هغو امير کاوه، دې ته نه کتل کېده چي هغه حافظ دی که نه دی دا بيا بله خبره ده خو اصلاً امامت د امير حق ؤ، خرنګه چي ابو عبيده رضی الله عنه د دغي کومکي ډلي امير ؤ غوښتل يې چي د مخه سي مګر عَمرو بن العاص رضی الله عنه ورته و ويل: يا ابا عبيده! ته زما کومک يې امير نه يې، امير زه يم او خلکو ته زه لمونځ ورکوم، ابو عبيده رضی الله عنه و ويل: رسول اللهﷺ امر کړی يم چي ستا سره بايد اختلاف و نه کړم. (د مخه سه)

نو د لښکر عمومي قومندان عَمرو بن العاص رضی الله عنه ؤ او د اصحاب کرامو لوی لوی مشران د ده تر امر لاندي وه حال دا چي دئ نَوَی مسلمان دی او د اول وار دپاره د لښکر امير مقررېږي، فقط پنځه مياشتي کي مخه د کفارو د رئيسانو څخه ؤ او اوس د مسلمانانو آمر دی، خير لښکر د قضاعه پر طرف ور رهي دی د شپې تګ، کوي او د ورځي پټيږي خو بالکل د قضاعه و قبيلې ته ور نژدې سوه.

اوس چي د دوی او قضاعه په منځ کي ډيره لږ فاصله پاته ده شپه ده او ډير شديد يخ دی، دا هغه شپه ده چي سبا حمله کيږي خو په دغه شپه عَمرو رضی الله عنه ټول لښکر د اور بلولو څخه منعه کړی، خلک د يخه څخه ډير په عذاب سوه، تاسي پوهېږی چي په

دښت کي یخ ډیر شدید وي خاصتاً دغه سلسله چي د شام حدود دي ډیره یخه ده او بیا اور هم نه وي، نو خود ټول لښکر د یخه څخه په عذاب او تکلیف ؤ. د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه له طاقته و وتل او عَمرو رضی الله عنه ته ورغلی ویل: یا عَمرو! خلک دي په تکلیف کړه پرېږده چي اور بل کړی، عَمرو رضی الله عنه ویل: یا، قسم په الله یو نفر به هم اور نه کړي بل، عُمر فاروق رضی الله عنه په قهر او غُصه بیرته ځني راغلی. خیر شپه تېره سوه سهار سو، په شپه کي پر عَمرو بن العاص رضی الله عنه د جنابت غسل لازم سوی ؤ پسله استنجاء څخه یې تیمم و واهه، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ولیدی چي عَمرو تیمم وهي، ویل ولي تیمم وهې؟ عَمرو رضی الله عنه ویل: پر ما د جنابت غسل لازم سوی دی، عُمر رضی الله عنه ویل: اوبه موجودي دي، عَمرو ویل: یا په اوبو غسل نه کوم، ویل: څنګه غسل نه کوې؟ اوبه چي موجودي وي تیمم نه دی روا، عَمرو رضی الله عنه ویل: ډیر زورور یخ دی غسل نه سم کولای، خیر تیمم یې و واهه او خلکو ته یې هم په دغه تیمامه لمونځ ورکړی، اوس نو پر مسلمانانو دغه د ده کارونه نو٘ر هم درانه سوه، عُمر بن الخطاب رضی الله عنه ته قهر ورغلی مګر بیا هم غواړي چي د ابو بکر الصدّیق رضی الله عنه سره مشوره وکړي، ویل: یا ابا بکر! ته نه وینې چي عَمرو څه کارونه کوي؟ ځکه عَمرو رضی الله عنه نسبت و دوی ته نوی مسلمان ؤ د دین په کارو او مسئلو دومره نه ؤ خبر لکه دوی او پر هغه سربېره په دین کي او د دین په کارو کي پر دوی آمریت کوي او داسي مخالف کارونه کوي، نو ځکه مسلمانان دغه د ده په تصرفاتو نه وه راضي، مګر ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه چي په ټول عمر کي صدیق ؤ و ویل: یا عُمر! په والله که عَمرو د دغه کار د پاره تر تا بهتر نه وای رسول الله ﷺ به پر تا نه وای آمر کړی.

دغه د صدیق اکبر ژوند، عقیده او حالت ؤ، د رسول الله ﷺ پر دغه اختیار بلکه د هغه ﷺ پر هر تصرف یې پوره اطمینان درلودی، نو عمر رضی الله عنه د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه په دغه جواب چپ او ساکت سو څه یې و نه ویل.

کله چي مسلمانان د سهار د لمانځه څخه فارغه سوه، مسلمانانو د عَمرو بن العاص رضی الله عنه په امر د قُضاعه پر قبیله په یوه وار حمله وکړه، حمله ډیره شدیده او یو ځایي وه د قضاعه د قبیلې هیڅ دا خیال او ګمان نه ؤ چي مسلمانان دي پر دوی حمله وکړي، جاسوسانو یې هم خبر نه ؤ ورته را وړی دا حمله ناڅاپه وه، د قضاعه

د قبیلې خلکو په تېښته شروع وکړه بالکل د خپلې منطقې څخه و وتل، خپله مځکه او قبیله یې پرېښوول، مسلمانان په پسې دې وژني یې بندیان څني نیسي، په دغه وخت کې عَمرو بن العاص ﷺ امر وکړی چې پرې یې بږدی او څني را وګرځی.

دلته بیا مسلمانان ناراضه سوه وایې مورِ اوس پر کامیابه سوو پرېږده چې بندیان څني ونیسو، وې وژنو، هغه دې دوی تښتي، عَمرو ﷺ ویل: یا، پرې یې بږدی او څني را وګرځی، مسلمانان نور هم د ده په دغه امر سره ناراضه سوه، ویل: ممکن ټوله قبیله بندیان ونیسو، خو ده ﷺ امر وکړی چې څني را وګرځی، مسلمانان که څه هم ناراضه وه خو د خپل امیر اطاعت یې وکړی او را وګرځېدل، هغه شیان چې د قضاعه په قبیله کې موجود وه لکه پسونه، اوښان او نور سامانونه چې دوی را وړلای سوای هغه یې په غنیمت واخیستل او د غنیمتو سره بیرته مدینې منورې ته راغله.

کله چې لښکر مدینې منورې ته ورسېدی مسلمانانو و رسول الله ﷺ ته د عَمرو بن العاص ﷺ د اعمالو او تصرفاتو څخه شکایت وکړی چې د دوی سره یې داسې او داسې کول، رسول الله ﷺ عَمرو ﷺ راوغوښتی او ویل: یا عَمرو! ولې دې خلک په تکلیف کړه چې د اور بلولو ته دې نه پرېښوول؟ عَمرو ﷺ و ویل: یارسولَ الله! زمورِ شمېر او عدد لږ ؤ، قُضاعه او هغه کسان چې د دوی ترشا ولاړ وه که په مورِ خبر سوي وای والله مورِ ټول به یې وژلي وای، نو که مورِ اور بل کړی وای یقینًا او ښه شکه هغه به مورِ خبرېدل او قسم په الله چې بیا به مونجات نه وای پیدا کړی، رسول الله ﷺ و فرمایل: صَدَقتَ، رشتیا او صحي دې و ویل.

رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: ولې دې د خلکو امامت وکړی او تا تیمم وهلی ؤ؟ حال دا چې اوبه هم درسره وې، عَمرو ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! دومره زورور او شدید یخ ؤ که مې غسل کړی وای هلاکېدم، مړ کېدم او الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾. [البقره:۱۹۵]

یعنې: خپل ځانونه په خپل لاس په هلاک کې مه اچوی، رسول الله ﷺ و فرمایل: صَدَقتَ. رشتیا او صحي دې و ویل.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: ولې دې خلک د بندیانو د نیولو څخه منعه کړه؟

عَمرو رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! که دوی په هغو پسي تللي وای سره پاشل کېدل او که پاشل سوي وای بیا دښمن را باندي غالبه کېدی. دا نه ده صحي چي موږ په داسي مځکه کي چي هلته زموږ دښمنان ډېر وي یو یو او سره وپاشل سو. په داسي ځای کي چي د دښمن شمېر زیات وي لښکر باید سره یو ځای وي او ما هم دغه امر ورته کړی دی چي را ټول سی مه سره پاشل کېږی. بیا هم رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: صدقتَ، رسول الله ﷺ د عَمرو بن العاص رضی الله عنه ټول تصرفات او اوامر صحي او پرځای و بلل او هغه یې ور تائید کړه.

دغه لښکر د قضاعه د قبیلې څخه په لسهاوو نفر و وژل او ډېر غنیمتونه یې څني راوړل، دغه جنګ د خپل لوی والي سره سره او هغه ډېره وژنه چي یې په قضاعه کي وکړه بیا هم د مسلمانانو څخه یو نفر نه شهید سوی ؤ او نه زخمي سوی ؤ. بېله یوه نفره چي زخمي ؤ او د هغه زخم هم ډېر سپک او عادي ؤ.

هغه چي وایي: (زموږ قواوي خپل مرکز ته سالمي را وګرځېدې) دلته په دغه جنګ کي دغه خبره حقیقت او پر ځای وه، هیڅ خلاف او درواغ پکښي نه ؤ.

دا د عَمرو بن العاص رضی الله عنه عسکري پوهه او قدرت ؤ چي د اول وار دپاره په سریهٔ ذاتُ السلاسل کي ښکاره سو او په وروسته کي بیا د ده عسکري عظمت د مصر په فتحه کولو کي ښکاره او روښانه سو چي د مصر هغه لویه او کامیابه فتحه هم د عَمرو بن العاص رضی الله عنه پر لاس وسوه.

دغه د مصر د فتحه کېدلو واقعات به په هغه سلسله کي واوری کومه چي زما له طرفه د (خلفاء الراشدین) په نامه سره نشر سوې ده.

دا ټوله هغه مهم واقعات وه کوم چي د حدیبیې د صلحي او د مکې مکرمې د فتحي په منځ کي پېښ سوي دي، خیبر فتحه سو. شا وخوا ټولیاني ولېږل سوې، پاچهانو ته لیکونه او رسالې ولېږل سوې او بیا د مکې مکرمې تر فتحي د مخه یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي هغه د خَبَط سریه ده او دغه د خبط سریه به موږ ته هغه فرق را وښوي کوم چي د مسلمانانو په ژوند کي د مکې مکرمې په فتحه سره راغلی چي د مکې مکرمې تر فتحي د مخه او بیا تر فتحي وروسته د مسلمانانو ژوند څومره

فرق وکړی، که څه هم د مکې مکرمې تر فتحې د مخه ډیرې قبیلې اسلام ته داخلې سوې وې او ډیر خلک د اسلام تابع سوي وه، مسلمانانو ډیرې فتحې کړې وې، خو بیا هم په مسلمانانو کې اقتصادي ضعف موجود ؤ، غریبي او مسکنت پکښې زیات وه او رسول الله ﷺ تر اوسه د هغو قبیلو په مقابل کې مقاومت کاوه چې تر اوسه اسلام او مسلمانانو ته په کمین کې ناستې وې او په موقع پسې ګرځېدې، مثلاً ټولې هغه قبیلې چې د خندق په غزاء کې د مسلمانانو پر ضد سره یو ځای سوې وې، هغه ټولې د اسلام دښمنې وې او همېشه به یې په موقع پسې کتل چې کله به پر مدینه منوره حمله وکړو، اسلام او مسلمانان له منځه یوسو، یا لږ تر لږه یو ضرر او تاوان ور ورسوو.

د خَبَط سریه

د سیرت په عامو کتابو کې ویل کیږي چې دغه سریه د هجرت په اتم کال د رجب په میاشت کې لېږل سوې ده، خو هلته داسې یو قول هم سته چې وایي: دغه د خبط سریه د حدیبیې تر صلحې د مخه وه او د هغه قول ویونکې خپل ځان ته دلائل لري، خو ما د عامو کتابو په متابعت دغه سریه د هجرت په اتم کال کې ذکر او بیان کړه.

د هجرت د اتم کال د رجب په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه سریه د ابو عبیده عامر بن الجراح رضی الله عنه په مشرۍ د جُهَینه قبیلې ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل چې په دغه سریه کې درې سوه نفره وه او په دغو نفرو کې یو هم حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ؤ، دغه د جُهَینه قبیله د بحر احمر ساحل ته نژدې پرته وه، د دغې سریې حرکت د رجب په میاشت کې ؤ او د رجب میاشت د هغو میاشتو څخه ده چې جنګ پکښې حرام ؤ نو نقشه داسې وه چې جنګ به په شَعبان کې کیږي ځکه شعبان بیا د هغو میاشتو څخه دی چې جنګ پکښې جائز او روا دی.

مسلمانانو د خپل مقصد پر طرف حرکت وکړی خو د دوی د خوړلو دپاره فقط یوه کڅوړه یا یوه ګونۍ خرما ورسره وه چې د دوی آمر به د خوړلو پر وخت پر نفر یوه یوه خرما ورکول، د دغه سریې د افرادو څخه یو نفر وایي: ما د ځان سره و ویل: په دغه یوه دانه خرما به زمونږ څه ښه وسي؟ خو د دغې یوې دانې خرما په قدر هغه وخت

پوه سوم چې هغه زموږ خرما خلاصه سوه، اوس مسلمانان پر لار دي تر مقصده لا نه دي رسېدلي چې هغه د دوی خوراکه خلاصه سوه، دا د مسلمانانو هغه د مسکنت او غریبۍ حال را ښکاره کوي چې خوراکه يې که څه هم يوه دانه خرما وه پرلاري خلاصه سوه، په هغه وخت کي ټوله جزيرةُ العرب په صورت عموم سره غريبان او مسکينان وه، کله چې د مسلمانانو خواړه بالکل ختم سوه او د خوړلو دپاره هيڅ شئ نه لري نو د لوږي او مجبورۍ څخه يې د درختو بلګونه يا د وُنو پاڼي خوړلې.

او د وُني و هغو پاڼو ته چې ښاخ راکش کړې او پاڼي يې پرې کړې په عربي کي خَبط ويل کيږي، نو دغه سريه چې په دغه طريقه سره يې د وُنو پاڼي يا د درختو بلګونه خوړل په دغه نامه سره وبلل سوه او سريهْ الخَبَط ورته ويل سوه، چې مسلمانانو د لوږي په سبب د وُنو پاڼي خوړلې.

په دغه سريه کي د مسلمانانو سره د سپرلۍ دپاره اوښ يا بل حيوان هم نه ؤ ور سره، پياده او پر پښو تله، د دغو درو سوو نفرو سره فقط دوه اوښه ور سره وه چې پر هغو يې خواړه او اوبه بارولې، خواړه خويې پر لاري خلاص سوه.

د دغې سريې سره قيس بن سعد بن عُباده رضي الله عنه هم ملګری ؤ چې د عربو د اشرافو څخه ؤ او سخي سړئ ؤ، ده چې د مسلمانانو دغه بد حال وليدی چې له لوږي پاڼي خوري نو يې داسي نيت وکړی چې د مسلمانانو د لوږي د ليري کولو دپاره بايد يو څه وکړي، بيا يې ډېر ليري صحرايي عرب وليدل چې د هغو سره اوښان ور سره وه، قيس رضي الله عنه هلته و عربو ته ورغلی او ورته وې ويل: د دغو اوښانو څخه يو څه پر ما نه خرڅوی؟ هغو ويل: خرڅوو يې، قيس رضي الله عنه ويل: مګر اوس زما سره مال او پيسې نسته خو کله چې موږ بيرته مدينې منورې ته ولاړ سو بيا به تاسي ته د دغو اوښانو په قيمت کي د مدينې منورې خرما درکړم، عربو ويل: د دې سودا ضامن به څوک وي؟ زموږ اوښان اوس را څخه اخلې او خرما بيا په مدينه منوره کي را کوې، قيس ويل: زه قيس بن سعد بن عُباده يم، عرب ويل: هو والله، نسب دي اصل دی پر تا يې په پور هم خرڅوم، نو قيس له دغه صحرايي عربه څخه پنځه اوښه رانيول، اوس نو دئ او هغه عرب د مسلمانانو لښکر ته راغله غواړي چې د دغې معاملې دپاره شاهدان و دروي

چې دغه بيعه په پور ده، اوښان اوس تسليموي او قيمت يې بيا وروسته په مدينه منوره کې راکوي، د شاهدانو په جمله کې يې د عمر بن الخطاب ﷺ څخه هم شاهدي وغوښتل، مګر عمر ﷺ و صحرايي عرب ته و ويل: پر ده يې مه خرڅوه دئ غريب سړئ دی، دئ مال نه لري مال يې ټول د پلار دی او دئ اوس د پلار په مال سودا کوي دا نه صحي کيږي، خو صحرايي و ويل: ګمان نه کوم چې پلار دي خپل زوی وشرموي، سعد بن عُباده داسي سړئ نه دی چې زوی دي يې يو شئ را نيسي او پلار دي يې د هغه قيمت ور نه کړي، نو يې قيس ﷺ ته و ويل: راځه اوښان دي راوله، قيس ﷺ هم اوښان لښکر ته را وستل، کله چې مسلمانانو ته راغلی د هغو اوښانو څخه يې يو ور حلال کړی او په وې خوړی، سبا يې بل اوښ حلال کړی دا بله ورځ يې بل حلال کړی، خو عمر ﷺ په دغه کار نه ؤ راضي چې قيس د پلار بې اجازې د هغه مال مصرفوي، نو عمر ﷺ و ابو عبيده ﷺ ته ورغلی او ويل: يا ابا عبيده! قيس د پلار په بېخبري او د هغه بې اجازې د هغه مال په نورو خوري، ابو عبيده ﷺ قيس له دغه کاره څخه منعه کړی او مسلمانان بيا وږي پاته سوه.

خير د جُهَينه د قبيلې سره هم جنګ و نه سو او مسلمانان پر دغه ساحلي منطقو ګرځي غواړي چې د درياب د غاړي منطقې تسخير کړي، خو وږي دي او د خوړلو دپاره شئ نه لري چې يوه عجبه پېښه وسوه، هغه دا چې الله ﷻ دوی ته درياب مسخره کړی، کله چې دوی بحر احمر ته نژدې رهي وه (بحر احمر د جدې سمندريا درياب دی) پر بحر احمر يې لکه يوه توره غونډۍ داسي شئ وليدی، مسلمانان په تعجب کې سوه پر درياب غونډۍ؟ عجبه ده! نو ور نژدې سوه که ګوري يو تور ماهئ دی چې الله ﷻ له دريابه د درياب غاړي ته را غورځولی دی، څرنګه چې مسلمانان وږي وه نو يې د دغه ماهي په خوړلو شروع وکړه، دغه ماهئ د دوی د خوړلو ذخيره سوه، دالته يې خوري او په دغه منطقه کې چې د جهادي ګزمو دپاره يوې او بلې خواته ځي خواړه د دغه ماهي د غوښو څخه ور سره اخلي، مسلمانان تقريباً يوه مياشت په دغه منطقه کې پاته سوه، په دغه منطقه کې پر هغه شا وخوا قبيلو ګرځي منطقه تر خپل تسلط لاندي کوي خو غذاء او خواړه يې له دغه ماهي څخه دي،

د دغه ماهي لوی والی په حدیث شریف کي بیانیږي او وایي:

ابو عبیده رضي الله عنه غوښتل چي د دغه ماهي لوی والی معلوم کړي نو یې نفر امر کړه چي د دغه ماهي د سترګي په کاسه کي کښیني، پنځه نفره د ماهي د سترګي په کاسه کي کښېنستل، دا د دغه ماهي یوه سترګه وه، بیا یې د دغه ماهي د پوښتۍ دوه هډوکي د کمان یا شڅک پر ډول و درول، نو یې په دغه درو سوو نفرو کي وکتل چي کوم یو ډیر جګ دی خو په ټولو کي قیس بن سعد بن عباده رضي الله عنه جګ ؤ، قیس ته یې و ویل: پر اوښ په ولاړي و دریږه او اوښ رهي کړه تر دغه کمان لاندي تېر سه، قیس رضي الله عنه هم په ولاړي پر اوښ و دریدی او تر دغه کمان یا شڅک لاندي تېر سو او سر یې هم نه کړي کښته ځکه هغه کمان یا د ماهي د پښتیو څخه جوړ سوی قوس د ده تر سر لوړ ؤ، دا د دغه ماهي لوی والی ؤ.

کله چي دغه سریه بیرته مدینې منورې ته تله د دغه ماهي غوښي او غوړي یې ور سره واخیستل پر لاري یې د هغه څخه خورک کاوه تر څو مدینې منورې ته ورسېدل، په مدینه منوره کي یې د سریې ټول واقعات و رسول الله ﷺ ته بیان کړه چي د واقعاتو په جمله کي دغه د ماهي قصه هم وه.

بیا نو رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغه ماهي څخه یو شئ اوس هم درسره سته؟ اصحاب کرامو ویل: هو، نو یې و رسول الله ﷺ ته هغه پاته ماهئ را وړی او رسول الله ﷺ هم د هغه ماهي له غوښو څخه څه وخوړي، چي دا هم د صحابهٔ کرامو د زړه د ښه کولو دپاره ؤ، د دغي سریې لېږل هم د هغو واقعاتو څخه دي چي د مکې مکرمې تر فتحي د مخه پیښي سوي دي.

د مکې مکرمې د فتحي غزاء

اوس به د مکې مکرمې د فتحي واقعات درته بیان سي، هغه فتحه: کوم چي الله جل جلاله په دغه فتحه سره اسلام معززه کړی، په دغه فتحه سره قریش د اسلامي حکومت تابع سوه، په دغه فتحه سره ټوله جزيرةُ العرب فتحه سوه، دا هغه لویه فتحه ده چي الله جل جلاله په هغه سره خپل دین، خپل رسول، خپل لښکر او خپله ډله معزز کړه،

په دغه فتحه سره الله جل جلاله خپل ښار او خپل کور هغه چې د عالم دپاره یې هدایت او قبله ګرځولی ؤ د کفارو او مشرکانو د لاسه وایستی، دا هغه فتحه ده چې په هغه سره به اهلُ السّماء یا ملائکو یو و بل ته زیري ورکول، د دغې فتحې په واسطه خلک د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلېدل، د دغې فتحې په واسطه د مځکې مخ په الٰهي نور سره روښانه سو، په دغه فتحه سره د اسلام شان او شوکت پر نورو ټولو ادیانو لوړ او قوي سو، اسلام معزز او منل سوی دین وګرځېدی، مکه مکرمه چې د عربو د مجد او عزت مرکز ؤ د اسلام د امر تابع سوه.

لکه څرنګه چې د حدیبیې د صلحې په وخت کي مو درته و ویل: چې د دغې صلحې د مادو څخه د یوې مادې مضمون او مفهوم داسي ؤ: هره قبیله چي و غواړي چې په دغه صلحه کي د محمّد ﷺ په طرف او عهد کي شامله سي کولای سي او هره قبیله چې و غواړي چې په دغه صلحه کي د قریشو په عهد او طرف کي شامله سي کولای سي او هره قبیله چې په هر طرف کي داخله او شامله سوه هغه قبیله د هغه طرف جزء بلل کیږي او پر دغه قبیله هر تجاوز یا تعارض پر هغه اصلي طرف تجاوز او تعارض بلل کیږي.

نو د دغې مادې په اساس د خزاعه قبیله د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په طرف کي شامله سوه او د بنو بکر قبیله د قریشو په طرف کي داخله سوه، که څه هم دغو دوو قبیلو په خپل منځ کي د جاهلیت د وختو راهیسي پخواني عداوتونه درلودل، خو اوس د دغې صلحې په سبب یو د بل څخه په أمن او امان کي سوې.

(دا خو د حدیبیې د صلحې ماده او نتیجه وه)

مګر د مکې مکرمې د فتحه کولو سبب هم هغه پخوانۍ دښمني سوه چې د بنو بکر او خزاعه د قبیلو په منځ کي موجوده او پرته وه چې دغه د دوی دښمني د جاهلیت د وختو څخه پیدا او موجوده وه او د هجرت تر وروسته پوري یې دوام درلودی او دغه دواړي قبیلې کافرې وې، مګر د خزاعه قبیله لکه د مخه چې مو درته و ویل: د حدیبیې تر صلحې وروسته د دوی ډېر نفر اسلام ته داخل سوه خو په عمومي ډول د حدیبیې د صلحې په واسطه د خزاعه ټوله قبیله که مسلمانان وه که کفار د مسلمانانو متعاهدین او متحالفین وه او د بنو بکر قبیله چې د خزاعه د قبیلې دښمنان

وه د قریشو په طرف کي شامل سوه چي د هغو حُلفاء او متعاهدین بلل کېدل.

څرنګه چي د بنو بکر او خزاعه د قبیلو په منځ کي د پخوا څخه جنګونه او دښمني موجود وه خو هر وخت چي به د دوی په منځ کي جنګ پېښ سو بنو بکر به ماته وخوړل، هم به یې نفر و وژل سوه هم به یې جنګ بایلاوه، څو واره بنو بکر پر خزاعه حمله کړې وه چي خپله بدله او انتقام واخلي خو بیا به هم ماته او شکست د دوی په نصیب سوه هم به یې نفر و وژل سوه هم به پرشا ولاړل، چي دغه شکست او وژني به نور هم د دوی زړونه د حسد او عناده ور ډک کړه او همېشه په دې انتظار کي وه چي کله به پر خزاعه د هغو په بېخبري کي حمله وکړي چي خپله بدله او انتقام واخلي، مګر خزاعه بیا همېشه په احتیاط او مسلح ګرځېدل، بنو بکر ته یې هیڅ داسي موقع نه ورکول چي هغه دي په خپل مقصد کي کامیابه سي، خپل پوره احتیاط یې کاوه.

(دا د بنو بکر او خزاعهد قبیلو زوړ تاریخ ؤ)

کله چي د حدیبیې صلحه وسوه او بنو بکر ځان په قریشو کي داخل کړی او خزاعه بیا د مسلمانانو په طرف کي داخل سوه، اوس چي صلحه جاري او روانه ده نو زړې دښمنۍ هم آرامي سوې، هغه خزاعه چي پخوا به یې احتیاط کاوه اوس مطمئن او بېغمه سوه چي صلحه وسوه او جنګونه آرام سوه، پردې سربېره دوی د رسول الله ﷺ متعاهدین او حلفاء هم دي، د حدیبیې د صلحي د شرطو یا مادو څخه د یوې مادې مضمون داسي ؤ: هر تجاوز او تېری چي پر خزاعه وسي هغه پر مسلمانانو تېری او تجاوز بلل کېږي نو د خزاعه قبیلې ته پوره اطمینان حاصل ؤ چي بنو بکر اوس پر دوی حمله نه کوي ځکه چي دوی اوس په اور بند کي دي او د دغه اوربند موده هم لس کاله ده نو ځکه دوی په فارغه زړه ګرځېدل، بېله بیري او تشویشه به مکې مکرمې ته تله طوافونه او عبادتونه به یې کول، پخوا خو همېشه په بېره کي وه مسلح او په احتیاط به ګرځېدل، خو اوس یې د دغي صلحي او اتفاق په سبب هغه پخوانۍ احتیاط پرېښاوه.

دلته بیا د بنو بکر قبیلې ولیدل چي د خزاعه د قبیلې خلک مطمئن او بېغمه دي د پخوا په شان نه احتیاط کوي او نه اسلحه ور سره ګرځوي نو د بنو بکر قبیلې د غدر

او خیانت کولو دپاره وخت او موقع مناسب ولیدل.

د دغه غدر د عملي کولو دپاره د بنو بکر د قبیلې رئیس نوفل بن معاویه الدیلي و قریشو ته ورغلی او ویل: تاسي خو وینئ چي خزاعه اوس مطمئن او بېغمه دي نو زما نیت دی چي غدر ور سره وکړم او غواړم چي تاسي مي مرسته وکړئ، د مکې مکرمې او قریشو د ډېرو مشرانو سره یې په دې باره کي مشورې وکړې خو د قریشو ډېرو مشرانو له دې کاره څخه منعه کړی، مګر د قریشو ځیني مشران لکه صفوان بن أمیه، عِکرمه بن أبي جهل، سهیل بن عَمرو او ځینو نورو موافقه ور سره وکړه.

دلته بنو بکر او قریشو پر غدر او خیانت اتفاق سره وکړی، هلته بیا د خزاعه د قبیلې نفر د عمرې دپاره مکې مکرمې ته را رهي سوي دي او هلته دباندي تر حرم یې په یوه منطقه کي د یو اوبو سره واړول چي دغه اوبو ته (الوَتِیر) ویل کېده، دغه منطقه تر هغه لوی حرم چي مخ کي مو در ښوولی دی دباندي وه، دوی ویل: نن شپه به دلته راحت وکړو سبا به حرم ته داخل سو او بیا به د کعبې شریفي سره خپل عِبادتونه کوو.

دغه د خزاعه په خلکو کي مسلمانان هم سته او کفار هم سته، مسلمانانو یې د شپې لمونځ او عبادت کاوه او مشرکان یې بیده وه، د بنو بکر قبیله چي د خزاعه په دغه ډله خبر سوه چي دلته شپه تېروي او د هرڅه څخه بې خبره دي نو یې د حملې دپاره خپل ځانونه آماده کړه او په نیمه شپه کي یې د خزاعه پر دغه ډله حمله وکړه، هغه خلک چي د خوبه سره را پورته کېدل بنو بکر بیا په دغه اوله حمله کي د خزاعه درې نفره وژلي وه، خزاعه چي دغه حال ولیدی ټول د حرم شریف و طرف ته ځغلي، تښتي او د حرم شریف منطقې ته داخل سوه، په حرم شریف کي خو جنګ او وژل نه دي روا، دلته نو د بنو بکر خو نفرو هغه خپل رئیس ته ورناري کړه ویل:

یا نوفل! الحرم الحرم، إلٰهک إلٰهک.

یعني: موږ او خلک حرم ته داخل سوو د الله څخه دي وبېرېږه.

د دوی مشر نوفل د ډېر لوی فسق او فساد خبره وکړه ویل:

(لاَ إله لکُم الیوم، أُصِیبُوا ثَارَکُم، فَلَعَمري إنَّکُم لَتَسرُقُونَ فِي الحرم اَفَلا تَأخُذُونَ ثَارَکُم فِیه؟)

ژباړه: نن تاسي لره رب او إله نسته خپله بدله مو اخلئ، تاسي په حرم کي

غلاوي کوی او اوس په حرم کي خپله بدله او انتقام نه اخلی؟

اوس نو بنو بکر د حرم شریف په داخل کي جنګ کوي او په حرم کي د خزاعه د قبیلې په خلکو پسې ګرځلي، د مخه خو هغو کوښښ کاوه چي حرم ته ننوزي او ځان خلاص کړي، مګر اوس دغه فاجران توري په لاس په حرم کي هم په پسې دي اوس چیري ولاړ سي؟ نو د بُدیل بن ورقاء کور ته ورغله.

بُدیل د خزاعه د قبیلې د مشرانو څخه ؤ او په مکه مکرمه کي یې هم کور درلودی، کله چي به مکې مکرمې ته راغلی په دغه خپل کور کي به اوسېدی، بیا چي به یې عمره، زیارت او کارونه خلاص سوه بیرته به خپلې قبیلې ته ولاړی.

دغه د خزاعه د قبیلې خلک د بُدیل کورته ورغله چي هلته به خلاص سي خو نیمه شپه ده د بدیل د کور دروازه هم تړلې وه، دلته بنو بکر پسي را ورسېدل او د بُدیل بن ورقاء د کوره سره یې حملې او د تورو وارونه پر شروع کړه، د خزاعه خلکو قریش هم ولیدل چي د بنو بکر په ملګرتیا جنګ کوي، صفوان بن اُمیه، عِکرمه بن أبي جهل او ځیني نور کسان دا هم د بنو بکر سره د خزاعه په وژلو کي ملګري دي او مرسته یې کوي، دلته د بدیل بن ورقاء د کور مخ ته یا د کور د دروازې سره د خزاعه شل نفره نور و وژل سوه، که څه هم د خزاعه نفر کوښښ کوي چي د خپلو ځانو څخه دفاع وکړي مګر دفاع چیري ده؟ بنو بکر پوره لښکر دی او مسلح دي، د قریشو أشراف او مشران هم د دوی مرسته کوي، تر څو چي د سهار روښنایي ښکاره کېدل دوی لا په دغه جنګ مشغوله وه.

خو په دغه وخت کي د قریشو مشرانو ځانونه ګوښه کړه او خپلو کورو ته ولاړل، ویل: که روښنایي سوه پېژندل کیږو او پر هغه نورو یې هم ږغ وکړی چي راځی ځکه موږ نه غواړو چي د دغه غدر او خیانت حال ښکاره سي، د خزاعه نفر یې پرېښوول او دوی په داسي حال کي ولاړل چي د خزاعه د قبیلې څخه یې درویشت نفره په غدر او خیانت سره وژلي وه هغه هم په حرم کي او د قریشو په حضور، حتّی ځینو قریشو هم په دې جنګ کي حصه واخیستل چي دغه نو په ښکاره سره د هغه لیکل سوي عهد څخه تېریٔ او تجاوز ؤ او د حدیبیې د صلحې ماتېدل وه.

د خزاعه د قبیلې مشران ډیر ژر سره یو ځای سوه ویل: موږ باید څه وکړو؟ پردې یې اتفاق سو چې تر هرڅه د مخه باید و رسول الله ﷺ ته نفر و لېږو چې هغه په دغه مسئله خبر کړي بیا چې موږ هرڅه کول د هغه دپاره به تیار او آماده سو، د خزاعه د قبیلې مشرانو عَمرو بن سالم چې شاعر هم ؤ د څو نفرو سره مدینې منورې ته و لېږی ویل: ته څو ډیر ژر و رسول الله ﷺ ته دغه خبر و رسوه او موږ هم پسې در رهي یو، عَمرو بن سالم هم په ډیر تلوار او چابکي مخ پر مدینه منوره رهي سو حتّٰی پر لاري د آرام او راحت دپاره هم نه معطله کېدی، د شپې او ورځې تګ کوي هیڅ راحت نه کوي، تر څو مدینې منورې ته ورسېدی او مسجد نبوي ته ورغلی، رسول الله ﷺ په مسجد کي د څو نفرو اصحاب کرامو سره ناست ؤ چې عَمرو بن سالم مسجد ته ور ننوتی خرنګه چې دئ شاعر ؤ (یوازي دئ نه بلکه ټولو عربو شعر وایه) نو یې دغه موضوع و رسول الله ﷺ ته په اشعارو سره وویل چې هغه شعرونه داسي وه:

اللّهـــم إنّـــي ناشـــدٌ محمّـــداً   حلفُنا وحلــفُ أبيــه الأتلَــدًا
قَد كُنتُم ولِــدًا وَكُنّــا والــدًا   ثُمّــةَ أسلَمنا وَلَم نَــنزِع يــدًا

یعني: الٰهي زه و محمّد ﷺ ته ورناري کوم او هغه حِلف وریادوم چې زموږ او د ده په منځ کي دی او هغه پخوانئ حِلف وریادوم چې زموږ او د ده د پلار په منځ کي ؤ. [په دې کي و هغه پخواني حِلف ته اشاره ده چې د خزاعه او د بني هاشم په منځ کي د عبدالمطلب د وخته څخه موجود ؤ].

او وایي: تاسي زموږ اولاد یاست او موږ ستاسي پلرونه یو، په دې کي بیا هغي پخوانی دوستی ته اشاره ده (کومه چې د عبدمناف مور د خزاعه د قبیلې څخه وه) نو خزاعه د رسول الله ﷺ ماماګان بلل کېږي، نو ځکه یې و ویل: تاسي زموږ د اولادو څخه یاست او موږ ستاسي نیکه ګان یو، او بیا موږ مسلمانان سوو او له دغه بیعته څخه هیڅکله لاس نه کاږو.

انّ قريشًا أخلَفُوكَ المَوعِــدًا   وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ المُوَكـــّدًا
فَانصُر هَدَاكَ اللهُ نَصرًا إعتَدَا   وَادعُ عِبادَاللهِ يَــأتوا مَــدَدًا

بښکه قریشو ستا سره د هغي وعدې مخالفت وکړی (چې د حدیبیې صلحه یې مقصد وه) او هغه ستاسره ټینګه وعده یې ماته کړه، یعني: پر موږ یې تېرئ او تجاوز وکړی، نو زموږ مرسته وکړه الله هدایت درته کړی دی، کومک مو وکړه ځکه دوی تجاوز وکړی او د الله بندګان را وبوله چې هغه هم زموږ په مرسته راسي.

فِيهِم رسولُ اللهِ قَــد تَجَــرَّدَا فِي طَيلَقٍ كَالبَحرِ يَجرِي مُزبِدَا
هُم بَيــتُّونَا بِالوَتِيرِ هُجَّـــدَا نَتلُوالقُرآنَ رُكَّــعًا وسُجَّـــدَا

په هغو کي به رسول اللهﷺ وي او توري به یې لڅي کړي وي یعني: د جنګ دپاره تیار او آماده راسی په ایله سوو آسانو کي راسی چې داسي را بهیږي لکه ځک کوونکی دریاب، اوس عَمرو بن سالم ټوله قصه په شعر ورته وایي، وایي: موږ د وتیر په منطقه کي ؤ چې هلته یې د شپې په داسي حال کي حمله را باندي وکړه چې موږ قرآن وایه رکوع او سجدې مو کولې، یعني: موږ لمنځونه او عبادتونه کول د بنو بکر د قبیلې خلکو حمله راباندي وکړه.

وَجَعَلُوا لِي فِي كَــدَاءٍ رَصَـــدَا وَزَعَمُوا أنْ لَستُ أدعُوا اَحَـــدًا
وَهُـــم أذَلّ وَ أقَـــلّ عَـــدَدًا

او دوی په کَداء کي (چې دیوه ځای نوم دی) راته پټ سوي وه او دوی دا خیال کاوه چې زه به د خپل کومک دپاره څوک نه را وبولم او د دوی شمیر لږ او دوی خوار دي.

رسول اللهﷺ د دغو اشعارو څخه په ټوله قصه پوه سو او هغه خپل مشهوره ږغ یې وکړی او وې فرمایل:

« نُصِــرْتَ یا عَمرو بن سالِم! نُصِــرْتَ یا عَمرو بن سالِم!»

ژباړه: مرسته دي کوو یا عَمرو بن سالم! مرسته دي کوو یا عَمرو بن سالم!

هغه اصحاب کرام چې دلته موجود او ناست وه هغه وایي: رسول اللهﷺ ته ډیر شدید قهر ورغلی چې څنګه د دهﷺ د حُلفاوو او متعاهدینو سره دننه په حرم کي غدر او خیانت کیږي د هغو سره څنګه دغه ظالمانه او وحشیانه عمل کیږي؟ نو وایي: رسول اللهﷺ له ډیره قهره ولاړ سو او خپل مبارک ورون یې په خپله واهه،

د دغې وژنې او واقعې په سبب د رسول الله ﷺ قهر او غضب هغې درجې او اندازې ته رسېدلی ؤ چې ولاړ سو او خپل مبارک وروڼ یې په خپل لاس په خپله واهه.

هلته بیا د خزاعه مشرانو د دوهم وار دپاره یوه ډله جوړه کړه چې مشر یې بُدیل بن ورقاء ؤ او دې ډلې هم د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی او تر عَمرو بن سالم دوې ورځې وروسته مدینې منورې ته ورسېدل، رسول الله ﷺ ته ورغله او هغه یې په توله قصه مفصل خبر کړی، وژل سوي کسان یې ور وښوول او دا یې هم ورته و ویل: چې قریشو په دغه حمله کې د بنو بکر مرسته کول.

بېله شکه او تردیده د قریشو او د هغو د حُلفاوو دغه عمل یو ښکاره غدر او معلوم خیانت ؤ، په صریح او ښکاره ډول سره د حدیبیې د صلحې او اتفاق داسې ماتېدل وه چې قریشو د هغه دپاره هیڅ عذر نه سوای پیدا کولای، قریش ډېر ژر په خپل غدر او خیانت پوه سوه، نو خود د هغه خیانت د عواقبو او نتیجې څخه په بېره او تشویش کې سوه نو یې څه وکړه؟ د قریشو مشران ډېر ژر په دارالندوه کې سره راټول سوه او یو مشورتي مجلس یې جوړ کړی چې موږ باید څه وکړو؟

په دې اجتماع کې عبدالله بن سعد بن أبي سرح هم موجود ؤ، دغه عبدالله بن سعد هغه څوک دی چې څه موده مخ کې مسلمان سوی ؤ او هلته په مدینه منوره کې د رسول الله ﷺ سره ؤ، څرنګه چې د ده د خط لیکل زده وه نو د هغو کسانو څخه ؤ چې قرآن مجید یې لیکی، رسول الله ﷺ چې به وحيِ او قرآن مجید وایه ده هم لیکل او بیا مرتد سو یعنې: د مخه د وحیو لیکونکی ؤ او بیا مرتد سو نو مکې مکرمې ته راغلی او داسې آوازې یې هم نشرولې: چې کله به ما قرآن لیکی ځینې ځایو ته مې تغیر ورکاوه، مګر رسول الله ﷺ د ده د دغې خبرې په مقابل کې و فرمایل: په والله درواغ وایي په قرآن کې تغیر نه دی راغلی او نه ده اړولی دی، هو لیکی یې مګر تغیر یې نه دی پکښې راوستلی، خو عبدالله په دغه خبره سره غوښته چې په مسلمانانو کې تشویش، شک او شبهه پیدا کړي.

خیر دغه عبدالله د قریشو په دغه ټولنه او مشورتي اجتماع کې موجود ؤ، ده و ویل: تر تاسې ټولو زه د محمّد ﷺ په خوی او اخلاقو خبر یم ځکه ما ژوند ور سره

کړی دی او په مدينه منوره کي مي وخت ور سره تېر کړی دی، محمّد ﷺ ترڅو چي و يوه ته د دغو درو کارو تاسي ور و نه بولي جنګ نه در سره کوي، تاسي ته اختيار درکوي په دغه درو کارو کي چي مو هر يو خوښ ؤ هغه در سره کوي، نو ستاسي څه رأيه او فکر دی؟ قريشو ويل: هغه درې کاره څه شي دي؟

عبدالله و ويل: دغه درويشت نفره چي و وژل سوه د خزاعه قبيلې ته به د هغو ديت ورکوی، ديت ورکړی خبره خلاصه ده هغه هم که خزاعه په ديت راضي سوه، قريشو و ويل: په والله که موږ خپل ټول مالونه خزاعه ته ورکړو هغه نه راضي کيږي مالونه به هم را څخه واخلي خو راضي کيږي نه، نو موږ مال نه ورکوو.

قريشو ويل: دا خو و نه سوه، هغه دوهم به څه شي وي؟ عبدالله و ويل: دوهمه خبره دا ده: محمّد ﷺ او بنو بکر سره پرېږدی ځکه بنو بکر هغه خلک دي چي غدر او خيانت يې کړی دی، نو هغه خائنان او خپل عمل سره پرېږدی تاسي خپل ځانونه ګوښه کړی او محمّد ﷺ ته و واياست چي موږ په دغه جنګ نه راضي ؤ او نه موږ په دغه جنګ کي حصه او مداخله درلودل حتّی د دغه جنګ په سبب موږ د بنو بکر حلفاء او متعاهدين هم نه يو او که تاسي مسلمانان غواړی چي د بنو بکره څخه بدله او انتقام واخلی وايې خلی موږ هيڅ مداخله نه کوو، ځکه دوی وه چي غدر او خيانت يې وکړی.

عبدالله دا هم ورته و ويل: چي دغه کار ستاسي دپاره عدل او انصاف هم دی، قريشو ويل: که موږ خپل حُلفاء او متعاهدين يوازي پرېږدو په راتلونکي وخت کي بيا هيڅوک زموږ سره عهد او تحالُف نه کوي او بيا موږ يوازي پاته کيږو نو ځکه خپل حُلفاء هم نه سو پرېښوولای او دريم نظر دي څه ؤ؟

عبدالله ويل: دريم نو توره ده ديت نه ورکوی، قاتلان يوازي نه پرېږدی چي دوی خپله بدله ځني واخلي د دې معنٰی دا ده چي تاسي د مجرمانو دفاع کوی او د هغو پر طرف ولاړ ياست، نو بيله جنګ او توري بله لار نسته.

قريش له جنګه هم بيريږي ځکه دوی ويني چي مسلمانان اوس ډېر قوي دي نو يې په مشورو شروع وکړه چي بايد څه وکړو؟ ابوسفيان و ويل: زما سره يو فکر سته، هغه دا چي محمّد ﷺ ته به ورسو او هغه زوړ عقد به بيا ور سره نوی کړو او موده به

نوره هم پکښې زياته کړو، يعني: د حديبيې صلحه به نوې او تازه کړو او د صلحې موده به هم زياته کړو نو دغه د عهد تجديد يا نوی والی او د مودې زيات والی به پسله دغې حادثې يا واقعې څخه وي، بيا نو محمّد ﷺ نه سي کولای چي تر دغه نوي عهد تېر سي.
يعني: که موږ دغه عهد پسله دغې حادثې څخه نوی کړو بيا نو محمّد ﷺ د نوي عقد څخه ځان نه سي خلاصولای، ځکه حادثه خو د پخواني عقد يا عهد په وخت کي پېښه سوې وه او دغه نوی عهد تر حادثې وروسته وسو.
نورو قريشو و ويل: آيا موږ کولای سو چي دغه عهد تر هغه د مخه نوی کړو چي دیٔ ﷺ په دغه حادثه خبرېږي؟ ځکه که محمّد ﷺ په دغه حادثه خبرسو بيا عهد نه نوی کوي، ابوسفيان و ويل: تلوار به وکړو چي ژر ورسو، قريشو ويل: بس نو ته دغه اوس ور رهي سه، ابوسفيان هم مخ پر مدينه منوره حرکت وکړی چي ژر و رسول الله ﷺ ته ځان ورسوي.
دا معلومه خبره ده چي عَمرو بن سالم رضي الله عنه تر دغه وخت د مخه و رسول الله ﷺ ته ورغلی ؤ او په حال يې خبر کړی ؤ بلکه بُديل بن ورقاء هم و رسول الله ﷺ ته ورغلی دی او اوس بيرته د مدينې منورې څخه را رهي کيږي، هلته رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام په هغه څه خبر کړه چي اوس يې قريش د دغه غدر د پټولو دپاره کوي او وې فرمايل: لکه ابوسفيان چي اوس را رهي سوی وي او تاسي ته راځي چي دغه عهد نوی او موده يې زياته کړي، دا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه علامه وه.
ابوسفيان له دې طرفه مدينې منورې ته ور رهي دی او بديل بن ورقاء د هغه ځايه را رهي سو، کله چي د خزاعه د قبيلې مشر بُديل بن ورقاء او ملګري يې د مدينې منورې څخه را و وتل نو بُديل خپلو ملګرو ته و ويل: سره جلا سی چي څوک مو پرلاري يو ځای و نه ويني ځکه بيا قريش پوهيږي چي موږ و رسول الله ﷺ ته ورغلي وو او بيا دوی هم د جنګ دپاره خپل ترتيبات او آمادګي نيسي، د بُديل ملګري هم سره جلا سوه هر يو پر جلا جلا لار رهي سو خو بُديل بن ورقاء د دوو درو نفرو سره د مدينې منورې پر هغه عمومي لار رهي سو، د عسفان په منطقه کي بُديل بن ورقاء او ابوسفيان سره مخامخ سوه، د ابوسفيان دا خيال سو چي بُديل رسول الله ﷺ ته

ورغلی ؤ نو يې ورته و ويل: له کومه ځايه راغلې؟ يا بُديل! بُديل ويل: په دغه شېله کې د خُزاعه خلکو ته ورغلی وم.

ابوسفيان ويل: محمّد ﷺ ته نه وې ورغلی؟

بُديل ويل: يا.

ابوسفيان ويل: د مدينې خرما در سره سته؟

بديل ويل: يا! خرما يې هم را سره نسته.

خير دوی سره جلا سوه هر يو پر خپله لار ولاړی، بُديل مخ پر مکه مکرمه او ابوسفيان مخ پر مدينه منوره رهي سوه.

کله چې بديل تر ستركو نهام سو ابوسفيان هغه ځای ته ورغلی چې بديل رضی الله عنه اوښ چوک کړی ؤ او د هغه د اوښ پُچې يې وکتلې وې ليده چې د بديل د اوښ په پُچو کې د خرما منډکې سته او اوښانو ته بېله مدينې منورې د خلکو بل چا د خوړلو دپاره خرما نه ورکول، ځکه په مدينه منوره کې خرما ډېره وه او اوس د بُديل د اوښ په پُچو کې د خرما منډکې پيدا سوې نو ابوسفيان پوه سو چې والله خلک مدينې منورې ته تللي وه او رسول الله ﷺ يې په حال خبر کړی دی.

خير ابوسفيان هم مدينې منورې ته ورسېدی نو يې فکر وکړی چې اول بايد چيري ولاړ سي؟ په مدينه منوره کې و ده ته هغه تر ټولو نژدې نفر ښوک دی؟ هغه ام حبيبه رضی الله عنها وه چې د ده لور او د رسول الله ﷺ زوجه ده، نو ويل: اول د هغې کره ورځم (لور يې ده) او بل ويل: ښايي ځيني معلومات هم ور سره وي او ممکن په دغه موضوع کې مي مرسته هم وکړي، ابوسفيان د خپلي لور ام حبيبه رضی الله عنها کور ته ورغلی، هغې هم دروازه ور خلاصه کړه او دئ کور ته ورننوتی، هلته پر مځکه يو زوړ فرش آوار ؤ چې هغه د رسول الله ﷺ د ناستې فرش ؤ، دا د رسول الله ﷺ د عجز او تواضع، فقر او مسکنت ژوند ؤ چې پر زاړه فرش کښېنستی.

کله چې ابوسفيان ځان جوړ کړی چې پر دغه فرش کښيني، ام حبيبه رضی الله عنها په تلوار راغله او دغه فرش يې ځنې ټول کړی، ابوسفيان په تعجب کې سو او ويل: اې لوري! زه د دغه فرش لائق نه وم چې را څخه ټول دې کړی؟ او که فرش زما لائق نه ؤ؟

یعني: تا ویل: دا د قریشو سردار دی او زما پلار دی څنګه پر دغه زاړه فرش کښیني؟ یا دا چي دغه فرش ترما ښه او تر ما معتبره دی زه د دې لائق نه وم چي پر کښېنم نو را څخه ټول دي کړی؟ ام حبیبه ؓ ورته وویل:

«يَا أَبَتا! هذا فِراشُ رسولِ اللهِ وَأنتَ مُشرِكٌ نَجِسٌ».

اې پلاره! دا د رسول الله ﷺ فرش دی ته مشرک او نجس یې ته د دغه فرش وړ نه یې.

پلار ته یې دغسي سخت او شدید جواب ورکړی، ابوسفیان په تعجب کي سو او ویل: والله چي زما څخه جلا سوې یې شر درته پېښ سوی دی.

(پلار ته څوک داسي جواب ورکوي؟).

تاسي د ازواجو مطهراتو احترام ته وګوری چي د رسول الله ﷺ فرش یې پر خپل پلار هم نه ؤ پرېږزو چي پر کښیني ځکه چي هغه کافر او مشرک ؤ، ابوسفیان پوه سو چي د لور څخه مي فایده نه را رسیږي او مرسته هم نه راسره کوي، نو په خپله د رسول الله ﷺ پر طرف و مسجد نبوي ته ور رهي سو، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره ناست ؤ او هغو ته یې و فرمایل: ګمان کوم چي اوس به ابوسفیان دلته راسي غواړي چي عهد نوی او د صلحي موده زیاته کړي.

دا ځکه چي قریشو ته بله لار نه وه پاته، په دیت نه وه راضي، خپل حُلفاء او معاهدین یې یوازي نه پرېښوول او جنګ هم نه غواړي، نو دوی ته بله لار او حیله نه وه پاته بېله دې څخه چي صلحه نوې او د عهد موده زیاته کړي، رسول الله ﷺ خپله خبره نه وه پوره کړې چي ابوسفیان ورغلی، رسول الله ﷺ و فرمایل:

یا ابا سفیان! څنګه او د څه شي دپاره راغلی یې؟

هغه ویل: یا محمد! ﷺ دغه صلحه چي زموږ او ستاسي په منځ کي ده دا د خیر صلحه ده د دغي صلحي فایدې مو ولیدلې، تجارت مو په اطمینان سره چلیږي، قافلې مو په امان تیریږي، له جنګه فارغه یو نو غواړو چي دغه عهد او عقد نوی کړو او د صلحي موده هم زیاته کړو.

رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا نوی شئ پېښ سوی دی؟ داسي یو کار مو کړی دی چي د هغه په سبب غواړې چي عقد نوی کړې؟ او موده یې هم زیاته کړې؟

ابوسفیان ویل: یا! بلکه زمور دغه صلحه خوښه سوه.
رسول الله ﷺ و فرمایل: مور پر هغه عقد یو نه غدر کوو نه خیانت.
په دې جمله کې اشاره وه چې تاسې یاست چې غدر او خیانت کوی نه مور.
نو رسول الله ﷺ و فرمایل: صلحه پر خپل حال باقي ده.
ابوسفیان ولیده چې عقد نه سي نوی کولای، پسله هغه چې له ځانه سره یې فکر وکړی دې نتیجې ته ورسېدی که د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه یو څوک د خلکو په منځ کې جوار او امان را ولي نو جنګ نه پیښیږي.
یعني: که د اصحاب کرامو څخه یو نفر و وایي: ما د خلکو په منځ کې جوار او امان راوستلی دی او دغه جوار رسول الله ﷺ قبول کړي بیا نو جنګ نه پیښیږي.
دغه د جوار او امان جملې د هغه وخت د قبیلو یا قبیلوي ژوند اصطلاحات دي، که یې د لفظ په مفهوم ښه نه پوهېږی خو معنٰی یې واضحه او ښکاره ده او لږ څه تفصیل یې د مخه هم تېر سوی دی.
ابوسفیان له مسجده په دې امید را و وتی چې ښایي دغه جوار یا امان د صحابهٔ کرامو د یوه مشر په واسطه منځ ته راولم او زما مقصد به حاصل سي، یعني: جنګ به نه کیږي، نو ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه ته ورغلی او ورته ویل یې: ته د رسول الله ﷺ تر ټولو نژدې ملګری یې دغه عقد را نوی کړه او د صلحې موده را زیاته کړه، که رسول الله ﷺ په دې کار نه دی راضي نو بیا ته د خلکو په منځ کې جوار او امان را وله، دا به ستا دپاره ابدي فخر او عزت وي، ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه ورته و ویل: مور پر هغه صلحه یو او مور هیڅکله چا ته پر رسول الله ﷺ جوار نه سو ورکولای.
یعني: داسې څوک نسته چې رسول الله ﷺ دې موجود وي او هغه څوک دې په یوه موضوع یا یوه کار کې د خپله ځانه تصرف وکړي.
ابوسفیان پوه سو چې د ده څخه مې لاس ته شئ نه راځي نو یې فکر و واهه چې پسله ابوبکره څوک د رسول الله ﷺ په حضور قدر او عزت لري؟ دا نفر حضرت عمر رضی الله عنه ؤ، ابوسفیان و عمر رضی الله عنه ته ورغلی او ویل: یا عمر! د خلکو په منځ کې امان راوله د ټول عمر شرف او عزت به وګټې، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورته و ویل: زه تاسې ته امان

درکړم؟! زه و رسول الله ﷺ ته ستاسي شفاعت وکړم؟! والله که ستاسي د مقابلې دپاره بل څوک نه کړم پیدا بیله سُرکي مېږيانو بيا به هم زه په هغو مېږيانو ستاسي سره جنګېږم، ابوسفیان ویل: جزاک الله دا د شر په صلهٔ رحمي، ابوسفيان راغلی ؤ چي په ده سره له جنګه پناه او امان وغواړي او ده ﷺ ورته وويل: که بل څوک نه کړم پیدا په مېږيانو به ستاسي سره جنګېږم، دا د حضرت عمر فاروق ﷺ پر کفارو شدت ؤ.

بيا نو ابوسفيان و حضرت علي ﷺ ته په داسي حال کي ورغلی چي هغه د حضرت فاطمې ﷺ سره ناست ؤ او د دوی کوچني زوی حضرت حسن ﷺ چي هلک ؤ دالته لوبي کولې، ابوسفيان په خبرو شروع وکړه ویل: یا علي! ته موږ ته په قرابت او صلهٔ رحمي کي هغه تر ټولو نژدې نفر يې، رسول الله ﷺ ته خبري وکړه او راضي يې کړه، د خلکو په منځ کي جوار او امان راوله، علي ﷺ ورته وويل: د رسول الله ﷺ په کارو کي هيڅوک خبري او مداخله نه سي کولای، دغه د صلحي کار يوازي د ده ﷺ کار دی هيڅوک په هغه کي څه نه سي ويلای، اوس ابوسفيان عاجزه او حيران پاته سو څکه ټول نه دي راضي چي په دې کار کي مداخله يا د ده مرسته وکړي.

ابوسفيان و حضرت فاطمې ﷺ ته وکتل او ويل: يا فاطمه! ته د محمّد ﷺ لور يې ته د خلکو په منځ کي جوار او أمان راوله، هغې ويل: زه ښځه يم د دې کارو سره زما اړه او تعلق نسته ابوسفيان ويل: دغه زوی دي امر کړه چي ږغ وکړي يا و وايي ما د خلکو په منځ کي أمان را وستلی دی، بيا نو نور هم راضي کيږي.

تاسي وګوری! د مسلمانانو ښځه د مشرکانو بېره دغي اندازې ته رسېدلې وه چي په يوه کوچني هلک يې ځان خلاصاوه، وايي (اوبو اخيستی څګ ته لاس اچوي) خو فاطمې ﷺ و ويل: زما زوی تر دغه کم دی چي د خلکو په منځ کي أمان را ولي څکه يو خو کوچنئ دی او بل د رسول الله ﷺ په مقابل کي هيڅوک أمان نه سي ورکولای.

ابوسفيان په فکر کي دی چي څه وکړي؟ بيا حضرت عثمان بن عفان ﷺ ته ورغلی چي هغه هم د بني أميه ښځه دی او ابوسفيان هم دبني أميه ښځه دی، حضرت عثمان ﷺ ته يې و ويل: يا عثمان! ته زموږ ښځه يې و موږ ته هغه تر ټولو نژدې نفر ته يې، ته او موږ له يوه قومه يو د خلکو په منځ کي جوار او امان راوله،

حضرت عثمان رضي الله عنه ورته و ویل: زما جوار د رسول الله ﷺ په جوار کي دی، یعني: که رسول الله ﷺ چا ته جوار ورکړی ما هم ورکړی دی او که یې هغه ﷺ دښمن ؤ زه یې هم دښمن یم، هیڅوک نه وه راضي چې د ابوسفیان سره په دغه موضوع کي مرسته وکړي، ټول دغه موضوع رَدَوي چې د خلکو په منځ کي جوار را ولي، اوس ابوسفیان په فکر کي دی چې د چا سره مشوره وکړي؟

دوهم وار بیا حضرت علي رضي الله عنه ته ورغلی او ویل: یا علي! مشوره راکړه زه څه وکم؟ حضرت علي رضي الله عنه و ویل: دا موضوع تر ما لوړه ده زه په دغه موضوع کي هیڅ رأیه او نظر نه لرم، مګر ته په خپله د مکې رئیس او د عربو د مشرانو څخه یې، ته په خپله ودرېږه او د خلکو په منځ کي جوار را وله، ابوسفیان ویل: آیا زما وینا! یعني: که زه د جوار ږغ وکړم کومه فایده لري؟ حضرت علي رضي الله عنه ویل: یا، ته حل غواړې دا یې حل مګر فایده نه لري.

ابوسفیان فکر وکړی چې څه وکړي؟ رشتیا هم بل حل نه ؤ موجود، نو مسجد نبوي ته ورغلی هلته رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو په منځ کي ناست دی ابوسفیان و درېدی او په لوړ آواز یې ږغ کړه: زه ابوسفیان د مکې رئیس یم ما د خلکو په منځ کي جوار او امان راوستلی دی، د رسول الله ﷺ طرف ته ګوري او وایي: زه ګمان نه کوم چې څوک دي دغه زما جوار را رَدکړي، رسول الله ﷺ دغه د ده خبره واورېدل او یو عجبه جواب یې ورکړی وې فرمایل: دا خبره ته کوې یا ابا سفیان! یعني: دا چې ته وایې: څوک زما جوار نه را ماتوي دا ستا وینا ده موږ داسي نه وایو.

رسول الله ﷺ د ابوسفیان د خبري په مقابل کي ساکت او پټه خوله نه سو بلکه دغه د ده خبره یې ور رَد کړه، که چیري رسول الله ﷺ جواب نه وای ورکړی او ساکت پاته سوی وای نو دغه سکوت د ابوسفیان پر خبره اقرار ؤ، چې هو ستا جوار څوک نه در ماتوي، دا د رسول الله ﷺ حکمت او پوهي وه، داسي یې هم نه ورته و ویل: یا موږ ستا جوار نه منو بلکه خامخا یې در ماتوو، داسي یې هم و نه ویل چې یا، موږ جنګ در سره کوو، فقط دوې جملې یې د هغه په جواب کي و ویلې (دا ته وایي موږ نه وایو) ابوسفیان عاجزه او حیران پاته سو.

خیر ابوسفیان بیرته مکې مکرمې ته ولاړی او هلته د قریشو د مشرانو سره یو ځای سو، خپل فعالیت او د سفر حالات یې ورته و ویل او هغه خپل ټول کوښښونه یې ورته بیان کړه او بیا یې په آخر کي ورته و ویل: نور څه خو و نه سوه نو زه د علي بن أبي طالب په مشوره و دریدم او د خلکو په منځ کي مي جوار او امان را وستی، هغو ورته و ویل: والله علي ستا په عقل لوبي کړي دي، ته د مسلمانانو له طرفه خلکو ته امان ورکوې؟! مسلمانان ستا خبره هیڅکله نه مني، ته د هغو دښمن یې او اوس بیا هغه ستا د خبري تابع سي او قبوله یې کړي، قریش پوه سوه چي دوی هیڅ و نه کړه او په وسه یې هم نه ده پوره چي څه وکړي، آخر یې دا فیصله وکړه چي معلومات به کوو او د حالاتو څخه به خبرداره یو، چي آیا رسول الله ﷺ د دوی د جنګ إراده لري او که خبره بېله جنګه خلاصه سوه؟ فقط یوه موضوع وه تېره سوه.

دا خو د قریشو فکرونه وه مګر هلته رسول الله ﷺ حضرت عائشې ﵂ ته ویلي وه چي د ده ﷺ د جنګ او سفر سامان ور برابر او مجهز کړي ځکه پر مکه مکرمه د حملې إراده لرم او دغه حال هم چا ته مه وایه، دغه سِر (راز) پټ در سره وساته، په دغه وخت کي چي حضرت عائشه ﵂ د سامان په برابرولو مشغوله وه ابوبکر الصدّیق ﵁ د دې کورته ورغلی او وې لیده چي دا د جنګ او سفر د سامان په ټولولو مشغوله ده، اوړه خوراکي مواد او اسلحه سره یو ځای کوي، ابوبکر الصدّیق ﵁ ورته و ویل: یا عائشه! آیا رسول الله ﷺ امر کړې یې چي د سفر سامان ور برابروې؟ ځکه رسول الله ﷺ دغه خبر اول عائشې ﵂ ته ویلی ؤ چي سامان برابرکړه، تر اوسه یې مسلمانان نه وه امر کړي چي ځانونه د سفر او جنګ دپاره آماده کړي.

نو ځکه ابوبکرالصدّیق ﵁ په حال نه ؤ خبر، عائشې ﵂ ویل هو، ابوبکرالصدّیق ﵁ و ویل: دکوم ځای قصد او إراده لري؟ څرنګه چي رسول الله ﷺ حضرت عائشې ﵂ ته ویلي وه چي چا ته حال مه وایه او دغه سِر پټ وساته، اوس د عائشې ﵂ پلار او د رسول الله ﷺ نژدې ملګری پوښتنه کوي چي دکوم ځای نیت یې دی؟

دې ﵂ جواب ورنه کړی.

دغه ته د راز ساتل وایي، داسي ډېر خلک سته چي حال او سِر پټ نه سي

ساتلای، خو ښځي بيا د راز د نه ساتلو په خصلت کي ډيري مشهوره دي، مګر دغه صالحي ښځي ته وګوری چي يوازي خپل پلار نه بلکه د رسول الله ﷺ نژدې ملګري ته هم حال نه وايي، ځکه دا پوهېده چي د راز پټول ډير لوی صفت دی او رسول الله ﷺ هم دغه د راز پټول د دې پر ذمه وراچولي وه چي ويل: چا ته حال مه وايه، اوس دا رضي الله عنها دغه راز خپل پلار ته هم نه وايي.

نو دې رضي الله عنها جواب ور نه کړی، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د ځانه سره و ويل: ښايي د مُؤته نيت يې وي ځکه هغه مسئله پاى ته نه ده رسېدلې (لورېې جواب نه ورکوي) بيا يې و ويل: ښايي هوازن يې مقصد وي، بيا هم دا جواب نه ورکوي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه بيا د ځان سره و ويل: ممکن د قريشو إراده يې وي، خو حضرت عائشه رضي الله عنها جواب نه ورکوي پته خوله او ساکته ده څه نه وايي.

دا د حضرت عائشې رضي الله عنها د رسول الله ﷺ د راز پر پټ ساتلو حرص او کوښښ ؤ.

ورونو او خوندو! ښه متوجه سی! دغه اخلاق دي موږ يې بايد د أم المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه زده کړو، داسي نه چي يو څوک پټ حال راته و وايي او دا تاکيد هم را باندي وکړي چي چا ته مه وايه مګر موږ په خپله په داسي چا پسي ګرځو چي ډير ژر دغه حال ورته ووايو.

(دغه کار د امانت ضائع کول او يو قسم خيانت دی)

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ هم کور ته راغلی، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه پوښتنه ځني وکړه ويل: يا رسولَ الله! آيا د جنګ دپاره آمادګي نيسې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ويل: نو زه به هم ستا د ملګرتيا دپاره ځان تيارکړم؟ رسول الله ﷺ ويل: هو ځان آماده کړه، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: د روم نيت دي دی؟ رسول الله ﷺ ويل: يا. ويل: ښايي د هوازن إراده دي وي؟ رسول الله ﷺ ويل يا، ويل نو د قريشو نيت دي کړی دی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو.

ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! زموږ او د قريشو په منځ کي خو عهد دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بکر! هغو عقد او عهد مات کړی غدر او خيانت يې وکړی او رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه امر کړی چي د سفر دپاره ځان آماده

کړي، همدارنګه يې د اصحاب کرامو نور مشران امر کړه چې د جنګ او سفر دپاره ځانونه آماده کړي خو دا يې هم ورته و ويل: چې حال به پټ ساتی او چا ته مه واياست چې موږ چيري ځو فقط خلک د ځانو په برابرولو او آماده کولو امر کړی.

اوس نو د رسول الله ﷺ دغه امر په مدينه منوره کي نشرېږي چې د جنګ دپاره ځانونه تيار او آماده کړی، رسول الله ﷺ نور هم د مدينې منورې پر شا وخوا هغو نژدو قبيلو ته حال ولېږی چې ځانونه تيار کړی چې زما سره ووزی، خلک هم را ټوليږي او يو ځای کيږي خو د مدينې منورې ښار د خلکو ډک سو، رسول الله ﷺ امر وکړی چې د مدينې منورې تر ښار دباندي خېمې و دروی او د خلکو شمېر نور هم زياتېدی.

په عين وخت کي رسول الله ﷺ څو نفره مؤظف کړه چې د مدينې منورې ټولي عمومي لاري تر نظر لاندي ونيسی، کومي لاري چې د مدينې منورې څخه وزي يا ورته راځي پر هغو ټولو لارو يې مؤظف نفر کښېنول، ويل: کوم څوک چې مدينې منورې ته راځي اجازه ورکوی چې راسي مګر هغه خلک چې د مدينې منورې څخه وزي مه يې پرېږدی چې ووزي، اوس نو پر مدينه منوره داسي حال دی لکه محاصره چې سوه او دا محاصره د دې دپاره وه چې قريشو ته د مسلمانانو د تياری او آمادګی خَبَر وَ نه رسيږي، ټوله لاري بندي سوې، صحابهٔ کرام بېخبره او په حيرت کي دي چې رسول الله ﷺ د کوم ځای نيت او إراده لري هيچا ته هيڅ معلومات نسته.

صحابهٔ کرامو سعد بن مالک رضی الله عنه چې د انصارو څخه ؤ او شاعر هم ؤ (دا هغه سعد بن مالک دی چې قصه مو د مخه درته کړې ده چې تر هجرت د مخه په مکه مکرمه کي و رسول الله ﷺ ته ورغلی او هغه ﷺ ورته و ويل: الشآعر! او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډير خوشاله سو) صحابهٔ کرامو دغه سعد و رسول الله ﷺ ته د دې دپاره ور ولېږی که يې کوم معلومات ځني حاصل کړه، سعد رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او شعر وايي، په دغه شعر کي يې داسي بيتونه وه چې په هغو کي يې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه کول چې د کوم ځای نيت او إراده دي ده؟ او له دې سفره مقصد څه او څوک دی؟ خو رسول الله ﷺ د ده په جواب کي فقط تبسم وکړی او نور حال يې نه ور ته و وايه، نو خلک په هغه بې خبري کي پاته سوه.

د مديني منورې د ښار او اطرافو څخه (۷۵۰۰) نفر و رسول الله ﷺ ته را ټول سوه چې تر دغه وخته پورې په مسلمانانو کې دغه هغه تر ټولو لويه اجتماع او ټولنه وه، د اول وار دپاره (۷۵۰۰) مسلمانان د غزاء دپاره سره يو ځای کيږي.

په دغه وخت کې هلته په غطفان کې هغه د غطفان رئيس عُيينه بن حصن ته د اسلام حال لوړ او قوي ښکاره سو د ځان سره يې فکر وکړی ويل: که نور هم خپل اسلام او مسلمانېدل وځنډوم غنيمتونه مې د لاسه وزي نو را رهي سو چې مدينې منورې ته ولاړ سي او مسلمان سي، الٰهي تقدير دی دغه د مسلمانانو د تيارېدلو او آماده کېدلو په وخت کې مدينې منورې ته را ورسېدی، عُيينه بن حصن د غطفان رئيس او سردار راغلی دی چې مسلمان سي او رسول الله ﷺ ته يې دا زېری هم ور سره را وړی دی چې د غطفان قبيله هم ټوله د ده سره مسلمانان سوه، رسول الله ﷺ د دوی په اسلام خوشاله سو.

په دغه وخت کې د بنو تميم د قبيلې يوه ډله هم مدينې منورې ته راغله چې د دغې ډلې مشر اقرع بن حابس ؤ، أقرع بن حابس هم د عربو د مشرانو او سردارنو څخه يو مشر او سردار ؤ، دا ډله هم راغله چې رسول الله ﷺ ته د بنو تميم د اسلام او مسلمانېدلو خبر و وايي او دا زېری پر وکړي چې بنو تميم هم ټول په اسلام مشرف سوه، رسول الله ﷺ په دوی هم ډېر خوشاله سو مګر دغه راغلي نفر ټول سرداران او د قومو مشران دي اوس کوم لښکر نه دی ور سره چې په دغه اوسني وخت او د جنګ په حالت کې د مسلمانانو د ملګرتيا وکړي بلکه راغلي کسان فقط د قبيلو مشران دي نور قوم يې نه دی ور سره.

په دغه وخت کې يوه بله واقعه پېښه سوه، هغه دا چې (حاطِب بن بَلتعه رضي الله عنه) چې د رسول الله ﷺ د اصحابو او د اهل بدر څخه هم ؤ يوه ښځه يې د يو څه مال په بدل کې مزدوره يا اجيره کړه او د دې په لاس يې يو ليک ورکړی چې دغه ليک به و قريشو ته رسوې، چې د هغه ليک په واسطه يې قريشو ته خبر ورکاوه چې رسول الله ﷺ غواړي چې پر تاسي حمله وکړي چې دغه کار ته په اوسني اصطلاح عسکري خيانت ويل کيږي او ښځې ته يې دا هم و ويل: چې پر عمومي لار نه بلکه پر کچه لار

به ولاړه سې چې څوک نه سي درخبر، ښځې دغه لیک په خپلو کوڅیو یا د سر په وربښتانو کې کېښښاوه او د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، ښځې وکولای سوای چې پر کچه لار د مدینې منورې څخه ووزي او تر هغو پیره دارانو چې پر عمومي لارو ناست وه تېره سي او د مکې مکرمې پر طرف په بېغمه زړه سره رهي سوه.

مګر رسول الله ﷺ ته د آسمانو د خالق له طرفه خبر راغلی چې حاطِب ﷺ دغسې کړې دي، رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو څخه دوه یا درې نفره را وغوښتل (چې په دغه عدد کې اختلاف دی) دغه نفر علي بن أبي طالب، زبیر بن العوام او مقداد ﷺ وه او ورته وې فرمایل: جبریل ﷺ خبر راکړی چې حاطِب بن بَلتَعَه د یوې ښځې په لاس پر فلانۍ لار قریشو ته لیک لېږلی دی، لارېې هم وروښوول چې یوه کچه لار وه، نو ویل (روضة خاخ) ته چې د یو ځای نوم دی ژر رهي سی، دغه نفر هم په ډېره چابکې لکه غشې پر هغه لار ور رهي سوه واقعًا ښځه يې پر هغه لار پیدا کړه او پسې ور ورسېدل، دوی ورته ویل: ستا سره د قریشو دپاره یو لیک در سره دی هغه راکړه، ښځې ویل: زما سره لیک نسته، د ښځې غوټه يې وشنل شئ يې نه کړی پیدا، بیا يې ورته و ویل: ستا سره یو لیک دی هغه را وباسه، ښځه مطلق انکار کوي وايي: زما سره لیک نسته، علي ﷺ ورته و ویل: په والله رسول الله ﷺ ته د جبریل ﷺ له طرفه خلاف نه دي ویل سوي او هغه مور ته خلاف نه دي ویلې په والله یا به لیک را باسې یا دي لڅه وو (یعني: د بدن تلاښي دي کوو) ښځه پوه سوه چې خبره ښکاره سوې ده او نه مي پرېږدي نو ویل: مخان واړوی او مه را ته ګوری، دوی هم مخان واړول، ښځې د سر وربښتان خلاص کړه دننه په وربښتانو کې يې دغه لیک اېښی ؤ ځکه د هغه په ساتلو او پټولو کې يې ډېر کوښښ کاوه او لیک يې و علي ﷺ ته ورکړی، حضرت علي ﷺ او ملګرو يې هغه لیک و رسول الله ﷺ ته راوړی، لیک چې وکتل سو د حاطِب بن بلتعه له طرفه و قریشو ته لیکل سوی ؤ چې د رسول الله ﷺ د جنګ په إراده يې خبرول، رسول الله ﷺ حاطِب بن بلتعه ﷺ را وغوښتی، هغه راوستل سو، رسول الله ﷺ هغه لیک ور ښکاره کړی او ویل: یا حاطِب دغه څه شي دی؟

دغه لیک د مسلمانانو سره ښکاره او واضحه حربي خیانت ؤ مګر حاطِب ﷺ

وویل: یا رسولَ الله! ته پرما تلوار مه کوه په والله زه پر الله او رسول الله ایمان لرم. نه مرتد سوی یم او نه منافق یم زه یو سړئ وم چي په قریشو پوري مبتنی وم (یعني: قریش نه یم بلکه د دوی حلیف یا همسایه وم) د مدینې منورې مهاجر مسلمانان هلته په مکه مکرمه کي اهل او اقرباء لري خو هغه په خپل قوم کي دي او په هغو ساتل کیږي، مګر زما کورنۍ چي په مکه کي ده د ساتني او حفاظت دپاره قوم او اقرباء نه لري، نو ما دا خوښه و بلل چي د قریشو سره داسي یو احسان وکړم چي زما د دغي نېکۍ په سبب هغه زما کورنۍ را وساتي، نو ځکه مي دغه لیک و قریشو ته ولېږی.

مګر د حاطب ﷺ دغه فکر او دلیل صحي نه ؤ دئ غواړي چي خپل اهل او کورنۍ وساتي، نو قریشو ته خبر ورکوي چي هغه د جنګ دپاره تیار او آماده سي؟ او په مسلمانانو کي مرګ او وژنه وکړي، خپل اهل خلاصوي او په مقابل کي یې مسلمانان په قتل رسوي؟ دا ډیره لویه خطا او غلطه سودا ده، نو حضرت عُمر فاروق ﷺ توره پورته کړه ویل: یا رسولَ الله! اجازه راکړه چي غاړه یې ورپرې کړم دا منافق سوی دی، د خپلي کورنۍ د ساتني دپاره مسلمانان قرباني کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل: پرې یې ږده یا عمر!

« فَلَعَلَّ اللّهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ » [الدارمي]

یعني: الله جل جلاله و اهل بدر ته بخښنه کړې ده او دوی ته یې فرمایلي دي: هر څه چي مو زړه غواړي هغه کوی ما تاسي ته بخښنه کړې ده. د حضرت عمر فاروق ﷺ تر سترګو اوښکي راتوی سوې او ویل: الله او رسول الله ښه پوهیږي.

ورونو! دغه د حاطب ﷺ د دغي کوچنۍ قصې څخه ډیر شیان فهمول کېدلای سي او ډیر احکام په معلومیږي، که زه د هغو په تفصیل مشغوله سم اصلي مقصد پاته کیږي نو به په مختصر ډول څو لږو شیانو ته اشاره وکړم.

لومړئ: دا چي د رسول الله ﷺ تائید په الٰهي وحیو سره کېدی چي خپل رب عزوجل په دغه موضوع خبر کړی او ده ﷺ خپل اصحاب ولېږل چي ورسی په فلانۍ منطقه کي ښځه ده او لیک ور سره دی، دا څوک ؤ چي رسول الله ﷺ یې

د حاطب رضي الله عنه او د دغي ښځي په موضوع خبر کړی؟ دا وحيِ وې، نو دا معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ ټول کارونه ترپوهي او عبقريت د مخه د نبوت کارونه وه چي د الله جل جلاله له طرفه يې تائيد او تاکيد کېدی.

دوهم: و حاطب رضي الله عنه ته د رسول الله ﷺ دغه عتاب او سر زنش، او بيا د سورة الممتحنه اولني آياتونه د دغي موضوع په متعلق نازل سوه، دا ټول پر دې دلالت کوي چي يوه مسلمان ته که څه هم په هرحالت کي چي وي دا نه ده روا چي د الله جل جلاله د دښمنانو سره دوستي او محبت وکړي، يا دا چي هغو ته د ورور ګلوی او مرستي لاس ور وغځوي، سره د دې چي حاطب رضي الله عنه خپل عذر ووايه چي زه قريش نه يم او په مکه مکرمه کي داسي څوک هم نه لرم چي زما اهل او کورنۍ هلته را وساتي خو بيا هم دغه د ده پر دليل سربېره حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه د ده د وژلو اجازه وغوښتل او ويل: دا منافق سوی دی، يعني دغسي دلايل د قبلولو وړ نه دي.

ورونو! قرآن مجيد يوازي په سورةُ الممتحنه کي نه بلکه په نورو ډېرو صريحو آياتو سره ټول مسلمانان امر کړي دي چي ستاسي دوستي بايد يوازي د الله جل جلاله دپاره وي، د مسلمانانو ټول علاقات په هر حال کي بايد د اسلام د دين سره د اخلاص پر اساس قائم او ولاړ وي، که د يوه مسلمان ټول کارونه د الله او اسلام دپاره نه وي نو ته څنګه د هغه مسلمان څخه دا اميد او توقع کولای سې چي دئ دي د الله جل جلاله په لار کي خپل ځان او مال، خپل خواهشات او غوښتني قرباني کړي، حال دا چي هر مسلمان د اسلام دپاره د دغو ټولو شيانو په قرباني کولو سره مکلف دی، خو بد بختانه نن ورځ او په اوسني عصر کي موږ په ډېرو انسانانو کي دغه حالت وينو چي خپل ځانونه مسلمانان بولي، د لمنځو دپاره مسجدو ته ځي، چي ورته ګورې خوله يې د اذکارو او اورادو د ويلو څخه يوه لحظه نه فارغه کيږي، د تسپو دانو يې ټکهاری وي، په مجلسو کي يې د انبياء عليهم السلام او اصحاب کرامو يا د اولياء الله او پيرانو قصې يوه په بله پسې وي، مګر پر دغو ټولو سربېره د خلکو سره د ده علاقات د قوميت او وطنداری، د ژبي او د شخصي ګټو، د شهواتو او خواهشاتو پر اساس ولاړ وي او په دې يې هيڅ پروا نه کيږي چي د دغو علاقاتو په لار کي حق په باطل سره خرڅ کړي،

یا دا چي الهي دین یې د خپلو د نیوي خوارو خواهشاتو دپاره یو پوښ ګرځولی وي. دغه کسان هغه منافقان دي چي د دوی په سبب مسلمانان په قسم قسم تفرقو او ضعف اخته او مبتلا سوي دي، او دغه هغه کسان دي چي په هر وخت او هر زمان کي د دوی په مرسته او کومک د اسلام دښمنان. د اسلام او مسلمانانو پر ضد را پورته کیږي او د مسلمانانو د تباهی او بربادی سبب ګرځي.

درېیم: دا د اهل بدر درجه ده چي دغه صحابي یې د هغه وژلو څخه خلاص کړی چي د منافق په نامه سره به وژل کېدلای، که د دغه صحابي سره هغه د بدر د اشتراک او ګډون درجه نه وای ور سره، د دغه عسکري خیانت په سبب به اعدام سوی وای، مګر څرنګه چي دئ د اهل بدر څخه ؤ د فضیلت او درجې خاوند ؤ معاف کړل سو.

په دغه موضوع کي مورږ ته دغه لار ښوونه هم وسوه: که د یوه صاحبُ الفضل یا یوه عالم څخه یو وخت یوه خطا پيښه سي د هغه سره باید داسي معامله و نه سي لکه د نورو عامو خلکو سره چي کیږي، د هغه صاحب الفضل، فضیلت، درجه او مقام باید هېر نه سي، دغه درس او ښوونه رسول الله ﷺ مورږ ته را کوي او رایې کړه: که یو شریف، یو محترم، یو عالم، یو کریم سړئ په یوه غلطي کي ولویږي، باید د نورو خلکو پر قسم معامله ور سره و نه سي لکه رسول الله ﷺ چي د دغه حاطب ﷺ خطا یا ګناه د هغه فضیلت په سبب چي ده په بدر کي حاصل کړی ؤ ور معاف کړه.

په دغه قسم سره الله ﷻ قریش په بېخبري کي پرېښوول، د مسلمانانو د تیاری او آمادګی خبر پټ وساتل سو او قریشو ته هیڅ حال و نه رسېدی.

اسلامي لښکر
د مکې مکرمې طرف ته حرکت کوي

د هجرت د اتم کال د روژې د میاشتي لس ورځي تیري سوي وې چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی او پر مدینه منوره یې ابو ذر الغِفاري ﷺ آمر پرېښاوه، اسلامي لښکر ډېر لږ لار تللی ؤ وې لیدل چي د ها خوا یو لښکر را رهي دی، پسله معلوماتو دا معلومه سوه چي هغه د بنو سُلَیم

قبیله ده چې مسلمانان سوي دي او د مدینې منورې پر طرف ور رهي دي چې ټوله زر نفره او پر آسانو سپاره وه، یو نفر هم پیاده پکښې نسته بلکه د اوښ سپور لا نه دی ور سره، زر نفره د آس سپاره دي چې په عربي کې (فارِس) ورته وایي او جمعه یې فُرسان ده، ټوله هم په زغرو او اسلحه پټ دي دغه لښکر راغلی او مسلمانان سوي دي، رسول الله ﷺ ډیر په خوشاله سو ځکه د مسلمانانو ټول لښکر چې (۷۵۰۰) نفره دي زر نفره د آس سپاره نه لري او دغه نوي مسلمانان چې را رهي دي زر نفره دي او ټول د آس سپاره دی نو خود رسول الله ﷺ ډیر زیات په خوشاله سو، کله چې دوی را ورسېدل او د خپل اسلام اعلان یې وکړی عُیینه بن حِصن هغه د غطفان رئیس خو هم د مسلمانانو د لښکره سره ملګری ؤ هغه خواشینی سو ځکه قَدر او عزت بنو سُلَیم ځني یووړل، ده د ځان سره فکر کاوه که ما د غطفان نفر را سره راوستلي وای دغه شرف او عزت به زما وای، نو یې په بې معنٰی خبرو شروع وکړه وایي: دا هم فُرسان دي؟ دا خلک په جنګ نه پوهیږي، د بني سُلَیم مشر او رئیس پر را رغ کړه ویل: که دي خوښه وي سره معلومه به یې کړو، تر دښمن د مخه به اول ستا سره جنګ وکړو، سبحان الله! دا هم مسلمانان هغه نور هم مسلمانان! راغلي دي چې اسلام اعلان کړي او اوس په خپل منځ کې سیالي او لویي سره کوي؟

ځرنګه چې دوی نوي مسلمانان سوي وه هغه واقعي اسلام تر اوسه د دوی په زړو کې ځای نه ؤ نیولی، زړونه یې تر اوسه هغه د جاهلیت په ناروغۍ اخته وه نو د دوی په منځ کې بد ویل سره شروع سوه، دا خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، هغه ﷺ راغلی او دوی یې د بد ویلو څخه منعه کړه وې فرمایل: دغه خلک دي چپه خوله سي، مګر عُیینه بن حصن بیا هم خواشینی دی چې دا څنګه کارپېښ سو؟

څه وخت وروسته بله قبیله را رهي ده او د مسلمانانو سره یو ځای ﯾ ږه، اوس نو د دغو قبیلو په یو ځای کېدلو سره د مسلمانانو د لښکر شمېر او عدد لس زره نفره سو، خو عُیینه ډیر خواشینی دی چې د ده قوم نسته او شرف یې د لاسه و وتی نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! والله مورږ نه وو خبر چې تا د جنګ دپاره د وتلو اراده درلودل قسم په الله که مورږ خبر وای مورږ به هم د لښکره سره راغلي وای،

رسول الله ﷺ و فرمایل: صحي ده خیر دي وي څه نه ده پېښه، مګر د عُیینه څخه شرف او عزت بل چا یو وړی، اوس نو عُیینه د مسلمانانو سره په مات زړه رهي دی چي بیا به د ده کارونه د حُنین یا د طائف په جنګ کي و وینو.

رسول الله ﷺ خپل لښکر پر پنځه حصې تقسیم کړی، مقدمه، قلب، مؤخره، میمنه او میسره، چي د لښکر مقدمه دوه سوه نفره د آس سپاره وه او تر ټول لښکر د مخه رهي وه چي د لښکر دپاره یې معلومات، رهنمایي او لار ښوونه کول، د دغې مقدمې مشر او قوماندان خالد بن ولید ﷺ ؤ.

د مسلمانانو په لښکر کي بېله مشرانو څخه د اصحاب کرامو بل څوک نه دي خبر چي د رسول الله ﷺ قصد او إراده د کوم ځای ده، رسول الله ﷺ امر وکړی چي د هوازن پر طرف حرکت وکړی، اوس نو ټول لښکر وایي: چي مورِ هوازن ته ځو، خیر لښکر د هوازن پر طرف رهي دی څو نژدې و طائف ته ورسېدل.

مسلمانانو به د معلوماتو او استخباراتو دپاره مخ ته نفر لېږل هغو نفرو دا حال معلوم کړی چي د هوازن قبیله ځانونه آماده کوي چي پر مسلمانانو حمله وکړي، خو په خپله د هوازن قبیلې بیا هم شا وخوا نفر لېږل چي د مسلمانانو د حال معلومات ولري.

د مسلمانانو د لښکر د مقدمې نفرو چي قوماندان یې خالد بن ولید ﷺ ؤ د لیري یو نفر ولیدی چي رهي دی، خالد ﷺ نفر پسي ولېږل چي ور سی دغه نفر راولی، نفر پسي رهي سوه هغه سړئ یې ونیوی او را یې وستی، خالد ﷺ په خپله تحقیقات او پوښتني ځني کوي ویل: سړیه د کوم ځای یې؟ هغه ویل: د بني غِفار یم، حال دا چي سړئ د هوازن دی درواغ یې و ویل، ویل: د بني غِفار یم، خالد ﷺ ته بیا د بني غِفار ټول ښاخونه ور معلوم وه، نو ویل: په بني غِفار کي د کومه ښاخه یا پښې څخه یې؟ سړئ نور نه پوهېدی چي جواب ورکړي، خالد ﷺ ورته و ویل: د بني غِفار په کوم ځای کي اوسېږې؟ سړئ بیا هم نه پوهېږي چي څه و وایي، خالد ﷺ توره پر پورته کړه ویل: درواغ خو دي معلوم سوه یا رشتیا و وایه یا دې وژنم د کوم ځای یې؟ سړي ویل: د هوازن یم، خالد ﷺ چي د سړي پر سر یې توره نیولې وه ویل: د څه شي دپاره دلته راغلی وې؟ سړي ویل: د هوازن جاسوس یم و هغو ته مي خبرونه ور وړل.

خالد رضي الله عنه دغه نفر و رسول الله ﷺ ته ور وستی او ویل: یا رسولَ الله! د هوازن جاسوس مو نیولی دی، اوس نو رسول الله ﷺ نور تحقیقات په خپله ځني کوي ویل هوازن څه کول؟ سړي ویل: ستا د جنګ دپاره یې ځانونه تیارول او آماده کول. رسول الله ﷺ و فرمایل: د دغه کار دپاره چا تشویق کړی؟ او د دې کار مشر څوک دی؟ سړي ویل مالک بن عوف.

دغه مالک بن عوف د حنین په غزاء کې مهم شخص او سړئ دی په یاد یې ولری.

رسول الله ﷺ د دغه جنګ دپاره د دوی د آمادګی او ترتیباتو مفصل معلومات ځني کوي او بیا یې و فرمایل: چې سعد او هلال څه کول؟ چې دغه دوه نفره هم د هوازن د مشرانو څخه وه، جاسوس و ویل: هغو د مالک بن عوف غوښتنه نه کړه قبوله.

رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه جاسوس بندي کړی، کله چې مسلمانان په دغه حال خبر سوه چې د هوازن جاسوس یې نیولی دی او رسول الله ﷺ تحقیقات ځني وکړه او بیا یې بندي کړی د مسلمانانو ښه یقین سو چې زموږ جنګ د هوازن د قبیلې سره دی ځکه که د هوازن سره جنګ نه وای دغه جاسوس به یې ایله کړی وای، دغه جاسوس ته یې أمان هم ورکړی او بندي یې هم کړی نو یقیناً زموږ جنګ د هوازن د قبیلې سره دی.

مګر رسول الله ﷺ د دې دپاره د دغه جاسوس په بندي کولو امر وکړی چې دغه مسئله ښه نا معلومه سي چې د مسلمانانو جنګ د چا سره دی، کله چې د مسلمانانو لښکر د هوازن و طرف ته ښه ور نژدې سو رسول الله ﷺ امر وکړی چې مخ پر مکه مکرمه را وګرځی، اوس خلک په حیرت کې سوه چې د رسول الله ﷺ نظر ولې تغیر وکړی؟ خلک نه پوهیږي چې زموږ د لښکر مقصد څه او کوم ځای دی؟ دا د رسول الله ﷺ هغه کوښښ ؤ چې حال پټ وساتل سي او قریش په بې خبري کې پاته سي.

مخ کې خو رسول الله ﷺ لښکر پر پنځو حصو وېشلی ؤ اوس چې مخ پر مکه مکرمه رهي سوه دلته یې بیا هره حصه و قبیلو ته و وېشل، د لښکر په هره حصه کې یې هغه خپله قبیله سره یو ځای کړه، د دې تقسیم څخه بیا مقصد دا ؤ چې د هري قبیلې خلک یو د بله سره پېژني نو په جنګ کې یو د بل له شرمه نه تښتي ځکه هره قبیله چې

سره يوځای وي د شرم او بد نامی د بيري نه تښتي او که وتښتي و مغې قبيلې ته پښتور ورکول کيږي، دا نو د لښکر دوهم تقسيم ؤ. کله چي د مسلمانانو لښکر مکې مکرمې ته نژدې سو رسول الله ﷺ بل دريم تقسيم وکړی، هغه مقدمه چي دوه سوه نفره وه هغه يې زر نفره کړه چي ټول د آس سپاره او د بني سُلَيم قبيله وه، دا هغه قبيله وه چي د مدينې منورې پر لار زر نفره د آسانو سپاره د رسول الله ﷺ سره يو ځای سوي وه دغه قبيله يې د لښکر مقدمه وګرځول او قومندان يې خالد بن وليد ﷺ ؤ.

د لښکر د نورو حصو قومندانان زبير بن العوام، ابو عبيده عامر بن الجراح، سعد بن عباده ﷺ وه چي د سعد بن عُباده ﷺ ډله مهاجرين او انصار وه، اوس د مسلمانانو لښکر و مکې مکرمې ته نژدې سو، خود مکې مکرمې اوسېدونکي او قريش په هيڅ نه دي خبر حال دا چي د مسلمانانو د لښکر او د مکې مکرمې په منځ کي ډيره لږ لار پاته ده.

د مسلمانانو لښکر دلته پرېږده اوس مکې مکرمې ته راسه.

په دغه وخت کي د مکې مکرمې څخه يو سړئ د خپلي کورنيه سره د هجرت په نيت را و وتی غواړي چي مدينې منورې ته مهاجر ولاړ سي او په هيڅ حال نه دی خبر چي د مسلمانانو لښکر دلته نژدې راغلی دی، دغه مهاجر سړئ څوک ؤ؟

دا عبّاس بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، مسلمان سوی دی او په زړه کي يې اسلام ځای نيولی دی (يا دا چي دغه اوس يې خپل اسلام اظهار او ښکاره کړی) نو اوس غواړي چي هجرت وکړي يو څه لار چي ولاړی که ګوري د مسلمانانو لښکر په مخه ورغلی، لښکر ته ور داخل سو او رسول الله ﷺ ته ورغلی په شهادتينو يې اقرار وکړی، رسول الله ﷺ ډير زيات په خوشاله سو، عبّاس ﷺ هغه آخرنئ مهاجر دی پسله عبّاس ﷺ څخه بيا بل چا د مکې مکرمې څخه هجرت نه دی کړی ځکه د ده تر هجرت وروسته مکه مکر مه فتحه سوه او د مکې مکرمې تر فتحي وروسته بيا د مکې مکرمې څخه هجرت نسته، رسول الله ﷺ فرمايي: «لاَهِجرَةَ بَعدَ الفتح» يعني: د مکې مکرمې تر فتحي وروسته بيا د مکې مکرمې څخه هجرت نسته، ځکه مکه مکرمه هم د اسلام ښار سو، البته د نورو کفري ملکو څخه د اسلام و ملک ته د خپلو شرايطو سره برابر هجرت سته، اجر او ثواب هم لري، بلکه په ځينو حالاتو کي هجرت کول لازم دي.

نو عبّاس ﷺ هغه آخرنۍ نفر دی چې هجرت یې وکړی او د الله جل جلاله إراده داسې وه چې دیﷺ هم د هجرت په صفت مکرم او مشرف کړي، بیا چې رسول الله ﷺ څه نور هم مکې مکرمې ته نژدې سو د رسول الله ﷺ د اکا زوی ابوسفیان بن الحارث او د عمه زوی عبدالله بن أبي أمیه و لښکر ته ورغله خو رسول الله ﷺ له دویه څخه مخ واړاوه ځکه دغه دوو نفرو و رسول الله ﷺ ته ډیر آزار ورکړی ؤ او په اشعارو کې یې د دهﷺ ډیر ذم ویلی ؤ چې دغه بیا په خپله ډیره اوږده قصه ده.

دحیات الصحابه د نشر سوي سلسلې په شپږمه فیته کې یې واورئ.

رسول الله ﷺ نور هم د لښکره سره مخ پرمکه مکرمه رهي دی او دا خو درته معلومه ده چې میاشت د روژې ده نو د رسول الله ﷺ او د لښکر روژه هم ده څو (کُدید) ته ورسېدل کدید یو اوبه وې چې د عسفان او قُدید په منځ کې وې، دلته رسول الله ﷺ او خلکو روژې ماتې کړې او له دغه ځایه څخه یې بیا حرکت وکړی څو د شپې یې په وادي فاطمه کې واړول چې هغه وخت (مر الظهران) ورته ویل کېده، دلته رسول الله ﷺ ټول لښکر امر کړی چې اورونه بل کړي، لس زره نفره لښکر دی او ټولو اورونه بل کړه چې تقریباً لس زره ځایه اورونه بل سوه، په دغه شپه د پیره دارانو مشرتوب د حضرت عمرﷺ پرغاړه ؤ.

(د مسلمانانو لښکر دلته پرېږده چې اورونه بلوي)

حضرت عبّاس ﷺ چې د مسلمانانو په لښکرکې دی فکر وهي او د ځانه سره وایي: که دغه لښکر په زور او جنګ مکې مکرمې ته داخل سي ټول قریش تباه کیږي، د قریشو یو نفر هم ژوندئ نه پاته کیږي ځکه د قریشو شمېر اصلاً هم لږ دی، هو، دوی د عربو اشراف او مشران وه خو شمېر یې لږ ؤ او که اوس دغه لښکر په جنګ او وژنه مکې مکرمې ته ننوزي نو د قریشو قبیله ختمیږي او څوک یې نه پاته کیږي، عبّاسﷺ دا ښه وبلل چې د قریشو څخه وغواړي چې بېله جنګه تسلیم سي او داسې کار و نه کړي چې دغه لښکر په زور او جنګ مکې مکرمې داخل سي.

عبّاس ﷺ په دغه شپه د رسول الله ﷺ پر غاتره سپور سو او د لښکره څخه د مکې مکرمې پر طرف ورووتی غواړي چې په دغه منطقه کې یو څوک و ویني او ابوسفیان

ته يې ور وليږي چې بيله جنګه تسليم سه په والله د دغه لښکر په مقابل کې هيڅ قوت او طاقت نه لرې، دا خو دلته حضرت عباس رضي الله عنه د لښکره څخه وروو تی.

هلته په مکه مکرمه کې ابوسفيان او د قريشو نور مشران سره ناست دي خبري او مشورې سره کوي، هغه نور ورته وايي: يا اباسفيان! په دغه اوس ورځو کې د مدينې منورې له طرفه هيڅ حال نه لرو او څوک هم له هغه طرفه نه راځي چې پوښتنه ځني وکړو، خبرونه او معلومات قطعه دي او دا عجبه ده پخوا به همېشه له هغه ځايه نفر راتله او حال به يې راوړی خو اوس بېخبره پاته يو او دا بېره سته چې مسلمانانو زموږ د حملې نيت کړی وي او زموږ په بېخبرۍ کې حمله را باندې وکړي، نو ته مدينې منورې ته ولاړ سه او د محمّد ﷺ سره خبرې وکړه، خو ستا اصلي مقصد به دا وي چې هلته معلومات وکړه که محمّد ﷺ ته لوی او قوي لښکر را ټول سوی ؤ نو مکه ور تسليم کړه ځکه موږ نه غواړو چې مسلمانان په جنګ او زور مکې ته را داخل سي، که بيا چيرې کوچنۍ او ضعيفه لښکر ورته را ټول سوی ؤ بيرته راسه او جنګ ور سره کوو.

سبحان الله! کافر قريش تر اوسه پر جنګ ټينګ دي او د جنګ خبرې کوي.

ابوسفيان ته د نورو مشرانو له طرفه دغه وظيفه ورکول سوه مګر ابوسفيان غواړې چې د دغه سفره څخه ځان خلاص کړي ځکه يو وار د مخه تللی ؤ او بې فايدې بيرته راغلی اوس نه غواړې چې بيا ولاړ سي، نو په دغه شپه د مکې مکرمې څخه را ووتی، حکيم بن حزام چې د قريشو بل مشر دی دا هم ور سره ملګری دی د مدينې منورې پر لار ګوري چې ممکن له هغه طرفه يو څوک راسي او دئ معلومات ځني وکړي چې په مدينه منوره کې څه حال ؤ؟ ابوسفيان د مدينې منورې پر لار يو څه نور هم مخ ته ولاړې چې ښايي يو څوک را رهي وي، که ګوري اورونه بل دي، دومره اورونه بل وه چې مځکه يې ټوله نيولې وه ځکه د مسلمانانو د هرې خېمې مخ ته اور بل ؤ، ده چې ورته وکتل پوه سو چې دا ډير لوی لښکر دی، خپل ملګري حکيم بن حزام ته يې و ويل: دا څوک دي؟ دا د چا لښکر دی؟ په والله د دې لښکر د جنګ طاقت هيڅوک نه لري، واقعاً هم په هغه وختو او په جزيرةُ العرب کې لس زره نفريزه لښکر لوی لښکر ؤ، ابوسفيان د حکيم بن حزام سره د دغه لښکر د ډېروالي په باره کې خبرې کوي.

په دغه وخت کې يو بل درېيم نفر هم د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، چې هغه بُديل بن ورقاء د خزاعه د قبيلې مشر او رئيس ؤ، هغه خزاعه چې د بنو بکر قبيلې د قريشو په ملګرتيا درويشت نفره ور وژلي وه او هغه جنګ د حديبيې د صلحې د ماتېدلو او د مکې مکرمې د فتحې سبب وګرځېدی، دغه بُديل هم را وتلی دی، دئ بيا ولي را وتلی دی؟ ځکه دئ پوهېدی چې رسول الله ﷺ د لښکره سره راځي نو دئ به همېشه په انتظار ؤ او تر مکې مکرمې دباندې به د معلوماتو دپاره ور وتی چې آيا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو لښکر را رسېدلی دی که يا؟

نو بديل بن ورقاء د مسلمانانو د لښکر د راتګ د معلوماتو دپاره را وتلی دی، ابوسفيان او حکيم بن حزام را وتلي دي ګوري چې د مدينې منورې له طرفه ېږ ځوک راسي او دوی د حالاتو معلومات او پوښتني ځني وکړي او عبّاس بن عبدالمطلب ﷺ بيا د مسلمانانو د لښکره څخه را وتلی دی په يو چا پسې ګرځي چې ابوسفيان ته يې ور وليږي چې بېله جنګه تسليم سه، دغه څلور نفره په دغه شپه کې تر مکې مکرمې دباندې راوتلي دي چې هر يو يې جلا جلا مقصد لري.

اول بُديل بن ورقاء د ابوسفيان سره مخامخ او يو ځای سو، ابوسفيان پوښتنه ځني وکړه چې دا ځوک دي؟ بُديل ويل نه يم خبر، بديل پوهېږي چې دا د مسلمانانو لښکر دی مګر ابوسفيان ته منکره سو غواړي چې قريش نه سي پوه او بېخبره پاته وي او د دې دپاره چې د ابوسفيان فکر واړوي ويل: ښايي دا خزاعه زما قبيله وي او ستا سره يې د جنګ إراده وي ځکه تاسي د دوی نفر ور و وژل، ابوسفيان هوښيار ؤ ويل: يا بُديل! خزاعه تر دغه لږ دي، خزاعه دومره لښکر نه لري، بُديل ﷺ و ويل: ښايي هوازن وي، ابوسفيان ويل: يا، هوازن هم نه دي هغه هم دومره لښکر نه لري، دوی په دغه خبرو کې وه چې عبّاس ﷺ د دوی خبري واورېدې.

عبّاس ﷺ وايي: زه د رسول الله ﷺ پر غاتره سپور وم چې د ابوسفيان خبري مي واورېدې چې ويل: ما هيڅکله دومره اورونه او دومره لښکر نه دی ليدلی او بُديل ورته ويل: دا خزاعه دي ستا د جنګ دپاره راغلي دي، ابوسفيان ويل: خزاعه تر دې لږ دي، عبّاس ﷺ وايي: ما د ابوسفيان آواز وپېژندی نو مي ورته و ويل: يا ابا حنظله!

هغه ويل: څوک يې؟ ابا الفضل يې؟ ما ويل هو، ويل دا څه خبر دی او دا څوک دي؟ عباس ﷺ ويل: دا رسول الله ﷺ دی ټول عرب يې ستا د جنګ دپاره را وستلي دي تسليم سه، که مکې مکرمې ته په زور داخل سو والله دا به د ابد دپاره د قريشو هلاک وي، قريش نېست او نا بود کيږي، رشتيا هم ابوسفيان چې دا حال او لښکر وليدی پوه سو چې هيڅ مې په وسه نه ده پوره.

ابوسفيان ويل: اوس حل او چاره څه ده ستا په فکر او نظر زه بايد څه وکړم؟ عباس ﷺ ورته و ويل: په والله که د مسلمانانو لاس ته ورغلې سر دې درپرې کوي نو زما سره پر دغه غاتره سپور سه چې رسول الله ﷺ ته دې ورولم او د هغه څخه ستا دپاره امان وغواړم او مکه بيله جنګه ور تسليم کړه چې مسلمانان مکې مکرمې ته بېله جنګه داخل سي او څوک و نه وژل سي، ابوسفيان چې بيرې اخيستی ؤ ويل: اوس زما سر د دوی په کار دی او دوی د جنګ دپاره راغلي دي که ما و وينې وژني مې زه څنګه درسره ولاړ سم؟ ابوسفيان بيربړي وايې: اوس خو صلحه پای ته ورسېده او دا لښکر د جنګ دپاره راغلی دی که زه هلته ورسم او هر چا وليدم وژني مې، خو عباس ﷺ ورته و ويل: ته مه بېرېږه زه امان درکوم زما سره راځه.

ابوسفيان يې د رسول الله ﷺ پر غاتره يا قچره تر شا ور سره سپورکړی او د مسلمانانو د لښکر پر طرف ور رهي سوه غواړي چې رسول الله ﷺ ته ورسي او هغه دوه نفره (يعني: بديل بن ورقاء او حکيم بن حزام) مکې مکرمې ته ولاړل، اوس عباس ﷺ او ابوسفيان لښکر ته را ورسېدل، لکه مخ کي چې مو درته ويلي وه د لښکر د پيره دارانو او امنيت مشر او قومندان حضرت عمرفاروق ﷺ ؤ، کله چې عباس ﷺ او ابوسفيان لښکر ته را ورسېدل هر پيره دار چې به دوی وليدل و به يې ويل: د رسول الله ﷺ اکا او د رسول الله ﷺ پر غاتره! پرې يې ږدی اجازه ورکړی، پيره داران د شا و نفر ته نه ګوري او نه ورته متوجه کيږي چې دغه بل نفر څوک دی، خو حضرت عمر بن الخطاب ﷺ ته ور ورسېدل هغه ويل: دا څوک دي او ورته را ولاړسو، کله چې يې ابوسفيان وليدی په لوړ آواز يې و ويل: ابوسفيان د الله دښمن؟ الله لره دې حمد وي چې بېله عهده او امانه يې په لاس را کړې، يعني: اوس صلحه نسته او ته په لاس

راغلې، عمر ﷺ توره پورته کړه غوارې چې ابوسفیان و وژني، مګر عبّاس ﷺ پر رغ کړه ویل: یا عمر! دئ زما په جوار کي دی، حضرت عمر ﷺ وویل: دا دکفارو شر دی ده لره جوار نسته، حضرت عبّاس ﷺ بیا و ویل: دئ زما په جوار کي دی. عمر ﷺ غوارې چي وې وژني مګر عبّاس ﷺ جوار ورکړی دی نه پوهیږي چي اوس څه وکړي، نو حضرت عمر ﷺ د رسول الله ﷺ د خېمې پر طرف په چابکي ور رهي سواو ځغلي، دلته عبّاس ﷺ پوه سو: که عمر ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د ابوسفیان د وژلو اجازه یې ځني واخیستل نو یې وژني، ځکه ورته و به وایي: یا رسولَ الله! ابوسفیان مو ونیوی د وژلو اجازه یې راکوې؟ او که ورغلی ښایي اجازه هم ځني واخلي، عبّاس ﷺ وایي: ما هم د رسول الله ﷺ د خېمې طرف ته غاتره ورچابکه کړه.

هغه یو پر ښو ورځغلي او بل بیا غاتره پسي ځغلوي، مګر عمر ﷺ اول د رسول الله ﷺ خېمې ته ور ننوتی او ویل: یا رسولَ الله! الله جل جلاله ابوسفیان بېله عهده او ذمې په لاس را کړی، عبّاس ﷺ وایي زه هم د غاتري څخه ورغورځېدم او خېمې ته ورننوتم او ما ویل: یا رسولَ الله! ما جوار ورکړی دی، عبّاس ﷺ وایي: ما د رسول الله ﷺ تر زنه لاس ورلاندي کړی (لکه څوک چي چا ته زاری کوي) او ورته و مي ویل: نن شپه به د ابوسفیان سره بېله ما بل څوک خبري نه کوي.

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عبّاس! ابوسفیان ستا خېمې ته در سره بوزه او سهار یې ما ته راوله، عبّاس ﷺ وایي: ابوسفیان ما را سره بوتلی او په سهار کي مي رسول الله ﷺ ته ور وستی، کله چي رسول الله ﷺ ولیدی نو یې ورته و ویل: یا اباسفیان! آیا د دې وخت نه دی راغلی چي دا شاهدي آداء کړې: لا إله إلا الله؟ ابوسفیان ویل: ځومره حلیم او کریم یې او ځومره د صلهٔ رحمي خاوند یې! که چیري بېله یوه الله نور آلهه وای مورږ ته به یې نن فایده را رسولې وای، نو بېله دغه یوه الله نور آلهه نسته، رسول الله ﷺ ورته و ویل: آیا د دې وخت نه دی راغلی چي شاهدي آداء کې چي زه رسول الله یم؟ ابوسفیان ویل: په دغه باره کي مي تر اوسه په زړه کي یو شئ سته، یعني: تر اوسه په دې کي شکمن یم چي ته رسول الله یې.

دلته عبّاس ﷺ ورته و ویل: یا اباسفیان! مسلمان سه او د مخه تردې چي سر دي

پرې سې شاهدي آداء کړه چې {لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله} او په والله که مسلمانان په زور مکې مکرمې ته داخل سوه دا به تر ابده د قریشو ذلت وي، اسلام غالبه او ښکاره سو او ته تر اوسه په شک کې یې، نو ابوسفیان مسلمان سو مګر په خوله اوویې ویل: {أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله}.

دا خویې په خوله وویل، مګر په زړه کې یې تصدیق نه ؤ، چې په دې به بیا په وروسته کې پوه سو.

ابوسفیان و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! آیا د مکې مکرمې خلکو ته امان ورکوې؟ دلته بیا عبّاس ﷺ مداخله وکړه او ویل: یا رسولَ الله! ابوسفیان داسې سړئ دی چې فخر یې خوښ دی داسې یو امتیاز ورکړه چې دئ په هغه سره فخر وکړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، هر څوک چې د ابوسفیان کورته ننوزي هغه په امان دی، ابوسفیان په دې امتیاز خوشاله سو مګر ویل: یا رسولَ الله! زما کور کوچنئ دی دومره نفر نه ځایوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: که څوک مسجد الحرام ته داخل سو هغه هم په امان دی، ابوسفیان ویل: دا هم کفایت نه کوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هر څوک چې په خپل کورکي کښیني او په ځان پسې دروازه وتړي هغه هم په امان دی، ابوسفیان ویل: هو دا عام او پراخه امان دی، اوس نو په مکه مکرمه کې لکه بندیز چې ولګېدی، ځکه د دې خبرو معنٰی دا ده: کله چې موږ مسلمانان مکې مکرمې ته داخل سو او هر څوک مو دباندي پر لارو ولیدل هغه لره امان نسته، امان چیري دی؟ د ابوسفیان په کورکي، په مسجدالحرام کي او هر څوک چې په خپل کورکي کښیني او دروازه په ځان پسې بنده کړي هغه په امان دی، مګر هر هغه څوک چې پر لارو او کوڅو ولیدل سي هغه وژل کیږي.

ابوسفیان په دې امان خوشاله سو او غواړي چې ولاړسي قریش خبر کړي، ابوسفیان مخ پر مکه مکرمه رهي سو عبّاس ﷺ هم ور سره دی، خو رسول الله ﷺ و عبّاس ﷺ ته ور غږ کړه هغه بیرته را وګرځېدی او ابوسفیان یوازي رهي سو، دلته رسول الله ﷺ عبّاس ﷺ ته ځیني امرونه او لار ښووني وکړې، بیا نو عبّاس ﷺ هم په ابوسفیان پسې رهي سو او هلته مکې مکرمې ته نژدې چې د دوو غرو په منځ کې

مکې مکرمې ته د ننوتلو لار تېره سوې وه (چې موږ تنګئ ورته وايو) دلته عباس رضي الله عنه په ابوسفيان پسي ځان ور ورساوه او ږغ يې پر وکړی ويل: يا اباسفيان! و دربږه، ابوسفيان چې په خپل چرت کي ډوب ؤ او حواس يې بايللي وه ترشا يې وکتل او وبېرېدی. ويل: غدر کوی يا بني هاشم؟ عباس رضي الله عنه ويل: يا غواړم چې خبري در سره وکړم.

ابوسفيان ويل: نژدې ؤ چې زړه مي درېدلی وای و دي بېرولم خو يو څه په آرامه به دي را ته ويلي وای چې صبر وکه يو څه درته وايم، داسي په يوه وار دي ږغ را باندي وکړی چې، و دربږه، زه دي و بېرولم، عباس رضي الله عنه ويل: والله ما ګمان نه کاوه چې ستا بېره دي دغي اندازې ته رسېدلې وي چې له ږغه هم بېرېږې، ابوسفيان ويل: ښه څه وايې؟ عباس رضي الله عنه ويل: نه يم خبر فقط رسول الله ﷺ امر کړم چې د دغه دوو غرو په منځ کي دي پر دغه ځای و دروم.

دوی دالته و درېدل او هلته رسول الله ﷺ لښکر امر کړی چې حرکت وکړی، مګر هو د ابوسفيان مخ ته پر داسي قسم تېرسی چې خپل جنګي او عسکري قدرت ښکاره کړی، رسول الله ﷺ غواړي چې خپل لښکر او قواوي ابوسفيان ته ورښکاره کړي، اوس چې د سه شنبې د ورځي سهار دی او د هجرت د اتم کال د روژې د مياشتي اووه لسمه ورځ ده رسول الله ﷺ او اسلامي لښکر د وادي فاطمې څخه چې مر الظهران ورته ويل کېده د مکې مکرمې طرف ته حرکت وکړی، د لښکر اوله ډله چې مقدمه وه هغه د بني سُلَيم قبيله ده چې زر نفره د آس سپاره او ټوله په اسلحه پټ دي د خالد بن وليد رضي الله عنه په قومنداني دغه ځای ته چې عباس رضي الله عنه او ابوسفيان دواړه په غره کي ناست دي را ورسېدل ابوسفيان دغه قبيله و نه پېژندل ويل يا عباس! دا څوک دي؟ عباس رضي الله عنه ويل: دا بني سُلَيم دي، ابوسفيان ويل: زموږ او د بني سُلَيم يې سره څه زموږ او د هغو په منځ کي خو هيڅ اختلاف او مشکل نسته دوی ولې راغلي دي؟ بيا بله قبيله تېره سوه بيا بله قبيله خو هره قبيله چې تيرېږي ابوسفيان د عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه کوي چې دا څوک دي او هغه يې ورښيي، ابوسفيان د هري قبيلې سره وايي: زموږ او د دوی يې سره څه؟ رسول الله ﷺ ټولي قبيلې امر کړي وې کله چې د ابو سفيان پر برابري ورسی په لوړ آواز به درې تکبيره واياست، الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر.

د دغو قبائلو په ليدلو سره د ابوسفيان زړه نور هم ولوېدی او پوښتنه به يې کول دا څوک دي؟ دا څوک دي؟ د عربو ډېري قبيلې سره يو ځای سوي وې چي هغه قبيلې: جُهَينه، غِفار، مُزَينه، سُلَيم، تميم، أسد او قيس څخه عبارت وې او بيا په آخر کي يوه مجموعه يا د لښکر يوه حصه تېرېدل چي دغه مجموعه تر ټوله لښکر منظمه او قوي وه، ټول په اسلحه داسي پټ وه چي بېله سترګو يې بل ځای نه معلومېدی (زرغونه ټولی) چي دا ټولی د مهاجرينو او انصارو څخه جوړه سوې وه او د دې ټولی قومندان په خپله رسول اللهﷺ ؤ، په دغه ځای کي په خپله رسول اللهﷺ د دغي ټولی مشرتوب کاوه، ابوسفيان چي دغه ټولی وليدل نو يې په تعجب سره و ويل: سبحان الله! يا عبّاس! دغه څوک دي؟ عبّاسؓ و ويل: تا نه و پېژندل؟ ويل: يا والله! نه يې پيژنم دا څوک دي؟

کله چي ابوسفيان د دغي ټولی حرکت او انظباط، عسکري او حربي قدرت وليدی چي په نورو ټولو قبائلو کي يې داسي انتظام، قوت او حرکت نه ؤ ليدلی، نو خود په ډېر تعجب سره يې و ويل: يا عبّاس! دغه څوک دي؟ په والله هيڅوک د دغي ټولی مخ ته نه سي درېدلای او هيڅوک يې د جنګ او مقابلې طاقت نه لري.

عبّاسؓ و ويل: دا رسول اللهﷺ دی په مهاجرينو او انصارو کي.

ابوسفيان د دغه لښکرو په ليدلو سره عبّاسؓ ته و ويل: په والله ستا د وراره پاچهي ډېره لويه سوې ده، عبّاسؓ و ويل: يا اباسفيان! دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی، ابوسفيان و ويل: هو نبوت دی.

بيا نو رسول اللهﷺ و ابوسفيان ته د تللو اجازه ورکړه، ويل اوس نو مکې مکرمې ته ولاړ سه، د رسول اللهﷺ له دغه کاره مقصد دا ؤ چي ابوسفيان ټول لښکر د اسلحې او جنګي طاقته سره و ويني ځکه که ابوسفيان دغه لښکر و نه ويني اسلحه او استعداد يې و نه ويني او مکې مکرمې ته ولاړ سي ممکن خپلي رأيي او نظر ته تغير ورکړي او بيا د جنګ إراده وکړي، حال دا چي رسول اللهﷺ جنګ او وژنه نه غوښتل دا يې خوښه وه چي مکه مکرمه بېله جنګه تسليم سي نو ځکه يې خپلي قواوي په ابوسفيان وليدلې او کله چي ابوسفيان دغه قوي لښکر وليدی هغه هم پوه

سو چي جنګ فايده نه لري مکه مکرمه بايد ښله ځنده او ښله عذره تسليم کړم.

ابوسفيان مکې مکرمې ته داخل سو او هلته يې په لوړ آواز سره ناري کړه: يا معشر القريش! دغه محمد ﷺ دی د دومره لښکره سره درته راغلی دی چي تاسي هيڅ مقاومت نه سی ورسره کولای، د قريشو مشران چي په هيڅ نه دي خبر پر را ټول سوه، ويل څه خبر دي را وړی دی؟ ابوسفيان ويل لښکر دی، ټولياني دي، قبيلې دي، تسليم سی چي سالم پاته سی.

هند بنت عُتبه چي د ابوسفيان ښځه وه هغه وبېرېدل چي ابوسفيان مکه مکرمه مسلمانانو ته تسليموي او دا کله راضي وه چي مکه مکرمه دي مسلمانانو ته تسليم سي ځکه دا هغه مسلمانان دي چي په بدر کي يې د دې ورور، پلار او اکا ور و وژل او اوس مکه ور تسليم سي، دا کار يې هيڅ نه ؤ خوښ او په قهر سوه، ابوسفيان يې تر ږيره ونيوی او پر نورو مشرانو يې ناري کړه: مکه مه ورتسليموی، خو ابوسفيان وايي: يا ور تسليم يې کړی والله تاسي ټوله وژني، هند چي ډيره په قهر او غضب کي وه ويل: ابوسفيان و وژنی دغه احمق، چاغ او پنډ وايي تسليم سی، دئ و وژنی دا ډير بد مشر دی، د دې پر ځای چي پر جنګ مو دلاوره کړي دئ مو په تسليمېدلو امر کوي؟

ابوسفيان و ويل: هوښيار اوسی چي د دې په خبرو مغروره نه سی والله ټول قريش وژني، ما په خپلو سترګو وليدل بني سُلَيم، تميم، خُزاعه، فلانی او فلانی قبيلې مي ټوله وليدې چي را رهي دي، والله که يې يوازي انصار او مهاجرين را وستل هيڅوک د هغو قوت او طاقت نه لري، قريشو ويل: چاره څه ده؟ ويل تسليم سی، ويل څنګه تسليم سو؟ ابوسفيان ويل: که څوک د ابوسفيان کور ته ننوتل په امان دي، قريشو ويل: خدای دي خوار که موږ ستا په کورکي ځايېږو؟ چي ستا په کور ننوزو، ابوسفيان ويل: که څوک مسجد الحرام ته ننوتل هغه هم په امان دي.

قريشو ويل: يا اباسفيان! په مسجد کي هم نه ځايېږو، ابوسفيان ويل: که چا د خپل کور دروازه په ځان پسي وتړل هغه هم په امان دي، قريشو ويل: هو دا عامه عفوه ده، نو ټوله مخ پر خپلو کورو رهي سوه، خپل اهل او اولادونه سره را ټولوي او په کورو ننوزي دروازې په ځانو پسي تړي، ويل: چي څوک مو دباندي او پر لارو و نه ليدل سي ځکه

وژل کيږي، اوس نو د مکې مکرمې اهل او اوسېدونکو د تسليمېدلو نيت وکړی.

خو هلته د قريشو او مکې مکرمې ځينو بېباکه او مغروره خلکو دا إراده وکړه چې موږ د مسلمانانو سره جنګيږو، نو ځيني اوباش او لُچک خلک د عِکرمه بن أبي جهل، صفوان بن اُميه، سهيل بن عَمرو، حارث بن عبيد الله، حارث بن هشام، عبدالله بن ربيعه او نورو مشرانو سره يو ځای سوه ويل: که قريش کاميابه سوه خو موږ د دوی سره يو او که قريش مغلوبه سوه هر څه چې بيا مسلمانانو غوښتل هغسې به ور سره وکړو، دغه خلک په خندمه کې سره يو ځای سوه او د مسلمانانو سره د جنګ کولو إراده لري، په دغه ډله کې د بنو بکر د قبيلې يو سړئ هم ؤ چې حماس بن قيس نومېدی، دغه سړي په خپل کورکې اسلحه سره برابرول او يو ځای کول، ښځې يې ورته وويل: دغه اسلحه د څه شي دپاره يو ځای کوې؟ ده ويل: د محمّد او د هغه د اصحابو د جنګ دپاره، ښځې يې ورته ويل: په والله د محمّد او د هغه د اصحابو مخ ته هيڅوک او هيڅ شئ نه سي درېدلای، ده ويل: والله زما دا اميد دی چې زه به د هغو څخه ځيني ستا نوکران کړم (يعني: بنديان به يې ونيسو او زموږ مريان به وي) دغه سړئ هم په هغه کسانو کې ؤ چې د مسلمانانو د جنګ دپاره د قريشو سره يو ځای سوي وه.

(په ياد يې ولری د دغه سړي چې نوم يې حماس دی پاته قصه به لږوروسته درته بيان سي)

د دغه سرکښو قريشو د دغه کوچني لښکر غړي سره را ټول سوه او په هغه حصه کې ولاړ دي چې له هغه طرفه د خالد بن وليد رضي الله عنه لښکر راځي، هلته بيا رسول الله ﷺ د مکې مکرمې پر څلورو اطرافو لښکر را رهي کړی، يعني: لښکر يې پرڅلورو حصو ووېشی چې مکې مکرمې ته د څلورو لارو څخه ور داخل سي، په هغه اول تقسيم کې چې لښکر پر پنځو حصو وېشل سوی ؤ هلته لښکر د جنګ دپاره تيار ؤ، که قريشو جنګ کولای لښکر د جنګ آمادګي درلودل، مګر اوس مکې مکرمې ته داخلېدل و هغه تقسيم ته ضرورت نه لري نو يې لښکر و څلورو حصو ته و وېشی چې د لښکر د هري حصې مشران او قومندانان دغه نفر وه: خالد بن وليد، زبير بن العوام، ابو عبيده عامر بن الجراح او سعد بن عُباده رضي الله عنهم اجمعين، خو سعد بن عُباده رضي الله عنه په هغه وخت کې چې د ابوسفيان مخ ته تېرېدی هغه ته يې ويلي وه: نن ورځ د قصابی ورځ ده،

نن ورځ د مکې مکرمې حُرمت حلالیږي، نن ورځ الله جل جلاله قریش ذلیله کړه.
(یعني دا چې په مکه مکرمه کې جنګ او وژنه حرام دي خو نن ورځ جائزاو روا ګرځي)

دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، عثمان بن عفان او عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنهما و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! موږ بېریږو چې سعد بن عباده رضي الله عنه به په قریشو کې قتل او وژنه وکړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: داسې نه ده لکه دئ چې وایې بلکه نن ورځ د رحمت او مهربانۍ ورځ ده، نن ورځ داسې ورځ ده چې کعبه شریفه پکښې معظمه کیږي (ځکه د بتانو څخه خالي کېدل) په نن ورځ کې الله جل جلاله قریش معززه کوي (ځکه دا د قریشو عزت دی چې اسلام ته داخل سي) بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د سعد بن عُباده رضي الله عنه څخه دي بیرغ واخیستل سي، سعد رضي الله عنه له قومندانیه ایسته او معزول کړل سو.

مګر د دې دپاره چې په خپله سعد رضي الله عنه او انصار دغه د ده په ایسته کولو ناراضه نه سي نو یې بیرغ و قیس بن سعد بن عباده رضي الله عنه ته ورکړی چې د دغه سعد رضي الله عنه زوی ؤ، یعني: د پلار څخه واخیستل سو او زوی ته ورکول سو (دا د رسول الله ﷺ حکمت، پوهې او ښه تصرف ؤ چې د خپلو اصحاب کرامو سره یې څنګه معامله کول).

لښکر د څلورو طرفو څخه حرکت وکړی او ورته ویل سوي وه چې د خیف په منطقه کې به د جبل هند سره یو ځای کېږي چې دغه منطقه و مکې مکرمې ته نږدې وه.

او دا چې رسول الله ﷺ ولې دغه خِیف د مسلمانانو د لښکر د یو ځای کېدلو دپاره انتخاب کړی؟ په دې کې یو حکمت ؤ ځکه دا هغه ځای دی چې په پخوا کې د قریشو مشران په دغه ځای کې سره را ټول سوي وه او پر دې یې عهد او قسم کړی ؤ چې د همېش دپاره به د رسول الله ﷺ سره جنګیږو هیڅ وخت به نه تسلیمیږو او نه به صلحه ور سره کوو، خامخا به محمّد ﷺ وژنو، د قریشو دغه وعدې او قسمونه او هغه د مقاطعې او بندیز اتفاق په دغه خیف کې سوي وه او رسول الله ﷺ د دې دپاره په خیف کې واړول چې قریش هغه خپل عهد او قسمونه په هغه ځای کې مات کړي کوم چې دوی هَلَته دغه عهد او قسمونه سره کړي وه، رسول الله ﷺ د لښکر څلور سره حصې امر کړې چې ټولي د خیف په منطقه کې سره یو ځای سي.

او لښکر ته يو بل امر دا هم ؤ: چي نه به د چا سره جنګ کوی او نه به څوک وژنی بېله هغو کسانو چي جنګ در سره کوي ځکه چي موږ جنګ او وژنه نه غواړو. بېله لسو نفرو ښځه، دغه لس نفره چي مو هرچیري پیدا کړه وژنی یې که څه هم د کعبې شریفي په پوښنو ځړېږي، په هر حال کي دغه لس نفره ووژنی، په دغو لسو نفرو کي شپږ یې نارینه او څلور یې ښځي وې، چي نومونه یې په داسي ډول سره دي:

١- عِكرمه بن أبي جهل، ٢- هَبّار بن الاسود، ٣- عبدالله بن سعد بن أبي سرح، ۴- مَقيَس بن صبابه الليثي، ۵- حُويرث بن نُقيد، ٦- عبدالله بن هلال.

دغه نفر نارینه وه او د نارینه وو په نومو کي هلته د سیرت په کتابو کي لږ اختلاف سته.

او ښځي یې: ١- هند بنت عتبه چي د ابوسفیان ښځه وه، دا هم د اسلام ډېره سرسخته دښمنه وه او دا هغه څوک ده چي د اُحُد په ورځ یې د سید الشهداء سیدنا حمزه ﷺ سره هغه ظالمانه او ناوړه وضعیت وکړی.

٢- ساره، چي د عَمرو بن هشام آزاده سوې مینځه وه او دا هغه څوک ده چي د حاطب ﷺ لیک یې و قریشو ته وروړی او ونیول سوه.

٣، ۴ - فَرتَني او قرینه، چي دغه دوې مینځي وې او غزلي به یې ویلې (لکه زموږ د وطن مسلیاني) خو په غزلو کي به یې همېشه د رسول الله ﷺ او مسلمانانو ذم او بد ویل.

عِکرمه، په دې سبب په دغو لسو کسانو کي شامل ؤ چي دئ او د ده پلار د اسلام شدید او سر سخته دښمنان وه.

عبدالله بن سعد بن أبي سرح، هغه څوک دی چي مسلمان ؤ او د مسلمانانو سره په مدینه منوره کي اوسېدی او وحيِ یې لیکلې، بیا مرتد سو او مکې مکرمې ته راغلی.

د مقیَس بن صبابه، جُرم دا ؤ چي دئ کافر ؤ او ورور یې چي قیس بن صبابه نومېدی مسلمان ؤ، دغه مسلمان قیس د اُحُد په ورځ په هغه بد حال کي چي په مسلمانانو کي ګډ وډي پیښه سوه او یو له بله یې نه سره پیژندل د یوه بل مسلمان له طرفه په خطا کي و وژل سو، نو دغه کافر ورور یې مِقیس بن صبابه مدینې منورې ته ورغلی او ویل: زه مسلمان یم بیا یې د ورور دیت وغوښتی، دیت هم ورکول سو ځکه هغه مسلمان ورور یې د بل مسلمان له طرفه په خطا کي وژل سوی ؤ، پسله هغه چي

د ورور ديت يې واخيستی بيا په يوه فارغه وخت کې هغه د ورور قاتل ته ورغلی او هغه يې ووژی، يعني: ديت يې واخيستی او بيا يې غدر وکړی، تر هغه وروسته مرتد سو او مکې مکرمې ته ولاړی، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه مِقيَس هم بايد ووژل سي، که څه هم د کعبې شريفې په پوښو ځړيږي.

هَبار بن الاسود هغه څوک دی چې د رسول الله ﷺ لور زينب رضي الله عنها ته د دې د هجرت په ورځ په مخ کې و دربدی او له اوښه څخه يې لاندې وغورځول او دا پر يوه ډبره ولوېده چې د دغه لوېدلو په سبب يې هغه د نس کوچنۍ و لوېدی.

مقصد دا چې دغو لسو نفرو هر يوه داسې يو خاص او لوی جُرم درلودی چې د بخښنې وړ او لائق نه وه. د دغو اوامرو تر اورېدلو وروسته د مسلمانانو د لښکر څلورو حصو د مکې مکرمې د ښار پر طرف حرکت وکړی.

د ابو قحافه رضي الله عنه مسلمانېدل

هلته په مکه مکرمه کې د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه پلار ابو قحافه رضي الله عنه چې په سترګو هم معذوره ؤ څه يې نه ليدل د کوره ليرې را وتلی دی او پر يوه غره د خپلې کوچنۍ لمسۍ سره ولاړ دی چې حالات ويني، څرنګه چې ابو قحافه رضي الله عنه په خپله په سترګو څه نه ليدل نو به يې د دغې نجلۍ څخه پوښتنې کولې چې څه شي وينې؟ هغې ويل: يوه لويه سياهي معلوميږي، ابو قحافه رضي الله عنه ويل دا لښکر دی، پسله لږه وخته يې وويل: اوس څه شي وينې؟ نجلۍ ويل: هغه سياهي سره وېشل کيږي، ده ويل: ټولۍ ځنې جوړيږي، بيا يې ويل: اوس څه شي وينې؟ نجلۍ ويل: هغه سياهي زموږ پر طرف را رهي سوه، ابو قحافه وويل: اوس نو کور ته درځه بايد کور ته ځان ورسوو، مګر څرنګه چې ابو قحافه رضي الله عنه ډېر سپين ږيری او ضعيفه ؤ ږيره يې داسې سپينه وه لکه سپين پنبه او په عين وخت کې په سترګو هم معذوره ؤ نو پر لارې ډېر کرار تلی، کور ته نه ؤ رسېدلی چې لښکر پسې را ورسېدی او ابو قحافه رضي الله عنه يې بندي ونيوی، اول يې ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته ور وستی، هغه د اسلام په دين قناعت ورکړی او بيا يې د بيعت دپاره و رسول الله ﷺ ته ور وستی، ويل: يا رسولَ الله! دا زما پلار دی بندي يې نيولی دی

او دئ غواړي چي مسلمان سي، رسول اللهﷺ و فرمايل: شيخ ته مو تکليف ور کړی دی که دي ما ته ويلي وای زه به ورغلی وای چي بيعت يې را سره کړی وای.

تاسي د رسول اللهﷺ دغه رحمت او شفقت ته وګوری چي د خپلو اصحابو سره يې درلودی.

ابوبکر الصِدّيقؓ و ويل: يا رسولَ الله! ته د دې حقداره يې چي دئ تا ته راسي، نو ابو قحافهؓ مسلمان سو او دا د عجائبو څخه ده چي ابو قحافهؓ صحابي دی، زوی يې ابوبکرالصِدّيقؓ صحابي دی او د ابوبکر الصِدّيقؓ زامن او لوڼي د رسول اللهﷺ اصحاب دي، حتّی د ابوبکر الصِدّيقؓ لمسيان د رسول اللهﷺ اصحاب دي، چي مشهوره لمسی يې عبدالله بن زبيرؓ دی، څلور نسله ټول د رسول اللهﷺ اصحاب دي او بېله ابوبکر الصِدّيقؓ څخه بل داسي څوک نسته چي څلور نسله دي يې اصحاب وي، دا چي د يو چا څلور نسله د رسول اللهﷺ اصحاب وي دا ابدي شرف او عزت دی چي يوازي د ابوبکر الصِدّيقؓ په نصيب سوی دی.

اوس نو رسول اللهﷺ د لښکره سره مکې مکرمې ته په داسي ډول سره داخل سو چي سر يې په عجز او تواضع سره تر داسي اندازې کښته ځړولی ؤ چي د مبارکي ږيري وريښتان يې د هغه خپل بوده ځين ته رسېدل، دا د رسول اللهﷺ عجز او تواضع وه چي د خپل ربﷻ په مقابل کي يې کول، که نه په حقيقت کي دا داسي وخت وو چي په هغه کي عزت او کرامت، نصرت او کاميابي وه، مګر رسول اللهﷺ په دغسي ځای کي عجز او تواضع کول، او دغه فتحه يې د اللهﷻ له طرفه بلل اصلاً دا زموږ د پېشوا او لار ښوونکي له طرفه موږ ته درس او لار ښوونه ده چي د نصرت او کاميابۍ په وخت کي خپل ربﷻ هېر نه کړو، فخر او لويي، غرور او تکبر را څخه و نه سي، بلکه تواضع وکړو او د دغه نعمت په مقابل کي د اللهﷻ شکر آداء کړو.

رسول اللهﷺ مکې مکرمې ته ور رهي دی او په داسي لوړ آواز سره چي خلک يې اوري سورةُ الفتح وايي، د لښکر اوله حصه چي خيف ته ورسېدل هغه د زبير بن العوامؓ ډله وه منطقه يې تر تسلط لاندي راوستل خپل افراد او قوه يې شا وخوا نشر کړه او د رسول اللهﷺ دپاره يې خېمه ودرول، بيا نو سرور کائنات رسول اللهﷺ خيف ته را ورسېدی.

هلته د کافر قریشو هغه کوچنئ لښکر چې مخکې یې بیان درته وسو او د څو تنو څخه جوړ سوی ؤ کله یې دا قدرت درلودی چې د مسلمانانو په مقابل کې و دریږي، خو بیا هم کله چې خالد ﷺ د خپله لښکره سره مکې مکرمې ته داخلېدی دغه د قریشو کوچنئ لښکر یې مخ ته و دریدی، خالد ﷺ ورته و ویل: یا عِکرمه دا د الله جل جلاله رسول دی او الله جل جلاله مکه مکرمه ور فتحه کړه تاسي هم ایمان راوړی او مسلمانان سی دا ستاسي دپاره خیر دی خو هغو له اسلامه انکار وکړی، خالد ﷺ بیا ورته و ویل: خپلو کورو ته ننوزی بیا هم په امان یاست موږ کار نه در لرو، هغو د کورو ننوتل هم نه کړه قبول، خالد ﷺ ورته و ویل: رسول الله ﷺ موږ د جنګ کولو او د وژنو څخه منعه کړي یو موږ جنګ نه غواړو د لاري څخه ایسته سی پرېږدی چې موږ تېر سو، دا یې هم و نه منل، ویل: والله مکې ته به نه سی را څخه داخل مګر په توره.

خالد ﷺ ولیده چې لار بنده ده په مخ کې لښکر ورته ولاړ دی او په خبرو هم نه قانع کیږي نو خالد ﷺ پر خپل لښکر امر وکړی چې پر درځی، د مسلمانانو لښکر ور رهي سو او کفار په لار کې ولاړ دي نه ایسته کیږي نو خود جنګ شروع سو، ډېر شدید جنګ چې د دغه جنګ په نتیجه کې اته ویشت نفره کفار ووژل سوه څلیرویشت نفره د قریشو څخه وه او څلور نفره د هذیل د قبیلې هغه کسان وه چې د قریشو ملګري وه (خو د وژل سوو کسانو په شمېر کې اختلاف دی څوک یې ۱۳ یا ۱۴ نفره بولي) او د مسلمانانو څخه یو نفر هم و نه وژل سو مګر بیا هم د خالد ﷺ په لښکر کې دوه نفره په داسي ډول و وژل سوه چې هغه د لښکره څخه جلا سوي وه او پر بله لار رهي وه، چې هغه دوه نفره: کِرز بن جابر الفهري او خُنَیس بن خالد بن ربیعه وه.

کله چې کفارو دغه حال ولیدی چې قتل او وژنه په دوی کې شروع ده او د مسلمانانو څخه یې یو نفر هم نه دی وژلی نو تول وتښتېدل، عِکرمه بن أبي جهل او صفوان بن أمیه، تر مکې مکرمې دباندي وتښتېدل د مکې مکرمې ښار یې پرېښاوه، خالد بن ولید ﷺ په تښتېدلو نفرو پسي نفر ولېږل.

اول به د هغه حماس بن قیس قصه درته پوره کړم کوم چې د مسلمانانو د جنګ دپاره یې اسلحه سره یو ځای کول، دغه سړئ چې په دغه جنګ کې د مشرکانو سره ؤ

او اوس يې ماته وخوړل دا هم په تېښته خپل کورته ولاړی او خپلي ښځي ته يې په تلوار سره و ويل: دروازه وتړه، ښځي يې ورته ويل: هغه ستا خبري څه سوې چي تا ويل: په والله زما امید دی چي ځيني مسلمانان به ستا نوکران کړم؟ حماس د خپلي ښځي جواب په شعر سره و وايه او ويل:

انّک لو شَـهدتَ يَـومَ الخَندمـه اذ فرّ صـفوان و فرّ عـكرمـه

وَاستَقبَلنا بـسيوف المـسلـمه يَقطَعنَ کُـلّ سـاعدٍ وجُمجُمـه

ضرباً فلا يـسمـعُ إلاّ غَمغَـمه لهم نَهيتٌ خلفنـا و هَمهَـمه

لم تَنطقـي في اللّـوم ادنـى کلمـه

خندمه د هغه ځای نوم دی چي د خالد بن ولید ﷺ او د مشرکانو جنګ پکښي وسو، اوس دغه حماس د خپلي ښځي په جواب کي وايي: که تا د خندمې ورځ ليدلې وای چي صفوان او عِکرمه تښتېدل او زموږ په مخه د مسلمانانو داسي توري راغلې چي بازوګان او سرونه يې پرې کول، داسي وهل يې کول چي بېله غَمغمې بل شئ نه اورېدل کېدی (غمغمه) هغه آواز ته ويل کيږي چي جنګي قهرمانانو به د جنګ په وخت کي د تورو د وهلو سره کاوه،(لکه زموږ په وطن کي چي به خلکو د بُتو يا لرګو د ماتولو سره کاوه) نو حماس وايي: مسلمانانو داسي وهل کول چي بېله دغه آوازه بل شئ نه اورېدل کېدی، موږ ځغستل او زموږ تر شا د دوی را پسي هئ هئ او غُرُمبئ ؤ، نو پام کوه چي د ملامتی یوه کوچنی کلمه هم راته و نه وایې.

دا د هغه حماس د جنګ نتيجه وه چي خپلي ښځي ته يې ويل: زما دا ټينګ امید دی چي ځيني مسلمانان به ستا نوکران کړم.

خير مشرکان وتښتېدل او خالد بن وليد ﷺ په دغو تښتېدلو خلکو پسي نفر ولېږل، علي بن أبي طالب ﷺ هم په دغه تښتېدلو نفرو پسې دی او د هغو څخه يې دوه نفره تعقيب کړي دي چي یو يې عبدالله بن أبي ربيعه ؤ او بل يې حارث بن هشام ؤ، دغه دوه تښتي او علي ﷺ تر شا توره په لاس په پسې دی، هغه دوه ځغلي نه پوهيږي چي چيري ولاړ سي؟ خو هغو ته هغه نژدې کور د ام هاني ﷺ کور ؤ، ام هاني ﷺ هم د ابوطالب لور او د علي ﷺ خور ده، دغه دوه نفره د ام هاني ﷺ په کور ننوتل او

ویل: یا ام هاني! امان راکړه، هغې ویل: امان مي درکړی دی او دا دکور دروازې ته ورووتل، که ګوري یو سپور فارِس چې په زغره او اسلحه کې پټ دی په دوی پسې را رهي دی، ام هاني رضي الله عنها نه وپېژندی چې دغه سپور څوک دی، فارس ته یې وویل: ما دوی ته امان ورکړی دی، علي رضي الله عنه له خپله سره خول ایسته کړی، ښځې وپېژندی چې ورور مي دی، نو ویل: یا علي! ما دوی ته امان ورکړی دی، حضرت علي رضي الله عنه ورته وویل: یا ام هاني! دوی زموږ سره جنګ کاوه، هغې ویل: بیا هم زما په جِوار کې دي، علي رضي الله عنه وویل: والله تر هغو به د دغه کور تر دروازې را څخه و نه وزي ترڅو چې د دوی په باره کې د رسول الله ﷺ امر نه وي راغلی زه انتظار کوم چې د دوی په باره کې د رسول الله ﷺ څه إراده ده؟ دا هغه کسان دي چې د صلحې تولې لارې یې پرېښوولې او یوازې د جنګ لار یې خوښه او اختیار کړه، آیا اوس د دوی په باره کې د ام هاني جوار یا امان قبلیږي که یا؟ ام هاني رضي الله عنها وویل: زه په خپله رسول الله ﷺ ته ورځم او پوښتنه څنې کوم.

ام هاني رضي الله عنها معلومات وکړی چې رسول الله ﷺ چیرې دی؟

ورته وویل سوه چې په خیف کې دی، دا خیف ته پسې ورغله، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ په خېمه کې ؤ او غسل یې کاوه چې د فتحې یا شکر لمونځ آداء کړي، رسول الله ﷺ غسل کوي او حضرت فاطمې رضي الله عنها د رسول الله ﷺ لور پرده ورته نیولې وه پټاوه یې، ام هاني رضي الله عنها اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه، رسول الله ﷺ د پردې د شا څخه خبرې ور سره کولې، ام هاني رضي الله عنها وویل: یا رسولَ الله! حارث بن هشام او عبدالله بن أبي ربیعه ته مي امان ورکړی دی، رؤف او مهربانه رسول الله ﷺ وفرمایل: یا ام هاني! هر هغه چا ته چې تا امان ورکړی دی موږ هم امان ورکړی دی، نو هغه دوه نفره د ام هاني رضي الله عنها په جوار او امان له مرګه خلاص سوه.

دا د رسول الله ﷺ او اسلام له طرفه ښځې ته عزت او اکرام دی، تاسي وګورئ د یوې ښځې په شفاعت داسي دوه نفره چې د اسلام دښمنان او د کفارو مشران وه او د مسلمانانو سره یې بېله جنګه بله هیڅ لار نه قبلول، خو بیا هم د یوې مسلماني ښځې په امان او جوار د مرګه خلاص سوه، دا هغه درجه او عزت دی چې الله جل جلاله په

اسلام کې ښځو ته ور کړی دی.
(دنن ورځې د ښځو د حقوقو د دعوه کوونکو غرض او مقصد یوازې او یوازې د ښځې جسم او خپلې شهوانې غریزې دي، دوی ښځه نه مکرمه کړې ده او نه یې مکرمه کوي بلکه دوی د ښځو د عزت او شرف لوټماران دي، ښځې یې د ښځو د حرّیت او د ښځو د حقوقو په نامه سره دباندې را وایستلې چې دوی په خپله خوښه او په آسانۍ سره چړ پکښې وکړي او خپلې شهوانې غریزې مړې کړي)
خیر د مکې مکرمې پر ښار د مسلمانانو پوره تسلط راغلی هیڅ داسې قوت او طاقت نسته چې د مسلمانانو سره دې وجنګیږي، خالد بن ولید ﷺ د هغه خپله لښکره سره خیف ته ورسېدی، رسول الله ﷺ ورېغ کړه ویل: یا خالد! آیا ما نه وې امر کړی چې جنګ مه کوه؟ خالد ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! والله نه یې پرېښوولو لا ریې نه را کول تر څو چې جنګ ته مجبوره سوو، رسول الله ﷺ د ده عذر قبول کړی او کومه ملامتې یې نه ورته و ویل.
د هغو لسو نفرو څخه چې په مرګ محکوم سوي وه عِکرمه بن أبي جهل او صفوان بن اُمیه خو تر مکې مکرمې دباندې وتښتېدل، عبدالله بن سعد بن أبي سرح او هَبار بن الاسود دننه په مکه مکرمه کې پټ سوه، هند بنت عتبه هم پټه سوه، نو د هغو لسو نفرو څخه ځیني و وژل سوه، ځیني وتښتېدل او ځیني یې پټ سوه، هغه چې پټ سوه د هغو قصه به لږ وروسته درته بیان کړم.

رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلیږي

کله چې، حالات آرام سوه او د مکې مکرمې د فتحې ټول کارونه سرته ورسېدل، رسول الله ﷺ مسلمانان سره را ټول کړه او د کعبې شریفې پر طرف رهي سو، مهاجرین او انصار د رسول الله ﷺ پر شا وخوا ور سره رهي دي، رسول الله ﷺ مسلمانان په تکبیر ویلو امر کړه رسول الله ﷺ تکبیر وایي او مسلمانان هم د ده ﷺ سره تکبیرونه وایي، د مسلمانانو لښکر لس زره نفره د کعبې شریفې و طرف ته ور رهي دي، ځیني قریش د خپلو کورو څخه ورته ګوري او د ځینو څخه بېره تللې ده دباندې

را وتلي دي ځکه وې ليده چې مسلمانانو پر ټوله مکه مکرمه تسلط او سيطره پيدا کړه او خبره د خطر يا جنګ پېښېدلو د حالته ځخه و وتل، حتّی د مکې مکرمې ځينو مشرانو وليده چې نور نو أمن او امان دی نو را وتلي دي او ناست دي دغه منظر او حالت ته ګوري چې په دې جمله کې حارث بن هشام، هغه چې ام هاني ﷺ امان ورکړی هم ناست دی، ابوسفيان او څو نفره نور هم ناست دي، مسلمانانو ته ګوري، رسول الله ﷺ پر اوښ سپور دی و مسجد الحرام ته ور داخل سو، اول حجر اسود ته ورغلی هغه يې مسحه کړی او په طواف يې شروع وکړه (البته دغه طواف بېله احرامه او په کالو کې ؤ) رسول الله ﷺ پر اوښ سپور دی طواف کوي ځکه غواړي چې خلک يې و ويني او په ده ﷺ پسې اقتداء او متابعت يې وکړی، رسول الله ﷺ د بيت الله طواف کوي او سورة الفتح په طواف کې تلاوتوي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝﴾ څو تر دغه آيات شريف پوري ورسېدی:

﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ﴾. تر آخره.

د رسول الله ﷺ سره يوه کوچنۍ لکړه ور سره وه په دغه طواف کې چې به هر وخت د حجر اسود و محاذاة يا برابري ته ورسېدی حجر اسود به يې په دغه لکړه مسحه کړی او بيا به يې د لکړي سر مچ کړی، پسله طوافه د زَمزَم څاه ته ورغلی غواړي چې له دغه څاه څخه اوبه وڅښي، رسول الله ﷺ و فرمايل: که زه د دې څخه نه بېرېدلای چې خلک به بيا د بني هاشم سره پر دغه اوبو منازعه کوي نو ما به په خپله سلواغه اخيستې وای، يعني: که زما بېره او خوف پر دې نه وای چې سقايه به د بني هاشم د لاسه ووزي ما به په خپله اوبه را کښلي وای (او که رسول الله ﷺ په خپله اوبه راکښلي وای نو دا به زموږ دپاره سنت ګرځېدلي وای چې هر چا به په خپله اوبه را کښلای) چې په دغه صورت کې سِقايه د بني هاشم د تصرف او لاسه وتل.

رسول الله ﷺ رږغ کړه ويل: عبّاس چيري دی؟ ځکه عبّاس ﷺ د سقايې يا حاجيانو ته د اوبو ورکولو او رسولو مسؤل ؤ، نو يې هغه ته و ويل: يا عبّاس! موږ ته اوبه

را وکاږه، عباس‌رضي الله عنه د زمزم د څاه څخه د څښلو دپاره اوبه را وکښې.

بیا عباس‌رضي الله عنه د رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسول الله! ستا هغه کورته ځې چې په مکه مکرمه کې دی؟ (مقصد یې هغه کور ؤ چې رسول اللهﷺ تر هجرت د مخه ژوند پکښې کاوه، د خدیجې رضي الله عنها کور) رسول اللهﷺ و فرمایل: آیا عُقیل مورږ ته کور را پرې ایښی دی؟ عقیل د ابوطالب زوی ؤ کله چې رسول اللهﷺ د مکې مکرمې څخه هجرت وکړی او بیا د دهﷺ لونو هجرت وکړی کور خالي پاته سو څوک نه پکښې اوسېدل، څو کاله پر دغه حال پاته ؤ بیا نو عُقیل هغه د رسول اللهﷺ کور خرڅ کړی او قېمت یې هم ده واخیستی، نو د رسول اللهﷺ مقصد دا ؤ چې کور خرڅ سوی دی او د دهﷺ د کورنۍ څخه یو چا خرڅ کړی دی چې هغه عُقیل او د رسول اللهﷺ د اکا زوی ؤ، نو ویل اوس نه سم کولای چې سړي ته ورسم او و وایم دا زما کور دی، رسول اللهﷺ نولس ورځې په مکه مکرمه کې پاته سو او په خېمه کې اوسېدی ځکه کور یې نه درلودی چې پکښې واوسېږي.

بیا نو رسول اللهﷺ امر وکړی چې قریش دې را ووزي او را دې سي، قریش را و وتل او د کعبې شریفې سره ور ته را ټول سوه، رسول اللهﷺ د صفا غونډۍ ته وختی او ډېره عظیمه خطبه یې و ویل، د الله جل جلاله حمد، مجد او عظمت یې و وایه، د الله جل جلاله ثناء او صفت یې وکړی، پر خپل ځان یې درورد و وایه بیا یې د اسلام د احکامو په بیانولو شروع وکړه، هغه د جاهلیت عادات او کارونه لکه شرک، قتل او قتال، د وینو تویول یې لغوه کړه، په دغه ځای کې یې سود او ربا حرام کړه او وې فرمایل: د جاهلیت ټول کارونه زما تر پښو لاندي دي (یعني: عبث او بېهوده کارونه دي) تر دې وروسته نه اعتبار لري او نه عمل په کیږي، اوس اسلام او د هغه احکام د اعتبار وړ او د عمل قابل دي، اسلام او د هغه احکام پر خلکو آمر دي، د جاهلیت ټول عادات او رسومات، رواجونه او کارونه لغوه دي بېله سِدانې، سِقایې، او رفادې، یعني: د بیت الله الحرام اهتمام او غم خوردني، چې دغه ته سِدانه ویل کېده او د حاجیانو د اوبو او خوړو خدمت چې دغه ته سقایه او رِفاده ویل کېده، دغه کارونه پر خپل ځای پاته دي، د دغو دوو کارو فخر او شرف پر خپل ځای محفوظ او باقي

دی ځکه دغه لوی او مهم کار ؤ، خدمت او سخا پکښې وه مګر د جاهلیت نور ټول کارونه او په هغو سره فخر کول رسول الله ﷺ لغوه کړه.

بیا یې قریشو ته هغه خپله مشهوره جمله وویل او ووې فرمایل:

«یا معشرَ القریش! مَا تَرَونَ أنّي فَاعِلٌ بِکُم؟»

اې قریشو! څه فکر کوی چې زه به ستاسي سره څه وکړم؟ هغو وویل: د خیر امید مو دی مهربانه ورور او مهربانه وراره یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه تاسي ته داسي وایم لکه یوسُف علیه السلام چې خپلو ورونو ته و ویل: «لاَ تَثرِیبَ عَلَیکُمُ الیَوم» زما له طرفه نن پر تاسي هیڅ ملامتي نسته ورځی تاسي آزاد یاست، یعني: زما د جزاء څخه عفوه یاست، رسول الله ﷺ ټول اهل مکې ته عفوه وکړه او ټول یې معاف کړه.

ستاسي خو د قریشو هغه بد عملونه، بندیز، جنګونه، آزارونه، ټول په یاد دي چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مقابل کي یې کړي وه، مګر نن ورځ د بدلې او انتقام پر ځای رؤف او رحیم رسول الله ﷺ د مکې مکرمې ټولو اوسېدونکو ته عامه عفوه کوي.

اوس چې رسول الله ﷺ دلته په مکه مکرمه کي دی په مکه مکرمه کي پوره أمن او امان دی د مسلمانانو لښکر موجود دی، رسول الله ﷺ دلې دی او د خلکو په منځ کي ګرځي خوک د دین او اسلام پوښتني ځني کوي څوک ستړې مسې ور سره کوي څوک یې د حال او احوال پوښتنه کوي، اسلام پر مکه مکرمه پوره مسلط دی په دغه وخت کي یوه واقعه پېښه سوه، هغه دا چې یو نفر چې فُضاله بن عُمیر اللیثي نومېدی، دغه سړي د رسول الله ﷺ د وژلو إراده درلودل، یو خنجر یې د ځان سره پټ کړی دی او غواړي چې رسول الله ﷺ په و وهي، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ پر کعبه شریفه طواف کاوه او فضاله په ډېره آرامي سره د رسول الله ﷺ پر طرف ور رهي دی، کله چې رسول الله ﷺ ته ور نژدې سو رسول الله ﷺ ورته و ویل: فُضاله یې؟ ده ویل: هو یا رسولَ الله! فضاله یم، رسول الله ﷺ و فرمایل: د ځان سره دي څه خبري کولې؟ هغه ویل: یا رسولَ الله! د الله ذکر مي کاوه، رسول الله ﷺ ورته وخندل (د ده په نیت خبر ؤ) او ویل: یا فُضاله! د الله څخه مغفرت و غواړه، هغه ویل: استغفر الله، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس د فضاله پر ځیګر کښېښاوه او ویل:

د الله څخه مغفرت وغواړه، فضاله وويل: استغفر الله، رسول اللهﷺ خپل مبارک لاس ځني را پورته کړی، فُضاله وايي: د مخه ترديې چي رسول اللهﷺ لاس رابانديې کښېږدي د مځکي پر مخ مي د هيچا سره دومره عداوت نه درلودی لکه د دهﷺ سره، خو لاس يې لا نه ؤ را څخه پورته کړی چي د اللهﷻ په ټولو مخلوقاتو کي داسي شئ نه ؤ چي تر دهﷺ دي ما ته خوښ او ګران وي، يعني: په دغه يوه لحظه کي رسول اللهﷺ تر ټولو مخلوقاتو او موجوداتو ما ته ګران او محبوب وګرځېدی.

دا هم د رسول اللهﷺ يوه معجزه ده چي دلته ښکاره سوه.

کله چي فضاله د دې ځای څخه رهي سو او خپل کور ته ځي هلته په لار کي يوه ښځه وه چي فضاله د هغې سره ناوړه تعلقات درلودل او کله کله به د هغې ملاقات ته ورتلی، هغې ښځي وليدی او ويل: راسه چي خبري اتري سره وکړو، فضاله د هغې ښځي غوښتنه په بيتو يا اشعارو سره وررد کړه، څرنګه چي هغه بيتونه په عربي دي زه به يې ترجمه درته را نقل کړم، فضاله وايي: دې ماته و ويل: راسه چي مجلس او خبري سره وکړو، ما ويل: يا! دغه کار الله او اسلام پر ما منعه کړی دی، که ما محمّدﷺ او د ده ډله د فتحي په ورځ نه وای ليدلي چي بتان يې ماتول زه به درغلی وای، مګر د الله دين مي د ورځي په مثل روښانه و ليدی او شرک دومره تاريک دی چي تاريکۍ پټوي، يعني: تر تاريکيو لا تاريک دی، نو فضاله د هغې ښځي غوښتنه نه کړه قبوله.

اوس نو ځيني خلک لمنځونه کوي ځيني طوافونه کوي رسول اللهﷺ ناست دی او اصحاب کرام شا وخوا پر را ګرځېدلي دي، داسي معلومېږي لکه د ځوارلسم سپوږمۍ چي په شپول يا هاله کي وي او بيا رسول اللهﷺ ولاړ سو د خلکو په منځ کي ګرځي، هلته ابوسفيان يو ځای ناست دی په فکر او چرت کي ډوب دی په دغه حالاتو کي فکر وهي او د ځان سره وايي: اوس چي مکه مکرمه تسليم سوه زه بايد څه وکړم؟ اوس څنګه کولای سم چي اهل مکه او قريش سره را ټول کړم او د ځينو عربو څخه مرسته وغواړم بيا يو لښکر جوړ کم او د مسلمانانو سره و جنګېږم.

ابوسفيان په دغه فکر کي غمجن ناست دی د ځان سره نقشې جوړوي چي څنګه به په دې کار کي کامیابه او موفق سم؟ په خپل فکر کي ډوب دی چي پر اوږه يې

يو لاس کښېښوول سو، ده چي مخ ور واړاوه او ورته ويې کتل رسول اللهﷺ ور ته ولاړ دی او ورته ويې ويل: يا اباسفيان! هغه وخت به دي نو الله جل جلاله وشرموي.
يعني: که ته لښکر سره راټول کړې نو به دي الله جل جلاله ذليله کړي، ابوسفيان وايي دلته مي نو اسلام زړه ته داخل سو، ځوک دی چي د زړه په حال خبرېږي؟ دیﷺ څنګه پوه سو چي زه د څه شي په باره کي فکر کوم؟

حضرت بلال رضي الله عنه پر کعبه شريفه آذان کوي

وروسته عُتاب بن اُسيد، ابوسفيان او حارث بن هشام د قريشو دغه درې نفره سرداران سره ناست دي او مسلمانانو ته ګوري چي څنګه پر مکه مکرمه غالبه او فاتح سوه؟ هلته د لمانځه وخت سو رسول اللهﷺ بلال رضي الله عنه امر کړی چي لوړ کعبې شريفي ته وخېژه او آذان وکړه، بلال رضي الله عنه لوړ وختی او په آذان کولو يې شروع وکړه، عُتاب بن اُسيد و ويل: الله د اُسيد سره ښه وکړه چي دغه مرئ يې نه وليدی چي لوړ پر کعبه آذان کوي او هغه څه واوري چي دئ يې په قهر کاوه، حارث بن هشام و ويل: مګر زه په والله که پوه سم چي دغه دين حق دی متابعت به يې وکړم، ابوسفيان چپه خوله ناست دی څه نه وايي، ځکه ده ته لږ وخت د مخه د رسول اللهﷺ سره هغه قصه پېښه سوه چي د ده د زړه حال يې ورته و وايه، خو وروسته يې و ويل: زه والله هيڅ نه وايم که ما يو څه و ويل په والله دغه شګه به دهﷺ ته هغه حال و وايي(يوه کوچنۍ ډبره يې په لاس کي وه و هغې ته يې اشاره وکړه) ويل دغه شګه به حال ورته و وايي، پسله لږه وخته رسول اللهﷺ دغه د دوی په منطقه کي تېرېدی نو دوی ته ور وګرځېدی او وې فرمايل: زه په هغه شي خبرسوم چي تاسي سره ويل، يا عُتاب! الله د اُسيد سره ښه وکړه چي دغه مرئ يې نه وليدی چي سر ببره پر کعبه آذان کوي، يا حارث! که ته پوه سې چي دغه دين حق دی متابعت به يې وکړې، يا ابا سفيان که تا يو څه و ويل هغه خبره به دغه شګه ما ته وکړي، ابوسفيان وايي: دلته مي نو اسلام پوره وزړه ته ننوتی او زما په زړه کي يې ځای ونيوی دا مي يقين سو چي محمّدﷺ رسول الله دی، ځکه د زړه حال هم نه ځني پټېږي، عُتاب او حارث و ويل: موږ شاهدي آداء

کوو چې ته رسول الله یې، والله، په دغو خبرو هیڅوک نه ؤ خبر او نه څوک زموږ سره وه چې موږ و وایو هغه نفر ته خبر کړې، یا هغه نفر دغه حال تا ته در ورساوه، نو بېشکه ته رسول الله یې او هغه اللهﷻ په دغه حال خبر کړې.

د بتانو ماتول

وروسته رسول اللهﷺ په داسې حال کې چې قریش او نور خلک سره را ټول وه پر اوښه سپور سو او خلک یې امر کړه چې د کعبې شریفې څخه لیرې سی، خلک لیرې سوه او ورته ګوري چې اوس رسول اللهﷺ څه کوي، رسول اللهﷺ یوازې پر کعبه شریفه طواف کوي او یوه کوچنۍ لکړه یې په لاس کې ده.

د کعبې شریفې پر شا وخوا درې سوه او شپېته بتان پراته وه چې تر دغه وخته پورې موجود وه، رسول اللهﷺ په لوړ آواز د سورةُ الإسراء (۸۱) نمبر آیات وایې:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾﴾.

دغه آیات شریف وایې او د هغو موجودو بتانو څخه و یوه یوه بت ته اشاره کوي، د دغه وخت او حال حاضر خلک وایې: بېله دې چې رسول اللهﷺ دغه بت لمس کړي (یعني: لاس یا لکړه ځنې ومنبلوي) فقط چې په لکړه سره به یې اشاره ورته وکړه هغه بت به چپه سو، که به یې بت ته د شا له طرفه اشاره وکړه هغه بت به پړمخې د مخ پر طرف و لوېدی او که به یې د مخ له طرفه اشاره ورته وکړه بت به پر شا ستونې ستخ غځار سو، فقط د رسول اللهﷺ په یوه اشاره بېله لمسه یا لاس ور وړلو بتان چپه کېدل، خلک او قریش ورته ګوري چې د دوی آلهه یا خدایان دغسې یو په بل پسې چپه کیږي او ماتیږي، رسول اللهﷺ دغه آیات شریف په تکرار سره وایې:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾﴾. [الإسراء: ۸۱]

او د سورة سبأ (۴۹) نمبر آیات شریف هم ور سره وایې:

﴿قُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ ٱلْبَٰطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾﴾. [سبأ: ۴۹]

رسول اللهﷺ یوه یوه بت ته اشاره کوي او هغه لوېږي، دا د مشرکانو هغه باطل

آلهه یا خدایان وه چې په سوو کلو یې عبادت سوی ؤ او اوس یو په بل پسې لوېږي او ماتېږي، حاضرین وایي: عجبه خو دا وه: هر بت چې به غځار سو توټه توټه به سو. کوچنۍ کوچنۍ ډېري به سو هیڅ ځای یا هیڅ شئ یې روغ نه پاته کېدی حتّی لویه ډېره لا نه پکښې پاته کېدل، ښه مثال یې د اوس ناشکن لوښي یا ګلاسونه دي چې مات سي توک توک او رېزه رېزه سي، د دغو بتانو هم دغه حال ؤ.

رسول الله ﷺ ټول بتان مات کړه ښله هُبله ځخه چې هغه یې آخر ته پرېښاوه، هُبل هغه تر ټولو لوی بت، د بتانو معظم او د مشرکانو د آلهه یا خدایانو رئیس ؤ، دغه هُبل ډېر لوی بت ؤ چې لوړ په ځنځیرانو تړل سوی ؤ او لاندي بیا پر مځکه په اوسپنه ټینګ او ثابت سوی ؤ چې له ځایه ښخه یې حرکت نه کاوه، رسول الله ﷺ ورغلی او دغه هُبل یې په سترګو کي واهه او ویل یې:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَـٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَـٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ۝٨١﴾.

دلته نو هبل په ښورېدو سو په حرکت کي سو لکه زلزله چې پر کیږي، رسول الله ﷺ یې په سترګو کي وهي او آیات شریف وایي، هُبل ښوري، څرنګه چې پر مځکه په اوسپنه ټینګ سوی ؤ په یوه وار نه سو غځار خو په دغه حرکتو کي لکه یو څوک چې یې ښوروي آخر غځار سو او پر مځکه ولوېدی.

هُبل، څرنګه چې ډېر لوی او غټ بت ؤ مات خو سو مګر لویي لویي ډېري سو، داسي نه سو لکه هغه نور چې کوچنۍ کوچنۍ ټوټې به سوه، رسول الله ﷺ اصحاب کرام امر کړه چې نور یې هم مات کړی، هغه هم ور ولاړ سوه او هُبل یې ټوټه ټوټه کړی، دغه بت د هغو خلکو په لاس مات سو چې یو وخت یې د دغه بت عبادت کاوه او إله یې باله، قریش خپلو آلهه او خدایانو ته ګوري چې ټوټه ټوټه سوه نو یې اسلام زړو ته داخل سو ځکه هغه باطل آلهه یا خدایان خو یې ټول تباه او برباد سوه او د هغو بې وسي هم ور معلومه سوه.

د بتانو اوله او شروع هغه وه چې د عَمرو بن لُحی په واسطه و جزیرةُ العرب ته راوړل سوه او دا یې د خیر البشر سرورکائنات محمّد مصطفٰی ﷺ پر لاس آخر او انتهاء وه، نو د بتانو عبادت چې د عَمرو بن لُحی په واسطه سره شروع سوی ؤ

د رسول الله ﷺ په واسطه په دغه قسم سره پای ته ورسېدی.
بیا نو رسول الله ﷺ إراده وکړه چي دننه کعبې شريفي ته ورسي، عثمان بن طلحه رضي الله عنه ته يې نفر ور ولېږی، د عثمان بن طلحه رضي الله عنه د مسلمانېدلو قصه مخ کي درته بیان سوې ده چي د عَمرو بن العاص او خالد بن وليد رضي الله عنهما سره مسلمان سو او د هغو سره يې يو ځای هجرت وکړی او د کعبې شريفي تصرف او کِلی د دغه عثمان رضي الله عنه د کورنيه سره وې، نو رسول الله ﷺ و دغه عثمان ته نفر ور ولېږی چي يا عثمان! د بني شيبه ځخه کلی را وړه، بني شيبه د عبدالدار اولاده ده او د دغه عثمان بن طلحه رضي الله عنه کورنی او خاندان دی، ځرنګه چي د کعبې شريفي کلی د دوی سره وې نو د دوی بې اجازې وکعبې شريفي ته څوک نه سوای داخلېدلای.
عثمان بن طلحه رضي الله عنه ولاړی چي کلی را وړي، ځرنګه چي کلی د ده د مور سُلافه بنت سعد بن سُميه سره وې نو خپلي مور ته ورغلی او کلی يې ځني وغوښتې مور يې ورته و ويل: يا عثمان! ستا هغه قصه نه ده په ياد چي ستا تر مسلمانېدلو د مخه ستا او د محمّد ﷺ په منځ کي پېښه سوه؟
هغه قصه مخ کي بيان سوې ده چي د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه يوه ورځ رسول الله ﷺ د عثمان بن طلحه ځخه وغوښتل چي کعبې شريفي ته مي داخل کړه، ځرنګه چي هغه وخت عثمان پر کفر او شرک ؤ نو ويل: والله کعبې ته به نه سې را ځخه داخل، رسول الله ﷺ بيا ورته و ويل: يا عثمان! کعبې ته مي داخل کړه عثمان ويل: والله هيڅکله به نه سې داخل، رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا عثمان! کعبې ته مي د مخه ترهغه داخل کړه چي بيا کلی زما په لاس کي وي او هغه چاته يې ورکړم چي زما خوښه وي (يعني: کلی ستا د لاسه ځخه وزي او زما لاس ته راځي) عثمان ويل: والله که دکعبې کلی ستا په لاس کي سوې هغه وخت نو زما دپاره د مځکي تر مخ د مځکي نس ښه او بهتر دی. (يعني: هغه وخت نو زما دپاره مرګ تر ژوند ښه دی) خو سبحان الله! دغه ده هغه ورځ راغله مګر عثمان رضي الله عنه مسلمان سوی دی او مور يې دغه قصه ور په ياد کړه، ويل: که زه کلی درکړم ته يې محمّد ﷺ ته ورکوې او هغه درته ويلي وه چي کلی د ده ﷺ لاس ته ورځي او هغه چا ته به يې ورکړي چي

د ده خوښه وي، عثمان و ویل: که څه هم داسي وي دا رسول الله دی او خامخا یې باید د امر اطاعت وسي کلی را کړه، مور یې کلی واخیستې او په خپلو اغوستو کالو کې یې پټې کړې، ویل: والله نه کلی درکوم او نه به یې درکړم، دغه کلی ستا! ستا د پلار او بني عبدالدار شرف دی هیڅکله یې نه درکوم، عثمان بن طلحه رضي الله عنه کوښښ کوي چې مور قانع کړي وایي: کلی را کړه چې رسول الله ﷺ ته یې ور وړم.

هلته رسول الله ﷺ په انتظار دی او عثمان وځنډېدی ځکه مور یې نه راضي کېږي چې کلی ورکړي، دلته نو رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّیق او عمر فاروق رضي الله عنهما پسي ور ولېږل چې ورسی کلی را وړی، دوی هم د عثمان رضي الله عنه کورته پسي ورغله حضرت عمر رضي الله عنه په ډېر قوت سره دروازه وټکول او ناري یې کړه: یا عثمان! کلي دي څه کړه؟ رسول الله ﷺ په انتظار دی او ته وځنډېدې، د عثمان بن طلحه رضي الله عنه مور د ډېري بیري څخه رېږدېدل کلي یې د کالو څخه را وایستل او عثمان رضي الله عنه ته یې ورکړه ویل: چې په زور یې اخلي تر هغه دا ښه ده چې په رضاء یې درکړم، عثمان رضي الله عنه کلي واخیسته او رسول الله ﷺ ته یې ور وړه، ټول قریش ورته ګوري! د عبدالدار د اولادې شرف او عزت په دغه کلي کي دی او اوس یې دغه خپل شرف د رسول الله ﷺ په لاس کي کېښناوه، رسول الله ﷺ پوهېږي چې د عثمان رضي الله عنه هغه پخوانۍ قصه په یاد ده او هغه قصه په خلکو کي مشهوره هم وه، خیر رسول الله ﷺ د کعبې شریفي دروازه خلاصه کړه وې لیده چې مشرکانو دننه په کعبه شریفه کي بتان رسم کړي دي چې په هغه جمله کي یې د ابراهیم علیه السلام او اسماعیل علیه السلام عکسونه هم رسم کړي وه او پر داسي شکل یې رسم کړي وه چې غشي یا ازلام یې تقسیمول، رسول الله ﷺ و فرمایل:

«قَاتَلَهُمُ اللهُ فَعَلُوا بِشَيخِنَا هٰذا، واللهِ مَا استَقسَمَ بِالأَزلَامِ قَط»

ژباړه: الله دي دغه رسم کوونکي و وژني، زمونږ د شیخ سره یې داسي عمل کړی دی، په والله هغو هیڅکله ازلام (غشي) نه دي تقسیم کړي.

رسول الله ﷺ په کعبه شریفه کي د کوترې یوه مجسمه ولیدل چې د لرګي څخه جوړه سوې وه، هغه مجسمه یې په خپل مبارک لاس ماته کړه، نور نو رسول الله ﷺ کعبې شریفي ته نه ور ننوتی بلکه ځیني اصحاب کرام یې امر کړه چې کعبې شریفي ته

ور ننوزي او هغه رسمونه چي په کعبه شریفه کي دي پاک او زایل کړي، هغه رسمونه پاک کړل سوه بیا نو رسول الله ﷺ کعبې شریفي ته دننه ورغلی خو بیا هم د ابراهیم علیه السلام د رسم څه آثار او علامې پاته وې، رسول الله ﷺ هغه د رسمو پاته علامې په خپل مبارک کالي په خپله د دې دپاره مسلې چي پوره پاکي سي.

اوس چي دننه کعبه شریفه د بتانو د رسمو څخه پوره پاکه سوه رسول الله ﷺ ور ننوتی او دروازه یې په ځان پسي وتړل، په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ سره دننه په کعبه شریفه کي بېله بلال او اسامه رضي الله عنهما څخه بل څوک نه وه ور سره. رسول الله ﷺ دننه په کعبه شریفه کي په دغه مبارک ځای او مبارک وخت کي دوه رکعاته لمونځ آداء کړی، د لمانځه د آداء کولو په وخت کي یې مخ هغه دېوال ته ؤ چي پر دروازه مخامخ دی او د دېوال څخه یونیم متر لیري ولاړ ؤ، په هغه وخت کي د کعبې شریفي چت پر شپږو عمودو یا پایو ولاړ ؤ (یعني: دننه په کعبه شریفه کي شپږ عموده وه) او رسول الله ﷺ په داسي ځای کي لمونځ آداء کړی چي یو عمود یې راسته طرف ته ؤ او دوه عموده یې چپه طرف ته وه او درې عموده یې تر شا وه، د لمانځه تر آداء کولو وروسته رسول الله ﷺ دننه په کعبه شریفه کي شا وخوا وګرځېدی تکبیر او تهلیل یې و وایه او بیا یې دروازه خلاصه کړه، قریش ټول دباندي په انتظار ولاړ دي چي اوس رسول الله ﷺ څه کوي او څه به وکړي؟ رسول الله ﷺ د کعبې شریفي د دروازې پر دوو چارچوبو لاسونه کښېښوول او وې فرمایل:

﴿لا إله إلا الله وحده لا شريک له، صدق وعدَه، و نصر عبدَه، و هزم الأحزاب وحدهُ﴾.

یا معشر القریش! الله جل جلاله ستاسي د جاهلیت فخرونه او په پلرو سره ځانونه لوی بلل ایسته کړه، ټول انسانان د آدم علیه السلام څخه دي او آدم علیه السلام د خاورو څخه دی او بیا یې د سورةُ الحُجُرات (۱۳) نمبر آیات تلاوت کړی چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ﴿١٣﴾﴾.

ژباړه: اې خلکو! بېشکه چي موږ، تاسي ټوله د یوه سړي او یوې ښځي څخه

پيدا کړي ياست (چې آدم علیه السلام او حواء دي) او موږ تاسي د دې دپاره فرقې او قبيلې ګرځولي ياست چې يو د بل سره و پېژنئ، بېشکه چې په نېز د الله جل جلاله معزز او مکرم هغه څوک دئ چې په تاسي کې ډېر متقي او د ښو اخلاقو خاوند وي.

ورونو! د نن ورځې د حالاتو او د هغو بېځايه فخرو چې په قوم يا وطن سره فخر کېږي د حقيقت د ښکاره کولو دپاره به د دغه آيات شريف لږ تفسير بيان کړل سي:

نن ورځ چې يو څوک د يو چا غيبت کوي يا يې بد وايي او د نورو خلکو په عيبو پسې ګرځي او بيا د هغو عيبونه بيانوي، د دې ټولو منشأ او اساس کبر او غرور دئ، هغه انسان چې خپل ځان تر نورو لوړ بولي او نورو ته د حقارت په سترګه ګوري هغه دغه کارونه کوي، مګر الله جل جلاله موږ ته دا را وښوول چې يوه انسان لره نه ښايي چې په خپل اصل او نسب، عزت او لويي، مال او دارايي مغروره سي او فخر په وکړي، بلکه انسان بايد پوه سي چې د انسان دپاره اصلي او اساسي عزت او محترم والی په دې کې دئ چې ښه عمل او ښه اخلاق ولري او همېشه د الله جل جلاله څخه وبېرېږي.

په ښو اخلاقو او تقوىٰ سره يو انسان د الله جل جلاله په دربارکي معزز، محترم او مکرم کېدلای سي، د نسب او قوميت اصلي حقيقت دا دئ چې ټول انسانان د آدم او حواء څخه پيدا سوي دي، سيادت او حضرتوالی، صاحبزاده او آخندزاده، عثماني او فاروقي، صديقي او انصاري، هاشمي او قريشي، شيخي او خاني او نور ټول دغسې د تعريف او ستايني الفاظ لکه دُرانئ او فلانئ زی، دغه ټول د ښه علم او ښه عمل، د ښو اخلاقو او ښې معاملې، د تقوىٰ او پرهېزګارۍ په مقابل کي هيڅ هم نه دي.

دغه خانداني صفتونه او ستايني فقط د دې دپاره دي چې خلک په وپېژندل سي، بېله دغه پېژندګلوۍ بل قدر او قېمت نه لري، د انسان اصلي قدر او قېمت په دې کي دئ: چې متقي او پرهېزګار، عالم او د پوهې خاوند وي، هو، هلته داسي کسان سته چې الله جل جلاله په يوه شريفه او معززه کورنۍ کي پيدا کړي وي، دا يو داسي شرف دئ چې د الله جل جلاله له طرفه و انسان ته ورکول کېږي، د دې مثال داسي دئ لکه ځيني کسان چې الله جل جلاله خوبصورته او ښايسته جوړ کړي وي، خو يوازي هغه ښايست د فخر او ناز وړ نه دئ او نه د يوه انسان د کمال دپاره دغه ښايست معيار اېښوول

کېدلای سي او نه دغه ښايسته انسان دا حق لري چي د خپل ښايست په سبب دي نورو ته په سپکه سترګه وګوري، هو، د دغه نعمت که ښايست دی او که په ښه کورنۍ کي پيدا سوی دی شکر دي آداء کړي، چي الله جل جلاله دغه نعمت ده ته ښېله د ده د اختياره او ښېله د ده د تصرفه څخه ورکړی دی، خو د شکر يو اساسي شرط دا دی چي په دغه نعمت سره پر نورو فخر او غرور و نه کړي او دغه نعمت بايد په بد اخلاقيو او بدو خويو سره خراب نه کړي، مقصد دا چي د مجد او شرف، د عزت او فضيلت اصلي معيار نسب نه دی بلکه علم او تقوٰی، ښه اخلاق او پاک ژوند د عزت او فضيلت معيار بلل کيږي او متقي سړئ هيڅکله نورو انسانانو ته په سپکه سترګه نه ګوري.

(دا هم د رسول الله ﷺ يوه خطبه وه چي په دغه ځای کي يې وفرمايل)

پسله هغه چي رسول الله ﷺ دکعبې شريفي څخه راووتی راغلی په مسجد الحرام کي کښېنستی او د کعبې شريفي کَلي يې په لاس کي ده، عبّاس بن عبدالمطلب رضي الله عنه ډير ژر ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! سقايه او رفاده او دکعبې شريفي کِلی دا ټوله شرف ما ته راکړه سِقايه او رِفاده خو د عبّاس رضي الله عنه په لاس کي وه، که اوس دَ کعبې شريفي کلی هم ورکول سي نو د کعبې شريفي ټول شرف د ده سو، څکه يې د رسول الله ﷺ څخه کلی هم وغوښتې، رسول الله ﷺ و فرمايل: عثمان بن طلحه چيري دی؟ عثمان رضي الله عنه حاضر سو، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عثمان! دغه دي کلی دي «اليومُ يومُ بِرٍّ و وفاء. اليومُ يومُ بِرٍّ ووفاء» واخلی د عبدالدار اولادې! د شيبه اولادې! او تر ابده يې واخلی د قيامت تر ورځي دغه کلی ستاسي دي، ستاسي څخه به يې څوک وا نه خلي مګر ظالم، الله جل جلاله تاسي د ده پر بيته امينان کړي ياست کوم شئ چي د دغي بيتې څخه تاسي ته در رسيږي په ښه طريقه سره يې خوری.

نو څکه د کعبې شريفي کلی تر نن ورځي پوري د بني شيبه څخه دي، دوی دي چي د کعبې شريفي دروازه خلاصوي، ښېله اجازې څخه د بني شيبه نه پاچا او نه رئيس او نه بل د عزت خاوند کعبې شريفي ته ننوتلای سي، دغه تولّی د رسول الله ﷺ په امر سره د دوی ده او که چا څني واخيستل هغه څوک د رسول الله ﷺ په شاهدي سره ظالم دی.

مګر کله چي رسول اللهﷺ په کعبه شریفه کي لمونځ آداء کړی او بیا را و وتی، سمدستي عبدالله بن عمر بن الخطابؓ کعبې شریفي ته ور ننوتی او د بلالؓ څخه یې پوښتنه وکړه چي رسول اللهﷺ پرکوم ځای لمونځ آداء کړی؟ ځکه عبدالله بن عمرؓ د رسول اللهﷺ پر متابعت ډیر حریص ؤ هرکار چي به رسول اللهﷺ کاوه یا به یې کړی ؤ عبدالله بن عمرؓ د هغه کار د کولو ډیر کوښښ کاوه نو ځکه سمدستي کعبې شریفي ته ورننوتی او د بلالؓ څخه یې پوښتنه وکړه چي رسول اللهﷺ پر کوم ځای لمونځ آداء کړی؟ حضرت بلالؓ هغه ځای ور وښاوه او عبدالله بن عمرؓ پر هغه ځای لمونځ آداء کړی او وایي: دا مي هېر سوه چي د بلالؓ څخه پوښتنه وکړم چي رسول اللهﷺ څو رکعاته لمونځ آداء کړی؟

د بیعت اخیستل

کله چي اللهﷻ و رسول اللهﷺ او مسلمانانو ته مکه مکرمه ور فتحه کړه، نو اهل مکې ته حق ورښکاره سو او په حق پوه سوه، دا ورمعلومه سوه چي کامیابي ته بله لار نسته بېله اسلامه، نو ټول اهل مکې د مسلمانېدلو إراده وکړه او د رسول اللهﷺ سره د بیعت دپاره ښځي او نارینه سره یو ځای سوه، رسول اللهﷺ د صفا پر غونډۍ کښېنستی او حضرت عمرؓ تر دهﷺ کښته ناست ؤ د خلکو څخه یې بیعت اخیستی، ټولو خلکو پر دې بیعت ور سره وکړی چي د دهﷺ اوامر به اوري او تر کومه ځایه چي یې په وسه پوره وي اطاعت به یې کوي، د رسول اللهﷺ سره چي به نارینه بیعت کاوه، د بیعت کولو په وخت کي به رسول اللهﷺ لاس ورکړی.

کله چي رسول اللهﷺ د نارینه وو د بیعت څخه فارغه سو نو یې د ښځو څخه په بیعت اخیستلو شروع وکړه او د ښځو څخه یې بیعت فقط د خولې په خبرو سره اخیستی، ښځو ته یې لاس نه ورکاوه، امام بخاري د حضرت عائشيؓ څخه روایت کوي چي وایي: رسول اللهﷺ د ښځو سره د خولې په خبرو بیعت کاوه او هیڅکله د رسول اللهﷺ لاس د ښځي د لاسه څخه نه دی مښتی بېله هغو ښځو چي اللهﷻ دهﷺ ته حلالي کړي وې.

نو رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ لوړ ناست ؤ او حضرت عمر رضي الله عنه تر ده ﷺ کښته ناست دی د ښځو سره يې د رسول الله ﷺ په امر بيعت کاوه، يعني: د رسول الله ﷺ خبري يې دوی ته ور رسولې، د ښځو په جمله کي هند بنت عتبه د ابوسفيان ښځه هم راغلې وه، دا هغه ښځه ده چي د اُحُد په ورځ يې د سيد الشهداء سيدنا حمزه رضي الله عنه تر شهادت وروسته د هغه پزه او غوږونه ور پرې کړه او ځيګر يې ور ځيري کړی او د هغه اينه يې را وکښل، دا هغه هند ده چي رسول الله ﷺ په هغو لسو نفرو کي ياده کړې وه چي ويل: که د کعبې شريفي په پوښو هم ځړېږي وبې وژنی، اوس دغه هند د ښځو په منځ کي راغلې ده مخ يې پټ دی نه پيژندل کيږي، دا غواړي چي مسلمانه سي او په مسلمانېدلو سره امان پيدا کړي، اوس چي رسول الله ﷺ د ښځو څخه د بيعت په اخيستلو شروع وکړه وې فرمايل: تاسي به زما سره بيعت کوی چي الله جل جلاله لره به هيڅ شئ نه شريکوی، هند وويل: يا رسولَ الله! هغه چي نن مات کړل سوه که هغه آلهه يا خدايان وای نن به يې زموږ سره يو څه مرسته کړې وای.

رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: او غلا به نه کوی، هند و ويل: يا رسولَ الله! ابوسفيان يو بخيل سړئ دی ما د ده د ماله څخه څه اخيستي دي او نه يم خبره چي هغه ما ته حلال وه که حرام، ابوسفيان چي دالته ولاړ ؤ هغه و ويل: هغه چي پخوا دي اخيستي دي هغه مي در بخښلي دي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ته هند بنت عتبه يې؟ دې ويل: هو زه هند يم يا نبيَ الله! پر هغه تېرو سوو عفوه را ته وکړه الله دي تا ته عفوه وکړي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: زنا او فاحش کارونه به نه کوی، هند و ويل: آيا حُره ښځه زنا کوي؟ ځکه د جهالت او کفر په وخت کي هم عربو زنا بد کار باله، حُرو ښځو هيڅکله زنا نه کول، فقط هغه مينځي وي چي خپلو مالکانو به د پيسو د ګټلو دپاره دغه کارونه په کول، په حرو ښځو کي زنا شاذ او نادره پېښېدل، نو هند په تعجب کي سوه چي زموږ څخه څنګه د نه زنا کولو بيعت اخيستل کيږي؟

خوندو! رسول الله ﷺ د ټولو مسلمانو ښځو څخه په دغه لفظ بيعت اخيستی دی: چي زنا او فاحش کارونه به نه کوی، په جاهليت کي هم د مشرکانو ښځو زِنا

نه کول، د ښځي دپاره عفت او ځان پاک ساتل شرف او عزت دی، هغه کسان چي نن ورځ په غیر شرعي ډول د ښځو د حقوقو نارې وهي: په والله هغه ستاسي غمخوره نه دي او نه ستاسي حقوق درکوي، بلکه هغه غواړي چي خپل شهواني غوښتني او خواهشات په آسانه سره لاس ته ور وړي، د خپل شیطاني هوس د پوره کولو دپاره ستا عزت او شرف درڅخه واخلي، دوی غواړي چي په لارو او کوڅو کي مو بېله ستره او حجابه و ویني، دوی غواړي چي په بازارو او دفترو کي مو و ویني، دوی غواړي چي په دکانو او موسسو کي مو و ویني او دوی په خپله خوښه په تاسي کي چڼ او خوښول وکړي او په آساني سره خپلي شهواني غوښتني پوره کړي، په دغسي حالت کي نو تا ته کوم شرف او عزت یا کوم قدر او قیمت پاته کیږي؟ آیا ستا د عزت او شرف لوټول ستا حقوق دي چي تا ته درکول کیږي؟

خوري! که پیسې یا مال و لرې پټ یې ساتې، که یو امېل او لاکټ و لرې پټ یې ساتې چي څوک یې درڅخه غلا نه کړي، خو د عزت او شرف مرغلره تر دغو شیانو لوړه او مهمه ده، د شرف قیمت په هیڅ شي کي نسته د هغه په ساتلو کي ډېر کوښښ کوه، نن ورځ ستا د شرف او عزت لوټماران اوخائنان ډېر دي، د دوی د خولې په خوږو خبرو مه خطاوزه دا ټوله د صیاد او ښکاري لومکي او دامونه دي.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: او خپل اولادونه به نه وژنی، ځکه مشرکانو ژوندي اولادونه ښخول، هند و ویل: موږ کوچني لوی کړه او تاسي په بدر کي په لوی واله و وژل تاسي او هغه ښه پوهېږی، دایې ځکه و ویل: چي د دې پلار او ورور او اکا په بدر کي و وژل سوه او په یوه روایت کي راغلي دي چي د دې زوی حنظله هم په بدر کي وژل سوی ؤ. حضرت عمر رضي الله عنه دغه د دې پرخبرو ډېر وخندل او رسول الله ﷺ هم تبسم وکړی، رسول الله ﷺ چي هره خبره کوي هند په مقابل کي یو څه وایي.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي به بُهتان نه وایاست (هغه چي یو څوک په بل چا پوري د عیب خبري تړي)

هند و ویل: والله بُهتان ډېر بد کار دی او ته موږ نه امر کوې مګر په ښو او معقولو اخلاقو.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: په ښو کارو کي به زما نا فرماني نه کوی.

هند و ويل: په والله مور په دې مجلس کې داسې نه يو کښېنستلي چې زموږ په زړوکي دې دا وي چې مور به ستا نا فرماني کوو، يعني: مور دلته په صدق او اخلاص راغلي يو او دا مو إراده ده چې ستا اوامر به منو او عملي کوو.

کله چې هند کور ته ولاړه هغه بت چې دوی په خپل کورکي درلودی هغه يې مات کړی او د ماتولو په وخت کې يې ورته ويل: مور په تا خطاوتلي وو.

دا د رسول الله ﷺ سره د ښځو بيعت ؤ اورسول الله ﷺ ټولو ښځوته د مغفرت دعاء وکړه.

د عبدالله بن سعد بن أبي سرح اسلام

مور مخ کې و ويل: چې رسول الله ﷺ د لسو نفرو د وژلو امر کړی ؤ چې په هغه جمله کې عبدالله بن سعد بن أبي سرح هم ؤ او دئ هغه څوک دی چې وحې يې ليکلې او بيا مرتد سو، دئ هم په مکه مکرمه کې پټ ؤ ځرنګه چې عبدالله بن أبي سرح د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه د خاله زوی او رضعي ورور ؤ، نو يې و عثمان رضي الله عنه ته نفر ور و لېږی چې زه په فلاني ځای کې پټ يم، عثمان رضي الله عنه هلته ورغلی عبدالله ورته و ويل: زه بايد څه وکړم؟ عثمان رضي الله عنه ورته و ويل: رسول الله ﷺ ستا د وژلو امر کړی دی په والله که مسلمانانو د کعبې شريفي پر پوښو پيدا کړې هم دي وژني.

عبدالله ويل: چاره څه ده؟

ويل: چاره دا ده چې مسلمان سې بېله اسلامه بله د خلاصون لار نه لرې.

عبدالله ويل: اسلام مي قبول دی او مسلمانېږم خو تر رسول الله ﷺ پوري څنګه ورسم؟

عثمان رضي الله عنه و ويل: ځان وپېچه مول ووهه او درځه زه به دي ورولم.

ده هم مخ پټ کړی او د عثمان رضي الله عنه سره رهي سو، دا خو معلومه خبره ده کوم څوک چې د عثمان رضي الله عنه سره ملګری او رهي وي څوک کار نه په لري، څو د رسول الله ﷺ خېمې ته ورسېدل، هلته د رسول الله ﷺ سره د اصحاب کرامو يوه ډله ناسته وه چې د هغو په جمله کې يو انصاري هم موجود ؤ، دغه انصاري پر خپل ځان دا نذر ايښی ؤ: که عبدالله بن سعد بن أبي سرح په لاس راغلی که څه هم د کعبې

شریفي تر پوښتو لاندي وي په والله زه يې وژنم، یعني: د دغه عبدالله بن سعد وژنه یې پرځان نذر کړې وه، اوس دغه انصاري صحابي هم د رسول الله ﷺ په مجلس کي ناست دی دا دی عثمان بن عفان ﷺ چي عبدالله بن سعد بن أبي سرح ور سره ملګری دی د رسول الله ﷺ خېمې ته ورغله، اول عثمان ﷺ خېمې ته ورننوتی او ویل: یا رسولَ الله! زما سره عبدالله بن أبي سرح را سره دی راغلی دی چي مسلمان سي بیعت ور سره وکړه، په دغه وخت کي عبدالله هم خېمې ته ورننوتی اوس هغه څوک چي وینه او مرګ یې د رسول الله ﷺ له طرفه مباح ګرځول سوي دي غواړي چي په مسلمانېدلو سره خپل ځان له مرګه خلاص کي او غواړي چي بیعت وکړي، عبدالله بن سعد د بیعت دپاره خپل لاس و رسول الله ﷺ ته ور اوږد کړی، مګر رسول الله ﷺ لاس نه ورته را وغځاوه، رسول الله ﷺ خپل لاس تهول نیولی دی او ساکت دی څه نه وایي، خلک ورته ګوري عبدالله لاس ور غځولی دی او رسول الله ﷺ لاس نه ور کوي، څو لحظې سکوت او خاموشي وه څو عبدالله هم خپل لاس ور تهول کړی، رسول الله ﷺ د ده د بیعته څخه ممانعت او خود داري وکړه ځکه دا هغه سړئ دی چي یو وار مسلمان او بیا مرتد سو او دا آوازې یې هم اچولې چي قرآن مجید مُشوّه او اړول سوی دی، شخصاً ما تغیر پکښي راوستلی دی تر دې لویه ګناه چیري ده چي پر الله ﷻ درواغ و وایي؟ نو ځکه رسول الله ﷺ د ده له بیعته ځان وژغوری یا منعه کړی.

عثمان ﷺ بیا و ویل: یا رسولَ الله! پر اسلام بیعت ور سره وکړه، دوهم وار بیا عبدالله د بیعت دپاره لاس ور اوږد کړی خو رسول الله ﷺ دوهم وار هم لاس نه ور وغځاوه خلک ورته ګوري دا اول وار دی چي رسول الله ﷺ د بیعت دپاره چا ته لاس نه ورکوي، یو نفر راغلی دی غواړي چي مسلمان سي او رسول الله ﷺ یې نه قبلوي لاس یې تهول نیولی دی، په مجلس کي سکوت او خاموشي ده هیڅوک څه نه وایي.

دریم وار بیا عثمان ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! بیعت ور سره وکړه په والله غواړي چي مسلمان سي، دریم وار بیا عبدالله لاس ور وغځاوه بیا هم رسول الله ﷺ د څه وخت دپاره لاس تهول نیولی ؤ او بیا وروسته یې مبارک لاس ور وغځاوه او پر اسلام یې

بیعت ور سره وکړی.

عبدالله بن سعد مسلمان سو او په دغه طریقه د وژلو څخه خلاص سو، اوس په أمن او امان کي سو او د رسول اللهﷺ د خپمې څخه و وتی، رسول اللهﷺ ناستو خلکو ته وکتل او وې فرمایل: «أَلَيسَ فِيكُم رَجُلٌ رَشِيد؟» آیا په تاسي کي یو پوه او عاقل سړئ نسته؟ کله چي ما د ده له بیعته لاس را ټول کړی چي ور ولاړ سوی وای او وژلی یې وای.

بیا رسول اللهﷺ هغه انصاري ته وکتل چي د دغه عبدالله وژل یې پرځان نذر کړي وه او ویل: ما د ده له بیعته ممانعت نه کاوه (ځان نه ژغوری) مګر د دې دپاره چي ستا نذر پرځای سوی وای، تا د ده وژل پرځان نه وه نذر کړي؟ اوس هغه ستا په حضور او مخ ته ؤ او بېله امانه ؤ تا و لیدم چي ما د ده له بیعته امتناع وکړه او ته نه ور ولاړېدلې چي وې وژنې، هغه انصاري و ویل: یا رسولَ الله! والله نه سوم پوه، که تا ما ته په سترګو اشاره کړې وای ما به وژلی وای، رسول اللهﷺ و فرمایل:

«مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَقتُلَ بِخَائِنَةِ الأَعيُنِ»

ژباړه: نبي لره دا نه ښایي، یا نبي داسي کار نه کوي چي څوک دي د سترګو په اشاره و وژني، انبیاء علیهم السلام څوک د سترګو په اشاره نه وژني، د انبیاوو وژل په صریح امر سره وي.

نو عبدالله بن سعد بن أبي سرح په دغه طریقه سره له مرګه خلاص سو.

د عِکرمه بن أبي جهل مسلمانېدل

عِکرمه د ابوجهل زوی چي دئ هم یو د هغو لسو نفرو څخه ؤ چي رسول اللهﷺ یې د وژلو امر کړی ؤ بالکل د مکې مکرمې څخه دباندي تښتېدلی ؤ او جدې ته ولاړ څرنګه چي اوس د جزیرةُ العرب ډېره حصه د اسلام تر حکم او تسلط لاندي ده نو عِکرمه د پټېدلو ځای نه درلودی هلته په جده کي په یوه کښتۍ کي سپور سو غواړي چي تر جزیرةُ العرب دباندي وتښتي، په دغه وخت کي چي عِکرمه وتښتېدی د عکرمه ښځي ایمان را وړی او مسلمانه سوه، نو رسول اللهﷺ ته ورغله او ویل: یا رسولَ الله!

که مي عِکرمه مسلمان درته را وستی أمان ورکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، که عِکرمه مسلمان راغلی په امان دی او امان ورکوم، د عِکرمه ښځې و ویل: یا رسولَ الله! زه یې مسلمان راولم.

بیا نو ښځې د عِکرمه معلومات وکړی ورته معلومه سوه چې هغه جدې ته تللی دی، ښځه یې جدې ته پسي ولاړه هلته چې یې معلومات وکړی خلکو ویل: هغه په کښتۍ کي سپور سو او ولاړی، خو په هغه وخت کي چې عِکرمه په کښتۍ کي سپور دی دریاب طوفاني سو څپې یې وهلې، هغه خلک چې په کښتۍ کي سپاره وه خپل مرګ یې په سترګو ولیدی او ټولو په دعاء شروع وکړه، که څه هم د کښتۍ سپاره خلک ټول کفار او مشرکان وه خو رجوع او دعاء یې ټوله و یوه الله ته وه، د یوه بت نوم هم نه یادوي، عکرمه ورته ګوري چې دغه خلک ټول بت پرستان دي خو مرسته او مدد بېله الله جل جلاله بل د هیچا څخه نه غواړي هغه د دوی آلهه او خدایان هغه چې دوی یې عبادت کوي هغه یې ټول پرېښوول او مرسته نه ځني غواړي.

اوس هم ټول کفار او نصارا دغسي دي، کله چې زلزله یا بل لوی آفت پر راسي دوی نه وایي: یا عیسی! بلکه وایي: یا الله!

عموماً ټول انسانان د واقعی آفت او مصیبت په وخت کي فطرتاً بېله الله جل جلاله څخه بل څوک نه یادوي او نه د بل چا څخه مرسته غواړي.

اوس هم عِکرمه ویني او ورته ګوري دغه خُلک ټول هغه خلک دي چې د بتانو عبادت کوي د بتانو پر نامه حیوانات حلالوي، مګر اوس د یوه بت نوم هم نه یادوي بلکه ټول و یوه الله جل جلاله ته نارې وهي، نو عِکرمه د ځان سره وویل: هغه چې په سمندر او دریاب کي رب دی او مخلوق ته نجات ورکوي په وچه کي هم هغه ذات، رب او نجات ورکوونکی دی، په دغه وخت کي یې اسلام زړه ته لار وکړه، کله چې دریاب آرام سو عِکرمه و ویل: ما بیرته ساحل ته بوزی او کښته مي کړی.

عِکرمه یې بیرته جدې ته را وستی او کښته یې کړی په جده کي یې خپله ښځه ولیدل ویل: څنګه راغلې یې؟ ښځي یې ورته و ویل: که رسول الله ﷺ ته مسلمان ورسې هغه امان درکوي، ده ویل: والله زما زړه ته هم ایمان ننوتلی دی، عِکرمه بیرته

مکې مکرمې ته راغلی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ هم د ده په ایمان ډیر خوشاله سو، ځکه د دې امت د فرعون زوی، د مکې مکرمې د مشرک قریشو یو مشر. د رسول الله ﷺ او مسلمانانو لوی دښمن مسلمان سو.

د صفوان بن امیه مسلمانېدل

که څه هم صفوان بن اُمیه د هغو کسانو څخه نه ؤ چي رسول الله ﷺ دي د ده د وژلو امر کړی وي خو بیا هم دئ په دې صفت چي د قریشو د مشرانو څخه یو مشر ؤ پر خپل ځان و بېرېدی او د مکې مکرمې څخه وتښتېدی، کله چي د صفوان ښځي چي مسلمانه سوې وه ولیدل چي عِکرمه په امان سو نو عمیر بن وهب الجُمَحي رضي الله عنه ته ورغله او د صفوان د أمان په باره کي یې خبري ور سره وکړې، عمیر بن وهب رضي الله عنه د صفوان د ښځي په ملګرتیا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د صفوان دپاره یې امان ځني وغوښتی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، که صفوان مسلمان سو امان ورکوم، دوی ویل: یا رسولَ الله! صفوان د ضد او عناد خاوند دی که مسلمان نه سي امان ورکوې؟ ویل هو، را دي سي څلور میاشتي امان ورکوم، عمیر بن وهب و ویل: یا رسولَ الله! د صفوان د امان دپاره یوه علامه راکړه چي دئ په قانع کړم، رسول الله ﷺ خپله مبارکه لنګوټه یا پټکئ هغه چي د مکې مکرمې د فتحي په ورځ یې تړلې وه ورکړه، ویل: دغه زما د امان علامه ده، عمیر بن وهب رضي الله عنه پسي ولاړی صفوان یې هم په جده کي پیدا کړی، صفوان غوښته چي په کښتۍ کي سپور سي او یمن ته ولاړ سي، خو عمیر بن وهب رضي الله عنه ورته و ویل: راځه که څه هم پر هغه خپل کفر او شرک پاته یې رسول الله ﷺ څلور میاشتي امان درکوي مګر ښه خبره دا ده چي اوس مسلمان سې، صفوان ویل: یا، د مسلمانېدلو إراده مي نسته خو دغه امان مي قبول دی، نو صفوان پر هغه خپل شرک ؤ او د رسول الله ﷺ د امان په سبب مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته یې و ویل: ما ته دوې میاشتي وخت راکړه چي د اسلام په باره کي فکر وکړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: څلور میاشتي اختیار لرې، بیا یې د حُنین په غزاء کي که څه هم مشرک ؤ اشتراک وکړی چي دغه غزاء د مکې مکرمې تر فتحي

لږ وروسته پېښه سوه، چې بیان به یې وروسته درته وسي.
مګر صفوان د امان د موده تر ختمېدلو د مخه مسلمان سو.

دا د قریشو سرداران وه او دا یې و اسلام ته د داخلېدلو حالات وه.

اوس چې رسول الله ﷺ ته مکه مکرمه چې د ده ښار، وطن او د زېږېدلو ځای ؤ فتحه او تسلیم سوه، په انصارو کي دا ېېره پیدا سوه چې رسول الله ﷺ دي دلې پاته سي، نو انصارو په خپل منځ کي سره و ویل: آیا پسله دغه چې الله جل جلاله خپل رسول ﷺ ته د ده وطن او ښار ور فتحه کړی دا فکر نه کوی چې رسول الله ﷺ دي د اوسېدلو دپاره دلې پاته سي؟

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ ولاړ ؤ او دعاء یې کول، کله چې د دعاء څخه فارغه سو ویل: تاسي څه سره ویل؟ دوی ویل: څه مو نه ویل یا رسولَ الله! بیا هم رسول الله ﷺ ورته و ویل: په کومه موضوع کي چې مو خبري کولې را ته و وایاست، انصارو هغه خپل حال ورته و وایه، رسول الله ﷺ و فرمایل: معاذ الله ژوند مي هم ستاسي سره دی او مرګ مي هم ستاسي سره دی.

رسول الله ﷺ نولس ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو چې په دغه موده کي یې خلکو ته د هدایت او تقوی، دیني او اسلامي لار ښوونې کولې او د دغه ځایه څخه یې د اسلامي دعوت او د شا و خوا د بتانو د ماتولو دپاره ډلي یا سریې لېږلې چې د مکې مکرمې د شا و خوا په قبیلو کي یې ټول موجود بتان مات کړه او په مکه مکرمه کي داسي اعلان وسو: هر څوک چې پر الله او د آخرت پر ورځ ایمان لري په خپل کور کي دي هیڅ بت بېله ماتولو نه پرېږدي او په دغه نولس ورځو کي رسول الله ﷺ لمونځ سفریانه کاوه چې په عربي کي قصر ورته وایي (یعني: څلور رکعتیزه فرضي لمونځ یې دوه رکعاته کاوه) خو لمنځونه یې نه سره یو ځای کول چې جمعه ورته ویل کیږي، هغه دا چې د ماپښین او ماخیګر، یا د ماښام او ماخستن لمونځ سره یو ځای کړي، رسول الله ﷺ لمونځ قصر کاوه خو جمعه یې نه ده کړې.

د مکې مکرمې څخه د سريو يا ټوليانو ليږل

کله چې رسول الله ﷺ د دغو نولسو ورځو په جريان کې د مکې مکرمې د پوره او کاملې فتحې څخه فارغه او مطمئن سو نو يې له دغه ځايه څخه د مکې مکرمې د شا وخوا قبيلو ته سريې يا ټولياني ليږلې چې د دغو قبيلو بتان ورمات يا ونړوي او خلک يې اسلام ته دعوت کړي چې اوس به د دغو سريو حالات په ترتيب سره درته بيان سي:

۱ - د هجرت د اتم کال د روژې د مياشتې پر پنځه ويشتمه رسول الله ﷺ خالد بن وليد رضي الله عنه د ديرشو نفرو سپرو په ملګرتيا د هغه بت د ماتولو او نړولو دپاره ولېږی چې د (عُزٰی) په نامه سره يادېدی او په هغه ځای کې ؤ چې نخله ورته ويل کېده، چې دغه بت د مشرکانو د هغه عظيمو بتانو څخه ؤ، دغه بت د قريشو او د بني کنانه د ټولې قبيلې دپاره ؤ، خالد رضي الله عنه هلته ولاړی او بېله مقاومته د هغو خلکو يې عُزٰی مات او ونړاوه.

کله چې خالد رضي الله عنه بيرته راغلی رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې آيا يو شئ دي وليدی؟ خالد رضي الله عنه ويل: يا، رسول الله ﷺ و فرمايل: نو نه دي دی نړولی بيرته ورسه او وې نړوه، خالد رضي الله عنه هم په ډير قهر سره بيرته ور رهي سو هلته چې ورغلی توره يې د پوښه کښلې وه او د هغه بت ځای ته ور ننوتی له هغه ځايه يوه توره لڅه ښځه ورته را ووتل چې د سر وريښتان يې ايله او پاشلي وه، هغه د بت خدمتګار (چې موږ ملنګ ورته وايو) پر ښځه نارې وهلې، خو خالد رضي الله عنه توره ور سره کړه او ښځه يې دوه ځايه کړه، بيا و رسول الله ﷺ ته راغلی او دغه قصه يې ورته وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو دغه عُزٰی ؤ او د دې څخه نا اميده سو چې بيا دې يې ستاسي په ملک کې عبادت وسي.

۲ - دغه د روژې په مياشت کې رسول الله ﷺ عَمرو بن العاص رضي الله عنه هغه بت ته ورولېږی چې د (سُواع) په نامه سره يادېدی چې دا د هُزيل د قبيلې بت ؤ او د مکې مکرمې څخه درې ميله ليرې د رِهاط په منطقه کې پروت ؤ، کله چې عَمرو بن العاص رضي الله عنه هلته ورغلی د بت خدمتګار يا ملنګ ورته و ويل: د څه شي دپاره راغلی يې؟ عَمرو رضي الله عنه ويل: رسول الله ﷺ امر کړی يم چې دغه بت ونړوم، ملنګ و ويل:

دا کار نه سي کولای، عَمرو رضي الله عنه ویل: ولي؟ ملنگ ویل: نه دي پرېږدي، عمرو رضي الله عنه وویل: وَیحَکَ ته تراوسه پر هغه باطل دین یې؟ آیا دغه بت شئ اوري که یې ویني؟ نو عَمرو رضي الله عنه ورتېر سو او بت یې مات کړی بیا یې خپلو ملګرو ته وویل: چې دغه خونه شا وخوا تړوله ونړوی، خونه ونړول سوه خو شئ یې نه کړی پکښي پیدا، بیا یې هغه ملنګ ته وویل: څنګه سو؟ ملنګ ویل: ما هم د الله دپاره د اسلام دین قبول کړی دی.

۳ – دغه د روژې په میاشت کي رسول الله ﷺ سعد بن زید الأشهلي رضي الله عنه د شلو نفرو ملګرو سره د هغه بت د ماتولو دپاره ولېږی چي د (مَناة) په نامه سره یادېدی چي دغه بت په مُشَلّل کي د قُدید سره ؤ، دغه بت د أوس، خزرج، غسّان او ځینو نورو قبیلو دپاره ؤ، کله چي سعد رضي الله عنه هلته ورغلی د هغه بت خادم یا ملنګ ورته وویل: د څه شي دپاره راغلی یې؟ سعد رضي الله عنه ویل: د مناة د نړولو او ماتولو دپاره، ملنګ ویل: ته او هغه ښه سره پوهېږی، سعد د بت پر طرف وررهي سو، د بت له طرفه یوه لڅه توره ښځه چي د سر وریښتان یې شکېدلي او پاشلي وه په چغو او نارو ورته را ووتل او خپل ځیګر یې په چپلاخو یا څپېړو واهه، هغه ملنګ ورته ویل: یا مناة ځیني نافرمانه خلک راغلي دي ځان څني ساته، خو سعد رضي الله عنه په توره ووهل او ښځه یې ووژل، بیا هغه بت ته ورتېر سو هغه یې هم ونړاوه.

۴ – کله چي خالد بن ولید رضي الله عنه د عُزٰی د ماتولو او نړولو څخه راغلی رسول الله ﷺ د بني جُذَیمه قبیلې ته د دعوت دپاره ولېږی نه د جنګ کولو دپاره، د خالد رضي الله عنه سره درې سوه او پنځوس نفره د مهاجرینو، انصارو او د بني سُلیم د قبیلې خلک ملګري دي، خالد رضي الله عنه چي هلته ورغلی هغه ټول قوم د ده د استقبال دپاره د اسلحې سره د ده مخ ته را ووتل، د هغو د جنګ إراده نه ده مګر په هغه وختو کي د عربو دا قانون ؤ چي د یوه لوی او معتبره سړي استقبال او ښه راغلي ته به د اسلحې سره ور وتل، اوس دغه قوم هم د خالد بن ولید رضي الله عنه مخي ته مُسلّح را و وتل، د خالد رضي الله عنه بیا دا خیال سو چي دوی د جنګ دپاره را وتلي دي، خالد رضي الله عنه ورږغ کړه أسلِمُو! مسلمانان سی، هغو ویل: صَبَأ نَا صَبَأ نَا، یعني: د دینه وتلي یو، هغو په خپله اصطلاح و ویل: د دینه وتلي یو یعني: هغه پخوانۍ دین مو پرې ایښی دی،

داسي يې نه و ويل: أسلَمنَا، چې مسلمانان سوي يو. مګر د مسلمانانو او نورو عربو په اصطلاح صَابِئ يعني: کافر، نو د مسلمانانو په اصطلاح د دوی د خبري معنٰی دا سوه: چي کافران سوي يو، خالد رضي الله عنه د حملې امر وکړی چي جنګ شروع کړی ځکه دوی کفار دي، دغه د خبرو په غلط فهمي سره جنګ شروع سو، په هغه قبيله کي هم نفر ووژل سوه هم يې بنديان ځني ونيول او دغه بنديان يې د خپل لښکر پر افرادو تقسيم کړه، وروسته هغوو ويل: أسلَمنَا، خالد رضي الله عنه و ويل: د توري د بيري مسلمانان سواست.

خالد رضي الله عنه په شپه کي امر وکړی چي دغه در سره بنديان هم و وژنی ځکه د ده په خيال کفار دي، مګر عبدالله بن عمر رضي الله عنه او ځينو نورو اصحاب کرامو يعني: مهاجرينو او انصارو دغه کار و نه کړی، خپل ور سره بنديان يې نه و وژل، ويل: اوس چي دوی اسلام قبول کړی موږ يې څنګه و وژنو؟ خو يوازي د بني سُليم قبيلې چي نوي مسلمانان سوي وه خپل بنديان و وژل، مقصد دا چي دلته يو د بل د خبرو د نه پوهېدلو يا د يوه سوء تفاهم په سبب د بني جُذَيمه ډير نفر ووژل سوه.

کله چي خالد رضي الله عنه بيرته مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته دغه خبر و ويل سو، رسول الله ﷺ ډير په قهر سو لاس يې پورته کړی او وې فرمايل:

«اللّهم إنّي أبرَأ إليکَ ممّا صَنَعَ خالدٌ»

ژباړه: الٰهي زه له هغه کاره بري او بېزاره يم چي خالد کړی دی، دغه د ده په کار نا خوښه يم (دوه واره يې دغه جمله تکرار کړه) او بيايې و فرمايل:

«إنّ في سيفِ خالدٍ لَرَهَقاً» بېشکه چي د خالد په توره کي وينه بهول سته.

يعني: دئ پر قتل او وژنه دلاوري لري.

خو څرنګه چي په دغه مسئله کي هغه د الفاظو او اصطلاحاتو د اختلاف او نه پوهېدلو په سبب شُبهه او خطاء موجود وه، بيا هم رسول الله ﷺ خالد رضي الله عنه ته عفوه وکړه جزا يې ور نه کړه، ځکه په دغه حال کي د دواړو خبرو احتمال موجود ؤ، يا دا چي مسلمانان سوه يا دا چي د جنګ دپاره را وتلي وه، خو په وروسته کي بيا د دغه موضوع په باره کي د خالد بن وليد رضي الله عنه او عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه په منځ کي د شر خبري سره رَد او بدل سوې، دا حال و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، رسول الله ﷺ

و خالد بن ولید ته و فرمایل: یا خالد! احتیاط کوه، زما په اصحابو کار مه لره، په والله که د اُحُد غر د سرو زرو سي او ستا وي او ته يې بيا د الله جل جلاله په لار کي مصرف کړې زما د اصحابو هغه یو د سهار د تګ یا د شپې د تګ درجه او ثواب به نه کړې حاصل.

یعني: دوی چي هغه د ضعف او مسکنت په حال کي د جهاد دپاره په سهار یا ماښام کي یو تګ کړی دی د هغه ثواب نه سې حاصلولای، هغه نور کارونه خو یې پرېږده.

ورونو! دغه خبره زموږ او ستاسي ټولو دپاره لوی درس او تعلیم دی موږ او تاسي د صحابهٔ کرامو سره باید څومره ادب او احترام ولرو، که څه هم خالد بن ولید رضي الله عنه په خپله صحابي دی (سیفٌ من سیوف الله) دی جهاد او غزاوي یې تاسي ته در معلومي دي مګر د هغه سابقون الأولون درجې ته نه سي رسېدلای، نو موږ او تاسي باید څه وکړو؟

دا د مکې مکرمې د فتحي غزاء وه، دغه هغه فیصله کوونکی جنګ ؤ چي په جزیرةُ العرب کي د کفر رئیسانو او رهبرانو ماته وخوړل، قریش هغه قوم ؤ چي همېشه به یې د رسول الله ﷺ سره عناد او دښمني کول، دوی هغه څوک وه چي د عربو نوري قبیلې یې د اسلام د قبلولو څخه منعه کولې، رسول الله ﷺ په داسي ډول سره مکه مکرمه فتحه کړه چي قریشو د هغې د فتحه کولو هیڅ فکر نه کاوه، دا هم د الله جل جلاله فضل او کرم ؤ چي دغه فتحه بېله وژني او بېله ویني تویولو سر ته ورسېدل.

رسول الله ﷺ په أمن او سلامتیا مکې مکرمې ته داخل سو دا هغه عظیمه فتحه ده چي په جزیرةُ العرب کي یې د بت پرستی اساس او رېښې وروکښې او د هغه باطل دین د پاته کېدلو دپاره هیڅ امید نه سو پاته، د جزیرةُ العرب ټولو مشرکو قبیلو د دې انتظار کاوه چي له دغه جنګه څخه چي د مسلمانانو او بت پرستانو په منځ کي له ډېره وخته راهیسي شروع سوی دی څه نتیجه راوزي؟ او څوک کامیابه کیږي؟

د دغو قبیلو دا یقین او عقیده وه چي پر بیت الله الحرام هغه څوک کامیابه کېدلای سي چي پر حق وي او دغه عقیده بیا ډېره هغو واقعاتو ور تائید او تاکید کړې وه چي نیم قرن د مخه د اصحاب الفیل او د دغه حرم په منځ کي پېښي سوي وې.

نو د حدیبیې صلحه د دغي لوی فتحي دپاره مقدمه او توطئه وه، په هغه صلحه سره خلک خاصتاً مسلمانان په امان سوه، ځینو د ځینو نورو سره خبري کولای سوای

او دلائل یې ور سره ویلای سوای، هغه مسلمانان چې په مکه مکرمه کې وه او خپل دین یې پټاوه هغو وکولای سوه چې خپل دین ښکاره کړي او خلک ورته را دعوت کړي او پر خپل دین دلائل و وایي، د حدیبیې د صلحې په واسطه ډېر انسانان اسلام ته داخل سوه، تاسې ولیدل چې په تیرو ټولو غزاوو کې د مسلمانانو شمېر تر درې زره نفره نه دی زیات سوی مګر په دغه غزاء کې لس زره نفره مسلمانان سره یو ځای سوه او دغه فیصله کوونکې غزاء د خلکو سترګې ور خلاصې کړې، په دغه غزاء سره د خلکو د سترګو څخه هغه آخرنی پردې چې د دوی او د اسلام په منځ کې وې ایسته سوې، په دغه غزاء سره مسلمانانو په ټوله جزیرة العرب کې سیاسي او دیني سیطره حاصله کړه، دیني صدارت او دنیوي ریاست دواړه و مسلمانانو ته ور تسلیم سوه، هغه مرحله چې د حدیبیې په صلحه سره شروع سوې وه په دغه فتحه سره پوره او کامله سوه او تر دې وروسته یوه بله مرحله شروع سوه چې هغه مرحله په تمامه معنٰی د مسلمانانو په ګټه او مصلحت وه، د عربي قبیلو دپاره بل څه نه وه پاته بېله دې څخه چې په ډلو ډلو و رسول الله ﷺ ته ورتله او اسلام ته داخلېدل او بیا یې له دغه ځایه څخه و عالَم ته دعوت ور سره وړی او دغه کار په دوو راتلونکو کلو کې په پوره ډول سره پای ته ورسېدی.

که مورِ د مکې مکرمې د فتحې و حالاتو او واقعاتو ته په غور او دقت سره متوجه سو د هغه څخه خورا ډېر دیني او سیاسي، اخلاقي او اجتماعي احکام او تجربې، حتّٰی نبوي حکمتونه را ایستلای سو، خو څرنګه چې زمورِ بحث د دغسې موضوعاتو د بیانولو دپاره نه دی، نو که د دیني احکامو په را ایستلو او بیانولو شروع وسې زمورِ بحث ډېر اوږدېږي، په دې سبب چې بحث مو اوږد نه سي د ډېرو موضوعاتو تر بیانولو به تېر سم خو فقط دغه څو موضوعاتو ته باید ښه متوجه سو او دابه زمورِ دپاره درس وي چې د رسول الله ﷺ د سیرت د ویلو او اورېدلو څخه څنګه او په کومه طریقه سره حکمتونه او عبرتونه را ایستلای سو.

۱ – تاسې خو اوس د دغې لویې فتحې واقعات ولوستل یا واورېدل چې الله جل جلاله خپل رسول ﷺ او د هغه اصحاب رضي الله عنهم په دغه فتحه سره مکرم او معززه کړه.

اوس تاسي کولای سی چي د هغه پخواني دعوت او د هغه دعوت د ترخو واقعاتو او تکاليفو، د هغو عذابو او زحمتو د هغو لوړو او تندو چي پر رسول اللهﷺ او اصحاب کرامو تېرېدل نتيجه او ثمره په خپلو سترګو ووينی.

اوس چي دي د مکې مکرمې د فتحي قصه واورېدل ته کولای سې چي د هغه هجرت چي څو کاله د مخه د دغه مکې مکرمې څخه سوی ؤ ارزښت او اهميت وسنجوې، ته بايد په دې پوه سې چي د الله او اسلام په لار کي د ځکي او وطن، د مال او کورنۍ، د قوم او اقرباوو قرباني کول قرباني نه ده، که اسلام پاته وي دغه شيان دي ټول بيرته لاس ته درځي او که اسلام نه وي دغه ټول شيان تا ته فايده نه سي دررسولای.

اوس ته د دغي لويي فتحي په واقعو کي ښه غور وکړه! تا ته به در معلومه سي چي تر دغه فتحي د مخه هغه جهاد او شهادتونه، هغه لوږي او تندي، هغه زحمتونه او تکليفونه، عبث او بيهوده نه وه، د يوه مسلمان يو څاڅکی وينه هم بې فايدې نه وه توی سوې، مسلمانانو چي په هغه خپلو سفرو او جنګو کي کوم تکاليف زغملي وه هغه ټول د دوی دپاره د دوی په بانکي حساب کي جمعه کېدل، هغه ټوله تکليفونه د دغه فتحي او نصرت قيمت ؤ چي دوی په کښتو يا اقساطو سره په پخوا کي جمعه کړی ؤ او دا هم د اللهﷻ په خپلو بندګانو کي قانون او طريقه ده، بېله صحي اسلامه څخه نصرت نسته او اسلام بېله عبوديته څخه نسته او عبوديت بېله تضحيې او قربانيه نسته.

د اللهﷻ په لارکي به جهاد کوې، تر هرڅه به تېرېږې، نو ته واقعي د اللهﷻ بنده او عبدالله يې او د اللهﷻ نصرت دي ملګری کيږي، ستا هغه ورځ په ياد ده چي رسول اللهﷺ د خپل وطن مکې مکرمې څخه ووتی؟ او څنګه ووتی؟ د غرو او شېلو په منځ کي د شپې په تاريکيو کي په پټه و مدينې منورې ته مهاجر ووتی، چي ځيني اصحاب يې تر دهﷺ د مخه مهاجر سوي وه او ځيني تر دهﷺ وروسته پسي ورغله، هغه وخت د اصحاب کرامو شمېر لږ او هم د ضعف په حالت کي وه، هغو ټولو مال او کورنۍ، ځکه او وطن د دې دپاره پرېښوول چي دين ورپاته سي.

دغه دي: هغه ټوله اصحاب کرام نن ورځ خپلو مالو او خپلو کورنيو، خپل وطن

او خپلو اقرباوو ته راغله، کله چي تله لږ وه او اوس ډېر دي، کله چي تله ضعيفه وه او اوس قوي دي او هغه کسان چي پرون يې دوی په جبر او ستم سره ايستلي وه نن په خشوع او خضوع سره د دوی استقبال کوي، په ذلّت او کښتو سترګو سره دوی ته ګوري، د مکې مکرمې هغه اهل چي د قرآن مجيد اورېدل يې منعه کړي وه، اوس په ډلو ډلو د الله جل جلاله دين ته داخلېږي.

هغه حبشي بلال رضي الله عنه چي همېشه به د مکې مکرمې په سرو او تودو ريګو کي د مشرکانو پر لاس عذابونه ورکول کېدل اوس د کعبې شريفي بام ته خيژي او په لوړ آواز سره د الله اکبر، الله اکبر تکبيرونهٔ وايي، دا هغه آواز دی چي يوه ورځ يې د عذاب تر چلاخو او وهلو لاندي په زګېروي سره ويل: احدٌ احد، احدٌ احد.

دغه دی نن ورځ لوړ پر کعبه شريفه ولاړ دی په لوړ او خواږه آواز سره وايي (أشهد أن لا إله إلا الله، و أشهد أنّ محمّدا رسول الله) او ټول قريش چپ او هم يې غوږ ورته نيولی دی، دا ټوله هغه يو حقيقت دی چي دوهم نه لري، چي هغه اسلام دی، نو هر هغه انسان ځومره احمق او جاهل دی چي بېله اسلامه د بل شي دپاره جنګ او جهاد کوي.

ځيني جاهل انسانان فقط د هغو خيالاتو او اوهامو دپاره کوښښ کوي چي هيڅ حقيقت نه لري، موږ او تاسي ځومره ډېر سره بيرغونه وليدل او ځومره ډيري د هورا نارې مو واورېدې چي د دوی د ساتني دپاره د دوی ترشا ځومره سرې لښکري ولاړي وې، هغه ټوله څه سوه؟ ځرنګه چي د هغو خلکو جنګ او جهاد فقط د باطلو اوهامو دپاره ؤ په هغه خپله ځانګو کي نېست او نابود سوه او اسلام چي يو حقيقي او الٰهي دين دی که څه هم په ظاهره نه لښکري لري او نه فوجونه خو بيا هم د (۱۴۴۴) کلو را هيسي پر خلکو او د خلکو پر عقيدو مسلط او قائم دی.

۲ – تاسي د فتحي په ورځ د ابوسفيان و عمل او کار ته نه ياست په تعجب کي، دئ هغه اول سړئ دی چي خپل قوم ته ورغلی او د رسول الله ﷺ د جنګ او د هغه د اصحابو څخه يې بېرول او په تسليمېدلو سره يې امر کول.

ابوسفيان له خپله قومه څخه هغه اول سړئ دی چي په دغه ورځ اسلام ته داخل

سو، حال دا چي دئ هغه څوک ؤچي د مکې مکرمې څخه د رسول الله ﷺ د جنګ دپاره هيڅ داسي لښکر نه دی وتلی چي د ابوسفيان په امر او لار ښوونه سره دي نه وي.
ښايي د الٰهي حکمت دا خوښه وه چي مکه مکرمه دي بېله جنګه څخه فتحه سي او د مکې مکرمې اهل دي و رسول الله ﷺ ته بېله جنګه تسليم او تابع سي، که نه خو دوی هغه کسان وه چي دئ ﷺ يې آزاراوه، دوی وه چي دئ ﷺ يې د مکې مکرمې له ښاره وايستی، دوی وه چي جنګونه يې ور سره کول او نن ورځ بېله هيڅ کوښښه د مسلمانانو د ابوسفيان د مسلمانېدلو اسباب په خپله برابر سوه، دا د دې دپاره چي دئ خپل قوم ته ورسي او د هغو له دماغه څخه د جنګ فکرونه وباسي، د مکې مکرمې هوا د صلحې دپاره مناسبه کړي چي په نتيجه کي د شرک او جاهليت ژوند او تاريخ ښخ سي، د توحيد او اسلام لمر وځلېږي او د دغه کار دپاره تمهيد او مقدمه د رسول الله ﷺ هغه اعلان ؤ چي وې فرمايل: که څوک د ابوسفيان کورته ننوتی هغه په امان دی.

تاسي د دغي خبري په حکمت او قيمت پوهېږئ؟ په والله يو ساعت د دغي خبرې پر حکمت خبري کېدلای سي، بيان او تبصرې پر کېدلای سي، که څه هم هلته په انصاروکي ځيني داسي کسان پيدا سوه چي د دغي خبري حکمت نه ور معلومېدی. کله چي رسول الله ﷺ و فرمايل: که څوک د ابوسفيان کور ته ننوتی هغه په امان دی، ځينو انصارو وځينو نورو ته و ويل: په والله د رسول الله ﷺ خپل ښار او خپل وطن ته ميل پيدا سو او پر خپل قوم مهربانه سو، ابو هريره رضي الله عنه وايي: په دغه وخت کي وحي نازلي سوې او په هغه وخت چي په هغه کي به وحي نازلېدلې موږ پوهېدلو (يعني: علامې يې را معلومي وې) نو دغه د وحيو د نزول په وخت کي به د وحيو د نزول تر آخره وخته، هيچا و رسول الله ﷺ ته سترګي هم نه ور اړولې، کله چي د وحيو نزول پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ و فرمايل: يا معشرَ الانصار! هغو ويل: لبيک يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و ويل: تاسي سره و ويل چي د رسول الله ﷺ خپل ښار ته ميل پيدا سو؟ هغو ويل: هو داسي پېښه سوه.

رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده، زه د الله بنده او د الله جل جلاله

رسول یم ما و الله او تاسي ته هجرت درکړی دی، ژوند به مي هم ستاسي سره وي او مرګ به مي هم ستاسي سره وي، انصارو په ژړا ژړا و رسول الله ﷺ ته وویل: په والله موږ دغه خبره نه ده کړې مګر د دې دپاره چې الله او رسول الله مو خوښ دي او دا مو خوښه ده چې رسول الله زموږ سره زموږ په وطن کي و اوسیږي.

ورونو! دغه د ایمان او اسلام فرق دی. اسلام هغه دی چې په ظاهره مسلمان وي لکه اوس چې ابوسفیان مسلمان سو او ایمان دغه دی چې د انصارو په زړو کي ښخ ؤ چې د رسول الله ﷺ پر ملګرتیا او همسایه توب حریص وه او په مکه مکرمه کي یې د ده ﷺ پاته کېدل نه غوښته.

۳ – د رسول الله ﷺ د حکمتو څخه یو دا ؤ: بسله هغه چې ابوسفیان خپل اسلام اعلان کړی رسول الله ﷺ عبّاس رضی الله عنه امر کړی چې د هغه تنګي په خوله کي یې و دروي چې هلته د رسول الله ﷺ لښکري، تېرېږي، دا د دې دپاره چې ابوسفیان یې په خپلو سترګو وویني چې د اسلام قوت کومي درجې ته رسېدلی دی او د هغو لږو، پاشلو او ضعیفه مهاجرو حال وکوم حالت ته اوښتی دی، نو اولاً خو به دغه لیدنه د ابوسفیان د دین او عقیدې دپاره ثابتوونکې او قائموونکې سي او دوهم: د ابوسفیان له دماغه به د جنګ خبري په کُلي ډول سره ووزي.

اوس چې دغه اسلامي لښکري یوه پسله بلي د ابوسفیان مخ ته تیرېږي او دئ په تعجب سره ورته ګوري په حیرت کي پاته دی نو یې عبّاس رضی الله عنه ته وکتل او ورته ویې ویل: په والله ستا د وراره پاچهي نن ورځ ډیره لویه سوې ده، مګر عبّاس رضی الله عنه د هغه پخواني غفلته څخه را ویښ کړی او ورته ویې ویل: یا اباسفیان! دا نبوت دی، دغه چې ته یې وینې دا پاچهي نه ده بلکه دا نبوت دی.

رسول الله ﷺ پاچهي او مشرتوب، مال او دولت ټول په هغه ورځ تر پښو لاندي کړه چې تاسي په مکه مکرمه کي پر عرض کړه او ورکول مو او هغه هم په هغه وخت او حالت کي وه چې ده ﷺ ستاسي آزارونه او عذابونه زغمل او تحملول او په آخر کي تاسي له خپله وطنه و هجرت ته مجبوره کړی، دا ټوله په دې سبب وه چې ده ﷺ نه غوښته چې خپل نبوت هغه چې تاسي یې ایمان بالله ته د: وتولاست ستاسي په

پاچهي بدل کړي، نو ځکه يې ورته و ويل: "يا اباسفيان دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی" مال او دولت، مشرتوب او پاچهي. خو تاسي د دعوت د پرېښوولو په مقابل کي ورکول او ده ﷺ نه قبلول. نو دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی.

دغه د عبّاس رضي الله عنه جمله داسي جمله ده چي الهي حکمت د عبّاس رضي الله عنه پر ژبه جاري کړه، دپاره د دې چي دغه جمله د قيامت تر ورځي د هغو کسانو دپاره جواب وګرځي چي دوی دا فکر کوي چي د نبوت دعوه د دې دپاره وه چي پاچهي او زعامت، مشرتوب او حاکميت لاس ته راوړي، يا قوميت او عصبيت په را ژوندئ کړي، خو دغه د عبّاس رضي الله عنه جمله داسي جمله ده چي د رسول الله ﷺ د ټول حيات دپاره اول تر آخره عنوان ګرځېدلای سي، په حقيقت کي د ده ﷺ د عمر او ژوند ټولي لحظې او ساعتونه، مرحلې او دورې د دې دليل دي چي دئ ﷺ خلکو ته د رسالت د رسولو او تبليغولو دپاره مبعوث کړه سوی دی نه د خپل ځان د آمريت او پاچهۍ دپاره.

۴ - د رسول الله ﷺ يو حکيمانه تدبير دا ؤ چي خپل اصحاب يې امر کړه چي مکې مکرمې ته د څلورو مختلفو لارو څخه ور داخل سي او وې فرمايل: د يوې لاري څخه مه ور داخلېږئ، دا کار د دې دپاره ؤ چي د مکې مکرمې خلکو ته د جنګ کولو موقع ورنه کړي، ځکه که اهل مکه د جنګ إراده هم وکړي نو مجبوره دي چي خپلي قواوي به د مکې مکرمې و ټولو لارو ته سره ويشي، چي په دغه ډول سره د قريشو د مقاومت اسباب ضعيفه کيږي او د جنګ امکانات يې لږېږي او رسول الله ﷺ دا کار د دې دپاره وکړی چي ترکومه حده ممکنه وي په بلد الحرام کي جنګ و نه سي او ويني و نه بهول سي، نو ځکه يې مسلمانانو ته هم داسي امر وکړئ: ويل: تر څو پوري چي چا جنګ نه وي درسره کړی تاسي به جنګ نه کوی او دا اعلان يې هم ور سره وکړی: "هر هغه څوک چي په خپل کور کي وي او د کور دروازه په ځان پسي بنده کړي هغه په امان دی" دغه ټوله حکمتونه او احتياطونه د څه شي دپاره وه؟ د خلکو د سلامتيا او امان دپاره وه، رسول الله ﷺ نه غوښته چي د چا ويني توی سي.

۵ - د ښځو د بيعت څخه موږ دغه احکام او عبرتونه را ايستلای سو:

اول: په ټولو هغو مسئولیتو کي چي مسلمانانو او اسلامي ټولني ته ترقي ورکوي نارینه او ښځي سره یو شئ دي، یعني د مسلمانانو او اسلامي ټولني د ترقۍ دپاره نارینه او ښځي یو قسم مسئولیت لري نو ځکه پر یوه مسلمان پاچا او رئیس دا لازمه ده چي د ښځو څخه هم داسي عهد او بیعت واخلي چي د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره به په ممکنه مشروع وسائلو سره عمل کوي او کار به ځني اخلي، لکه څرنګه چي دغه عهد او بیعت د نارینه څخه اخیستل کیږي، د نارینه او ښځي په منځ کي فرق او تمیز نسته، له دغه ځایه څخه دا معلومه سوه لکه پر نارینه، دغه قسم پر هري مسلماني ښځي دا لازمه ده چي د خپل دین احکام زده کړي او ټوله هغه ممکني او مشروعي لاري د دې دپاره عملي کړي چي د علومو په اسلحه سره مسلحه سي او د دغو علومو په واسطه د اسلام د دښمنانو په کمین او حېلو ځان پوه کړي.

ښځه باید پوه سي چي د اسلام دښمنان د کومو لارو څخه غواړي چي پر موږ غالبه او کامیابه سي، د دغو علومو په واسطه دا کولای سي چي هغه عهد چي د دې پر ذمه دی او هغه بیعت چي د دې په غاړه کي دی په صحي ډول سره آداء کړي، دا واضحه او ښکاره خبره ده کومه ښځه چي د خپل دین په حقیقت نه وي خبره، د اسلام د دښمنانو په چم او حیله نه وي پوه، دا څنګه کولای سي چي د دغه عهد او بیعت حقوق آداء کړي؟

دوهم: موږ ولیدل چي رسول الله ﷺ د ښځو سره څنګه بیعت کاوه، د ښځو سره یې بیعت فقط د خولې په خبرو سره ؤ بېله دې څخه چي لاس یې ونیسي، حال دا چي د نارینه سره بیعت داسي نه ؤ، نو دا پردې دلالت کوي چي د یوه نارینه دپاره و پردۍ ښځي ته لاس وروړل نه دي روا او پر دغه مسئله د مسلمانانو د علماوو اختلاف هم نه دی را معلوم، بلکه ټول علماء کرام دغه کار ناروا بولي، بېله هغه د ضرورت د وختو څخه لکه د ډاکتر معاینه یا د غابن کښل او داسي نور شرعي ضرورتونه او دا چي د ښځو سره مصافحه یا په لاس سترې مسې کیږي دا هیڅ ضرورت نه دی، عُرف او اصطلاح، رواج او عادت د شرعي و هغو احکامو ته چي په کتاب الله او سنةِ رسولِ الله ﷺ سره ثابت وي هیڅ تغیر نه سي ورکولای.

دغه نن ورځ چې د ورېنداري مخ د عُرف او اصطلاح، یا درواج او اتفاق په نامه سره ولېوره یا د مېړه ونورو اقرباوو ته لڅ دی حرام او ناروا کار دی، آیا رسول اللهﷺ نه فرمایي: «اَلْحَمْوُ الْمَوْتُ» [رواه: البخاري] یعني: د مېړه اقرباء لکه د مېړه ورور، د مېړه اکا او ماما، د اکا زامن، د ماما زامن او داسي نور، د ښځي دپاره مرګ دی، یعني: نسبت و نورو پردیو خلکو ته د دغو اقرباوو څخه په آساني سره د شر د پېښېدلو امکانات سته، آیا موږ د رسول اللهﷺ دغه امر تر خپل عُرف او اصطلاح پوري هیڅ نه بولو؟ حال دا چې ځانو نه مسلمانان هم بولو.

آیا دا د افسوس ځای نه دی؟ چې د مسلمانانو په کورنیو کې پېغله خور، د ځوان ورور په حضور، یا ځوانه ورېنداره د ځوان لېوره په حضور پتلون یا چسپ او نیم لڅ غوندي لباس او کالي اغوندي، ځان جوړوي، د سر وربښتان قسم قسم جوړوي، عطر استعمالوي او دغه کورنۍ بیا هم د فتنې او فساده نه بېرېږي؟ آیا دوی خپل ځانونه تر اسلامي شریعت پوه بولي؟ زه به نوره تبصره نه کوم خو دغه یوه قصه واوری:

یوه عالِم چې د دغسي موضوعاتو په باره کې یې خبري کولې د خپل وعظ او نصیحت په منځ کې دغه قصه بیان کړل: عالِم و ویل زه د خپلو نورو ملګرو سره په رېل ګاډۍ کې په سفر تلم چې یو سپین پوسته سړئ چې سپین قمیص، پتلون او نېکټایي یې اغوستي وه را وختی او زما د کُرسۍ پر مقابل په هغه بله کُرسۍ کې کښېنستی زه د خپل کتاب په مطالعه مشغول وم او ده پرله پسې ما ته کتل، کله چې ما ده ته وکتل داسي معلومېدی لکه دئ چې زما د کتلو په انتظار کې ؤ او را ته و یې ویل: یا شیخ داسي ښکاري لکه ته چې عالِم او د اهلِ دین څخه یې او زه یوه پوښتنه لرم آیا اجازه راکوې چې هغه پوښتنه در څخه وکړم؟ ما ویل: هو، په دلاوري سره خپله پوښتنه کوه ده و ویل: آیا دا صحي دد چې اسلام ښځي ته دا اجازه نه ورکوي چې د نارینه سره دي په تعلیم او نورو وظیفو کې بېله ستره یا حجابه ګډون او اشتراک وکړي؟

ما ویل هو.

ده ویل: ولې؟

ما ویل: دا کار په اسلام کې په آیات او حدیث سره منعه دی او بیا مي د دغه

موضوع په باره کې نور شرعي دلایل ور ته بیان کړل. په دغه باره کې زما او د ده خبرې ډیرې اوږدې سوې څو په آخر کې ده را ته وویل: اصلاً د نارینه او ښځو په ګډ ژوند کې پر هر انسان د خپل ځان کنټرولول لازم دي او کله چې صبر او کنټرول موجود سي بیا نو د نارینه او ښځي د ګډون څخه کوم ممانعت نسته، دا چې یو انسان خپل ځان کنټرول کړي بیا نو اختلاط یا ګډ ژوند څه پروا لري؟

ده په خپلو خبرو کې دغه د ځان د کنټرولولو جمله څو واره تکرار کړل ما د خپله ځانه سره وویل: دغه نفر د هغو کسانو څخه دی چې الله جل جلاله د هغو په باره کې فرمايي:

﴿فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى ٱلْأَبْصَٰرُ وَلَٰكِن تَعْمَى ٱلْقُلُوبُ ٱلَّتِى فِى ٱلصُّدُورِ ﴿٤٦﴾﴾. [الحج: ۴۶]

ژباړه: د دوی ظاهري سترګې نه دي ړندې مګر د دوی هغه زړونه چې په سینو کې دي ړانده دي.

دغسې کسان په شرعي نصوصو او دلایلو سره پر لار نه برابرېږي، نو مې د ده د قانع کولو دپاره یوه بله لار، یا بله حیله اختیار کړه، هغه دا چې د خپل بکس څخه مې یوه دانه لیمو را وایستی او په چاړه مې دوه درې ځایه کړی او بیا مې ده ته وویل:

په صدق او وجدان سره قسم درکوم چې بېله حققه به بل څه نه وايې او حق د دې حقداره دی چې متابعت یې وسی، آیا د دغه لیمو په پرې کولو سره ستا په خوله کې نارې نه سوې پیدا؟ زموږ په اصطلاح خولې دي اوبه ونه کړې؟ سړي ویل: هو.

ما ویل: هغه صبر او د ځان کنټرولول چې تا په تکرار سره یادول څه سوه؟ چاړه او لېمو زما په لاس کې وه او لېمو ما پرې کړی ستا خولې ولې اوبه وکړې؟

ده ویل: کله چې یو تریو شئ د چا مخ ته پرې کیږي خامخا یې خوله اوبه کوي.

ما ویل: کله چې سترګې څلور سي او غوږي د لمر مخ ته کېښېښوول سي خامخا ویلې کیږي، نو د اختلاطه څخه خامخا فساد پېښېږي او شیطان د انسان د وینې په رګو کې ګرځي او نفس خامخا انسان په بده سره امر کوي، الله جل جلاله فرمايي:

﴿إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةٌۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّىٓ﴾. [یوسف: ۵۳]

ژباړه: بېشکه چې نفس خامخا او هر وخت په بدي سره امر کوونکی دی، بېله هغه نفسه چې زما رب مهرباني پر کړې وي.

إن شاء الله د قصې په مطلب به پوهېدلي یاست، زه د واضحه او صریحه خبرو څخه ځان ژغورم که نه په دغه باره کې ډیري واقعي او صریحه قصې را سره سته.

دریېم: دغه د بیعت حدیث شریف پر دې دلالت کوي چې د ضرورت په وخت کې د ښځي د آواز اورېدل مباح دي، یعني: د ښځي آواز د ضرورت په وخت کې نه دی عورت، خو د حنفي مذهب ځیني علماء وایي چې د ښځي آواز عورت دی.

اوس مو ولیدل چې د رسول الله ﷺ د سیرت څخه څنګه او په کومه طریقه سره احکام، حکمتونه او عبرتونه را ایستل کېدلای سي، چې د فرد او ټولني دپاره مفید وي. نور به بحث نه اوږدوم او بیرته به خپلي قصې ته ولاړ سم.

په تېر بحث کې مو د مکې مکرمې د فتحې غزاء بیان کړه، اوس به د مدینې منورې د ژوند دریېمه مرحله درته بیان سي.

د مدینې منورې د ژوند دریېمه مرحله

دغه مرحله د رسول الله ﷺ د ژوند د مرحلو آخرنۍ مرحله ده، په دغه مرحله کې پسله اوږده جهاده، پسله تکالیفو او سترياوو، پسله لوږو او مشکلاتو، پسله تشویشاتو او اضطراباتو، پسله خونړیو جنګو، اسلامي دعوت نتیجه او ثمره ورکوي.

په تیرو سوو کلو کې د مکې مکرمې فتحه کول د دعوت هغه ډیره لویه نتیجه وه چې د مسلمانانو لاس ته ورغله، په دغه فتحه سره د ورځو تېرېدلو تغیر وکړی، د جزیرة العرب هوا په بدله سوه، دغه فتحه د تېر سوي وخت او د را تلونکي وخت په منځ کې یو فاصل او جلا کوونکی ؤ. د عربو په نظر قریش د بت پرستی د دین ساتونکي او انصار وه او نور عرب په دغه کار کي د دوی تابع وه، نو اسلام او مسلمانانو ته د قریشو تسلیمېدل په جزیرة العرب کي د بت پرستۍ د دین ختمېدل وه.

اوس نو دغه دریېمه مرحله ممکن و دوو صفحو ته و وېشل سي چې یوه صفحه د جهاد او جنګو ده او دوهمه صفحه و اسلام ته د عربي قبیلو داخلېدل او مسلمانېدل دي او د دغو دوو صفحو واقعات سره مبنتي دي یوه واقعه د بلې په منځ کې پیښېدل په خپل منځ کې یې ترتیب، تقدیم یا تاخیر نه درلودی چې زه یې پر هغه ترتیب درته

بیان کړم، مګر ما دا مناسب ولیدل چې هره صفحه جلا جلا په ترتیب سره بیان سي خو څرنګه چې د جنګو او غزاوو صفحه زموږ د دمخني بحث سره مشابهت لري نو مي دا بهتره و بلل چې اول د جنګو او غزاوو صفحه بیان کړل سي.

د حُنین غزاء

تاسي ولیدل چې مکه مکرمه په یوه سریع او داسي چابکه حمله سره فتحه سوه چې ټول عرب یې په حیرت او دهشت کي واچول؟ د شا وخوا همسایه قبیلو ته دغه خبر ناڅاپه او ناګهاني ورغلی، هیڅا ته دا ممکنه نه وه چې د دغه کار مخ ونیسي، نو ځکه د شا وخوا قبیلو د تسلیمېدلو څخه منعه و نه کړه او هغه هم تسلیم سوې، بېله ځینو شریرو او متکبرو قبیلو څخه چې د هغو شریرو قبیلو په مقدمه کي د هوازن او ثقیف قبیلې وې، نو دغو دوو قبیلو ته د ځینو نورو قبیلو خلک چې د نصر، جُشم، سعد بن بکر او هلال خلک وه هم راټول سوه، دغه قبیلې چې سرکښه او متکبري قبیلې وې دا یې نه قبلول چې د مسلمانانو دغه نصرت او کامیابي ته سر کښته کړي، د دغو شریرو او متکبرو قبیلو مشران د مالک بن عوف په ځای کي د مشورې دپاره سره یو ځای سوه چې په نتیجه کي یې د مسلمانانو سره پر جنګ کولو اتفاق وکړی، په دغه وخت کي هوازن او دغو نورو قبیلو پوره ترتیبات ونیول، تقریباً شل زره جنګي نفر یې سره را ټول کړه او ځانونه یې د مکې مکرمې د حملې دپاره تیار او آماده کړه، په دغه وخت کي چې رسول الله ﷺ او مسلمانان په مکه مکرمه کي دي، دغو قبیلو دا إراده وکړه چې پر مکه مکرمه حمله وکړي او ترخپل تسلط او تصرف لاندي یې را ولي، دا خو هوازن، بنو بکر او ثقیف سره یو ځای سوه، مګر هلته د هوازن ځیني قبیلې وې چې هغو اشتراک نه وو ور سره کړی چې د هغې جملې څخه کعب او کلاب وه، که څه هم دغه قبیلې د هوازن څخه وې مګر ویل: موږ په دې موضوع کي ګډون نه در سره کوو.

اوس نو د قبیلو مشران سره کښېنستل او ویل: موږ باید په دې جنګ کي یو رئیس اوپاچا ولرو چې د دغې حملې مشرتوب د هغه پر غاړه وي، نو یې یو نوی ځوان د دغه مشرتابه دپاره خوښ او انتخاب کړی چې د شریفي او لوړي کورنۍ څخه ؤ او نوم یې

مالک بن عوف ؤ، ویل کیږي چي په دغه وخت کي د مالک بن عوف عمر ځلیرویشت کاله ؤ، سره د دې چي عمر یې کم او لږ ؤ مګر ځرنګه چي نسب او کورنۍ یې لوړ وه نو یې د هوازن د ټولو قواوو مشر و ټاکی.

رسول الله ﷺ ته د هوازن د قبیلو دغه حالات ورسېدل چي د جنګ دپاره ځانونه جوړوي، رسول الله ﷺ هم د معلوماتو دپاره نفر ولېږل چي د هغو نفرو ځخه یوه نفر چي ابو حدرد الأسلمي رضي الله عنه نومېدی وکولای سوای چي طائف ته ولاړ سي او هلته د هوازن او ثقیف په لښکرو ور ننوزي، پوره معلومات یې راټول کړه او بیرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی، خپل لیدلي حالات یې ورته و ویل: چي هو، هوازن خپل ځانونه د مکې مکرمې د حملې دپاره آماده کړي وه، رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چي د هوازن د جنګ دپاره د مکې مکرمې ځخه د ر ووزي.

رسول الله ﷺ ولي د مکې مکرمي په داخل کي جنګ نه ور سره کاوه؟

هغه ډیر لوی او مهم سبب درلودی، هغه دا چي د مکې مکرمې خلک نوي مسلمانان سوي دي پر اسلام او مسلمانېدلو یې فقط ځو ورځي تیري سوي دي نو که په مکه مکرمه کي جنګ پېښ سي دا امکان لري چي اهل مکه دي هم غدر او خیانت وکړي چي دا کار به مسلمانانو ته ډیر سخت او مشکل تمام سي ځکه یو لښکر به د دباندي ځخه جنګ شروع کړي او بل مخالف لښکر به دننه په مکه مکرمه کي ورته پیدا سي چي د دې نتیجه به و مسلمانانو ته ډیره سخته او مشکله وي، نو رسول الله ﷺ نه غوښتل چي د مکې مکرمې له داخله جنګ وکړي، نو ځکه رسول الله ﷺ امر وکړی چي لښکر دي د هوازن د مقابلې دپاره تر مکې مکرمې دباندي ور ووزي.

هلته د هوازن لښکر د هغه مسلمان جاسوس تر را رهي کیدلو وروسته سمدستي د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی، رسول الله ﷺ ته دا معلومات نه وه چي د هوازن لښکر را رهي سوی دی، د مسلمانانو دا فکر او خیال ؤ چي د هوازن لښکر تر اوسه په طائف کي دی، د رسول الله ﷺ إراده دا وه چي پر طائف حمله وکړي نو خود د مسلمانانو د لښکر حرکت هم د طائف پر طرف ؤ، حال دا چي د هوازن لښکر له هغه طرفه د مکې مکرمې پر خوا حرکت کړی ؤ.

کله چې مالک بن عوف او نورو قبائلي مشرانو د مسلمانانو سره پر جنګ کولو اتفاق وکړی نو د مالک بن عوف په امر د کفارو د لښکر ټول افراد په دې مکلف کړل سوه چې خپلې ښځې، خپل اولادونه او خپل حيوانات ټول ور سره را رهي کړي، دا دَ دې دپاره چې لښکر يې و نه تښتي، ولې که شکست او ماته هم وخوري د مالو، اولادو او خپلو ښځو په سبب نه سي تښتېدلای، دغه شيان پر ميدان نه پرېږدي، لږ تر لږه د دغه خپلو ښځو، اولادو او مالو دپاره جنګيږي، نو د کفارو لښکر د خپلو ښځو، اولادو، او مالو په ملګر تيا را رهي سوی دی ځو په (اوطاس) کي يې واړول، اوطاس د هوازن په منطقه کي يوه ډېره لويه او برداره شېله ده چې د حُنين و شېلې ته نژدې ده مګر په خپله د حُنين شېله نه ده.

او حنين بيا د سيل کبير سره يوه بله شېله ده چې د مکې مکرمې څخه تقريباً اتلس، نولس ميله ليري ده، کله چې د هوازن او طائف لښکري دغه د اوطاس شېلې ته را ورسېدې مالک بن عوف ته هم دا خبر رسېدلی ؤ چې محمّد ﷺ هم د لښکره سره د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، نو مالک بن عوف دغه شېله د جنګ دپاره اختيار کړه، دالته يې خېمې ودرولې او لښکر واړول، ويل: د جنګ دپاره دغه ځای مناسب ځای دی.

دُرَيد بن الصِمّه

د مالک بن عوف په لښکر کي يو مهم شخص، پوه او تجربه کاره سړئ موجود ؤ، چې ډېر لوی جنګي پهلوان او شجاع ؤ د عربو د مشهوره او نامداره پهلوانانو څخه ؤ، ډېري جنګي تجربې يې درلودې د دغه سړي نوم دُريد بن الصِمّه ؤ، دُريد د جاهليت په وختو کي د جنګ په ميدان کي ډېر مشهوره نوم ؤ، مګر دغه سړئ اوس بوډا او سپين ږيری دی، ويل کيږي چې د حنين په ورځ يې عمر يو سل او شپېته کاله ؤ، نو دُريد زوړ، ضعيفه، او په سترګو هم ړوند ؤ، بدن يې مات او بې طاقته ؤ، څرنګه چې پر اوښ يې ځان نه سوای تکيه کولای، دئ به يې په داسي کجاوه کي سپراوه لکه د ښځو کجاوه، خو د ښځو سره به نه تلی، په کجاوه کي به ؤ او د نارينه وو سره به رهي ؤ، د جنګ په کارو کي به يې د ده څخه مشوره اخيستل، هر کار يې د ده په مشوره

او مصلحت سره کاوه، ځکه تجربه کاره پهلوان او د جنګ په کارو پوه ؤ، اوس چي د هوازن لښکر واړول دُريد و ويل: په کومه شېله کي ياست؟ خلکو ويل: د اوطاس په شېله کي، ده وويل: هو د آسانو د ځغلولو دپاره ښه ځای دی نه ډيري لوړي لري چي ښوک نه سي ورختلای او نه آوار دښت دی.

کله چي هغه ښځي او ماشومان، حيوانات او مالونه چي د لښکر ترشا وه را ورسېدل، دُريد د ښځو او ماشومانو، پسو او اوښانو آوازونه واورېدل په تعجب کي سو او ويل: دا څه شي دي چي زه يې اورم؟ د اوښانو رمباړي، دخرو هرهاری، د ماشومانو ژړاوي، د پسو ناري؟ خلکو ويل: دا د مالک بن عوف امر دی چي ټول مالونه، اولادونه او ښځي مو درسره را ولی، دُريد ويل: مالک بن عوف ما ته را ولی، څرنګه چي د دُريد له امره چا مخالفت نه کاوه نو مالک بن عوف ورته راغلی، دريد ورته وويل: د پسو، اوښانو او ماشومانو آوازونه اورم دا څه قصه ده؟

مالک ويل: دا کار مي د دې دپاره کړی دی چي ما غوښته د هر سړي تر شا د ده مال او اولاد وي او د هغو څخه د دفاع دپاره جنګ وکړي او و نه تښتي.

دُريد ويل: والله اوس هم د پسو يو چوپان يې په جنګ نه پوهېږې آيا مات سوی لښکر په يو شي را ګرځي؟ که انسان مات سو او پر خپل مرګ و بېرېدی والله هيڅ شئ يې نه سي را ګرځولای، دُريد نور هم و ويل: که کاميابي ستا وه بل شئ فايده نه در رسوي ښېله سړئ او د هغه توره او نېزه او که کاميابي د هغه بل طرف وه نو خپل مال او اولاد دي هم د لاسه ور کړه.

يا مالک! ته په دې سره نه سې کاميابه کېدلای چي د هوازن هګۍ دي د آسانو مخ ته کېښوول، دوی خپل وطن او خپلو قبيلو ته ولېږه او بيا دي پهلوانان د جنګ دپاره ڈ آسانو پر شا سپاره کړه، که کاميابي ستاسي وه اهل او اولادونه به مو در پسي راسي او که دښمن کاميابه سو مال او اولادونه به دي ساتلي وي.

خلکو غوښته چي د دُريد د نظرېي إطاعت وکړي اهل او اولادونه بيرته و ليږي، د لښکر ټول مشران د دريد د رأيي إطاعت کوي، مالک بن عوف د لښکر عمومي قومندان وبېرېدی چي د ده آمريت ولاړ‌ی او خلک د دُريد اطاعت کوي، نو يي

وویل: والله دا کار به و نه سي ته ضعیفه سوې او عقل دي هم درسره ضعیفه سو.

مالک بن عوف یو بل عاطفي حرکت هم وکړی: توره یې واخیستل او د لښکر مشرانو ته یې ورېغ کړه، هغه چي را ټول سوه ده د توري لاستی پر مځکه کښېښاوه او د توري تېره سر یې پر خپل ځیګر کښېښاوه (د رکوع پر قسم و درېدی او پر توره یې تکیه وکړه) او وې ویل: والله یا به هوازن زما اطاعت کوي یا به دغه توره زما تر ملا وزي(یعني ځان وژنم) مالک بن عوف نه غواړي چي په دغه جنګ کي د دُرید نوم یاد سي یا د هغه د نظر متابعت وسي، نو ویل: یا به زما امر منی یا د دُرید، د لښکر مشران سره یو ځای دي په خپل منځ کي یې سره و ویل: دُرید په ستر ګو ړوند، سپین ږېری او ضعیفه سړئ دی د جنګ إداره نه سي کولای، که موږ سر له اوسه د مالک بن عوف پر مشرۍ اختلاف وکړو نو سره و پاشل سوو، زموږ ملګرتیا د مالک بن عوف سره که څه هم په عمر لږ دی د دُرید تر ملګرتیا ښه ده، د لښکر او قبیلو مشرانو و ویل: موږ ستا اطاعت کوو یا مالک بن عوف! نو د لښکر مشرانو د درید امر نه کړی قبول، ښځي او ماشومان، مالونه او حیوانات پاته سوه.

د الله جَلَّ جَلَالُهُ إراده داسي وه چي دغه انسانان او حیوانان د مسلمانانو په نصیب سي، دُرید بن الصِّمّه و ویل: دا داسي ورځ او کار دی چي نه ځني غائب یم او نه پکښي حاضر یم، یعني: زه خو حاضر یم مګر نظر مي بل شئ دی، نو لکه نه چي یم حاضر، بیا درید پوښتنه وکړه چي دا کوم ځای دی؟ ویل دا وادیِ اوطاس ده د وادیِ حُنین څنګ یا بغل ته، دُرَید و ویل: هو، دغه ځای د جنګ دپاره ښه او مناسب ځای دی، نو یې مالک بن عوف ته و ویل: په اوله خبره کي دي زما اطاعت و نه کړی په دغه دوهمه خبره کي مي امر و منه، هغه دا چي د مسلمانانو د لښکر په لارکي کمینونه ورته ونیسه دا ځای د کمینو دپاره ډېر وړ او مناسب ځاي دی، مالک بن عوف هم د ده خبره ومنل او د مسلمانانو په لار کي یې کمینونه ور ته و نیول.

رسول الله ﷺ
د مکې مکرمې څخه د حنین پر طرف حرکت کوي

د هجرت د اتم کال د شوال په شپږمه ورځ چې د شنبې ورځ وه رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه د طائف پر طرف حرکت وکړی چې دغه ورځ و مکې مکرمې ته د رسول الله ﷺ د داخلېدلو نولسمه ورځ وه، په دغه غزاء کې د رسول الله ﷺ سره دوولس زره نفره مسلمانان ملګري وه چې لس زره نفره يې هغه لښکر ؤ چې د مکې مکرمې د فتحې دپاره ور سره را وتلی ؤ او دوه زره نفره د اهل مکې څخه ورسره ملګري سوه او د دغه لښکر اکثره نفر نوي مسلمانان وه، حتّی د مکې مکرمې په نفرو کې ځيني مسلمانان وه او ځيني يې تر اوسه پر هغه خپل شرک پاته وه مګر د را وتلو سبب يې هغه پخوانۍ دښمني وه چې د هوازن او اهل مکې په منځ کې پرته وه، د جاهليت د وختو څخه دغه دښمني موجوده وه، د هغو کسانو څخه چې مشرکان وه او جنګ ته را ووتل يو هم صفوان بن اُميه ؤ هغه چې رسول الله ﷺ څلور مياشتې امان ورکړی ؤ، کله چې د مسلمانانو لښکر را ووتی رسول الله ﷺ وليدل چې په لښکر کې د ډيرو نفرو سره اسلحه نسته ځکه نه يې درلودل او رسول الله ﷺ ته وويل سوه چې د صفوان سره اسلحه سته، نو رسول الله ﷺ صفوان بن اُميه ته چې د اسلحې تاجر ؤ او په دغه ورځ مشرک ؤ رجوع وکړه، ويل: يا صفوان! اسلحه راکړه، صفوان وويل: يا محمّد! ﷺ په غصب او زور يې غواړې؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: يا په عاريت يې غواړم (کار ځني اخلو او بيرته يې درکوو) او دا ضمانت هم درکوم چې بيرته به پوره درکول کيږي، صفوان وويل: هو درکوم يې، دغه اسلحه يې هم د قوم پرستۍ په سبب ورکړه چې په عربي کې (حَمِيه) ورته ويل کيږي، نو صفوان و رسول الله ﷺ ته سل زغري او د سلو نفرو دپاره نوره ضروري اسلحه په عاريت ورکړه.

اوس نو دې خبري ته راغلو چې رسول الله ﷺ د دغه مشرک څخه مرسته

وغوښتل، آيا د مسلمانانو يوه امام، خليفه يا مشر لره دا جائزه او روا ده چې د مشرک يا کافره څخه مرسته و غواړي؟ هغه علماء چې د مشرک او کافر څخه مرسته اخيستل جائز بولي د هغو دليل د رسول الله ﷺ دغه عمل او کار دی او هغه علماء چې د کفارو څخه مرسته اخيستل جائز او روا نه بولي هغه بيا وايي: دغه مرسته د يوه مشرک فرد څخه وه، نه د يوه کافر دولت څخه يا د يوې کافري ډلي څخه خو د دغي مسئلې حکم به إن شاء الله تعالیٰ د قصې تر بيانولو وروسته مفصل درته بيان سي.

او دا چې رسول الله ﷺ د صفوان څخه اسلحه په عاريت واخيستل نه په زور په دې کې موږ ته د رسول الله ﷺ عظمت او رحمت را معلومېږي ځکه مسلمانانو مکه مکرمه فتحه کړه کولای يې سوای چې د اهل مکې ټول مال او دولت په زور واخلي مګر دا د رسول اکرم ﷺ رحمت او شفقت ؤ چې ټول مالونه يې ورپرېښوول حتّیٰ اسلحه يې هم نه ځني واخيستل او کله چې يې اسلحې ته ضرورت پيدا سو بيا يې هم د اسلحې د خاوند په اجازه ځني واخيستل چې دغه کار د اسلام رحمت، عظمت او کرم ثابتوي.

رسول الله ﷺ وليدل چې د لښکر ډير نفر خوارہ او د ضرورت نور سامان نه لري نو يې د اهل مکې څخه په قرض او پور مالونه واخيستل او د لښکر د غريبو خلکو سره يې مرسته په وکړه، رسول الله ﷺ چې د مکې مکرمې څخه را وتی عُتاب بن أسيد رضي الله عنه يې پر مکه مکرمه حاکم او والي پرېښاوه چې د رسول الله ﷺ په غياب کې مکه مکرمه اداره کړي، عُتاب رضي الله عنه د هغو کسانو څخه ؤ چې نوي مسلمانان سوي وه مګر څرنګه چې رسول الله ﷺ په ده کې صدق او اخلاص وليدی او بل دئ قوي ځوان او د مکې مکرمې د اشرافو څخه ؤ، د مکې مکرمې د إداره کولو قدرت يې درلودی نو يې دئ د دغه کار دپاره وټاکی.

عُتاب بن أسيد رضي الله عنه د رِدت په وخت کې (چې دا بيا د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د خلافت په وختو کې پېښ سو) کله چې نوري شا وخوا قبيلې د اسلامه څخه مرتدي سوې، بيا هم دئ پر اسلام ثابت او قائم پاته سو، کله چې نوري قبيلې مرتدي سوې او اهل مکې هم غوښته چې مرتد سي نو سهيل بن عَمرو رضي الله عنه په بيانيو او خطبو اسلام ته را بلل او عُتاب بن أسيد رضي الله عنه په خپل همت

او ثبات پر اسلام ثابت پاته کړه، د دغه عُتاب د اسلام یا مسلمانېدلو فقط څو ورځي کېدلې چي رسول الله ﷺ پر مکه مکرمه والي مقرره کړی.

رسول الله ﷺ چي د طائف پر طرف حرکت وکړی ده ﷺ هم د معلوماتو دپاره خلک لېږل او د دښمن د حالاتو څخه نه ؤ بېخبره، حال ورته راغلی چي د هوازن لښکر را وتلی دی او حنين ته را رسېدلی دی او د جنګ میدان یې هم خوښ کړی دی، رسول الله ﷺ هم دا مقرره کړه چي په حُنین کي به د دوی سره جنګ او مقابله کوي، مسلمانانو ته د دښمن حالات او اخبار معلوم سوه دا جنګ په بې خبري کي نه دی پېښ سوی، که څه هم په اول کي مسلمانان بېخبره وه خو رسول الله ﷺ دا کشف کړه چي د کفارو لښکر له طائفه را وتلی دی.

د دغې ورځي په سهار کي چي مسلمانانو د مکې مکرمې څخه حرکت وکړی دوی دوولس زره نفره دي او د اول وار دپاره د مسلمانانو دومره لوی لښکر جوړېږي نو د ځینو خلکو په زړو کي إعجاب، لویي او غرور پیدا سوه چي والله دوولس زره نفره یو هیڅوک مو نه سي ماتولای حتّی ابوبکر الصدّیق ﷺ و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! د لښکر د لږ والي په سبب نه مغلوبه کیږو، یعني: اوس زمونږ مسلمانانو شمېر دومره نه دی چي د لږ والي په سبب دي ماته وخورو، که مو شکست خوړی د هغه به بل سبب وي، نو د دغه ډېر والي غرور په لښکر کي نشرېدی، ځیني ضعیف النفسه مسلمانان هغه چي نوي اسلام ته داخل سوي وه د دغه ډېر والي تر تاثیر لاندي راغله توکل او اعتماد یې پر دغه شمېر او عدد سو چي مونږ ډېر یو، دغه د لښکر پر ډېر والي د مسلمانانو اعتماد! الله جل جلاله په سورةُ التوبه کي بیانوي او فرمایي:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ۝٢٥﴾. [التوبه: ۲۵]

ژباړه: خامخا الله جل جلاله ستاسي سره په ډېرو ځایو کي مرسته کړې ده خصوصاً د حنين په ورځ کي، کله چي ستاسي ډېر والي تاسي په تعجب کي واچولاست نو هغه

ډیر والي ستاسي څخه هیڅ شئ ایسته نه کړی، یعني: د دښمن حملي یې نه درڅخه وګرځولې او پر تاسي باندي مځکه تنګه سوه سره د دې چي مځکه ډیره پراخه ده بیامو دښمن ته په داسي حال کي شا ور وګرځول چي تښتېدلاست.

الله جل جلاله په دغه آیات شریف کي هغه غرور او اعجاب ته اشاره وکړه چي د ډیر والي په سبب د خلکو زړو ته ور داخل سوی ؤ.

اوس نو د مسلمانانو لښکر د مکې مکرمې څخه د طائف پر طرف رهي دی په لار کي پر داسي عربو ورغله چي د یوې وُني سره یې عبادت کاوه بلکه د دغي وُني عبادت یې کاوه چي دغي وُني ته یې ذاتِ أنواط ویل، عربو به پر دغه ونه د تبرک دپاره لاسونه تېرول، رښکیاني او تورکان به یې په ځړول په اخترو کي به یې هلته مېلې کولې، خپلې اسلحې به یې پرځړولې، د دغي وُني سره به یې حیوانات حلالول، د دغي وُني سره به د عبادت په نیت ناست وه نو د ذاتِ أنواط نوم هم په دغه سبب پر ایښوول سوی ؤ چي دغه رښکی او تورکان په ځړېدل.

په لښکرکي هغه کسان چي اوس یې تازه ایمان را وړی ؤ او د هغه بت پرستی شوق یې لا تر اوسه په دماغ کي ؤ رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! موږ ته هم دغسي یو ذات أنواط را جوړکړه لکه دوی چي یې لري، مسلمانانو هم دغسي ونه غوښته لکه د مشرکانو چي د تبرک دپاره ځانونه پوري مُړي او رښکیاني په وځړوي رسول الله ﷺ په ډیر قهر سره وفرمایل: الله اکبر! په والله تاسي داسي خبره وکړه لکه د موسیٰ علیه السلام قوم چي موسیٰ علیه السلام ته و ویل:

﴿اَجْعَل لَّنَا إِلَـٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ۝١٣٨﴾. [الاعراف: ۱۳۸]

یعني: موږ ته هم داسي إله او معبود را جوړکړه لکه مشرکان چي قسم قسم آلهه او خدایان لري؟ موسیٰ علیه السلام ورته و ویل: تاسي یو جاهل قوم یاست.

په وُنو او ډبروپوري ځانونه مښل او د هغو څخه د نفعي او ضرر امید درلودل حتّی وُني او ډبري مشرف او مبارک بلل دا د مشرکانو کارونه دي، وُني او ډبري نه نفعه او نه ضرر رسولای سي، رسول الله ﷺ دغو خلکو ته و فرمایل: تاسي څنګه زما څخه دغسي شیان غواړی؟ رسول الله ﷺ دغه کسان امر کړه چي پر دغه خبره توبه وباسي

او د الله جل جلاله څخه بخښنه وغواړی، هغو هم توبه وایستل او د الله جل جلاله څخه یې عفوه او مغفرت وغوښتل.

د مسلمانانو لښکر د حنین پر طرف وررهي دی لکه د مخه چې مو درته و ویل: رسول الله ﷺ ته خبر راغلی ؤچې د هوازن لښکر په حنین کې دی نو مسلمانان هم د چارشنبې په شپه چې د شوال د میاشتې لس ورځې تیرې سوې وې حنین ته ورسېدل. مسلمانانو د حنین تر شېلې د مخه خپلې خېمې و درولې، اوس نو د هوازن لښکر د حنین د شېلې پر هغه بله غاړه دی او مسلمانان تر شېلې دباندې د مکې مکرمې و طرف ته دي.

کله چې مسلمانانو خیمې و درولې رسول الله ﷺ یو د اصحاب کرامو څخه امر کړی چې ته به د آسه سره یوې لوړې غونډۍ ته وخېژې او پر هغه آس به سپور یې د هوازن معلومات به کوې حرکتونه او کمینونه یې ټول تر نظر باسه او د شپې په آخرکې به د معلوماتو سره راسې، بېله لمانځه او انساني ضرورته به له خپله ځایه نه ښورې، سړئ هم پر آس سپور سو او یوې لوړې غونډۍ ته وختی د شپې تر آخره هلته ولاړ ؤحتّی د آسه څخه هم نه سو کښته او د شپې په آخرکې رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ پوښتنه ځنې وکړه چې یو شئ دې ولیدی؟ سړي ویل: یا، کوم خاص یا د یادولو وړ شئ مې نه و لیدی، د کفارو لښکر پر هغه خپل حال ؤ زه و فلاني او فلاني غره ته وختلم مګر هوازن مې و لیدل چې ښځې، حیوانات او پسونه یې ټول را وستلي دي، رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: إن شاء الله سبا دغه ټول مالونه د مسلمانانو دپاره غنیمتونه دي.

مګر په دغه وخت کې و مالک بن عوف ته دُرَید بن الصُمّه ځیني لار ښووني کړي وې او مالک بن عوف عملي کړي وې، سره د دې چې دُرَید په سترګو نه لیدل خو د عقل او تجربې څخه یې کار اخیستی چې د هغو لار ښوونو څخه یې یوه دا وه: ویل: دغه اضافه اوښان چې مو را وستلي دي (کفارو خو خپل ټول اوښان را وستلي وه چې ټول بېکاره او د دوی تر ضرورت زیات وه) نو دُرَید و ویل: ښځې او ماشومان ټول پر دغه زایدو اوښانو سپاره کړی او د لښکر تر شا یې و دروی ځکه په دې کارکې دوې فایدې سته یو دا چې که مو ماته وخوړل دوی کولای سي چې د اوښانو سره وتښتي

او بله فایده یې دا ده چې څوک د لیرې ورته ګوري هغه ته دا نه معلومیږي چې دا نارینه دي که ښځې، نو لښکر تر هغه خپل واقعي شمېر څو چنده زیات معلومیږي ځکه اوښان دي او خلک پر سپاره دي، مالک بن عوف هم ښځې او ماشومان پر اوښانو سپاره کړه، واقعًا هم دومره لښکر ځني جوړ سو چې آخر یې نه معلومېدی، حتّٰی ځینو مسلمانانو به ویل چې د کفارو د لښکر شمېر اتیا زره دی که څه هم په حقیقت کې د هوازن ټول لښکر د شلو زرو نفرو په شا وخوا کې ؤ.

(د دغه لښکر په شمېر کې اختلاف سته، څوک یې دوولس زره نفره بولي)

که څه هم شل زره یا دوولس زره نفره لښکر ډېر لوی لښکر دی، خو د کفارو په دغه کار سره د دوی شمېر تر اصلي حساب څو واره زیات معلومېدی.

او بل هغه کار چې دُرَید کړی ؤ هغه دا ؤ: څرنګه چې د هوازن لښکر تر مسلمانانو د مخه دغې منطقې ته راغلی ؤ، نو مالک بن عوف د دُرَید په مشوره او لارښوونه په دغه شپه د خپل لښکر ډېر نفر د حنین د شېلې په لارو، تنګیو، فرعي شېلو او نورو ډېرو پټو ځایو کې د کمین دپاره کښېنولي وه او دا امر یې ورته کړی ؤ: کله چې مسلمانان دغې شېلې ته را کښته سي اول د غشو باران پر جوړ کړی او بیا په یوه وار ټوله یوه حمله پر وکړی، اوس د هوازن د لښکر ډېره حصه د شپې د حنین په شېله کې په خپلو کمینو کې سره ځای پر ځای سوه او د مسلمانانو د لښکر د راتګ انتظار باسي.

د مسلمانانو د لښکر لوی مشکل دا ؤ چې د حنین د شېلې څخه ډېر لوړ وه او شېله ډېره کښته وه نو کښتې شېلې ته د لښکر کښته کېدل ډېر سخت او مشکل وه، ځکه لار داسې کښته ده لکه ښوَیَندوکی، لږ کښته نه وه بلکه شېله داسې کښته ده چې نفر باید په ځغستا ور کښته سي ځان نه سي تکیه کولای.

د دغې شپې په آخر کې رسول الله ﷺ خپل لښکر و ټولیانو ته و وېشی او بیرغونه یې ور و وېشل، اوله ټولۍ د بني سُلیم قبیله ده هغه زر نفره د.آس سپاره چې د مسلمانانو د لښکر مقدمه وه او د رسول الله ﷺ سره د مکې مکرمې تر فتحې د مخه د مدینې منورې په لار کې ملګري سوه، د دې ټولۍ قومندان خالد بن ولید رضي الله عنه ؤ.

د شپې په آخر کې و شېلې ته د کښته کېدلو آمادګي ونیول سوه او د سپېدو تر چاودلو

وروسته د وادي حُنين پر طرف حرکت شروع سو، دلته مالک بن عوف خپل لښکر ته اوامر صادروي ويل توري را وباسی، توري را وايستل سوې، ويل پوښونه يې مات کړی ځکه بيا رجوع نسته او په يوه وار به حمله او هجوم پر ور وړی، مالک ويل: نه غواړم چي جنګ ځو ورځي دوام وکړي، بلکه په يوه ورځ به جنګ پای ته رسيږي، د هوازن لښکر د تورو پوښونه مات کړه توري يې په لاسو کي دي د حملې دپاره تيار او آماده ولاړ دي.

د رسول الله ﷺ د معلوماتو خلک د هوازن د لښکر په ټولو حالاتو خبر وه او هر څه يې سنجولي وه فقط په دغه کمينو نه وه خبر او د هغو دپاره يې هيڅ فکر نه ؤ کړی.

اوس نو د هغه لوړي څخه و وادي حنين ته د مسلمانانو را کښته کېدل شروع سوه، اول هغه ځوک چي را کښته سوه! خالد بن وليد رضی الله عنه دی او بني سُليم ور سره دي، کله چي دغه اوله ټولی ور کښته سوه او دوهمي ټولی په کښته کېدلو شروع وکړه د کمينو له طرفه اولې د غشو باران پر شروع سو چي په دغو غشو يې ډير مسلمانان زخميان او زوبل کړه او بيا د دښمن ډلو يو ځايي شديده حمله شروع کړه، څرنګه چي و شيلې ته کښته کېدل ډير سخت وه ځکه يو دم کښته وه يوازي يو نفر چي به کښته کېدی خپل ځان يې نه سوای تکيه کولای هغه د مخ نفر به يې پوري واهه، نو په بني سُليم کي د کښته کېدلو په سبب بد حال پېښ ؤ، د دغه بده حاله سره سره د کمينو له طرفه حملې هم پر شروع سوې، د دوی خيال ؤ چي د دښمن لښکر مو مخ ته دی هلته به ورځو جنګ او مقابله به ور سره کوو، خو هغه ناڅاپه د دواړو طرفو څخه د کمين نفرو حملې شروع کړې، په خپله پر خالد رضی الله عنه وهل او وارونه شروع سوه د خالد رضی الله عنه بدن ټوک ټوک او زخمي سو د ډيرو زخمو په سبب ولوېدی غځار سو، کفارو د بني سُليم پر خلکو وهل او وارونه شروع کړه.

د بني سُليم خلک خو نوي مسلمانان سوي وه په تېښته يې شروع وکړه مګر چيري وتښتي؟ راسته طرف ته يې کمين دی، چپه طرف ته يې کمين دی، مخ ته يې د دښمن لښکر دی د تيښتي دپاره بله لار نسته بېله دې څخه چي پر شا ولاړ سي، نو يې د شا پر طرف مخ ونيوی، د هغه طرفه بيا د مسلمانانو هغه نور لښکر را کښته کيږي، هغه کسان چي راکښته کيږي خپل ځانونه نه سي تکيه کولای او بني سُليمْ غواړي چي

ور وخیژي، هغه چا چي دا حال لیدلی دی هغه وایي: خلک یو د بل پر اوږو سره سپاره اوپراته وه، دلته په دغه شېبه کي د هوازن د لښکر له طرفه پر مسلمانانو قتل او وژنه شروع سوه، د مسلمانانو هغه نور لښکر چي پسي را رهي دی هغه یې نه ويني او نه دي خبر چي په شېبه کي څه پېښه ده، هغو خپل پر مخ تګ ته دوام ورکړی دی غواړي چي ور کښته سي او دلته بد حال جوړ دی، د کښته خلک غواړي چي لوړ وخیژي او د لوړي خلک غواړي چي ور کښته سي، پسله ډېره وخته هغه نور لښکر هم په دې حال خبر سو چي په شېبه کي کمین دي او خلک وژل کېږي هغو په تېښته شروع وکړه.

هلته مالک بن عوف خپل ټول لښکر تقریباً شل زره نفره امرکړه چي په یوه وار حمله او وهل شروع کړی او دلته مسلمانان په دغه بد حال مبتلاء دي، د مسلمانانو په لښکر کي عمومي تېښته شروع سوه او هري خوا ته ځغلي، ځینو یې په ځغستا مکې مکرمې ته ځان و رساوه او ټول لښکر وتښتېدی، رسول الله ﷺ نارې وهي غواړي چي دغه مات سوی لښکر را وګرځوي خو څوک نه درېږي.

رسول الله ﷺ یوازي پر میدان پاته سو، هغه صحابهٔ کرام چي ثابت پاته دي او نه تښتي هغه هم یو یو او جلا جلا دي، شل زره نفره په دغه بد حالت کي پر را ګرځېدلي دي، خلک ځغلي او رسول الله ﷺ نارې وهي إلَيّ عِبَادَ الله، خو یو هم تر شا نه ګوري، ډېر بد شکست او ماته وه، ابوسفیان چي په دغه وخت کي نوی مسلمان سوی ؤ هغه و ویل: د دغه مات سوو خلکو مخ به بل شئ نه را وګرځوي بیله د جدې دریاب، یعني: تر هغه ځایه پوري به ځغلي.

جِبله یا کَنده بن جُنید چي منافق ؤ هغه ناري کړه: نن ورځ یې سحر باطل سو.

دلته نو د الله جل جلاله له طرفه هغه لوی امتحان شروع سو، د مسلمانانو د ایمان امتحان په دغسي ځایو کي اخیستل کېږي.

په دغه وخت کي یو د هغو کفارو څخه چي په ظاهره مسلمان سوی دی او نوم یې شیبه بن عثمان بن أبي طلحه دی "عثمان بن ابې طلحه" د دغه شیبه پلار د هغو کسانو څخه ؤ چي د اُحُد په ورځ یې د کفارو بیرغ پورته کاوه او د مسلمانانو له طرفه و وژل سو، دغه شیبه د هغه عثمان زوی دی او د مسلمانانو د لښکر سره را وتلی دی

غواړي چي په مناسب وخت کي رسول الله ﷺ و وژني او د خپل پلار بدله او انتقام په نن ورځ کي واخلي، په دغه بد حالت کي رسول الله ﷺ یوازي ولاړ دی او یوازي جنګ کوي، هیڅوک نه دي ورسره او ناري وهي: إِلَيّ عِبَادَ الله!

شیبه چي یو خنجر ورسره دی د خپل مقصد د پوره کولو دپاره د رسول الله ﷺ و طرف ته ورغلی، رسول الله ﷺ شیبه ولیدی ویل: یا شیبه! څه خبر دی؟

شیبه ویل: یا رسولَ الله! غواړم چي ستا څخه دفاع وکړم، رسول الله ﷺ ویل: دلته راسه، شیبه ورغلی او رسول الله ﷺ د شیبه پر ځیګر خپل مبارک لاس کښېښاوه او ویل: د الله څخه بخښنه وغواړه، شیبه ویل: استغفر الله.

شیبه وایي: رسول الله ﷺ چي فقط لاس را څخه پورته کړی دئ ﷺ تر ټولو خلکو راته ګران او محبوب وګرځېدی، شیبه دلته ودرېدی او د رسول الله ﷺ څخه یې دفاع کول، اصلاً دئ د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره راغلی ؤ، مګر سبحان الله! اوس د رسول الله ﷺ څخه دفاع کوي.

رسول الله ﷺ بیا هم ناري وهي إِلَيّ عِبَا دَ الله! د ده ﷺ آواز هغو اصحاب کرامو چي شا وخوا په میدانِ جنګ کي موجود وه لکه ابوبکر الصدِّیق، عمر فاروق او څو نورو مهاجرینو رضوان الله علیهم واورېدی، هغه هم راغله پر رسول الله ﷺ را وګرځېدل مګر د دغو اصحاب کرامو شمېر ډېر لږ ؤ، د شلو زرو نفرو په مقابل کي څه کولای سي؟ په دغه ځای کي د رسول الله ﷺ سره لږ مهاجرین او د ده ﷺ اهل بیت ورسره وه چي ټوله دوولس یا نولس نفره وه او په بل روایت کي وایي اتیا نفره وه، په دغه ځای کي د رسول الله ﷺ هغه شجاعت او دلاوري ښکاره سوه چي مثل یې نه لیدل کیږي، خپله غاتره یې د کفارو پر طرف ورځغلول او ویل یې: «أَنَا النّبيّ لاَ کذِب، أَنَا ابنُ عبدِالمطلب» په دغه وخت کي ابوسفیان بن الحارث رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د غاتري رکاب نیولی ؤ او عبّاس رضي الله عنه یې قیضه نیولې وه چي چابکه ولاړه نه سي، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د خپله ربه څخه د نصرت غوښتنه وکړه او وې فرمایل: اللّهم أنزِل نصرکَ، الهي ستا نصرت را نازل کړه.

کله چي عبّاس رضي الله عنه راغلی رسول الله ﷺ د ده په راتګ ډېر خوشاله سو، دا ولي؟

ځکه عبّاس رضی الله عنه داسي لوړ آواز درلودی چي په ټولو عربو کي یې مثل نه ؤ، د ده رضی الله عنه د آواز په باره کي وايي: د جاهلیت په وختو کي عبّاس رضی الله عنه د خپلو پسو او اوښانو دپاره چوپانان درلودل، چوپانانو به اوښان او پسونه د مکې مکرمې څخه ډېر لیري بېول، نورو خلکو که به خپل چوپانان غوښته نفر به یې پسي لېږل چي را یې ولي مګر عبّاس رضی الله عنه څوک نه پسي لېږل دلته په مکه مکرمه کي به يوې لوړي ته وختی او ور ناري به یې کړه، ډېر لوړ آواز یې درلودی، رسول الله ﷺ د ده د آواز په باره کي فرمايي: «صَوتُ العبّاس فِي المَعركة بِألف رَجُلٍ» یعني: په جنګ کي د عبّاس آواز پر زرو نفرو حساب دی، اوس چي عبّاس رضی الله عنه راغلی رسول الله ﷺ ورته و ويل: یا عبّاس! زما اصحابو ته ور ناري کړه، عبّاس رضی الله عنه هم په لوړ آواز په نارو شروع وکړه او ویل: اې مسلمانانو! رسول الله ﷺ دغه دی خو چا تر شا نه کتل، دلته نو رسول الله ﷺ ورته وويل: و اصحاب سَمُره ته ورناري کړه (سَمُرَه یعني: ونه یا درخته) چي مقصد یې هغه ونه ده چي د حدیبیې په ورځ اصحاب کرامو تر هغې وُني لاندي د رسول الله ﷺ سره بیعت کړی ؤ، حضرت عبّاس رضی الله عنه هم ناري کړه (یَا أَصحابَ السّمُره أینَ بَیعَتُکم؟) اې د وُني ملګرو هغه بیعت مو څه سو؟ ځیني اصحابِ کرام چي د هغه بیعت په ورځ یې په بیعت کي ګډون او اشتراک کړی ؤ هغو دغه ناره واورېدل او په بیرته را ګرځېدلو یې شروع وکړه، هغه خپل عهد یې ور په یاد سو غواړي چي پر خپله وعده وفاء وکړي او پر رسول الله ﷺ را ټولېدل دغه د اصحاب کرامو د بیرته را ګرځېدلو حال ځیني هغه کسان بیانوي چي په دغه جنګ کي حاضر وه، هغه وايي: یو نفر چي د اهلِ شجره څخه ؤ پر اوښ سپور ؤ او تښتېدی خو کله چي یې دغه ناره واورېدل اوښ یې داسي تېز رهي ؤ چي ده دا قدرت نه درلودی چي خپل اوښ و دروي او را وې ګرځوي نو دئ ځني را وغورځېدی او اوښ یې پرېښاوه پر پښو یې په جنګ شروع وکړه.

د بیعت الرِّضوان خلک په داسي حیرت انګېزه چابکي سره را ګرځېدل چي بیان یې نه سم کولای او دغه به یې ویل: لبیک یا رسولَ الله! لبیک یا رسولَ الله! تر داسي اندازې چي دوی به کوښښ کاوه چي خپل اوښ را وګرځوي، خو د اوښ د را ګرځولو قدرت چي به یې نه کړی پیدا، خپله توره او سپر به یې ځني را حمله کړه او

له اوښه به را غورځېدل، اوښ به یې خپل سر ته پرېښاوه، ترڅو چې د رسول اللهﷺ پر شا وخوا د دغو نفرو څخه سل نفره را ټول سوه او په جنګ یې شروع وکړه، اوس نو دغه سل نفره چې سره یو ځای سوه د شلو زرو نفرو سره جنګ کوي، داسي جنګ شروع سو چې د انسانانو ترخیال او تصور لوړ دی، هغو کسانو چې دغه حالت یې لیدلی دی وایي: په والله دغو سلو نفرو داسي جنګ کاوه چې هیڅ شئ یې مخ ته نه سوای درېدلای، په هوازن کي یې قتل او وژنه شروع کړه، دغه سل نفره په هغو شلو زرو نفرو کي قتل او وژنه کوي او هیڅوک یې مخ ته هم نه سي درېدلای، په دغه وخت کي د جنګ قومندان په خپله رسول اللهﷺ ؤ هم جنګ کوي هم اداره، دا د چا په وسه پوره ده؟ دا کوم همت او شجاعت دی چې سل نفره دي د شلو زرو په مقابل کي جنګېږي؟ دا رسول اللهﷺ ؤ او دغه یې شجاعت ؤ نو ځکه حضرت عليؓ وایي: کله چې به جنګ ډېر شدید سو موږ به و رسول اللهﷺ ته رجوع کول، ځکه موږ پوهېدلو چې هغهﷺ د همت او شجاعت خاوند دی نه تښتي او نه بیرېږي.

د حضرت عليؓ دغه قول د حُنین د جنګ په باره کي نه دی بلکه دغه خبره یې عامه کړې ده چې په ټولو جنګو کي همېشه زموږ دغه حال ؤ، چې د جنګ د شدت په وخت کي زموږ رجوع و رسول اللهﷺ ته وه او په هغه سره مو ځانونه ساتل دغه د حُنین په ورځ هم دغو سلو نفرو د رسول اللهﷺ د شجاعت او ثابته پاته کېدلو په واسطه د رسول اللهﷺ تر شا جنګ کاوه، په دغو سلو نفرو کي دوې ښځي هم موجودي وې چې یوه أم عمّاره او بله أم سُلَیم وه، چې د خپل خاوند ابو طلحه سره ملګرې وه، دغو ښځو جنګ نه کاوه مګر د رسول اللهﷺ سره ثابته پاته وې، د ام سُلیم سره یو خنجر ور سره ؤ، رسول اللهﷺ پوښتنه ځني وکړه: یا أم سُلَیم! په دغه خنجر څه کوې؟ دې و ویل: که د مشرکانو څخه یو څوک را نژدې سو نس یې ور خیرم، سبحان الله! دا داسی ورځ وه چې نارینه تښتي مګر دغه ښځي ثابته پاته دي بیا أم سلیم و رسول اللهﷺ ته و ویل: اجازه راکوې چې دغه تښتېدلي کسان داسي و وژنم لکه ته چې هغه کسان وژنې چې جنګ در سره کوي؟ دوی څنګه تا په دغسي حال کي یوازي پرېږدي؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: یا پرې یې ږده.

دا په دغه جنګ کي د مسلمانو ښځو ثبات ؤ، په دغه ورځ کي رسول الله ﷺ دا اعلان هم وکړی: که هر چا د کفارو څخه یو څوک و وژی او د هغه پر وژلو یې شاهدان درلودل د وژل سوي سړي سامان د هغه دی.

ابن اسحاق او نور د انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت کوي چي د حنین په ورځ یوازي ابو طلحه د شلو نفرو کفارو سامان واخیستی، یعني: یوازي ده شل نفره کفار وژلي وه، تردغه وروسته و انصارو ته ناره کول شروع سوه: یا معشرَ الأنصار! یا معشرالأنصار! اوس بیرته د مسلمانانو ډلي یوه پسله بلي څخه را ګرځي او شدید جنګ شروع دی، رسول الله ﷺ جنګ ته وکتل او وې فرمایل: اوس جنګ تود سو اوبیا رسول الله ﷺ د مځکي څخه یو مټ شګي یا خاوره را پورته کړه او د کفارو مخان یې په و ویشتل، دغه یو مټ خاوره د کفارو د لښکر د هر فرد و سترګو ته ورسېدل او ټوله د خپلو سترګو په مښلو مشغول سوه او له دې طرفه د مسلمانانو حملې پر شروع دي، بیا نو رسول الله و ویل: د محمّد په رب مي دي قسم وي چي کفار مات سوه، هلته په هوازن کي داسي قتل او وژنه شروع دي چي د مالک بن عوف هیڅ زړه ته نه لوېږي چي سلو نفرو دي داسي حال را باندي جوړ کړی وي.

په دغه وخت کي د الله جل جلاله له طرفه نصرت او برئ، مرسته او معجزه را نازل سوه چي هغه له آسمانه د ملائکو نزول ؤ، د آسمانه څخه ملائکې را کښته سوې دا دوهم جنګ دی چي ملائکې ورته را کښته کیږي پسله بدره څخه دغه یواځنئ جنګ دی چي ملائکې پکښي را کښته سوي دي، په حدیث شریف کي راغلي دي چي مسلمانانو دغه ملائکې د یوې سیاهۍ په شکل ولیدلې، وایي: موږ په آسمان کي یوه سیاهي ولیدل چي مځکي ته را کښته سوه او په وادئِ حُنین کي سره وپاشل سوه او بیا دغه سیاهي موږ ته را نژدې سوه و مو لیده چي تور غټ مېږیان وه، صحابهٔ کرام وایي: چي موږ د دغو مېږیانو د ډېروالي په سبب خپل کالي ځني څنډل چي پر کالو مو ګرځېدل، مسلمانانو فقط دغه حال ولیدی مګر کفارو بیا و لیدل چي ډېر زیات خلک چي سپین کالي یې اغوستي دي او پر ابلکو آسانو سپاره دي او پر دوی ور رهي دي، کفارو چي په هغه سلو نفرو څه نه سوای کولای او اوس ویني چي دغه لوی لښکر

او ډېرې ډلې پر دوی ور رهي دي په زړو يې ېېره ننوتل او په تېښته يې شروع وکړه، ملائکو په دغه جنګ کي، جنګ او وهل نه دي کړي لکه په بدر کي چې يې کړي وه، دلته فقط د ملائکو را تګ د کفارو په زړو ېېره ننه ايستل، او د جنګ له ميدانه په تېښته سوه، لکه څرنګه چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾﴾. [التوبه:۲۵]

يعني: خامخا الله جل جلاله ستاسي سره په ډېرو ځايو کي مرسته کړې ده خصوصاً د حنين په ورځ، کله چې ستاسي ډېر والي تاسي په تعجب کي واچولاست، نو هغه ډېر والي ستاسي څخه هيڅ شئ ايسته نه کړی، يعني: د دښمن حملې يې نه در څخه وګرځولې او پر تاسي مځکه تنګه سوه سره د دې چې مځکه ډېره پراخه ده، بيا مو دښمن ته په داسي حال کي شا وروګرځول چې تښتېدلاست.

﴿ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾﴾. [التوبه:۲۶]

او بيا الله جل جلاله خپل سکون او اطمينان پرخپل رسول او پر مومنانو نازل کړی او الله جل جلاله داسي لښکري را ولېږلې چې تاسي نه ليدلې او عذاب يې ورکړی و هغو کسانو ته چې کافران سوي وه او هم دغه عذاب د کافرانو سزا ده.

د هوازن لښکر د مکې مکرمې د شمال شرق له طرفه راغلی ؤ او مسلمانان د دوی په جنوب غرب کي واقع وه اوس د هوازن لښکر پر درې طرفه تښتي ځيني يې طائف ته ځي، ځيني يې نخله ته ځي او ځيني يې وادي اوطاس ته ځي، په هغو کسانو پسي چې اوطاس ته تښتېدل رسول الله ﷺ يوه ډله ولېږل چې مشر يې ابو عامر الاشعري رضي الله عنه ؤ، د مسلمانانو د دغې ډلې او د کفارو په منځ کي لږ جنګ وسو چې په نتيجه کي کفارو سخته ماته وخوړل، خو په دغه جنګ کي ابو عامر الأشعري رضي الله عنه شهيد سو.

همدارنګه رسول الله ﷺ يوه بله ډله په هغو کفارو پسې ولېږل چې د نخله پر طرف تښتېدل، چې په دغه تښتېدلو خلکو کې يو هم دُرَيد بن الصّمّه ؤ، هغه سپين ږيرى او ړوند، د جاهليت لوى پهلوان، دغه دُرَيد د مسلمانانو څخه يوه ځوان ونيوى چې د دغه ځوان عمر شپاړس کاله ؤ او نوم يې ربيعه بن رُفيع الأسلمي ؤ، دُرَيد په کجاوه کې سپور ؤ او مسلمان فکر وکړى چې ښځه ده غواړي چې په بنديانو کې يې بوزي، دغه ځوان اوښ تر مهار ونيوى او کش يې کړى، دُرَيد بن الصمه پر ږغ کړه اوښ چيري بيايې؟ ځوان پوه سو چې په دې کجاوه کې سړئ دى نو يې اوښ چوک کړى، دُرَيد بېغمه ناست دى ضعيفه سړئ دى يو سل او شپېته کاله يې عمر دى، دئ په خپله نور ژوند او عمر نه غواړي، ربيعه بيا ځوان او بې تجربه دى د اول وار دپاره په جنګ کې ګډون کوي، حتّٰى په توره سره يې د وهلو طريقه هم پوره نه ده زده، توره يې پورته کړه دُرَيد يې پر اوږه په و واهه، خرنګه چې د دُرَيد هډوکي زاړه هډونه وه او غوښه يې هم نه درلودل توري تاثير نه پر وکړى د يو سلو شپېتو کلو وچ هډونه دي او عمر يې هم په جنګو کې تېر سوى دى، دې واري هيڅ تاثير پر و نه کړى.

دُرَيد وخندل او ويل: اې وراره! نوم دي څه شي دى؟

ځوان ويل: ربيعه بن رُفيّع الأسلمي دُرَيد و ويل: يا ربيعه! ما ستاسي د ښځو څخه دفاع کړې ده مګر بيا هم راسه چې د وهلو طريقه در وښيم، که ته غواړې چې خوک و وهې پر هډوکي يې مه وهه هډوکى نه ماتېږي د وهلو ځاى دغه دى د سر او اوږو په منځ کې (خپل مغزي ته يې لاس ور وړى) اوس د وهلو ځاى هم ور ښيي او ويل: دغه ستا توره بېکاره ده ورسه هغه زما توره را واخله د ځين په شا کې پرته ده، ربيعه هم هغه د دُرَيد توره راوړل، دُرَيد ويل: پر دغه ځاى مي و وهه بيا نو ولاړسه مور دي خبره کړه چې ما دُرَيد و وژى، ما همېشه د هغو څخه دفاع کړې ده، ربيعه هم توره واخيستل څرنګه چې دُرَيد ور ښوولي وه هغسي يې و واهه او وې وژى.

ربيعه پسله جنګه خپلي مورته دغه قصه وکړه، موريې و ژړل او وې ويل: چې ده درته و ويل: ما ستا د ښځو څخه همېشه دفاع کول تا څنګه وژى؟ ربيعه ويل: نه زه د ده په قصه خبر وم او نه د ده په خبرو پوه سوم چې دئ څه وايي، موريې ورته و ويل:

د جاهلیت په وختو کې زه، زما مور او زما خوندې بندیانې ونیول سوو او هغه څوک چې مورېې له بندې ګرته خلاصې او ایله کړو هغه دغه دُرَید بن الصمه ؤ، ده وساتلو، ربیعه ویل: زه څه خبر وم؟ که زه په دغه قصه خبر وای مابه نه وای وژلی، مقصد دا چې د دُرَید بن الصمه آخري حال دغه ؤچې درته بیان سو.

اوس چې دغه سل نفره مسلمانان پر شلو زرو یا دوولسو زرو کفارو غالبه او کامیابه سوه، د مسلمانانو د لښکر هغه نور تښتېدلي نفر لا تر اوسه نه دي راغلي، هغه بیا ډیر وروسته هغه وخت راغله چې دغو سلو نفرو د جنګ په میدان کې غنیمتونه ټولول، مقصد دا چې دغو شلو زرو نفرو ته چې یې ماته او شکست ورکړی هغه فقط دغه سل نفره وه، دا د الله جل جلاله قدرت ؤچې د حنین په ورځ ښکاره سو.

کله چې کفارو شکست وخوړی رسول الله ﷺ دغه سل نفره امر کړه چې اوس غنیمتونه پرېږدی په کفاروپسې وررهې سی او هغه تعقیب کړی.

دغه خبر چې کفار مات سوه په کراره کراره و هغه نورو تښتېدلو مسلمانانو ته ورسېدی، هغوهم په بیرته را ګرځېدلو شروع وکړه، په دغه وخت کې چې مسلمانان کفار تعقیبوې رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې خالد بن ولید چیرې دی؟ پسې وګوری او پیدا یې کړی، په دغه وخت کې چې اصحاب کرام په خالد رضی الله عنه پسې ګرځې د کفارو مشر او عمومې قومندان مالک بن عوف هغه ځای ته وررهې دی چې هلته د ده مات سوی لښکر سره یوځای کېږي، هلته ورغلی غواړي چې خپل لښکر بیرته سره یوځای او منظم کړي او بیا د حملې دپاره را وګرځې، د مسلمانانو څخه هغه د بني سُلیم د قبیلې څو نفره په ده پسې وررهې سوه، مسلمانان لا تراوسه ټول نه دي سره یو ځای سوي شمیر یې اوس هم لږ دی، هلته مالک بن عوف د خپل لښکر ډیر نفر سره یو ځای کړه غواړي چې د حملې دپاره بیا را وګرځې، خو وې لیدل چې د بني سلیم قبیله ورته ولاړه ده، مالک بن عوف پوښتنه وکړه چې دا څوک او کومه قبیله ده؟

ورته وویل سوه: دا د بني سُلیم قبیله ده.

په هغه وختو کې هرې قبیلې خپلې نېزې او تورې پر یوه خاص ډول اېښوولې چې په هغه سره پېژندل کېدې چې دا فلانۍ قبیله ده، دغه د بني سُلیم قبیلې خپلې

نیزې د آسانو پر سرو اېښوولې، نو مالک بن عوف پوښتنه وکړه چې دا څوک دي چې زموږ مخ ته و دربدل؟ ویل دا بني سُلیم دي، ویل د دوی څخه مه بېرېږی ځانونه تیار کړی، مالک بن عوف د دوهم وار دپاره و حنین ته نژدې ډېر لښکرسره یو ځای کړی او د مسلمانانو لښکر هم دلته سره یو ځای کیږي، په دغه وخت کي انصار د مالک بن عوف پر طرف ور رهي سوه چې هغو بیا نېزې د ځانو تر شا پر آسانو اېښوولې، مالک پوښتنه وکړه چې دا څوک دي؟ ورته و ویل سوه: دا د یثرِب څخه د محمّد ﷺ اصحاب دي، ده ویل د دوی څخه هم مه بېرېږی، بیا هم مالک د نور لښکر په یو ځای کولو او ترتیبولو مشغوله سو چې د مسلمانانو یوه بله ډله تیاره سوه چې دغه ډله مهاجرین وه او دوی بیا نېزې د آسانو پر غوږو اېښوولې او د دې ډلي مشر او قومندان زبیر بن العوام رضي الله عنه ؤ.

مالک بن عوف بیا پوښتنه وکړه چې دا څوک دي؟ مالک ویني چې دغه ډله د هغو نورو څخه فرق لري او د نور لښکر پر قسم نه معلومیږي، ورته و ویل سوه: دا د أهل مکې څخه د محمّد اصحاب دي، مالک و ویل: په دوی کي هغه نفر چې ژړه لنګوټه یا پټکئ یې تړلی دی څوک دی؟ ویل دا زبیر بن العوام دی، مالک ویل: در تښتی چې زبیر راغلی نور نو زموږ طاقت ختم دی، هغه لښکر یې نه کړی پوره چې مالک بن عوف او ملګري یې بیا په تېښته شروع وکړه، فقط د زبیر رضي الله عنه د نامه او را تګ څخه وبېربدل او طائف ته وتښتېدل، مګر په خپله مالک بن عوف په طائف کي یوې منطقې ته وتښتېدی چې (لیه) ورته ویل کیږي او هلته یې یوه قلا درلودل، نو په لیه کي هغه خپلې قلا ته ورغلی.

د هوازن او ثقیف لښکرو په دغه ډول او طریقه سره ماته او شکست وخوړل.

مګر څرنګه چې د هوازن د لښکر شمېر او تعداد ډېر زیات ؤ او دوی فقط د خپلو ځانو په خلاصولو مشغوله وه د ښځو او ماشومانو، مالو او حیواناتو، و تښتولو ته نه سوه فارغه او نه هغو په خپله وکولای سوای چې وتښتي، نو ټول د جنګ پر میدان پاته سوه، ښځي او ماشومان، پسونه او اوښان ټول پاته سوه، فقط نارینه خلکو وکولای سوای چې وتښتي.

هلته صحابهٔ کرامو خالد بن وليد رضي الله عنه پيدا کړی چي ټول بدن يې په زخمو ډک دی او وينې څني بهيږي، هلته يو اوښ چوک ؤ دئ رضي الله عنه ورته ناست دی پر هغه اوښ يې تکيه کړې ده، څرنګه چي ډېره وينه څني تللې وه له ضعفه يې هيڅ حرکت نه سوای کولای، رسول الله ﷺ ورغلی او دئ رضي الله عنه پر دغه حال ؤ، رسول الله ﷺ کالي څني وکښل پر زخمو يې ور ټوکي او لاس پر تېروي، ځو ټوله زخمونه يې په دغه لحظه جوړ سوه، بيا نو رسول الله ﷺ ورته و ويل: ولاړ سه يا خالد! او په کفارو پسي ولاړ سه. تعقيب يې کړه او وې شړه، هغه خالد رضي الله عنه چي څو لحظې د مخه پر هغه حال ؤ چي د ضعفه څخه يې حرکت نه سوای کولای اوس پر آس سپور سو او په کفارو پسي ور رهي سو، دا هم د حنين په غزاء کي د رسول الله ﷺ د معجزو څخه يوه بله معجزه ده چي پر خالد رضي الله عنه ښکاره سوه.

د جنګ د جريان په وخت کي رسول الله ﷺ پر يوه ښځه ورغلی چي وژل سوې وه او خلک پر را ټول وه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي څه پېښه ده؟ خلکو ويل: يوه ښځه ده چي خالد بن وليد وژلې ده، رسول الله ﷺ ځينو هغو نفرو ته چي د ده ﷺ سره ملګري وه و ويل: په خالد پسي ځان ور ورسوی او ورته و واياست: رسول الله ﷺ دي له دې څخه منعه کوي چي کوچنئ، ښځه او نوکر و وژنې.

د حُنين د غزاء غنيمتونه

رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو سره د جنګ پر ميدان کامیابه او مسلط سو او مسلمانانو د جنګ له ميدانه غنيمتونه را ټول کړل.

د حُنين غنيمتونه په داسي ډول سره وه: اته زره ښځي بيله ماشومانو، څليرويشت زره اوښان او تر څلويښتو زرو زيات پسونه، څلور زره اوقيه سپين زر.

مالک بن عوف دغه شيان د دې دپاره را وړي او راوستلي وه چي لښکر يې شکست و نه خوري، مګر د دُرَيد بن الصُّمه خبره صحي وه چي ويل: مات سوی لښکر په هيڅ شي نه را ګرځي او د هيڅ شي پروا نه لري.

نو د حنين په جنګ کي د هوازن ډيري ښځي او کوچنيان، ټول مالونه او

حیوانات د مسلمانانو لاس ته ورغله، رسول الله ﷺ امر وکړی چي ټول غنیمتونه دي جُعرانې ته یووړل سي او هلته یې سره یو ځای کړی.
(جُعرانه) و مکې مکرمې ته نژدې د یوه ځای نوم دی، نو ټول انسانان او حیوانان هلته بوتله سوه او مالونه هم هلته یووړل سوه.

د رسول الله ﷺ رضعي خور شیماء بنتُ الحارث

د مخه تر دې چي انسانان او حیوانات جعُرانې ته بوتلل سي د بندیانو څخه یوه ښځه نارې وهي، یوه سپین سرې ښځه ده چي تقریباً اویا کاله یې عمر دی وایي: ما پرېږدی زه ستاسي د نبي خور یم، زه ستاسي د ملګري خور یم، صحابۀ کرامو ویل: زموږ ملګری رسول الله ﷺ خور نه لري مور د هغه د خور نه دي اورېدلي، خو ښځه ټینګه ده او وایي: تاسي ما ور ولی، د دې د ډېرو زاریو په سبب یې دا د بندیانو له ځایه را وایستل او رسول الله ﷺ ته یې ور وستل او ویل: یا رسولَ الله! دغه ښځه دعوه کوي چي زه ستا خور یم، رسول الله ﷺ ښځي ته و ویل: څوک یې؟ ویل: شیماء بنتُ الحارث د حلیمۀ سعدیه لور، دغه شیماء د رسول الله ﷺ رضعي یا د تي رودلو خور وه، رسول الله ﷺ چي کوچنۍ او په بني سعد کي ؤ د دغي شیماء عمر اووه کاله ؤ او دې د خپلي مور سره د رسول الله ﷺ روزنه کول او دې به رسول الله ﷺ په شا او غېږ کي ګرځاوه، رسول الله ﷺ نه و پیژندل او ښايي هره ښځه دغه دعوه وکړي چي زه ستا خوریم نو رسول الله ﷺ و فرمایل: څه علامه او نښاني لرې چي هغه دا ثابته کړي چي ته زما خور یې؟ شیماء و ویل: نښاني مي زما پر اوږه ستا غاښ دی، کله چي ما ته په شا ګرځولې پر اوږه دي غاښ را ولګاوه، رسول الله ﷺ و فرمایل: صدقتِ، چي دغه دي هم په یاد دي او راته و دي ویل نو ته شیماء او زما خور یې، رسول الله ﷺ خپل پټو ورته آوارکړی او دا یې پرکښېنول د دې عزت یې وکړی هدیې او تُحفې یې ورکړې او دا هم مسلمانه سوه.
ځرنګه شیماء د بني سعد د قبیلې وه او خلکو ولیده چي د رسول الله ﷺ خور

د بني سعد د قبيلې ښځه ده نو ټول هغه بنديان چې د بني سعد د قبيلې ښځه وه د رسول الله ﷺ د عزت دپاره يې ايله کړه او بيا رسول الله ﷺ شيماء ته و ويل: زما سره ځې او که بيرته خپل قوم ته ځې؟ ځرنګه چې شيماء سپين سرې وه د خپل قوم او قبيلې سره يې عادت درلودی ويل: خپل قوم ته ځم، نو رسول الله ﷺ شيماء ته تحفې او هديې ورکړې او دا خپل قوم ته مسلمانه او په عزت سره ولاړل، دا د رسول ﷺ د رضعي خور شيماء بنتُ الحارث رضي الله عنها قصه وه چې د حليمهٔ سعديه لور وه.

سُراقه بن مالک

کله چې د هوازن قبيلې ماته او شکست وخوړی ټول نفر يې پر دې نه سوه کاميابه چې وتښتي، هو ډېر نفر يې طائف ته ولاړل ځيني يې سره وپاشل سوه او ځيني يې بنديان ونيول سوه چې د بنديانو په جمله کي يو هم سُراقه بن مالک الجُشعُمي ؤ چې د اهل طائف ښځه ؤ، دا هغه سُراقه بن مالک دی چې د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ په رسول الله ﷺ پسې ؤ او غوښتل يې چې د قريشو د انعام اخيستلو دپاره رسول الله ﷺ ونيسي، دغه سُراقه هم بندي ونيول سو، ده و ويل: ما پرېږدی زما سره ستاسي د نبي له طرفه د أمان ليک را سره دی چې په هغه ليک کي يې ماته امان راکړی دی، سبحان الله! دغه الٰهي کارو ته وګوری: د نن ورځي ښځه يې اته کاله د مخه د رسول الله ﷺ ښځه د خپل ځان دپاره د امان ليک اخيستی ؤ او نن د هغه ليک ثمره او مېوه خوري، صحابهٔ کرامو ويل: هغه د امان ليک دي کومه دی او چيري دی؟ سُراقه و ويل: زما سره دی او اوس به يې در ښکاره کړم، سُراقه د رسول الله ﷺ هغه ليک را وايستی چې د اوښ د اوږې پر هډوکي ليکل سوی ؤ دغه ليک ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ليکلی ؤ او په هغه ليک کي رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ سُراقه بن مالک ته امان ورکړی ؤ.

اصحاب کرامو سُراقه و رسول الله ﷺ ته را وستی او ويل: يا رسولَ الله! دغه نفر وايي چې ستا له طرفه د امان ليک لرم، آيا رشتيا دغه ليک ستا د طرفه دی؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، «يومُ بِرٍّ و وفاء يومُ بِرٍّ و وفاء» نن د نېکی او وفاء ورځ

ده نن د وفاء ورځ ده ایله یې کړی، سراقه د هغه لیک په واسطه چې د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ ورلیکلی ؤ خلاص او ایله سو، بیا ئې کاله یې پر هغه خپله وعده وفاء ورسره وکړه.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته وویل: د غنیمتو دپاره د رسول الله ﷺ په امر په جُعرانه کې ډیر لوی ځای جوړ کړل سو او ډیره لویه پیره پر ودرول سوه څکه اته زره یوازې ښځې دې، پسونه، اوښان، سپین زرتر حساب تیر، نو یې د لښکر ډیر نفر پر دغه غنیمتو پیره داران مقرره کړه او د پیره دارانو مشر یا قومندان یې مسعود بن عَمرو الغفاري مقرره کړی، رسول الله ﷺ دغه غنیمتونه تر هغو نه وېشل ترڅو چې د طائف د محاصرې څخه فارغه سو او وې فرمایل: دغه غنیمتونه دې تر هغو دلته وي چې بیا زه تصرف پکښې کوم، کله چې مسلمانانو د جنګ له میدانه غنیمتونه ټول کړه د مسلمانانو نورې قواوې او لښکر د کفارو د تعقیب له طرفه بیرته راتله او سره یو ځای کیدل، څکه غنیمتونه ټول سوه او جنګ خلاص سو، رسول الله ﷺ هم ټول لښکر سره یو ځای او منظم کړی، خالد بن ولید او زبیر بن العوام رضي الله عنهما هم د کفارو د تعقیبولو څخه فارغه سوه او راغله بیا نو د طائف محاصره شروع سوه.

د طائف محاصره

د طائف محاصره او غزاء په حقیقت کې د حنین د غزاء پاته حصه ده که څه هم ځینې علماء دغه د طائف محاصره او جنګ بله غزاء بولي مګر دغه غزاء د حنین د غزاء تکمله او پوره کېدل دي او دغه غزاء په دې سبب پېښه سوه چې د هوازن او ثقیف تښتېدلي خلک د خپل عمومي قومندان مالک بن عوف سره په طائف کې سره یو ځای او سره جمعه سول، رسول الله ﷺ پسله هغه چې د حنین له جنګه فارغه سو غنیمتونه یې په جُعرانه کې سره یو ځای کړه او د مسلمانانو لښکر هم سره یو ځای او منظم سو نو د خپله لښکره سره یې د طائف پر طرف حرکت وکړی، د لښکر د مقدمې قومندان خالد بن ولید المخزومي رضي الله عنه دی، دا پسله هغه چې الله جل جلاله یې د رسول الله ﷺ په معجزه زخمونه ورجوړ کړه.

د مسلمانانو لښکر طائف ته ورسېدی مګر د طائف خلک کله چې د حنین څخه وتښتېدل نو يې په طائف کې خپلې قلاوې ټينګې کړې اسلحه يې سره يو ځای کړه، خواړه او ارتزاقې مواد يې سره جمعه کړه، چې په دې ډول سره يې د محاصرې دپاره آمادګي ونيول، له بله طرفه د مسلمانانو لښکر د طائف قلاوې محاصره کړې.

اوس رسول الله ﷺ إراده وکړه چې د اهل طائف سره خبرې وکړي چې یا مسلمانان سی یا جزیه قبوله کړی یا جنګ در سره کوو، نو يې يزيد بن زُمعه ﷺ د خبرو دپاره ور ولېږی، يزيد ﷺ هم د هغو د قلا و طرف ته ور نژدې سو او ویل: ما لره امان سته درتلای سم؟ هغو ويل: هو په امان يې، يزيد ﷺ بنه ور د مخه سو غواړې چې د رسول الله ﷺ پيغام ور ورسوي، کله چې بنه ور نژدې سو اهل طائف له هغه طرفه په غشو و ویشتی او شهيد يې کړی ﷺ او د ده قاتل هم هُذيل بن أبي صلت ؤ، يزيد ﷺ قاصد او سفير ؤ، قاصد او سفير هيڅ وخت نه وژل کيږي مګر اهل طائف په دغه اندازه له اسلامه منکره او د مسلمانانو دښمنان وه چې د رسول الله ﷺ قاصد يې شهيد کړی، رسول الله ﷺ پوه سو چې دغه خلک پر جنګ ټينګ دي او نه غواړي چې خبرې وکړي.

رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې ځانونه د هجوم او حملې دپاره آماده کړی، په دغه وخت کې چې مسلمانان خپل ځانونه آماده کوي هغه د يزيد ﷺ قاتل هُذيل بن أبي صلت د قلا څخه را و وتی غواړي چې د مسلمانانو د لښکر معلومات وکړي بېغمه پر آس سپور دی، د ده په فکر هر وخت چې و غواړي په ځغستا بيرته قلا ته ننوتلای سي، دلته بيا يعقوب بن زُمعه ﷺ وليدی (يعقوب د هغه شهيد سوي يزيد ورور دی) نو يعقوب د شا له طرفه ورغلی او ځان يې قلا ته ور نژدې کړی او بيا يې پر دغه هُذيل قاتل د شا له طرفه حمله وکړه، هُذيل وارخطا سو د مخ پر طرف يې وځغستل، مخ ته د مسلمانانو لښکر ؤ هغو ونيوی، اوس نو د يزيد ﷺ قاتل د مسلمانانو سره بندي دی، دغه هُذيل د هغه مشهوره شاعر أُميه بن أبي صلت ورور دی، کوم چې رسول الله ﷺ د هغه په باره کې فرمايي: دئ بايد د خپل حکمت او پوهې په سبب مسلمان سوی وای، هُذيل اوس د مسلمانانو سره بندي دی، يعقوب بن زمعه ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: یا رسولَ الله! دغه هذيل زما د ورور قاتل دی او دا

هغه خائن دی چې قاصد یې و وژی، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، غاړه یې ور ووهه، نویې هذيل بن أبي صلت و وژی ځکه ده د رسول الله ﷺ قاصد وژلی ؤ.

وروسته د مسلمانانو د پهلوانانو څخه یوې ډلي ځانونه آماده کړه او د طائف پر قلا یې حمله وکړه غواړي چې د یوې لاري و قلا ته ور ننوزي مګر اهل طائف په غشو ویشتل او د قلا څخه یې لیري کړه، ډیر غشي یې پر واورول او ډیر صحابهٔ کرام یې زخمیان کړه چې مسلمانانو د هغو غشو په سبب خپله حمله نه کړه پوره او پر شا تګ ته مجبوره سوه، وروسته رسول الله ﷺ په څو کارو سره امر وکړی.

لومړئ: د رسول الله ﷺ له طرفه د طائف و مريانو ته دا اعلان وسو: هر مريئ چې د قلا څخه را ووزي او مور ته راسي هغه حُر او آزاد دی، د دغه اعلان په سبب درويشت نفره مريان په هره طريقه سره چې وه خپل ځانونه یې د مسلمانانو لښکر ته ورسول چې په دې جمله کي یو هم ابوبکره ؤ، ابوبکره یو مريئ ؤ چې د قلا و دېواله ته وختی او له هغه ځایه څخه د یوه څرخ یا یوې غرغرې په واسطه د قلا د دېواله څخه لاندي مځکي ته را کښته سو او مسلمانانو ته یې ځان ورساوه (غرغره) هغه ګردی ارغړی ده چې د څاهانو څخه اوبه په را کښل کيږي، په هغه وختو کي هم دغسي ارغړی د اوبو او نورو درنو شيانو د پورته کولو دپاره استعمالېدلې او دغي ارغړی ته په عربي کي (بَکره) ويل کيږي، څرنګه چې دغه مريئ د دغي ارغړی په مرسته را کښته سو نو رسول الله ﷺ د دغې ورځې څخه پر دغه مريي د ابوبکره نوم کښېښاوه.

دوهم: د رسول الله ﷺ په امر د طائف د قلاوو پر شا وخوا تېره او کنج داره اوسپني وپاشل سوې، د طائف د قلاوو پر شا وخوا یې ډيري تېرې اوسپني ورته وپاشلې، دا د دې دپاره چې اهل طائف پر بله خوا و نه تښتي، ځکه هغه تېرې اوسپني د دوی او د دوی د اوښانو او آسانو په پښو ننوتلې، اصلاً دغه تېرې اوسپني د هغه وخت مينونه وه، د اوس مينونه هم د دغسي مقصد دپاره استعماليږي، نو د طائف پر شا وخوا دغه مينونه ورته وپاشل سوه، فقط هغه طرف یې خالي پرېښاوه چې پر هغه طرف د مسلمانانو لښکر پروت ؤ، هغه هم د دې دپاره چې مسلمانان حمله پر وکولای سي چې په دې ډول سره اهل طائف له یوه طرفه په لښکر او د نورو طرفو څخه په مينو سره محاصره سوه.

دوهم وار بيا مسلمانانو حمله پر وکړه، دوهمه حمله يې هم د هغه غشو د ويشتلو په سبب نا کامه سوه، رسول الله ﷺ د جنګ د يوه سياست پر قسم چې دښمن و تسليمېدلو ته مجبوره کړي امر وکړی چې باغونه يې قطعه کړی او وې سوځی، طائف د انګورو ډېر باغونه درلودل ويل: دغه وُني يې ور قطعه کړی، صحابهٔ کرامو د باغو په قطعه کولو شروع وکړه خو د طائف د مشرانو څخه يوه نفر چې عبدياليل نومېدی و رسول الله ﷺ ته حال وروليږی.

دا هغه عبدياليل دی چې رسول الله ﷺ د غم تر کال وروسته طائف ته د دعوت دپاره ورغلی او د طائف په شروع کي چې يې د هغه اولو نفرو سره وليدل هغه دغه عبدياليل او د ده ورونه وه، ده او د ده ورونو د رسول الله ﷺ دعوت رَد کړی او بيا يې مريان او هلکان وګمارل چې رسول الله ﷺ په ډبرو ولی، اوس دغه عبدياليل د طائف د عمومي مشرانو د غياب په سبب د طائف مشر ؤ.

دا خو درته معلومه ده چې د طائف او ثقيف عمومي مشر او رئيس عُروه بن مسعود الثقفي ؤ مګر دغه عُروه بن مسعود دغه د طائف د محاصرې په وخت کي په طائف کي نه ؤ موجود اُردن ته تللی ؤ او په جَرَش کي ؤ، هلته يې د ځينو جنګي ثقيله اسلحو او مشين آلاتو چې منجنيق او دبابات ورته ويل کېده جوړول زده کول، څرنګه چې اهل طائف پر مسلمانانو د حملې نيت او إراده درلودل غوښته يې چې دغه ثقيله اسلحه ورته برابره کړي، نو عروه بن مسعود او د طائف يو بل مشر د ثقيلي اسلحې د جوړولو د زده کړي دپاره شام ته تللي وه، دلته دغه ټولي واقعې لکه د مکې مکرمې فتحه، د حنين غزاء او د طائف محاصره د هغو په غياب کي پيښي سوې.

عروه بن مسعود چې د طائف عمومي مشر ؤ نسته او مالک بن عوف هم په وادي ليه کي دی نو د طائف مشرتوب عبدياليل ته ورپاته ؤ، دغه عبدياليل و رسول الله ﷺ ته حال وليږی ويل: يا محمّد! ﷺ د وُنو څه ګناه ده؟ که کامياب سواست هغه ستاسي دي او که موږ کامياب سوو د الله او صِلهٔ رحمي په خاطر يې را پرېږده، د باغو په قطعه کولو کي ستاسي څه فايده ده؟ رسول الله ﷺ هم باغونه ورپرېښوول.

دلته د عُيينه بن حصن څخه ځيني کارونه ښکاره سوه، هغه عُيينه چې د غطفان

رئیس ؤ او په پخوا کي رسول الله ﷺ د احمقِ مُطاع نوم پر ایښی ؤ او په وروسته کي مسلمان سو خو د ده اسلام هم د غنیمتو دپاره ؤ، حتّٰی د مکې مکرمې فتحې ته هم د غنیمت دپاره راغلی ؤ او اوس طائف ته هم په دغه مقصد راغلی دی، دغه عُیینه و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! اجازه راکړه چي زه د طائف د مشرانو سره خبري وکړم او ما وژلای هم نه سي ځکه زه د غطفان رئیس او سردار یم، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه چي هو ورسره خبري ور سره وکړه، عُیینه بن حصن و اهل طائف ته ورغلی اول یې امان و غوښتی امان ورکول سو او دئ هلته دننه و قلا ته ورغلی د طائف مشران ورته را ټول سوه ویل: څه خبر دي را وړی دی؟ ده ورته و ویل: خبره دا ده چي زموږ لښکر ضعیفه دی د جنګ طاقت نه لري تاسي نه ولیدل چي په حنین کي په اوله حمله مات سوه، ورته ټینګ سی او صبر وکړی په تاسي هیڅ نه سي کولای تاسي په قلاوو کي یاست مسلمانان ستاسي سره د جنګ کولو طاقت نه لري پام کوی چي تسلیم نه سی، سبحان الله! دا اوس د رسول الله ﷺ قاصد دی او خبري تېوله د مسلمانانو پر ضد کوي، د اهل طائف هم اطمینان حاصل سو او نیت یې وکړی چي نه به تسلیمیږو، که څه هم د مخه بیربدل او په شک کي وه چي تسلیم سو که یا؟ مګر اوس چي عُیینه بن حصن ورغلی او دغه خبري یې ورته وکړې اهل طائف د تسلیمېدلو خبري رَد کړې او د جنګ نیت یې وکړی، عُیینه بن حصن بیرته و مسلمانانو ته ورغلی.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چي ها! کومي نتیجې ته ورسېدې؟

عُیینه و ویل: یا رسولَ الله! و مي بېرول ستا او ستا د لښکر قوت مي ورته بیان کړی، ورته و مي ویل: تاسي څوک یاست چي د محمّد ﷺ سره جنګېږی؟ خیبر په هغه اسلحه او هغه قلاوو نه سو ورته ټینګ! تاسي ورته ټینګېدلای سی؟ تسلیم سی، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغسي دي ورته و ویل؟ ده ویل هو، رسول الله و فرمایل: یا! بلکه تا داسي او داسي ورته و ویل، عمر فاروق رضی الله عنه ولاړ سو او توره یې پورته کړه ویل: یا رسولَ الله! اجازه راکړه چي غاړه یې ور پرې کړم دا منافق دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: پرې یې ږده یا عمر! بیا به خلک وایي چي محمّد خپل ملګري وژني، حضرت ابوبکر رضی الله عنه ولاړ سو، هغه حلیم، نرم او سینه درلودونکي ابوبکر رضی الله عنه هم

دغه حال نه سوای زغملای چي د رسول الله ﷺ قاصد دي وکفارو ته د زړه ډاډ ورکړي او هغه دي د مسلمانانو و جنګ ته تشويق کړي، ويل: يا عُيينه! داسي کارونه کوې او داسي درواغ وايې! حال دا چي ته په کلمه سره د { لا إله إلاّ الله و أن محمّداً رسول الله} شاهدي آداء کوې آيا دا د مسلمان کار دی؟ عُيينه په عذر او زاريو شروع وکړه ويل بخښنه غواړم زه ضعيفه يم بيا داسي نه کوم، خطاوتم عذرونه وايي.

ورونو! دغسي معلومات زموږ او ستاسي دپاره درس او عبرت دی، اسلامي ټولنه هيڅ وخت د دغسي ضعيف الإيمانه او منافق مزاجه انسانانو څخه نه خالي کيږي، دا نبوي عهد ؤ او دغسي اشخاص پکښي پيدا کېدل. خو بيا هم هلته الٰهي وحيِ نازلېدې او دغسي اشخاص لکه عبدالله بن أبيّ بن سلول، يا عُيينه بن حصن او داسي نور پکښي رسوا کېدل، اوس خو وحيِ نسته او د زړو مالک الله دی، نو وېښ او بيداره اوسی په اشخاصو او د هغو په نظرياتو پسي مه ځی، د خپل ځان پيشوا او مقتداء کلام الله او رسول الله ﷺ او د هغه غوره اصحاب وګرځوی، نو به مو د جنت د داخلېدلو اميد پر ځای وي، په پوره ډول سره ځانونه د واقعي اسلام په احکامو خبر کړی د رسول الله ﷺ په ژوند او احاديثو ځان خبر کړی او عمل په وکړی، ځکه نن ورځ داسي شيطان صفته انسانان د مسلمانانو او علماوو په نامه سره پيدا سوي دي چي د کلام الله او احاديثِ رسولِ الله ﷺ معناوو ته هم د خپلو شيطاني مقصدو د حاصلولو دپاره تغير ورکوي، د خپلو شخصي ګټو د حاصلولو دپاره يې د دين په تغير او اړولو هيڅ پروا نه کيږي، دپاره د دې چي د دغسي کسانو په دام کي و نه لوېږی فقط د پخوانيو علماوو پر تفاسيرو او د احاديثو د کتابو پر شروحو اعتماد کوی، نه د دغو بې پروا مسلمانانو پر فتواوو.

خير اهل طائف د خپلو قلاوو څخه هيڅ نه را وزي او مسلمانانو څو واره د حملې کوښښونه وکړه خو هغه ټول کوښښونه د اهل طائف د غشو ويشتلو په سبب بې نتيجې سوه او مسلمانان هيڅ نه سي ور د مخه کېدلای، خالد بن وليد رضي الله عنه ور و وتی او د قلا مخ ته ورته ګرځي د پهلوانۍ حرکتونه ورته کوي د طائف و مشرانو ته ور ناري کړي چي څوک جنګ او مبارزه را سره کوي؟ خو د ها خوا هيڅوک نه ورته راوزي.

خالد رضي الله عنه د قلا پر شا وخوا ورته ګرځي د خپل همت او غيرت او بيا د دوی د بې

غيرتي خبري ورته کوي چي ګوندي يو څوک را ووزي او بيا ورته وايي چي څوک مبارزه را سره کوي؟ بيا هم څوک نه ورته را وزي، دئ ﷺ بيا هم ناري وروهي خوآخر عبدياليل ورته را ږغ کړه ويل: يا خالد! که يو کال پر دغه ځای و درېږې په والله که څوک درووزي، خالد ﷺ هم بيرته راغلی، حتّی د مبارزې دپاره هم څوک نه را وزي.

بيا نو مسلمانانو دبابه جوړه کړه هغه چي په خيبر کي يې ليدلې او استعمال کړې وه او هلته مو درته ويلي وه چي دبابه يوه لويه ځنه ده چي د لرګي عربې لري او په څو نفرو پوري وهل کيږي، د مخ د خوا په څرمنو او پوستو د دې دپاره پټه ده که دښمن په غشو ويشتل غشي په هغه څرمنو کي بنديږي او هغه څوک چي پر دغه ځنه وي و هغه ته دغه غشي نه ور رسيږي، دغه څرمني او پوستونه يې بيا په اوبو لندول ځکه که په اور هم وويشتل سي بيا هم دغه پوستونه اور نه اخلي، نو مسلمانانو دغه دبابه جوړه کړه او سل نفره اصحاب کرام د دغې دبابې ترشا دي او پوري وهي يې غواړي چي دغه ځنه د قلا و دېواله ته ورسوي او هلته يې ورته کښېږدي پر ور وخېژي او قلا ته ور واوړي، اهل طائف ورته ګوري چي مسلمانانو په ثقيله اسلحه شروع وکړه، ځکه دا د هغه وخت لويه او درنه اسلحه وه، واقعاً هم دغه دبابه د طائف و قلا ته ور نژدې سوه، د اهل طائف سره بيا يوه بله اسلحه ور سره وه لکه کوچنۍ منجنيق چي ډبري يې په ويشتلې، هغو بيا دغه اسلحه ورته کښېښوول او دغه د مسلمانانو دبابه په لويو لويو ډبرو ولي، په غشو يې نه ولي ځکه غشي تاثير نه پر کوي بلکه په ډبرو يې ولي په دغه ډبرو دا دبابه ماته سوه ځکه دغه دبابه د پخوا څخه مضبوطه نه وه جوړه سوې دالته يې د کار چلولو دپاره په رسيانو سره بنده کړې وه، موقتي شئ وُ، نو دبابه ماته سوه او بيا يې پر اصحاب کرامو د غشو باران جوړ کړی حتّی څو نفره يې زخميان هم کړه، مسلمانان بيرته پر شا ولاړل او دغه حمله هم ناکامه سوه.

د طائف محاصرې د شلو ورځو په شا وخوا کي دوام وکړی، د مسلمانانو له طرفه دغه حملې او کوښښونه پرله پسې جاري دي چي قلا ته ور ننوزي خو ټوله کوښښونه بې فايدې وه، يوه بله ورځ بيا مسلمانانو حمله وکړه چي هغه هم بې فايدې سوه ابوبکر الصدِّيق ﷺ د رسول الله ﷺ سره ناست دی او د رسول الله ﷺ سره په دغه

باره کې خبرې کوي چې باید څنګه او په څه ډول حمله پر وکړو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل:

«یا ابا بکر! إن الله لم یأذن لي بفتحها»

ژباړه: یا ابا بکر! الله جل جلاله د طائف د فتحې اجازه را نه کړه.

او دغه د طائف نه فتحه کېدل الله جل جلاله تر دغه د مخه په خپل کتاب قرآن مجید کې ذکر کړې وه چې د سورةُ الفتح په (۲۱) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ ٱللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾﴾

ژباړه: یو بل ځای سته چې اوس د هغه د فتحه کولو قدرت نه لرئ.

ډېر مفسرین دغه بله فتحه د طائف فتحه بولي، الله جل جلاله دغسې مقدره کړې وه چې اوس یې نه سی فتحه کولای، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه چې دا خبره واورېدل ویل: یا رسول الله! خلکو ته د کوچ او بارېدلو اجازه ورکړو؟

یعني: دا چې طائف نه فتحه کېږي نو خلک په بارېدلو سره امر کړو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، څکه وحې نازلې سوې وې چې نه یې سی فتحه کولای، کله چې ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ له خېمې را و وتی غواړي چې خلک په بارېدلو سره امر کړي وې لیدل چې د عمر فاروق رضي الله عنه او ابو المحجن الثقفي په منځ کې یو تود بحث یا سوال او جواب شروع دی، ابو المحجن الثقفي چې د قلا پر بام ولاړ دی او حضرت عمر رضي الله عنه پر مځکه ولاړ دی په لوړ آواز او نارو یو له بله خبرې سره کوي، ابو المحجن ورته وایي: تاسې څوک یاست؟ ستاسې جنګ نه دی زده، تاسې د جنګ خلک نه یاست، عمر رضي الله عنه بیا ورته وایي: تاسې لکه کربوړې په غار کې پټ یاست چیرې به را څخه ولاړ سی؟ قسم په الله یو کال به درته ولاړ یو تر څو و را وتلو ته مجبوره سی.

اوس ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د خېمې څخه را و وتی چې خلک په بارېدلو سره امر کړي او دلته د عمر رضي الله عنه او ابو المحجن په منځ کې دغه سوال او جواب شروع دی، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه واورېدل چې عمر رضي الله عنه ورته وایي: والله یو کال به دلته انتظار درته وباسو، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه ورته و ویل: داسې مه وایه یا عمر! الله جل جلاله د طائف د فتحه کولو اجازه نه ده کړې، عمر رضي الله عنه ورته وایي: تا دغه خبره د رسول الله ﷺ څخه

واوریدل؟ ویل: هو، ویل: نو باریږو؟ ویل: هو، مسلمانانو ته داسې امر وسو چې سبا باریږو.

اوس چې د باریدلو امر په مسلمانانو کې نشر سو ځیني د جهاد شوقیان ځوانان خاصتاً هغه کسان چې د حنین په ورځ تښتېدلي وه او پر هغه خپله تېښته غمجن او پښېمانه وه، خپلو ځانو ته یې قهر راغلی ؤ اوس غواړي چې د ثقیف او هوازن څخه خپله بدله او انتقام واخلي هغوو ویل: موږ نه باریږو ترڅو طائف فتحه نه کړو، نو دغه کسان و رسول الله ﷺ ته ورغله ویل: یا رسولَ الله! طائف مو نه دی فتحه کړی او څو؟ موږ جنګ ور سره کوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: الله جل جلاله یې د فتحه کولو اجازه نه ده کړې، دوی ټینګ وه ویل: ته مو تجربه کړه یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: ښه دی ورسئ حمله پر وکړی.

هغه احساساتي ځوانان سره یو ځای سوه او د طائف پر قلا یې ډېره شدیده حمله وکړه، خو د قلا له طرفه په غشو ویشتل کېدل دومره غشي یې پر واورول چې ټوله یې زخمیان کړه یو هم بېله زخمه نه سو پاته، ځوانان بیرته ټوله زخمیان راغله.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: سبا باریږو إن شاء الله، خلک هم په دغه فیصله خوشاله وه او هیچا هیڅ و نه ویل، خلک د باریدلو دپاره د سامان په تړلو مشغوله سوه او رسول الله ﷺ له خپله ځانه سره خندل.

په سهار کې مسلمانان را بار سوه او طائف نه سو فتحه اوس چې د مسلمانانو لښکر له طائفه څخه کوچ وکړی او رهي سو رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه الفاظ وایاست:

آیبون، تائبون، عابدون، لربنا حامدون.

په لار کې بیا ځیني هغه اصحاب کرام چې په دې سره خواشیني او ناراضه وه چې طائف ولې نه سو فتحه و رسول الله ﷺ ته ورغله او ویل: یا رسولَ الله! و ثقیف ته ښرا وکړه، رسول الله ﷺ نبي الرّحمه و فرمایل: «اللّٰهم اهدِ ثَقِیفًا وائتِ بِهِم» یعني: الٰهي ثقیف ته هدایت وکړې او مسلمانان یې راولې، د ښرا پر ځای یې دعاء ورته وکړه او واقعاً هم لږ موده وروسته الله جل جلاله ثقیف ته هدایت وکړی او د دوی ډله مدینې منورې او رسول الله ﷺ ته د خپل اسلام د اعلانولو دپاره ورغله او اسلام ته داخل سوه.

دغه د طائف د خلکو مسلمانېدل به بیا پر خپل وخت درته بیان سي، إن شاء الله.

په جُعرانه کي د غنيمتو وېشل

کله چي رسول الله ﷺ د طائف محاصره پرېښوول نو جُعرانې ته ولاړی، جُعرانه هغه ځای دی چي د حنين غنيمتونه پکښي يو ځای سوي وه، رسول الله ﷺ دلته په جعرانه کي اوسيږي او غنيمتونه نه تقسيموي انتظار کوي چي ښايي د ثقيف او هوازن خلک راسي او مسلمانان سي او رسول الله ﷺ دغه د دوی بنديان او مالونه بيرته ورکړي، يا خو به هغه خلک لږ تر لږه د دغه خپلو ښځو او ماشومانو طلب وکړي، رسول الله ﷺ د پنځلسو ورځو په شا وخوا کي دلته د دوی د را تګ انتظار وکړی چي ګوندي يو څوک راسي، خو بيا هم د ثقيف او هوازن له طرفه هيڅوک نه راغله، رسول الله ﷺ د شوال پر شپږمه د مکې مکرمې څخه را وتلی ؤ د شوال مياشت پای ته ورسېدل حتّی ذو القعده هم پر تېرېدلو ده تقريباً دوې مياشتي کيږي چي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، رسول الله ﷺ وليده چي کفار د خپلو ښځو او اولادو دپاره هم نه راځي نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي غنيمتونه دي و وېشل سي، ښځي، ماشومان، زر، اوښان، پسونه، دا ټول وېشل کيږي.

د غنيمتو څخه يې اول هغو کسانو ته تقسيم ور شروع کړی چي په عربي کي (مُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُم) ورته ويل کيږي، (مُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُم) څوک دي؟ دوی د عربو هغه اشراف او رئيسان دي: چي نوی يې ايمان راوړی دی تازه مسلمانان سوي دي خو اسلام يې تر اوسه ضعيفه دی د تزلزل په حالت کي دي، دا امکان يې سته چي په لږه خواشيني سره دي له اسلامه واوړي، نو د دغو غنيمتو څخه په دې سبب و هغو ته خاصه برخه ورکول کيږي چي زړونه يې اسلام ته راجذب سي، پر اسلام ټينګ سي او اسلام يې قوي سي، يا خو هغه څوک دي چي تر اوسه مشرکان دي خو رسول الله ﷺ د هغو د اسلام اميد لري، نو ځکه دوی ته هم په غنيمتو کي حصه ورکوي.

د مؤلفة قلوبهم په جمله کي اول هغه څوک چي ډېره لويه حصه ورکول سوه ابوسفيان ؤ، رسول الله ﷺ په خپله د دغو غنيمتو تقسيم کوي او اول هغه څوک چي حصه ورکول سوه ابوسفيان ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: سل اوښه ورکړی، د سرو او

سپينو زرو سل اوقيه ورکړي، دا ډير زيات مال ؤ، سل اوښه پوره سرمايه وه، حتّی نن ورځ هم سل اوښه ډير مال بلل کيږي، يو اوښ په څو دی؟ په سل کي يې ضرب کړه نو په هغه وختو کي به څومره زيات مال ؤ، ابوسفيان ډير خوشاله سو چي دا څنګه سخا او ورکړه ده؟ ابوسفيان پټو آوارکړی د زرو سل اوقيه يې پکښي ور واچول.

ابوسفيان ويل: يا رسولَ الله! زما د زوی معاويه حصه؟ ويل د معاويه دپاره هم سل اوښه او سل اوقيه د زرو دي، د زرو دغه سل اوقيه هم په هغه پټو کي ور واچول سوه، ابوسفيان بيا و ويل: زما د زوی يزيد حصه؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه لره هم سل اوښان او سل اوقيه د زرو دي، دغه سل اوقيه هم په هغه پټو کي ور واچول سوه.

ابوسفيان چي اوس خپل پټو سره را ټول کړی او غواړي چي په شا يې کړي نه يې سي پورته کولای ډير درانه وه، دا د رسول الله ﷺ عطاء او ورکړه وه، فکر وکړی دا څومره زر وه چي يوازي ابوسفيان ته ورکول سوه؟ چي ابوسفيان يې په شا کولای نه سي، نو ابوسفيان و ويل: مرسته راسره وکړی را پورته يې کړی، رسول الله ﷺ ويل يا، په خپله يوازي به يې پورته کوي او وړې، ابوسفيان مجبوره سو زورونه زورونه څو اوږه يې تر لاندي کړه او پورته يې کړه دباره سره رهي سو، رسول الله ﷺ په تعجب سره سر وښوراوه چي دغه مال او پيسې څنګه د انسان زړه ته ننوزي.

دا هغه اوله ورکړه او حصه وه.

بيا يې حکيم بن حزام ته سل اوښه ورکړه، هغه سل نور وغوښتل، سل يې نور هم پسي ورکړه، صفوان بن اُميه ته يې سل اوښه ورکړه، بيا يې سل اوښه ورکړه، بيا يې سل اوښه ورکړه، حارث بن الحارث بن کلده ته يې سل اوښه ور کړه، بيا يې عُيينه بن حصن ته ور بغ کړه (عُيينه هغه سړئ دی چي هغه ټول مخالف کارونه يې کړي وه) بيا هم رسول الله ﷺ و فرمايل: ده ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو ورکړی، ده ته هم ورکول سوه، اقرع بن حابس ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو ورکول سوه، دغه رنګه نورو مشرانو ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو ورکول سوه، چي دغه خلک د تاريخ او سيرت په کتابوکي د (اهلُ المِئين) په نامه سره ياديږي، يعني: په دغه غنيمت کي يې په سوو حصه اخيستې ده.

دغه رنګه نورو مشرانو ته پنځوس پنځوس ځلوښت ځلوښت، اوښان ورکول سوه، تر داسي اندازې چي په خلکو کي دا خبره نشر سوه چي محمّد ﷺ دا سي ورکړه کوي چي له فقره نه بيريږي.

کله چي مشران خلاص سوه په نورو عامو خلکو يې شروع وکړه هغو ته حصې او مالونه ورکول کيږي، په دغه وخت کي د عربو د نورو قبائلو څخه خلک را شروع سوه چي په دغه غزاء کي يې اشتراک هم نه وُ کړی او مالونه غواړي، يو اعرابي راغلی د رسول الله ﷺ څخه يې څه مال و غوښتی، رسول الله و فرمايل: دغه شبله چي په پُسو ډکه ده دا ده ته ورکړی، خلکو ورته و ويل: واخله دغه پسونه يې ستا، ډير زيات پسونه وه اعرابي ويل: يا محمّد! ﷺ پُسخند را وهې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: پسخند نه دی ورسه بويېزه، اعرابي هم ورغلی پسونه بيايي خو په دغه انتظار کي دی چي اوس به ږغ راباندي وسي چي چيري يې بيايې؟ يو څوک به مي د پُسو د بېولو څخه منعه کړي، خو هغه نه چا منعه کړی نه يې څه ورته و ويل، ده پسونه رهي کړي دي او تر شا ګوري چي اوس به مي يو څوک را وګرځوي، خو نه څوک سته او نه چا څه ورته و ويل، څو خپل قوم ته ورسېدی او قوم ته نارې ور وهي وايي: ورسی مسلمانان سی! ورسی مسلمانان سی! محمّد ﷺ د هغه چا ورکړه کوي چي له فقره نه بيريږي، يعني: داسي ورکړه يې ده چي ځان ته هيڅ شئ نه پرېږدي او هيڅ دا فکر نه کوي چي زه به يوه ورځ محتاج سم.

ورونو! هر څوک چي هر څومره سخي هم وي د ځان د ضرورت دپاره څه مال را ګرځوي يا لږ تر لږه د خپل احتياج د وخت فکر ور سره وي، مګر اعرابي وايي: د محمّد ﷺ سره له فقره څخه هيڅ بېره نسته، قوم چي دا د ده رمه او پسونه وليدل هغه هم مسلمانان سوه، دغه هغه د زړو را جذبول دي (مُؤَلَّفَةُ القُلُوب) چي په دغو مالو سره يې خلک و اسلام ته را جذب کړه.

اوس نو رسول الله ﷺ دغه د غنيمت مالونه ويشي او ويشي، اعراب پر را ټوليږي څوچوړ او ازدحام جوړ سوا او هر يو څه غواړي، حتّى رسول الله ﷺ د ډير ازدحام په سبب له خپله ځايه نه سي ښورېدلای، د خلکو له ډيروالي حرکت نه سي کولای خو

له مجبوریه له خپله ځایه څخه څه پر شا ولاړې هلته بیا خلک پر راتول سوه هر یو زور او ناري وهي: یا رسولَ الله! ما ته یې راکړه، ما ته یې راکړه، څو رسول الله ﷺ یې په دغه زورو او پوري وهلو کي یوې وُني ته ورساوه، د ډیر چور او پوري وهلو په سبب د رسول الله ﷺ د اوږو پټو یا خو په ونه پوري بند سو یا د خلکو د چور په سبب کش کړل سو او د رسول الله ﷺ مبارک بدن ښکاره سو، رسول الله ﷺ ناري کړه: «اَیّـهَا الناس! رُدّو عَلَیّ رِدائی رُدّو عَلَیّ رِدائی» اې خلکو! زما پټو راکړی، زما پټو راکړی، په والله که زما سره د تهامې د وُنو په شمېر حیوانات وي ټوله به دربانديې تقسیم کړم، تاسي به ما نه بخیل نه بېږ زړه او نه درواغجن و وینی، یعني: زه نه بخیل یم چي شئ درنهِ کړم او نه له فقره بېرېږم چي ځان ته یې کښېږدم او نه درواغ وایم په والله هیڅ شئ نه درڅخه ګرځوم، هلته و رسول الله ﷺ ته نژدې یو اوښ ولاړ ؤ د هغه پر بوک یې لاس تېر کړی د اوښ یو څه وړُی په لاس ورغلې هغه وړی یې په لاس کي پورته کړې او وې فرمایل: اې خلکو! په والله په دغه غنیمتو کي د دغو وړیو پر اندازه شئ زما نه دی بېله خُمسه (یعني: پنځمه حصه) او هغه خُمس ټوله پر تاسي وېشم ځان ته هیڅ شئ نه پرېږدم.

په دغه وخت کي یو اعرابي راغلی، اعرابي خو پیژنی؟ هغه صحرایي عرب ته ویل کیږي کوم چي په خېمو او قبیلو کي اوسیږي، اعرابي راغلی او رسول الله ﷺ یې ترکالي ونیوی او کالئ یې په زوره کش کړی، چي د دغه کشېدلو په سبب د رسول الله ﷺ پر مبارکه غاړه سور داغ پاته سو او ویل: یا محمّد! ﷺ ما ته یې هم راکړه او عدل وکړه قریش ظالم قوم دی، حضرت عمر رضي الله عنه د دې خبري تحمّل نه سوای کولای اجازه یې وغوښتل چي دغه سړئ و وژني، ځکه دغه خِطاب یې و رسول الله ﷺ ته ؤ او رسول الله ﷺ قریش دی، خو رسول الله ﷺ و فرمایل: پرې یې ږده یا عمر! او دغه اعرابي ته یې مالونه ورکړه او ورکړه څو په آخر کي رسول الله ﷺ ورته وویل: راضي سوې؟ اعرابي ویل هو راضي یم.

دا د خلکو سره د رسول الله ﷺ ژوند، اخلاق، معامله او ورکړه وه، او دغه یې حِلم یا پراخه سینه وه چي په دغسي بې ادبه خبرو هم نه په قهر کېدی، دغه وېش تر

اوسه په خُمس یا د غنیمتو په پنځمه حصه کې ؤ چې د هغه د مصرفولو اختیار د رسول الله ﷺ په لاس کې ؤ او د غنیمتو هغه پاته څلور حصې پر لښکر تقسیمېږي، پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خُمس د وېشلو څخه فارغه سو نو یې زید بن ثابت ﷺ امر کړی چې نور غنیمتونه او خلک دې را حاضر سي او بیا یې هغه پاته غنیمتونه پر لښکر و وېشل، چې و هر سړي ته څلور اوښه او څلوېښت پسونه ور و رسېدل او هغه څوک چې آس به ور سره ؤ هغه ته دوولس اوښه! یوسل او شل پسونه ور ورسېدل.

اوس به د دغه ورکړې په باره کې د امام غزالي رحمة الله علیه قول درته را نقل کړم.

امام غزالي رحمة الله علیه وایي: د رسول الله ﷺ دغه د مالو وېشل پر یوه حکیم سیاست جوړ او بناوه، ځکه په دنیا کې ډېر داسې قومونه سته چې حق ته په نس سره ور وستل کېږي نه په عقل سره (یعني: نس یې ورچاغ کړه نو یې حق ته ور وله) لکه څرنګه چې حیوانات په یوه مټ شپیشتو سره خپلې لارې ته را وستل کېږي، دغه شپیشتې به دې ورته نیولې وي او هغه حیوان درپسې وي ځوېږي هغه د ده کوټې ته په أمن او امان ور ولېږي،دغه رنګه ځیني انسانان دې ته اړ او محتاجه دي چې یو قسم فن به ور سره کاروې ترڅو د ایمان سره اُلفت پیدا کړي او ورته را جذب سي، یعني: په عقل سره سمې لارې ته نه راوستل کېږي، بلکه نس یې ورموړ کړه او حق ته یې را وبوله، بیا نو دئ د حق متابعت کوي.

د انصارو په زړو کې نا امیدي

یوه شي ته متوجه سی: د دښمن څخه غنیمت هر شئ او هر څومره چې وي پر پنځه حصې ویشل کېږي چې پنځمې حصې ته یې خُمس ویل کېږي او د دغه خُمس تصرف د وخت د آمر په لاس او اختیار کې دی څرنګه چې یې لازم بولي پر هغه قسم به د اسلام او مسلمانانو د مصلحت دپاره تصرف پکښې کوي او پاته سوې هغه څلور حصې هغه د لښکر حق دی او پر دوی وېشل کېږي، اوس چې رسول الله ﷺ خلکو ته دغه ډېر ډېر مالونه ورکول هغه ټول د خُمس څخه وه او د مصرفولو اختیار یې د رسول الله ﷺ په لاس کې ؤ او دغه ذکر سوو خلکو ته یې ورکړه چې و دغه ورکړو ته عطیّه یا

عَطیّات ویل کیږي او دغه عطیّات چي تر خپلي حصې زیات یو امتیاز ؤ ټول قریشو یا د نورو عربي قبیلو و مشرانو یا اعرابو ته ورکول سو، د دغه امتیازاتو څخه په انصارو کي هیچا ته هیڅ شئ نه ورکول سو او پاته د غنیمت نوري ځلور حصې و خپلو حقدارانو ته که مهاجرین وه که انصار او که د نورو قبیلو خلک وه پر ټول لښکر په صحي تقسیم سره و وېشل سوې او هر چا ته خپله حصه پوره ورکول سوه.

مګر څرنګه چي په عَطیّاتو کي و انصارو ته هیڅ شئ نه ورکول سو نو د دوی په زړو کي څه نا امیدي پیدا سوه او په دغه باره کي خبري کېدلې، یوه د انصارو څخه و ویل: رسول الله ﷺ د خپل قوم سره یو ځای او د هغو په منځ کي سو موږ یې هېر کړو، بل بیا و ویل: الله دي رسول الله ﷺ ته مغفرت وکړي قریشو ته یې ورکوي او موږ پرېږدي حال دا چي زموږ د تورو څخه تر اوسه د دوی وینې څڅېږي، یعني: تر نن ورځي موږ د دوی سره په جنګو کي ولاړ ؤ او نن دوی تر موږ زیات غنیمتونه وړي، انصار په دغه شکایتو کي وه او دننه په زړو کي خواشیني وه، سعد بن عُباده ﷺ چي د انصارو د مشرانو څخه ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! دغه د انصارو ډله په خپلو زړو کي په دغه کار ناراضه دي، ځکه خپل قوم او د عربو ټولو قبیلو ته دي لوی لوی عطیّات ورکړه بېله انصارو، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا سعد! ته په خپله په دغه باره کي څه وایې؟ سعد ﷺ ویل: یا رسولَ الله! زه هم زما له قومه یو سړئ یم، رسول الله ﷺ ولیده چي د سعد بن عباده ﷺ په زړه کي هم یو څه ورګرځي، نو رسول الله ﷺ و فرمایل: ټول انصار په یوه ځای کي سره یو ځای کړه چي ټول یو ځای او پوره سوه بیا ما ته خبر راکړه.

سعد ﷺ هم د رسول الله ﷺ څخه را و وتی او ټول انصار یې په یوه ځای کي سره یو ځای کړه، په دغه جمله کي څو نفره د مهاجرینو هم راغله هغو ته یې اجازه ورکړه او بیا نور مهاجرین راغله هغه یې منعه کړه، ځکه رسول الله ﷺ فرمایلي وه چي بېله انصارو به بل څوک نه وي موجود، کله چي ټول انصار سره یو ځای سوه او یو نفر یې هم نه سو پاته، نو سعد ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! د انصارو ټول نفر سره یو ځای سوه، رسول الله ﷺ ورغلی او دوی ته یې په خطبه ویلو

شروع وکړه، لومړئ یې د الله جل جلاله حمد او ثنا و ویل او بیا یې درود و وایه او وې فرمایل:
یا معشر الأنصار! دا څه خبره ده چې ما ته ستاسي په باره کي را ورسېدل؟
هغه دا چې ستاسي په زړو کي پر ما یو شئ پیدا سوی دی.
آیا زه تاسي ته په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي په گمراهي کي واست او الله جل جلاله زما په واسطه هدایت درته وکړی؟
آیا زه په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي غریبان واست او بیا الله جل جلاله غنیان کړاست؟
آیا زه په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي سره پاشلي او مختلف واست او الله جل جلاله سره یو ځای او متفق کړاست؟
هره جمله چې رسول الله ﷺ ورته وایي انصارو به په جواب کي ورته ویل: مننه او احسان الله او رسول الله لره دي. یعني: هو، دا د الله او رسول الله احسان دی موږ یې منو، د رسول الله ﷺ د خبرو تصدیق کوي او مني یې، بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: یا معشرَ الأنصار! آیا زما د خبرو جواب نه را کوی؟ هغو ویل: په څه شي سره جواب درکړو؟ یا رسولَ الله! مننه او احسان الله او رسول الله لره دي څه و وایو؟
رسول الله ﷺ و فرمایل: که مو خوښه وای ویلي به مو وای او دغه ستاسي خبره به هم حق او هم پر ځای وای.
ویلي به مو وای: ته موږ ته په داسي حال کي راغلې چې خلکو دي تکذیب کاوه او موږ دي تصدیق وکړی.
مغلوبه راغلې موږ دي مرسته وکړه.
شړل سوی راغلې موږ ځای درکړی.
غریب راغلې موږ خپل مال در شریک کړی.
انصارو به بیا هم د هري جملې په جواب کي ویل: بلکه الله او رسول الله لره مننه او احسان دی، رسول الله ﷺ هغه د خپل ورتګ فایدې او نتیجې ورته بیان کړې او هم یې هغه د دوی احسان ورته بیان کړی.
رسول الله ﷺ نور هم و فرمایل: یا معشرَ الأنصار! تاسي د فاني او بې ارزښته دنیا په سبب ناراضه سواست؟ هغه چې زه په هغه سره د خلکو زړونه و اسلام ته

را جلبوم او ما تاسي ستاسي و قوي اسلام او مظبوطه ایمان ته پرېښوولاست، یعني: دا چي ما تاسي ته شئ در نه کړی زه ستاسي پر ایمان باور لرم او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: یا معشرالأنصار! آیا تاسي نه یاست راضي چي خلک د پسو او اوښانو سره خپلو کورو ته ځي او تاسي د رسول الله ﷺ سره خپلو کورو ته ځی؟ په والله هغه چي تاسي یې درسره بیایاست هغه تر هغه خیر دی چي خلک یې ورسره بیا یي.

یواري انصارو نارې کړې: رَضِینا رَضِینا، راضي یو راضي یو،

هو، رسول الله ﷺ غواړو، انصار ډېر شدید او په لوړ آواز ژاړي.

رشتیا هم دا هیڅ نه سره قیاسیږي او نه سره نژدې کېدلای سي، چي خلک پسونه او اوښان بیایي او انصار د رسول الله صلوات الله علیه والسّلام سره ملګري وي.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: په والله که هجرت نه وای زه به د انصارو څخه یو سړئ وای، یعني: که د هجرت فضیلت نه وای ما به خپل ځان د انصارو څخه بللای او که خلک پر یوه لار ولاړ سي او انصار پر بله لار، زه به د انصارو پر لار ور سره ولاړ سم او بیا رسول الله ﷺ انصارو ته دعاء وکړه او ووې فرمایل:

«اللهمّ ارحَمِ الأنصار، وأبناءِ الأنصار، وأبناءِ أبناءِ الأنصار».

الٰهي پر انصارو ورحمېږې د انصارو پر زامنو ورحمېږې او د انصارو د زامنو پر زامنو ورحمېږې.

انصارو دومره و ژړل چي ږیري یې په اوښکو لندې سوې او ویل: موږ په دې راضي یو چي رسول الله ﷺ زموږ حصه او برخه وي او انصار رضي الله عنهم اجمعین د رسول الله ﷺ په دعاء ډېر خوشاله سوه.

د رسول الله ﷺ په حکمت او ښه تصرف هغه مشکل چي د انصارو په زړو کي پیدا سوی ؤ پای ته ورسېدی، که نه ممکن د هغه مشکل په سبب په انصارو کي یوه فتنه جوړه سوې وای. صلواتُ الله وسلامه علیک یا رسولَ الله.

د هوازن یوه ډله

اوس چي غنیمتونه ټول و وېشل سوه رسول الله ﷺ او صحابهٔ کرام ځانونه تیاروي چي مکې مکرمې ته ولاړ سي، د مخه تر دې چي دوی حرکت وکړي له

هوازنه څخه يوه ډله راغله، هغو هلته مشوره سره کړې وه چې ښځې او اولادونه مو ټول د لاسه و وتل، بېله هغو ژوند مشکل دی او مالونه مو هم ټول د لاسه و وتل، نوېې يوه ډله چې ټوله څوارلس نفره وه او مشر يې زُهير بن صَرد ؤ و رسول الله ﷺ ته ور ولېږل، په دې ډله کې د رسول الله رضعي اکا ابو برقان هم ؤ، د رسول الله ﷺ څخه يې وغوښتل چې د دوی اولادونه او مالونه بيرته ورکړي او ويل: يا محمّد! ﷺ رحم را باندې وکړه مونږ ته هيڅ نه سوه را پاته، نه ښځې نه اولاد، نه مال نه حيوانات، را باندې ورحمېږه، نورې يې هم ډيرې داسې خبرې وکړې چې د چا زړه په نرم سي، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه دومره موده چې زه دلته پاته وم په والله د بل شي دپاره نه وم پاته بېله دې چې ستاسي انتظار مې کاوه ما غوښتل چې پر تاسي رحم وکړم تر يوې مياشتې زياته موده کيږي چې زه دلته ستاسي په انتظار وم، شل ورځې په طائف کې محاصره واست نه سواست تسليم او تر لس ورځې زيات دلته ستاسي په انتظار وم نه راغلاست نه مو د خپلو ښځو او اولادو طلب وکړی، اوس چې ما غنيمتونه و وېشل نو تاسي راغلاست؟ اوس هغه شيان و وېشل سوه د خلکو ملکيت وګرځېدی اوس څه نه سم کولای، هغو بيا هم زاری کولې او ويل: يا محمّد! ﷺ يوه چاره مو وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي زما سره دغه خلک وينی؟ يعني: زه يوازې نه يم چې د خپلې خوښې سره موافق تصرف وکړم، بلکه دغه خلک مې هم ملګرې دي او ماته تر هرڅه رشتيا ويل خوښ دي، اوس تاسي و واياست چې ښځې او اولادونه مو خوښ دي که مالونه؟ يو د دغو دوو څخه اختيار کړی ټول شيان نه سم در رَدَولای، يا به مالونه غواړی يا به ښځې او ماشومان غواړی، هغو و ويل: د اولادو سره هيڅ شئ نه برابروو، ويل: (لَا نَعدِلُ بِالأَحسابِ شَيئاً) يعني: ښځې او ماشومان غواړو، رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې مونږ د ماپښين لمونځ آداء کړی تاسي ولاړ سی او و واياست: مونږ مومنانو ته رسول الله ﷺ شفيع کوو او رسول الله ﷺ ته مومنان شفيع کوو چې مونږ ته زمونږ بنديان راپرېږدی.

(اوس د دوی د بنديانو د خلاصون لپاره هم رسول الله ﷺ ورښوي)

کله چې مسلمانان د ماپښين د لمانځه دپاره سره يو ځای سوه د هوازن ډله ولاړه

سوه او دغه خبره يې وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: ستاسي د بنديانو څخه چې هر څوک زما او د بني عبدالمطلب سره دي هغه يې ستاسي او ستاسي دپاره به د خلکو څخه هم دغه غوښتنه وکړم، مهاجرينو چې د رسول الله ﷺ حال وليدی چې د هوازن سره يې رحمت او مهرباني وکړه (رسول الله ﷺ قصداً دا کار وکړی څکه ده ﷺ دا غوښته چې نور مسلمانان يې هم متابعت وکړي) نو مهاجرينو و ويل: هغه نفر چې زموږ سره دي يعني: موږ ته په حصه کي را رسېدلي دي هغه يې هم ستاسي او دا هم د رسول الله ﷺ د عزت په سبب، انصارو هم دغه خبره وکړه ويل: چې زموږ سره دي هغه يې ستاسي، عُيينه بن حصن ولاړ سو او ويل: زه او بنو فُزاره (چې د ده قبيله وه) يا، هغه چې زما سره دي هغه نه ورکوم، اقرع بن حابس و ويل: مګر زه او بنو تميم يا، هيڅ شئ نه ورکوم، عبّاس بن مرداس چې د بني سُليم رئيس ؤ ولاړ سو او ويل: هغه چې زما او د بني سُليم سره دي هغه هم نه ورکوم (دغه دلاوري يې د عُيينه څخه زده کړه) مګر د بني سُليم د قبيلې افراد په خپله ولاړ سوه ويل: يا، هغه چې د بني سليم سره دي هغه يې ستاسي، عبّاس بن مرداس ويل: و مو شرمولم سپک موکړم، نو بني سُليم د هغه خپل مشر اطاعت و نه کړی او د هوازن بنديان يې د رسول الله ﷺ د عزت دپاره ور ايله کړه.

بيا نو رسول الله ﷺ يو عام اعلان وکړی او وې فرمايل: دغه خلک مسلمانان راغله او ما چې د غنيمتو په ويشلو کي دغه ډير ځنډ وکړی هغه هم د دوی په سبب ؤ او اوس ما دوی ته اختيار ورکړی چې مالونه غواړي که اولادونه؟ خو دوی د ښځو او اولادو سره شئ نه کړی برابر، نو اوس که د چا سره د دوی د ښځو او اولادو څخه يو څوک ور سره وي او په خپله خوښه يې ورپرېږدي خو ډير ښه او که څوک غواړي چې د مال په عوض او مقابل کي يې ورپرېږدي هم دي يې ورپرېږدي او هغه لره د هري حصې په مقابل کي شپږ حصې د هغه ماله څخه ورکوم چې الله ﷻ يې اول ما ته په لاس راکړي (يعني: هر هغه غنيمت چې اول په لاس راغلی دغه د ده حق شپږ چنده ځني ورکوم) خلکو په يوه وار ناري کړې: موږ يې د رسول الله ﷺ د عزت د پاره په خپله خوښه ور ايله کوو، رسول الله ﷺ و فرمايل: په دې ډول سره چې ټولو ناري

کړه ما ته نه را معلومیږي چې څوک راضي دي او څوک نا راضه، اوس ولاړ سی او ستاسي مشران دي بیا ما ته حال راوړي.

دغه ته عدالت او حقیقي مساوات ویل کیږي، رسول اللهﷺ یوازي په دې سره کفایت و نه کړی چې په مجموعي ډول سره ټولو ناري کړه چې موږ یې په خپله خوښه ور ایله کوو، بلکه د دغه رضائیت د تاکید دپاره یې دا موضوع وځنډول او وې فرمایل: چې یا دي هر شخص په خپله و رسول اللهﷺ ته و وایي، یا دي د خپلو مشرانو او وکیلانو په واسطه دغه خپله رضاء اعلان کړي.

دا داسي عدالت او مساوات نه ؤ لکه د نن ورځي د بشر د حقوقو تش په نامه ټولنه چې په ښکاره سره ټولنه لري، په الفاظو او شعارو کي د بشر حقوق موجود دي خو په حقیقت کي هیڅ وجود نه لري، هغه کسان چې د بشر د حقوقو ناري وهي په یوه لاس کي یې سوټۍ دی او په بل لاس کي یې د وېښتو حق، اول دي په سوټي وهي او بیا چې ملګري ملتونه (ملل متحد) ستا د مظلومیت په سبب یوه فیصله صادره کړي هغه فیصله د دوی له طرفه په وېښتو کولو سره رَد کړل سي، دا عجبه نه ده چې د وېښتو حق هم هغو ظالمانو ته ورکول سوی دی چې په خپل ظلم سره یې دنیا خرابه کړې ده.

بیا په وروسته کي ټولو مشرانو و رسول اللهﷺ ته دا خبر را وړی چې د لښکر ټول افراد خپله حصه بندیان په خپله خوښه او ستا د رضاء دپاره ور ایله کوي، چې په نتیجه کي ټولو خلکو خپل بندیان ایله کړه بېله دوو نفرو، چې یو یې د بنو تمیم رئیس أقرع بن حابس ؤ او بل یې عُیینه بن حصن د غطفان رئیس ؤ، رسول اللهﷺ دغه دوه نفره ور وغوښتل او ویل بندیان یې ور ایله کړی، هغو ویل: یا رسولَ الله! دا اوس زموږ ملک وګرځېدل نه یې ور پرېږدو، رسول اللهﷺ و فرمایل: ور ایله یې کړی او زه به انصاف در سره وکړم بدله به یې درکړم، عُیینه ویل: څو یا څه شي را کوې؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: د هر بندي په عوض کي شلور اوښان درکوم، عُیینه ویل: راضي یم، نو د هوازن هغه پاته بندیان په دغه طریقه سره ور ایله او خلاص سوه او بیا رسول اللهﷺ هربندي ته یوه یوه جوړه کالي هم ورکړه، مګر د هوازن قبیله سره د دې چې ټول بندیان، ښځي او ماشومان یې ور ایله او خلاص سوه بیا هم پر هغه خپل کفر پاته سوه.

د مالک بن عوف اسلام

په دغه وخت کي د يوه داسي سړي و زړه ته اسلام لار وکړه چي د هغه د اسلام او مسلمانېدلو هيڅ اميد نه کېدی چي هغه د هوازن رئيس او سردار (مالک بن عوف) ؤ، دئ هلته په خپله قلا کي په وادي لَيه کي ؤ او د بيري د قلا څخه نه سوای را وتلای، حتّی طائف ته هم د بيري نه سي تلای نو يې په زړه کي د اسلام شوق پيداسو او ويل: ټول خلک د محمّد ﷺ سره دي موړ هيڅ نه سو ور سره کولای او که موړ نور هم پر دغه کفر پاته سو هيڅ وخت طائف ته هم نه سو تلای، نو يې و رسول الله ﷺ ته نفر ولېږی او د هغه ﷺ څخه يې امان وغوښتی، رسول الله ﷺ هم امان ورکړی، پسله امانه څخه مالک بن عوف و رسول الله ﷺ ته ورغلی او مسلمان سو، رسول الله د مالک بن عوف د اسلام د امتحانولو دپاره دئ د سپرو د يوې ډلي آمر وګرځاوه او ويل: پر طائف حمله وکه، مالک بن عوف هم هغه ډله ور سره رهي کړه پر طائف او خپل قوم يې حملې کولې ترڅو چي رسول الله ﷺ ورته و ويل: پرې يې ږده، نو اهل طائف وليدل چي هغه د دوی سردار مالک بن عوف هم مسلمان سو، مګر بيا هم دوی پر شرک او کفر باقي پاته وه او د طائف خلکو د لات عبادت کاوه چي (ربه) يې ورته ويل.

خو د ابن اسحاق په روايت کي د مالک بن عوف د مسلمانېدلو کيفيت داسي بيانيږي: کوم وخت چي د هوازن ډله د خپلو بنديانو د خلاصولو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله او هغه ﷺ يې بنديان ور ايله کړه نو يې د هوازن د دغي ډلي څخه پوښتنه وکړه چي مالک بن عوف څه وکړه؟ هغو ورته و ويل: چي په طائف کي د ثقيف سره دی، رسول الله ﷺ ورته و ويل: مالک ته و واياست: که دئ ما ته مسلمان راغلی زه به يې اهل او مال ټول ورکم او سل اوښه به هم ورکم، نو دغي ډلي و مالک بن عوف ته دغه خبر ورساوه، مالک بن عوف هم و رسول الله ﷺ ته ور رهي سو، د جُعرانې او مکې مکرمې په منځ کي پسي ور ورسېدی، رسول الله ﷺ د ده اهل او مال ورکړه او پر هغه سربېره يې سل اوښان هم ورکړه، مالک بن عوف مسلمان سو او پر خپل اسلام ثابته او قائم پاته سو.

د جعرانې څخه عمره

اوس خو د هوازن جنګ خلاص سو غنیمتونه و وېشل سوه، په ټوله منطقه کې أمن او امان قائم سو، فقط طائف پاته دی چې نه سو فتحه او د فتحه کېدلو امید یې هم نه ؤ نو رسول الله ﷺ د جعرانې څخه احرام وتړی او مکې مکرمې ته د عمرې د آداء کولو دپاره ولاړی چې و دغې عمرې ته (عمرةُ الجُعرانه) ویل کیږي، چې دغه عمره هم د ذوالقعدې په میاشت کې وه، د عمرې تر آداء کولو وروسته پسله هغه چې عُتاب بن اُسید ﷺ یې د مکې مکرمې آمر پرېښاوه رسول الله ﷺ د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی او مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ حرکت یا رجوع د هجرت د اتم کال د ذوالقعدې د میاشتې پر شلیرویشتم تاریخ وه او د ذوالحجې په اولو ورځو کې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی او د دغه کال حج یې نه کړی آداء.

سبحان الله! مدینې منورې ته د دغه رجوع چې الله ﷻ یې د فتحې او کامیابۍ تاج پر سر ور ایښی دی او د هغه ور تګ چې دغه ښار ته اته کاله د مخه ورغلی خومره فرق دی، هغه وخت د مکې مکرمې څخه په پټه تلی او د مدینې منورې د خلکو څخه یې امان غوښتی، په هغه ځای کې نابلده او بېګانه ؤ، د خلکو څخه یې اُنس او الفت غوښتی، د هغه ځای اهل یې عزت وکړی، ځای یې ورکړی او د ده ﷺ نصرت یې وکړی او د هغه نُور متابعت یې وکړی چې د ده ﷺ سره نازل سوی ؤ او د ده ﷺ دپاره یې د ټولو خلکو او ټولو عربي قبیلو دښمني قبوله کړه.

خو دا دی اوس بیا پسله اته کاله څخه د مکې مکرمې څخه و مدینې منورې ته ور داخلیږي، دا هغه ښار دی چې د ده ﷺ استقبال یې د هجرت او بیرې په حالت کې کړی ؤ مګر دا واریې استقبال په داسې شکل سره کیږي چې اهل مکه ورته تابع سوي دي، خپله کبریاء او جاهلیت یې د ده ﷺ په پښو کې غورځولي دي، چې دئ ﷺ یې په اسلام سره معززه کړې او تر پخوانیو خطاوو ور تېر سي.

الله ﷻ د سورة یوسُف په (۹۰) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصۡبِرۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٠﴾﴾.

ژباړه: ښکله هر هغه څوک چې د الله جل جلاله څخه وېرېږي او صبر وکړي (د طاعت پر تکاليفو صبر وکړي، پر مصيبت صبر وکړي، د معصيت يا ګناه د لذته څخه صبر وکړي) نو ښکله چې الله جل جلاله د نيکوکارانو اجر نه ضائع کوي.

دغه دی مکه مکرمه فتحه سوه، د مسلمانانو تر امر لاندې او تابع سوه.

د رسول الله ﷺ د حيات په آخري درو کلو کې د مشرکانو پخوانۍ مرکز مکه مکرمه د اسلام د حکم تابع وه او رسول الله ﷺ دغه د هجرت په اتم کال د حج آمر عُتاب بن اُسيد رضي الله عنه وټاکی، چې هم د مکې مکرمې آمر ؤ او هم د دغه کال د حج آمر وټاکل سو او د هجرت په نهم کال کې د رسول الله ﷺ له طرفه حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د حج آمر وټاکل سو او د هجرت د لسم کال حج په خپله رسول الله ﷺ اداء کړی، خو په دغه اول کال چې مکه مکرمه فتحه سوه د حج آمر عُتاب بن اُسيد رضي الله عنه ؤ، مقصد دا چې د هجرت د اتم کال د ذوالحجې په مياشت کې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته تشريف يو وړی.

ورونو او خويندو! د حنين د غزاء څخه هم لکه د رسول الله ﷺ نور ژوند ډېر شرعي احکام، عبرتونه او نصيحتونه را وزي چې زه به د هغو څخه څو مهم ټکي درته بيان کړم:

اول: د حنين غزاء د اسلامي عقيدې داسې درس دی چې مسلمان بايد پر اسبابو توکل او اعتماد و نه کړي، بلکه د يوه مسلمان ټول توکل او اعتماد بايد پر يوه الله جل جلاله وي، هو، د اسبابو برابرول يو لازمي کار دی مګر پر هغو توکل او اعتماد کول د اسلامي عقيدې څخه مخالفت دی، لکه څرنګه چې دغه درس د بدر په غزاء کې هم موجود ؤ، کله چې د بدر غزاء وه مسلمانانو دا ومنل چې د دښمن په مقابل کې د دوی لږوالی دوی ته ضرر نه رسوي په دې شرط چې دوی صابرين او متقين وي.

او د حنين غزاء مسلمانانو ته دا ثابته کړه: که دوی صابرين او متّقين نه وي د دوی ډېر والی دوی ته فايده نه رسوي، لکه څرنګه چې الله جل جلاله هم په دغه باره کې آياتونه نازل کړه، د بدر په غزاء کې د الله جل جلاله له طرفه مسلمانانو ته و ويل سوه: که تاسې متّقين او صابرين یاست ضرر نه درر سيږي او د حنين په غزاء کې آياتونه نازل

سوه که تاسي متّقین او صابرین نه یاست ستاسي ډیر والی تاسي ته فایده نه در رسوي، په بدرکي د مسلمانانو شمېر نسبت و دښمن ته تر هغه د مخنیو ټولو مقابلو چي دوی د دښمن سره مخامخ سوي وه لږ او کم ؤ، خو په دې سبب چي دوی په اسلام کي صادقه وه، ایمان یې کامل ؤ، د الله او رسول اللهﷺ سره یې ټینګ او پوره محبت او دوستي درلودل نو د ماتي او شکست هیڅ علامه نه سوه پر ښکاره.

او دلته په حنین کي د مسلمانانو شمیر نسبت و هغه د مخنیو ټولو جنګو ته چي دوی کړي وه ډیر ؤ، مګر بیا هم دغه د دوی ډیر والي هیڅ فایده نه ور و رسول، ځکه چي د دوی ډیر والی په هغو کسانو سره ؤ چي تر اوسه پوري یې په زړو کي پوره ایمان نه ؤ ثابت سوی او د اسلام واقعي مفهوم د دوی په رګو کي نه ؤ نشرسوی، دغه خلک په دغه اسلامي لښکر کي فقط په شکل او جسم شامل سوي وه، حال دا چي د دوی د زړو حرکت تر اوسه پوري په دنیوي خواهشاتو او نفسي غوښتنو پوري تړلی ؤ او دنیوي امور د دوی پر نفسو غالبه وه او دا ډیره لیري خبره ده چي د جسمو او شکلو ډیر والی دي د نصرت او کامیابۍ دپاره اثر ولري، نو په هم دغه سبب د مسلمانانو دغه لوی لښکر چي د دښمن د کمینو سره ناڅاپه مخامخ سو پر شا ولاړی او د حنین په وادي کي سره وپاشل سو او دا لیري خبره نه ده چي د دغه جدید الإسلامه خلکو تیښته دي په شروع او ابتداء کي د هغه صادقه او واقعي مسلمانانو پر زړو تاثیر نه وي کړی، مګر بیا هم مهاجرینو او انصارو چي د رسول اللهﷺ له طرفه آواز او نارې واورېدې بیرته د حملې دپاره را وګرځېدل او د رسول اللهﷺ پر شا وخوا سره را ټول سوه او هغه شدید جنګ یې شروع کړی، حال دا چي د دغو کسانو شمېر او عدد تر دوو سوو کسانو نه زیاتېدی، مګر بیا هم دغه دوو سوو مسلمانانو نصرت او کامیابي حاصل کړه، د دوی په زړو کي سکون او اطمینان پیدا سو او اللهﷻ د دوی دښمن ته بده ماته ورکړه، حال دا چي دغه مسلمانان په شروع کي دوولس زره نفره وه مګر د خپلو ځانو دفاع یې نه سوای کولای.

دوهم: د مسلمانانو مشر، امام، یا خلیفه کولای سي چي د مشرکانو یا کفارو څخه بلکه د اسلام د دښمنانو څخه اسلحه په استعاره سره واخلي، دا حکم یوازي

د اسلحې په باره کې نه دی بلکه هر هغه شئ چې اسلامي لښکر د جنګ دپاره ضرورت ورته لري کولای سي چې هغه شئ د کفارو څخه په استعاره، په قیمت، یا مفت ځني واخلي او دا هغه کار دی چې رسول الله ﷺ په دغه غزاء کې وکړی چې د صفوان بن اُمیه څخه چې په دغه وخت کې مشرک هم ؤ اسلحه په استعاره سره واخیستل، (استعاره) یعني شئ ستا دی اوس یې ما ته راکړه چې زه کار ځني واخلم، خو تر کار اخیستلو وروسته به یې بیرته درکړم، دغه ته استعاره ویل کیږي.

اوس د رسول الله ﷺ له دغه کار څخه د هغې مسئلې په باره کې چې آیا د جنګ په وخت کې مسلمانان د کفارو څخه یا په کفارو سره مرسته غوښتلای سي که یا؟ یو عمومي حکم را ایستلای سو.

هغه داسې: په کفارو سره مرسته پر دوه قسمه ده، یو دا چې د کفارو څخه نفر وغوښتل سي چې د مسلمانانو په صفو کې دې د دوی د دښمنانو پر ضد جنګ وکړي، په دې باره کې عام یا جمهور علماء کرام وایي: چې په کفارو سره په جنګ کې مرسته اخیستل نه جائز دي او نه روا.

او بل دا چې د کفارو څخه یوازې د دوی مالونه وغوښتل سي لکه اسلحه او نور د جنګ ضروریات د دغې مرستې اخیستلو په روا والي کې د علماوو اختلاف نسته مګر په دې شرط چې په دغه کار سره به د مسلمانانو عزت او کرامت ته کوم ضرر نه رسیږي، په دغه کار سره به مسلمانان د هغو کفارو یا د بل چا تر امر نه لاندې کیږي، یا به د دغې مرستې په سبب د مسلمانانو څخه د اسلامي واجباتو یو واجب نه پاته کیږي.

تا ولیدل؟ کله چې صفوان بن اُمیه و رسول الله ﷺ ته اسلحه په اعاره سره ورکول صفوان د ضعف او مغلوبیت په حالت کې ؤ او رسول الله ﷺ د قوت او غلبې په حالت کې ؤ نو په دغسې حالت کې چې مسلمانان د کفارو څخه په مرسته اخیستلو نه تر شرطو لاندې کیږي او نه یې عزت او کرامت مخدوشه کیږي او نه یې کوم اسلامي فرض یا واجب پاته کیږي، دغه مرسته اخیستل ورته روا او جائز دي او بېله دغو شرطو د کفارو څخه مرسته اخیستل منعه او نا روا دی.

دریيم: په دغه جنګ کې د رسول الله ﷺ جرئت او شجاعت در معلوم سو،

په حقه سره چې دا یو نادره جرئت او شجاعت دی، ټول خلک د حنین په شېلو کې سره وپاشل سوه د جنګ میدان ته یې په تېښته سره شاوي وګرځولې، پر ټول میدانِ جنګ بېله رسول الله ﷺ څخه بل څوک نه سوه پاته او د ده ﷺ پر شا وخوا هم هغه د دښمن کمینونه دي، مګر رسول الله ﷺ په یوه عجیب او نادره ثُبات سره د جنګ پر میدان و درېدی، چې دغه د ده ﷺ ثُبات د هغه تښتېدونکو اصحابو پر زړو تاثیر وکړی او بیرته را وګرځېدل.

ابن کثیر رحمه الله په خپل تفسیر کې وایي: دا د شجاعت هغه لوړه او انتهایي درجه ده چې په دغسي ورځ د دښمن په منځ کي په داسي حال کي چې د ده ﷺ لښکر دي هم ځني تللی وي او دئ ﷺ دي پر غاتره یا قچره سپور وي او تاسي پوهېږی چې غاتره تېزه نه سي ځغستلای، غاتره په جنګ کي نه د تیښتي وړ ده نه د حملې، خو رسول الله ﷺ دغه غاتره د دښمن پر طرف ورځغلوي او خپل نوم دي هم یادوي او وایي: أَنَا نبيٌّ لاکَذِب، أنا ابن عبدالمطلب، هغه څوک چې نه یې پېژني لا به یې هم وپېژني. (صلوات الله و سلامه علیه دائماً و أبداً)

دا ټول بل څه نه وه بېله پر الله جل جلاله توکل او اعتماد، دا یې یقین ؤ چې الله جل جلاله به نصرت ورکړي او هغه رسالت به پوره سي چې د هغه دپاره دئ ﷺ را لېږل سوی دی او د ده ﷺ دین به پر ټولو ادیانو قوي او غالبه سي.

څلورم: په دغه غزاء کي دا معلومه سوه چې په جهاد کي د ښځو، ماشومانو او نوکرانو وژل حرام دي، ځکه کله چې رسول الله ﷺ هغه ښځه ولیدل چې د خالد بن ولید رضی الله عنه له طرفه وژل سوې وه رسول الله ﷺ نفر پسي ولېږل چې خالد ته و وایي: ښځي، ماشومان او نوکران مه وژنه او د ټولو امامانو او علماوو پر دغه حکم اتفاق دی، مګر هغه وخت بیا وژل کېږي که دغه ذکر سوو ډلو مستقیماً د مسلمانانو سره جنګ کاوه او تر هغو یې د وژلو اجازه سته چې مخ په مخ جنګ کوي، که وتښتېدل یا یې وځغستل بیا به هم مسلمانان ځني راګرځي او نه به یې وژني، که چیري کفارو خپلي ښځي او ماشومان د خپلو ځانو دپاره سپر وګرځول او مسلمانان د کفارو و وژلو ته بېله دې نه سوای وررسېدلای چې دغه ښځي او ماشومان و نه وژني، بیا یې نو وژنه جایزه او رواده.

پنځم: دجهاد معنٰی دا نه ده چې مونږ د کفارو سره حسد او عناد لرو، چې پر دغه خبره هغه حالت دلالت کوي چې ځینې صحابهٔ کرامو د طائف څخه د بیرته راتلو په وخت کې و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! و ثقیف ته ښرا وکړه او رسول الله ﷺ و فرمایل (اللّهمّ أهدِ ثقیفاً وأتِ بِهم)

یعني: الٰهي د ثقیف قبیلې ته هدایت وکړې او مسلمانان یې را ولې.

د دې څخه هدف او مقصد دا سو چې جهاد بل شئ نه دی بېله دې چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر وظیفه آداء کول دي، حتّی د ټولو مسلمانانو په منځ کي یو د بل سره دغه امر بالمعروف او نهی عن المنکر لازمي وظیفه ده، مسلمانان باید د امر بالمعروف او نهیِ عن المنکر په واسطه سره خپل ځانونه د قیامت د ورځې د ابدي عذابه څخه خلاص کړي، نو د دې جهته د مسلمانانو دعاء ونورو قومو او خلکو ته باید د هغو د اصلاح او هدایت دپاره وي، یعني: که غواړې چې کفارو ته ښرا وکړې د ښرا پر ځای یې د هدایت غوښتنه کوه، ځکه د جهاد د مشروعیت څخه هم دغه لاړ ښوونه مقصد او حکمت دی.

شپږم: په دغه غزاء کي مونږ د انصارو فضیلت ولیدی او دا مو ولیدل چې رسول الله ﷺ د دوی سره څومره محبت لري، رسول الله ﷺ صادق المصدوق دی چې فرمایي (شیطان د ابن آدم د وینو په رګوکي ګرځي) شیطان غوښتل چې د انصارو د ځینو اشخاصو په زړو کي د رسول الله ﷺ پر هغه سیاست او حکمت څه اعتراض پیدا کړي چې د غنیمتو په وېشلو کي یې عملي کړی، ښایي شیطان دا کوښښ ډیر کړی وي چې په انصارو کي دا تشویش پیدا کړي چې پر رسول الله ﷺ د خپل قوم او خپلو وطنوالو محبت غالبه سو او د هغو په مقابل کي یې انصار هېر کړه، مګر کله چې رسول الله ﷺ ته دغه خبر ورسېدی، رسول الله ﷺ دوی ته څه و ویل؟

د رسول الله ﷺ هغه بیانیه چې د دغو وسوسو په مقابل کي یې دوی ته ایراد کړه د رحمت او عالي ذوق معاني ځني را ټوپیږي، د انصارو سره د شدید محبت مشاعر ځني اُوري او په عین حال کي په دغه بیانیه کي داسي زړه دردوونکې ګیله هم سته چې دئ ﷺ د داسي چا له طرفه د هغو په هېرولو سره متهمیږي، چې هغه قوم

و ده ﷺ ته تر هر چا خوښ او محبوب قوم دی (ته یو وار نه بلکه څو واره د رسول الله ﷺ هغه بیانیه واوره یا و وایه) او فکر پکښي وکړه، ته به و وینې چې په هغه بیانیه کي د زړه خفیف حرکتونه یا غورځېدل سته، ته به و وینې چې په هغه کي هغه لطیف او ألطف احساسات سته، چې دغه خفیفو قلبي حرکتو د انصارو مشاعر وښورول، شدید تکان یې ورکړه، چې په دغه ښورولو سره یې هغه وسوسې چې د دوی په مشاعرو پوري مښتي وې څني تکوهلې لیري یې کړې، زړونه او مشاعر یې په دغه ټکوهلو سره د وسوسو څخه وړپاک کړه، نو ځکه د دوی آوازونه په ژړا سره پورته سوه، دوی په خپل نبي خوشاله سوه، په دغه تقسیم کي یې په خپله حصه سره فخر کاوه.

د رسول الله ﷺ په مقابل کي مال، پسونه او اوښان څه شي دي؟ دا چې دوی د رسول الله ﷺ ملګري وي او رسول الله ﷺ د دوی ملګری وي او خپل وطن ته ځي او د رسول الله ﷺ ژوند او مرګ د دوی په منځ کي وي، دا څومره فضیلت دی.

د رسول الله ﷺ پر وفاء، خالص محبت او دوستۍ، تر دې لوی دلیل چیري دی؟ چې رسول الله ﷺ خپل وطن او د زېږېدلو ځای پرېږدي او د ژوند پاته شپې د دوی په منځ کي تېروي.

که تر دغې خبري تېر سو او ووایو چې د رسول الله ﷺ په ترازو کي بیا کله مال د عزت او محبت دلیل ؤ؟ یعني: دا چې رسول الله ﷺ چا ته مال ورکړي نو هغه پر ګران دی او که یې چا ته مال ورنه کړی نو هغه یې هیر کړی او محبت نه ور سره لري؟

هو، رسول الله ﷺ قریشو ته ډېر مالونه او غنیمتونه ورکړه آیا د دغو مالو څخه یې د خپل ځان دپاره هم یو شئ کښېښاوه؟ او که یې خپل ځان هم لکه انصار په خالي لاس وایستی؟ هغه خُمس چې الله جل جلاله یې د مصرفولو اختیار د رسول الله ﷺ په لاس کي ایښی ؤ هغه یې د شا وخوا پر اعرابو و وېشی، نو دا معلومه خبره ده که رسول الله ﷺ چا ته مال ورکړي دا د رسول الله ﷺ پر محبت دلالت نه کوی بنایي هغه د بل مقصد او هدف دپاره وي.

ورونو! د رسول الله ﷺ د هري ورځي د اقوالو او اعمالو څخه په سلهاوو احکام، عبرتونه او نصېحتونه را وزي او را ایستل کېدلای سي خو زه به په دغه لړ سره کفایت

وکړم نور نو تاسي هم یو څه فکر وکړئ.

د عروه بن مسعود الثقفي رضی الله عنه مسلمانېدل

په دغه وخت کي چي رسول اللهﷺ د حنین د غزاء او د جعراني د عمرې څخه بیرته مدیني منورې ته ولاړئ یوه لویه حادثه پېښه سوه چي دغي حادثې د بني ثقیف پر قبیلې او اهل طائف ډېر لوی اثر وکړئ، هغه دا چي عروه بن مسعود الثقفي چي د طائف عمومي مشر او رئیس ؤ دا هغه سړئ دی چي مشرکانو به ویل: که قرآن پر یوه د دغو دوو نفرو نازل سوی وای چي دوه لوی او معتبره خلک دي مونږ مني او متابعت مو یې کاوه، چي یو د هغو دوو نفرو دغه عروه بن مسعود الثقفي ؤ او بل یې ولید بن مغیره ؤ، چي د خالد بن ولید پلار دی او د مکې مکرمې دی، الله جل جلاله دغه د مشرکانو قول په قرآن مجید کي ذکر کړی او بیان کړی دی چي فرمایي:

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾﴾[الزُخرُف:۳۱]

یعني: کفارو به ویل: ولي دغه قرآن پر یوه سړي د دغو دوو قریو نه سو نازل، چي مکه مکرمه او طائف دي، چي دغه سړئ هم ډېر لوی دی.

چي په مکه مکرمه کي یې ولید مقصد ؤ او په طائف کي یې عُروه بن مسعود مقصد ؤ، دا په عربو کي د عروه درجه او مقام ؤ، لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ویل د مکې مکرمې په فتحه کي، د حنین په غزاء کي او د طائف په محاصره کي د دغو ټولو واقعاتو په جریان کي عُروه بن مسعود نه ؤ موجود، دئ اُردن ته په سفر تللی ؤ چي د ثقیلي اسلحې جوړول زده کړي او دغه ټول کارونه د ده په غیاب کي پېښ سوه.

دغه عروه بن مسعود د هغه خپل سفره څخه د بیرته را تګ په حال کي ؤ چي دغه حالات ټول ورته و ویل سوه: مکه مکرمه فتحه سوه، ثقیف او هوازن ماته وخوړل، طائف محاصره سو، ټول حالات په تفصیل سره ورته بیان سوه، د دغو حالاتو په اورېدلو سره د عُروه و زړه ته اسلام ننوتی، نو طائف ته نه ولاړئ بلکه مدیني منورې ته ولاړئ یعني: د اُردن څخه د ده رجوع او بیرته را تګ د طائف پر ځای مدیني منورې ته وه او هلته یې د رسول اللهﷺ په حضور خپل اسلام اعلان کړی، رسول اللهﷺ

د ده په اسلام ډير خوشاله سو ځکه د عربو ډير لوی مشر اسلام ته داخل سو.

بيا نو عروه د رسول الله ﷺ څخه اجازه وغوښتل ويل: يا رسول الله! غواړم چي خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم، رسول الله ﷺ ته د اهل طائف عناد ور معلوم ؤ نو يې عُروه رضی الله عنه ته و ويل: که ته مسلمان ورسي وژني دي، عروه رضی الله عنه و ويل: که څه هم و مي وژني خو زه يې بايد دعوت کړم، اجازه راکړه چي ور سم، رسول الله ﷺ په تکرار سره ورته و ويل: وژني دي، عروه رضی الله عنه ويل: که څه هم و مي وژني خو زه بايد خپل قوم اسلام ته را وبولم، رسول الله ﷺ د تلو اجازه ورکړه او عروه رضی الله عنه په دې نيت د خپل قوم پر طرف رهي سو چي خپل قوم اسلام ته را وبولي.

د عروه قوم چي د ثقيف قبيله ده په دې نه دي خبر چي عروه مسلمان سوی دی ځکه دئ په اُردن کي ؤ او له هغه ځايه مديني منورې ته ولاړی او مسلمان سو، عروه بن مسعود رضی الله عنه طائف ته ورسېدی هلته يې د قوم له طرفه ډير تود هرکلئ او استقبال وسو، خلکو د ده په راتګ خوشالي جوړي کړې، د طائف د مشرانو دا عادت ؤ کله چي به له سفره راغله اول به هغه خپل بت (لات) ته ورتله سجده به يې ورته کول ځان به يې د تبرک دپاره پوري مښی بيا به کورو ته تله، يعني: د مخه تر دې چي کور ته ولاړ سي د دوی په اصطلاح (رَبه) ته به ورتله، مګر عروه بن مسعود چي را ورسېدی خلکو يې استقبال وکړی دئ ربه ته نه ورغلی بلکه خپل کور ته ولاړی، خلک په تعجب کي سوه، بيا يې سره و ويل: له اوږده سفره راغلی دی ښايي ستړی وي.

يوه ورځ وروسته د عروه دپاره لويه مهماني جوړه سوه د ثقيف ټول مشران ور سره ناست دي ده و اسلام ته د دوی په دعوتولو شروع وکړه، هغو د ده په جواب کي بد ويل شروع کړه، هغه د ده دَ رتبې او مرتبې په سبب يې وهل او ټکول ور نه کړه فقط په بدو الفاظو يې کفايت وکړی، عروه رضی الله عنه إراده کړې ده چي په هره طريقه سره وي بايد خپل قوم اسلام ته دعوت کړي او د اسلام شعائر ښکاره کړي، نو کله چي د لمانځه وخت سو عروه د خپل کور پر بام وختی او په آذان يې شروع وکړه د اسلام آذان کوي، د ثقيف نورو مشرانو نور صبر نه سوای کولای وېرېدل چي د ده په واسطه به ټول ثقيف مسلمانان سي، نو هغه نورو مشرانو زيات صبر و نه کړی او عروه رضی الله عنه يې دغه

د آذان کولو په وخت کي په غشو و ويشتی او شهيد يې کړی، عروه بن مسعود الثقفي رضي الله عنه په داسي حال کي شهيد سو چي خپل قوم يې د الله جل جلاله دين او اسلام ته را بلی.

اهل طائف و اسلام ته داخليږي

اوس د ثقيف د قبيلې مشکلات نور هم ډير سوه د طائفه څخه د بيري نه سي وتلای ځکه په هر ځای کي مسلمانان سته او موجود دي، نو د طائف خلکو مشوره سره وکړه چي بايد څه وکړو؟ آخر يې پر دې اتفاق سره وکړی چي موږ بايد مسلمانان سو، هو، اسلام قبلوو مګر په شرطو، مسلمانان به زموږ شرطونه قبلوي نو موږ اسلام ته داخليږو او شرطونه يې هم په خپل منځ کي سره معلوم کړه چي زموږ شرطونه دغه دي، بيا نو اهل طائف د کنانه بن عبديا ليل په مشری يوه ډله مدينې منورې ته ولېږل، دوی چي مدينې منورې ته نژدې سوه مغيره بن شعبه رضي الله عنه وليدل چي دغه مغيره بن شعبه رضي الله عنه هم د ثقيف د قبيلې څخه ؤ، نو يې د دوی استقبال وکړی او دا يې هم ور وښوول چي د رسول الله ﷺ سره د ملاقات په وخت کي بايد د اسلام، سلام ورته و واياست، خو دوی دا کار و نه کړی بلکه هغه د جاهليت سلام يې ورته و وايه.

رسول الله ﷺ د ثقيف يا طائف د خلکو په ورتګ خوشاله سو او د دوی دپاره يې د مسجد په ميداني کي خېمې و درولې، دا د دې دپاره چي قرآن واوري او د مسلمانانو لمونځ وويني، د طائف ډله څو ورځي په مدينه منوره کي پاته سوه چي د رسول الله ﷺ سره به يې خبري کولې او رسول الله ﷺ به د دوی خېمو ته ورتلی او دوی به يې اسلام ته دعوتول.

ابن سعد رحمه الله وايي: رسول الله ﷺ به هره شپه د ماخستن تر لمانځه وروسته د دوی خېمو ته ورتلی او هلته به د خبرو دپاره دومره ورته ولاړ ؤ چي پښې مبارکي به يې وچي سوې، کله به يې پر يوه پښه تکيه کول او کله پر بله پښه.

د طائف په دغه ډله کي د عثمان بن أبي العاص په نامه سره يو نفر موجود ؤ او تر ټولو په عمر کم ؤ، کله چي به دغه د طائف خلک د رسول الله ﷺ مجلس ته د خبرو دپاره ورتله دئ به يې په خپل ځای کي پرېښاوه چي د دوی سامانونه ګوري، بيا چي

به دغه ډله د رسول الله ﷺ له مجلسه راغله او د غرمې په وخت کې به بیده سوه، عثمان بن أبي العاص به رسول الله ﷺ ته ورغلی د دین پوښتني به یې ځني کولې او قرآن مجید یې ځني زده کاوه، رسول الله ﷺ ته دغه د عثمان بن أبي العاص ورتګ ډېر ښه ښکاره شو او ځکه یې هغه مقرر کړ چې د دین ډیر احکام زده کړه او که به یې ولیدل چې رسول الله ﷺ د راحت دپاره کور ته تللی دی نو به ابوبکر الصدّیق ؓ ته ورغلی او دین به یې زده کاوه، خو دغه خپل حال یې د خپلو ملګرو څخه پټاوه هغه یې په حال نه خبرول، دغه د دینه سره د عثمان بن العاص علاقه د رسول الله ﷺ ډیره خوښه سوه او دئ هم پر ګران ؤ، خو په آخر کي د ثقیف د ډلي زړو ته اسلام ننوتی، نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! موږ اسلام قبلوو مګر په شرطو، رسول الله ﷺ ویل: شرطونه مو څه شي دي؟ دوی ویل: موږ یو قوم یو چي همېشه سفرونه کوو او په سفر کي د زناء کولو څخه چاره نه لرو نو د زنا کولو اجازه به راکوې، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه دین چي په هغه کي زنا وي هغه دین نه دی، الله جَلَّ جَلالُهُ فرمایي:

﴿وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾﴾. [الاسراء: ٣٢]

یعني: زناء ته مه ورنژدې کېږئ بېشکه چي دغه زنا فاحش کار او بده لار ده.

اهل طائف ویل: نو نه مسلمانېږو، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه هم داسي اسلام نه در څخه قبلوم چي په هغه کي دي زنا موجوده وي.

د طائف ډله ولاړه سوه او بیا یې مشوره سره وکړه ویل تر زنا به تېر سو، بیا راغله او ویل: یا رسولَ الله! مسلمانېږو په دې شرط چي د شراب څښلو اجازه به را کوې ځکه دغه شراب زموږ د مځکي شربت دي موږ د هغه څخه چاره نه لرو، رسول الله ﷺ و فرمایل: شراب الله جَلَّ جَلالُهُ حرام کړي دي هیچا ته د هغه د څښلو اجازه نه ورکوم، رسول الله ﷺ پر اسلام او د هغه پر احکامو ورته ټینګ دی تر هیڅ شي نه ورتېرېږي، دوی ولاړ سيِ هلته مشوره وکړي او بیا راسي خو فایده نه لري، بل وار بیا راغله او ویل: یا رسولَ الله! تر هغه نورو خبرو به موږ تېر سو مګر د سُد یا رباء اجازه به را ته کوې، رسول الله ﷺ و فرمایل: بېله قید او شرطه به مسلمانېږئ، هر هغه شئ چي الله جَلَّ جَلالُهُ حرام کړی دی هغه حرام دی، د الله جَلَّ جَلالُهُ په دین کي تر هیڅ شي نه سم تېرېدلای.

اهل طائف بيا ولاړل او پسله مشورې بيا راغله ويل: يا رسولَ الله! اسلام قبلوو صحي ده زنا را باندي حرامه کړه، شراب او سود را باندي حرام کړه مګر لمونځ را معاف کړه، لمنځونه نه کوو، رسول اللهﷺ و فرمايل: په هر هغه دين کي چي لمونځ نه وي په هغه دين کي خير نسته، اهلِ طائف ولاړل او پسله مشورې بيا راغله ويل: يا رسولَ الله! اسلام قبلوو زنا، شراب، رباء، را باندي حرام کړه لمنځونه هم کوو فقط (رَبّه) لات، هغه چي د دوی معبود بت ؤ مه را باندي حرامه وه، يوازي لات را پرېږده، رسول اللهﷺ و فرمايل: يا! والله هيڅکله به يې در پرې نږدم، موږ په هيڅ شکل او هيڅ صورت بتان نه قبلوو او نه يې پرېږدو.

اهل طائف وايي: ته هغه زموږ إله ربه نړوې؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هو، نړوم او ماتوم يې، دوی بيا ولاړل مشوره يې سره وکړه وې ليدل چي هيڅ شرط يې نه قبلېږي او څه يې هم په وسه نه ده پوره، څکه طائف د هره طرفه محاصره دی، طائف داسي ځای نه دی لکه نوري ليري قبيلې، بلکه طائف و مکې مکرمې ته ډېر نژدې دی او مکه مکرمه هم د مسلمانانو تر تصرف لاندي ده، اهل طائف وليدل چي بېله تسليمېدلو بله لار نه ده پاته، پسله مشورې راغله او ويل: يا رسولَ الله! موږ اسلام ته داخلېږو خو فقط دغه يو شرط مو و منه، رسول اللهﷺ ويل: هغه شرط مو څه شي دی؟ ويل: هغه دا چي (رَبّه - لات) هغه د دوی بت موږ نه نړوو بل څوک به يې نړوي، رسول اللهﷺ و فرمايل: هو، دا شرط مو منم، بل څوک به درولېږم چي وې نړوي، بيا نو د طائف ډلي د رسول اللهﷺ څخه د تنو اجازه وغوښتل، رسول اللهﷺ هم اجازه ورکړه د دوی عزت يې وکړی او په ښه طريقه سره يې رخصت کړه او د دوی آمر يې عثمان بن أبي العاصﷺ وټاکی، څکه رسول اللهﷺ د اسلام پر زده کولو د هغه حرص وليدی او په دغه وخت کي يې د قرآن مجيد څو سورته هم په ياد کړي وه.

بيا نو رسول اللهﷺ په دوی پسي يوه ډله د هغه (رَبّه يا لات) د نړولو او ماتولو دپاره ور ولېږل، چي د دغه ډلي مشر خالد بن وليدﷺ ؤ او په دې ډله کي مغيره بن شعبهﷺ، ابوسفيان بن حربﷺ هم وه، چي هغه د طائف د خلکو رب ورونړوي.

د رَبّه د نړولو په وخت کي د طائف ښځي را ووتلي او پر هغه خپل معبود يې په

افسوس او ارمان سره ژړل چې نړول کېږي، مغیره بن شعبه رضی الله عنه کُلنګ واخیستی او خپلو ملګرو ته یې وویل: والله نن ورځ به مو پر ثقیف وخندوم، نو هغه د بُت د خوني دروازې ته چې یې اول کُلنګ ور سره کړی خپل ځان یې پر مځکه واچاوه او لغړي، یو وار په اهل طائف کي نارې سوې چې الله مغیره ورک کړی او ربّه ووژی، مغیره بن شعبه رضی الله عنه بیرته جګ ودرېدی او ویل: الله مو خوار کړه دغه بت ډېري او لړکي دي او بیا یې د هغه خوني دروازه ووهل او ماته یې کړه، د مغیره بن شعبه رضی الله عنه کُلنګ په لاس کي دی او بت وهي، هر واری چې پر وکړي ابوسفیان د هغو ښځو د غم او ژړا پېښې کوي او د هر واري سره دغه بت ته وایي: آهًا لک، واهًا لک، د طائف خلکو سره وویل: اوس ورته ګوری که یې ربّه ونړاوه نو موږ اسلام ته داخلیږو او که ربّه دئ ووژی نو اسلام نه قبلوو، دوی سره پرېږدی، اوس نو ټول اهل طائف او ثقیف سره را ټول سوي دي و مغیره بن شعبه رضی الله عنه ته ګوري چې څه ورته پېښیږي؟ مغیره بن شعبه د بت په وهلو او نړولو شروع وکړه او هغه یې د دوی په حضور مات او ټوک ټوک کړی، د دوی هغه إله او معبود یې ورمات کړی چې په سوو کلو یې د هغه عبادت کړی ؤ، کله چې ربّه یا لات مات او ونړول سو نو اهل طائف ټول اسلام ته داخل سوه او د رسول الله ﷺ هغه دعاء قبوله سوې وه چې ویل: (اللّهمّ أهدِ ثقیفاً و اتِ بهم)

اوس نو د عربو لوی لوی قبیلې اسلام ته داخلې سوې چې د هغې جملې څخه یوه هم د ثقیف قبیله وه، ستا به په یاد وي؟ دا هغه ثقیف یا اهل طائف دي چې رسول الله ﷺ د دعوت دپاره هلته ورغلی ؤ او دوی یې په ډېره بده طریقه سره استقبال وکړی او په ډېره بد اخلاقي سره یې له خپله ښاره وایستی خپل هلکان او ناپوهان یې امر کړه چې رسول الله ﷺ په ډبرو وولي او پسخندونه په ووهي، رسول الله ﷺ یې پر مبارکو پښو په ډبرو ویشتی او د ده ﷺ تر پښو ویني بهېدې، دغه خلک نن ورځ مدینې منورې ته ورغله د الله جل جلاله دین ته په صداقت او اطاعت سره داخل سوه، ستا په یاد دي؟ په کومه ورځ چې رسول الله ﷺ له طائفه بیرته مکې مکرمې ته تلی زید بن حارثه رضی الله عنه چې د رسول الله ﷺ ملګری ؤ او ورته ویل یې: یا رسولَ الله! ته څنګه مکې ته ورځې او دوی ځني وایستلې؟ رسول الله ﷺ په جواب کي ورته

وویل: یا زید! الله جل جلاله د دغو مشکلاتو څخه د وتلو لار او مخرج پیدا کوي او الله جل جلاله د خپل دین ناصر او د خپل نبي ﷺ غالبه کوونکی دی.

دغه اوس چي تاسي د طائف د خلکو د مسلمانېدلو واقعات و لوستل او تر دغه د مخه مو د مکې مکرمې د فتحي حالات و لوستل، دا د رسول الله ﷺ د هغه قول او هغي خبري تصدیق دی چي زید رضي الله عنه ته یې فرمایلې وه: الله جل جلاله د دغو مشکلاتو څخه د وتلو لار پیدا کوي او الله د خپل دین او خپل نبي ناصر دی.

نو دا هغه طائف دی او هغه، هغه مکه ده او نوري هم ډېري قبیلې په ډلو ډلو اسلام ته داخلي سوې.

د هجرت نهم کال

اوس چي د هجرت اتم کال پای ته رسېدلی دی او د هجرت نهم کال شروع او داخل سوی دی، دغه د هجرت و نهم کال ته (عامُ الوُفود) ویل کیږي، یعني: د ډلو کال، وَفد په عربي کې ډلي ته وایي او (وُفود) د وَفد جمعه ده او دغه کال ته ولي عَامُ الوُفُود ویل کیږي؟ هغه په دې سبب: کله چي مکه مکرمه فتحه سوه او قریش اسلام او مسلمانانو ته تسلیم سوه، هوازن شکست وخوړی، طائف هم فتحه سو، اوس د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سیطره د جزیرة العرب پر غربي ساحل پوره او ټینګه سوه، هغه بتان چي خلکو یې عبادت کاوه مات او ونړول سوه، د جزیرةُ العرب پاته ټولو قبیلو ته د اسلام د کامیابۍ خبر ورسېدی، دلته نو د شا وخوا څخه خلک را شروع سوه مدینې منورې ته ورځي او د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلیږي، ډله پسله ډلي مدینې منورې ته ورځي او مسلمانیږي، نو دغه کال د ډلو د کال په نامه سره وبلل سو.

اوس نو موږ په اختصار سره ویلای سو: له کومه وخته چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته هجرت وکړی موږ ولیدل چي د رسول الله ﷺ ژوند او وخت په پرله پسې غزاوو او د سریو یا ټولیانو په لېږلو سره تېرېدی، ټول وخت یې د دعوت او جهاد دپاره ؤ، رسول الله ﷺ او اسلام د جزیرةُ العرب پر ډېره حصه تسلط پیدا کړی، او د جزیرةُ العرب ډېر خلک مسلمانان سوه.

د هجرت په اتم کال کې مکه مکرمه فتحه سوه، د هوازن قبیلو په هغه لوی جنګ کې چې د حنین جنګ ؤ ماته وخوړل، د هوازن هغه کسان چې د حنین په جنګ کې و تېتبېدل د مسلمانانو له طرفه تعقیب او په طائف کې محاصره سوه، مګر د الله جل جلاله د طرفه د طائف د فتحې اجازه نه وه سوې نو طائف نه سو فتحه او مسلمانانو د ذوالحجې په میاشت کې د عُتاب بن اُسید په مشرتابه حج آداء کړی، د هجرت اتم کال په دغه واقعاتو سره پای ته ورسېدی او بیا د هجرت نهم کال داخل سو، هغه کال چې د سیرة او تاریخ په کتابوکې عامُ الوُفُود ورته ویل کیږي، هغه چې د مسلمانېدلو دپاره پرله پسې ډلې مدینې منورې ته ورتلې، د هجرت د نهم کال د رجب په میاشت کې د تبوک غزاء پېښه سوه، مګر هغه ډلې چې مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتلې ډېري زیاتي ډلې ورغلي دي او مؤرخینو د تاریخ په کتابو کې د دغو ډلو دقیق تاریخ یعني: د ورځي او میاشتي معین تاریخ نه دی ذکر کړی، خو یقیني خبره دا ده چې ځیني ډلې د تبوک تر غزاء د مخه ورغلي دي، او ځیني ډلې د تبوک تر غزاء وروسته ورغلي دي او د تبوک غزاء د هجرت د نهم کال په منځ کې وه چې د رجب میاشت وه، نو اول به د تبوک د غزاء حالات درته بیان سي او بیا به د ډلو د ورتللو حالات په مفصل ډول سره درته بیان سي، ځکه د ډلو معین تاریخ لکه د مخه چې مو و ویل نه دی معلوم خو د کعب بن زُهیر بن سُلمیٰ د اسلام قصه په یقیني ډول د هجرت د نهم کال په شروع کې وه چې هغه قصه داسي ده:

کعب بن زُهیر په خپله شاعر او د عربو د هغه مشهور او لوی شاعر زوی دی خو دئ مشرک ؤ او په اشعارو کې به یې د رسول اللهﷺ ذم او هجوه ویل، خو په عین وخت کې د دغه کعب ورور بُجیر رضی الله عنه مسلمان ؤ نو، د نه مسلمان ورور و هغه مشرک کعب ته داسي لیک او رساله ور ولېږل چې رسول اللهﷺ د هغو ټولو شاعرانو په وژلو امر کړی دی کوم چې په اشعارو کې یې د رسول اللهﷺ بد او ذم ویلی وي بېله هغو کسانو چې اسلام ته داخل سي او توبه وکاږي هغو ته عفوه کوي، زما و تا ته دغه نصیحت دی چې مدینې منورې ته مسلمان او توبه کوونکی راسه نو به خلاص سې، که نه نو د خپل ځان د ژوندي پاته کېدلو دپاره بل ځای وګوره په جزیرةُ العرب کې ژوند نه سې کولای.

کعب یوازې دا نه چې د ورور نصیحت یې نه کړی قبول بلکه په جواب کې یې داسې اشعار ور ولېږل چې په هغو کې یې خپل ورور په مسلمانېدلو سره ملامتاوه چې ته داسې دین ته اوښتی یې چې نه دې پلار او نه دې مور پر هغه دین وه او نه دې ورور پر هغه دین دی، بُجیر رضی الله عنه دغه د مشرک کعب اشعار و رسول الله ﷺ ته و ویل، رسول الله ﷺ په قهر سو او د کعب په وژلو سره یې امر وکړی، بُجیر رضی الله عنه دوهم وار بیا خپل ورور کعب ته لیک ولېږی چې ورته لیکلي یې وه: زما د لیک په رسېدلو سره باید سمدستي مدینې منورې ته مسلمان راسې ځکه رسول الله ﷺ پسله اسلامه هغه د مخني ګنهونه ټول معافوي که نه نو ځان مړ و بوله، کعب هم مسلمان سو او مخ پر مدینه منوره رهي سو، کله چې مدینې منورې ته ورسېدی خپل اوښ یې د مسجد په دروازه کې چوک کړی او دئ مسجد ته ور ننوتی، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره ناست ؤ، کعب وایي: رسول الله ﷺ مې په هغو اوصافو سره وپېژندی کوم چې د ده په باره کې مې اورېدلي وه که نه تر دغه د مخه مې رسول الله ﷺ نه ؤ لیدلی، نو وایي: د خلکو په منځ کې ور تېر سوم او سلام مې ورته و وایه او ورته و مې ویل: یا رسولَ الله! تا ته مې پناه را وړې ده امان غواړم آیا وکعب ته چې توبه کوونکی او مسلمان راسي امان ورکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، تا ته امان دی، بیا نو کعب هغه خپله مشهوره قصیده چې د رسول الله ﷺ په مدحه او صفت کې ده و ویل چې هغه قصیده د (بَانَت سُعاد) یا (قصیدهٔ بُرده) په نامه سره یادیږي او د هغې قصیدې اول بیت داسې دی:

بَانَت سُعَادُ فَقَلبِی الیَومَ مَتبُولٌ مُتَیم إثرَهَا لَم یُفدَ مَکبُولٌ

دغه قصیده د رسول الله ﷺ په مدحه او صفت کې ډېر اعلیٰ او خوندور بیتونه دي چې د دغې قصېدې په ویلو سره رسول الله ﷺ خپله اغوستې بُرده چې یو قسم چپني یا پټو ته ویل کیږي دغه کعب ته په انعام کې ورکړه او بیا په وروسته کې حضرت معاویه رضی الله عنه دغه بُرده د کعب رضی الله عنه څخه په لس زره درهمه وغوښتل خو کعب وویل: د رسول الله ﷺ لباس مې بېله زما خپله ځانه پر بل چا نه دی پېرزو.

کله چي کعب رضی الله عنه وفات سو دغه بُرده معاویه رضی الله عنه د کعب د کورنۍ څخه په شل زره درهمه رانیول او دغه بُرده تر ډیري زماني پوري د یوه خلیفه څخه بل خلیفه ته په میراث پاته کېدل، اوس هم ویل کېږي چي هغه برده د ترکیې په موزیم کي پرته ده.

څرنګه چي کعب رضی الله عنه د قصیدې په ویلو سره د رسول الله ﷺ بُرده په انعام وګټل نو د قصیدې نوم یې هم (قصیدهٔ بُرده) سو او د دغي بُردې د جنسیت قېمت دومره نه ؤ چي په لس یا شل زره درهمه ارزېدل بلکه هغه د رسول الله ﷺ تبرک دغه برده و دغي درجې ته ورسول چي د وخت د خلیفه سره به ساتل کېده.

سعدي رحمة الله علیه وایي:

جامهٔ کعبه را که می بوسند　　او نه از کرم پیله نامی شد

با عزیزی نشست روزی چند　　لا جرم همچو او گرامی شد

ژباړه: دا چي خلک د کعبې شریفي پوښ مچوي د هغه سبب دا نه دی چي هغه د چنجي د وریښمو څخه جوړ سوی دی، بلکه د هغه د شرافت سبب دا دی چي څو ورځي د یوه عزتمن سره کښېښوول سو نو دئ هم خامخا هغه غوندي عزتمن سو.اوس به بیرته هغه خپلي قصې ته چي د تبوک غزاء وه ولاړ سم.

د تبوک غزاء د هجرت د نهم کال د رجب په میاشت کي وه څرنګه چي د مکې مکرمې فتحه د حق او باطل په منځ کي یوه فاصِله او جلا کوونکې غزاء وه، پسله دغي فتحي څخه و عربو ته د رسول الله ﷺ په رسالت او نبوت کي هیڅ شک نه سو پاته، نو ځکه د وخت حالاتو په تمامه معنٰی او پوره ډول فرق او تغیر وکړی، د دې پر ځای چي خلکو به د مسلمانانو سره د جنګ کولو دپاره لښکري سره یو ځای کولې او پر مسلمانانو به یې حملې کولې اوس خلک د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلېږي، چي د دغو ډلو بیان به إن شاء الله د وُفود یا ډلو په فصل کي په تفصیل سره درته بیان سي او دغه حالت چي خلک و اسلام ته په ډلو ډلو داخلېدل تا ته به د مسلمانانو د هغه شمېر او عدد څخه درمعلوم سي چي د رسول الله ﷺ سره یې د هجرت د لسم کال په حج یا په حجة الوداع کي ګډون او اشتراک کړی ؤ.

د تبوک د غزاء سبب

اوس د مسلمانانو داخلي ستړياوي پای ته ورسېدې او مسلمانان د دې دپاره فارغه سوه چې د الله جل جلاله د دين احکام او قوانين زده کړي او د اسلام دپاره دعوت نشر کړي، مګر بيا هم په دغه وختو کي هلته يو قوت موجود ؤ چې بېله کوم سببه او دليله يې پر مسلمانانو تعارض او تېرئ کاوه چې هغه د روم قوت ؤ او په هغه وختو کي دغه قوت د مځکي د مخ هغه لوی عسکري قوت بلل کېدی، لکه څرنګه چې مو پر مخ کي درته و ويل چې د روم د تعرض او تجاوز شروع د رسول الله ﷺ د قاصد (حارث بن عُمير الأزدي رضي الله عنه) په وژلو سره وسوه، کله چې دغه حارث د رسول الله ﷺ رساله د بُصرىٰ و آمر ته ور وړل او په لار کي د شرحبيل بن عَمرو الغساني له طرفه شهيد کړل سو او تر هغه وروسته رسول الله ﷺ د هغه مسلمان قاصد د بدلې او انتقام اخيستلو دپاره د زيد بن الحارثه رضي الله عنه په مشرى يو لښکر مؤته ته ولېږی او هلته په مؤته کي د روم د لښکر سره لوی او شديد جنګ وسو خو بيا هم اسلامي لښکر خپل انتقام او بدله د هغو ظالمانو څخه لکه څرنګه چې لازمه وه نه واخيستل، مګر بيا هم دغه جنګ د ليري او نژدې عربو په زړو کي ډېر مهم تاثير پرېښاوه.

او د روم پاچا (قيصر) هم د مؤته د جنګ هغه لوی تاثير چې د مسلمانانو د مصلحت او شهرت دپاره يې پرېښاوه نه د فکره څخه ايستلی ؤ او نه يې هېراوه، دئ ېرېدی چه پسله دغه جنګه به د ډېرو عربي قبيلو په دماغ کي دا فکرونه پيدا سي چې د روم څخه خپل استقلال لاس ته راوړي او د مسلمانانو سره به صلحه وکړي.

دغه د مسلمانانو قوت يو خطر ؤ چې قدم پر قدم د روم و حدودو ته ور نژدې کېدی او د روم د مملکت هغه حدود چې د شام په طرف کي او د عربو په همسايتوب کي پراته وه تهدېدول.

نو قيصر پر خپل ځان دا لازمه وبلل چې د مسلمانانو قوت د مخه تر دې چې د يوه لوی او عظيم خطر په شکل ميدان ته را ووزي او بيا يې هيڅ چاره نه کېږي د منځه يوسي او د مخه تر دې بايد مسلمانان ختم او فيصله کړم چې په نورو عربي منطقو

کي زما پر ضد انقلابونه او بنوربنونه پیښیږي.
ورونو! د نن ورځي د یهودو او نصاراوو سره عیناً هغه د قیصر فکرونه او نظریې موجود دي، نه غواړي چي مسلمانان د ټولي مځکي پر مخ کامیابه، قوي او مستقل دولت ولري، تاسي دغه قصه او د نن ورځي حالات سره قیاس کړی.
نو د مؤته پر جنګ یوکال نه ؤ تېر سوی چي د روم پاچا قیصر د دغو مصلحتو او خطرو د مخ نیوي دپاره د مسلمانانو د جنګ اراده وکړه او د یوه لوی لښکر په جوړولو یې شروع وکړه، دغه لښکر یې د رومیانو او هغو عربي قبیلو څخه سره یو ځای کاوه چي د قیصر تابع وې، لکه غسان او داسي نوري د عربي نصاراوو قبیلې.
قیصر د مسلمانانو سره د یوې فیصله کوونکي او خونړۍ جګړې دپاره تیاري او آمادګي نیسي، دغه خبرونه مدینې منورې ته ورسېدل چي روم د مسلمانانو پر ضد د یوې خونړۍ جګړې دپاره ځانونه تیاروي، د دغو خبرو په اورېدلو سره مسلمانان په هره لحظه کي د روم د حملې څخه په بېره کي وه، حتّی مسلمانانو چي به یو غیر عادي ږغ او آواز واورېدی دا به یې ګمان سو چي د رومیانو لښکر را ورسېدی، د مسلمانانو دغه د بیري حالت په هغه قصه او کیفیت کي ښه معلومیږي چي و حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه ته پېښ سو چي هغه قصه داسي وه:
د رسول الله ﷺ ازواجو مطهراتو ولیدل چي ټول مسلمانان ماړه او هوسا سوه، نو دوی فکر وکړی چي ښایي زموږ د ښه ژوند دپاره هم وسائل او اسباب پیدا سي، نو د دوی د جملې څخه ځینو ازواجو مطهراتو د رسول الله ﷺ سره په دغه باره کي خبري وکړې او ځني وې غوښتل چي زموږ د ښه ژوند دپاره هم پراخه نفقه او وسائل را برابر کړه چي موږ هم د نورو مسلمانانو پر قسم هوسا ژوند ولرو، پر رسول الله ﷺ دغه خبره درنه سوه او قسم یې یاد کړی چي تر یوې میاشتي پوري به د هیڅ زوجې کور ته نه ورځم نو مسجد ته نژدې په یوه بالا خانه کي اوسېدی، اصحاب کرام د دغه حاله څخه مضطرب او وارخطا سوه، څرنګه چي دوی د واقعې په حقیقت نه وه خبر نو یې په شروع او ابتداء کي دا خیال سو چي رسول الله ﷺ خپلي ټولي ازواجي مطهراتي طلاقي کړي دي، دا قصه اوږده قصه ده خو اوس د دغي قصې د بیانولو څخه زما مقصد دا دی

چي مسلمانان د روم د راتګ او حملې څخه څومره او په کومه اندازه پرېشانه وه؟
حضرت عمر رضي الله عنه چي د دغي قصې روايت کوي وايي: ما يو انصاري ملګری درلودی کله چي به زه د يوه کار په سبب د رسول الله ﷺ د مجلس څخه غائب سوم دغه انصاري به هلته حاضر ؤ او بيا چي به زه راغلم د هغه مجلس په واقعاتو به يې خبرولم (ځکه د رسول الله ﷺ د مجلس حالات د مسلمانانو دين وو) او که به دئ غائب سو بيا به ما د رسول الله ﷺ د مجلس حالات ورته بيانول او موږ دواړه د مدينې منورې د عوالي په منطقه کي اوسېدلو او په نوبت سره د رسول الله ﷺ مجلس ته ورتلو، په دغه وختو کي موږ د غسان په پاچا سره بېرول سوي وو چي پر موږ مسلمانانو حمله کوي نو خود زموږ مسلمانانو زړونه په تشويش ډک وه.
يوه ورځ مي هغه انصاري ملګري ناڅاپه دروازه را وټکول! په تلوار او وارخطايي يې را ته و ويل: دروازه خلاصه کړه دروازه خلاصه کړه، ما ويل: غسان راغله؟ ملګري مي ويل: يا بلکه تر دې مهمه پېښه ده، خو چي خبر يې را ته و وايه هغه دغه د رسول الله ﷺ خبر ؤ چي د خپلو ازواجو مطهراتو څخه جلا سوی ؤ، تر دغه ځايه پوري مي د دغي قصې څخه مقصد دا ؤ چي مسلمانان په دغه اندازه د روم او غسان د حملې څخه په تشويش کي وه چي د وارخطايي هره خبره به پېښه سوه، يا به په تلوار دروازه وټکول سوه د دوی په فکر کي د روم او غسان حمله ورګرځېدل.
او د امام بخاري په روايت کي د قصې د دغه ځای الفاظ داسي روايتيږي: چي عمر رضي الله عنه وايي: موږ ته ويل سوي وه چي غسان د مسلمانانو د جنګ دپاره چَوَتي په پښه کړي دي (يعني: را رهي سوي دي) او زما ملګری د ده د نوبت په ورځ د مسجد نبوي څخه ماخستن راغلی او زما د کور دروازه يې په ډېر شدت را وټکول او ويل: آيا دئ بيده دی؟ زه په وارخطايي ورته را و وتم چي څه پېښه ده؟ ملګري مي را ته و ويل: ډېره لويه خبره پېښه ده، ما ويل: آيا غسان راغله؟ ده ويل: يا تر هغه هم لويه او اوږده خبره ده! رسول الله ﷺ خپلي ښځي طلاقي کړي دي.
نو دغه واقعه او قصه پر دې دلالت کوي چي مسلمانان د روم د جنګ او حملې څخه په څومره تشويشي او خطرناکه حالت او موقف کي وه.

پر دې سربېره هغه شئ چي د روم او غسان د حملې تاکید یې کاوه هغه، هغه کار ؤ چي د مدینې منورې منافقانو د دغه خبر په اورېدلو سره وکړی، که څه هم منافقانو د رسول الله ﷺ کامیابي یوازي د جنګ په میدان کي نه بلکه د ژوند په هره مسئله کي په خپلو سترګو سره لیدلې وه او دا ورته معلومه وه چي د مځکي پر مخ داسي قدرت نسته چي د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مخ کي دي ثبات او مقاومت وکړي بلکه هر شئ او هر قدرت چي د رسول الله ﷺ په لار کي دربېږي هغه په خپله ویلي کیږي.

پر دغه ټولو سربېره بیا هم دغه منافقان په دې امید وه چي هغه د دوی د زړو پټ مقصدونه دي حاصل سي او اوس چي یې دا امید پیدا سو چي د روم په واسطه به د دوی د زړو غوښتني ژر تر ژره سر ته ورسیږي، نویې د خپلو دسیسو او مؤامرو دپاره یوه د شر ځالګۍ هم جوړه کړه چي دغه ځالګۍ یې په ظاهره د مسجد په نامه او د مسجد په شکل سره جوړه کړه، چي دغه د منافقانو د شر ځالګۍ (مسجد ضِرار) دی.

دوی دغه مسجد د څه شي دپاره جوړ کړی؟ د خپل کفر د تقویت، د مسلمانانو د تفرقې او د هغو کسانو د اجتماع او ټولنو دپاره یې جوړ کړی چي د الله او رسول الله سره جنګیږي او بیا یې د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل: چي ته به په دغه مسجد کي د تبرک دپاره لمونځ آداء کړې، خو د دوی اصلي مقصد دا ؤ چي مسلمانان خطاء باسي او د دوی په هغه مقصد نه سي پوه چي دوی دغه مسجد د هغه دپاره جوړ کړی دی، چي هغه د مسلمانانو پر ضد دسیسې او مؤامرې وې او مسلمانان و هغه شي ته نه سي متوجه چي دغه مسجد ته واردیږي او څني صادریږي، ځکه په ظاهره به یې نوم د مسجد وي او په حقیقت کي به د مدینې منورې د منافقانو او د اسلام د هغو دښمنانو دپاره ځالګۍ وي چي تر مدینې منورې دباندي په شام کي اوسیږي، لکه ابو عامر الفاسق، مګر رسول الله ﷺ د دغو منافقانو د دغه غوښتني چي رسول الله ﷺ دي زموږ په مسجد کي د تبرک دپاره لمونځ آداء کړي په جواب کي و فرمایل: زه خو اوس د تبوک د غزاء دپاره په آمادګي مشغوله یم خو کله چي بیا د تبوک څخه راسم بیا به یې سره ګورو، نو د منافقانو دغه دسیسه هم نه سوه کامیابه، بلکه رسول الله ﷺ پسله هغه چي د تبوک د غزاء څخه راغلی په عوض د دې چي په دغه مسجد کي لمونځ

آداء کړي هغه مسجد یې وسوځاوه او ونړاوه.

ورونو! څرنګه چې د ابو عامر الفاسق نوم یو وار د اُحُد په غزاء کې ذکر سوی دی او بیا اوس یاد سو، نو د دې دپاره چې دغه فاسق وپیژندل سي د هغه مختصره سوانح او د دغه مسجد ضرار په جوړېدلو کې به د ده رول او اهمیت درته بیان سي.

ابو عامر الفاسق

کله چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړی هلته تر مدینې منورې دباندې یې د بني عَمرو بن عوف په کلي کې واړول او هلته یې یو مسجد جوړ کړی چې د مسجدِ قُباء په نامه سره مشهوره دی او رسول الله ﷺ به په وروسته کې ډېر ځله د شنبې په ورځ د مدینې منورې څخه دغه مسجد ته ورتلی او هلته به یې دوه رکعاته لمونځ کاوه، د دغه مسجد او په هغه کې د لمونځ کولو ډېر فضیلتونه رسول الله ﷺ بیان کړي دي، چې یو د فضیلتو څخه یې دا دی چې رسول الله ﷺ فرمایي: که څوک په خپل کور کی اودس تازه کړي او بیا مسجد قباء ته ولاړ سي او هلته دوه رکعاته نفل لمونځ آداء کړي د یوې عمرې اجر او ثواب لري.

نو ځینو منافقانو غوښتل چې د دغهِ مسجد پرضد او نژدې و دغه مسجد ته یوه بله بناء یا تعمیر د مسجد په نامه سره جوړ کړي او د قُباء د مسجد خلک سره جلا او متفرق کړي، خو په حقیقت کې د دغه ناپاکه عمل اصلي محرک او سبب یو سړئ ؤ چې ابو عامر الراهب ورته ویل کېدل، ابو عامر الراهب څوک ؤ؟ د خزرج د قبیلې یو نفر ؤ، چې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه نصراني سوی ؤ او د نصاراوو د راهبانو یا عابدانو ژوند یې اختیار کړی ؤ، د مدینې منورې د شا وخوا خلک خاصتاً د أوس او خزرج د قبیلو خلک د ده و زُهد او فقیرۍ ته عقیده درلودل او د ده یې ډېر زیات عزت، تعظیم او احترام کاوه.

د رسول الله ﷺ تر بختور او مبارک قدوم یا ورتګ وروسته چې په مدینه منوره کې د علم او ایمان لمر را وختی او د اسلام په نور سره شا وخوا رڼا سوه، نو د داسې مصنوعي او تقلبي فقیرانو مقام او شرف له منځه ولاړ او ده ته چا اهمیت نه ورکاوه،

ځکه د لمر په راختلو سره څوک په هغه ځراغ پسې نه ګرځي چې تېل يې خلاص سوي وي، ابو عامر د دغه کيفيته څخه ډير خواشيني او ناراضه ؤ او د حسد په اورکي نيني نيني سو.

خو بيا هم رسول الله ﷺ دغه ابو عامر الفاسق و اسلام ته دعوت کړی او ورته ويې ويل: ما د خپل ځان سره ابراهيمي صحي دين را وړی دی، ابو عامر و ويل: زه خو د پخوا څخه پر ابراهيمي دين وم مګر تا د خپله ځانه څخه په ابراهيمي دين ځيني مخالف شيان ګډ کړي دي، رسول الله ﷺ دغه د ده خبره په شدت سره رَد کړه، خو د خبرو په آخر کي د ابو عامر د خولې څخه دا خبره را و وتل:(په موږ دوو کي چې هريو درواغجن وي الله جل جلاله دي هغه له خپله وطنه ليري او يوازي په غُربت او مسکنت کي مړ کړي) رسول الله ﷺ و فرمايل: آمين.

دبدر تر غزاء وروسته چې د اسلام اساس او بنياد نور هم ټينګ سو د حاسدانو ستر ګي او زړونه نور هم د مسلمانانو په کاميابۍ سوځل کېدل، نو ابو عامر وارخطا سو او مکې مکرمې ته د دې دپاره و تښتېدی چې مشرکان د رسول الله ﷺ جنګ او مقابلې ته نور هم تشويق کړي او د اسلام سره يې د جنګ دپاره تيار کړي، تاسي وليدل چې دغه ابو عامر د اُحُد په غزاء کي د مشرکانو سره راغلی ؤ او د جنګ تر شروع کېدلو د مخه و ميدان ته را ووتی د مدينې منورې انصارو خصوصاً د خزرج و قبيلې ته چې د جاهليت په وختو کي د ده مخلص مريدان وه خطاب وکړی او له دويه څخه يې وغوښتل چې زما طرف ته راسی، مګر دغه احمق په دې نه پوهېدی چې د رسول الله ﷺ په مقابل کي هغه د ده پخوانۍ کوډي او جادو کله چليږي، نو ځکه انصارو د ده په جواب کي و ويل: اې فاسقه! او اې د الله دښمنه! الله دي ذليله کړه موږ به څنګه رسول الله ﷺ پرېږدو او ستا ملګرتيا به کوو؟ د انصارو د دغه مايوس کوونکي جواب تر اورېدلو وروسته ابو عامر الفاسق ډير په قهر سو او داسي يې و ويل: يا محمّد! ﷺ تردې وروسته چې هر قوم ستا د جنګ دپاره راځي زه به د هغو ملګری يم، نو د حنين تر جنګه پوري بېله ناغې د کفارو په ملګرتيا د مسلمانانو سره جنګېدی، د اُحُد په غزاء کي هم دئ ؤ چې د جنګ په ميدان کي يې غارونه کِندلي او جوړ کړي وه

او رسول الله ﷺ ویوه ته د هغو غارو ور ولوېدی.

د حنین تر جنګ وروسته ابو عامر فاسق دا حس کړه چي اوس هیڅ یوه عربي قوه د مسلمانانو په مخ کي نه سي درېدلای نو په تېښته سره یې ځان شام ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته یې خط ولیکی چي زه به د روم د قیصره سره ملاقات وکړم او د هغه د یوه زورور لښکره سره د محمّد ﷺ جنګ ته در تلونکی یم چي د سترګو په رپ کي به د مسلمانانو ټول امیدونه د خاورو سره برابر سي او مسلمانان به بالکل ختم او فیصله کړي، خو تاسي اوس یو تعمیر د مسجد په نامه سره جوړ کړی چي هلته به د لمانځه په نامه سره را ټولېږی او د اسلام پر ضد به خپلي خبري او مشورې سره کوی او زما قاصدان به هم هلته زما لیکونه او پیغامونه در رسوي او که زه هم مجبوره سوم هلته به د مسلمان په نامه سره درسم او دغه مسجد به زموږ د اجتماع او مشورو ځای وي له هغه ځایه به د اسلام ضِد کارونه نشروو.

د دغو خبیثو مقاصدو دپاره د مسجد قُباء په مقابل کي د ضِرار د مسجد په جوړولو شروع وسوه او رسول الله ﷺ ته یې دا بهانه وکړه چي یا رسولَ الله! په الله مو دي قسم وي چي زموږ د بدو نیت نه دی خو د یخ او باران په سبب خاصتاً د مریضو او ضعیفه خلکو په سبب چي تر مسجد قباء پوري نه سي تلای موږ دغه مسجد جوړوو چي لمونځ کوونکو ته سهولت او آساني وي.

د تبوک د غزاء د شروع په وخت کي د دغه مسجدِ ضرار بناء پای ته ورسېدل نو یې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي یا رسولَ الله! که تاسي یو وار هلته راسی او په دغه مسجد کي لمونځ آداء کړی ستاسي به مهرباني وي او زموږ دپاره به د سعادت او برکت سبب وګرځي او دغه غوښتنه یې هم په دې سبب سره وه چي د دوی په فکر د رسول الله ﷺ د دغه عمل په لیدلو سره به د ځینو ناپوه او ساده مسلمانانو ګمانونه ښه سي او بیا به د منافقانو د مکر او حېلې په دام او لومکه کي بند سي.

رسول الله ﷺ په دغه وخت کي تبوک ته د تلو دپاره په تیاري او آمادګي مشغوله ؤ نو یې و فرمایل: زه خو اوْس مشغوله یم خو کله چي له تبوکه راسم بیا نو خرنګه چي د الله جَلَّ جَلالُهُ إراده وي هغسي به وسي، رسول الله ﷺ تبوک ته و وتی

او په دغه نوي جوړ سوي مسجد ضِرار کي یې لمونځ نه کړی آدا، ځکه دغه مسجد اصلاً د فساد دپاره جوړ سوی ؤ، دغه مسجد د اسلام پر ضد د جنګ کولو مرکز ؤ، مګر کله چي رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه فارغه سو او مدینې منورې ته نژدې سو نو د الله ﷻ له طرفه دغه آیات شریف نازل سو چي فرمایي:

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسۡجِدٗا ضِرَارٗا وَكُفۡرٗا وَتَفۡرِيقَۢا بَيۡنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَإِرۡصَادٗا لِّمَنۡ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبۡلُۚ ﴾. [التوبه: ۱۰۷]

ژباړه: او هغه منافقان چي د مومنانو د ضرر رسولو دپاره یې مسجد جوړ کړی دی او د کفر دپاره یې جوړ کړی دی او د مومنانو په منځ کي یې د تفرقې اچولو دپاره جوړ کړی دی او جوړ کړی یې دی دپاره د انتظار د هغه چا چي پخوایې لا د الله او رسول الله ﷺ سره جنګ کړی دی (چي هغه څوک دغه ابو عامر الفاسق دی).

﴿وَلَيَحۡلِفُنَّ إِنۡ أَرَدۡنَآ إِلَّا ٱلۡحُسۡنَىٰۖ ﴾

او دوی قسمونه یادوي چي زموږ اراده بېله خیره او نېکیه د بل شي نه ده.

﴿وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ١٠٧﴾. [التوبه: ۱۰۷]

او الله ﷻ شاهدي آداء کوي چي بېشکه دوی په دغه خپلو قسمو کي خامخا درواغجنان دي.

دا د الله ﷻ له طرفه شاهدي ده چي دوی درواغ وایي.

منافقانو دغه مسجد ضِرار اصلاً د خپلو مشورو د مرکز دپاره او د مسجد قُباء پر ضد جوړ کړی ؤ نو د دغه آیات شریف په واسطه الله ﷻ رسول الله ﷺ د منافقانو په خبیثو نقشو او غرضو خبر کړی او د ضِرار د مسجد د جوړولو اصلي او اساسي مقصد یې ښکاره او بیان کړی.

د مسجد ضِرار نړول

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه د بیرته را تګ په وخت کې مدینې منورې ته ور نژدې سو د خپلو اصحابِ کرامو څخه یې دوه نفره، په بل روایت کې خلور نفره چې مالک بن خُشُم، معن بن عدی، عامر بن سکن وه (او یو بل څلورم نفر چې نوم یې نه دی ذکر سوی) مدینې منورې ته ولېږل چې دغه تعمیر چې نوم یې د فرېب او چم پر اساس مسجد ایښوول سوی ؤ ونړوي او د ځمکي سره یې برابر کړي، دغه اصحاب کرام هم د رسول الله ﷺ د حکم د عملي کولو دپاره تر لښکر د مخه سوه هلته ولاړه او دغه مسجد ته یې اول اور ور واچاوه او بیا یې د هغه دېوالونه ونړول، منافقانو کوښښ وکړی چې دغه نفر له دغه کاره څخه منعه کړي، خو اصحاب کرامو وویل: دا د رسول الله ﷺ امر دی چې دغه مسجد باید وسوځل سي او ونړول سي.

نو د فاسق ابو عامر او منافقانو ټول ارمانونه د دوی په زړو کې پاته سوه او ابو عامر الفاسق په خپله دعاء او د رسول الله ﷺ په آمین په شام او په (قِنسرين) نومي ځای کې د خلکو څخه جلا او د پردېسي په مرګ مړ سو.

الله جل جلاله نور هم په سورةُ التوبه کې د دغه مسجد په باره کې فرمایي:

﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ﴾.

هیڅکله په دغه مسجد ضِرار کې د لمانځه دپاره مه درېږه، خامخا هغه د قُباء مسجد چې اساس او تاداو یې د اولي ورځي څخه پر تقویٰ او پرهېزګارۍ ایښوول سوی دی د دې ډېر لائق دی چې د لمانځه دپاره په هغه کې و درېږې.

﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾﴾. [التوبه: ۱۰۸]

په دغه مسجد قُباء کې داسي خلک دي چې دا خوښ لري چې خپل ځانونه د ګنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله جل جلاله هغه ښه ځان پاکوونکي خوښ لري.

دغه معلومات د مسجد ضرار، ابو عامر فاسق او منافقانو په باره کې وه، اوس بیرته هغه د مخني بحث ته چې د تبوک د غزاء په باره کې مو خبري کولې رجوع کوم.

دغه د روم د حملې خبرونه او معلومات د لیري ځخه د آوازو پر قسم مسلمانانو ته را رسېدل ځو بالاخره په دغه وختو کي د انباط یوه ډله مدینې منورې ته راغله (انباط) یو قوم ؤ چي له شامه به یې مدینې منورې ته تجارتي مالونه راوړل خاصتًا نباتي غوړي، دغو خلکو دغه خبر په تفصیل او تاکید ور سره را وړی چي هرقل د مسلمانانو د حملې دپاره یو قوي لښکر جوړکړی دی چي شمېر یې ځلوېښت زره نفره دی او د دغه لښکر مشرتوب او قومنداني یې د روم د ډېرو لويو مشرانو ځخه یوه مشر ته ورکړي دي او د دغه لښکر سره یې هغه نوري عربي قبیلې هم یو ځای کړي دي کومي چي نصرانیت ته اوښتي او د روم تابع دي (تاسي ته معلومه ده چي د عربو هغه قبیلې چي د شام پر حدودو پرتې وې د پخوا ځخه د نصرانیت دین ته داخلي سوي وې او د روم تر حکم لاندي وې) نو ویل: دغه عربي قبیلې لکه لخم، جُذام او نوري هم ور سره یو ځای سوي دي او د دغه لښکر مقدمه تر بلقاء پوري را رسېدلې ده، د دغه خبر په را رسېدلو سره د مسلمانانو دپاره ډېر لوی خطر پیدا سو او هغه شئ چي دغه خطر یې نور هم زیاتاوه هغه دا ؤ: چي وخت او موسم هم د ډېري شدیدي ګرمۍ ؤ، خلک په وچ کالي او مشکلاتو اخته وه، حیوانات یې هم لږ سوي وه او د مدینې منورې مېوې هم تازه پر پخېدلو او رسېدلو وې، نو د ټولو خلکو دا خوښه وه چي په خپلو مېوو او سایو کي و اوسېږي، د هیچا دانه وه خوښه چي دغسي د ګرمۍ په وخت او دغسي د مفلسۍ په حال کي د خپلو کورو ځخه په سفر ولاړ سي او پر دې ټولو سربېره د مدینې منورې او شام په منځ کي مسافه هم ډېره زیاته وه، لاریې وچه او سخته وه.

مګر رسول الله ﷺ دغو حالاتو ته په حکیم او دقیق نظر سره کتل، هغه د روم آمادګي دغه د مدینې منورې تر داخلي مشکلاتو مهمه وه، رسول الله ﷺ پوهېدی که د دغو مشکلاتو په سبب د روم سره په مقابله کي لږ تاخیر او کسالت وسي او روم ته دا موقع ورکول سي چي و هغو منطقو ته ور ننوزي چي د مسلمانانو تر نفوذ او سیطرې لاندي دي او بیا د هغه ځایه ځخه د مدینې منورې پر طرف را رهي سي، پر اسلامي دعوت او د مسلمانانو پر عسکري شهرت به د دې کار ډېر بد اثر ولوېږي او هغه جاهلیت به بیرته را ژوندئ سي چي د حنین په جنګ سره یې سخته او شدیده ضربه

خوړلې وه او اوس آخري نفسونه کاږي.

رسول الله ﷺ ته دا هم ور معلومه وه: هغه داخلي منافقان چې په داسي موقع پسي ګرځېدل چې کله به پر مسلمانانو حمله وکړي اوس د روم د پاچا سره د ابو عامر الفاسق په واسطه ارتباطونه نیسي، نو به هغه وخت چې روم د مخ له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي داخلي منافقان به د شا له طرفه د مسلمانانو نسونه په خپلو خنجرو ور څیري، چې په دې ډول سره به د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابو هغه کوښښونه چې د اسلام د نشرولو دپاره یې کړي وه عبث او بېهوده سي او هغه کامیابۍ چې دوی پسله ډیرو پرله پسې خونړیو جنګو او سرِیو لاس ته راوړي وې په مفته د لاسه ورکړي.

حکیم او دانا رسول الله ﷺ په دغو ټولو کارو او نتیجو ښه پوره پوهېدی، نو ځکه یې د دغې ګرمۍ او مفلسۍ سره سره دا مقرره کړه چې مسلمانان باید د روم سره یو فیصله کوونکی جنګ د هغو پر سرحد وکړي او رومیانو ته دا موقع ور نه کړي چې و دار الإسلام یا د مسلمانانو ملک ته ور داخل سي، کله چې رسول الله ﷺ دا فیصله وکړه چې موږ باید د داخلي، اقتصادي او موسمي مشکلاتو په سبب د روم سره په جنګ کولو کي ځنډ او تاخیر و نه کړو نو یې په صحابهٔ کرامو کي اعلان وکړی چې د روم سره د جنګ دپاره خپل ځانونه تیار او آماده کړی.

همدارنګه یې د شا و خوا عربي قبیلو او مکې مکرمې ته حال ولېږی چې د جنګ او سفر دپاره تیار سی او مدینې منورې ته راسی، د رسول الله ﷺ همېشه داعادت ؤ چې جنګ ته به وتی تَوریه به یې کول یعني: په صراحت سره به یې نه ویل چې چیري او د چا جنګ ته ځي، مقصد به یې یو ځای ؤ او نوم به یې د بل ځای یاداوه، دا د دې دپاره چې دښمن د مسلمانانو په حرکت نه سي خبر (ځکه که دښمن خبرسي یا خو تښتي او ځای پرېږدي، یا د جنګ دپاره آمادګي نیسي) نو رسول الله ﷺ په هیڅ وخت کي په صراحت سره د مقصد د ځای نوم نه یاداوه بېله تبوک او خیبره څخه، چې په دغو دوو ځایو کي امر واضح او صریح ؤ، د خیبر په غزاء کي په دې سبب صراحت ؤ چې د الله جل جلاله طرفه د خیبر د فتحه کولو وعده سوې وه، نو و تَورِیې ته ضرورت نه ؤ او دلته د تبوک په غزاء کي بیا په دې سبب صراحت ؤ چې مسافه ډیره

ليري وه او ښايي جنګ به هم ډېر شديد وي نو د دې جنګ دپاره بايد پوره او لازمه آمادګي ونيول سي، مسلمانان بايد په دې خبر وي چي دغه جنګ مو د هغه دولت سره دی چي په هغه وختو کي د دنيا هغه لوی مملکت بلل کېدی چي هغه د روم پاچهي وه او د دې جنګ دپاره عادي او معمولي تياري نه ود کافي.

ځکه دا ممکنه وه چي دغه جنګ دي ډېر وخت په بر کي ونيسي، نو مسلمانان بايد حتماً په دې پوهېدلي وای چي جنګ اوږد او سفر سخت دی نو خامخا بايد پوره استعدادات ورته نيول سوي او برابر سوي وای، نو ځکه رسول اللهﷺ د مقصد ځای په وضاحت او صراحت سره اعلان کړی او مسلمانان يې و جهاد ته تشويق کړه، همدارنګه د سورةُ التوبه ډېر آياتونه په دغه وخت کي د دې دپاره نازل سوه چي مسلمانان جهاد او سفر ته تشويق او ترغيب کړي او رسول اللهﷺ دې ته هم تشويق کړه چي خپل هغه ښه او نفيس مالونه د الله جَلّ جَلالُهٗ په لار کي مصرف کړي.

مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه آماده کوي

دغه سفر او د دغه جنګ دپاره آمادګي د ډېري سختي او شديدي ګرمۍ په وخت کي وه، بارانونه ځنډېدلي وه او وچکالي پېښه وه، دا وخت داسي وخت ؤ چي مېوې د پخېدلو په حالت کي وې (يعني تر اوسه نه وې پخې سوي خو و پخېدلو ته نژدې وې) د خلکو زړونه دِ دغه خپلو حاصلاتو سره تړلي وه، دا يې خوښه وه چي حاصلات واخلي او بيا ولاړ سي، مګر د رسول اللهﷺ له طرفه امر واضح او صريح ؤ، چي خامخا بايد دغه جنګ ته دغه اوس د موجودو مشکلاتو سره سره ووزی.

د دې جنګ په وتلو کي اختياري معامله نه وه بلکه صريح امر ؤ: هر هغه مسلمان چي د اسلحې د وړلو قدرت لري پر هغه دا واجب او لازمه ده چي دغه جنګ ته ووزي، په دغسي حالاتو کي صادق مسلمان د منافق او ضعيف الإيمانه مسلمانه څخه پېژندل کيږي مجاهد او منافق سره معلومېږي، ځکه دا امر اختياري نه ؤ بلکه واجبي او لازمي امر ؤ.

دغه د تبوک غزاء ته (غَزوةُ العُسره) هم ويل کيږي ځکه دغه غزاء د ګرمۍ او مفلسۍ، تکاليفو او مشکلاتو په وخت کي وه، دغه غزاء د مسلمانانو دپاره ډېر لوی

امتحان ؤ، د دغي غزاء او د هغې د واقعاتو په باره کي په سورةُ التوبه کي ډېر آياتونه نازل سوي دي چي د دغي غزاء او د هغې حادثات بيانوي، که څه هم په سورةُ التوبه کي د نورو موضوعاتو په باره کي لکه د مکې مکرمې فتحه او داسي نور بيان هم سته، خو په هغه جمله کي د تبوک د غزاء واقعات او هغه حادثات چي د تبوک تر غزاء وروسته پېښ سوي دي هم بيانوي، د سورةُ التوبه د ډېرو آياتو په ترجمه تر هغو نه سو پوهېدلای ترڅو د تبوک د غزاء د واقعاتو معلومات و نه لرو، دا خبره يو وار بيا تکراروم: ترڅو چي په سيرةُ النبي ﷺ نه يو خبر د قرآن مجيد په ډېرو حصو نه سو پوهېدلای، الله جل جلاله د سورةُ التوبه په (۴۱ ، ۴۲) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿ٱنفِرُوا۟ خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَٰهِدُوا۟ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾.

ژباړه: اې مسلمانانو! تاسي که سپک ياست که درانه بايد خامخا جهاد ته ولاړ سی (د سپک او درانه څخه مقصد دغه ټول حالات دي يعني: که پياده ياست که سپاره، که ماړه ياست که غريبان، که زاړه ياست که ځوانان، که روغ ياست که رنځوران، که بې اسلحې ياست يا مسلح، که آزاد ياست که مريان، که مجرد ياست که د کور خاوندان، پر هر حال چي ياست بايد غزا ته ووزی) او تاسي د الله جل جلاله په لار کي د اعلاء کلمةُ الله او د الٰهي دين د ترقی دپاره په خپلو مالو او په خپلو ځانو جهاد وکړی، دغه جهاد ته ستاسي تګ، ستاسي د دنيا او آخرت دپاره خير دی که تاسي په خپله ګټه او تاوان وپوهېږی.

د جهاد اُخروي ګټي هر چا ته معلومي دي چي په جنت کي لوړي درجې او ډېر نعمتونه دي، مګر د جهاد دنيوي ګټي څه شي دي؟ تر هرڅه د مخه د کفارو څخه غنيمتونه او تر هغه وروسته د عزت ژوند دی، تاسي نن ورځ د مسلمانانو دغه د ذِلت ژوند ته متوجه ياست؟ هر چيري چي مسلمان دی هغه ذليله او د ځان اختيار نه لري، د دغه ذلّت اساسي سبب او علت دا دی چي نن ورځ مسلمانانو جهاد پرې ايښی دی.

نو کله چي واقعي مسلمانانو د رسول الله ﷺ اعلان واورېدی چي د روم د جنګ

دپاره يې وربولي د دغه امر د عملي کولو دپاره لکه په مسابقه کي چي وه هر يو کوښښ کوي چي تر هغه بل د مخه خپل ځان تيار او آماده کړي، نو خود مديني منورې ته له هره طرفه د قومو او قبيلو را تګ شروع سو، د مسلمانانو څخه يو نفر هم په دې نه ؤ راضي چي د دغي غزاء څخه پاته سي بېله هغو کسانو چي په زړو کي يې د نفاق مرض ؤ، ځرنګه چي د دغي غزاء دپاره سفر پر نفس سخت او مشکل ؤ او په دغه سفر کي لويه ابتلاء او سخت امتحان ؤ، نو د منافقانو نفاق په خپله ځان ښکاره کاوه او له دې سخته سفره څخه يې په يوه او بله بهانه ځان خلاصاوه، الله جل جلاله د دغو منافقانو په باره کي د سورۃ التوبه په (۴۲) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ﴾.

که دغه سفر سپک او بې تکليفه واى او دا اميد يې واى چي غنيمتونه او ولجې په لاس ورځي نو به يې ستا متابعت کړى واى په دغه سفر کي به دي ملګري سوي واى.

﴿وَلَٰكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾

مګر دغه لار او مسافه پر دوى ليري سوه نو ځکه نه در سره ولاړل.

﴿وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴿٤٢﴾﴾.

يعني: کله چي تاسي بيرته له دغي غزاء څخه راسى نو دوى به په الله سره قسمونه يادوي او وايي به: که چيري زموږ د سفر کولو طاقت واى نو خامخا به موږ ستاسره وتلي واى، دوى خپل ځانونه دغه د درواغو په قسمو سره هلاکوي او الله جل جلاله عالم دى چي دوى خامخا درواغجنان دي.

د منافقانو په باره کي دغه آيانونه نازل سوه چي د دوى حال يې رسوا کړى.

ورونو! يوازي دا نه بلکه د تبوک په غزاء کي ډير واقعات پېښ سوي دي چي په هغو کي منافقان کشف سوي او رسوا سوي دي، د تبوک غزاء که څه هم په هغه غزاء کي د روم سره جنګ مقصد ؤ مګر په نتيجه کي ډيري شديدي ضربې او واري پر منافقانو وه، حقيقي او واقعي جنګ د منافقانو سره ؤ نه د روم سره، لکه ځرنګه چي بيا

به یې موږ په راتلونکو واقعاتو کې ووینو.

کله چې رسول الله ﷺ د دغې غزاء د وتلو دپاره امر او اعلان وکړی نو أعراب او منافقان و رسول الله ﷺ ته ورغله او داسې عذرونه یې وېل او جوړول چې د منلو وړ نه وه، هر یو به په یوه عذر پسې ګرځېدی چې د هغه عذر په واسطه د غزاء د وتلو او تللو څخه ځان پاته کړي.

منافقان او ضعیف الإیمانه مسلمانان ولې دغې غزاء ته نه تله؟ ولې غواړي چې ځانونه پاته کړي؟ ځکه د روم او رومیانو سره جنګ، داسې جنګ نه ؤ لکه د خیبر د یهودو سره چې آسانه او نژدې ؤ، دا داسې غزاء وه چې په هغه کې د هغه وخت د دنیا د لوی مملکت سره جنګ کېدی، نو د منافقانو دا یقین ؤ چې مسلمانان ماته او شکست خوري، ډېر خلک یې وژل کیږي او ډېر تکلیف ور رسیږي.

بل دا چې موسم هم د ګرمۍ دی او مسافه هم ډېره لیرې وه، نو منافقان وبېرېدل او په عذرو پسې ګرځېدل، ځینې هغه کسان چې په غیر معقول یلبېځایه عذر سره به یې ځان پاته کاوه په قرآن مجید کې ذکر سوي دي چې یو د هغو څخه جَد بن قیس دی، جَد بن قیس منافق ؤ او دئ هغه څوک دی چې د حدیبیې د صلحې په ورځ د دې دپاره چې د رسول الله ﷺ سره بیعت و نه کړي د هغه سره اوښ تر شا به پټېدی او دئ هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسې ټوله جنت ته داخلېږی بېله خاونده د سره اوښ، هغه دغه جَد بن قیس ؤ او اوس بیا د هغه دپاره بل امتحان راغلی.

کله چې د رسول الله ﷺ له طرفه ښکاره او واضحه امر وسو چې د تبوک غزاء ته وتل واجب او لازمي دي دغه جَد بن قیس چې منافق او د ننه کافر دی خو په ظاهره سره د اسلام دعوه کوي و رسول الله ﷺ ته ورغلی غواړي چې یو عذر پیدا کړي، مګر عذر نه لري نو بیې څه و وېل؟ وېل: یا رسولَ الله! ټولو خلکو ته دا معلومه ده چې په ټولو عربو کې زما په مثل څوک نسته چې ډېر زړ دي د ښځو په سبب په فتنه او فساد اخته کیږي او د روم ښځې ډېرې ښایستې دي، که زما سترګې پر ومښلي ځان نه سم ځني ساتلای، نو ما هلته مه بیایه، ځکه زه پردې بېرېږم که مې هغه ښځې ولیدلې

په یوه فساد او فتنه به اخته سم، ما معذوره و بوله د پاته کېدلو اجازه راکړه او ما زما په دین کي په فساد او فتنه مه اخته کوه، رسول اللهﷺ هم د پاته کېدلو اجازه ورکړه، الله جل جلاله د دغه سړي په باره کي په سورة التوبه کي فرمايي:

﴿ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ٱئْذَن لِّى وَلَا تَفْتِنِّىٓ ۚ أَلَا فِى ٱلْفِتْنَةِ سَقَطُوا۟ ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾ ﴾. [التوبه:۴۹]

يعني: ځيني د دغو منافقانو هغه څوک دی چي وايي: ماته د پاته کېدلو اجازه راکړه او ما د ګمراهی په فتنه کي مه اچوه، الله جل جلاله فرمايي: چي خبر اوسه: دوی د پخوا څخه لا په ګمراهي کي لوېدلي وه او بېشکه چي جهنم خامخا پر کافرانو را ګرځېدونکی دی. نو الله جل جلاله دغه سړي ته د ده د عمل په سبب دا زېری ورکړی چي دوږخ ته تلونکی يې.

او بيا الله جل جلاله خپل معزز او مکرم رسولﷺ ته په وروستني آيات شريف کي په ډېره نرمه لهجه سره فرمايي: الله عفوه درته کړې ده، ولي دي دغو نفرو ته د پاته کېدلو اجازه ورکړه؟

﴿ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ وَتَعْلَمَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٤٣﴾ ﴾.[التوبه:۴۳]

الله عفوه درته کړې ده ولي دي دوی ته د پاته کېدلو اجازه ورکړه؟ او ولي دي تر هغو پوري نه پرېښوول چي تا ته هغه کسان معلوم سوې وای چي په دغه خپل عذر کي صادق دي او دروغجنان دي معلوم کړي وای.

ځينو منافقانو به په خپل منځ کي سره ويل (يا به يې مومنانو ته ويل) اوس په دغه ګرمي کي جنګ ته مه وزی، صبر وکړی مېوې به تولي کړو او هوا به هم سړه سي بيا به ووزو، الله جل جلاله د دوی په جواب کي و فرمايل:

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا ۚ لَّوْ كَانُوا۟ يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ ﴾. [التوبه:۸۱]

يعني: اې محمده!ﷺ دوی ته و وايه: د دوږخ اور نسبت و دغي ګرمی ته ډېر

زيات ګرم دی، که دوی پوهېدلای نافرماني به يې نه وای کړې.

مقصد دا چي د سورة التوبه په ډيرو آياتو کي د منافقانو رد ويل سوی دی، اوس مسلمانان ځانونه آماده کوي د سفر او جنګ دپاره سامان برابروي، مګر ډير خلک غريبان دي هيڅ شئ نه لري، نه پيسې، نه د سپرېدلو دپاره بوده، نه اسلحه او نه د خوړلو مواد، حتّی د اغوستلو دپاره کالي هم نه لري،

تاسي د مسلمانانو د دغه مسکنت او غريبۍ د حال تصور وکړی، خو پر دغه سربېره بيا هم د هغه وخت د ځمکي د مخ د لوی قدرت او طاقت سره جنګيږي، واقعي مسلمانان همېشه هم داسي وي، خبره د قوت او اسلحې نه ده بلکه خبره د ايمان او د الله ﷻ سره د سودا او معاملې ده، د مسلمانانو قوت د لښکر په ډير والي او د اسلحې په زياتوالي کي نه دی بلکه د مسلمانانو قوت د دوی په ايمان سره دی.

نو دغه غريب او مسکين خلک و رسول الله ﷺ ته ورغله او ويل: يا رسولَ الله! ځينو غني کسانو ته و وايه چي زموږ سره د سپرلۍ دپاره د يوه بوده يا حيوان او نفقې يا خوراکي موادو مرسته وکړي، موږ غواړو چي ستا سره ووزو مګر هيڅ شئ نه لرو.

ورونو! داخو در ته معلومه ده چي د مدينې منورې او تبوک په منځ کي تقريبًا (۷۰۰) کيلو متره لار ده، خو دغه لار اوس (۷۰۰) کيلو متره ده چي لار او سړکان پاخه او پر عصري ډول جوړ سوي دي، مګر په هغه وختو کي چي لاري کږې وږې وې، غرونه او شېلې وې ممکن تر (۱۰۰۰) کيلو متره هم زياته وه، نو په دغه اندازه اوږده لار چي هم وچه او رېګ وي، د سعودي عربستان په سخته او شديده ګرمي کي پر پښو يا پر اوښانو تګ کول آسانه او معمولي کار نه دی، دا خو يوازي د لاري مشکلات وه، هلته بيا د يوه قوي مملکت سره جنګ او مقابله کېږي، نو رسول الله ﷺ د ځينو کسانو سره مرسته وکړه مګر د پاته نورو کسانو دپاره يې شئ نه درلودی او هغو ته يې جواب ورکړی چي زما سره شئ نسته چي ستاسي مرسته په وکړم، د هغو کسانو د جملې څخه چي رسول الله ﷺ جواب ورکړی او د هغو د سپرلۍ دپاره يې بوده او حيوان نه درلودی يو هم سالم بن عُمير رضی الله عنه او عَمرو بن الحمام رضی الله عنه او داسي نور صحابهٔ کرام وه، دغه خلک چي رسول الله ﷺ ته ورغله او

د خپل نه قدرت او مسکنت په سبب يې د رسول اللهﷺ څخه مرسته وغوښته او د رسول اللهﷺ له طرفه هم د شي نه درلودلو په سبب منفي جواب ورکول سو، په ژړا ژړا د رسول اللهﷺ د مجلسه څخه نا اميده رهي سوه او د ژړا سبب يې هم دغه ؤ چي د خپل مسکنت په سبب د جهاد څخه پاته کېدل، الله جل جلاله هغه کسان چي د يوه واقعي عذر په سبب د دغه غزاء او جهاد څخه پاته سوي دي په قرآن مجيد کي ذکر کړي دي او د سورة التوبه په (۹۱، ۹۲، ۹۳) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿لَّيْسَ عَلَى ٱلضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى ٱلْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا۟ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ مَا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾﴾. [التوبه: ۹۱]

يعني: پر ضعيفه خلکو، پر مريضو خلکو او پر هغو کسانو چي د جهاد او غزاء دپاره خرڅ او نفقه نه سي پيدا کولای په دغه سبب چي دوی د غزاء څخه پاته سوه هيڅ ګناه او حرج نسته، کله چي دوی د الله جل جلاله او رسول اللهﷺ سره اخلاص کوي او زړونه يې صاف وي، پرنېکو کارانو د إلزام او ملامتيا هيڅ لار نسته او الله جل جلاله ښه بخښونکی او د ډېر رحم خاوند دی.

﴿وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا۟ وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا۟ مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾﴾. [التوبه: ۹۲]

او نسته ګناه په سبب د دغه پاته کېدلو پر هغو کسانو: کله چي دوی تا ته د دې دپاره راغله چي د سپرلۍ دپاره بوده ورکړې او تا ورته و ويل: زه داسي شئ نه سم پيدا کولای چي تاسي پر هغه نقل کړم، دوی په داسي حال کي ولاړل چي تر سترګو يې اوښکي بهېدلې، دوی په دې سبب غمجن وه چي دوی هغه شئ نه کړی پيدا چي په جهاد کي يې خرڅ او مصرف کړي، د جهاد دپاره يې نفقه نه کړه پيدا.

﴿إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ ۚ رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾﴾. [التوبه: ۹۳]

بلکه ملامتیا پر هغو کسانو ده چې دوی اغنیاء دي او د پاته کېدلو اجازه غواړي، دوی په دې راضي سوه چې دوی د پاته کسانو سره وي (چې هغه ښځې او نجوني دي) او الله جل جلاله د دوی پر زړو مهر لګولی دی نو دوی په خپله بده خاتمه نه پوهېږي.
دغه تلاوت سوي آیاتونه یوازې دا نه چې پر منافقانو رد دی بلکه د هغو د شرمولو دپاره یوه شدیده ضربه همده.

کله چې رسول الله ﷺ ولیدل چې ډېر داسې خلک سته چې د تللو نیت او اراده لري مګر د هغو سره د تللو دپاره مال او بوده نسته نو یې په مسجد نبوي کې مسلمانان سره را ټول کړه او د هغو څخه یې وغوښتل چې د دغو غریبو خلکو سره مرسته وکړي، صدقه او د تبرع مال ورته را ټول کړي، رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک دغه جیش العُسره مجهز کوي؟ یعنې: د دغه غریب لښکر سره څوک مالي مرسته کوي؟ د رسول الله ﷺ په دغه غوښتنه په مسلمانانو کې داسې حال پېښ سو لکه د خیرات او صدقې په ورکولو کې چې په مسابقه کې سوه، هر یو له مسجده وزې او خپل کور ته ځي، هر یو غواړي چې د خپل قدرت پر اندازه هغه د ده سره موجود مال را وړي.

د اصحاب کرامو څخه یوه نفر ډېر مال را وړی، منافقان په مسجد کې ناست دي او نه ولاړل، اوس چې هغه سړي دغه ډېر مال راوړی، ډېر زیات مال ؤ او رسول الله ﷺ په خوشاله سو، منافقانو وویل: دا سړئ ریاء کوي ځان ښکاره کوي، حال دا چې دوی په خپله منافقان دي هیڅ یې نه راوړل او نه یې ورکړه، خو هغه مسلمان چې په خپله خوښه د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د رضاء دپاره مال را وړی دوی ویل: دا ریا کاره دی او بیا وروسته د اصحاب کرامو څخه یو بل نفر چې غریب او مسکین سړئ ؤ شئ یې نه درلودی فقط یوه کاسه خواړه یې را وړل، منافقان بیا په خپل منځ کې سره وایي: دغه یوه کاسه خواړه څه فایده کوي؟ تر دې خو دا بهتره وه چې شئ دي نه وای را وړی، الله جل جلاله دغه موضوع ته هم اشاره کړې ده او په سورةُ التوبه کې فرمایي:

﴿ ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ ﴾. [التوبه: ۷۹]

ژباړه: هغه منافقان چې د مومنانو څخه پر ډېر خیرات کوونکو عیب وايي (مُطوِّع هغه چا ته ویل کیږي چې ډیر مال په صدقه کې ورکړي) پر دغه مُطوِّعینو عیب وايي چې دا ریاء کوي او بل پر هغه بې وزله غریب عیب وايي چې د خپل وَس او قدرت پر اندازه یې لږ مال را وړی، نو رخه یې په وسه نه وه پوره، نو دغه منافقان په دغه سړي پسخند وهي، الله جل جلاله به دوی ته د دغه پسخند او ملنډو سخته جزاء ورکړي او دوی لره درد ناکه عذاب سته. *دا هم د منافقانو د عمل رَد بلکه شدید رَد دی.*

ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه هم له مسجده و وتی چې یو شئ را وړي، عمر فاروق رضی الله عنه هم ولاړ سو غواړي چې یو شئ راوړي، حضرت عمر رضی الله عنه وايي: دغه د مال او صدقې غوښتنه په داسي وخت کې وه چې زما سره مال موجود ؤ او دا اول وار دی چې زه د مال خاوند وم او مال لرم (نو دا زما دپاره یوه موقع وه چې ممکن تر ابوبکر رضی الله عنه د مخه سم) عمر رضی الله عنه وايي: نو مې د ځانه سره و ویل: نن به تر ابوبکر د مخه کېږم، نو حضرت عمر رضی الله عنه د هغه ماله څخه چې د ده سره موجود ؤ نیم مال را وړی، یعني: د ټول هغه مال چې د ده سره موجود ؤ پوره نیم یې را وړی او په صدقه کې یې دغه غریب لښکر ته ورکړی (چې جیش العسره ورته ویل کیږي) رسول الله ﷺ په خوشاله سو د خیر او برکت دعاء یې ورته وکړه، پسله لږه وخته ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه راغلی او خپل ټول مال هرڅه چې یې درلودل هغه یې راوړل او رسول الله ﷺ ته یې کښېښوول، څرنګه چې رسول الله ﷺ ته د ده اقتصادي حال ور معلوم ؤ پوه سو چې خپل ټول مال یې راوړی دی، نو یې و فرمایل: یا ابا بکر! خپل اهل ته دي شئ نه پرېښاوه؟ ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: هغو ته مي الله او رسول الله پرېښوول، سبحان الله! دا د صدّیق اکبر صدق او اخلاص، ایمان او یقین ؤ چې رزق د الله جل جلاله له طرفه دی او واقعي توکل یې پر هغه الله ؤ نه پر مال، رسول الله ﷺ د خیر او برکت دعاء ورته وکړه.

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ولیدل: په دغه وخت کې چې ده دا نیت او إراده هم کړې وه چې تر حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله عنه به د مخه کېږم، بیا هم نه سو د مخه، نو ویل: یا ابا بکر! والله هیڅ وخت ترتا نه سم د مخه کېدلای او دا هغه د خیر په کارو کې تنافس، مسابقه او مقابله ده لکه الله جل جلاله چې فرمايي:

﴿وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾﴾ [المطففين:٢٦]

حضرت عثمان بن عفان ذي النورين رضي الله عنه چي یوه تجارتي قافله یې د شام دپاره جوړه کړې وه په هغه قافله کي دوه سوه اوښه وه، دغه ټول اوښان یې د مال او سامانه سره او دوه سوه اوقیه د سپینو زرو، د دغه جیش العُسره دپاره د رسول الله ﷺ په اختیار کي کېښوول، مګر بیا هم دغه را ټول سوي مالونه د پوره لښکر د مجهز کولو دپاره بس او کافي نه وه، رسول الله ﷺ ډېر لوی خیر او صدقه غوښتل چي د ډېرو خلکو ضروریات ورپوره کړي او لوی لښکر جوړ سي.

بیا هم ټول مسلمانان په مسجد نبوي کي سره یو ځای دي، رسول الله ﷺ ولاړ سو په خطبه ویلو یې شروع وکړه او په دغه خطبه سره یې غنیان خلک مقصد وه، ځکه اغنیاء کولای سي چي واقعي مرسته وکړي، حتّی د رسول الله ﷺ په وخت او زمانه کي هم دغسي کارونه غنیانو مخ ته بېولای سوای، که څه هم د غریبانو او مسکینانو ښخه د خیر په کارو کي ګډون او حصه اخیستل په کار دي چي باید د خپل قدرت پراندازه حصه پکښي واخلي مګر حقیقي او واقعي مرسته اغنیاء کولای سي، دوی دي چي په خپل مالي قدرت سره د جهاد، دعوت او د اسلام د نشرولو کارونه مخ ته بېولای سي.

نو رسول الله ﷺ غوښتل چي دغه اغنیاء څه مرسته وکړي او وې فرمایل: څوک جیش العُسره ته د جنګ سامان او ضروریات ور برابروي؟ او هغه لره د دغه خیر په مقابل کي جنت دی، دا د رسول الله ﷺ له طرفه وعده وه: که چا دغه لښکر مجهز کړی هغه لره جنت دی.

حضرت عثمان بن عفان ذي النورين رضي الله عنه ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! زه سل اوښه سره د ټولو هغو شیانو چي دغه سل نفره ضرورت ورته لري (لکه اسلحه خوراکه او نور د احتیاج سامان) ورکوم، رسول الله ﷺ د خیر دعاء ورته وکړه او عثمان رضي الله عنه کښېنستی، څرنګه چي ضرورت تر دغه ډېر زیات ؤ، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: څوک جیش العسره مجهز کوي؟ او هغه لره جنت دی.

دوهم وار بيا حضرت عثمان رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: سل اوښه د ټولو ضرورياتو سره پرما دي، رسول الله ﷺ د خير دعاء ورته وکړه، رسول الله ﷺ بيا هغه خبره کوي او په هر وار کي عثمان رضي الله عنه ولاړيږي او سل اوښه د ټولو ضرورياتو سره پر ځان ايږدي، څو (۷) واره ولاړ سو، چي په نتيجه کي د عثمان رضي الله عنه خيرات او صدقه و (۹۰۰) اوښانو او (۱۰۰) آسانو ته ورسېدل، بيله هغه نقدو زرو چي رسول الله ﷺ ته يې ورکړي وه او بيا عثمان رضي الله عنه د سرو زرو زر ديناره راوړل او د رسول الله ﷺ په لمن کي يې ور واچول، رسول الله ﷺ دغه دينارونه سره اړول او عثمان رضي الله عنه ته يې يوه خبره وکړه، تاسي پوهېږئ چي دغه خبره به څومره قيمت او ارزښت لري؟ په والله دغه خبره د ټولي دنيا تر مالو او نعمتو ښه او بهتره ده، رسول الله ﷺ و فرمايل: «مَا ضَرَّ عثمان مَا فَعَلَ بَعدَ اليوم» يعني: عثمان رضي الله عنه چي پسله نن ورځي څخه هر کار وکړي ضرر نه وررسوي، د عثمان رضي الله عنه دغه صدقه د ده د تيرو سوو او را تلونکو ګنهو کفاره سوه.

سبحان الله! دا د صدقې او خيرات فضيلت دی خاصتًا چي د الله جل جلاله د دين د ترقۍ او لوړ والي دپاره مصرفيږي، که د مسلمانانو سره ن هغو د غريبۍ او سختيو په وخت کي مرسته وکړې الله جل جلاله به څومره د خير معامله درسره وکړي، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د سپينو زرو دوه سوه اوقيه راوړل، حضرت عبّاس رضي الله عنه ډېر مال را وړی، طلحه، سعد بن عُباده، محمّد بن مسلمه ټولو صحابهٔ کرامو يو په بل پسي مالونه را وړل، عاصم بن عدي رضي الله عنه (۹۰) وثقه خرما را وړه (وثق لکه خروار) هر يو د خپل قدرته سره برابر يو څه را وړي، حتّٰی ځيني خلک چي څه يې نه درلودل دوې درې لپي خواړه به يې را اخيستي وه.

ښځو د خپله قدرته سره موافق خپلي ګېڼې را لېږلې، چا والي، چا غاړکۍ، چا پای زېبونه، چا انګشترۍ رالېږل، هيچا پر خپل مال لاس و نه نيوی او نه يې بُخل وکړی بېله منافقانو، مال خو يې نه راوړی بلکه لغازونه يې لا هم ويل چي دې رياء وکړه! او د دې دغه لږ مال ته هيڅ ضرورت نه ؤ او داسي نوري خبري.

په دغه وخت کي چي دلته د لښکر د جوړولو او وتلو آمادګي نيول کيږي ځيني صحرايي عرب و رسول الله ﷺ ته راځي او د نه تللو دپاره عذرونه وايي،

رسول الله ﷺ هم د دوی عذرونه قبلول ځکه رسول الله ﷺ پوهېدی کوم خلک چې په دغسې وخت کې عذرونه وایي اصلاً په هغو کې خیر او فایده نسته لو نه له دویه ځخه ګټه اخیستل کېدلای سي، ډیرو خلکو عذرونه او بهانې جوړې کړې او پاته سوه.

رسول الله ﷺ خپل لښکر د مدینې منورې څخه وایستی او ترمدینې منورې دباندې یې خېمې و درولې او هلته یې د هغو خلکو انتظار کاوه چې د دغه غزاء دپاره پسې ور وتل، رسول الله ﷺ ته دیرش زره نفره راټول سوه، دا اول وار دی چې د مسلمانانو لښکر دیرشو زرو نفرو ته رسیږي.

لکه مخکې چې و ویل سوه دغه غزاء د هجرت د نهم کال د رجب په میاشت کې وه او تر دغه لس میاشتې د مخه د هجرت د اتم کال د روژې په میاشت کې مکه مکرمه فتحه سوه چې په هغه وخت کې د رسول الله ﷺ سره لس زره نفره وتلي وه، نو د یوه کال بلکه د لسو میاشتو په جریان کې د مسلمانانو د لښکر شمېر دیرشو زرو نفرو ته ورسېدی، کله چې رسول الله ﷺ د خپل لښکره سره تر مدینې منورې دباندې خېمې و درولې، رئیس المنافقین عبدالله بن اُبیّ د خپلو منافقو ملګرو سره هم ور و وتی او هلته یې جلا خېمې و درولې، د رسول الله ﷺ او د مسلمانانو د خېمو سره یې نه واړول بلکه د خپل ځان دپاره یې په بله منطقه کې جلا خېمې و درولې او خلک تشویقوي چې د دوی سره واړوي، ځینو خلکو هم د دوی سره واړول.

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک و طرف ته حرکت کاوه عبدالله بن اُبیّ و ویل: دغه اوس د ګرمۍ وخت او د حاصلاتو موسم دی دا وخت د وتلو دپاره نه دی مناسب، چې مېوې پخې سوې او هوا یخه سوه بیا به ووزو، دغه منافق دا کار قصداً کوي غواړي چې نور خلک هم د ده د خبرو تر تاثیر لاندې سي او پاته سي، د رسول الله ﷺ لښکر د تبوک پر طرف حرکت وکړی او عبدالله بن اُبیّ د خپلو نورو منافقانو په ملګرتیا د مدینې منورې پر طرف رهي سو، نو د اُبیّ زوی منافق عبدالله په دې غزاء کې ګډون او اشتراک و نه کړی، دیٔ او د ده ملګري منافقان ټول پاته سوه.

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک پر طرف حرکت کاوه محمّد بن مسلمه رضی الله عنه یې پر مدینه منوره حاکم پرېښاوه او د خپلې کورنۍ د سرپرستۍ دپاره یې د ځان نائب او

خليفه حضرت علي ﷺ پرېښاوه، دلته بيا منافقانو يوه آوازه واچول، هغه دا چې دوی به ويل: رسول الله ﷺ چې علي ﷺ پرېښاوه د هغه سبب دا ؤ چې د علي ﷺ زړه نه غوښتل چې دغه غزاء ته ووزي، دغه آوازه په خلکو کي دومره نشر سوه چې تر علي ﷺ پوري ورسېدل، معلومه خبره ده چې په دغه آوازه سره حضرت علي ﷺ خواشينی سو، نو يې خپله اسلحه واخيستل او په لښکر پسي ور رهي سو او هلته ور ورسېدی، رسول الله ﷺ چې وليدی ويل: يا علي! ولي را و وتې؟ آيا ما ته د ځان خليفه و نه ګرځولې؟ علي ﷺ و ويل: يا رسولَ الله! خلکو ويل: تا زه په دې سبب پرېښوولم او د ځان خليفه دي وګرځولم چې په ماکي دي دروندوالی او کاهلي وليدل، رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده آيا ته نه يې راضي چې ما ته په هغه درجه کي سې لکه هارون چې و موسی ته ؤ؟ عليهما السلام، مګر ترما وروسته نبي نسته، چې د حديث شريف لفظ داسي دی:

«أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي» [متفق عليه]

کله چې موسٰی عليه السلام د الله جل جلاله د ملاقات دپاره ولاړی هارون عليه السلام چې د ده ورور ؤ د ځان خليفه يې وګرځاوه، چې د موسٰی عليه السلام په غياب کي د بني اسرائيلو دکارو مسئوله وي، خو رسول الله ﷺ په دغه خپل قول کي يوه مهمه جمله د دې دپاره پر زياته کړه چې خلک د رسول الله ﷺ د قوله څخه بده استفاده و نه کړي يا غلط مقصد ځني وانه خلي، هغه دا: کله چې موسٰی عليه السلام هارون عليه السلام د ځان خليفه وګرځاوه په خپله هارون عليه السلام هم نبي ؤ، نو به خلکو دا ويلای چې علي ﷺ هم په دغه حديث او په دغه مثال سره نبي دی، خو رسول الله ﷺ د دغه اشتباه د ليري کولو او پورته کولو دپاره پر هغه خپل قول دا جمله هم زياته کړه چې وې فرمايل: مګر ترما وروسته نبي نسته، يعني: هو، ته ما ته په هغه درجه کي يې کوم چې هارون عليه السلام و موسٰی عليه السلام ته ؤ، فقط د نائب او خليفه پر اندازه مګر نبي نه يې.

نو حضرت علي ﷺ په دغه خبره راضي سو او بيرته مدينې منورې ته وګرځېدی، د رسول الله ﷺ په امر په مدينه منوره کي پاته سو.

رسول الله ﷺ د پنجشنبې په ورځ د مدینې منورې د شمال پر طرف د تبوک په نیت په داسې حال کې حرکت وکړی چې ډېر لوی لښکر ور سره دی، دیرش زره نفره دي، تر دې د مخه هیڅکله د مسلمانانو لښکر په دومره شمېر او ډېرواله نه ؤ وتلی، سره د هغه چې مسلمانانو خپل مالونه د دغه لښکر د تجهیزاتو او سامانو د پوره کولو دپاره په پوره صدق او اخلاص سره وښندل خو بیا هم په لښکر کې د اوښانو او نفقې ډېره سخته کمي او لږوالی وو، تر داسې اندازې چې اتلس نفره به په یوه اوښ سره شریکان وه خپل د ضرورت سامان به یې پر بار کړی ؤ، ځیني به په نوبت سپرېدل او ځانونه به یې هوسا کول او ډېر ځله په لار کې د وُنو د پاڼو وخوړلو ته اړ سوه، حتّی چې د پاڼو د خوړلو څخه یې شنډان وپړسېدل نو ځکه دغه لښکر ته (جیش العُسره) ویل کیږي.

او د هغو اصحاب کرامو څخه چې په صدق او ایمان سره مشهوره وه تقریبًا یوولس نفره پاته سوه او دې غزاء ته نه و وتل، چې د هغو د جملې څخه یو هم ابو خَیثُمه ﷺ ؤ.

لښکر حرکت وکړی او رهي سو، ابو خیثمه ﷺ وایي نن پسي ځم سبا پسي ځم، په دغه نن او سبا کې لښکر ډېر لیري ولاړی او ابو خَیثُمه ﷺ پاته سو، ابو خیثمه ﷺ دوې ښځې درلو دې څرنګه چې موسم د ګرمی ؤ په دغه وخت کې دوی په خپلو باغو کې ژوند کاوه او هري ښځې یې هلته هغه د دوی په باغ کې د خپل ځان دپاره عریش درلودی (عریش) په عربي کې و بې سره منا ته ویل کیږي، یا بې سره خېمه، چې شا وخوا یې پردې را ګرځولي وي او سرېې لڅ وي، دغه ته عریش وایي.

نو یوه ورځ ابو خیثمه ﷺ کورته راغلی، وې لیده چې دواړو ښځو یې د عریش پرشا وخوا مځکه د اوبو په پاشلو یخه کړې ده او په دغه وخت کې هغه نوی ګل میوه هم رسېدلې وه، یعني: هغه اولي مېوې پخ سوي وې دغه مېوې هم پرتې دي، ابوخَیثُمه کور ته ورغلی مځکه آب پاشي ده، د څښلو دپاره یخي سوي اوبه پرتې دي، اول ګل میوه راوړه سوې ده د خوړلو دپاره خواړه تیار دي، دواړو ښځو یې د هغه وخت فیشن کړی دی، لباس او ځانونه یې پاک کړي دي، ابو خیثمه ﷺ چې دا حال ولیدی د خپل ځانه سره یې و ویل: سبحان الله! یا ابا خیثمه! ته په سایه او یخو اوبو کې یې، د دوو ښځو په منځ کې یې، شا وخوا مېوې درته پرتې دي او

رسول الله ﷺ په دښت او ګرمي کي، په سفر او مزلو کي، په لوږو او تندو کي دی. آيا دا عدل او انصاف دی؟ دا څنګه کېدلای سي چي يو سړئ دي مومن او مسلمان وي او په دې دي کړ ردي راضي وي؟ د پښتو او پښتنو لوی شاعر حميد بابا وايي:

سزا وار د هر ستم او هر پيغور يم چي مي يار په سفر تللی زه پر کور يم

نو ابو خيثمه رضي الله عنه قسم ياد کړی ويل: والله دغه عريش ته نه در ننوزم تر څو زما د سفر دپاره بوده او خوراکه را برابر نه کړی چي په رسول الله ﷺ پسي رهي سم. واقعاً هم ابو خيثمه رضي الله عنه هغه عريش ته نه ورغلی څو د ده د سفر دپاره بوده او خوراکه برابر سوه او سمدستي په رسول الله ﷺ پسي رهي سو، عادتًا لښکر چي څه تګ او مزل وکړي بيا په يوه ځای کي د راحت دپاره اړوي، مګر ابو خيثمه رضي الله عنه بېله اشد ضرورته نه اړوي او نه پاته کېږي پر له پسې تګ کوي. (ابوخيثمه رضي الله عنه دغه د تګ په حال کي پرېږده)

د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي په لښکر کي به ګرځېدی د خلکو د حالاتو معلومات به يې کاوه، دا ور معلومېدل چي څوک پاته دي؟ يا د لښکر څخه خو به څوک نه وي ورک سوی يا پاته سوی؟

زموږ دپاره دا هم يوه د غور او دقت موضوع ده چي رسول الله ﷺ ته دا ور معلومېدل چي د ديرشو زرو نفرو څخه څوک سته او څوک نسته؟ څوک خو به ورک سوی يا پاته سوی نه وي؟ او که به څوک نه وو موجود د هغه طلب به يې کاوه چي څه سو کوم تکليف خو به په لار کي نه وي ورته پېښ سوی؟ دا د رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو پر ساتنه او سلامتيا حرص او کوښښ ؤ.

نو رسول الله ﷺ ته دا ورمعلومه سوه چي په لښکر کي ابو خيثمه، کعب بن مالک، هلال بن اُميه، مراره بن ربيع او د اصحاب کرامو څخه څو نفره نور نسته، خلکو پر دغه پاته سوو خلکو عيب ويل شروع کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: عيب مه پر واياست، هر يو که په دوی کي ښه او د خير سړئ ؤ هغه به الله جل جلاله را ولي او که بل قسم وه الله جل جلاله ځني فارغه او ښغمه کړلاست، خلک په دغه خبرو کي وه چي د ليري څخه يې يو نفر وليدی چي پر اوښ سپور دی او په لښکر پسي را رهي دی، دا معلومه خبره ده چي د ليري څخه څوک نه پيژندل کېږي نو هر يوه د ځانه څخه ګمان کاوه چي

دا به فلانئ وي، هغه بل به ويل: يا! فلانئ يې بولم، بل به ويل: ښايي فلانئ وي، رسول الله ﷺ و فرمايل: کُن ابا خيثمه، پسله لږه وخته هغه نفر را نژدې سو. خلکو ويل: يا رسولَ الله! هو دغه سړئ ابو خيثمه دى، خير ابو خيثمه لښکر ته را و رسېدى د رسول الله ﷺ سره يې وليدل، خو رسول الله ﷺ ورته په قهر ؤ او شديده خبره يې ورته وکړه، هغه دا چي وې فرمايل: «أو لا لکَ يا ابا خيثمه! أولا لکَ يا ابا خيثمه!» ابو خيثمه عذر وايي خو رسول الله ﷺ په تکرار سره دغه جمله ورته وايي: أولا لکَ يا ابا خيثمه! مفسرين د (أولا لکَ) ترجمه داسي کوي: هلاک ته يې نژدې کړې يا ابا خيثمه!، يعني: قريبه وه چي هلاک سې که د الله جل جلاله رحم نه واى دربانديي سوى. او بيا نبي الرّحمه ﷺ عفوه ورته وکړه بلکه د خير دعاء يې هم ورته وکړه نو ابو خيثمه رضي الله عنه د دغه خپل عدل او صحي قضاوت د برکته د الله جل جلاله له عذابه خلاص سو.

لښکر رهي دى په لار کي حِجر ته ورسېدل (حِجر) د يوه ځاى نوم دى چي مدائن صالح هم ورته ويل کيږي او دغه ځاى د صالح عليه السلام د قوم چي ثموديان دي د استوګني ځاى ؤ، رسول الله ﷺ تر دغه حِجر دباندي خېمې و درولې، اوس د مسلمانانو سره اوبه هم نسته نو مسلمانان ولاړل د هغه ځاهانو څخه يې اوبه راوړې چي په دغه حِجر کي موجود وه، په دغو اوبو سره يې اوړه خشته يا لانده کړه او نور هم د خپل ضرورت دپاره دغه اوبه استعمالوي، رسول الله ﷺ ته معلومات نه وه چي دغه اوبه يې له کومه ځايه راوړي دي، بيا په وروسته کي معلومات ورته وسوه چي دغه اوبه د حِجر يا مدائن صالح څخه را وړل سوي دي، رسول الله ﷺ په قهر سو، ځکه هغه قوم چي دلته اوسېدى هغه ثموديان وه او پر هغو د الله جل جلاله قهر او غضب نازل سوى ؤ، د الله جل جلاله لعنت پر سوى ؤ او الله جل جلاله د دوى په کورو او ځايو کي اوسېدل منعه کړي وه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَسَكَنتُمْ فِي مَسَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ ٱلْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾﴾. [ابراهيم: ۴۵]

ژباړه: تاسي د هغو کسانو په کورو کي اوسېدلاست چي پر خپلو ځانو يې په کفر

او ګنهو سره ظلم کړی ؤ او تاسي ته معلومه او ښکاره سوه چي موږ په هغو څنګه کار وکړی یا څه وکړل او تاسي ته موږ مثالونه بیان کړي دي.

نو ځکه رسول الله ﷺ د دغه قوم د هر شي استعمالول منعه کړه، که د دوی اوبه وې که کورونه، رسول الله ﷺ امر وکړی چي ټوله هغه اوبه چي د حِجر څخه مو را وړي دي چپه او توی کړی او هر هغه اوړه چي د حِجر په اوبو خشته یا لانده سوي دي اوښانو ته یې ورکړی د هغه څخه دي مسلمانان خورک نه کوي او بیا رسول الله ﷺ له دغه ځایه څخه د بارېدلو امر وکړی او وې فرمایل: که تاسي د هغو خلکو د کورو سره تېرېدلاست چي پر خپلو ځانو یې ظلم کړی دی چابک تېرېږی، مخان مو پټ کړی او ژاړی، دپاره د دې چي تاسي په هغه مصیبت او آفت اخته او مبتلا نه سی کوم چي دوی په اخته سوي وه.

نو زموږ دپاره دا سنت سوه او سنت دي چي پر هغه قوم یا هغه منطقه تېرېږو کوم چي د الله جل جلاله عذاب پر نازل سوی وي، خسف سوي یا هلاک سوي وي، موږ باید تر هغه ځای ژر او په چابکي سره تېر سو، مخان پټ کړو او دا دعاء وایو:

«اَللّٰهُمَّ لاَتَجعَلنِي مِنَ القَومِ الظّالِمِينَ»

ژباړه: الٰهي ما د ظالمانو له قومه مه ګرځوې.

خیر لښکر تر حِجر تېر سو مګر اوس اوبه نه لري، هغه اوبه چي یې له حِجره را وړي وې هغه د رسول الله ﷺ په امر چپه او توی سوې، مسلمانان د اوبو د نه درلودلو په سبب په تکلیف سوه، نو رسول الله ﷺ ته په شکایت ورغله ویل: یا رسول الله! هیڅ اوبه نه لرو (دیرش زره نفره لښکر دی او اوبه نه لري) رسول الله ﷺ دعاء وکړه، اصحاب کرام وایي: والله په آسمان کي هیڅ اوریځ نه وه خو اوریځي پیدا سوې او سره یو ځای سوې، باران په اورېدلو شروع وکړه صحابهٔ کرامو غسلونه وکړه اوبه یې وڅښلې او خپل لوښي یې ټوله په ډک کړه او بیا چي دوی له دغه ځایه رهي سوه پر ټوله لار باران نه ؤ سوی ښله هغه ځایه چي دوی هلته اړولي وه، الله لره دي پاکي وي فقط د دوی د ضرورت د پوره کولو دپاره یې باران پر و اوراوه او نوره ټوله لار وچه وه، دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه معجزه ده.

امام احمد د ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: د تبوک په غزاء کې د خلکو خوراکي مواد خلاص سوه او په لوږه اخته سوه، نو ویل: یا رسولَ الله! که ته اجازه را ته وکړې چې موږ د خپلو اوښانو څخه ځیني حلال کړو او وې خورو.

تاسي ته د مسلمانانو د اوښانو لړوالی هم درمعلوم دی چې څو نفره به د خپلو سامانو د وړلو دپاره په یوه اوښ شریکان وه او اوس د لوږي څخه د دغو اوښانو د حلالولو اجازه غواړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: حلال یې کړی، حضرت عمر رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! که دوی اوښان حلال کړي د سامانو د وړلو دپاره مو حیوانات لږیږي، ته دوی امر کړه چې هغه لږ خواړه کوم چې د دوی سره پاته دي هغه دي راوړي او بیا ته د برکت دعاء ورته وکړه، ښایي الله جل جلاله دغه د دوی په خوړو کي برکت واچوي، رسول الله ﷺ هم امر وکړی چې یو فرش آوار کړی او ویل: ستاسي سره چې کوم خواړه پاته دي هغه راوړی، چا یو مُټ جواري را اخیستي وه، چا یو مټ خرما را وړل، چا د ډوډی یوه ټوټه را اخیستې وه پر دغه فرش یې ایږدې، څو پر دغه فرش د خوړلو لږ شیان کښېښوول سوه، د ټول لښکر سره دغه پاته وه، بیا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او د لښکر خلکو ته یې و ویل: په خپلو لوښو کي دغه خواړه وړی، هر یو راځي خپل لوښی ډکوي اوځي، ترڅو په لښکر کي داسي لوښی نه سو پاته چې ډک یې نه کړی او ټولو هم ترماړه نسه وخوړل، خو بیا هم پر دغه فرش خواړه پاته وه، رسول الله ﷺ و فرمایل: «أشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله» هر بنده چې په دغه کلمه کي شک و نه لري د الله جل جلاله سره به نه سي ملاقي چې د هغه څخه دي جنت پټ کړل سي، یعني: هر هغه څوک چې پر دغه کلمه په صدق او اخلاص سره ایمان و لري هغه به جنت ته ځي (البته د ګنهو تر جزاء وروسته) دا هم د رسول الله ﷺ معجزه وه.

ورونو! تاسي کولای سی چې د دغه کتاب څخه د رسول الله ﷺ معجزې را وباسی او په یوه خاصه کتابچه یا دفتر کي یې جلا و لیکی، نو به د رسول الله ﷺ د معجزو یوه ډیره لویه مجموعه ولری. که څه هم علماء کرامو د رسول الله ﷺ د معجزو یو خاص کتاب لیکلی دی او په کتاب پلورنځیو کي پیدا کیږي.

خیر لښکر د تبوک پر طرف رهي دی خو ابو ذر رضي الله عنه کرار کرار د لښکر څخه تر شا

پاته کیږي، څو دومره تر شا سو چې نور نو نه معلومېدی. کله چې رسول الله ﷺ د لښکر د افرادو معلومات کاوه چې څوک نسته یا څوک پر لار پاته سوي دي؟ معلومه سوه چې ابو ذر رضي الله عنه په لښکر کي نسته، ځینو کسانو پر ابو ذر رضي الله عنه عیب ویل شروع کړه. ویل: زموږ سره ؤ او تر شا پاته سو دنیا ورکش کړی، رسول الله ﷺ و فرمایل: داسي مه وایاست که په ده کي خیر ؤ الله جل جلاله به یې را ولي اوکه غیر له دغه څخه ؤ الله جل جلاله ځني خلاص اوفارغه کړلاست.

اوس نو ابو ذر رضي الله عنه ته څه پېښه ده چې تر شا پاته سو؟ هغه دا چې هغه د ده اوښه چې دئ پر سپور ؤ ناجوړه او ناروغه سوه، کرار کرار ځي، ابو ذر رضي الله عنه چې هر څه کوښښ وکړي چې اوښه یې د لښکر سره یو ځای ولاړه سي خو هغه ناروغه ده نه سي تلای، نو خود کرار کرار تر شا کېدی څو تر سترګو نهام سو، بالآخره اوښه داسي حال ته ورسېدل چې هیڅ نه سي تلای (پرېوتل) ابو ذر رضي الله عنه هرڅه کوښښ کوي چې ولاړه یې کړي خو هغه د ولاړو نه ده او پیاده تګ هم سخت او مشکل دی ځکه تبوک ډیر لیري دی، اوس ابو ذر رضي الله عنه په حیرت کي دی چې بیرته مدینې منورې ته ولاړ سم او که پر پښو په لښکر پسي رهي سم؟ خو دواړه کاره سخت او مشکل دي، ځکه که مدینې منورې ته ولاړ سي د جهاده څخه پاته سو او که په لښکر پسي پیاده ځي ډیره زیاته لار ده او دغه سامان چې ور سره دی څه په وکړي؟ خو په آخر کي ابو ذر رضي الله عنه دا فیصله وکړه چې په لښکر پسي به پیاده ځم، اوښه یې پر دغه ځای پرېښوول، هغه سامان او خوراکي شیان چې پر اوښه باروه دومره یې ور سره واخیستل چې ده ورلای سوای نو پلنده په شا په لښکر پسي پیاده رهي سو، نور ټول لښکر سپاره دي، هو ځیني اوښان داسي وه چې یو اوښ به په څو نفرو شریک ؤ، خو لږ تر لږه د دغو نفرو سامان به پر هغه اوښ بار ؤ او یوه یوه به په نوبت سره خپل ځان هم هوسا کاوه، خو پر مخ پیاده نفر په لښکر کي نه ؤ موجود چې خپل خواره دي یې هم پر اوږو ور سره اخیستي وي بیله ابوذر رضي الله عنه څخه چې پیاده په لښکر پسي رهي دی او پلنده یې هم په شا ده، لښکر پرلاري د استراحت دپاره اړوي خو ابو ذر رضي الله عنه پرله پسي تګ کوي آرام او استراحت نه کوي غواړي چې د رسول الله ﷺ په ملګرتیا جهاد وکړي او له جهاده پاته نه سي.

خو لښکر ته ور نژدې سو، خلکو د لیرې څخه ولیدل چې یو نفر ترشا پیاده او پر پښو پسې ور رهي دی، خلک په تعجب کې سوه چې په دې ګرمي او وچ دښت کې یو نفر ځنګه پر پښو په دوی پسې ور رهي دی؟ د خلکو څخه هر یو وایي: دا به فلانئ وي یا به فلانئ وي، خو رسول اللهﷺ و فرمایل «کُن أبا ذر» کُن په عربي کې د امر لفظ دی یعني: ابا ذر سه، مګر دلته مقصد دعاء ده یعني: الله دې وکړي چې ابو ذر وي او هغه هم ابو ذرؓ ؤ او په لښکر پسې ور ورسېدی، رسول اللهﷺ ته یې د خپلي اوښې د ناروغی او ناجوړی حال وواېه، رسول اللهﷺ دعاء ورته وکړه او وې فرمایل:

« رَحِمَ اللّٰهُ أبا ذر يَمشِي وَحدَهُ وَ يَمُوتُ وَحدَهُ وَ يُبعَثُ وَحدَهُ » [مستدرک]

یعني: الله جل جلاله دې پر ابو ذرؓ ورحمېږي یوازي تګ کوي او یوازي به مري او د قیامت په ورځ به یوازي را پاڅول کیږي. دا د ابو ذرؓ درجه او مقام دی، یعني: دئؓ په خپله لکه یو امت د قیامت په ورځ به جلا او یوازي را پاڅول کیږي.

ورځي او کلونه تېرېدل د حضرت عثمانؓ د خلافت په وختو کې ابو ذرؓ په (ربذه) کې تنها ژوند کاوه، ربذه د مدینې منورې پر شا وخوا یوه منطقه ده او ابو ذرؓ هلته یوازي اوسېدی. د خلکو سره د ده ژوند په تکلیف ؤ، یا دا چې خلکو د ده سره ژوند نه سوای کولای ځکه دئؓ د حق په ویلو کې ډیر صریح ؤ د هري موضوع په باره کې یې په ښکاره او واضحه الفاظو حق بیاناوه، خلکو دغه د ده حق ویل نه سوای زغملای خو دئؓ دې ته مجبوره سو چې یوازي و اوسیږي، نو هلته په ربذه کې یوازي اوسېدی، فقط یو دئ، یوه یې ښځه او یو یې کوچنئ مریئ ؤ او هلته په تنهایي کې یوازي وفات سو، د ده د وفات په وخت کې دئ پوهېدی چې ښځه یې نه سي ښخولای او هغه هم سپین سرې وه نو یې خپلي ښځي ته و ویل: که زه مړ سوم پسله غسل او کفنه مې د مدینې منورې پر دغه عمومي لار کښېږده ښایي یوه قافله به تیریږي و هغوته و وایاست: دا د رسول اللهﷺ ملګری ابو ذر دی، هغه د قافلې خلک به مې ښخ کړي او بیا وفات سو، ښځي او مریي هم پسله غسله او کفنه دغه د ده جسد پر هغه عمومي لار کښېښاوه چې له عراقه و مدینې منورې ته راتله، په دغه وخت کې د عراق له

لوري يوه قافله راغله چې عبدالله بن مسعودؓ هم ور سره ملګرى ؤ، د قافلې خلكو وليدل چې د لارې په منځ كي يوه جنازه پرته ده، هغه كوچنۍ مريۍ ور ولاړ سوا او ويل: دغه جنازه د رسول اللهﷺ د ملګري ابو ذر ده په ښخېدلو كي يې مرسته را سره وكړى، عبدالله بن مسعود ؓ چي ژړل يې و ويل: زه شاهدي آداء كوم چي ما د رسول اللهﷺ څخه واورېدل چي وې فرمايل:

«رَحِمَ اللّٰهُ أَباذر يَمشِي وَحدَهُ وَ يَمُوتُ وَحدَهُ وَ يُبعَثُ وَحدَهُ».

يعني: الله دي پر ابو ذر و رحمېږي يوازي تګ كوي او يوازي به مري او د قيامت په ورځ به يوازي را پاڅول كيږي.

او بيا د قافلې خلكو ښخ كړى، دا په دنيا كي د ابو ذرؓ درجه وه او په آخرت كي ده ؓ لره خاصه درجه او مقام سته چي يوازي به را پورته كيږي.

خير د مسلمانانو لښكر د تبوك طرف ته رهي دى اوس چي تبوک ته ور نژدې سوه رسول اللهﷺ و فرمايل: سبا به إن شاء الله تعالىٰ د تبوک و چينې ته ورسېږى چي (وَشَل) ورته ويل كېده، وشل په لار كي يوه لويه ډبره وه چي د هغې څخه لږ اوبه را څڅېدې، دومره لږ اوبه چي په څاڅكو يا قطرو ځني را تويېدې چي هغه جمعه سوي او يو ځاى سوي اوبه فقط د څو نفرو بسېدې، نو رسول اللهﷺ و فرمايل: موږ په لار كي پر دغه وشل ورځو او هلته تر هغو نه سى ور رسېدلاى ترڅو چي ورځ پخه نه سي، يعني: ښه لمر را پورته نه سي، اوكه يو څوک تر موږ د مخه هلته ور ورسيږي له دغو اوبو څخه دي شئ نه اخلي ترڅو زه ور رسېږم، دا خبر په لښكر كي نشر سو او ټول خلک په خبر سوه چي موږ په لار كي پر وشل ورځو او كه څوک د مخه ور و رسيږي اوبه دې نه اخلي، معاذ بن جبلؓ وايي: په سبا كي موږ هغه ځاى ته ورغلو خو تر موږ د مخه دوه نفره هلته ورغلي وه، موږ چي ور و رسېدلو د وشل څخه لږ لږ اوبه را څڅېدې او هغه نوري جمعه سوي اوبه دغو دوو نفرو اخيستي وې، رسول اللهﷺ د دغو دوو نفرو څخه پوښتنه وكړه چي آيا تاسي د دغو اوبو څخه څه اخيستي دي؟ هغو ويل: هو، رسول اللهﷺ ته قهر ورغلی او ويل لَعَنَهُمُ الله آيا ما نه وه ويلي: كه څوک تر موږ د مخه ور و رسېدى د اوبو څخه دي شئ نه اخلي؟ او بيا يې دغه څاڅكو ته انتظار

کاوه خو لږ اوبه سره جمعه سوې، رسول الله ﷺ په دغو اوبو خوله، لاسونه او مخ پرېوله او پر دغه ډبره يې توی کړې، خلک ورته ګوري وايي موږ په دغه ډبره کي داسي آواز اورېدی لکه د رَعَد يا تالندي غرمبهاری او بيا ډبره و چاودل، د اوبو يوه چينه ځني را ايله سوه، خلکو دغه اوبه وڅښلې او خپل لوښي يې په ډک کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: لَعَنَهُمُ الله که يې هغه اوبه پرې ايښي وای په جزيرةُ العرب کي به يوه لويه واله يا نهر بهېدلای، معاذ رضي الله عنه وايي: بيا رسول الله ﷺ را ته و ويل: يا معاذ! که چيري ستا ژوند اوږد سو ته به و ويني چي دغه شېله او منطقه به په باغو ډکه وي.

اوس د تبوک او د هغه د شا وخوا ټول باغونه او زراعت د دغه وشل ځخه دي او که هغو دوو نفرو هغه اوبه پرې ايښي وای بيا به په جزيرةُ العرب کي يوه لويه واله بهېدلای.

د تبوک په لار کي يا په خپله په تبوک کي (دغه دوه روايته دي) چي څوک وايي په لار کي او څوک وايي: کله چي تبوک ته ورسېدلو، رسول الله ﷺ و فرمايل: نن شپه پر تاسي ډير شديد باد را الوزي نو هيڅوک دي نه ولاړېږي او که اوښ ور سره وي د هغه ځنګون دي ټينګ وتړي چي ولاړ نه سي، واقعًا هم د شپې باد را والوتی، له ټوله لښکره يو سړئ په دغه باد کي ولاړ سو، باد دغه سړئ په هوا کړی او د طئ په غرو کي يې وغورځاوه، د دغه حديث روايت امام بخاري او امام مسلم کوي.

په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول

تبوک چي يو کوچنئ کلی او د روم مځکه وه، رسول الله ﷺ او اسلامي لښکر دلته واړول دلته يې خېمې و درولې او د ځان معسکر يا قرارګاه يې وګرځاوه، مسلمانان د دښمن د مقابلې دپاره تيار او آماده دي، رسول الله ﷺ د خپل لښکر په منځ کي ودرېدی او په خطبه ويلو يې شروع وکړه، ډيري مختصري او معنٰی درلودونکي جملې يې و ويلې، مسلمانان يې د دنيا او آخرت و خير ته تشويق کړل، په دغه خطبه سره يې د مسلمانانو معنويات او روحيات لوړ او ورپورته کړل، په مسلمانانو کي چي کومه مادي کمبودي موجوده وه لکه د خوراکي موادو، اسلحې، نقلي وسائلو او داسي نور، هغه نُقص او خلل يې په دغه خطبه سره ورپوره او جبيره کړی.

مګر رومیانو او د هغو متحدینو چې د رسول الله ﷺ د راتلو خبر واورېدی، په زړو یې بېره ننوتل دا جرئت یې سلب او د زړو څخه ایسته سو چې د مسلمانانو د جنګ دپاره خپلې لښکرې تبوک ته را ولي، کوم لښکر چې یې سره یو ځای کړی ؤ هغه هم دننه په خپلو حدودو او په ښارو کي سره وپاشل سوه، دې کار دننه په جزیرةُ العرب او دباندی شا وخوا کي د مسلمانانو پر عسکري شهرت ډېر ښه اثر وکړی. په دغه کار سره چي روم د اسلامي لښکر مقابله ونه کړه مسلمانانو ډېري لويي او ګټوري داسي سیاسي ګټي لاس ته راوړې، که فرضاً هلته جنګ او مقابله هم سوي وای او کامیابي د مسلمانانو وای ښايي مسلمانانو په دغه اندازه سیاسي شهرت او ګټي لاس ته نه وای را وړي ځکه یو جنګ ؤ وسو، مګر دا چي روم د خپل قوت او طاقته سره سره وتښتېدی او مقابلې یا جنګ کولو ته هیڅ نه سو حاضر دا ډېره لويه خبره ده.

اوس چي مسلمانانو په تبوک کي اړولي دي رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه نژدې او د شا وخوا قبیلو ته ولاړ سی، یا به اسلام قبلوي، یا به جزیه راکوي، یا جنګ ور سره وکړی، نو یې خالد بن ولید ﷺ د أیله د جنګ دپاره ولېږی، د أیله خلکو ولیدل چي لښکر ور رهي دی، د أیله مشر چي یُحنه بن رُؤبه نومېدی د خبرو غوښتنه وکړه ویل: اول به خبري سره وکړو، څو د رسول الله ﷺ سره یې ملاقات وکړی او پرجزیه یې صلحه ور سره وکړه، نو أیله هغه اول ښار دی چي مسلمانانو ته تسلیمېږي، دغه ښار مسلمانانو ته تابع سو او د دغه کال جزیه یې هم مسلمانانو ته ورکړه.

دغه رنګه د أذرُح او جَرباء خلک و رسول الله ﷺ ته راغله او پر جزیه یې صلحه ور سره وکړه، أذرُح او جَرباء په شام کي دوه ښاره دي چي د دوی په منځ کي بیا د درو ورځو لار ده، رسول الله ﷺ د دغو دوو ښارو خلکو ته یو یو لیک ورولیکی چي په هغه لیک کي د دوی دپاره امان لیکل سوی ؤ، اوس نو د دغې منطقي ټولي قبیلې د هغې بیري په سبب چي د مسلمانانو له لښکره د دوی په زړو ننوتلې وه ببله جنګه تسلیمېږي ځکه دومره لوی لښکر په جزیرةُ العرب کي شاذ او نادر تېر سوی ؤ.

رسول الله ﷺ یو لیک د روم پاچا هرقل ته ولېږی چي ورته لیکلي یې وه: زه په تبوک کي یم یا مسلمان سه، یا جزیه قبوله کړه، یا راسه جنګ وکړه، په دغو درو کارو

کي چي هر یو اختیاروې سنا خوښه ده. قاصد د لیکه سره د هرقل پر طرف رهي سو او دلته مسلمانان هغه کلي او منطقې چي د تبوک پر شا وخوا دي که لیري دي که نژدې فتحه کوي د هغو لیرو منطقو څخه چي فتحه سوې یوه هم د دومهٔ الجندل منطقه ده.

د دومهٔ الجندل فتحه کېدل

دومهٔ الجندل د تبوک په شمال شرق کي واقع دی په پخوا کي هم مسلمانانو کوښښ کړی ؤ چي دومهٔ الجندل فتحه کړي مګر د هغه ځای خلکو جنګ و نه کړی او وتښتېدل، اوس رسول الله ﷺ خالد بن ولید رضي الله عنه دومهٔ الجندل ته ولېږی چي ولاړسه او دغه ځای فتحه کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: أَکَیدِر دومهٔ الجندل ته ورسه، (أَکَیدِر د دومهٔ الجندل پاچا او رئیس ؤ) نو خلکو أکیدر دومهٔ الجندل ورته ویل، د پاچا نوم أُکَیدر بن عبدالملک الکُندي ؤ او د ورور نوم یې حَسّان ؤ، رسول الله ﷺ خالد رضي الله عنه فقط د څلورو سوو او شلو نفرو په ملګرتیا د دومهٔ الجندل پر طرف ولېږی او أُکیدر په دومهٔ الجندل کي پاچا دی او هلته قلاوي دي او شا وخوا د وادیُ القُرٰی نور ډیر کلي پراته دي، نو خالد بن ولید رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: چي د کلب او انمار د قبیلو په منځ کي په دغه لږو نفرو أُکیدر ونیسم؟ او دومهٔ الجندل فتحه کړم؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، أُکیدر به په داسي حال کي و وینې چي د بقر ښکار به کوي (بقر یو قسم لوی لوی وحشي أوسی دي چي موږ ګوَز ورته وایو) خالد رضي الله عنه په تعجب کي سو چي اصلاً په جزیرهٔ العرب کي ګوز نسته او بیا أُکیدر خبر دی چي دغي منطقې ته د مسلمانانو لښکر راغلی دی او دلته موجود دی، نو څنګه به د ښکار دپاره را ووزي؟ دغه تسلّی د جنګ په وخت کي نه ده کافي، مګر د رسول الله ﷺ قول دی و یې منل او د هغه خپلو ملګرو سره د دومهٔ الجندل پر طرف رهي سو څو د شپې د دومهٔ الجندل منطقې ته ور ورسېدی، دغه شپې هم هغه په سپوږمۍ سره روښانه شپې دي چي سپوږمۍ ښه پوره روښنایي کوي، خالد بن ولید رضي الله عنه هلته کمین ونیوی د دومهٔ الجندل د قلاوو مراقبت او څارنه کوي، ټوله قلاوي تړلي دي پر بامو یې پیره داران ولاړ دي، خالد رضي الله عنه په انتظار دی چي ګوَز به راسي او أُکیدر به د هغو د ښکار

دپاره را ووزي خو هلته نه ګوز سته نه بل شئ، دئ بیا هم د رسول اللهﷺ پر قول ایمان لري، څه وخت تېر سو وې لیده چي د ګوَزُو یوه ګله را رهي ده، دئ ورته ګوري او په انتظار ناست دی، څو ګوَزُونه ددومة الجندل وقلاوو ته ور نژدې سوه.

په دغه وخت کي بیا اُکیدر د خپلي ښځي سره د قلا پر بام ولاړ دی، هغه هم و تبوک ته د مسلمانانو په راتګ خبر دی خار او مراقبت کوي، دوی پوهېدل چي په هره لحظه کي د مسلمانانو د حملې امکانات سته، که ګوري د ګوَزُو یوه ګله را رهي ده او قلا ته ور نژدې سوه، اُکیدر چي د ښکار ډېر شوقي ؤ مګر دغه وخت د وتلو نه دی ځکه د جنګ او حملې امکانات سته نو د ځانه سره وایي یا، نه وروزم، ګوَزُونه نور هم ور نژدې کیږي ترداسي اندازې چي په خپلو ښکرو د قلا دېوالونه وهي، دئ ورته ګوري په ټول عمر داسي نژدې ښکار نه ؤ ورته راغلی، د اُکیدر ښځه ورته وایي: یا اُکیدر آیا دغه ګوَزُونه ویني؟ ده ویل: هو، وینم یې، ویل: دغه ښکار څوک پرېږدي؟ ده ویل: یا والله دغه ښکار د پرېښوولو نه دی او ویل: د ښکار سامان مي راکړه، ځکه ښکار ډېر نژدې ورته راغلی دی لیري تګ او سترِیا نه غواړي ویل: ښکار کوم او بیرته راځم.

د اُکیدر سره د وتلو دپاره څو نفره نور هم تیار سوه چي یو هم د اُکیدر ورور حَسّان ؤ، په دغه شپه حَسّان هغه خپل ښه او ښایسته کالي یا چپنه اغوستې وه چي د ورېښمین توکره څخه وه او د زرو طلایي کار پر سوی ؤ، حسان خپل کالي نه کړه بدل غواړي چي فقط تر قلا ور ووزي دغه ګوَزُونه ښکار کړي او بیرته قلا ته ننوزي.

په دغه وخت کي چي دوی ځانونه برابرول ګوَزُونه د قلا څخه څه لیري سوه، دوی چي ځانونه تیار او آماده کړه او را و وتل د ګوَزُو ګله څه نوره هم لیري سوې وه، دوی په پسې دي ګوَزُونه د خالدﷺ پر طرف ور رهي دي، د مخه تر دې چي دوی ګوَزُو ته ور و رسیږي د خالدﷺ د کمین له طرفه حمله پر وسوه او جنګ شروع سو، حَسّان د اُکیدر ورور و وژل سو، اُکیدر او هغه نور ملګري یې ټول بندیان ونیول سوه.

پاچا د خپلي عملې سره په دغه آسانه طریقه سره بندي ونیول سو او ورور یې و وژل سو، نه د دومةُ الجندل سره جنګ وسو نه د قلاوو محاصره او فتحه کېدل وه نه نور جنګي مشکلات، مسلمانانو اُکیدر و رسول اللهﷺ ته راوستی او د حَسّان هغه

ښایسته کالي يې هم ور سره راوړي وه، مسلمانانو نور ټول شيان هېر کړه هغه د حسان ښايسته کالي پرله اړوي او ګوري يې، په ټول عمر يې داسي ښايسته، پاسته، ګران قيمته، په زرو نقش سوي کالي نه وه ليدلي لاس پر لاس کيږي او هر يو هغه بل ته وايي: تا داسي کالي ليدلي وه؟

ځوک وايي: چي دغه ښايسته کالئ په خپله د اُکيدر چپنه وه چي و رسول اللهﷺ ته يې په هديه او تحفه کي ورکړه.

په هر صورت يا يې د حَسّان کالي يا د اُکيدر چپنه خو د اصحاب کرامو تر هغه تعجب وروسته چي د دغه کالي په ښه والي کي يې ښکاره کړی رسول اللهﷺ و فرمايل: آيا تاسي د دغو کالو د ښه والي او ښايسته څخه په تعجب کي ياست؟ په والله په جنت کي د سعد بن معاذ ﷺ دسملونه تر دغه کالي ډير ښه او ښايسته دي.

(دسمال خو هغه شئ دی چي فقط د نظافت دپاره استعماليږي نه د ښايست دپاره نو دا چي د جنت د دسمال ښايست دومره وي، نو د جنت د ښايست شيان به څنګه او څومره ښايسته وي؟)

دا د رسول اللهﷺ له طرفه درس دی چي تاسي بايد د آخرت سره تعلق پيدا کړی د دنيا ښايست ابدي نه دی او دغه اوسني حرام خوندونه پر ځان حرام وګرځوی.

ورونو! دا فقط وعظ نه دی بلکه درس دی، خپلو ځانو ته متوجه سی.

کله چي رسول اللهﷺ د اُکيدر سره خبري شروع کړې، اُکيدر مجبوره او عاجزه دی دئ بندي دی او ورور يې وژل سوی دی، د مسلمانانو هغه لوی لښکر يې هم وليدی پوه سو چي د دې لښکره سره مي څه په وسه هم نه ده پوره، نو يې د رسول اللهﷺ سره پر جزيه خبري شروع کړې چي موږ به جزيه درکوو.

رسول اللهﷺ و فرمايل: ته بندي يې د دې ضمانت څوک کوي چي ستا خبري ستا پر قوم چليږي؟ اُکيدر و ويل: والله زما قوم زما خبره نه را رَدوي، رسول اللهﷺ هم پر جزيه صلحه ور سره وکړه، صلحه يې پر څه شي وه؟ دوه زره اوښان، اته سوه پسونه، څلور سوه زغري، څلور سوه نېزې؛ دا خو به اوس ورکوي او بيا به د کاله جزيه ورکوي، اُکيدر خپل قوم ته ولاړی او هغو هم دغه جزيه قبوله کړه، نو دومهٔ

الجندل هم د خالد بن ولید رضی الله عنه پر لاس بېله جنګه فتحه او د مسلمانانو تابع سو.

هو! پاچا یې اُکیدر ؤ مګر مسلمانانو ته یې جزیه ورکول او د اسلام د حکم تابع وه، دا د دومۀ الجندل فتحه وه.

د هرقل له طرفه قاصد

د رسول الله ﷺ قاصد هرقلٰ ته ور ورسېدی، هرقل هم اسلام او هم رسول الله ﷺ پېژني ځکه تر دغه د مخه هم رسول الله ﷺ لیک او رساله ور لېږلي وه مګر مسلمان سوی نه ؤ، هرقل غواړي چي د رسول الله ﷺ د رسالت نور هم تاکید وکړي، نو یې د قاصده څخه لیک واخیستی او ویل: زموږ جواب به بیا درسي.

هرقل خپل قوم ته و ویل: داسي یو ځوان راته را ولی چي هوښیار او عرب وي او زما پر دین وي، یعني: نصراني عرب وي، هرقل هوښیار او نصراني، ځوان عرب غواړي، د هرقل عمله پسي وګرځېدل او د هرقل د غوښتني سره مطابق ځوان یې پیدا کړی، چي د دغه ځوان نوم تَنوخي ؤ، هرقل تنوخي ته و ویل: زه غواړم چي زما لیک او رساله محمّد ﷺ ته ورسوې او غواړم چي دغو علامو ته چي زه یې درته وایم متوجه سې، پام کوه چي دغه علامې درڅخه پاته او هیري نه سي.

ورونو! هغه لیک چي رسول الله ﷺ هرقل ته لېږلی ؤ په هغه کي یې لیکلي وه: السلام علٰی مَن إتبع الهُدٰی، زه دي داسي جنت ته رابولم چي بَر یا عرض یې د ځمکي او آسمانو پر اندازه دی او که مسلمان نه سې د بزګرانو ګناه هم ستا پر غاړه ده.

اوس نو هرقل یوازي دا نه چي د روم پاچا ؤ بلکه د نصاراوو د علماوو څخه هم ؤ، په تورات او انجیل کي عالم او د معلوماتو خاوند ؤ، نو هرقل تنوخي ته و ویل: ته په محمّد ﷺ کي فقط دغه درې علامې را وګوره.

اول: وګوره چي د ده هغه لیک په یاد دی چي ما ته یې را لېږلی ؤ که یا؟

دوهم: وګوره چي په خپلو خبرو کي شپه یادوي که یا؟

دریم: وګوره چي د اوږو په منځ کي یې کومه علامه سته که یا؟

چي د دغي علامې څخه یې هغه د نبوت مهر مقصد ؤ.

تنوخي هم د هرقله څخه رهي سو او د رسول الله ﷺ دپاره د هرقل لیک ور سره دی، تنوخي تبوک ته ورسېدی او د رسول الله ﷺ سره يې وليدل. د هرقل ليک يې ورسول الله ﷺ ته ورکړی چي په هغه ليک کي هرقل ليکلي وه:

د هرقل عظيم الروم له طرفه و محمد بن عبدالله ته! پسله سلامه يې ليکلي وه: تا زه داسي جنت ته وبللم چي عرض يا بَر يې د مځکي او آسمانو پر اندازه دی، کله چي مځکه او آسمانونه ټول جنت ونيول نو اور چيري دی؟

رسول الله ﷺ ته چي د هرقل ليک و ويل سو، نو يې د تنوخي څخه پوښتنه وکړه چي هرقل زما په ليک څه وکړه؟ دا هغه اوله علامه وه چي هرقل و تنوخي ته ويلې وه چي ويل: وګوره هغه ليک چي ما ته يې رالېږلی ؤ په ياد دی که يا؟

رسول الله ﷺ هغه خپل ليک وریاد کړی.

تنوخي و ويل: هغه يې واخيستی، رسول الله ﷺ و فرمايل: مګر کسرٰی زما ليک څيري کړی او الله جل جلاله د ده پاچهي ور ټوک ټوک کړه او هرقل چي زما ليک وساتی الله جل جلاله به د ده پاچهي ور وساتي او خلک به له ده څخه تر هغو بيرېږي چي په ژوند کي يې خير وي.

او دا چي د هرقل په ليک کي ليکل سوي وه: مځکه او آسمانونه چي ټول جنت وي نو اور چيري دی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: سبحان الله! کله چي ورځ راسي نو شپه چيري ده؟

دا هغه دوهمه علامه وه چي رسول الله ﷺ په خپلو خبرو کي شپه ياده کړه.

مګر اوس د تنوخي دپاره هغه درېيمه علامه چي د نبوت مهر دی سخته ده څنګه يې و ويني؟ ځکه د نبوت مهر د رسول الله ﷺ د اوږو په منځ کي دی او رسول الله ﷺ کالي اغوستي دي، تنوخي نه سي کولای چي هغه علامه و ويني، نو يې د رسول الله ﷺ څخه اجازه وغوښتل چي زه به خو ورځي دلې واوسېږم، اجازه ورکول سوه.

د تنوخي د اوسېدلو څو ورځي تيري سوې رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا تنوخي! اسلام داسي دين نه دی چي د هغه ښه والی او حقانيت دې د چا څخه پټ پاته سي، مسلمان سه، تنوخي ويل: زه له خپله قومه څخه يو نفر يم که هغه مسلمانان

سوه زه هم مسلمانېږم رسول الله ﷺ دغه آيات شريف تلاوت کړی:

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾. [قصص: ٥٦]

ژباړه: اې محمده! ﷺ بېشکه ته هغه چا ته هدايت نه سې کولای چې ستا خوښ وي بلکه الله جل جلاله هغه څوک پر سمه لار برابروي چې د ده جل جلاله خوښه او رضاء وي.

تاسي وګورئ رسول الله ﷺ خاص کوښښ وکړی چې تنوخي مسلمان سي مګر هدايت د الله جل جلاله له طرفه دی، د رسول الله ﷺ په هغه خپل عظمت او د دعوت په هغه ښه طريقه چې د ده ﷺ سره موجوده وه بيا هم بد بخته تنوخي مسلمان نه سو، نو دا يقيني خبره ده چې دغه کار د بندګانو په لاس او اختيارکي نه دی بلکه د الله جل جلاله په إراده پوري تعلق لري.

تنوخي دلته اوسيږي او کوښښ کوي چې هغه درېيمه علامه چې د نبوت مهر دی هم وويني مګر په وسه يې نه ده پوره، څنګه کولای سي چې ويې ويني؟ د دغې علامې دليدلو دپاره داسي وخت په کار دی چې رسول الله ﷺ لباس نه وي اغوستی او دا کار نه سي کېدلای نو تنوخي نور هم پاته سو او رسول الله ﷺ پوهېدی چې دئ د درېيمي علامې د ليدلو دپاره ځنډېږي، نو يوه ورځ يې ورته و ويل: يا تنوخي! راسه، هغه هم ورغلی، رسول الله ﷺ چې پر مبارکو اوږو کوم پټو اچولی ؤ هغه يې کښته کړی او ويل: ورته وګوره دا دي هغه درېيمه علامه ده چې ته د هغې د ليدلو دپاره ځنډېږې، تنوخي هم هغه د نبوت مبارک مهر وليدی او ولاړی هرقل يې په ټولو علامو خبر کړی.

د هرقل اوس يقين سو چې محمد ﷺ نبي دی، هغه علامې چې دئ پسي ګرځېدی هغه ټولي موجودي دي نو يې د قوم مشران را تول کړه او ويل: تاسي خبر ياست چې د محمد ﷺ لښکر راغلی دی؟ هغو ويل هو، موږ هم د ده د جنګ دپاره تياري نيولې ده، د روم لښکر هم د وتلو دپاره تيار او آماده دی چې د مسلمانانو سره په تبوک کي وجنګيږي، هرقل چې د قوم او لښکر د مشرانو سره يو ځای دی و ويل: غوږ ونيسی: تاسي ټوله خبر ياست او پوهېږئ چې زه په إنجيل او تورات کي ډېر معلومات لرم، قوم ويل: هو، دا رامعلومه ده، هرقل ويل: او په دې هم خبر ياست

چي يو نبي پاته دی او تر اوسه نه دی پیدا سوی، په والله د هغه نبي ټولي علامې پر محمّد ﷺ موافقي او برابري دي، نو زه تاسي ته دعوت درکوم چي پر ده ایمان را وړی او مسلمانان سی، د هرقل قوم انکار وکړی ویل: اسلام نه قبلوو، هرقل ویل: چي دانه قبلوی نو مي دوهمه خبره عملي کړی هغه دا چي محمّد ﷺ نبي دی خوک جنګ نه سي ور سره کولای چي نه مسلمانېږی نو جزیه ورکړی، قوم ویل دا زموږ دپاره عیب او پېغور دی، موږ په دنیا کي تر ټولو لوی او قوي دولت یو او اوس و ده ته جزیه ورکړو؟ خلک به څه وایي؟ دا نه سي کېدلای، نور خلک موږ ته جزیه را کوي موږ به مسلمانانو ته جزیه ورکوو؟ هرقل ویل: نو مو و دریيم کار ته را بولم او زما سره نو بیا بېله دغه بله خبره نسته، قوم ویل: هغه څه شي ده؟ هرقل ویل: جنګ مه ور سره کوی په والله ماته او شکست درکوي، قوم ویل: دغه آخري خبره دي منو هو، په دې کي دي اطاعت کوو، دلته نو د روم لښکر ته اوامر صادر سوه چي جنګ ته به نه وزی، دا هغه د روم د لښکرو د نه وتلو او د پاشل کېدلو سِر او سبب ؤ.

هلته رسول الله ﷺ او مسلمانان د روم د لښکر د راتګ انتظار کوي چي اوس به د جنګ دپاره راسي، مګر دلته د روم لښکر د هرقل په امر او د قومو د مشرانو په مشوره د وتلو او جنګ کولو څخه منعه سو او نه غواړي چي ور ووزي.

د رسول الله ﷺ له طرفه بیا حال ورغلی چي را ووزی، په جواب کي ورته و ویل سوه: که ته دلته یو کال انتظار وکړې موږ نه در وزو او ستا سره نه جنګیږو، رسول الله ﷺ هم په دغومره کفایت وکړی او هلته په تبوک کي د نولسو ورځو په شا وخوا کي پاته سو او ټولو خلکو دا خبر واورېدی چي رسول الله ﷺ د روم سره د جنګ کولو دپاره تبوک ته راغلی ؤ چي تبوک هم اصلاً د روم مځکه وه، تبوک یې هم ونیوی او هغه منطقې چي د تبوک پر شا وخوا وې هغه یې هم تر خپل تسلط لاندي را وستې، د روم د لښکر د راتلو انتظار یې هم ډېر وکړی، خو د روم لښکر دا هیڅ نه کړه قبوله چي د دوی سره جنګ وکړي، دا خبر په ټولو عربو کي په ښکاره ډول سره نشر سو چي بني أصفر د محمّد ﷺ څخه وبېرېدل (په هغه وختو کي رومیانو ته بني أصفر ویل کېدل او نن ورځ اروپایان ورته ویل کیږي) رسول الله ﷺ په دغه سره کفایت

وکړي او هغه مقصد حاصل سو چې رومیان و بېرول سوه، بیا نو رسول الله ﷺ مدینې منورې ته په رجوع کولو سره امر وکړی، ځکه هغه اساسي هدف او مقصد حاصل سو.

د دغې غزاء او دغه وتلو څخه دوه اساسي مقصده وه، یو دا چې دغه دین یوازې دعربو دپاره نه دی بلکه د ټولو انسانانو دپاره دی او بل دا چې هغه د روم د حملې مخه ونیول سوه، د اسلام او مسلمانانو درجه او مقام داسې اندازې ته ورسېدل چې د روم پاچا هم ځنې بیربړي، او دا کار د دې سبب سو چې په ډلو ډلو خلک راتله او اسلام ته داخلېدل، ځکه خلکو ولیدل چې د مسلمانانو څخه رومیان هم بیربړي.

مدینې منورې ته رجوع

اسلامي لښکر د تبوک څخه د نصرت او کامیابۍ په حالت کې بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سو، الله جل جلاله مسلمانان د جنګ د مشکلاتو څخه وساتل، د دښمن له طرفه هیڅ ضرر او تاوان نه ور ورسېدی او په لار کې څه واقعات پېښ سوه چې په تفصیل سره به درته بیان سي.

۱ – ابو رَهَن رضي الله عنه چې د غفار د قبیلې دی وایي: موږ پر لارې رهي وو څو پر رسول الله ﷺ زحمه، ګنه ګونه او تنګېدل شروع سوه یعنې: ډیر خلک په جمعه وارې او یو ځای د رسول الله ﷺ پر شا وخوا رهي وه او زه هم په دغو خلکو کې وم، ابورَهَن رضي الله عنه وایي: په دغه وخت کې پر ما خوب غالبه سو او پرېشانۍ یو ورم، پر بوده سپور یم او بیده سوم، په دغه خوب کې چې په ځان هیڅ نه وم خبر زما بوده د رسول الله ﷺ د بوده سره پر څنګ یا بغل رهي ؤ، په دغه خوب کې مې یو آواز یا کښهاری واورېدی چې و مې کتل هغه زما بوده د رسول الله ﷺ مبارکه پښه ور زخمي کړې وه، رسول الله ﷺ په چلاخه یا قمچینه و وهلم، ابو رَهَن رضي الله عنه وایي: زه ویښ او متوجه سوم، خو د دوهم وار دپاره بیا بیده سوی وم او بیا زما بوده د رسول الله ﷺ مبارکه پښه ور وګروړل، وایي: زه ډیر و بېرېدم او د بیرې په سبب د لښکر شا ته ولاړم، بیا چې لښکر د راحت دپاره واړول ما د مسلمانانو پسونه رهي کړه پیایم یې چې ماړه سي، خو د دغه کاره څخه زما اصلي مقصد دا ؤ چې ځان ګوښه او تهام کړم چې رسول الله ﷺ دغه

موضوع هېره کړي.

کله چې بیرته لښکر ته راغلم نو مي پوښتنه وکړه چې چا خو به زما پوښتنه او طلب نه وي کړی؟ راته و ویل سوه چې رسول اللهﷺ ستا پوښتنه کول. وایي ډېر وارخطاء سوم اصلاً زه د دغه شي څخه بېرېدم او ځان مي پټاوه. و بېرېدم چې زما په باره کي وحيِ او قرآن نه وي نازل سوی ځکه د رسول اللهﷺ پښه مي ور زخمي کړې وه، نو یې رسول اللهﷺ ته وروستلم او زه ډېر په بېره کي یم، رسول اللهﷺ را ته و ویل: یا ابا رَهن! خوږ دي کړم زخمي دي کړم، ما عذرکاوه چې یا رسولَ الله! عفوه را ته وکه د الله جل جلاله څخه زما دپاره بخښنه وغواړه، رسول اللهﷺ و فرمایل: یا ابا رَهَن! ما په چلاخه یا قمچینه و وهلې دغه چلاخه واخله او ما په ووهه ځکه ستا قصد او إراده نه وه چې ما خوږ کړې ستا له طرفه په بېخبري او نا فهمي کي دا کار پېښ سو او ما و وهلې نو چلاخه واخله او ما و وهه، ما ویل: یا والله هغه مي در بخښلي دي یا رسولَ الله!

ورونو! هر انسان په دې شرط چې متعَصِّب نه وي که په دقیق نظر د رسول اللهﷺ و ادب او اخلاقو، عدل او مساوات، ښې ګذارې او معاملې ته وګوري بېله اختیاره به و وایي: (أشهد أنّ محمّداً رسولُ الله) دا څنګه اخلاق دي؟! د روم پاچا ځني بېرېږي او دیﷺ په خپله بېله دې څخه چې د الله جل جلاله رسول دی د جزیرةُ العرب د پاچا په درجه کي هم دی، بیا هم خپل یوه ملګري ته یا د لښکر و یوه عادي فرد ته چلاخه ورکوي چې ما ووهه او هغه ویل: یا والله ما دغه وهل در بخښلي دي.

بیا رسول اللهﷺ امر وکړی چې ده ته دي څه مال او پسونه ورکول سي، ابو رَهنرضي الله عنه وایي: دا هغه اول مال دی چې زه یې خاوند او مالک وګرځېدم، یعني: غریب وم شئ مي نه درلودی او د اول وار دپاره د مال خاوند سوم او وایي: الله جل جلاله په دغه مال کي برکت را واچاوه او ډېرېدی او بیا رسول اللهﷺ پوښتنه را څخه وکړه ویل: یا ابا رَهن! ستا له قومه یعني: د غِفار د قبیلې څخه څوک پاته سوي دي؟ ما ور یاد کړه چې فلانئ او فلانئ، بیا یې و فرمایل: ستا د قوم هغه جګ خلک نه وینم، ما ویل یا رسولَ الله! هغه پاته سوي دي، بیا یې و فرمایل: هغه کو تاه قده او غنم رنګه خلک چیري دي؟ ما ویل یا رسولَ الله! په مورِکي داسي کو تا ه قده خلک نسته،

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا په تاسي کي کې نا ه قده او غنم رنګه خلک وه او هغه اوس نسته، سبحان الله! په دیرشو زرو نفرو کي رسول الله ﷺ ته ور معلومیږي چي څوک سته او څوک نسته.

ابو رَهن رضي الله عنه وايي: ما ورته و ویل: یا رسولَ الله! هغه خلک د غِفار د قبیلې نه دي، هغه د أسلم د قبیلې دي او زموږ حُلفاء دي چي زموږ سره دي لیدلي دي هغه هم پاته سوي دي، بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه د عزت خاوندان هغه خلک چي ماته را نژدې دي هغه مهاجرین، انصار، غِفار او أسلم دي، دغه هغه خلک دي چي ما د دوی پاته کېدل نه غوښتل، ځکه دغو خلکو د رسول الله ﷺ په حضور درجه درلودل.

او د دې خبرو څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي هغه پاته نفرو ته دا خبر ور ورسیږي چي ستاسي درجه او مقام تر دې لوړ دي چي تاسي دي پاته سی، اصلاً دا و هغه پاته قومو ته تعلیم او ښوونه وه.

۲ – لښکر رهي دی او د شپې یې یو ځای واړول، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: د شپې مي د کِندلو آواز تر غوږ سو، وايي ور ولاړ سوم چي په دغه نیمه شپه او موږ په لاړ او سفر کي یو او مځکه کِندل کیږي! دا څه پېښه ده؟ نو د کِندلو طرف ته ور رهي سوم، و مي لیدل چي عبدالله ذوالبُجادَین رضي الله عنه وفات سوی دی او هغه څوک چي دئ رضي الله عنه ښخوي هغه رسول الله ﷺ، ابوبکر الصدّیق او عمر فاروق رضي الله عنهما دي، په حیرت کي سوم چي دا کوم شرف دی؟ رسول الله ﷺ دننه په قبر کي ولاړ دی او هغه چي جسد ورکښته کوي ابوبکر او عمر رضي الله عنهما دي، سبحان الله! رسول الله ﷺ یې په خپله ښخوي؟ عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چي وې فرمایل:

«اللّهمّ إنّي أمسَیتُ رَاضیًا عَنهُ فَارضی عنه»

الٰهي زه د ده څخه نن شپه راضي وم ته څني راضي سې.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: ما ویل کشکي زه د دغه قبر خاوند وای، دا کومه خوشبختي، کومه درجه، کوم شرف دی؟ چي رسول الله ﷺ وايي: الٰهي زه څني راضي یم او ته څني راضي سې او په خپله رسول الله ﷺ یې د ابوبکر او عمر رضي الله عنهما په ملګرتیا ښخوي.

عبدالله ذو البُجادين د هغو خلکو څخه دی چي په خپل قوم او قبیله کي د مسلمانېدلو په سبب دمشرکانو له طرفه ډېر آزارېدی، د ده پلار مړ ؤ او دئ د خپل اکا سره اوسېدی، کله چي دئ مسلمان سو اکايې د ده مال ټول څني واخيستی او کله چي ده غوښتل چي هجرت وکړي هيڅ شئ يې نه درلودی بېله يوې زړې او زيږې شړيه چي په عربي کي (بُجاد) ورته ويل کيږي ځکه ټول شيان کفارو بلکه د ده اکا څني اخيستي وه، نو ده د هجرت په وخت کي دغه يوه زيږه شړۍ درلودل حتّی نور د اغوستلو کالي يې هم نه درلودل، نو يې دغه شړۍ ڼنګ کړه، لوړ ځيګر او اوږې يې لڅي وې، کله چي بيا مدينې منورې ته ور نژدې سو دغه شړۍ يې نيمئ کړه نيمه يې ڼنګ کړه او نيمه يې لوړه پر اوږو واچول، نو ځکه ده ته ذوالبُجادين وويل سوه او دغه يې لقب سو يعني (د دوو شړيو خاوند) هغه يې د هجرت حال ؤ او دغه اوس يې د وفات حال دی، د مدينې منورې او تبوک ترمنځ په لار کي ښخ کړل سو.

۳ – لښکر پر لار رهي دی د رسول الله ﷺ او لښکر په مخه عقبه ورغله (عَقَبَه) هغه لوړ ځای يا هغي لوړي ته ويل کيږي چي نه لوی غر وي او نه غونډۍ، بلکه د دغو دوو په منځ کي يوه لوړه ده چي لاښ هم لري، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه دغي لوړي ته خېژم او څوک دي نه پسي راځي، د اصحاب کرامو څخه فقط دوه نفره ور سره ملګري دي چي يو يې عمّار بن ياسر رضي الله عنه دی او بل يې حذيفه بن يمان رضي الله عنه دی، عمّار بن ياسر رضي الله عنه يې د اوښ مهار نيولی دی او حذيفه بن يمان رضي الله عنه ترشا په پسي دی، رسول الله ﷺ تر لښکر د مخه سو عقبه يا هغي غونډۍ ته ور ورسېدی عمّار او حذيفه ور سره دي او دغه لوړي ته وختل، نور لښکر په لاندي شېله کي تېريږي.

رسول الله ﷺ پر دغه لوړه و درېدی او لښکر ته ګوري چي د ده ﷺ مخ ته تېريږي، لښکر تر نظر باسي د لښکر نظم او انظباط ته ګوري، دلته بيا د منافقانو يوه ډله چي د بني تميم د قبيلې څخه وه، په ظاهره نوي مسلمانان سوي دي او په زړو کي پر هغه خپل کفر دي، هغو په خپل منځ کي سره و ويل: په والله سړئ بل وار پر دغه حال په لاس نه درځي (چي مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) ويل: د اول وار دپاره د لښکر څخه جلا سوی دی، ځکه دئ ﷺ همېشه د لښکر په منځ کي وي موږ نه سو

ور رسېدلای او اوس فقط دوه نفره ور سره دي، مور به هم ورسو او دغي لوري ته به ور وخېژو هلته به پر را ټول سو ځای به پر تنګ کړو او له دغي لوري څخه به يې را واچوو او و به وژل سي، نو د بنو تميم د قبيلې څخه دوولس يا څوارلس نفره منافقان سره يو ځای سوه مولونه يې و وهل هغه لوري ته ورغله او ور خيژي، رسول الله ﷺ دوی وليدل او ډېر زيات په قهر سو.

حذيفه بن يمان رضي الله عنه وايي: د رسول الله ﷺ په مخ کي مي د قهر او غضب علامې وليدلې او دا نادره پېښېدل چي رسول الله ﷺ ته دي قهر ورسي او هغه هم په داسي اندازه چي د ده ﷺ پر مخ او چهره دي معلوم سي، حذيفه رضي الله عنه وايي: زما خيال سو چي د رسول الله ﷺ قهر په دې سبب ؤ چي د ده ﷺ له امره څخه يې مخالفت وکړی ځکه رسول الله ﷺ ويلي وه: څوک دي نه پسي راځي او دوی راغله، وايي: زه د هغو نفرو طرف ته په تلوار او چابکي ور رهي سوم چي د راتګ څخه يې منعه کړم او ورته و وايم چي ولاړ سی، په دغه وخت کي زما سره فقط يوه لکړه را سره وه او د دغو نفرو طرف ته په ځغستا ورغلم، سبحان الله! هغه د منافقانو ډله د دغه يوه نفره څخه و ببرېدل وايي: کله چي يې زه وليدم چي د دوی پرطرف د لکړي سره ور رهي يم بيرته پرشا ولاړل او وتښتېدل، زه بيرته و رسول الله ﷺ ته راغلم، رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! ته خبر يې چي د دوی څه نيت او إراده وه؟ ما ويل: يا، يا رسولَ الله! ويل: يا حذيفه! د هغو مقصد دا ؤ چي ما پر دغه لوړه تنګ او يوه طرف ته کړي او بيا مي لاندي واچوي، يعني: د دوی مقصد دا ؤ چي ما و وژني او بيا رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! تا و پيژندل چي څوک وه؟ ما ويل يا، يا رسولَ الله! هغو مولونه وهلي وه مګر د آسانو د علامو څخه يې دا معلومېدل چي د بني تميم د قبيلې څخه وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه فلانئ او فلانئ او فلانئ وه د ټولو نومونه يې ورياد کړه، يو يو يې حذيفه رضي الله عنه ته ور وښوول، حذيفه رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! د دوی قبيلو ته نفر نه ورلېږې چي هره قبيله هغه خپل نفر و وژني او سر يې را ۤ وړي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا، چي خلک و نه وايي: محمّد ﷺ خپل ملګري وژني، نبي الرّحمه ﷺ دغه خلک هغه د دوی د دغه بده

نيته او بده حركته سره ښېله سزاء او جزاء ورکولو پرېښوول. صلوة الله و سلامه عليه
نو حذيفه بن يمان رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د سر او پټ راز ساتونکی ؤ او دغه منافقان هغه ته ور معلوم وه حتّی د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته چې به مسجد نبوي ته جنازه را وړل سوه او حذيفه رضي الله عنه به حاضر ؤ خلکو به ده ته کتل، که به حذيفه رضي الله عنه پر هغه مړي د جنازې لمونځ آداء کاوه نورو خلکو به هم د جنازې لمونځ پر کاوه اوكه به حذيفه رضي الله عنه د هغه د لمانځه څخه انکار وکړی خلک به پوه سوه چې دغه سړئ منافق دی، هغو به هم د جنازې لمونځ نه پرکاوه ځکه رسول الله ﷺ د دغو او نورو منافقانو نومونه حذيفه رضي الله عنه ته ويلي او ورښوولي وه او دا يې هم ورته ويلي وه چې دغه خلک چا ته مه ورښوه، نو ځکه حذيفه رضي الله عنه ته کاتمُ السِّر رسولِ الله ﷺ ويل کيږي، دغه د عقبې حادثه په قرآن مجيد کي ذکر سوې ده الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَهَمُّواْ بِمَا لَمْ يَنَالُواْ﴾ [التوبه:۷۴]

يعني: دوی د هغه شي قصد اوإراده وکړه چې دوی نه ورورسېدل، دوی د عقبې څخه د رسول الله ﷺ د را اچولو قصد کړی ؤ، مګر خپل مقصد ته نه ورسېدل، دغه آيات شريف تر آخره د دغو نفرو په باره کي نازل سوی دی.

۴ - بيا هم لښکر مخ پر مدينه منوره رهي دی څو داسي ځای ته ورسېدل چې يو منزل لار مدينې منورې ته پاته وه، له دغه ځايه رسول الله ﷺ مالک بن دُخشُم او مَعَن بن عدی رضي الله عنهما د دوو نورو نفرو سره و يوه ډېر عجيب کارته ولېږل چې رسول الله ﷺ د اول وار دپاره داسي کار کوي، هغه دا چې دغه دوه نفره يې ولېږل چې د مدينې منورې د مساجدو څخه يو مسجد وسوځي او ونړوي، دا مسجد هغه مسجد ضِرار ؤ چې منافقانو د بدو مقاصدو دپاره جوړ کړی ؤ او قصه يې مخ کي درته بيان سوې ده.

۵ - رسول الله ﷺ دغه آخري منزل ته را ورسېدی او په دغه آخري منزل کي د مدينې منورې تر رسېدلو د مخه يوه بله واقعه هم پېښه سوه، هغه دا چې د سهار د لمانځه پر وخت رسول الله ﷺ د مسلمانانو د نظره څخه ليري سو، د حاجت د آداء کولو دپاره ليري منطقې ته تللی ؤ او ځنډېدی، مسلمانان د رسول الله ﷺ په

انتظار دي چي لمانځه ته به راسي خو رسول الله ﷺ وځنډېدی قریبه ده چي لمر را وخېژي بیا هم رسول الله ﷺ نه راغلی، خلک نه پوهېږي چي څنګه وکړي؟ اوس بېله رسول الله ﷺ لمونځ آداء کړي؟ او که د رسول الله ﷺ انتظار وکړي؟ او که انتظار کوي ښایي لمر را وخېژي او که لمر را وختی د سهار د لمانځه وخت تېر سو. نو صحابهٔ کرام پر دې متفق سوه چي الله جل جلاله لمونځ پر خپل وخت فرض کړی دی او دا نه ده جائزه چي لمر را وخېژي او موږ لمونځ نه وي کړی، صحابهٔ کرامو عبدالرّحمٰن بن عوف رضی الله عنه د مخه کړی چي د دوی د لمانځه امامت وکړي. عبدالرّحمٰن بن عوف رضی الله عنه هم په لمانځه شروع وکړه، اول رکعات لمونځ یې آداء کړی پر دوهم رکعات رسول الله ﷺ راغلی او په عبدالرّحمٰن بن عوف رضی الله عنه پسي یې اقتداء وکړه، کله چي خلک د لمانځه څخه فارغه سوه وې لیده چي رسول الله ﷺ ولاړ دی او هغه تېر سوی رکعات لمونځ پوره کوي، خلک په بېره او تشویش کي سوه چي دا مو څنګه کار وکړی رسول الله ﷺ موجود ؤ موږ ولي بېله هغه لمونځ آداء کړی؟ ولي مو د هغه انتظار نه کاوه؟ او دا څنګه کېدلای سي چي یو څوک دي د رسول الله ﷺ امامت وکړي؟ د مسلمانانو په زړوکي دغسي تشویشونه پیدا سوه او دوی ته یې تکلیف ور کاوه، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو وې فرمایل:

«أحسَنتُم وأَصبتُم» ښه مو وکړه او حق ته ورسېدلاست.

پرخپل وخت د لمانځه آداء کول تر انتظار ښه او بهتر دي، دا پر خپل وخت د لمانځه د آداء کولو درجه ده حتّی د رسول الله ﷺ انتظار هم نه دی لازم او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا ما تر دغه د مخه نه وه درته ویلي؟ چي تر هغو نه قیامت کېږي تر څو یو ستاسي د خپل نبي امامت و نه کړي.

تاسي پوهېږی چي د دغه څخه مقصد څه دی چي د اُمت څخه دي یو نفر د خپل نبي امامت کوي؟ دا ډېره مهمه خبره ده، د دې کار څخه مقصد دا دی چي دغه دین پوره سو یا مخ پر پوره کېدلو دی او دین چي پوره سي د رسول او نبي وظیفه پای ته رسیږي او له دنیا څخه رحلت کوي، نو خود په امت کي یو بل داسي څوک په کار دی چي د دعوت او جهاد مسئولیت پر غاړه واخلي، لکه څرنګه چي

د رسول اللهﷺ په غیاب کې د لمانځه امامت بل چا ته پاتـه کیږي، دغه رنګه د رسول اللهﷺ تر رحلت وروسته باید د اسلام ټول مسئولیتونه د یو چا پر غاړه وي چې هغه ته د رسول اللهﷺ خلیفه یا امیرالمؤمنین ویل کیږي، دین باید هیڅ وخت بېله امیره او بېله سرپرسته نه سي پاته.

سبحان الله! رسول اللهﷺ دغه واقعه د هغې تر پېښېدلو د مخه بیان کړې وه، نو عبدالرّحمٰن بن عوفؓ هغه څوک دی چې د رسول اللهﷺ امامت یې کړی دی، په یوه روایت کې ویل کیږي چې ابوبکر الصدّیقؓ هم د رسول اللهﷺ د ناروغۍ په وخت کې د رسول اللهﷺ امامت کړی دی، مګر د عبدالرّحمٰن بن عوف ؓ د لمانځه او امامت روایت واضح او صریح دی او دا چې یو امتي د رسول اللهﷺ امامت کوي د دې څخه مقصد او معنٰی دا ده چې د الله ﷻ له طرفه دین پوره کیږي او کاملیږي، اوس نو ستاسي څخه باید یو څوک د تبلیغ او دین نشرولو امانت پر غاړه واخلي او دغه امانت اوس تاسي ته در سپارل کیږي.

رسول اللهﷺ و اصحابِ کرامو ته داهم و فرمایل: په مدینه منوره کې داسي خلک سته چې تاسي داسي تګ نه دی کړی او نه تر کومي شېلې تېر سوي یاست مګر هغه نفر ستاسي سره وه او هغو لره هم دغومره أجر او ثواب دی لکه ستاسي أجر او ثواب، صحابۀ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! هغه خلک په مدینه منوره کې دي او را وتلي هم نه دي او ثوابونه یې زموږ د ثوابو پر اندازه دي؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، هغه خلک خپل واقعي عذر بند کړي وه. یا پاته کړي دي.

ورونو! هغه انسان چې په واقعي او حقیقي عذر سره معذوره وي او کوم د خیر کار د هغه عذر په سبب څني پاته سي هغه لره پوره أجر او ثواب ورکول کیږي، د ده پر نیت معامله ور سره کیږي، د یوه واقعي عذر په سبب د خیر د کاره څخه پاته کېدل هیڅ أجر او ثواب نه کموي او دا د رسول اللهﷺ له طرفه زیری دی: که یو انسان ته عذر پېښ سو هغه ته د خپل نیت ثواب پوره ورکول کیږي، علماء کرام وایي:

که د یو چا عادت ؤ چې په دوشنبې او پنجشنبې یې روژه نیول او بیا یې د سفر یا مرض په سبب د دغو ورځو روژه و نه نیول ده ته د هغه روژو ثواب ورکول کیږي، لکه ده چې

هغه روژې نیولي وي، که یو چا د خیرات او صدقې ورکولو عادت درلودی بیا غریب سو په لاس کي یې څه نه درلودل، بیا هم هغه ثواب ورکول کیږي، دغه قسم د نورو ټولو عبادتو ثواب ورکول کیږي، دا د الله جل جلاله رحمت او مهرباني ده که یوه انسان د خیر او ښو کارو عادت درلودی او بیا په یوه عذر هغه کارونه ځني پاته سوه ده ته کامل او پوره أجر ورکول کیږي، لکه هغه کار چي یې پوره کړی وي، سبحان الله! تاسي د الله جل جلاله لطف او کرم ته متوجه یاست؟ چي پر خپلو بندګانو څومره مهربانه دی؟

رسول الله ﷺ چي د لیري څخه د مدینې منورې علامې ولیدلې نو یې و فرمایل: دغه طابه ده او هغه اُحُد دی، اُحُد داسي غر دی چي موږ خوښ لري او موږ یې خوښ لرو، نو اُحُد مشرفه غر دی.

د مدینې منورې خلک د رسول الله ﷺ په را تګ سره ډېر خوشاله وه ښځو او نجونو، هلکانو او ماشومانو د رسول الله ﷺ په را تګ سره خوشالي کول، د رسول الله ﷺ او لښکر مخ ته ور ووتل او دغه ترانه یې ویل:

طلع البدرُ علینا من ثیات الوداع وجب الشکر علینا ما دعا لله داع

رسول الله ﷺ د رجب په میاشت کي د تبوک غزاء ته وتلی ؤ او د روژې په میاشت کي مدینې منورې ته را ورسېدی، د دغه سفر ټوله موده پنځوس ورځي وه، چي شل ورځي یې په تبوک کي تیري کړې او نوره موده یې په تګ او را تګ کي تېره سوه، دغه غزاء د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزاء ده، تر دغه وروسته بیا رسول الله ﷺ بله غزاء نه ده کړې.

دغه غزاء په دغه خپلو خاصو شرائطو چي ګرمي وه او لار لیري وه، غریبي او مفلسي وه د دنیا د لوی قوت او طاقت سره جنګ ؤ، د الله جل جلاله له طرفه یو سخت او لوی امتحان ؤ چي په دغه امتحان سره واقعي مومنان د منافقانو څخه جلا او کامیابه سوه او دا د الله جل جلاله قانون دی چي په دغسي امتحانو سره صادق له کاذبه څخه جلا کوي، واقعي مومن د منافق څخه جلا کوي، الله جل جلاله فرمایي:

﴿مَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ﴾ [آل عمران: ۱۷۹].

يعني: الله ﷻ داسي نه دی چي مومنان پر دغه نا معلومه حال چي دغه اوس تاسي پر هغه باندي یاست پرېږدي، ترڅو چي الله ﷻ نا پاکه د پاکو څخه جلا نه کړي او په خپله خلکو ته صادق او کاذب ور معلوم نه سي.

ورونو! لکه څرنګه چي په دنیا کي د کفارو دپاره آرام او هوسا ژوند د دې دلیل نه دی چي دوی د الله ﷻ په دربار کي خوښ او مقبول دي همدارنګه مخلصو مسلمانانو ته د آفتو او مصیبتو راتله (لکه د اُحُد په غزاء او نورو کي) د دې دلیل نه دی چي دوی د الله ﷻ په دربار کي مغضوب او مقهور دي، بلکه اصلي خبره دا ده چي الله ﷻ مسلمانان بېله امتحانه نه پرېږدي، ځکه که انسانان بېله امتحانه پاته سي په دغه صورت کي به ډېرو کفارو د نفاق پر قسم د اسلام کلمه ویلای او د مسلمانانو سره به یې ګډ ژوند کولای، چي د دوی د دغه ظاهري حالاتو په لیدلو سره چا دوی ته منافق نه سوای ویلای نو ځکه دا لازمه ده چي الله ﷻ په هغه وخت او تر هغه وروسته په نورو وختو کي داسي حالات او واقعات پېښ کړي چي د هغو په واسطه سره پاک او نا پاک، اومه او پاخه سره جلا سي، صادقه مومنان او منافقان سره وپېژندل سي.

نو دغي غزاء ته هم هر هغه څوک چي صادق مومن ؤ ووتی او د دغي غزاء څخه پاته کېدل د نفاق علامه وه، نو ځکه هرڅوک چي به رسول الله ﷺ ته وریاد کړل سو چي فلانئ پاته سوی دی، رسول الله ﷺ به وفرمایل: پرې یې ږدی که خیر پکښې ؤ درېسي را به سي او که بېله دغه څخه بل شئ ؤ الله ﷻ ځني بېغمه کړلاست، د دغي غزاء څخه بل څوک نه سوه پاته، یا داسي کسان پاته سوي وه چي واقعي عذر یې درلودی، یا هغه کسان پاته سوي وه چي الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته یې درواغ ویل، چي هغه منافقان وه او دغه د درواغو په عذرو یې ځانونه پاته کړل، یا خو هغه کسان وه چي هیڅ اجازه یې و نه غوښتل او پاته سوه.

مګر هو هلته څو نفره صادقه مسلمانان هم وه چي بېله عذره پاته سوي وه او دا هغه کسان دي چي الله ﷻ مبتلاء او امتحان کړه او بیا یې د دوی توبه قبوله کړه، چي تفصیل به یې په وروسته کي درته راسي.

کله چي رسول الله ﷺ مدیني منورې ته ورسېدی اول مسجد نبوي ته ورغلی او

هلته يې دوه رکعاته لمونځ آداء کړي، اوس نو هغه خلک چې له دغې غزاء څخه پاته سوي وه و رسول الله ﷺ ته راځي او خپل عذرونه وايي. خو هلته په مسجد کې (۷) نفرو خپل ځانونه د مسجد په پايو يا عمودو پوري تړلي وه، او ويل: موږ د رسول الله ﷺ څخه پاته سوي يو موږ به هيڅوک نه خلاصوي ترڅو چې رسول الله ﷺ مو په خپل لاس نه کړي خلاص، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه به يې تر هغو خلاص نه کړم چې الله جل جلاله د دوی توبه قبوله نه کړي، څرنګه چې د دوی توبه په صدق او اخلاص سره وه الله جل جلاله د دوی توبه قبوله کړه او عفوه يې ورته وکړه.

د دغو اوو نفرو په باره کې چې ابو لُبابه او د ده ملګري وه آياتونه نازل سوه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَءَاخَرُونَ ٱعۡتَرَفُواْ بِذُنُوبِهِمۡ خَلَطُواْ عَمَلٗا صَٰلِحٗا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴾. [التوبه:۱۰۲]

ژباړه: ځيني نور خلک دي چې پر خپلو ګنهو يې إقرار او إعتراف کړی دی، دوی نېک عمل د بل بد عمل سره ګډ کړی دی (نېک عمل يې توبه او پښېماني ده) او (بد عمل يې د جهاد څخه پاته کېدل دي) نو دوی بد هم وکړه او بيا يې ښه هم وکړه، قريبه ده چې الله جل جلاله به د دوی توبه قبوله کړي، بېشکه چې الله جل جلاله بخښونکی او ډېر رحم خاوند دی.

علماء کرام وايي: کله چې الله جل جلاله د يوه شي په باره کې د عَسٰی لفظ و فرمايي يعني: واجب سو، نو په قرآن کريم کې د عَسٰی د کلمې ترجمه او معنٰی څه شي سوه؟ واجب او لازم سو، که څه هم اصلاً په عربي کې د عَسٰی ترجمه يعني: قريبه او نژدې ده، خو علماء کرام وايي: د الله جل جلاله له طرفه د عسٰی د لفظ استعمال د وجوب او لزوم په معنٰی سره دی. نو په دغه آيات شريف کې چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡ ﴾

يعني: پر الله جل جلاله لازمه ده چې د دوی توبه قبوله کړي.

نو الله جل جلاله دوی ته عفوه وکړه. بيا نو دغو اوو نفرو خپل ټول مالونه و رسول

الله ﷺ ته راوړل او ویل: یا رسول الله! هغه چي موږ یې پاته کړو هغه دغه زموږ مالونه وه، په دغو خپلو مالو مشغوله وو، نو زموږ د توبې څخه یو هم دا دی چي موږ تر دغه خپل ټول مال تېریو نه یې غواړو، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه نه یم امر کړه سوی چي ستاسي مالونه واخلم ما ته فقط ستاسي د ایله کولو امر وکړل سو، خو دوی زاری کوي او وایي: یا رسولَ الله! دغه مالونه زموږ د فتنې سبب وګرځېدل را څخه قبول یې کړه، نو رهم زاری کوي څو د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمایي:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾﴾. [التوبه: ۱۰۳]

یعني: د دوی د مالو څخه صدقه واخله چي دوی د ګنهو څخه بنه پاک کړې او د هغې صدقې په سبب یې با برکته کړې او دوی ته د خیر دعاء وکړه، بېشکه چي ستا دعاء د دوی دپاره سکون او اطمینان دی او الله جل جلاله پوره اورېدونکی او پوره عالم دی.

بیا نو رسول الله ﷺ د دوی د مالو څخه لږ څه مال واخیستی او ویل: دا امر نه دی راته سوی چي ټول مال مو واخلم، ځکه الله جل جلاله فرمایي:

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ ﴾

یعني: د دوی د مالو یو جزء واخله نه ټوله.

نو یې یوه حصه ځني واخیستل او نور یې وررَد کړه، دا هغه د دوی د توبې قبلېدل وه.

اوس نو منافقان و رسول الله ﷺ ته ورځي او د خپل پاته کېدلو په سبب و رسول الله ﷺ ته قسم قسم عذرونه وایي او رسول الله ﷺ هم د دوی عذرونه قبلوي که څه هم عذرونه یې غیر معقول او جوړي سوي بهانې دي خو رسول الله ﷺ یې قبلوي، دغه د دوی ظاهري خبري او قسمونه یې قبول کړه، د دوی دپاره یې د مغفرت دعاء وکړه او د دوی باطني حال یې الله جل جلاله ته پرېښاوه.

دغه ټول پاته سوي نفر څو نفره وه؟ د انصارو څخه هغه پاته سوي منافقان (۸۲) نفره وه او هغه چي د اعرابو څخه پاته سوي وه او عذرونه یې ویل چي د بني غِفار او نورو قبیلو څخه وه هغه هم (۸۲) نفره وه، مګر عبدالله بن اُبيّ بن سلول منافق او د ده

له قومه د ده ډله ډېر نفر وه چي پاته سوي وه، د پاته سوو خلکو په جمله کي درې نفره نور هم وه چي يو يې كعب بن مالک رضي الله عنه ؤ او دوه نور اصحاب کرام وه چي د اصحاب بدر څخه وه، د كعب بن مالک رضي الله عنه قصه عجبه قصه ده، د ده د پاته کېدلو قصه په بخاري شريف او د احاديثو په نورو کتابو کي روايت سوې ده، راسی چي د كعب بن مالک رضي الله عنه قصه په خپله ده ته پرېږدو چي را ته بيان يې کړي.

كعب بن مالک رضي الله عنه خپله قصه په يوه ډېر اوږده حديث شريف کي روايتوي چي امام بخاري او امام مسلم دواړو روايت کړی دی، چي په هغه حديث شريف کي د كعب رضي الله عنه دا قول راغلی دی چي وايي: په دغه وخت کي چي زه د دغي غزاء څخه پاته کېدم هيڅ وخت مي اقتصادي حالت تر دغه وخت ښه نه ؤ، سهار چي به له کوره را وتم د ځان سره به مي و ويل: زه هم بايد د خپل ځان ضروريات پوره کړم چي د مسلمانانو سره ووزم، خو کله چي به کور ته راغلم هيڅ به مي نه وه کړي، د ځان سره به مي و ويل: زه قدرت لرم پروا نه لري زه خپل ضروريات ډېر ژر برابرولای سم، په دغه خبرو ورځي راباندي تېرېدې خو چي خلک په رشتيا سره د وتلو دپاره تيار سوه او ما د ځان دپاره هيڅ نه وه برابر کړي، خو خلک د تبوک پر طرف رهي سوه بيا هم ما د ځان سره دا قصد وکړی: چي زه به هم پسي رهي سم او ځان به پسي ور ورسوم، (کشکي مي دغه کار کړی وای) خو دا مي هم و نه کړه، رسول الله ﷺ او لښکر ولاړی زه په مدينه منوره کي پاته يم، تر دې وروسته چي به هر وخت له خپله کوره دباندي را وتم ډېر به غمجن سوم، ځکه ما بېله هغو کسانو بل څوک نه ليدل چي يا به په منافقت کي ډوب وه يا يو معذوره سړی چي الله ﷻ به معاف کړی ؤ.

کله چي د رسول الله ﷺ د رجوع يا بيرته را تلو خبر را ورسېدی دلته نو هَم او غَم را باندي را وګرځېدل، د ځان سره به مي درواغ جوړول او ويل به مي چي سبا به د رسول الله ﷺ له قهره په څه شي سره ځان خلاصوم؟ او د خپلي کورنۍ د هر غړي سره به مي په دې باره کي مشورې کولې چي څه ورته و وايم؟ کله چي مي واورېدل چي رسول الله ﷺ را ورسېدی هغه باطلي او درواغ خبري ټولي را څخه ولاړې او دا مي قصد وکړی چي رشتيا به ورته وايم، بېله رشتيا څخه مي بل شئ نه خلاصوي، هو،

په درواغ ویلو سره په ظاهره ځوک خلاصیږي خو دننه په زړه کي به زهیر وي.

کعب ﷺ وايي رسول الله ﷺ ته ورغلم او سلام مي ورته و وايه، رسول الله ﷺ راته وکتل او د قهر تبسم يې راته وکړی، بيا يې و ويل: راسه، زه هم ورغلم او د ده ﷺ مخ ته کښېنستم، ویل: څه شي پاته کړې؟ آیا تا د خپل ځان دپاره بوده نه ؤ رانیولی؟

کعب ﷺ وايي: ما ویل هو، بوده مي را نیولی ؤ خو په والله که ښېله تا څخه د اهل دنیا د هر چا په حضور کي کښېنستلی وای تا به لیدلي وای چي زه د هغه له قهره څخه په یوه عذر سره ځان خلاصوم، ځکه الله ﷻ داسي ژبه راکړې ده چي دلائل په ویلای سم، مګر په والله زه په دې پوهېږم که نن ورځ زه درواغ درته و وایم ته به زما څخه په هغه درواغو راضي سې، مګر قریبه ده چي الله به دي پر ما په قهر کړي او که مي رشتیا درته و ویل، هو، ته به مي په هغه کي ملامت کړې مګر په دغه رشتیا کي مي د الله ﷻ څخه دا امید دی چي عفوه به راته وکړي، په والله ما هیڅ عذر نه درلودی او ما هیڅ وخت دومره مال نه درلودی لکه په دغه ورځ چي ستا څخه پاته سوم، یعني: پاته کېدل مي د غریبۍ یا بل عذر په سبب نه وه، والله هیڅ عذر مي نه درلودی فقط إهمال، بې پروایي او ضعیفه همت ؤ چي زه يې پاته کړم.

رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه سړي رشتیا و ویل، په دې کي اشاره وه چي کومو نورو نفرو چي عذرونه ویل درواغ يې ویل، مګر دغه سړي رشتیا و ویل او ویل ولاړ سه تر څو چي الله ﷻ ستا په باره کي حکم کوي، په خپله رسول الله ﷺ د ده په باره کي حکم و نه کړی، نه يې عفوه ورته وکړه نه يې کوم عِقاب او عذاب د ده دپاره مقرره کړی، ویل صبر وکړه تر څو چي الله ﷻ ستا په باره کي حکم کوي.

نو د دغو درو نفرو په باره کي چي کعب بن مالک، هلال بن اُمیه او مراره بن ربیع وه چي حق او رشتیا يې و ویل د سورة التوبه (۱۰۶) نمبر آیات نازل سو، الله ﷻ فرمایي:

﴿وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾﴾

یعني: د دغو کسانو د جملې څخه چي د تبوک د غزاء څخه پاته سوي دي نور درې نفره دي (چي نومونه يې د مخه ذکر سوه) چي د الله ﷻ د حکم دپاره

پرېښوول سوي دي، یا به الله جل جلاله دوی ته عذاب ورکړي یا به یې توبه قبوله کړي، د دوی په باره کې حکم وروسته ته معطله سو، کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: ما هغه خپل حقیقت و وایه نو هوسا سوم، پرخپل قصور او کوتاهۍ مې اعتراف وکړی خو زما قوم او کورنۍ راته راغله او ویل: سړیه! ټولو خلکو یو عذر و وایه او رسول اللهﷺ هم د هغو دپاره د مغفرت غوښتنه وکړه تا هیڅ داسې شئ نه کړی پیدا چې هغه د ځان دپاره عذر او بهانه وګرځوې؟ یو عذر پیدا کړه او ولاړسه هغه ورته و وایه، که رسول اللهﷺ ستا دپاره د بخښنې طلب وکړی الله جل جلاله به عفوه درته وکړي.

کعب رضي الله عنه وايي دا خبرې یې دومره ډېرې راته وکړې چې دا إراده مې وکړه چې بیرته و رسول اللهﷺ ته ورسم او یو عذر ورته و وایم، کعب رضي الله عنه وايي: وَلَقَد أُوتِيتُ جَدَلاً. یعنې: زما سره داسې ژبه وه چې دلائل مې په ویلای سوای، خلکو ته مې قناعت ورکولای سوای، په هرځای کې مې ځان په خلاصولای سوای، نو د دوستانو ډېر ویل په دې قانع کړم چې بیرته و رسول اللهﷺ ته ورسم او ژبه واړوم، خو بیا مې پوښتنه وکړه چې بېله ما بل چا هم دغسې خبره کړې ده؟ یعنې: ویلې یې وې چې عذر مو نه درلودی فقط کاهلۍ پاته کړو، ویل هو، ما ویل: هغه څوک وه؟ ویل: هِلال بن اُمیه او مُراره بن ربیع، کعب رضي الله عنه وايي: داسې دوه صالح نفر یې را یاد کړه چې د اهل بدره څخه وه، د بدر غزاء ته حاضر سوي وه او اوس د تبوک څخه پاته سوي دي، نو ما د ځان سره و ویل: ما ته هم هغه را پېښېږي کوم چې دوی ته ور پېښېږي، هغه دوه د اهل بدر څخه دي زه هم د هغو سره یم.

نو د هغه خپلې رشتیا خبرې څخه نه واوښتم، پسله څه وخته د رسول اللهﷺ د طرفه و ټول اهل مدینې ته امر وسو چې د دغو درو نفرو سره خبرې کول منعه دي، هیڅوک به خبرې نه ورسره کوي، کعب وايي: خلکو خبرې را سره بندې کړې حتّی سلام ور واچوم جواب یې نه را کوي، کعب رضي الله عنه وايي: مځکه هم را ته بدله سوه هغه مځکه نه وه چې ما ته را معلومه وه، وايي: هغه دوه نفره چې په پاته کېدلو کې زما ملګري وه یعنې: هلال بن اُمیه او مُراره بن ربیع په خپلو کورو کې کېښېنستل شپه او ورځ یې په ژړا تېرول، مګر ما صبر کړی ؤ بازار ته ځم، مسجد ته ځم خو هیڅوک

خبري نه را سره کوي.

ورونو! دا امتحان دی د هغه انسان به څه حال وي چې په ټول ښار کې څوک خبري نه ور سره کوي؟ نه خپل نه پردئ. کعب رضي الله عنه وايي: بيا مې هم صبر کاوه. وايي: مسجد ته به ولاړم رسول الله ﷺ به پسله لمانځه د خپلو اصحابو سره ناست ؤ ما به سلام ورته و وايه خو هيڅ زما د سلام جواب نه راکاوه، ما به رسول الله ﷺ ته کتل چې آيا زما د سلام جواب د شونډانو په ښورولو سره راکوي که يا؟ بيا به مې نږدې و رسول الله ﷺ ته نفل لمونځ کاوه او په لمانځه کې به مې رسول الله ﷺ ته د سترګو تر کونجانو کتل چې ما ته ګوري که يا؟

خو کله چې به زه په لمانځه مشغوله وم راته کتل به يې چې بيا به ما د ده ﷺ و طرف ته وکتل مخ به يې را څخه واړاوه. څلوېښت ورځې پر دغه حال پاته سوم، کعب رضي الله عنه وايي: يوه ورځ د مدينې منورې په بازار کې رهي وم چې د شام د تاجرانو څخه يو سړئ چې له شامه يې ارتزاقي يا خوراکي مواد راوړي وه او د مدينې منورې په بازار کې يې خرڅول او د خلکو څخه پوښتني کوي چې کعب بن مالک به څوک را وښيي؟ خلکو زما و طرف ته اشاره وکړه چې هغه دی، نو دغه تاجر راغلی ما ته يې يو ليک راکړی او ويل: دغه ليک د غسان د پاچا له طرفه ستا دپاره دی، ليک چې مې خلاص کړي د غسان پاچا پسله سلام او احترامه راته ليکلي وه: موږ ته خبر را ورسېدی چې ستا ملګري ستا سره جفا وکړه، الله ﷻ نه ته خوار کړی يې او نه يې ضائع کړی يې، موږ ته راسه چې عزت او احترام دي وکړو.

ورونو! دا ليک امتحان په امتحان کې ؤ، په مدينه منوره کې ټولو خلکو مقاطعه ور سره کړې ده څوک خبري نه ور سره کوي او هلته بيا يو بل ښار يا بله منطقه ده د هغه پاچا يې دعوتوي او وايي: موږ ته راسه عزت او احترام به دي وکړو.

کعب رضي الله عنه وايي: دغه ليک چې مې و وايه د ځان سره مې و ويل: دا هم د الله ﷻ له طرفه امتحان دی نو د دې دپاره چې په زړه کې مې شئ را و نه ګرځي او د دغه ليک سره مې تعلق نه سي پيدا ليک مې په تناره کې واچاوه او و مې سوځی، زه پر هغه خپل حال پاته يم، کله چې پر دغه حال څلوېښت ورځې را باندي تيري سوې د رسول الله ﷺ

له طرفه قاصد راغلی او ویل: رسول الله ﷺ دي امر کوي چې د خپلې ښځې څخه جلا سه، ما ویل: طلاقه یې کړم؟ یعني: امر یې کړی دی چې خپله ښځه طلاقه کړم؟

ورونو! دغه مسلمانان وه او دغه یې اطاعت ؤ، قصد او إراده یې کړې ده چې په هر کار سره امر کړل سي هغه عملي کوي، خپل ځان او خپل ژوند یې و الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ته تسلیم کړي دي، قاصد ویل: یا، طلاقه وه یې مه بلکه ته ځني جلا سه یوازي ژوند کوه او هغه زما دوو ملګرو ته یې هم دغسي امرونه ور لېږلي وه، کعب رضي الله عنه وايي نو مي خپلي ښځي ته وویل: ته د خپل پلار کره ولاړه سه هلته اوسېږه تر څو چې الله جل جلاله په دې موضوع کي فیصله کوي، ښځه مي هم ولاړل خو د ښځي کورنۍ او دوستان یې راغله او ویل: هلال بن اُمیه او مُراره بن ربیع خپلي ښځي په خپلو کورو کي ور سره پرېښوولې، فقط دوی ځني جلا سوه او تا له کوره وایستل! کعب رضي الله عنه وویل: یا، هغه دوه په عمر ډېر دي مګر زه ځوان یم بیا به رسول الله ﷺ څه وايي؟ زما ښځه باید د خپل پلار په کور کي و اوسېږي، کعب رضي الله عنه یوازي په کور کي پاته سو، په تیرو خلویښتو ورځو کي فقط دغه یوه ښځه وه چې د ده سره یې خبري کولې ځکه په کور کي ور سره وه او اوس هغه هم ولاړل، نو په کور او دباندي کي یوازي سو، کعب رضي الله عنه وايي: داسي حال ته ورسېدم چې ټوله دنیا راباندي تنګه سوه په خپل ځان کي نه ځایېږم، پنځوس ورځي کیږي چې نه څوک خبره راته کوي او نه مي چا ته خبره کړې ده، حتّی د سلام جواب هم څوک نه را کوي.

ورونو! دغه حال ډېر سخت او مشکل دی تاسي یې پر خپل ځان فرض کړی: په پنځوس ورځو کي دي هیڅا خبره نه وي در سره کړې حتّی خپله ښځه دی هم در څخه جلا سي او هلته بیا د خپل قُصور او کوتاهۍ په سبب د الٰهي عذاب بېره هم سته، نو هم دنیوي ژوند تریخ او په تکلیف سو او هم د الٰهي عذاب بېره موجوده ده.

کعب رضي الله عنه وايي: پسله پنځوسو ورځو ما په خپل کور کي د سهار لمونځ وکړی او په داسي حال کي وم چې هغه حال مي الله جل جلاله په قرآن مجید کي بیان کړی دی او فرمايي:

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ﴾. [التوبه: ١١٨]

ژباړه: دغه خلک تر داسي اندازې په تکلیف کي وه چې مځکه د خپل پراخوالي

سره سره پر دوی تنګه سوه او له ډېره غمه د دوی زړونه پر دوی تنګ سوه.

لکه مورږ چي وايو (د ډېري خواشینۍ مي زړه وچاودی) نو وايي: کله چي مي د سهار لمونځ آداء کړی زه د خپل کور پر بام په دغه غمجن او دردوونکي حالت کي ناست وم چي د یوه ناره کوونکي آواز مي واورېدی چي و جبلِ سلع ته ختلی ؤ او په لوړ آواز يې ناري کړه: زېری مي درباندي يا کعب بن مالک! وايي: زه دستي د شکر پر سجده پرېوتم پوه سوم چي خوشالي راغله، رسول اللهﷺ د سهار تر لمانځه وروسته زمورږ د توبې د قبلېدلو اعلان کړی ؤ، که مي کتل چي دوه نفره را رهي دي، یو پر آس سپور ؤ او بل پر پښو را رهي ؤ، اصلاً زمورږ د توبې د قبلېدلو آیاتونه نازل سوي وه، نو دغه دوه نفره را رهي وه چي زېری را باندي وکړي او هر یو غواړي چي تر هغه بل را د مخه سي او تر هغه بل د مخه دغه د خوشالۍ خبر راته و وايي، هغه چي پر پښو را رهي ؤ پوه سو چي سپور ترما د مخه ور رسیږي نو یوې لوړي ته وختی او په لوړ آواز يې په نارو شروع وکړه، غواړي چي آواز يې تر هغه سپاره د مخه را ورسیږي، کعبرضي الله عنه وايي: ما هم و دغه زېري کوونکي ته چي ما يې آواز اورېدلی ؤ زېری ورکړی او په والله ما بل هیڅ شئ نه درلودی بېله هغه خپلو اغوستو کالو، هغه کالي چي ما اغوستي وه هغه مي په زېري کي ورکړه او بیا ما د خپلو اقرباوو څخه په استعاره کالي واخیستل او وامي غوستل (استعاره دا ده چي ته اوس دغه ستا شئ راکړه چي ما خپل کار په اجراء کړی بیرته به يې درکړم) او بیا د مسجد نبوي و طرف ته رهي سوم، د مسجد په لار کي په ډلو ډلو خلک را باندي را تولیږي او مبارکي را ته وايي، چي دغه د خلکو ډېر والي او د خلکو مبارکی زه د مسجد څخه وځنډولم، هر یو دغه را ته وايي: یا کعب بن مالک! د توبې د قبلېدلو دي مبارک سه، (مُبَارکٌ عَلیکَ توبۀ الله) څو وايي: مسجد ته ورسېدم او د خلکو ډېر والي په سبب مسجد ته نه سوای ننوتلای.

کله چي مسجد ته ور داخل سوم رسول اللهﷺ د اصحاب کرامو د مشرانو سره ناست ؤ د مهاجرینو څخه طلحه بن عبیداللهرضي الله عنه په ځغستا را وغورځېدی څو تر ما پوري راغلی مصافحه يې را سره وکړه او مبارکي يې را ته و ویل، کعبرضي الله عنه وايي: په والله د مهاجرینو څخه بېله ده بل څوک نه سوه را ولاړ او زه به د طلحهرضي الله عنه دغه ورځ هیڅکله

هېره نه کړم، کعب رضي الله عنه وايي: زه ورتېر سوم او رسول الله ﷺ ته مي سلام و وايه، رسول الله ﷺ په داسي حال کي چي د خوشالۍ شغلې يې له مخه ولاړېدې را ته و ويل:

«أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ»

يعني: د هغي ښې او مبارکي ورځي زېرى درکوم چي ستا په ژوند کي له کومه وخته چي ستا مور ته زېږولى يې پر تا راغلې ده. يعني: نن ورځ ستا دپاره داسي نېکمرغه او مبارکه ورځ ده چي ستا په ټول عمر کي تر دغه ښه ورځ نه ده درباندي راغلې.

کعب رضي الله عنه وايي: ما ورته و ويل: يا رسولَ الله! دغه د توبې قبلېدل مي ستا له طرفه دي که د الله جل جلاله له طرفه؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا زما له طرفه نه دي بلکه د الله جل جلاله له طرفه دي، نو وايي: ما ورته و ويل: يا رسولَ الله! زما د توبې څخه يو هم دا دى چي زه خپل ټول مال د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ دپاره صدقه پرېږدم.

رسول الله ﷺ و فرمايل: خپل ځيني مال دي د ځان دپاره وګرځوه دا ستا دپاره خير دى او بيا ما و ويل: يا رسولَ الله! زه خپلو رشتيا ويلو خلاص کړم او زما د توبې څخه يو هم دا دى: تر څو چي ژوندئ يم بېله رشتيا به بله خبره و نه کړم.

ورونو! اوس نو دغه ټول حالات، دغه خوابدي، دغه د خبرو مقاطعه د څه شي په سبب وه؟ دا له جهاده د پاته کېدلو په سبب وه او دا ټوله د دې دپاره وه چي په اسلام کي د جهاد درجه او مقام را معلوم سي، په دغه قصه کي يوه نفر جهاد پرې ايښى ؤ دغه يې حال ؤ او که ټول امت مسلمه جهاد پرېږدي څه حال به يې وي؟ د جهاد پرېښوول يا د جهاده څخه پاته کېدل کوچنۍ او آسانه مسئله نه ده، د دغي قصې څخه مور ته د جهاد د وجوب او فرضيت اندازه را معلومېږي، جهاد د اسلام او مسلمانانو د سر لوړۍ او عزت دپاره، د اسلام حتمي او ضروري جُزء دى. بې جهاده اسلام ته اسلام نه ويل کيږي، د مسلمانانو ژوند بېله جهاده د ذِلّت ژوند وي او مور ته نن ورځ دغه تجربه په يقيني ډول سره حاصله ده.

نو الله جل جلاله د کعب بن مالک رضي الله عنه او د ده د هغه دوو ملګرو توبه قبوله کړه او دغه توبه الله جل جلاله د سورةُ التوبه په (۱۱۸) نمبر آيات کي ذکر کړې ده، چي رب عزوجل فرمايي:

﴿ وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلۡجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيۡهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوبُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴾. [التوبه:۱۱۸]

ژباړه: او خُصوصاً پر هغو درو نفرو چې د توبې د قبلېدلو څخه پاته سوي وه (يعني: د توبې قبلېدل يې ځنډېدلي وه) تر هغه وخته چې مځکه پر دوی تنګه سوه، سره د پراخوالي د دغې مځکې او پر دوی د دوی د زړونه له ډېره غمه تنګ سوه او د دوی يقين سو چې د الله جل جلاله له قهره بل د ساتني او پناه ځای نسته مګر هم ده الله ته پناه ور وړو او بيا الله جل جلاله پر دوی رجوع وکړه چې د توبې توفيق يې ورکړی، دپاره د دې چې دوی توبه وکاږي، بېشکه چې الله جل جلاله ښه توبه قبلوونکی دی او د ډېر رحم خاوند دی.

دا د هغو درو نفرو قصه وه چې له جهاده پاته سوي وه او الله جل جلاله يې پسله دغه امتحانه توبه قبوله کړه.

الله جل جلاله دې موږ او تاسي ته هم عفوه وکړي، زموږ او ستاسي توبې دې قبولې کړي، الله جل جلاله دې صدق او رشتيا ويل زموږ عادت وګرځوي، آمين.

د تبوک د غزاء اثر او نتيجه

د تبوک غزاء په جزيرةُ العرب کې د مسلمانانو د سُلطې پر پراخوالي او تقويت ډېر لوی اثر او تاثير واچاوه، خلکو ته دا ور معلومه سوه چې بېله اسلامه بل هيڅ قوت په جزيرةُ العرب کې ژوند نه سي کولای، ځيني هغه مشرکان او منافقان چې د مسلمانانو د زهيرولو، خوړولو او د شکست دپاره په موقع پسې ګرځېدل د هغو اميدونه او غوښتني هم باطلي او تر خاورو لاندي سوې، ځکه دوی خپل لوی اميدونه په روم او روميانو پوري تړلي وه او اوس روم په خپله د مسلمانانو د مقابلې څخه بيرېږي نو طبعاً هغه پاته مشرکان او منافقان و حقيقت ته تسليم سوه او بېله تسليمېدلو يې بله چاره هم نه درلودل، نو ځکه اوس هغه وخت را ورسېدی چې مسلمانان بايد د منافقانو سره نرمه او پسته ګذاره و نه کړي، بلکه الله جل جلاله خپل رسول ﷺ او مسلمانان امر کړه چې

د کفارو او منافقانو سره باید تشدّد او سختي وسي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ ﴾. [التوبه: ۷۳]

یعني: اې نبي محمّده! ﷺ د کفارو او منافقانو سره جهاد کوه او پر دوی سختي کوه او د دوی د ورتلو آخري ځای جهنم دی او دغه جهنم د ورتللو ډېر بد ځای دی.

الله جل جلاله خپل رسول له دې څخه منعه کړی چې د منافقانو صدقات قبول کړي او پر دوی د جنازې لمونځ آداء کړي او د دوی دپاره د مغفرت طلب وکړي او د دوی و ښخولو ته حاضرسي، الله جل جلاله امر وکړی چې د منافقانو د دسیسو او مؤامرو هغه مرکز ور ونړوي چې د مسجد په نامه سره یې جوړ کړی ؤ، د منافقانو په باره کي داسي آیاتونه نازل سوه چې دوی یې پوره رسوا او شرمنده کړل، د دغو آیاتو تر نزول وروسته د دوی په پېژندلو کي هېڅ پټوالی نه ؤ، هغه کسان چې په مدینه منوره کي اوسېدل ټول منافقان یې په نامه سره پېژندل.

د دغي غزاء په نتیجه کي د شا وخوا عرب په ډلو ډلو رسول الله ﷺ ته د اسلام را ورلو دپاره را تله، که څه هم د دغو ډلو را تګ د مکې مکرمې تر فتحي وروسته شروع سوی ؤ مګر د دغو ډلو ډېر والی د تبوک تر غزاء وروسته ؤ، د سورةُ التوبه ډېر آیاتونه د تبوک د غزاء په متعلق نازل سوي دي چې ځیني یې د مخه تر وتلو نازل سوه او ځیني یې پسله وتلو چې رسول الله ﷺ په سفر کي ؤ نازل سوه او ځیني یې هغه وخت نازل سوه چې رسول الله ﷺ بیرته مدینې منورې ته راغلی، په دغو آیاتو کي د غزاء حالات، د منافقانو رسوایي، د مخلصه مجاهدینو فضیلت، د صادقه مسلمانانو د توبې قبلېدل او نور حالات ذکر سوي او بیان سوي دي.

د تبوک د غزاء څخه ډېر شرعي احکام، نصیحتونه او عبرتونه را وزي، خو دلته به د وخت د مراعت سره سم د اختصار پر ډول څو مهمو او د غَوَرو شیانو ته اشاره وسي.

۱ – **په مال سره د جهاد اهمیت:** د اسلام د دښمنانو سره جهاد کول یوازي دا نه دي چې زه غزاء ته و وتم وبس، بلکه کله چې جهاد و اسلحې، نفقې او مال ته ضرورت پیدا کړي پر مسلمانانو دا واجب او لازمه ده چې د خپل قدرت پر اندازه به د جهاد

دپاره خپل مالونه هم ورکوي، لکه څرنګه چي موږ وليدل چي اصحاب کرام په خپله هم غزاء ته وتل او هم يې مالونه د رسول الله ﷺ ته را وړل، حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه نه سوه اوښه، سل آسه، دوه سوه اوقيه سپين زر او د سرو زرو زر ديناره و رسول الله ﷺ ته راوړل او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ» [رواه: احمد والترمذي]

يعني: تر نن ورځي وروسته چي عثمان رضي الله عنه هرڅه وکړي ضرر نه وررسوي.

په دغه حديث شريف کي هغو کسانو ته زجر او تأديب دی چي د حضرت عثمان ذي النورين رضي الله عنه د خلافت په وختو کي د ده رضي الله عنه پر سياست تبصرې کوي او ځيني ليکوالان ډيري اوږدې اوږدې صفحې ليکي چي حضرت عثمان رضي الله عنه په خپل سياست کي يو طرفه او ضعيفه ؤ، دوی په دغه کار سره (چي د اسلام پر تاريخ په درواغو او د خلکو په خطايستلو سره رنګارنګ تورونه او تهمتونه وتړي) خپل غربي باداران خوشاله کوي، دغه کسان خپل ځانونه د عفت او نَزاهت، پوهي او صداقت په لوړو بُرجُو کي کښېنوي او له هغه ځايه د حضرت عثمان رضي الله عنه پر سياست تبصرې او اعتراضونه کوي، په حقيقت کي دغه کسان تر هرڅه دمخه دې ته اړ او محتاجه دي چي اول خپلي ناروغۍ تشخيص او پيدا کړي او بيا د هغو ناروغيو علاج د حضرت عثمان رضي الله عنه د سيرت په ويلو او په هغه پسي په اقتداء کولو وکړي، د دوی د قلبي امراضو د علاج يواځنۍ لار هم دغه ده چي د عثمان رضي الله عنه په ژوند ځان خبر کړي او بيا اقتداء پسي وکړي.

د حضرت عثمان رضي الله عنه سياست چي هرڅه ؤ خو د رسول الله ﷺ د دغه مبارک قول:

«مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ»

تر اورېدلو وروسته به کوم ادب چا ته دا اجازه ورکړي چي د حضرت عثمان ذي النورين رضي الله عنه پر سياست دي تبصره او اعتراضونه وکړي؟

۲ – **منافقان: او اسلام ته د هغو خطر**: د تبوک په غزاء کي چي په کومه اندازه آياتونه د منافقانو د خطرو په باره کي نازل سوي دي او د هغو حالات يې بيان کړي دي، په بله هيڅ غزاء کي داسي نه ده پېښه سوې، ته به په سورةُ التوبه کي آياتونه نه بلکه ډيري صفحې و وينې چي اکثره آياتونه يې د جهاد في سبيل الله اهميت بيانوي،

جهاد بالنفس، جهاد بالمال او فرمايي: چي دغه جهاد د مسلمان پر صداقت او اخلاص يواځنئ دليل دی، د مومن او منافق په منځ کي هغه مهم فرق جهاد دی او مسلمانان که واقعاً هم مسلمانان وي، بايد د راحت او استراحت په کونج کي نه کښېني. هغه تکاليف او زحمتونه چي دوی ته د الله جل جلاله په لار کي پيښيږي لوی و نه بولي، لکه منافقانو چي به ويل: اوس د ګرمۍ او د مېوو د پخېدلو يا حاصلاتو اخيستلو وخت دی، انتظار وکړئ چي هوا يخه سي بيا به ولاړ سو.

په دغه غزاء کي د منافقانو د حالاتو ښخه مورږ دغه درس اخيستلای سو چي په هر عصر او هره زمانه کي د منافقانو نفاق د مسلمانانو دپاره لوی خطر او لوی ضرر دی او دا ويلای سو چي د اسلام دعوه (يعني: چي وايي زه مسلمان يم) دا په خوله سره يو دعوه ده، د دغي دعوې د اثبات دپاره شاهدان په کار دي او هغه شاهدان د الله جل جلاله په لار کي جهاد او د تکاليفو قبلول دي، دغه تکليفونه د دې دپاره قبلول کيږي چي صادق د کاذب ښخه معلوم او جلا سي او د مومنانو ايمان د منافقانو د جَدل او سبسطې ښخه و پيژندل سي، نو د تبوک غزاء د دغه الٰهي قانون دپاره چي امتحان دی مهمه او عظيمه ماده وه، ځکه هلته د مسلمانانو امتحان ډير لوی او داسي امتحان ؤ چي منافقان يې د صادقه مسلمانانو ښخه جلا کړه او هلته داسي آياتونه هم نازل سوه چي مسلمانان يې دې ته متوجه کړه چي په هر ځای او هره زمانه کي بايد د منافقانو له شره ځان وساتي، مسلمانان يې په دې پوه کړه چي مسلمانانو ته شر نه راځي او نه راتلای سي مګر د منافقانو له طرفه، د اسلام دښمنان نه سي کولای چي مسلمانانو ته دي ځان ور ورسوي مګر د منافقانو د لاري يې ور رسولای سي.

مسلمانان د دوی کافر دښمن داسي نه سي خطا يستلای لکه منافقان چي يې خطا باسي، مسلمانانو ته د ضعف، کهالۍ او تفرقې مرض بل ښوک نه سي را وستلای بېله منافقانو، مسلمانانو ته لوی خطر د منافقانو له طرفه ور پيښيږي، ځکه منافقان د اسلام سره د اسلام په نامه جنګيږي، و اسلام ته د اسلام په اسلحه چمونه جوړوي، اسلامي احکامو ته د اصلاح په نامه سره تغير ورکوي، د اسلام په نامه سره جوړي سوي او اړول سوي فتواوي د خپلو مقصدو د حاصلولو او د بادارانو د خوشاله کولو دپاره را باسي.

د دغي غزاء څخه باید مسلمانان کوم درس او عبرت واخلي؟

هغه درس او عبرت دا دی: چي د دباندني دښمن څخه دي یو وار ځان ساتي او د داخلي منافقانو څخه دي زر واره ځان ساتي او تر هرڅه د مخه دي د منافقانو سره د دې دپاره و جنګیږي چي په دوی کي نفاق نشر نه کړي.

۳ – د منافقانو، د صادقه مومنانو او خپلو اصحابو سره د رسول الله ﷺ سیاست:

پر موږ اوس دا لازمه ده چي د رسول الله ﷺ په هغه سیاست کي فکر وکړو چي د منافقانو سره یې کاوه او هغه سیاست ته متوجه سو چي دصادقه مسلمانانو او خپلو اصحابو سره یې کاوه، تا ولیدل چي ډیر منافقان د تبوک د غزاء څخه پاته سوه او بیا و رسول الله ﷺ ته راغله قِسم قِسم عذرونه یې ورته ویل، پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ دوی ته عفوه وکړه او د دوی باطني حال یې و الله جل جلاله ته پرېښاوه.

او لږ شمېر مسلمانان چي بېله شکه او نفاقه صادقه مومنان وه د دغي غزاء څخه پاته سوه او بیا رسول الله ﷺ ته راغله بېله عذره او درواغ جوړولو یې عفوه ځني غوښتل، خو رسول الله ﷺ عقاب ورکړی او عفوه یې نه ورته وکړه، تا هغه سزاء ولیده چي رسول الله ﷺ صادقه مومنانو ته ورکړه، څومره سخته او شدیده سزاء وه.

دلته دا پوښتنه پیدا کیږي چي رسول الله ﷺ ولي د منافقانو سره نرمي او د عفوي لار اختیار کړه؟ او د صادقه مسلمانانو سره یې شدت او د عقوبت لار اختیار کړه؟

جواب: په دغسي ځای کي شدت او عقوبت د شرف او اکرام علامه ده، دا هغه کسان وه چي په وروسته کي د دوی د عفوي او توبې د قبلېدلو دپاره آیاتونه نازل سوه او د قیامت تر ورځي به ویل کیږي، خو منافقان د دغه شرف او اِکرام وړ او مستحِق نه وه چي د دوی په باره کي دي د عفوي او توبې آیاتونه نازل سي.

بل دا چي منافقان په دوږخ سره محکوم دي، دوی په حقیقت کي کفار دي، دغه دوی چي په دنیا کي په ظاهره سره اسلام ښکاره کوي دغه اسلام یې د قیامت په ورځ د جهنم له اوره نه خلاصوي، الله جل جلاله موږ امر کړی یو چي دوی او د دوی دغه ظاهري حال سره پرېږدو او دنیوي شریعت او احکام د دوی پر ظاهره عملي کړو، دځه دپاره د دوی د عذرو او د خبرو د حقیقت څېړنه او تحقیق کوو، موږ د دوی سره

فقط هغه د دوی پر ظاهري شکل معامله کوو او احکام پر جاري کوو. لکه څرنګه چې دوی هم مور ته فقط خپل ظاهري حال او ظاهري عقیده را ښکاره کوي.

ابن قیم رحمه الله وايي: الله جل جلاله هم د خپلو بندګانو سره د دوی د ګنهو په عذاب او عقاب کې دغسې معامله کوي، خپل هغه مومن بنده ته چې الله جل جلاله يې خوښ لري او د ده په دربار کې عزت لري په يوه کوچنۍ خطا او ښويېدلو سره ادب ورکوي چې همېشه ويښ او بيداره و اوسي او هر هغه څوک چې د الله جل جلاله په دربار کې کښته او سپک وي دئ او د ده ګنهونه سره پرېږدي، هر وخت چې يوه ګناه وکړي په دنيا کې يو بل نعمت ورکړي.

په دغه غزاء کې نور هم ډېر احکام او عبرتونه سته خو تر هغو به د مضمون د اوږد والي د بيري تېر سو او څه به تاسي ته هم د فکر کولو ته وخت او موقع درکړم چې نور څه شي ځني را ايستلای سی؟

ورونو! د تبوک غزاء چې د هجرت په نهم کال کې د رجب په مياشت کې وه د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزاء ده، نو اوس دا ښه او لازمه بولم چې د رسول الله ﷺ ټولي غزاوي د څوارخوڅخه وڅېړو او ځيني نتيجې ځني را وباسو.

اول: د رسول الله ﷺ ټولي غزاوي (۲۷) يا د علماوو په بل قول (۲۸) غزاوو ته رسيږي او ټولي سرِيې يا ډلي چې رسول الله ﷺ لېږلي دي و (۶۰) سَرِيو ته رسيږي او په ټولو غزاوو او سريو کې جنګ نه دی پېښ سوی، ځکه ځيني غزاوي او سريې بېله جنګه پای ته رسېدلي دي، خو په دغو ټولو غزاوو او سريو کې د مسلمانانو او کفارو د وژل سوو کسانو شمېر تر يو زر او اتلسو نفرو نه زياتيږي (۱۰۱۸) او دا هغه عدد او شمېر دی چې د جزيرةُ العرب د ټولو جنګو په تاريخ کې تر دغه لږ وژنه او تلفات نسته.

هو! تر اسلام او اسلامي جنګو د مخه په جزيرةُ العرب کې جنګونه کېدل او بې حسابه خلک پکښې وژل کېدل، خو هغو جنګو بېله دښمنۍ او عداوته، بېله تفرقې او عناده، بېله چور او چپاوله بله نتيجه نه درلوده، مګر اسلامي غزاوو په دغه لږ تلفات هغه بېحسابه فايدې په وجود را وړې چې اول يې د يوه الله جل جلاله عبادت (توحيد) او د بتانو ماتول دي، أمن خو هغې اندازې ته ورسېدی چې د حِيره يا قادسيې څخه به

يوې ښځې کولای سوای چې يوازې رهې سي پر بيت الله الحرام طواف وکړي او بيرته خپل کلي او وطن ته په أمن او امان سره ولاړه سي او په دې سفر کي به بېله الله ﷻ بل د هيڅا څخه نه بېرېدل او دا هغه جزيرةُ العرب وه چې د ځنګله قانون پر مسلط ؤ، هر قوي به ضعيفه خوړی، چور او چپاول، غلا او وژنه، د ښځو او ماشومانو په اسارت نيول او بيا د مينځو او مريانو په شکل په نورو ځايو کي خرڅول، دغه د دوی د ژوند قانون او اساس ؤ، يوه تجارتي قافله د يوه لښکر بې حفاظته تر خپل مقصده نه سوای رسېدلای، خو بالمقابل اسلامي غزاوي او سريې، بلکه اسلامي ټول جنګونه د قرآن مجيد پر هغه دوه اصله او قانونه بِناء وه.

الف: هغه چې رب ﷻ فرمايي:

﴿وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِ﴾ [البقره:۱۹۱]

فتنه، يعني: په خلکو کي بېره، بې امنيتي، د مال او اولاد نه حفاظت، إغواء او د خلکو د اولادو تښتول، دا تر قتل او وژني أشد دي.

د هغي ټولني په ژوندکي به څه خوند او څه مزه وي چې هلته نه سکون وي نه اطمينان، نه أمن وي نه امان، هلکان يې د پيسو دپاره تښتول کيږي، نجوني يې په زور ځني بېول کيږي حتّی هغه کسان چې يوه ګوله ډوډی لري د مال دپاره إغواء کيږي. يا دا چې د شپې په آرامهٔ نه سي ببدېدلای د ظالمانو او فتنه ګرانو له طرفه چاپې درباندي وهل کيږي کور او د کور سامانونه دي د ښځو په منځ کي تلاښي کيږي، د بېګناه انسانانو په سر ګڅوړي ور اغوستل کيږي جېلو او زندانو ته بېول کيږي دغه ته فتنه وايي، دغسي فتنې تر مرګ او وژني بدي او سختي دي.

باء: الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلَكُمۡ فِي ٱلۡقِصَاصِ حَيَوٰةٞ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾﴾ [البقره:۱۷۹]

او تاسي لره په قصاص کي ژوند دی اې د عقل او بصيرت خاوندانو!

په کومه ټولنه کي چې قاتل، غل او ظالم نيول کيږي او د خپل ظالمانه عمل جزاء ورکول کيږي، هلته دا ممکنه نه ده چې څوک دې پر قتل يا د يو چا پر وژلو، يا په

ناحقه سره د چا پر مال اخیستلو اقدام وسي، مګر د دغه پر عکس که په یوه ټولنه کې ژوند او عادت داسې وي چې هر چا چې هر څه وکړه، نه بیا د هغه پلټنه کیږي او نه جزاء ورکول کیږي، دلته نو د قتلو او وژنو، د غلا او تجاوزونو شمېر ترانداز‌ې وزي.

د دغه آیات شریف مقصد داسې سو چې د یوه قاتل په قصاصولو سره د سلو نه بلکه د زرو نورو قتلو مخه ونیول سوه او که دغه قاتل پرېښوول سو د سلو نه بلکه د زرو نورو قتلو اجازه صادره سوه، نو اسلامي جنګونه او جزاوي د دې دپاره وه او دي چې شر او فساد، فتنه او وژني ورک کړي او ورک هم سوه، د جزيرةُ العرب په ژوند او قانون کي دغه ډیر لوی فرق په دغه لږ موده کي د دغه اسلامي غزاوو په سبب راغلی.

دغه غزاوي او د هغو تلفات تأدیبي شکل لري نه تعذیبي، د اسلامي غزاوو مثال داسې دی لکه د جراحۍ یو ډاکټر چې د انسان له جسمه یا بدنه څخه یوه لږ حصه خیري او زخمي کوي، یا یې بالکل قطعه کوي، خو ټول جسم او بدن په اصلاح کیږي.

دوهم: که د اسلام د نشرېدلو و سرعت او چابکۍ ته وګورو!

د هجرت په شروع کي د مسلمانانو تر حکم لاندي مځکه (۲۷۴) مربع میله وه او پسله لسو کلو څخه تریو میلیون مربع میله زیاته مځکه د مسلمانانو د حکم تابع وه، سبحان الله! یوڅه دقیق او متوجه سی مسلمانانو د دغي ډیري او پراخه مځکي په تسلط او لاس ته را وړلو کي څومره قرباني ور کړې ده؟ که د مسلمانانو شهیدان پر وخت او زمانه و وېشو، و به وینو چې مسلمانانو د میاشتي یو نفر په قرباني کي ورکړی دی، خو د خیر، أمن او إصلاح مېوه او ثمره یې تر اوسه موږ خورو.

دریم: د اسلامي جنګو او غزاوو تلفات او شهیدان به د دوو جهاني جنګو سره قیاس او مقایسه کړو: اول جهاني جنګ چې په (۱۹۱۴) عیسوي کال کي شروع او تر (۱۹۱۸) کال پوري یې دوام درلودی، یوه محقق لیکوال د بریطانیې په دائرة المعارف کي لیکلي دي: په اول جهاني جنګ کي د وژل سوو کسانو شمېر شپږ میلیونه او څلورلکه نفره دی.

مګر په دوهم جهاني جنګ کي د وژل سوو کسانو شمېر د پنځه دیرش ملیونو او شپېتو ملیونو په منځ کي دی، دا خو یې قتل، وژنه او بربادي وه مګر نتیجې ته یې

هم وګوري! ټولو خلکو ته معلومه ده چې دغو دواړو جنګو و بشر ته نه ديني نه دنيوي نه ډيره نه لږ فايده رسولې ده، خو بالمقابل هغه د اسلامي جنګو تلفات چې په مجموعي ډول سره (۱۰۱۸) نفره کيږي او هغه يې فايدې اوګټې وې.

خو يوه د ډېر تعجب خبره دا ده: چې د هغو کسانو زامن او لمسيان چې دغه جهاني جنګونه يې د هغه خپلو خرابيو سره سره په وجود راوړي دي پر هغه خپلو ټولو وژنو او بربادیو يې سترګي پټي کړي دي او مسلمانانو ته ترهګر يا تروريستان وايي، په دې باره کي که زه هر څه و وايم هغه لږ دي، کتاب يا فيتي د هغه د ځايولو دپاره نه دي کافي، خو په خپله ويونکي او اورېدونکي په دې موضوع کي د فکر آس د خپلو معلوماتو او د خپل علمي قدرت پر اندازه ځغلولای سي.

څلورم: که موږ د رسول اللهﷺ غزاوو او سريو ته وګورو په نتيجه کي نه موږ او نه بل هغه چا ته چې د جنګو د حالاتو په مثبت او منفي اړخو پوهيږي، دا ممکنه نه ده چې بل څه و وايو بېله دې څخه: چې رسول اللهﷺ په ټول تاريخ او ټوله دنيا کي هغه لوی او تر ټولو يوه عسکري قائد يا قوماندان ؤ، تر ټولو خلکو په ثُبات، عميق فِراست او باخبري کي لوړ ؤ، رسول اللهﷺ د عسکري او حربي قيادت په صفت کي يو نادره عبقريت درلودی، لکه څرنګه چې د نبوت او رسالت په مقام کي سيد او سردار د انبياوو ؤ، دغه رنګه يې په عسکري ميدان کي هم تر ټولو انسانانو تفوق او لوړ والی درلودی، هيڅ جنګ ته نه دی داخل سوی مګر په يوه وړ او مناسب وخت کي او په داسي طريقه سره داخلېدی چې د حزم، شجاعت او تدبيره څخه به ډکه وه، نو ځکه په يوه جنګ کي د جنګو هم داسي نه دی ناکامه سوی چې هغه ناکامي دي د حکمت د غلطيا، يا د لښکر د نه تنظيمولو، يا د استراتيجي ځای د نه نيولو؛ په سبب راغلې او پېښه سوې وي، په هر جنګ کي يې د مقابلې دپاره هغه ښه او مناسب ځای اختيار کړی دی او د مقابلې دپاره يې ډيره ښه او معقوله نقشه ترتيب کړې ده.

بلکه رسول اللهﷺ په خپلو ټولو جنګو کي دا ثابته کړې ده چې د دهﷺ قيادت يو بل نوی قسم قيادت ؤ، داسي قيادت نه ؤ لکه خلکو ته چې ور معلوم ؤ، يا د دنيا په نورو قوماندانانو کي ليدل کيږي.

هر څه چې په اُحُد او حنین کې ځینې د شکست حالات ولیدل سوه هغه د قائد د تصرف په سبب نه وه، بلکه په حنین کې یې د لښکر د ځینو افرادو ایماني ضعف سبب ؤ او په اُحُد کې یې د قائد د اوامرو څخه نا فرماني سبب وه، د لښکر افرادو په هغه حِکمت او نقشه عمل و نه کړی، کوم چې د دوی د قائد له طرفه په عسکري لحاظ پر دوی لازمه سوې وه، خو بیا هم د رسول الله ﷺ عبقریت او شجاعت په دغو دواړو غزاوو کې هغه وخت ښکاره سو چې مسلمانانو ماته وخوړل، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د دښمن مخ ته ثابت ودرېدی او په خپل نابغه حِکمت سره یې وکولای سوه چې دښمن خپل هدف او مقصد ته و نه رسیږي، لکه دا کار چې یې په اُحُد کې وکړی.

یا یې د جنګ صفحه واړول، شکست یې په نصرت سره بدل کړی، لکه دا کار چې یې په حُنین کې وکړی، سره د دې چې په جنګ کې د دغسې خطرناکه حالاتو پېښېدل او دغسې واضحه او معلومداره شکست خوړل د قومندانانو حواس ځني وړي، د هغو پر اعصابو ډېر بد اثر پرېږدي، په دغسې حالاتو کې ډېر مشهوره او منل سوي قومندانان د خپل ځان د خلاصېدلو په فکر کې کیږي، مګر رسول الله ﷺ بېله شکه رسول الله دی، دا خو د رسول الله ﷺ د عسکري او حربي قیادت اړخ ؤ، اوس د دغو غزاوو د أمن او أمان اړخ ته راسه:

پنځم: رسول الله ﷺ وکولای سوای چې په دغو غزاوو سره په ټوله جزیرةُ العرب کې أمن او امان، سلامتي او سلام خپور او نشر کړي، د فتنو اورېې و وژی، د اسلام د دښمنانو، د مشرکانو او بت پرستانو شان او شوکت یې داسې ورمات کړی چې هغو صلحې ته رجوع وکړه او صلحه یې و غوښتل او د الٰهي دین دعوت ته لار خلاصه او ایله سوه، د دغو جنګو په نتیجه کې رسول الله ﷺ خپل صادقه اصحاب کرام د هغو منافقانو څخه وپېژندل چې په زړو کې یې غدر او خیانت ساتی.

شپږم: رسول الله ﷺ په دغو غزاوو او جنګو سره داسې قومندانان تربیه کړه چې د ده ﷺ تر رحلت وروسته د فارس او روم سره د عراق او شام پر مځکه وجنګېدل او د هغو تر مشهوره قومندانانو د جنګ په نقشه او اداره کې لوړ او پوه وه، دغه په اسلام کې روزل سوو قومندانانو وکولای سوای چې هغه قوي مملکتونه د هغو د مځکو او

وطنه څخه وشړي، د هغو د هغو مالو او باغو څخه یې وشړي چې دوی په أمن او امان، په عیش او عشرت، نعمتو او راحتو کي هلته اوسېدل.

اووم: رسول الله ﷺ وکولای سوای چې د دغو غزاوو په برکت خپلو بې وزله ملګرو مسلمانانو ته د اوسېدلو ځایونه، مځکي، کارونه، اوکسبونه ور تهیه او مهیاء کړي، چې په دغه واسطه سره د ډېرو هغو مهاجرینو مشکلات لیري سوه چې نه یې مال درلودی نه کور، او په دغو غزاوو سره یې اسلحه، سامان او نفقه برابر کړه، خو دغه ټوله یې په داسي شکل سره لاس ته را وړل چې مثقال ذرّةٍ ظلم او تېرئ یې هم پر چا نه دی کړی.

اتم: د رسول الله ﷺ غزاوو د جنګو و هدفو او مقصدو ته تغیر ور کړی، په جاهلیت کي چې د کوم مقصد دپاره جنګونه کېدل هغه مقصد او هدف ته تغیر ور کول سو. د جاهلیت جنګونه چور او چپاوُل ؤ، وژنه او تجاوز ؤ، ظلم او بغاوت ؤ، دبدلې او انتقام اخیستل وه، د ضعیفه ټکول وه، د آبادیو او کورو نړول او خرابول وه، د ښځو د حرمت ایسته کول وه، پر سپین ږیرو، ماشومانو، او هلکانو شدت ؤ، د کښت او نسل هلاکت ؤ، بالآخره فساد في الارض ؤ، دغه جنګونه په اسلام کي و مقدس جهاد ته واوښتل. چې پاک هدف، لوړ غرض او داسي ښه نتیجه په لاس را وړي چې په هغه سره انساني او بشري ټولنه په هرځای او هر وخت کي فخر وکړي، هغه د جهالت جنګونه په داسي جهاد سره بدل سوه چې انسان د ظلم او تجاوز له قانونه د عدالت او انصاف و نظام ته بیایي، هغه نظام چې قوي به ضعیف خوړی د جهاد په واسطه داسي نظام ته واړول سو چې قوي د دې دپاره ضعیفه سي چې د مظلوم حق څني واخیستل سي.

جهاد د سپین ږیرو، ښځو او ماشومانو حقوق را ژوندي کوي، جهاد د الله جل جلاله مځکه د غدر او خیانت، ګناه او تجاوز څخه پاکوي.

جهاد د ګناه او تجاوز، ظلم او ستم، په عوض او بدل کي بشری ټولني ته أمن او سلامتیا، رحمت او محبت، د حقوقو مراعت او مُروّت راوړي.

رسول الله ﷺ د جنګ دپاره شریف او محترم قوانین کېښوول خپل لښکر او

قومندانان يې د دغو قوانينو په مراعتولو سره مکلف کړه، هيڅا ته يې دا إجازه نه ده ورکړې چې د دغو قوانينو څخه په هيڅ حال کي سر غړونه او مخالفت وکړي.

امام مسلم د سليمان بن بُريده رضي الله عنه څخه روايت کوي چې وايي: کله چې به رسول الله ﷺ يو ځوک پر لښکر يا په ټولۍ امير مقرره کړی نو به يې داسي وصيت او نصيحت ورته کاوه: د خپل ځان په باره کي د الله ﷻ له عذابه و ېرېږه.

ستا د ملګرو مسلمانانو سره ښه ګذاره او معامله کوه.

او بيا به يې ورته و ويل: د الله په نامه في سبيل الله جهاد ته ووزه، د هغه چا سره جنګ کوه چې پر الله ﷻ کافر وي، غدر او تجاوز مه کوه، د چا اندامونه مه ور پرې کوه، کوچنۍ مه وژنه او بيا به يې ورته ويل: «يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا» د خلکو سره آساني کوی سختي مه ور سره کوی، «وَسَكِّنُوا وَلَا تُنَفِّرُوا» په خلکو کي سکون او اطمينان راولی او مې متنفره کوی.

په خپله رسول الله ﷺ که به د شپې د يوه قوم کلي او منطقې ته وُر ورسېدی په هغه شپه يې حمله نه پرکول تر سهاره به يې انتظار ورته کاوه، تاسي پوهېږی چې دا ولي؟ ځکه د شپې به ښځي او ماشومان، ضعيفه خلک او مريضان ټول بيده وه، رسول الله ﷺ نه غوښتل چې دغه شپه او خوب پر خراب کړي او په سهار کي به بيا هغو ته د تيښتي لار خلاصه وه.

رسول الله ﷺ د دې څخه سخته منعه کړې ده چې ځوک دي په اور و سوځل سي، د ماشومانو او ښځو د وژلو او وهلو څخه يې منعه کړې ده، دچور او چپاوُل څخه يې منعه کړې ده، تر داسي اندازې چې فرمايي: چور کوونکی تر هغه چا په کمه نه دی چې د (مَيتې) يعني: مړه سوي او مردار سوي حيوان غوښې حلالي بولي يا خوري.

رسول الله ﷺ د باغو او کښتو د سوځلو او د وُنو د پرې کولو څخه منعه کړې ده، مګر په هغه وخت کي بيا اجازه سته چې دغه کار ته جنګي شديد ضرورت پيدا سي او بېله دغه کاره د دښمن تسليمېدل امکان و نه لري.

د مکې مکرمې د فتحي په وخت کي رسول الله ﷺ و فرمايل: زخمي مه وژنی، بندي مه وژنی، هغه چې تښتي او ځغلي په هغه مه پسې کېږی او دغه قانون يې جاري

او عملي وګرځاوه چې قاصد نه وژل کیږي، د معاهدينو د وژلو څخه يې په شدت سره منعه کړې ده، تر داسې اندازې چې فرمايي: که چا معاهد و وژی د جنت بوی به نه وُر ورسيږي او د جنت بوی د څلويښتو کلو د لارې څخه و يو چاته ور رسيږي. يعني: د ده او د جنت په منځ کې به د څلويښتو کالو د لارې پر اندازه ليرې والی وي.

معاهد څوک دی؟ معاهد هغه چا ته ويل کيږي چې اسلامي حکومت د هغه سره د امان عهد او وعده لري، لکه زموږ په وطن کې هندوان، يا په پاکستان کې عيسايان، يا هغه کسان چې د اسلامي حکومت له طرفه د امان وعده ورکول سوې وي چې په دې کې ټول هغه کفار شامل دي چې اسلامي ملک ته د مسلمانانو په اجازه او ويزه سره ورځي، رسول الله ﷺ نور هم د جنګو دپاره داسې پاک او سپېځلي قوانين ايښي دي چې جنګونه يې د جاهليت د خيرونو او لغړونو قوانينو څخه پاک کړه او مقدس جهاد يې وګرځول.

د مدينې منورې د منافقانو سره په ښکاره مقابله

مخکې و ويل سوه چې رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه مدينې منورې ته تشريف را وړی او د تبوک په غزاء کې د منافقانو دريز او موقف ښه ښکاره او واضحه سو، نو رسول الله ﷺ إراده وکړه چې پر منافقانو آخرنۍ شديده او جِدّي ضربه وارده کړي، رسول الله ﷺ امر وکړی چې خلک دې په مسجد نبوي کې سره را ټول سي، کوم نفر چې موجود وه او خبر ورو رسېدی هغه ټول راغله او په مسجد نبوي کې سره يو ځای سوه، په دغو حاضرو خلکو کې ډير منافقان هم موجود وه، رسول الله ﷺ ولاړ سو او په خطبه ويلو يې شروع وکړه چې دغه خطبه د رسول الله ﷺ د عظيمو خطبو څخه ده.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د الله جل جلاله حمد او ثناء و ويل او پر خپل ځان ﷺ يې درود و وايه نو يې وفرمايل: اې خلکو! په تاسې کې منافقان سته د هر چا نوم چې ياد کړم هغه دې ولاړ سي او له مسجده دې ووزي، خلک د بيرې څخه په رپږدېدلو سوه، هر يو بېرېږي چې اوس زما نوم ياد نه کړي، دا د رسوايي او فضيحت ورځ ده،

د شرم او خجالت ورځ ده، رسول الله ﷺ د نومو په یادولو شروع وکړه او فرمایي: قُم یا فُلان! هغه ولاړیږي او له مسجده وزي، قُم یا فلان! قُم یا فلان! څو د منافقانو د مشرانو څخه یې شپږ دېرش نفره یاد کړه، خلک په بېره کي دي چي دا څه حال دی؟ اوس د منافقانو سره په ښکاره او واضحه ډول مقابله کېږي، ځکه د هغو جرئت زیات سوی ؤ، غوښتل یې چي د دسیسو او مؤامرو دپاره د مسجد په نامه سره یو مرکز جوړکړي، نور یې هم داسي کارونه کول چي د تحمّل وړ نه وه، ستاسي په یاد دي چي د تبوک د غزاء دپاره یې لښکر وایستی او د رسول الله ﷺ څخه یې جلا واړول او بیا بیرته پاته سوه نه ولاړل؟ او بلي ډلي بیا غوښتل چي رسول الله ﷺ د هغي لوړي څخه لاندي وغورځوي، منافقانو جرئت پیدا کړی ؤ، نو اوس باید خامخا د دوی ریښې کښل سوي وای نو ځکه رسول الله ﷺ په دغه ښکاره ډول مواجهه او مقابله ورسره شروع کړه.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وایي: په دغه ورځ زه له مسجد نبوي څخه څه لیري وم او لږ ناوخته راغلم، کله چي مسجد نبوي ته را ورسېدم رسول الله ﷺ د منافقانو نومونه یاد کړي وه، و مي لیدل چي د منافقانو څخه یو نفر د مسجد د دروازې سره ناست دی مضطرب او پرېشانه معلومېږي، ما ورته و ویل: څه درته پېښه ده ولي تر مسجد دباندي ناست یې؟ ده ویل: رسول الله ﷺ د منافقانو په جمله کي حساب کړم، وایي: ما ورته و ویل: الله دي ذلیله کړه د خپل عمل اقرار نه کوې او پټوې یې، بیا وایي: رسول الله ﷺ په منافقانو کي حساب کړم.

دغه ورځ د منافقانو دپاره د فضیحت او رسوایي ورځ وه ټول رسوا او شرمنده سوه.

خو رسول الله ﷺ د عبدالله بن اُبیّ رئیس المنافقین نوم د منافقانو په جمله کي نه کړی یاد ځکه هغه مشهور او معروف ؤ، د هغه په رسوایي کي ډیر آیاتونه نازل سوي وه مګر نور منافقان یې یاد او رسوا کړه، پسله دغي ورځي د منافقانو فعالیت ډیر پټ او سرّي ؤ، بیا یې په ښکاره سره کوم د نفاق عمل نه دی کړی، دا د منافقانو سره د ښکاره او علني مقابلې او مواجهې ورځ وه.

بیا نو د دې دپاره چي رسول الله ﷺ په خپلو خبرو کي موازنه او برابري را وستلې

وي نو يې په دغه ورځ مسلمانانو ته هم د حيره د فتحه کولو زيرې ورکړی (حيره) په عراق کي د کافرو عربو پايتخت ؤ، او له دغه زيري څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي دغه منافقان کوم چي تاسي وليدل هيڅ ارزښت، او اهميت نه لري بلکه نصر او فتوحات ستاسي مسلمانانو دي نو يې و فرمايل: تاسي به حيره فتحه کړی، والله لکه زه چي دغه اوس د حيره و قصرو ته ګورم او فتحه کيږي، زه دغه اوس د يوې قلا دروازې ته ګورم او هغه قلا فتحه کيږي، اول هغه څوک چي له دغي قلا څخه د تسليمېدلو دپاره را وزي هغه شيماء بنت نُفَيله ده، دغه شيماء پر ابلکه غاتره سپره ده تور پوړنی يې پر سر دی او دا اول هغه څوک ده چي تسليميږي، د حيره فتحه يې ټوله په تفصيل سره تر پېښېدلو د مخه بيان کړه: د قلا دروازه خلاصيږي، فلانۍ راوزي، دا ټول د مسلمانانو دپاره اطمينان ؤ چي فتوحات او کاميابي، نصرت او برئ ستاسي دی.

يو د صحابهٔ کرامو څخه چي زکريّا بن يحيٰی نومېدی صادقه مومن او د رسول الله ﷺ پر قول يې يقين ؤ، پوه سو چي دغه کار حتماً کېدونکی دی، نو ولاړ سو او عجبه خبره يې وکړه، ويل: يا رسولَ الله! دغه شيماء ما ته راکړه، يعني: له غنيمتو څخه يې ما ته را وبخښه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه يې ستا، په وروسته کي بيا زکريّا بن يحيٰی ﷺ د حيره په فتحه کولو کي ګډون او اشتراک وکړی او حيره د خالد بن وليد ﷺ پر لاس فتحه سوه، کله چي حيره تسليم سوه او د قلا دروازه خلاصه سوه اول هغه څوک چي له دغي قلا څخه را ووتی هغه يوه سپين سرې ښځه وه چي دا هغه شيماء وه پر ابلقه غاتره سپره وه او تور پوړنی يې پر سر ؤ.

دغه ښځه را ووتل او زکريّا بن يحيٰی د هغې غاتره تر غاړه ونيول ويل: دا زما ده، خلکو پر وخندل ويل: موږ تر اوسه غنيمتونه نه دي وېشلي ته صبر وکړه، ده ويل: يا، دا تر وېش د مخه زما ده، خلکو ويل: څنګه ستا ده؟ ده ويل: دا ما ته رسول الله ﷺ را کړې ده، خلکو ويل: رسول الله ﷺ ډېره موده مخ کي رحلت کړی دی ته څنګه دغه خبره کوې؟ ده ويل: رسول الله ﷺ تر خپل رحلت د مخه د دغي فتحي زيرې را کړی دی او دغه شيما يې په هغه ورځ ما ته را کړې ده، خلک په تعجب کي سوه او د لښکر قومندان خالد بن وليد ﷺ ته ورغله، خالد ﷺ ورته و ويل: يا رجُل! هر سړئ

کولای سي چي دغسي دعوه وکړي، ته د دغه خپلي دعوې دپاره شاهدان لرې؟ ده ويل: هو، ويل: ورسه راپې وله، زکريّا بن يحيىٰ ﷺ وايي: ولاړم په لښکر کي وګرځېدم چي څوک په دغه ورځ حاضر وه؟ فقط دوه نفره مي پيدا کړه چي يو يې محمّد بن مسلمه ﷺ ؤ او بل يې محمّد بن بِشر ﷺ ؤ، دغه دوه نفره په هغه ورځ حاضر وه او راغله ويل: هو موږ شاهدي آداء کوو چي رسول الله ﷺ دغه شيماء ده ته ور کړې ده، نو خالد ﷺ و ويل: هو، واخله دا ستا ده، خير حِيره تسليم سوه او عبد المسيح بن نُفيله چي د شيماء ورور ؤ را و وتی، دغه عبد المسيح پسله صلحي را و وتی، مګر خور يې شيماء تر صلحي د مخه د بندي په شکل و نيول سوه، نو عبد المسيح و زکريا ته ورغلی ويل: دغه زما خور را پرېږده، زکريا ويل: يا، نه يې در پرېږدم، عبدالمسيح ويل: هر شئ او هرخومره مال چي ته غواړې در به يې کړم خو دا را پرېږده، زکريا ويل: والله تر هغو به يې درپرې نږدم چي لس سوه درهمه را نه کړې.

لس سوه درهمه فقط زر درهمه کيږي لږ پيسې وې، عبد المسيح په تعجب کي سو، ويل: واخله دغه يې لس سوه درهمه، زکريا زر درهمه واخيستل او شيماء يې ور پرېښوول، مسلمانانو زکريا ملامتاوه ويل: سړيه! تا څنګه په زر درهمه ور پرېښوول؟ په والله که دي سل زره درهمه څني غوښتي واى درکول يې، زکريا ويل: سبحان الله! آيا په حساب کي تر لس سوه زيات عدد هم سته؟ لس سوه خو هغه آخري حساب دی.

تاسي دغه بسيط او عادي ژوند ته وګورئ چي مسلمانانو درلودی، د دغو خلکو حساب نه ؤ زده، په ساينس او ټکنالوجي نه پوهېدل، د اوسني علومو او کشفياتو څخه په هيڅ نه وه خبر، مګر صادقه او واقعي ايمان، د صِدق او اخلاص ايمان، چي په زړه کي ځاى ونيسي او د بشري طاقت پر اندازه کوښښ ور سره يو ځاى سي دنيا تابع کولای سي، د دغي خبري دپاره ښکاره او واضحه مثال د هغه وخت مسلمانان او د هغو دښمنان کفار دي، کفارو جايدادونه، پيسې او د هغه وخت ټول ممکن وسايل درلودل، خو مسلمانانو که هغه شيان نه درلوده ايمان يې درلودی، نو ځکه د اسلام د دښمنانو په وسه نه سوه پوره چي د مسلمانانو په مقابل کي و دريږي او شکست پسله شکسته يې خوړی، اصلي خبره په صدق او اخلاص کي ده، الله جل جلاله فرمايي:

﴿إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾. [محمد: ۷]

ژباړه: که تاسي په صدق او اخلاص سره د الله جل جلاله د دين نصرت وکړئ الله جل جلاله به ستاسي نصرت وکړي. مسلمانان په عقيده او ايمان جنګيږي نه په شمېر او اسلحه.

بيرته به خپلې قصې ته را وګرځو:

کله چې د منافقانو سره دغه په ښکاره مواجهه او مقابله وسوه، او مخکې يې د دسيسو او مشورو مرکز چې د مسجد په نامه سره جوړ سوی ؤ وسوځول سو او د دوی مشران رسوا سوه دا مسئله پر عبدالله بن اُبيّ منافق ډېره درنه سوه، نو د ډېر غَم او هَم په سبب د هجرت په دغه نهم کال کې د الله جل جلاله په امر مړ سو.

کله چې دغه منافق پوه سو چې د مرګ وخت مي راغلی دی دا غوښتنه يې وکړه چې رسول الله ﷺ دي را ته راسي، رسول الله ﷺ نبی الرّحمه هم د هغه منافق کور ته په داسي حال کې ورغلی چې هغه د مرګ پر بستر پروت ؤ او د ځان سره يې خبري کولې، وايي: هغه زما حُلفاء او معاهدين يهود چيري دي؟ چې مرسته او عزت مي وکړي، کشکې دوی زما سره وای، دغه منافق ځان مسلمان بولي په ظاهره يې اسلام ښکاره کاوه، مګر اوس د مرګ پر وخت يهود غواړي، د زړه تعلق يې د هغو سره ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا ما ته د يهودو له دوستيه نه وې منعه کړی؟ عبدالله منافق وويل: اسعد بن زُراره چې يهود خوابدي کړه څه فايده ور ورسېدل؟

اسعد بن زُراره چې د انصارو څخه ؤ او قصه يې مخ کې تېره سوې ده، اوس د اُبيّ زوی منافق هغه يادوي چې د هغه د يهودو څخه بد راتله دغه د يهودو دښمني څه فايده ورته وکړه؟ رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی، عبدالله ويل: يا رسولَ الله! دا د عتاب او ملامتۍ ويلو وخت نه دی زه د مرګ پرحال يم، مګر دغه منافق د مرګ په وخت کې هم د يهودو صفت کوي او بيا يې رسول الله ﷺ ته و ويل: که زه مړ سوم ستا دغه اغوستی قميص به زما کفن کړې او ته به د جنازې لمونځ را باندي آداء کړې، بل چا ته مه وايه چې هغه د جنازې لمونځ را کړي، رسول الله ﷺ نبي الرّحمه و فرمايل: دا به درسره وکړم، عبدالله بن اُبيّ بن سلول مړ سو.

رسول اللهﷺ خلک را ټول کړه غواړي چي د جنازې لمونځ پر آداء کړي، حضرت عمر فاروقؓ و ویل: یا رسولَ الله! دا منافق دی او ټولو خلکو ته معلوم دی لمونځ مه پر کوه، ته څنګه د منافق پر جنازه لمونځ کوې؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: پرې مي ږده یا عمر! عمرؓ بیا و ویل: یا رسولَ الله! دا منافق دی لمونځ مه پر کوه، رسول اللهﷺ و فرمایل: الله جل جلاله ما ته اختیار را کړی دی او فرمایي:

﴿ٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ أَوۡ لَا تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ﴾ [التوبه: ۸۰]

یعني: که ته د منافقانو دپاره بخښنه وغواړې که یې و نه غواړي.

نو دغه دواړه حالته زما اختیار ته پرېښوول سوي دي، منعه کړه سوی نه یم، رسول اللهﷺ إراده وکړه چي لمونځ پر آداء کړي اوس غواړي چي تکبیر ووایي، حضرت عمرؓ ور نژدې سو او رسول اللهﷺ یې را کش کړی او ویل: یا رسولَ الله! دا منافق دی لمونځ مه پر کوه الله جل جلاله منعه کړی یې او فرمایي:

﴿إِن تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ سَبۡعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡ﴾ [التوبه: ۸۰]

یعني: که ته دوی لره اویا واره بخښنه و غواړې الله جل جلاله به دوی ته هیڅکله بخښنه و نه کړي.

نبي الرّحمهﷺ و فرمایل: تر اویا واره به زیات د مغفرت طلب ورته وکړم، ښایي چي الله جل جلاله یې وبخښي.

دا د رئیس المنافقین عبدالله بن اُبیٔ سره د رسول اللهﷺ رحمت او مهرباني وه، دا هغه منافق دی چي پر قسم قسم آزارو سر بېره یې د رسول اللهﷺ په ناموس کي هم خبري کړي وې، خو بیا هم رسول اللهﷺ د هغه رحمت او مهربانۍ پر اساس چي الله جل جلاله په دهﷺ کي ایښي وه او دیٔﷺ یې په غوره کړی ؤ پر دغه منافق د جنازې لمونځ آداء کړی او عبدالله بن اُبیٔ ښخ کړل سو، د ده تر ښخېدلو وروسته د الله جل جلاله له طرفه آیاتونه نازل سوه چي په هغو کي د حضرت عمرؓ د رأیي او نظر تائید موجود ؤ، الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٖ مِّنۡهُم مَّاتَ أَبَدٗا وَلَا تَقُمۡ عَلَىٰ قَبۡرِهِۦٓۖ إِنَّهُمۡ كَفَرُواْ بِٱللَّهِ

وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَـٰسِقُونَ ۝﴾ [التوبه: ۸۴]

يعني: او پر هيڅ يوه د دغو منافقانو چې مړ سي د جنازې لمونځ مه کوه او هيڅکله د ده پر قبر د دعاء او استغفار دپاره يا د ښخولو د اهتمام دپاره مه درېږه، بېشکه چې دغه منافقان پر الله جل جلاله کافران سوي دي (چې شريک يې ورته نيولی دی) او پر رسول الله ﷺ کافران سوي دي (چې د زړه د اخلاصه يې نه مني) او په داسي حال کي مړه سوه چې دوی فاسقان وه.

دا د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د موقف تائيد او تاکيد ؤ، مګر حضرت عمر رضی الله عنه به ويل: دا ټول کارونه پېښ سوه زه په تعجب کي نه سوم، زما ډېر تعجب دغه ځای ته ؤ چې ما څنګه دغه جرئت وکړی چې رسول الله ﷺ دي را کش کړم چې لمونځ مه پر کوه زه څنګه دومره دلاوره او د جرئت خاوند سوم چې رسول الله ﷺ را کشوم او منعه کوم، د رسول الله ﷺ په مقابل کي دغه جرئت ما ته ډېر عجب ښکاره کېدی، خولکه چې د الله جل جلاله إراده وه چې داسي دي وسي.

د رسول الله ﷺ د لور أم كلثوم رضی الله عنها وفات

دا خو تاسي ته معلومه ده چې د ام المؤمنين حضرت خديجې رضی الله عنها څخه د رسول الله ﷺ اولادونه دوه زامن او څلور لوڼي وې، اوله او تر ټولو مشره لور يې زينب رضی الله عنها وه چې د ابوالعاص رضی الله عنه په نکاح کي وه او قصه يې مخ کي درته بيان سوې ده او دوهمه لور يې: رُقيه رضی الله عنها نومېدل او د حضرت عثمان رضی الله عنه ښځه وه، رقيه رضی الله عنها په هغه ورځ وفات او ښخه سوه چې مسلمانان د بدر د غزاء څخه راغله.

او بيا رسول الله ﷺ خپله دريمه لور چې أم كلثوم رضی الله عنها نومېدل د حضرت عثمان رضی الله عنه په نکاح کړه، چې په هم دغه سبب عثمان رضی الله عنه ته ذي النورين ويل کيږي (يعني: د دوو روښناييو خاوند) چې هغه دوه نوره يا روښنايي د رسول الله ﷺ دوې لوڼي دي چې ده رضی الله عنه په نکاح کړي دي او په ټول تاريخ کي داسي نه ده پېښه سوې چې يو چا دي د يوه نبي دوې لوڼي په نکاح کړي وي، يوازي عثمان رضی الله عنه دی چې

دغه شرف یې په برخه سوی دی او د هجرت په نهم کال د رسول الله ﷺ دغه دریمه لور ام کلثوم رضي الله عنها چه د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ښځه وه وفات سوه.

رسول الله ﷺ د دې په وفات ډیر غمجن سو او دا رضي الله عنها په مدینه منوره کي ښخه سوه، اوس چي ام کلثوم رضي الله عنها وفات سوه رسول الله ﷺ و حضرت عثمان رضي الله عنه ته و فرمایل: که مي بله لور درلودلای هغه به مي هم ستا په نکاح کړې وای.

او د رسول الله ﷺ څلورمه لور چي حضرت فاطمه رضي الله عنها ده د حضرت علي رضي الله عنه په نکاح کي وه چي د رسول الله ﷺ تر رحلت شپږ میاشتي وروسته وفات سوې ده.

د حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه حج

د هجرت نهم کال پای ته ورسېدی او د حج موسم راغلی، رسول الله ﷺ دا إراده درلودل چي حج وکړي خو بیا یې و فرمایل: اوس د حج کولو دپاره مشرکان هم راځي او په لڅ بدن طواف کوي، نو دا زما نه ده خوښه چي په دغسي حالت کي حج آداء کړم، نو یې د دغه کال د حج دپاره ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و لېږی چي د حج آمر هم دئ رضي الله عنه وُ، امام بخاري د ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هغه حج ته ولیږی چي تر حجةُ الوداع د مخه وُ او دئ رضي الله عنه یې د دغه حج آمر مقرره کړی او ویل: په خلکو کي به دا اعلان هم وکړې چي پسله سږ کاله څخه دي بیا مشرکان حج ته نه راځي او پر بیت الله به هم څوک لڅ طواف نه کوي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د نورو مسلمانانو په ملګرتیا حج ته رهي سو، په دغه کال د مسلمان حاجیانو شمېر ډیر زیات نه وُ.

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د حج په نیت مکې مکرمې ته رهي دی چي دلته په مدینه منوره کي پر رسول الله ﷺ د سورةُ التوبه ځیني داسي آیاتونه نازل سوه چي د هغو آیاتو نشرول او تر خلکو پوري رسول ضروري وه، او د دغو آیاتو نزول څه په تلوار وُ، ځکه په دغو آیاتو کي ځیني داسي عمده او رئیسي شرعي احکام موجود وه چي د هغو احکامو بیانول او تبلیغول په حج کي او د عامو خلکو په حضور مطلوب او ضروري وه.

دا خو تاسي ته معلومه ده چي د قرآن مجید د هرسورت په شروع کي بسم الله

سته، خو يواځنۍ سورة چې په سر او شروع کې يې بسم الله نه ده نازله سوې هغه دغه سورةُ التوبه دی او د دې دپاره چې د دغه سورة په شروع کې ولې بسم الله نسته علماء کرام ډېر سببونه بيانوي، ځيني علماء کرام وايي: چې د دغو احکامو د رسولو د تلوار په سبب د دغه سورة په شروع کې بسم الله نه ده نازله سوې او ځيني علماء وايي: چې په دغه سورة کې د بسم الله د نه وجود سبب دا دی چې په دې سورة کې پر کفارو شدت دی، د کفارو څخه جلا والی او ليري والی دی، ځرنګه چې په بسم الله کې رحمت او مهرباني ده ﴿بِسمِ اللهِ الرّحمٰنِ الرَّحِيمِ﴾ او په دغه سورة کې د کفارو دپاره رحمت او امان نسته، دلته داسې حالت او موقف دی چې په هغه کې رحمت نه ښايي، نو ځکه په دغه سورة کې بسم الله نه را وړل سوه، په دغه سورة کې د بسم الله د نه وجود دپاره علماء کرامو نور سببونه هم بيان کړي دي، چې د بحث د اوږد والي په سبب د هغو تر بيانولو تېرېږم.

کله چې دغه آياتونه نازل سوه رسول اللهﷺ و فرمايل: د دې آياتو ابلاغ او بيانول بايد داسې څوک وکړي چې زما د اهله څخه وي، نو يې حضرت عليؓ امر کړی چې ولاړ سه او په حج کې دغه آياتونه او د هغو احکام خلکو ته ورسوه، حضرت عليؓ د مدينې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او د حج پر لار په حضرت ابوبکر الصِدّيقؓ پسې ور ورسېدی، ابوبکر الصِدّيقؓ ورته و ويل: امير يې که مأمور؟ يعني: ته وروسته را پسې راغلې د حج امير يې که بله وظيفه درکول سوې ده؟ حضرت عليؓ و ويل: يا، مأمور يم، زما سره څو داسې آياتونه او احکام را سره دي چې هغه بايد په حج کې تر خلکو پوري ورسوم، نو هر وخت چې به خلک سره يو ځای سوه ابوبکرالصِدّيقؓ به حضرت عليؓ امر کړی چې هغه آياتونه تبليغ کړه او تر خلکو پوري يې ورسوه.

د عرفات په ورځ چې ابوبکر الصِدّيقؓ خطبه و ويل بيا يې حضرت عليؓ ته و ويل (قُم يَا عَلي! وَبَلِّغ) ولاړ سه يا علي! او هغه آياتونه تر خلکو پوري ورسوه، حضرت عليؓ ولاړ سو او هغه آياتونه او احکام يې بيان کړه، حضرت عليؓ وايي: خبر سوم چې دغه احکام تر ځينو خلکو پوري نه دي رسېدلي ځکه ځيني

داسي خلک وه چي د عرفات خطبې ته نه وه حاضرسوي، نو به زه د خلکو په منځ کي ګرځېدم او هغه آیاتونه به مي په لوړ آواز ویل، تر خو چي آواز مي ودرېدی.

د محمّد بن کعب القرظيرضي الله عنه او نورو صحابهٔ کرامو څخه روایت دی چي رسول اللهﷺ ابوبکر الصدّیقرضي الله عنه د هجرت د نهم کال د حج آمر وټاکی او تر هغه وروسته یې علي بن أبي طالب رضي الله عنه د سورةُ التوبه د دیرشو یا څلویښتو آیاتو سره پسي ور ولېږی چي خلکو ته یې بیانول او رَسَول، چي په هغو آیاتو کي مشرکانو ته څلور میاشتي وخت او مهلت ؤ چي په مځکه کي په اطمینان او امان سره ګرځېدلای سي، چي هغه څلور میاشتي د عرفات د ورځي څخه شروع کېدلې او د ربیع الاخري پر لسمه پای ته رسېدې.

عليرضي الله عنه دغه آیاتونه خلکو ته د دوی په خېمو کي تلاوتول او ور رسول، دا به یې هم ورته ویل: چي تر سږ کال وروسته به مشرکان حج ته نه راځي او نه به پر کعبه شریفه لڅ طواف کیږي، هغه آیاتونه چي حضرت عليرضي الله عنه خلکو ته رسول هغه د سورةُ التوبه اولني آیاتونه وه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ۝١﴾.

ژباړه: هغو مشرکانو ته چي د اسلام په مځکه کي اوسېږي اعلان او خبر تیا ده: کوم عهدونه چي زموږ او ستاسي په منځ کي وه هغه پای ته ورسېدل. یعني: مسلمانانو چي د ځینو کفارو سره کومه صلحه درلودل دا د هغې صلحي انتهاء او آخر دی.

وروڼو! په هغه وخت کي د جزیرة العرب کفار یا مشرکان پر دوه قسمه وه، یو داسي کفار وه چي مسلمانانو د هغو سره د صلحي عهد او وعده درلودل او یو بیا هغه کفار وه چي د دوی او مسلمانانو په منځ کي هیڅ قسم عهد او عقد نه ؤ موجود، هغه اوله ډله چي مسلمانانو د هغو سره د صلحي عهد او عقد درلودی هغه هم پر دوه قسمه وه.

اول: هغه کفار وه چي د مسلمانانو او د دوی تر منځ د صلحي دپاره یو معین وخت اېښوول سوی ؤ.

دوهم: هغه قسم کفار وه چي د هغو سره صلحه موجوده وه، خو دغي صلحي معین وخت نه درلودی.

نو هغه کفار چي اصلاً صلحه نه وه ور سره موجوده او هغه کفار چي صلحه ور سره

موجوده وه خو وخت يې نه ؤ تعين سوی، د کفارو دغو دوو ډلو ته څلور مياشتي وخت ورکول سو، پسله دغو څلورو مياشتو که د دوی څخه هر مشرک په جزيرةُ العرب کي پيدا او ونيول سو هغه وژل کيږي او هر هغه څوک چي د مسلمانانو سره تر معين وخت پوري عهد او اتفاق لري د هغو موده د عهد تر آخري وخته پوري ده، په دې شرط چي دوی په دغه موده کي د هغه خپلي معاهدې څخه هيڅ مخالفت و نه کړي.

او که د جزيرةُ العرب د دباندي څخه يو څوک دلته راسي چي اسلام او احکام يې واوري، هغه لره امان دی را دي سي، خو چي اسلام يې واورېدی او مسلمان نه سو نو به د جزيرةُ العرب څخه وزي هغه لره هم امان نسته، الله جل جلاله فرمايي:

﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾﴾.

يعني: د الله جل جلاله له طرفه او د رسول الله ﷺ له طرفه هغو کسانو ته چي مشرکان دي او تاسي عهد ورسره کړی دی بېزاري ده.

﴿فَسِيحُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخْزِى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾﴾.

نو اې مشرکانو! تاسي په دغه مځکه کي څلور مياشتي ګرځی او اې مشرکانو! تاسي پوه سی چي هيڅ کله تاسي الله جل جلاله نه سی عاجزه کولای او پوه سی چي الله جل جلاله د کافرانو رسوا کوونکی او ذليله کوونکی دی.

﴿وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوْمَ ٱلْحَجِّ ٱلْأَكْبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُۥ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾﴾.

او د الله او رسول الله له طرفه ټولو خلکو ته د دغه لوی حج په ورځ خبرول يا اورول دي چي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د مشرکانو څخه بېزاره دي، نو که تاسي د شرک څخه توبه وکړه دا ستاسي دپاره خير دی او که مو د اسلام او توبې څخه مخ واړاوه نو پوه سی چي تاسي الله جل جلاله نه سی عاجزه کولای او هغو کسانو ته چي

کافران سوي دي، د آخرت په سخت او درد ناکه عذاب سره زېري ورکړه.

﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَٰهِرُوا۟ عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوٓا۟ إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾﴾.

مګر د مشرکانو څخه هغه کسان چې د هغو سره تاسي عهد کړی دی، بیا هغو ستاسي سره د دغه عهد په پوره کولو کي هیڅ مخالفت او کو تا هي نه ده کړې او د هیچا سره یې ستاسي په مقابل کي مرسته نه ده کړی (یعني: پر خپلو ټولو وعدو ثابت او قائم ولاړ دي) نو د دغو مشرکانو سره دغه د دوی عهد تر هغه خپلي مو دې پوري پوره کړی، بېشکه چي الله متقیان خوښوي،

﴿فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ﴾

نو کله چي دغه حرامي میاشتي تیري سوې (د دغه أَشهُرُ الحُرُم څخه رجب، ذوالقعده، ذوالحجه او محرم نه دي مقصد) بلکه د أَشهُرُ الحُرُم څخه مقصد هغه څلور میاشتي دي چي کفارو ته وخت ورکول سو، نو کله چي دغه أَشهُرُ الحُرُم تیري سوې یا مسلمانان سی یا د جزیرةُ العرب څخه ووزی.

الله جل جلاله و مسلمانانو ته فرمایي:

﴿فَٱقْتُلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُوا۟ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا۟ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا۟ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾﴾.

نو چي دغه څلور میاشتي تیري سوې نو مشرکان چي په هرځای کي په لاس درسي وژنی یې، بندیان یې کړی، په قلاوو کي یې محاصره کړی او دوی ته د ځارلو او تېرېدلو په هر ځای کي کښېنی اوکه بیا دوی له کفره توبه وایستل، لمونځ یې د خپلو ټولو حقوقو سره آداء کړی، زکات یې ورکړی، نو د دوی لار ور ایله او خلاصه کړی، بېشکه چي الله جل جلاله بخښونکی او ډېر مهربان دی.

دغو مبارکو آیاتو د کفارو سره د ژوندکولو او معاملې مسائل شرحه کړه او په نورو

وروستنیو آیاتو کې د دغسې مسائلو پوره تفصیل سته، نو علي رضي الله عنه د دغو آیاتو احکام او هغه نور احکام چې رسول الله ﷺ ورته ویلي وه اعلانول، چې د هغې جملې څخه یې یو دغه اعلان هم کاوه (لَاَ یَدخُلُ الجَنّۃَ إلاّ نَفسُ المُؤمِنَۃُ) یعني: جنت ته بېله مسلمانه بل څوک نه داخلېږي، جنت فقط د مسلمانانو ځای دی.
(وَلاَ یَطُوفُ بِالبَیتِ عُریَانٌ) او پر کعبه شریفه به لڅ انسان طواف نه کوي.

مورږ مخ کې ویلي وه چې د بیت الله الحرام حج او عمره د هغو کارو څخه وه چې عربو ته د ابراهیم علیه السلام له دینه په میراث ورپاته سوي وه او دغه شئ یې تر اوسه پورې ساتلی ؤ، مګر په حج او عمره کې یې هم د جاهلیت ډېر خیرن او باطل شیان ګډ کړي وه، تر داسې اندازې چې دغه حج او عمره! په عوض د دې چې د توحید پر عقیده یو عبادت وي، د شرک د اعمالو څخه یو عمل ؤ، ابن عائذ رحمه الله وایي: مشرکانو د مسلمانانو سره ګډ حج کاوه، مګر مشرکانو به په تلبیه کې هغه د شرک جملې او کلمې د دې دپاره په لوړ آواز ویلې چې مسلمانان په خپله تلبیه کې غلط کړي او د مشرکانو څخه به ځینو کسانو لڅ طواف کاوه، چې دغه کار یې د بیت الله تعظیم باله او ویل به یې: زه پر کعبه شریفه داسې طواف کوم لکه مور چه زېږولی وم، زما پر بدن د دنیا د شیانو څخه هیڅ داسې شئ نسته چې ظلم دي په ګډ وي، نو یوازې په مکه مکرمه کې نه بلکه په ټولو عربو کې د عورت لڅوالی عادي او معمولي کار ؤ، حتّی طواف یې هم لڅ کاوه، دغه لڅ طواف د هجرت په نهم کال کې منعه سو.

او بل امر دا ؤ چې مشرکان به تر سږ کال وروسته د حج و آداء کولو ته نه راځي، په راتلونکو کلو کې به بېله مسلمانانو بل څوک په حج کې نه وي موجود، نو دغه د هجرت د نهم کال حج، هغه آخري حج ؤ چې مشرکان ورته راغلي وه او په راتلونکي کال کې چې د هجرت لسم کال ؤ رسول الله ﷺ په خپله حج آداء کړی، چې په هغه حج کې هیڅ مشرک او کافر نه ؤ موجود.

اوس نو د مسلمانانو ګوښه کېدل او جلا کېدل یوازې د منافقانو څخه نه وه، بلکه د کفارو او مشرکانو څخه هم جلا او مستقل سوه، دا د هجرت نهم کال ؤ چې د تبوک غزاء پکښې وه او دغه یې هم د حج حالات وه.

خلک د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلیږي

هغه ډلي چي رسول الله ﷺ ته د خپلو قبیلو له طرفه د اسلام را وړلو او اسلام اعلانولو دپاره راغلي دي او د سیرت په کتابوکي ذکر سوي دي تر اویا ډلو زیاتي دي، که زه د ټولو ډلو د حالاتو په را نقلولو شروع وکړم بحث ډیر اوږدیږي او د هغو ټولو په بیانولو کي کومه خاصه فایده هم نسته، دلته به فقط د هغو ډلو حالات په اجمالي ډول سره بیان کړل سي چي هَغه ډلي تاریخي اهمیت لري، یا د هغو ډلو په ملاقات کي کوم عبرت موجود وي، خو لوستونکي او اوریدونکي ته دي دامعلومه وي چي په صورت عموم د ډیرو قبیلو ډلي د مکې مکرمې تر فتحې وروسته راغلي دي، خو هلته ځیني داسي قبیلې هم سته چي ډلي یې د مکې مکرمې تر فتحې د مخه راغلي دي.

د بنو تمیم وَفد یا ډله

یوه د هغو مهمو ډلو څخه چي مدینې منورې ته د مسلمانیدلو دپاره راغلي دي د بنو تمیم ډله ده، بنو تمیم د عربي قبائلو څخه یوه لویه او قوي قبیله وه، د دغي قبیلې ډله د عُطارِد بن حاجب، اقرع بن حابس، زبُرقان بن بدر او داسي نورو نفرو په مشرۍ مدینې منورې ته د ماپښین په وخت کي را ورسېدل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغله، نارې وهي: یا محمّد ! أخرُج لَنَا. یا محمّد! ﷺ موږ ته را ووزه، صحرایي عرب دي د کور مخ ته ولاړ دي نارې وهي، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو چي څه پېښه ده؟ ټکنده غرمه او د عربستان شدیده ګرمي ده په دغه وخت کي خلک په کورو کي آرام او راحت کوي دوی ولاړ دي او نارې وهي، رسول الله ﷺ له کوره را و وتی ویل: څه پېښه ده؟ څه وایاست؟ د څه شي دپاره راغلي یاست؟ دوی ویل: غواړو چي ممادحه درسره وکړو (ممادحه) یعني: د ځان مدحه او صفت.

په هغه وخت کي د عربو دا عادت وُ چي دوې قبیلې به سره مخامخ سوې یا به سره کښېنستې نو به هري قبیلې د خپل ځان اوصاف بیانول، هري قبیلې چي به ډیر اوصاف درلودل هغه به تر هغي بلي لوړه او د عزت خاونده وه او د دغو اوصافو د بیانولو

دپاره یې خاص خلک درلودل، هغه څوک چې په خبرو به یې خپل اوصاف بیانول هغه ته خطیب ویل کېده او هغه څوک چې په شعر به یې د خپلې قبیلې اوصاف بیانول هغه د دغې قبیلې شاعر ؤ، نو هرې قبیلې د ځان دپاره خطیب او شاعر هم درلودی.

اوس دغه د بنو تمیم مشران د خپل خطیب او شاعره سره راغلي دي غواړي چې د رسول الله ﷺ سره داسې بیان وکړي چې تاسې د فخر شیان ډیر لرې که موږ؟ نو ویل: غواړو چې مما دحه در سره وکړو.

مګر دوی په سره غرمه رسول الله ﷺ ته د دغې موضوع دپاره راغلي دي او دکور د دباندې څخه نارې وروهي، اصلاً په جاهلیت کې د عربو ژوند دغسې د اخلاقو څخه لیرې ؤ نه یې اخلاق پېژندل او نه یې مراعتول، دغه د دوی ژوند ؤ، نو دغه خلک د هغه خپل ژوند سره موافق پر دغه طریقه راغله، رسول الله ﷺ چې کریم او حلیم ؤ هیڅ یې نه ورته وویل، د دوی د غوښتنې سره سم یې و ویل ښه دی، په مسجد کې نور مسلمانان هم سره را ټول سوه، بنو تمیم چې خپل خطیب او شاعر ور سره دي کېښېنستل، رسول الله ﷺ هم د خپل طرف خطیب او شاعر را وغوښتل، د بنو تمیم خطیب عُطارِد بن حاجِب ولاړ سو او په بیانیه یې شروع وکړه خو ټول بیان یې د بنو تمیم په مدحه او صفت کې ؤ.

رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ثابت بن قیس! ولاړ سه (ثابت بن قیس رضي الله عنه د مسلمانانو خطیب ؤ) ثابت بن قیس رضي الله عنه ولاړ سو او په خبرو یې شروع وکړه د اسلام او الٰهي دعوت خبرې یې وکړې او بیا یې و ویل: کوم فخر به تر دې لوی او لوړ وي چې رسول الله ﷺ په موږ کې دی؟ بل فخر به څه شي او څنګه وي؟ زموږ مسلمانانو څخه چې هر څوک مړ سي جنت ته ځي، کوم فخر به د اسلام تر فخر لوړ وي؟ موږ پر یوه الله ایمان لرو هو، تاسې په خپل قوم او نسب فخر کوی مګر زموږ فخر په آخرت دی، زموږ فخر په جنت دی، زموږ فخر په هغه رسول الله ﷺ دی چې له آسمانه الٰهي وحې پر نازلېږي، د بنو تمیم مشرانو و ویل: ستاسې خطیب زموږ تر خطیب ښه او بهتر دی.

بیا د بنو تمیم شاعر زِبُرقان ولاړ سو داسې شعرونه او بیتونه یې و ویل چې ټول د بنو تمیم په مدحه او صفت کې وه، رسول الله ﷺ حَسّان بن ثابت رضي الله عنه ته و ویل:

قُم یا حَسّان! حَسّان رضي الله عنه خو پېژنی؟ د رسول الله ﷺ د حضور او د مسلمانانو لوی شاعر، حَسّان رضي الله عنه ولاړ سو او هغه د زبرقان پر وزن او قافیه یې اشعار و ویل، سمدستي په هغه مجلس کي یې پر هغه وزن بیتونه و ویل او اشعار یې هم ټوله د الله جل جلاله په وحدانیت کي وه د رسول الله ﷺ، مهاجرینو او انصارو په مدحه او صفت کي وه، د جنت او آخرت بیان پکښې ؤ، د بنو تمیم ډلي بیا و ویل: ستاسي شاعر زموږ تر شاعر ښه او بهتر دی او دغه ډله اسلام ته داخله سوه، رسول الله ﷺ هم هدیې او تحفې ورکړې.

د سورةُ الحجرات اولني مبارک آیاتونه د دغي ډلي د اخلاقو په باره کي نازل سوي دي چي په هغه کي یواځي دوی ته نه بلکه ټولو مسلمانانو ته د رسول الله ﷺ سره د ګذارې او معاملې کولو لار ښوونه ده، الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُقَدِّمُواْ بَيْنَ يَدَيِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾

ژباړه: اې هغو کسانو چي ایمان مو را وړی دی! خپلي مفکورې او نظریې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د اوامرو تر صادرېدلو د مخه مه وړاندي کوی، بلکه د هغو د اوامرو انتظار باسی او د الله جل جلاله څخه و بېرېږی، بېشکه چي الله جل جلاله ښه اورېدونکی او په هرڅه خبر دی. د دغه آیات شریف څخه مقصد دا دی چي په هره موضوع او هره معامله کي باید د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت وسي، انساني فکر، رأیه او قانون کم او ناقص دي، په سل کي سل یې نتیجه ناکامي او بربادي ده او بیا رب عزوجل فرمایي:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرْفَعُوٓاْ أَصْوَٰتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ ٱلنَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُواْ لَهُۥ بِٱلْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَٰلُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ ﴾.

ژباړه: اې هغو کسانو چي ایمان مو راوړی دی! خپل آوازونه د نبي ﷺ تر آواز مه لوړوی او په لوړ آواز خبري مه ورته کوی، لکه ځیني ستاسي چي د ځینو نورو سره په لوړ آواز خبري کوی، دا بېره سته چي ستاسي ښه عملونه به ضائع سي او تاسي به نه یاست په خبر.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَٰتَهُمْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱمْتَحَنَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰۚ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ ﴾.

ژباړه: بېشکه هغه کسان چې خپل آوازونه د رسول الله ﷺ په حضور کې کښته کوي (په کښته آواز خبرې کوي) دا هغه کسان دي چې الله جل جلاله د دوی زړونه د پرهېزګارۍ او د الله جل جلاله څخه د بيرې دپاره آماده کړي دي. يعني: خپل الهي توفيق يې د دوی سره ملګرى کړى دى، دغو کسانو لره مغفرت، بخښنه او لوى ثواب دى.

ورونو! په اسلام کې لوی شعائر څلور شيان دي: قرآن مجيد، رسول الله ﷺ، کعبه شريفه او لمونځ؛ نو تر هرڅه د مخه دا لازم دي چې د دغو څلورو شيانو عزت او احترام وساتل سي، د دغو شيانو سره بې احترامي د اسلام بې احترامي ده.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤﴾.

هر هغه کسان چې د کور د دباندې له طرفه تا ته نارې در وهي اکثره د دوی عقل نه لري، چې دا هغه د بنو تميم ډله وه.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥﴾.

که چيرې دوی تر هغو صبر کړی وای ترڅو چې ته ورته را وتلای، دغه به د دوی دپاره خير او ښه وای او الله جل جلاله ډير بخښونکی او مهربانه دی.

دا هغه آياتونه وه چې د بنو تميم د ډلي په باره کې نازل سوه او د ټول امت دپاره درس او لار ښوونه ده، چې د خپل رسول او نبي سره بايد څنګه ژوند او معامله وکړي.

د بني عامر وَفد يا ډله

بيا يوه بله داسې ډله راغله چې د هغو د راتګ هيڅ اميد نه ؤ چې هغه د بني عامر ډله وه، د دغې ډلي مشران عامر بن طُفيل او أربَد بن قيس وه.

که ستاسې هغه د (بئر معونه) فاجعه په ياد وي کوم چې د رسول الله ﷺ اويا نفره اصحاب کرام پکښې ووژل سوه، د هغه سبب د دغه عامر بن طُفيل غدر او خيانت ؤ، دغه وژل سوو مسلمانانو ته د دغه عامر بن طفيل اکا چې په ملاعبُ الأسِنه سره مشهوره ؤ جِوار او امان ورکړی ؤ، خو دغه عامر بن طفيل هغه جوار مات کړی او په خيانت سره يې ټول مسلمانان شهيدان کړه، اوس راغلی دی چې په ظاهره سره مسلمان سي، دغه خائن عامر بن طفيل او أربد بن قيس نه غوښتل چې مسلمانان سي،

مګر څرنګه چي د دوی شا وخوا قبیلې اسلام ته داخلي سوي وې نو د دوی قوم دوی مجبوره کړه چي ولاړ سی او مسلمانان سی، د قوم د غوښتني په سبب دغه دوه نفره د قوم د نورو مشرانو په ملګرتیا مدینې منورې ته ولاړل، مګر دغه دوه نفره چي د قوم عمده رئیسان او د دغي ډلي مشران وه نو د قوم او خپلو ملګرو په وکالت او استازي توب دوی خبري کولې، خو په لارکي عامر بن طفیل و أربد بن قیس ته ویلي وه: یا أربد! زه والله إسلام نه غواړم، أربد ویل: والله زه یې هم نه غواړم، عامر ورته و ویل: واوره! زه به محمّد ﷺ په خبرو مشغوله کړم، کله چي دي ولیدی چي دئ زما سره په خبرو مشغوله دی او تا ته یې فکر نسته نو ته د توري واری پر وکړه، دغو دوو نفرو په لارکي د رسول الله ﷺ پر وژلو اتفاق سره وکړی او دغه ډلي چي به راتلې اسلحه نه ځني اخیستل کېدل ځکه هغه هم د قبیلو او قومو مشران وه، دا اجازه ورکول کېدل چي د خپلي اسلحې سره د رسول الله ﷺ سره کښیني او ملاقات ور سره وکړي، صحابهٔ کرام به هم موجود او د رسول الله ﷺ پر شا وخوا به حاضر وه، دغه دوه نفره راغله او اوس یې امید دی چي رسول الله ﷺ به د دوی سره تنهاء سي او دوی به هغه خپله خائنانه نقشه عملي کړي.

دغه ډله د رسول الله ﷺ سره په مسجدکي کښېنستل، عامر بن طفیل چي د قوم او ډلي رئیس دی په خبرو شروع وکړه او ویل: یا محمّد! ﷺ خَالِنِي، یعني: زما سره یوازي سه زه غواړم چي په تنهایي کي خبري درسره وکړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا والله، ترڅو چي تا پر الله جلّ جلاله ایمان نه وي را وړی او دا شاهدي آداء نه کړې چي الله یو دی او هغه لره هیڅ شریک نسته در سره تنهاء به نه سم، عامر بیا و ویل: یا محمّد! خَالِنِي، زما سره یوازي او تنها کښېنه زه خبري درسره کوم، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: «لَاَ والله حتّی تُؤمِنَ بِاللهِ وحدهُ لا شریکَ لهُ» دغه خائن عامر بن طفیل په دې سبب خبري اوږدوي چي أربد د توري واری وکړي، مګر أربد چي توره ور څخه ده حرکت نه کوي، که څه هم عامر بن طفیل به رسول الله ﷺ په خبرو مشغوله کړی.

په دغه وخت کي چي عامر بن طفیل د رسول الله ﷺ سره خبري کولې أربد د مسجد په بل طرف کي ناست دی کولای سي چي پر رسول الله ﷺ د توري واری

وکړي، خو آرام ناست دی هیڅ حرکت نه کوي، عامر بن طفیل په احمقانه او بې معنی خبرو شروع دی، وایي: یا محمّد!ﷺ په والله که زما پر رأیه را سره ولاړ نه سې زه به مدینه په لښکر او آسانو ډکه کړم، یعني: ستا د جنګ دپاره به پر آسانو سپاره راسو، رسول اللهﷺ جواب نه ور کوي.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې روایتوي وایي: عامر بن طفیل و رسول اللهﷺ ته ورغلی او ورته ویل یې: په درو شیانو کي تا ته اختیار درکوم هر یو چي دي خوښ وي هغه عملي کړه، یو دا چي د دښتو خلک یې ستا او د غرو خلک یې زما، که دا نه وي نو مي د ځان خلیفه وګرځوه، یعني: تر تا وروسته به حکم زما وي، که دا هم نه وي نو دریمه خبره دا ده چي د غطفان لښکري به په زرو ابلقو یا برګو (سکاڼ) آسانو او زرو ابلقو مادیانو کي درباندي راولم.

عامر دغه خبري کوي او په دې انتظار دی چي ملګری یې د توري واری وکړي، مګر هغه آرام ناست دی، عامر بیا و ویل: یا محمّد! خَالِنِي، رسول اللهﷺ و فرمایل: تر څو چه تا پر یوه الله چي شریک نه لري ایمان نه وي راوړی نه در سره تنهاء کېږم، عامر و ویل: والله زر اشقر او زر شقراء به درباندي راولم، یعني: زر ابلق آسان او زر ابلقي مادیاني به درباندي راولم، چي دا د عامر د لښکر د سپرو شمېر او عدد ؤ، یعني: داسي لښکر به ستا د جنګ دپاره را ولم چي ټول به پر ابلقو (سکاڼ) آسانو سپاره وي، عامر په دغه خبرو رسول اللهﷺ بېروي او مشغوله کوي، خو رسول اللهﷺ د ده د خبرو جواب نه ورکوي، سړئ بیعقل دی او دا د خبرو طریقه نه ده نو ځکه رسول اللهﷺ د ده د خبرو جواب نه ورکوي، په آخر کي عامر بن طفیل و ویل: والله نه مسلمانېږم او له مسجده و وتی رهي سو.

هغه نورو ملګرو یې ورته و ویل: سړیه دا دي څه وکړه؟ ده ویل: زه نه مسلمانېږم، وروسته په لار کي عامر وأربد ته وایي: والله په ټولو عربو کي تر تا قوي، شجاع او دلاوره نه دی را معلوم نو ولي دي نه واهه؟ ما به په خبرو مشغوله کړی او ته به آرام ناست وې آیا وېرېدې؟ بې همته سوې؟ أربد ویل: یا والله! مګر هر وخت چي به ما غوښتل چي د توري واری پر وکړم ته به زما او د ده په منځ کي وې، عامر ویل:

زه چیري وم ته چیري؟ سړئ زما څخه ډیر لیري ناست ؤ، أربد ویل: یا والله. هر وخت چي به ما غوښتل چي وې وهم ته به مي مخ ته راغلې، غواړې چي ته مي وهلی وای؟ عامر په تعجب کي سو.

ورونو! د هجرت په اولو وختو کي به رسول الله ﷺ د ځان دپاره محافظ، پیره دار او ساتونکی دراوه چي اوس (باډي ګارډ) ورته ویل کیږي، مګر کله چي د الله جل جلاله دغه قول نازل سو چي فرمایي:

﴿وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِۗ﴾ [المائده: ٦٧]

یعني: الله جل جلاله دي د خلکو څخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ هغه پیره دار یا محافظ له ځانه ایسته او لیري کړی، د دغه آیات تر نزول وروسته یې د ځان د حفاظت دپاره څوک نه دراوه.

نو دلته هم الله جل جلاله په خپل حفظ سره وساتی.

د بنو عامر ډله چي رهي سوه په لارکي یې د شپې د تېرولو دپاره د بنو سلول په قبیله کي واړول، بنو سلول یوه بد نامه قبیله وه په عربو کي په غدر او خیانت سره مشهوره وه، خو د دوی او د بنو عامر په منځ کي تعلق او شناخت ؤ، مګر نورو ټولو عربو پر بنو سلول بد ویل، اوس دغه د بنو عامر ډلي په بنو سلول کي واړول او په خپله عامر بن طفیل د یوې ښځي په کور کي بیده سو، سهار چي را ویښ سو ستونی یې پړسېدلی ؤ، چا ویل: د طاعون مرض دی او څوک وایي: سرطان ؤ، خو اصلاً د الله جل جلاله إراده داسي وه چي په یوه شپه یې ټول ستونی و پړسېدی او عامر پوه سو چي مرم، نو یې یوه خبره وکړه چي هغه د ده خبره په عربو کي متل سوه، عامر بن طفیل و ویل:

أَغُدَّةٌ كَغُدَّةِ البِكرِ وَمَوتٌ فِي بَيتِ سَلُولِيَه!

غُده پاړسوب او مرغړي ته ویل کیږي او بِکَر کوچني اوښ یا جونګي ته ویل کیږي، دغه مرغړئ په اوښانو کي یوه ناروغي ده چي ستونی یې و پړسیږي او بیا مري، نو عامر و ویل: دا څومره بد بختي او ذلّت دی، په عوض د دې چي په جنګ کي وژل کېدلای د اوښانو په مرض مرم او د یوې سلولۍ ښځي په کور کي مرم، عرب به بیا زما کورنۍ ته پېغور ورکوي، عامر متکبر او مغروره ؤ دغسي مرګ یې نه ؤ خوښ.

څو له دغې ناروغيه داسې حال ته ورسېدی چې د ولاړېدلو نه ؤ، خو بيا يې هم و
ويل: زما آس را ولی، آس را وستل سو، ويل: پر آس مې سپور کړی او زما اسلحه: توره
او نېزه مې را کړی، هغه يې هم ورکړه، آس يوه او بل طرف ته ګرځوي اسلحه پورته او
کښته کوي څو د آسه ولوېدی، خلک ورغله چې وې کتې دئ مړ ؤ، دغه د غادر او
خاين عامر بن طفيل مرګ ؤ، په دغه ذليل ډول د خپل کلي او کوره ليرې مړ سو.

قوم يې دئ ښخ کړی او رهي سوه څو بني عامر ته ورسېدل، د قبيلې ټول خلک
ور ته را ټول سوه پوښتنې ځنې کوي چې څه مو وکړه او کومې نتيجې ته
ورسېدلاست؟ دوی د خپل سفر حالات ورته و ويل، قوم پوښتنه ځنې وکړه چې څه
شي ته يې دعوتولاست؟ أربد بن قيس چې اوس د قوم مشر دی بې حيايي او بې
ادبي يې وکړه، د الله جل جلاله په مقابل کې يې جرئت او دلاوري وکړه او ويل: موږ يې و
خپل إله ته دعوت کړو، که د محمد ﷺ إله زما مخ ته وای دغه اوس به مې په غشي
ويشتلی او وژلی وای (العياذ بالله) دا يې د الله جل جلاله سره بې ادبي او بې پروايي وه.

بيا نو دغه أربد په داسې حال کې چې اسلام يې رَد کړی دی پر خپل اوښ سپور
او رهي سو، اوس د قوم مشر أربد بن قيس دی، چا د ده د خبرو په جواب کې څه نه
و ويل، دئ د خپل کور په لار کې يوې لوړې ته وختی، په دغه وخت کې برېښنا،
صاعقه، چې موږ ټکه ورته وايو پر را ولوېدل أربد بن قيس او د ده اوښ يې د خلکو په
حضور وسوځل، خلک ورته ګوري چې أربد او اوښ يې دواړه د دغې برېښنا يا صاعقې
په واسطه وسوځل سوه.

دا د هغه جرئت او دلاورۍ نتيجه وه چې ده د الله جل جلاله په مقابل کې درلودل، د
أربد بن قيس په باره کې د سورةُ الرعد (۱۲، ۱۳) نمبر آياتونه نازل سوه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿هُوَ ٱلَّذِي يُرِيكُمُ ٱلۡبَرۡقَ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا وَيُنشِئُ ٱلسَّحَابَ ٱلثِّقَالَ ۝١٢﴾.

ژباړه: دغه الله جل جلاله هغه ذات دی چې تاسې ته برېښنا درښکاره کوي، دپاره د
بيرې د هغه چا چې ضرر ور رسوي، يا دپاره د طمعې د هغه چا چې ګټه او فايده ور
رسوي او دغه الله جل جلاله په اوبو درنې اوريځې په هوا کې را پورته کوي.

يعني: دغه د برېښنا ليدل د دوو حالتو څخه خالي نه دي، ځينې هغه کسان دي

چي د تاوان څخه يې بېرېږي هغه په بېروي او ځيني هغه کسان دي چي د باران په اميد دي هغه په خوشاله کوي چي په زړو کي يې د باران طمعه پيدا سي.

مقصد دا چي د الله جل جلاله ذات د انعام او نعمتو، د انتقام او عذابو، د دواړو جامع دی، چي يو مثال يې دغه دی: چي په دغه اوريځ، تالنده او برېښنا کي په يوه وخت کي دوه متضاد کيفيتونه موجود دي، چي بېره له عذابه او اميد د رحمت دي.

مثلاً کله چي اوريځي راسي، تالنده او برېښناوي شروع سي نو خلک په دې اميد سي چي باران به واورېږي، خو په عين وخت کي دا بېره هم ورته پيدا سي چي چيري ټکه يا تندره و نه لوېږي چي د انسانانو د هلاکت سبب به وګرځي.

يا کله چي په اوبو ډکي درنې اوريځي راسي خلک په خوشاله سي چي ښه بارانونه به وسي او د الهي رحمت سبب به وګرځي، خو په عين وخت کي دا بېره هم ور سره پيدا سي چي د دغو بارانو څخه يو لوی طوفان جوړ نه سي او د انسانانو د هلاک سبب و نه ګرځي، نو د انسانانو دپاره دا لازمه ده چي د الله جل جلاله د رحمت اميدواره وي، او په عين وخت کي يې له عذابه هم وبيرېږي.

﴿ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ ﴾.

او تسبيح وايي رعد په حمد او ثناء د دغه الله او نوري ټولي ملائکې د الله جل جلاله د بيري او هيبته څخه تسبيح وايي او دغه الله جل جلاله ټکي، تندري پر هغه چا را لېږي چي د الله جل جلاله إراده وي، حال دا چي دغه خلک د الله جل جلاله په شان کي جدل او جګړې کوي، حال دا چي د الله جل جلاله عقوبت او نيول ډير سخت دي.

د بنو عامر قبيلې چي دغه حالات وليدل چي عامر بن طفيل ته څه ور پېښه سوه؟ او أربد بن قيس ته څه ور پېښه سوه؟ نو بنو عامر ټول پر اسلام و درېدل او اسلام ته داخل سوه. دا د بنو عامر د قبيلې د اسلام سبب ؤ.

د بني عبد القیس ډله یا وفد

د بني عبد القیس د قبیلې څخه یوه ډله د مسلمانېدلو دپاره مدینې منورې ته راغله چې شمېر یې څلوېښت نفره ؤ، دغه خلک اسلام او مسلمانېدلو ته په ډېر شوق وه، کله چې د مسجد نبوي ساحې یا میداني ته ورسېدل اوښان او سامان یې دغسي پرېښوول حتّی اوښان یې هم و نه تړل په ډېر تلوار او چابکي د مسجد پر طرف ور رهي سوه، هر یو غواړي چې تر هغه بل ور د مخه سي او د رسول الله ﷺ سره پر اسلام بیعت وکړي، د دوی په جمله کي یو پوه او هوښیار سړئ ؤ چې نوم یې أحنف ؤ او أشَجِّ عبد القیس هم ورته ویل کېدل، دغه أحنف په پوره احتیاط او آرامي، په سړه سینه د اوښانو څخه سامانونه کښته کړه، اوښان یې و تړل پر سامانو وګرځېدی بیا نو مسجد ته ورغلی، هغه نورو ټولو بیعت کړی ؤ اسلام ته داخل سوي وه، دئ په آخر کي راغلی او د رسول الله ﷺ سره یې پر اسلام بیعت وکړی، د رسول الله ﷺ دغه د ده کار ډېر خوښ سو او په خوشاله سو نو یې و فرمایل: یا أحنف! په تا کي دوه خویونه یا صفته سته چې د الله او رسول الله خوښ دي، أحنف و ویل: یا رسولَ الله! هغه دوه صفته یا خویونه څه شي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: حِلم او احتیاط، آرامي او سړه سینه، دغه أحنف ﷺ ډېر حلیم ؤ.

د حلم او احتیاط فایده دا ده چې یو انسان په خپلو تصرفاتو کي نه غلطیږي، د أحنف د حلم قصې خورا ډېري دي خو دغه یوه قصه یې دلته واوری:

وایي: أحنف یوه مېنځه درلودل، یو وخت د دغي مېنځې څخه یو لوښی ور څخه ؤ چې په هغه لوښي کي ایشولي اوبه وې، د مېنځې څخه دغه لوښی د أحنف پر یوه کوچني زوی ولوېدی، هغه وسوځل سو او مړ سو، خو أحنف مېنځې ته هیڅ هم و نه ویل (دایې حلم ؤ) او بل د ده خوی او خصلت احتیاط او آرامي وه، په هیڅ کار کي یې تلوار نه کاوه، رسول الله ﷺ د احتیاط صفت کړی دی او هغه یې ښه بللی دی، رسول الله ﷺ فرمایي: احتیاط او آرامي په هر شي کي ښه ده ببله د خیر او آخرت په کارو کي، په هغو کي ځنډ مه کوه دا مه وایه: ته و دربږه چې زه فکر او مشوره وکړم.

مثلاً یو څوک د خیر او صدقې کار ته وروبللې، بیله فکره او حسابه، جمعه او ضرب مه ورته کوه، پلمې او بهانې مه جوړوه هغه د خیر کار وکړه، مګر په دنیوي کارو کې احتیاط او فکر کول د انسان دپاره خیر دی.

بیا نو أحنف رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه او ویل: یا رسولَ الله! دغه دوه خویونه ما زده کړي او د ځان عادت مې ګرځولي دي؟ که الله جل جلاله زما په طبیعت کې پیدا کړي دي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه الله جل جلاله ته پر دغو خویو پیدا کړی یې، أحنف رضي الله عنه وویل: الحمدلله چې الله جل جلاله په ما کې داسې دوه خویونه ایښي دي چې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ خوښ دي، دا د الله جل جلاله احسان دی چې ده جل جلاله را پکښې پیدا کړي دي او بیا یې خوښ کړي دي، نو بنو عبد القیس مسلمانان سوه.

د بنو حنیفه وفد یا ډله

بنو حنیفه یو قوم او قبیله ده چې د نجد په یمامه کې اوسېدل، ویل کیږي چې دغې قبیلې د جنګ دپاره یو لک نفره درلودل یعني: ډیره لویه او قوي قبیله وه، د دغې قبیلې اووه لس نفره مشران د هجرت په نهم کال کې مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورغله، چې په دغه ډله کې مسیلمة الکذاب هم ؤ، مسیلمه بن ثمامه، بن کبیر، بن حبیب د دغه بنو حنیفه د قبیلې څخه دی، دغې ډلې د انصارو څخه د یوه سړي په کورکې واړول او بیا و رسول الله ﷺ ته بیله مسیلمه څخه د اسلام راوړلو دپاره ورغله، مسیلمه هلته هغه خپل د اړولو په ځای کې پاته سو، مسیلمه مدینې منورې ته راغلی دی خو په اسلام او مسلمانېدلو نه دی راضي، ځرنګه چې مسیلمه د خپل قوم د مشرانو څخه ؤ نو د قوم څخه یې مخالفت نه سوای کولای، د قوم سره راغلی دی مګر رسول الله ﷺ ته نه ورغلی، د قوم دغه راغلو خلکو د رسول الله ﷺ سره بیعت وکړی او اسلام ته داخل سوه.

رسول الله ﷺ دوی ته هدیې او تحفې ورکړې (دا د رسول الله ﷺ عادت ؤ چې دغسې راغلو خلکو ته به یې هدیې ورکولې) نو قوم وویل: یا رسولَ الله! په موږ کې یو سړئ سته چې زموږ د مشرانو څخه دی مګر سړئ اوس زموږ سره دلته نه دی راغلی،

رسول اللهﷺ و فرمایل: څرنګه چي دئ ستاسي د سامانو ساتنه او حفاظت کوي او ستاسي خدمت کوي نو بد سړئ نه دی، دغه هدیه د هغه دپاره هم در سره واخلی.

قوم هم هغه هدیه چي د رسول اللهﷺ له طرفه د مسیلمه دپاره وه ور سره واخیستل او مسیلمه ته ورغله او ویل: رسول اللهﷺ دغه هدیه ستا دپاره را کړې ده او رسول اللهﷺ و فرمایل: څرنګه چي دئ ستاسي خدمت او مرسته کوي د سامانو ساتنه مو کوي نو بد سړئ نه دی، مسیلمه و ویل: وګوری محمّدﷺ زما صفت وکړی، د مسیلمه ټول ملګري مسلمانان سوه بېله ده څخه، خو د دوهم وار دپاره مسیلمه د خپلو ملګرو سره و مسجد نبوي ته ورغلی او هلته په مسجد کي ناست دي، دئ او د ده قوم خبري سره کوي (مسجد نبوي خو تاسي ته در معلوم دی چي د رسول اللهﷺ کور د مسجد سره مبتې دی فقط یو دېوال یې ترمنځ ؤ او په دغه دېوال کي د کور او مسجد تر منځ یوه دروازه وه چي پرده پر ځړېدل اورسول اللهﷺ به د دغي لاري څخه مسجد ته ورتلی) نو مسیلمه او قوم یې په مسجد کي ناست دي او خبري سره کوي، د مسیلمه شا د رسول اللهﷺ دکور و طرف ته وه، د شا طرف نه ویني، د مسیلمه ملګرو د مسیلمه څخه پوښتنه وکړه چي ته څه وخت اسلام ته داخلېږې؟ مسیلمه ویل: هر وخت که محمّدﷺ زه د ځان خلیفه وګرځولم، یعني: که یې تر ده وروسته حکم ما ته راکړی نو زه مسلمانېږم، په دغه وخت کي رسول اللهﷺ له خپله کوره مسجد ته ور داخل سو او د مسیلمه خبري یې واورېدې، رسول اللهﷺ په دغه سړي کي شر ولیدی او پوه سو چي د دغه سړي إراده نوره ده، نو رسول اللهﷺ د مځکي څخه یوه کوچنۍ خاشه را پورته کړه چي په عربي کي (عُرجُون) ورته وایي او ویل: والله که ته زما څخه دغه خاشه و غواړې در به یې نه کړم خلافت خو څه کوې بلکه خاشه نه درکوم او والله نه را معلومېږې بېله درواغجنه او والله ته هغه څوک یې چي په خوب کي را ښکاره کړه سوې اوکه بېله اسلامه بیرته ولاړې الله ﷺ به دي خوار او حقیر کړي، دا ټولي سختي او شدیدي خبري وې، خیر د مسیلمه ملګري ټول اسلام ته داخل سوه مګر مسیلمة الکذاب نه سو مسلمان.

په وروسته کي چي د بنو حنیفه ډله د مدینې منورې څخه ولاړه صحابهٔ کرامو

د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسولَ الله! د دې خبرې څخه دې څه مقصد ؤ چې ته هغه څوک یې چې په خوب کې را ښکاره سوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ما په خوب کي ولیدل چې د ټولي مځکي خزانې ما ته را جمعه کړه سوې او بیا مې په خپلو لاسو کې د سرو زرو دوه وښې ولیدل چې زما ښه نه ځني راغله، وحي را ته وسوې چې پوه یې کړه، ما هم دغه وښې پوه کړه او هغه په هوا سوه، صحابهٔ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! د دغو وښیو ترجمه دې په څه شي سره وکړه؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغو ترجمه مې په دوو دروغجنانو سره وکړه چې په جزیرةُ العرب کې به پیدا کیږي، دوه نفره چې په دروغو سره به د نبوت دعوه کوي او الله جل جلاله به یې ذلیله کړي.

واقعاً هم د رسول الله ﷺ تر رحلت د مخه دوه نفره چې په دروغو یې د نبوت دعوه وکړه په جزیرةُ العرب کې پیدا سوه چې یو یې دغه مسیلمة الکذاب په یمامه کې ؤ چې د هجرت په لسم کال کې یې د نبوت دعوه وکړه او د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه په خلافت کې چې د هجرت دوولسم کال او د ربیع الأول میاشت وه د هغه وحشي چې د حمزه رضی الله عنه قاتل ؤ او ابودُجانه رضی الله عنه له طرفه ووژل سو او بل نفر یې اسود العُنسي ؤ چې په یمن کې ؤ او د رسول الله ﷺ تر رحلت یوه ورځ د مخه د فیروز له طرفه و وژل سو، د ده د وژل کیدلو خبر د وحیو په واسطه رسول الله ﷺ ته راغلی او صحابهٔ کرامو ته یې هم دغه خبر و وایه، خو ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه ته چې د رسول الله ﷺ خلیفه ؤ دغه خبر د خلکو په واسطه له یمنه را ورسېدی.

د مسیلمة الکذاب قصه اورېده ده، خو کله چې مسیلمه خپل وطن یمامې ته ولاړی د خپل ځان او د نبوت په باره کې یې فکر کاوه تر څو چې داسې دعوه یې وکړه چې دئ د الله جل جلاله له طرفه د رسول الله ﷺ سره په نبوت کې شریک کړل سو او د ځان دپاره یې د نبوت دعوه وکړه، له خپله ځانه یې د شعر پر قسم بې معنٰی جملې جوړولې او ویل به یې چې دغه وحي دي او ما ته رانازلیږي، خپل قوم ته یې شراب او زناء ور حلال کړه، خو پر دغه سربېره یې دا شاهدي هم آداء کول چې رسول الله ﷺ نبي دی، نو یې د یمامې څخه و رسول الله ﷺ ته لیک ولېږی چې په هغه

کې یې لیکلي یې وه: مِن مسیلِمَۃ رسولِ اللهِ إلٰی محمّد رسولِ الله: خبر اوسه چې ما ته هم دغه د نبوت په کار کې ستا سره شراکت را کړل سو، د ځمکې نیم امر او حکم زموږ دی او نیم یې د قریشو دی مګر قریش داسې قوم دی چې تېرئ او تجاوز کوي.

رسول اللهﷺ یې په جواب کې لیک ور ولېږی چې ورته لیکلي یې وه:

«بسم الله الرّحمٰن الرحیم، مِن محمّد رسولِ الله الی مسیلمة الکذاب».

(له دغه وخته د مسیلمه لقب کذّاب یعني درواغجن سو)

السّلام علٰی من إتّبع الهُدٰی، امّا بعد:

ځمکه د الله جل جلاله ده او هغه چا ته یې ورکوئ چې د ده جل جلاله خوښه وي او آخرت د پرهېزګارانو دی.

مسیلمة الکذاب له دغه وخته ځخه و خپلو کاذبو إدعاګانو ته دوام ورکړی او د ده دغه د درواغو دعوې د یوه مسلمان نفر په مرتد کېدلو سره نور هم شهرت پیدا کړی، چې هغه قصه داسې وه:

کله چې د بنو حنیفه ډله مسلمانان سوه د هغې ډلې ځخه یو نفر چې نهار بن عُنفوه نومېدی دالته په مدینه منوره کې پاته سو، قرآن کریم یې په یاداوه او د اسلام احکام یې زده کول، سورۃُ البقره او سورۃُ آل عمران یې د اُبیّ بن کعب رضی الله عنه په مرسته او کومک په یاد کړه نور د اسلام احکام یې هم زده کړه، ځو د ده سره کافي علم او معلومات جمعه سوه، د قرآن مجید ځخه یې ډیره حصه په یاد کړه، ابو هریره رضی الله عنه په یوه حدیث کې روایت کوي او وایي: زه او دغه نهار او د انصارو ځخه بل دریم نفر سره ناست ؤ چې رسول اللهﷺ راغلی او یوه عجیبه خبره یې وکړه، موږ درې نفره ناست یو رسول اللهﷺ و فرمایل: ستاسې ځخه یو نفر په اورکې دی، یعني: ستاسې درو نفرو ځخه یو نفر دوږخ ته ځي، ابو هریره رضی الله عنه وایي: زه پر خپل ځان ډیر زیات وبېرېدم او پسله څه مودې هغه انصاري هم پر اسلام وفات سو، وایي زما بېره نوره هم زیاته سوه ځکه د هغو درو نفرو ځخه زه او نهار پاته سوو او نهار عابد، عالم او د قرآن مجید حافظ دی، همېشه لمونځ او عبادت کوي، د قرآن مجید په یادولو او حفظولو مشغوله دی، نو زه پر خپل ځان ډیر بېرېدم چې هغه دوږخي به زه یم.

او بیا رسول الله ﷺ دغه نهار د بنو حنیفه قبیلې ته ولېږی چې هغو ته اسلام او د اسلام احکام ور وښيي، ځکه ده د اسلام څخه ډیر شیان زده کړي وه، نو ویل: بنو حنیفه ته ورسه (چې په خپله د دغه نهار قبیله وه) د دین احکام ور وښیه، نهار هم رهي سو او یمامې ته ورسېدی، د مخه تر دې چې د خلکو سره یو ځای سي مسیلمة الکذاب ور وغوښتی او ورته وي ویل: یا نهار! که دي خلکو ته و ویل چې مسیلمه نبي دی زه به دي د ځان وزیر وګرځوم، د نهار هم د دنیا طمعه پیدا سوه، دئ فقیر او غریب سړئ ؤ او اوس په یوه وار د مسیلمه وزیر ځني جوړېږي نو دنیا ورکش کړی، کله چې د بنو حنیفه مسلمانان او کفار ورته را ټول سوه او د ده څخه یې پوښتنه وکړه چې محمّد ﷺ څه ویل؟ نهار و ویل: محمّد ﷺ ویل: مسیلمه هم ما غوندي یا زما پر قسم نبي دی، د بنو حنیفه څخه هغه کسان چې مسلمانان سوي وه هغه خلک د دغه نهار په واسطه بیرته مرتد سول او د بنو حنیفه خلکو مسیلمه په نبوت ومنی، چې د نهار دغه کار د مسیلمة الکذاب د نبوت د شهرت سبب وګرځېدی.

دغه قصه موږ ته یوه ډیره مهمه لار ښوونه کوي، هغه دا چې موږ خلک نه سو پېژندلای، هو، رسول الله ﷺ د دغه نهار په باره کي د الٰهي وحیو او معلوماتو په سبب پېش ګویي کړې وه او موږ ولیدل چې هغه څه وکړه؟ خو موږ امت عاجزه بندګان یو بېله هغه څه چې الله جلّ جلاله او رسول الله ﷺ په خبر کړي یو او بېله ظاهري حالته نور څه نه سو ویلای.

حتّی رسول الله ﷺ کله چې د تبوک د غزاء څخه بیرته مدینې منورې ته راتلی پر لارې یو ځای واړول، ځینو نفرو د لښکر اوښان بوتله او څارل یې، خو د دغو نفرو څخه د رسول الله ﷺ اوښه ورکه سوه نو صحابهٔ کرام په دغه اوښه پسي ګرځېدل چې پیدا یې کړي، هلته بیا په لښکر کي یو منافق ؤ چې نوم یې زید بن لُصیط القینقاعي ؤ، دغه منافق په دې سفر کي د عمّاره بن حَزم الأنصاري رضی الله عنه په ډله کي ؤ، چې دغه عمّاره رضی الله عنه د اهل بدر او د هغو کسانو څخه دی چې د عقبې په بیعت کي حاضر وه، نو دغه منافق د عمّاره په خېمه کي ناست دی، مګر په خپله عمّاره رضی الله عنه په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ سره د هغه په خېمه کي دی چې هغه خېمه بیا د لښکر په بله منطقه

کي وه، کله چې د رسول الله ﷺ د اوښې د ورکېدلو خبر په لښکر کي نشر سو، دغه زید منافق چې د عمّاره رضي الله عنه په خېمه کي دی و ویل: آیا محمّد نه وایي چې زه نبي یم او د آسمان په خبر مو خبروي؟ مګر اوس دئ نه دی خبر چې د ده اوښه چیري ده؟ دا خو دلته د عمّاره رضي الله عنه په خېمه کي د منافق زید خبره وه.

رسول الله ﷺ چې هلته لیري په خپله خېمه کي ناست دی او عمّاره رضي الله عنه هم هلته ور سره ؤ و فرمایل: یو سړئ وایي: (چې مقصد یې دغه زید منافق ؤ) چې محمّد وایي زه نبي یم او د آسمان په خبر مو خبروي، مګر اوس نه دی خبر چې خپله اوښه یې چیري ده، رسول الله ﷺ نور هم و فرمایل: زه نه یم خبر مګر په هغو شیانو چې الله جل جلاله په خبر کړی یم، (یعني: تر هغه څه چې الله جل جلاله په خبر کړی یم زیات غیب نه دي را معلوم) نو الله جل جلاله خبر کړم چې زما اوښه په فلانۍ شېله کي او په فلاني ځای کي ده، قیضه یا تناویې په یوه و نه پوري بند دی نو اوښه هغې وُني بنده کړې ده ولاړ سی او را یې ولی، نفر پسي ولاړه واقعاً هم اوښه په هغه ځای کي پر هغه قسم په خپل تناو بنده سوې وه او اوښه یې راوستل.

د دغي واقعې تر لیدلو او اورېدلو وروسته عمّاره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د خېمې څخه خپلي خېمې ته راغلی او په خپله خېمه کي دغه بیان کوي او وایي: چې والله اوس عجبه واقعه پېښه سوه او رسول الله ﷺ عجبه خبره وکړه، مقصد هغه قصه یې ټوله بیان کړه، د خېمې د خلکو څخه یوه نفر چې په دغه خېمه کي موجود ؤ عمّاره رضي الله عنه ته و ویل: دغه خبره ستا تر را تګ د مخه دغه زید وکړه، عمّاره رضي الله عنه پر زید مخ را واړاوه او پر څټ یې په سکانو وهي او ور ته وایي: الله دي مړ کړه ته د رسول الله ﷺ په باره کي دغه خبري کوې؟ تر هغو یې واهه چې خلکو څني خلاصاوه او بیا یې د خپلي خېمې څخه وشړی.

مقصد دا چې غیب بېله الله جل جلاله څخه بل هیچا ته که په مځکه کي دي که په آسمانو کي دي نه دي ور معلوم، الله جل جلاله فرمایي:

﴿قُل لَّا يَعۡلَمُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ ٱلۡغَيۡبَ إِلَّا ٱللَّهُۚ﴾. [النمل: ٦٥]

نو رسول الله ﷺ په نهار باور او اعتماد وکړی چي بنو حنیفه ته یې ولېږي، مګر نهار مرتد سو او دغسي فتنه انګېزه یا د فتنې ډک کاریې وکړی. نو ځکه علماء کرام وایي: که څوک غواړي چي په یو چا پسي اقتداء وکړي او د هغه متابعت وکړي. نو دي د داسي چا متابعت کوي چي هغه پر اسلام وفات سوی وي او پر خیر یې خاتمه سوې وي، مګر ژوندئ انسان؟ د هغه د فتنې او خرابېدلو ضمانت څوک نه سي کولای، ته نه یې خبر چي څه وخت او کله؟ څنګه او چیري؟ په کوم فساد او کومه فتنه اخته کیږي، او د حقي لاري څخه اوړي، لکه نن ورځ چي داسي ډېره پېښه ده، ډېر خلک وه چي په ښه علم، په ښه جهاد، په ښه نامه او ښه عمل سره مشهوره وه، خو په یوه وار بلي ډېري فاسدي لاري ته واوښتل، خو د دغه پر عکس داسي هم پېښه ده چي ډېر پر باطله لار تلونکي خلک حقي لاري ته اوښتي دي، الله جل جلاله دي موږ او تاسي ټول پر هغه مستقیمه لار ثابت او قائم وګرځوي چي د الله جل جلاله رضاء او زموږ د دارینو خیر پکښې وي، الله جل جلاله مو دي آخره خاتمه پر ایمان بالله او اسلام کړي.

د طئ د قبیلې وفد یا ډله

مدینې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره په ډلو ډلو خلک او قبیلې راتلې، د هغو مهمو ډلو څخه یوه هم د طئ د قبیلې ډله ده چي په حقیقت کي دا ډله نه وه بلکه رسول الله ﷺ د طئ د قبیلې د فتحه کولو دپاره یوه سریه ولېږل، عدي د حاتم طایي زوی د طئ د قبیلې مشر او رئیس ؤ، د ده پلار هغه حاتم الطایي دی چي په سخا سره مشهوره ؤ او تر اوسه پوري یې نوم یادیږي، عدي د دغه سخي حاتم طایي زوی او د طئ د قبیلې رئیس دی.

عدي ولیدل چي اسلام ورځ په ورځ نشریږي نو دئ په بېره کي ؤ او همېشه به یې احتیاط کاوه، د مدینې منورې او طئ پر لار هلته یوه صومعه وه چي په دغه صومعه کي د نصاراوو ځیني راهبان اوسېدل، عدي د حاتم الطایي زوی د دغي صومعې یوه راهب ته ویلي وه: که دي هر وخت د مسلمانانو لښکر او بیرغان ولیدل چي زموږ پر طرف را رهي دي ما ته خبر را کړه، عدي غواړي چي په دغسي وخت کي وتښتي،

عدي د تيښتې او سفر دپاره بوده او د سفر ټول لوازم تيار او آماده کړي دي د تيښتې دپاره پر دوو ګوتو ناست دی، کله چې هغه راهب د مسلمانانو له طرفه د هغو لښکر او بيرغان وليدل چې پر دوی ور رهي دي نو يې عدي بن حاتم الطايي ته خبر ورکړی چې د مسلمانانو لښکر را رهي دی که ستا د يوه کار إراده وي هغه وکړه، عدي بن حاتم څه وکړه؟ فقط خپله ښځه او اولادونه يې ور سره رهي کړه او مالونه يې ور سره واخيستل طئ يې پرېښاوه او د شام پر طرف د شام نصاراوو ته ور رهي سو.

مسلمانان راغله طئ يې ونيوی څوک چې تښتېدلای سوای هغه وتښتېدل او هغه پاته نفر بنديان ونيول سوه، د بنديانو په جمله کې يوه هم د عدي بن حاتم الطايي خور وه، بنديان مدينې منورې ته را وستل سوه او مسجد ته نژدې يې ځای ور جوړ کړی، بنديان يې په دغه ځای کې واچول، رسول الله ﷺ چې به لمانځه ته تلی دغو بنديانو ته به ور وګرځېدی.

کله چې رسول الله ﷺ بنديانو ته ورغلی د عدي خور چې په بنديانو کې وه ولاړه سوه او ويل: يا محمّد! ﷺ زه فلانۍ د قوم د رئيس حاتم الطايي لوريم، پلار مي مړ سو او د کورنۍ مشر مي غائب دی نو رحم را باندې وکړه إکرام او عزت مي وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: دکورنۍ مشر دي څوک ؤ؟ ښځې ويل: ورور مي عدي، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه د الله او رسول الله څخه تښتېدلی؟ دئ د الله، رسول الله او اسلامه څخه تښتي؟ نور نو رسول الله ﷺ ساکت سو او دې هم د ويلو دپاره نور څه نه درلودل او کښېنستل، دوهمه ورځ بيا رسول الله ﷺ بنديانو ته ورغلی، ښځې بيا هغه خبره ورته وکړه او رسول الله ﷺ هغه جواب ورته و وايه، دريمه ورځ چې بيا رسول الله ﷺ ورغلی ښځه ناسته ده او نن څه نه وايي، ځکه د ويلو دپاره شئ نه لري او اميد يې هم نسته، ښځه وايي: د رسول الله ﷺ شا ته يو نفر ولاړ ؤ (چې هغه نفر علي بن أبي طالب رضي الله عنه ؤ) وايي: هغه نفر اشاره را ته وکړه چې ولاړه سه او خپل عرض دې و وايه، وايي: زه بيا ولاړه سوم او هغه خبره مي وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا مشر عدي بن حاتم الطايي دی هغه چې د الله او رسول الله څخه تښتېدلی دی؟ مګر ته، تا به ايله کړو او که عدي راغلی د هغه به هم اکرام او

عزت وکړو، دا جمله يې د دې دپاره ورته وويل چې د عدي زړه و اسلام ته مائل سي. نو ښځه چې اوس خلاصه او ايله سوه وې ويل: يا رسولَ الله! که څوک شام ته تله ما خبره کړه چې خپل ورور ته ولاړه سم، په دغه وخت کي بيا يوه قافله شام ته رهي کېدل او رسول الله ﷺ دغه ښځه د هغې قافلې سره ولېږل، څو شام ته ورسېدل او هلته خپل ورور عدي بن حاتم ته ورغله، هغه د ليري وپېژندل چې دا مي خور ده او دې هم چې د ليري وليدی پر ناري يې کړه: ظالمه! ځان او خپله کورنۍ دي وتښتول او خلاص دي کړه زه ستا د کورنۍ څخه نه وم؟ څرنګه چې د خور خبري يې حق او پر ځای وې او هغه ملامت ؤ نو ويل: هر څه چې وايې هغه حق او رشتيا دي، غلطي زما ده، په خپله ګناه يې اقرار وکړی او دا عادت دی که څوک خپله غلطي ومني هغه مقابل طرف نرميږي او که يو چا نور هم دلايل ويل بيا يې هم ځان نه ملامتاوه مقابل طرف نور هم زيات په قهر کيږي.

کله چې دې وليدل چې ورور يې پر خپله غلطيا قانع دی او اقرار کوي دا هم نرمه سوه، نو ويل: يا عدي! د هغه چا له طرفه راغلې يم چې تر ټولو انسانانو ښه او بهتر دی، عدي وايي: زما خور د عقل او پوهي خاونده وه.

واقعاً هم داسي ښځي سته چې د ښه فکر او پاخه عقل خاونداني وي او د عدي خور د هغو ښځو څخه وه چې عقل او تدبير يې درلودی، نو عدي وايي: ما پوښتنه ځني وکړه چې د رسول الله ﷺ په باره کي دي څه خيال او فکر دی؟ خور مي وويل: يا عدي! سړئ د دوو حالاتو څخه خالي نه دی يا به نبي وي يا پاچا، که نبي ؤ ملګر تيا يې ابدي شرف دی، تر دې به بل زيات شرف چيري وي چې ته دي د يوه نبي د ملګرو څخه سې او که پاچا وي نو په والله د داسي چا له طرفه راغلې يم چې تر ټولو خلکو کريم او بهتر دی، و هر چا ته يې خير رسيږي، عدي وايي: زه په شام کي تر هغه ډير نا خوښه وم لکه څومره چې د رسول الله ﷺ څخه نا خوښه وم نو مي د ځان سره وويل: که چيري زه ورسم او وګورم که پاچا ؤ او د نبوت دعوه يې په ناحقه سره کړې وه دا حال نه را څخه پټيږي او که د نبوت په دعوه کي صادقه ؤ متابعت به يې وکړم، عدي وايي: د مدينې منورې پر طرف رهي سوم څو هلته ورسېدم او مسجد

نبوي ته ور داخل سوم، رسول الله ﷺ په مسجد کي ناست ؤ، ما سلام ورته و وايه او ده را ته و ويل: څوک يې؟ ما ويل عدي بن حاتم الطايي، رسول الله ﷺ يې ښه هرکلی او استقبال وکړی او ډېر په خوشاله سو ځکه د طئ د قبيلې سر دار او رئيس دی او د حاتم الطايي زوی دی، په خلکو کي د لوړي درجې او مقام خاوند دی نو خود رسول الله ﷺ يې تود هرکلی وکړی، عدي وايي: اوس نو زه ګورم چي محمّد ﷺ نبي دی که پاچا؟ وايي: رسول الله ﷺ زه خپل کورته ور سره رهي کړم پر لاري رهي يو (اوس د رسول الله ﷺ سره د عربو د مشرانو څخه يو مشر، د عربو د اشرافو څخه يو شريف ور سره ملګری دی) خو په لار کي يوه سپين سرې ښځه ورته ودرېدل او ويل: يا رسولَ الله! غواړم چي څو خبري درته وکړم، عدي وايي زه يې پرېښوولم او د ښځي خبرو ته يې غوږ ونيوی، تقريباً يو ساعت تېر سو زه ولاړ يم او رسول الله ﷺ د ښځي خبرو ته غوږ نيولی دی، عدي وايي: ما د ځانه سره و ويل: په والله محمّد ﷺ پاچا نه دی د پاچهانو اخلاق داسي نه وي دا د انبياوو اخلاق دي چي د ضعيفه او سردار فرق نه پرکيږي، څومره چي د ساداتو او اشرافو مراعت، اهتمام او غمخوردني کوي، په هغه اندازه د غريبانو، بې وزلو او ضعيفو غمخور هم وي، عدي وايي: کله چي د هغه سپين سري د خبرو څخه فارغه سو نو يې زه رهي کړم څو کورته ورسېدلو، کورته ور ننوتلو په کور کي يې هيڅ شئ نسته يوه بوريا ده او يوه کوچنۍ نالچکه، د نالچکي پوښ د څرمني ؤ او په خاشو ډکه وه، (د هغه وخت څرمني د اوسنيو څرمنو پر قسم پستې او رنګه نه وې، فقط يو پوست ؤ چي وچ کړی او پخ کړی به يې ؤ) د دغي نالچکي په نس کي نه وړۍ وې نه پنبه بلکه د خاشو ډکه ده، په ټول کور کي يې بل هيڅ شئ نسته، نو ما د ځان سره و ويل: دا د پاچا کور نه دی بلکه دا د نبي کور دی.

عدي وايي: کله چي موږ د کښېنستلو إراده وکړه هغه نالچکه يې ما ته راکړه او ويل پر دغه کښېنه، عدي وايي: ما بيرته ده ﷺ ته ورکړه ما ويل: يا، ته پرکښېنه، ده ﷺ بيرته ما ته راکړه ويل: ته پر کښېنه او ډېر يې را ته و ويل، څو زه هغه د خاشو پر نالچکه کښېنستم او دئ ﷺ پر مځکه کښېنستی، بيا مي د ځان سره و ويل: والله

د پاچا کارونه داسي نه وي بلکه دا د نبوت اخلاق دي، بیا نو رسول الله ﷺ راته وویل: یا عدي! آیا بېله یوه الله بل إله در معلوم دی؟ ما وېل: یا، بیا یې و ویل: آیا تر الله جل جلاله بل لوی شئ در معلوم دی؟ ما وېل: یا، بیا رسول الله ﷺ یوه عجبه خبره را ته وکړه ویل: یا عدي! آیا ته پر رکوسیت نه یې؟ عدي وایي: زه په تعجب کي سوم (رکوسیت) یو داسي دین دی چي بالکل له منځه تللی دی، داسي څوک نسته چي د هغه دین متابعت دي کوي بېله ما څخه.

څرنګه چي عدي د مختلفو ادیانو په باره کي کتابونه مطالعه کول او ویل، نو د معلوماتو خاوند ؤ او د دغي مطالعې د لاري د رکوسیت دین ور معلوم سو او دغه دین یې د ځان دپاره خوښ او اختیار کړی.

رکوسیت داسي دین دی چي د نصرانیت او یهودیت یا شرک په منځ کي دی، عدي وایي: خلکو دا فکر کاوه چي زه نصراني یم مګر په حقیقت کي زه رکوسي وم او زما ښځه، ورونه، بلکه ټوله کورنۍ په دې نه وه خبر چي زه رکوسي یم د ټولو دا خیال ؤ چي زه نصراني یم، مګر زما حقیقي عقیده د رکوسیت وه او چا ته مي نه ښکاره کول، خو د رسول الله ﷺ په جواب کي مي و ویل: هو زه رکوسي یم.

بیا رسول الله ﷺ راته و ویل: ته هغه نه یې چي د خپل قوم څخه مرباع اخلې؟ (مِرباع) یو قسم ټکس یا مالیات دي چي اصلاً د غنیمتو څلرمه حصه وه، دغه مِرباع یې پر خپل قوم لازمه کړې وه چي ده ته به یې ورکول، نو اوس رسول الله ﷺ ورته وایي: ته د خپل قوم څخه مرباع نه اخلې؟ ما ویل: هو اخلم یې، رسول الله ﷺ راته و ویل: دغه د مرباع اخیستل خو ستا په دین کي حرام دي، ما ویل: هو، حرام دي او ما ته نه دي روا.

عدي وایي: زه ډیر په تعجب کي سوم، اول دا چي رکوسیت یو ورک او پای ته رسېدلی دین دی چي چا ته نه دی ور معلوم مګر رسول الله ﷺ ته هغه ور معلوم ؤ او بیا یې احکام هم په تفصیل سره ور معلوم دي، په حلال او حرام یې خبر دی او پوه سو چي زه پر هغه دین یم او په هغه کي بیا حرام کار هم کوم، رسول الله ﷺ بیا را ته و ویل: یا عدي! ښایي ته د اسلامه څخه دغه منعه کړی یې چي ته مسلمانان غریبان

وينې مال او شئ نه لري؟ په والله قريبه ده چې مسلمانان به دومره مال پيدا کړي چې يو سړئ به په يږ چا پسي ګرځي چې د خپل مال زکات او صدقه ورکړي، خو داسي څوک به نه سي پيدا کولای چې هغه د ده زکات او خيرات دې واخلي.

يا عدي! ښايي ته د اسلامه څخه دې منعه کړی يې چې مسلمانان همېشه په جنګو او ببره کي دي، مسلمانان لږ او دښمنان يې ډېر دی؟ په والله قريبه ده چې يوه مسلمانه ښځه به د قادسيې څخه تر بيت الله الحرام پوري يوازي ببله جوار او امان څخه ځي او په پوره امان کي به وي، ببله يوه الله جل جلاله د بل چا څخه به نه بيرېږي.

او يا عدي! ښايي ته د اسلام څخه دې منعه کړی يې چې ته وينې: حکم او پاچهي د نورو په لاس کي ده مسلمانان په خپمو او خرابو کي ژوند کوي؟ په والله قريبه ده چې ته به واورې: د بابل قصرونه مسلمانانو فتحه کړل.

عدي وايي: ما وويل: أشهد أن لا إله إلاّ الله و أشهد أنّکَ رسول الله، نورمي نو دا يقين سو چې محمّد ﷺ نبي او رسول الله دی او اسلام مي په زړه کي ټينګ سو، خير له کوره را ووتلو او مسجد ته راغلو، رسول الله ﷺ په لمانځه کي د سورةُ التوبه د نورو آياتو تر څنګ د سورةُ التوبه دغه آيات شريف هم تلاوت کړی چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴾.

دغه آيات شريف د کتابي کفارو په باره کي دی، يعني: دغه کتابي کفارو خپل علماء او عابدان ببله الله جل جلاله خپل آلهه او خدايان ګرځولي دي او مسيح عليه السلام د مريمي زوی هم إله او رب بولي (چې د الله جل جلاله زوی يې بولي) حال دا چې دوی نه دي امر کړه سوي ببله دې څخه چې د يوه الله جل جلاله عبادت وکړي.

عدي وايي: پسله لمانځه و رسول الله ﷺ ته ورغلم او ورته و مي ويل: يا رسولَ الله! موږ هيڅکله خپل احبار او رُهبان يعني: عالمان او عابدان خپل خدايان نه دي ګرځولي هو، موږ د مسيح عليه السلام عبادت کوومګر د احبار او رهبان عبادت مو نه دی کړی.

ورونو! دغه جواب ته ښه متوجه سی زموږ دپاره ډېره مهمه خبره ده،

عدي وايي: رسول الله ﷺ راته و ويل: يا عدي! آيا دغه احبار او رُهبان به تاسي ته حرام نه در حلالول؟ او حلال يې نه درباندي حرامول؟ ما ويل: هو داسي وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: بس دغه د هغو عبادت دی.

ورونو! عبادت يوازي دا نه دی چي يوه شي يا يو چا ته سجده وکړې، عبادت دغه دی چي د هغه اوامر او حکمونه داسي و بولې لکه دين او شريعت، مثلاً الله جل جلاله دا قانون را ته اينبی دی چي زناء کوونکی که نارينه وي که ښځه رجم دي سي، يا دي د غله لاس پرې کړل سي، خو که بل څوک د دغو احکامو څخه مخالف قانون را ته کښېږدي او موږ هغه ور سره ومنو يا ور سره موافق سو دا د هغه بل چا عبادت سو، عبادت فقط لمونځ، روژه او سجده نه دي، بلکه د يو چا له طرفه د الله جل جلاله د حکمه څخه مخالف قانون اينبوول او بيا هغه قانون د شرعي پر قسم منل دا عبادت دی، دا چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿ٱتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَـٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ﴾.

دا قول صحي او پر ځای دی، تاسي د هغو څخه رب جوړ کړی دی او د حلال او حرام په باره کي يې امرونه داسي منی لکه شرعي احکام.

ورونو! هر هغه څوک چي بېله محمّدي شريعته او بېله الٰهي قانونه بل قانون ايږدي، که څوک د هغه سره په دغه قانون خوښ او راضي سو کافر بلل کيږي، نو رسول الله ﷺ دغه موضوع صحابهٔ کرامو او موږ ټولو ته واضحه او روښانه کړه چي عبادت يوازي دا نه دی چي سر پر سجده ورته کښېږدې، بلکه هغه لوی عبادت: شريعت اينبوول، قانون جوړول، د احکامو صادرول او بيا د دين پر قسم د هغو منل دي، نو هر هغه څوک چي ځان مسلمان بولي د هغه دپاره دا نه جائزه ده نه روا چي بېله شريعته او بېله الٰهي قانونه دي بل قانون او شريعت ومني يا قبول کړي، يا دي په هغه سره حکم کوي، مسلمانان بايد د الله او رسول الله د حکم او قانون تابع وي.

عدي بن حاتم رضي الله عنه وايي: الله جل جلاله ما ته اوږد ژوند راکړی څو د رسول الله ﷺ د وينا سره مطابق مي وليدل چي د بابل قصرونه د مسلمانانو په لاس کي سوه، حتّی عدي رضي الله عنه په خپله د هغه لښکر په مقدمه کي وُ چي بابل يې فتحه کاوه او وايي:

دا مي هم وليدل چي يوه ښځه د قادسيې څخه تر بيت الله الحرام پوري ببله بيري او بېله جواره د يوچا يوازي ځي، دغه دوه شيه خوما په خپله وليدل او دريمه به هم قسم په الله پيښه سي، عدي په خپله نه وليدل مګر يقين يې ؤ چي هغه هم خامخا پيښيږي. خو د رسول الله ﷺ دريمه خبره د زاهد او عابد خليفه عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه په وختو کي پيښه سوه، چي مسلمانانو دومره مالونه پيدا کړه چي جارچي به جار واهه يعني: په کوڅو او بازارو کي به دا اعلان کېدی چي داسي څوک سته چي د زکات مال واخلي؟ خو څوک به نه پيدا کېدل، دا د عدي بن حاتم الطائي رضي الله عنه د اسلام راوړلو قصه وه او د ده په اسلام را وړلو د طئ قبيله ټوله مسلمانان سوه.

د بنو سعد بنو بکر وفد يا ډله

يو سړئ د بنو سعد بنو بکر د قبيلې په وکالت او نمايندګي و رسول الله ﷺ ته راغلی، قصه يې کوچنۍ او عجيبه ده، د دغه سړي نوم ضُمام بن ثعلبه ؤ، دغه ضمام د اهل فِراسه څخه ؤ، د اهل فِراسه بيان مو مخ کي درته کړی دی چي دا د قيافې پېژندلو يا قيافه شناسی علم دی چي د يو چا مخ او چهرې ته وګوري تر يوې اندازې د هغه د حالاتو معلومات ورته کيږي، دا غيب ويل نه دي بلکه علم دی، د دغه علم د معلوماتو د جملې څخه دا هم وه چي چا ته به يې وکتل دا ورته معلومېدل چي دئ صادق او رشتيا ويونکی دی، يا کاذب او درواغجن دی.

نو دغه ضُمام چي په دغه علم کي پوه او ماهر ؤ د ده قوم په ده پوره باور او اعتماد درلودی، ځکه دئ هيڅ وخت نه ؤ خطاوتلی، خاصتاً بيا ضُمام په دغه ډير پوهېدی چي صادق او کاذب يې د هغه د مخ په ليدلو پېژندی، حتّی د خبرو څخه په پوهېدی او د ضُمام د قوم دا عادت ؤ چي د يو چا يوه شي معلومات به يې کاوه ضمام به يې ورلېږی، نو اوس يې هم قوم ورته و ويل: يا ضُمام! څرنګه چي ته پوهېږې او دغه د فِراسې د علم خاوند يې نو ولاړ سه دغه نفر را وګوره (چي مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) چي صادق دی که کاذب؟ ستا او د هغه تر ملاقات وروسته او بيا ستا د نظر تر اوريدلو وروسته موږ تصميم نيسو، ضُمام بن ثعلبه هم مدينې منورې ته رهي سو او هلته

ور ورسېدی مسجد نبوي ته ور ننوتی، رسول اللهﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی ضُمام یې نه پېژني نو یې پوښتنه وکړه ویل: ستاسي څخه کوم یو ابن عبدالمطلب دی؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: زه یم.

ضمام ویل: یا محمّد!ﷺ زه خبري در سره کوم او په خپلو خبرو کي ښایي یو څه سخت الفاظ استعمال کړم خو ته مه نا راضه کېږه، یعني: زما خبري به صریحي او واضحه وي له أدبه به خالي وي مګر ته به نه خوابدی کېږې، رسول اللهﷺ و فرمایل: وایه، ضُمام ویل: یا محمّد! آسمانونه چا پیدا کړي دي؟ سوال یا پوښتنه یې ډېره بسیطه او آسانه وه مګر رسول اللهﷺ ته ګوري، رسول اللهﷺ و فرمایل: اللّٰہ، بیا یې و ویل: مځکه چا پیدا کړې ده؟ ویل: اللّٰہ، بیا یې و ویل: یا محمّد!ﷺ غرونه چا درولي دي؟ او په مځکه کي یې لوړ کړي دي؟ ویل: اللّٰہ، ضُمام ویل: په هغه الله پوښتنه درڅخه کوم چي مځکه، آسمانونه او غرونه یې پیدا کړي دي آیا ته الله رالېږلی یې؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، ضُمام و ویل (أشهدُ أن لا إله إلا الله و أنکَ رسولُ الله) فقط دغومره وه، وې لیده چي رسول اللهﷺ صادق دی او د درواغجن هیڅ علامه پکښي نسته نو د شکه وتلی نبي او صادق دی، ضُمام بن ثعلبهرضي الله عنه مسلمان سو او د ده په اسلام ټول بني سعد بني بکر اسلام ته داخل سوه.

د دوو کوټیو خاوند

د ډلو په جمله کي یو وخت یو اعرابي و رسول اللهﷺ ته راغلی چي د سر د وریښتانو څخه یې دوې اوږدې کوټۍ جوړي کړي وې، و رسول اللهﷺ ته یې و ویل: یا رسولَ الله! په هغه الله پوښتنه درڅخه کوم چي مځکه، آسمانونه او غرونه یې پیدا کړي دي، آیا الله امر کړی یې چي موږ باید په یوه شپه او ورځ کي پنځه لمنځونه آداء کړو؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، دغه سړي پر دغه طریقه د لمانځه، زکوة، روژې، حج او د لویو ګنهو پوښتنه وکړه، رسول اللهﷺ په دغو شیانو خبر کړی، نو اعرابي و ویل: یا رسولَ الله! که ما دغه کارونه وکړه (یعني: دغه فرائض مي آداء کړه) جنت ته داخلېږم؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، که دي فرائض آداء کړه

او کبیره ګناهونه دي پرېښوول جنت ته داخلېږي، اعرابي و ویل: والله تر دغه زیات نور شئ نه کوم، یعني: نفلونه او نور ثوابي کارونه نه کوم فقط دغه فرائض آداء کوم او جنت ته داخلېږم او سړئ رهي سو، رسول الله ﷺ و فرمایل: که دغه د کوشیو خاوند پر خپل قول ودرېدی، جنت ته داخل سو.

ورونو! اسلام ډېر آسانه دین دی، ایمان، د فرائضو آداء کول او د کبیره ګنهو څخه ځان ساتل، دغه اسلام او د جنت د داخلېدلو لار ده، نور ټول عملونه نفل، ثوابونه او درجې دي، د مسلمان انسان څخه فقط دغه درې شیه غوښتل کیږي، صافه او سالمه عقیده، د فرائضو آداء کول، د کبیره ګنهو څخه ځان ساتل او جنت ته داخلېدل دي.

د نجران وفد یا ډله

نَجران یو لوی ښار دی چي د مکې مکرمې څخه د یمن و طرف ته اووه منزله لیري دی چي په هغه وخت کي یې (۷۳) کلي درلودل او یو لک جنګي لښکر یې درلودی او دین یې مسیحیت ؤ، نجران د درو نفرو له طرفه اداره کېدی یا دا چي درې نفره یې مشران وه.

یوه ته عاقب ویل کېده چي حکومت او آمریت د ده په لاس کي ؤ او نوم یې عبدالمسیح ؤ، بل ته سَیِّد ویل کېده چي سیاسي او ثقافتي کارونه ده اداره کول او نوم یې شرحبیل ؤ، دریم یې اُسقف ؤ چي دیني مشرتوب او روحاني قیادت د ده په اختیار کي وه او نوم یې ابو حارثه بن علقمه ؤ.

رسول الله ﷺ یوه رساله نجران ته ولېږل چي په هغه لیک کي د نجران خلکو ته د دغو درو شیانو په باره کي اختیار ورکړه سوی ؤ:

یا اسلام، یا جزیه، یا جنګ؛ څرنګه چي د نجران خلک نصارا وه نو په دغسي دیني کارو کي د دوی مشر اُسقُف ؤ، اُسقف و هغه لوی عالم ته ویل کیږي، نو د رسول الله ﷺ رساله و اُسقف ته ورووړل سوه، څرنګه چي اسقف عالم ؤ او دا ورته معلومه وه چي یو نبي پاته دی او وې لیدل چي د هغه پاته نبي ټولي علامې پر محمّد ﷺ مطابقي او برابري دي و ببرېدی، په دې باره کي یې د نورو علماوو سره مشوره وکړه خو بل شئ او بله خبره

يې نه کړه پيدا بېله دې څخه چې ټول و وايي: هو! محمّد ﷺ نبي دی.

اُسقف نه پوهېږي چې څه وکړي، نو د نجران هغه سياسي او ثقافتي مشر ته ورغلی چې د پاچا په درجه کې ؤ او شُرَحبيل بن وداعه نومېدی، د رسول الله ﷺ ليک او رساله يې ورښکاره کړه، شرحبيل د عربو د هوښيارانو او عاقلانو څخه ؤ، ډېر ذکي او فهيم سړئ ؤ، که په يوه مجلس کې د عربو پوهان او عاقلان ذکر کېدلای يا حسابېدلای د شرحبيل نوم خامخا پکښې ذکر کېدی.

اوس اُسقف و شرحبيل پاچا ته ورغلی او ويل: د محمّد ﷺ له طرفه ليک راته راغلی دی او د محمّد ﷺ اوصاف او اخبار په دې ډول سره دي: هغه يې هم ورته بيان کړه او موږ ته په انجيل کې هم داسې معلومات سته چې يو نبي پاته دی او هغه نبي به د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه وي او محمّد ﷺ هم د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه دی او د اسماعيل عليه السلام اولادې هم تر دغه د مخه هيڅ د نبوت دعوه نه ده کړې اوس موږ څه وکړو؟ شرحبيل چې ذکي او هوښيار سړئ ؤ وويل: که د دنيا کار وای ما به درحَل کړی وای مګر دغه خبره د دين د کارو څخه ده زه نه په پوهېږم ته عالم يې ته دې خپله رأيه او نظر را ته و وايه، اسقف او پاچا دواړه په فکر کې دي.

بيا يې هغه خپل ناقوس وټکاوه (زنګ يې وشرنګاوه) او اورونه يې بل کړه چې دا د نجران د خلکو د را ټولېدلو دپاره علامه او امر ؤ، د نجران خلک ټول ورته راټول سوه چې په هغه وخت کې يې شمېر يو لک نفرو ته رسېدی. اسقف ولاړ سو او خلکو ته يې حال و وايه چې د محمّد ﷺ له طرفه يوه رساله راته راغلې ده او وايي: زه نبي يم او ټولې علامې هم داسې دي چې هو دئ نبي دی، ستاسې په دې باره کې څه فکر او نظر دی، خلکو ورته و ويل: دا شئ ستا کار دی ته مو عالم، مشر او حَبر يې، کومه فيصله چې ته کوې موږ ستا سره هغه تائيدوو او ستا سره يو، اسقف په حيرت کې دی چې اوس څه وکړم؟ ټول قوم يې زما پر غاړه را اچوي.

بيا يې پر دې اتفاق وکړی چې د علماوو او مشرانو يوه ډله به جوړه کړو او مدينې منورې ته به ولاړ سي، هلته به د محمّد ﷺ سره ملاقات وکړي او بيا به ګورو چې څه نتيجه را وزي.

د نجران مشرانو يوه ډله جوړه کړه چي شمېر يې شپېته نفره ؤ، په هغو کي خليرويشت نفره اشراف او مشران دي چي دغه درې نفره پاچهان او آمران هم پکښې داخل وه، د دې دپاره چي د دوی درجه او مقام لوړ ښکاره سي نو يې هغه خپل بهترين او ښه کالي چي د ورېښمين ټوکره څخه وه او د زرو کارپر سوی ؤ واغوستل.

دوی مدينې منورې ته ورسېدل او مسجد نبوي ته ور ننوتل رسول الله ﷺ ته يې سلام و وايه، رسول الله ﷺ د دوی د سلام جواب نه ورکوي، دوی خبري ور سره کوي رسول الله ﷺ يې د خبرو جواب نه ورکوي، د ډلي خلک په حيرت کي دي چي څه وکړي؟ د مسجد څخه و وتل هلته دباندي يې مشوره سره وکړه چي موږ بايد څه وکړو؟ ويل: بيا به ورسو.

دوهم وار بيا مسجد ته ورغله بيا هم رسول الله ﷺ خبري نه ور سره کوي، دوی بيرته له مسجده و وتل هلته دباندي يې حضرت علي ﷺ وليدی، دوی ورته و ويل: ته د رسول الله ﷺ ملګری او په عادت يې خبر يې زموږ سره ولي خبري نه کوي؟ د نورو ټولو ډلو سره خبري کوي ښه موږه؟ حضرت علي ﷺ ورته و ويل: دغه کالي مو وکاږی، ورېښمين کالي، سره زر دغه شيان در څخه ايسته کړی او ورسی، رسول الله ﷺ دغه شيان نه خوښوي، دوی هم دغه د کبر او غرور کالي په نورو ساده او عادي کالو سره بدل کړه او مسجد نبوي ته ورغله، د رسول الله ﷺ سره يې خبري وکړې او هغه ﷺ هم خبري ور سره وکړې.

رسول الله ﷺ فرمايي: کله چي دوی په هغه ورېښمينو کالو کي راغله ابليس ور سره ملګری ؤ، په خپله ابليس عليه لعنه د دوی په ډله کي موجود ؤ او ور سره راغلی ؤ، مګر کله چي دوی کالي بدل کړه هغه نه ور سره راغلی.

اوس چي مسجد ته راغله او رسول الله ﷺ خبري ور سره شروع کړې دوی يې اسلام ته دعوت کړه د قرآن کريم آياتونه يې ورته تلاوت کړه، خو دوی اسلام نه کړی قبول او د عيسٰی عليه السلام په باره کي يې پوښتنه وکړه چي ته د هغه په باره کي څه وايې؟ په دغه وخت کي د دوی د جواب دپاره د سورة آل عمران اولني آياتونه نازل سوه، د سورة آل عمران اولني آياتونه ټول د نجران د ډلي په سبب نازل سوي دي، کله چي

دوی د عیسٰی علیه السلام په باره کې پوښتنه وکړه الله جل جلاله د سورة آل عمران په (۵۹) نمبر آیات کې و فرمایل:

﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَ ۖ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ ﴾. آل عمران: ۵۹)

ژباړه: بېشکه چې د عیسٰی علیه السلام مثال د الله جل جلاله په نېز د آدم علیه السلام په مثل دی چې دغه آدم الله جل جلاله له خاورو جوړ کړی او بیا يې ده ته وویل: بشر او انسان سه او هغه هم بشر سو.

کله چې نصاراوو د رسول الله ﷺ سره ډېر دلائل و ویل چې عیسٰی علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله جل جلاله زوی دی (العیاذ بالله) او په آخر کي نصاراوو و ویل: بنه که عیسٰی علیه السلام د الله زوی نه دی نو ته و وایه چې پلار يې څوک دی؟ د دوی د دغه سوال په جواب کي دغه آیات شریف نازل سو چې آدم خو نه پلار درلودی نه مور، آدم علیه السلام د خلقت او ولادت په اعجاز کي تر عیسٰی علیه السلام لوړ او معظم دی، په دې حساب باید آدم علیه السلام ته (العیاذ بالله) د الله زوی و ویل سي او حال دا چې هیڅوک داسي نه وايي. بیا هم الله جل جلاله فرمايي:

﴿ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ ﴾. [آل عمران: ٦٠]

یعني: حق خبره هغه ده چې ستا د رب له طرفه درته راغلې ده، نو ته د عیسٰی علیه السلام په باره کي د شک کوونکو څخه مه کېږه.

دغه رنګه نور آیاتونه د بي بي مریم د قصې او آل عمران د قصې په باره کي نازل سوه چې ټولو نازل سوو آیاتو دغو نصاراوو ته د عیسٰی علیه السلام په باره کي تشریحات ورکول او د دوی ټول جوابونه پکښې وه، ټول هغه سوالونه چې دغه د نجران ډلي کړي دي جوابونه يې په سورة آل عمران کي موجود دي، وروسته د نجران د ډلي خلک بې جوابه او په فکر کي سوه چې اوس څه وکړو؟ خو بیا هم وايي: موږ ستا پر نبوت شاهدي نه آداء کوو، رسول الله ﷺ چې پسله ډېر سوال او جوابه دغه د دوی شک او تردد ولیدی نو ویل مباهله در سره کوم (مُبَاهله) په عربي کي دې ته وايي: چې دواړي هغه ډلي چې په منځ کي يې اختلاف موجود وي خپله اولاده او کورنۍ

را وباسي پر صاف میدان سره کښیني او لاسونه د دعاء پر قسم ډیر لوړ پورته کړي او الله جل جلاله ته دعاء کوي او وایي: هر هغه څوک چي په دوی کي پر باطل او ناحقه دی پر هغو دي د الله جل جلاله لعنت نازل سي.

نو رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په امر و فرمایل: راسی چي مباهله سره وکړو، ځکه په دغه باره کي د مباهلې آیات نازل سو، الله جل جلاله د سورة آل عمران په (٦١) نمبر آیات کي فرمايي:

﴿فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ﴾.

یعني: هر هغه څوک چي د عیسیٰ علیه السلام په باره کي پسله هغه چي تا ته صحي علم حاصل سو دلیل درسره وايي.

﴿فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَـٰذِبِينَ ﴿٦١﴾﴾.

نو اې محمّده! ﷺ دوی ته و وایه: راسی چي زموږ زامن او ستاسي زامن، زموږ ښځي او ستاسي ښځي، زموږ ځانونه او ستاسي ځانونه را وبولو او بیا به مباهله سره وکړو، وبه وایو چي د الله جل جلاله لعنت دي پر درواغجنانو وي.

کله چي دغه آیات شریف نازل سو، رسول الله ﷺ د حضرت فاطمې رضي الله عنها کور ته ورغلی نو يې حضرت فاطمه، حضرت علي او د دوی زامن: حضرت حسن او حضرت حسين د رسول الله ﷺ لمسيان رضي الله عنهم اجمعين را وايستل او نصاراوو ته يې و ويل: راسی ما خپله کورنۍ را وایستل اوس نو مباهله را سره وکړی، تاسي هم دعاء کوی او زه به هم دعاء کوم چي د الله جل جلاله لعنت دي پر درواغجنانو نازل سي، د نجران ډلي چي اوس د رشتیا میدان ولیدی نو يې مشوره سره وکړه، هغه عاقب او سیّد چي د نجران پاچهان بلل کېدل يو د بل سره و ويل: پام کوه چي دا کار و نه کړې ځکه که محمّد ﷺ نبي وُ او لعنت يې را باندي و وایه په والله نه به موږ خلاص سو او نه زموږ راتلونکي نسلونه، د ځمکي پر مخ به نه زموږ وربښته پاته سي نه نوک، بلکه ټول به هلاک سو، پسله مشورې يې و ويل: يا، مباهله نه درسره کوو، وبېرېدل، په دوی کي بېره او تردد دواړه موجود

وه، تر اندازې زيات په چرت او فکر کې دي نه پوهيږي چې څه وکړي، دوی په دغه حيرت او تردد کې دي چې هغه د دوی پاچا شرحبيل ورته و ويل: زما خبره واوری د دغه مشکل حل زما سره دی، قوم ويل: څه نظر او فکر دې دی؟ شرحبيل ويل: اسلام نه غواړو موږ پر هغه خپل دين يو مګر د محمّد ﷺ کرم، سخاء، انصاف، عقل، حلم او عدل مو ټول وليدل له هيڅ طرفه کمي نه لري، نو زما نظر دا دی چې د ده څخه وغواړو چې زموږ په باره کې دې دئ حکم وکړي، دئ ﷺ دې يې زموږ دپاره خوښ او اختيار کړي چې موږ بېله اسلامه بايد څه وکړو؟ پر دغه رأيه او نظر يې اتفاق سره وکړی او رسول الله ﷺ يې په خپله فيصله خبر کړی، رسول الله ﷺ و فرمايل: که زه اوس ستاسي دپاره يو شئ اختيار کړم بنايي ستاسي قوم هغه شئ ستاسي سره و نه مني، شرحبيل و ويل: زه د قوم مشر او رئيس يم زما خبره څوک نه را رَدَوي هغه نورو ملګرو يې هم تصديق وکړی چې هو دغسي ده د ده امر چليږي، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي چې د اسلام څخه انکار وکړی زه د جزيې حکم درباندي کوم، موږ مسلمانانو ته به جزيه را کوی، دوی هم جزيه قبوله کړه، نو نجران د اسلام د حکم تابع سو او مسلمانانو ته يې جزيه ورکول، خو بيا په وروسته کې کرار کرار اسلام پکښې نشرېدی او د نجران ټول خلک مسلمانان سوه. دا واسلام ته د نجران د خلکو د داخلېدلو قصه وه.

د فروه بن عَمرو الجذامي قاصد

فروه بن عَمرو د روم په لښکر کې يو عرب قومندان ؤ او د روم له طرفه د هغو لښکرو آمر او حاکم ؤ چې روم ته نژدې په عربي مځکو کې لکه معان او د هغه په شا وخوا کې پرتې وې، پسله هغه چې فروه د مؤته په جنګ کې د مسلمانانو شجاعت او صداقت، همت او مړانه وليدل مسلمان سو او بيا يې و رسول الله ﷺ ته يو قاصد د دې دپاره ور ولېږی چې د ده په اسلام يې خبر کړي او رسول الله ﷺ ته يې يوه غاتره يا قچره په هديه او سوغات کې هم ور ولېږل، کله چې د روم حاکمان د فروه په اسلام خبر سوه نو يې دئ ونيوی او بندي يې کړی او بيا يې اختيار ده ته پرېښاوه چې يا به له اسلامه اوړې (مرتد کېږې به) يا دې وژنو، خو فروه ﷺ مرګ تر رِدَت خوښ کړی نو يې په

فلسطین کي د هغو او بو سره چي عفراء ورته ویل کېدل په دار کړي او سر يې ورپرې کړی.
تاسي دغو خلکو ته وګورئ چي د اسلام دپاره يوازي دا نه چي تر ولایت او قومنداني تېرېدل بلکه مرګ او شهادت يې هم قبلاوه، خو نن ورځ په مسلمانانو کي داسي کسان هم پیدا کېږي چي د څو ورځو موقتي ګرسۍ، یا لږو پیسو دپاره یوازي دا نه چي تر اسلام تېرېږي بلکه په دنیا کي ذِلت او په آخرت کي الٰهي عذاب هم قبلوي.

د حَمیَر وفد یا ډله

او بیا د حَمیَر څخه یوه ډله راغله او مسلمانان سوه (حمیر) په یمن کي د یوه ځای نوم دی، رسول الله ﷺ دوی ته یوه رساله ور ولیکل چي په هغه رساله کي يې دوی ته د زکات احکام ور ښوولي او بیان کړي وه چي هغه رساله وساتل سوه او دغه ساتل سوې رساله چي د رسول الله ﷺ له طرفه د زکات پر احکامو مشتمله ده د علماوو دپاره د زکات د مسائلو په باره کي هغه اساسي مرجع او منبع ده.

د بنو بُجَیله وفد یا ډله

د هجرت د نهم کال په آخره کي د بنو بُجَیله یوه ډله راغله چي مشر يې عبدالله بن جَرِیر البُجلي رضي الله عنه ؤ، دغه عبدالله د رسول الله ﷺ د هغه لوړو او نژدې اصحاب کرامو څخه دی، عبدالله بن جَرِیر رضي الله عنه په خپله روایت کوي او وایي: زموږ ډله د جمعې د لمانځه پر وخت مدینې منورې ته ورسېدل او رسول الله ﷺ د جمعې د لمانځه خطبه ویل، څرنګه چي زموږ نیت د مسلمانېدلو ؤ اول مو غُسل وکړی او بیا مسجد ته ور داخل سوو، د مخه خطبه ویل کېدل خو کله چي موږ مسجد ته ور ننوتلو رسول الله ﷺ ساکت ؤ او د مسجد حاضر خلک ټول و ما ته ګوري، زه چي د مسجد په دروازه ور ننوتم ټولو خلکو مخان د دروازې و طرف ته را اړولي وه او ما ته يې کتل، د مسجد و هر طرف ته چي تېرېږم بیا هم خلک ما ته ګوري زه په تعجب کي سوم چي دغه ټول خلک ولي ما ته ګوري؟ خامخا یو شئ سته.

زه په مسجد کي ګورم چي د ناستي دپاره ځای پیدا کړم خو بیا هم ټول خلک ما

ته ګوري، خیر ما د ناستي دپاره ځای پیدا کړی او کښېنستم، بیا هم ټول خلک و ما ته ګوري خطبه بنده ده رسول الله ﷺ ساکت دی زه په ډېر تعجب کي یم، نو مي هغه د څنګ یا بغل د سړي څخه پوښتنه وکړه چي آیا رسول الله ﷺ زما په باره کي څه ویلي دي؟ هغه ویل: هو، د مخه تر دې چي ته مسجد ته را داخل سې رسول الله ﷺ مور ته و ویل: اوس د دغي دروازې څخه د یمن د خلکو هغه ښه او بهتر سړئ و تاسي ته را داخلیږي.

نو د رسول الله ﷺ په قول په یمن کي تر ټولو خلکو هغه ښه او بهتر عبدالله بن جَرِیر البُجلِي رضي الله عنه دی، خیر ډله راغله او د رسول الله ﷺ پر لاس یې ایمان راوړی، عبدالله بن جریررضي الله عنه دغه حدیث روایتوي چي رسول الله ﷺ و فرمایل: اوس د دغه دروازې څخه تاسي ته د اهل یمن هغه ښه او بهتر سړئ را داخلیږي چي شکل یې د پاچا دی او په تقوٰی کي د بهترینو خلکو څخه دی، عبدالله بن جریررضي الله عنه د خپل ځان په باره کي وایي: له کومه وخته څخه چي زه مسلمان سوی یم بیا هیڅ وخت رسول الله ﷺ د خپل ملاقات څخه نه منعه کړی نه ځنډولی یم، یعني: هیڅ وخت داسي نه ده پېښه سوې چي ما دي د ملاقات اجازه غوښتې وي او رسول الله ﷺ دي اجازه نه وي راکړې، د رسول الله ﷺ دروازه همېشه ما ته خلاصه وه او هیڅ داسي نه ده پېښه سوې چي رسول الله ﷺ دي زه لیدلی یم او تبسم دي یې نه وي راته کړی (تبسم) د شنډانو یې ږغه خندا ته ویل کیږي.

دا د رسول الله ﷺ په حضور د عبدالله بن جَرِیررضي الله عنه درجه او مقام ؤ، عبدالله بن جَرِیررضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته شکایت وکړی او ویل: یا رسولَ الله! زه یو عیب یا تکلیف لرم چي ځان پر آس نه سم ټینګولای، هر وخت چي پر آس سپور سم را لوېږم او دئرضي الله عنه په قد هم ډېر جګ ؤ، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او ورې فرمایل:

«اللّٰهمّ ثَبِّــتهُ وَاجعَلهُ هَادِيًا مَهدِيًا»

وایي پسله دغي ورځي بیا هیڅکله د آسه څخه نه یم لوېدلی.

دغه د عبدالله بن جَرِیر البُجلِيرضي الله عنه قصه د فقهي لحاظه ډېره د ارزښت او اهمیت وړ قصه ده، یو دا چي عبدالله بن جَرِیررضي الله عنه د رسول الله ﷺ صحبت او ملاقات

همېشه او بېله مانعه کړی دی، نورو اصحابوکرامو که به د ملاقات اجازه غوښتل او رسول الله ﷺ به په یوه کار مشغوله ؤ تر یو وخته به یې ځنډول، مګر عبدالله بن جَریر ﷺ بېله ځنډه او تاخیره د رسول الله ﷺ په ملاقات مشرفه کېدی، نو دغه عبدالله د رسول الله ﷺ څخه ډېر احادیث را نقل کړي دي او د دغو احادیثو ارزښت او اهمیت په دې کي دی چي دغه احادیث د رسول الله ﷺ څخه په آخري وختو کي را نقل سوي دي، ځکه د عبدالله بن جَریر ﷺ ټول احادیث د هجرت د نهم کال څخه بیا د رسول الله ﷺ تر رحلته پوري دي، نو بل هر حدیث چي د عبدالله بن جَریر ﷺ د احادیثو سره مقابل او معارض سي هغه مقابل حدیث په منسوخه کیږي، ځکه عبدالله بن جریر ﷺ په اسلام کي وروسته دی او په وروستني حدیث سره د مخنئ حدیث منسوخه کیږي، دا د عبدالله بن جَریر ﷺ د اسلام قصه وه.

د بنو حارث بن کعب وفد یا ډله

د هجرت د نهم کال په آخري وختو کي رسول الله ﷺ خالد بن ولید ﷺ د یوې ډلي په ملګرتیا و بني الحارث بن کعب ته ورولېږی، کله چي د مسلمانانو لښکر ور ورسېدی دغه قبیله تسلیم او مسلمانان سوه او بیا یې یوه ډله و رسول الله ﷺ ته د بیعت دپاره راغله رسول الله ﷺ دغي ډلي ته د نورو مسلمانانو په حضور ډېري شدیدي خبري وکړې او د دغه ملاقات خبري هم شا وخوا په خلکو او قبیلو کي نشر سوې، په دغو خبرو کي رسول الله ﷺ و بني الحارث ته عتاب او سرزنش ورکړی او وې فرمایل: ترخو چي لښکر درنه سي تاسي نه مسلمانېږی؟ دوی چپ وه، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: ترخو چي لښکر در نه سي تاسي نه مسلمانېږی؟ بیا هم دوی چپ وه، رسول الله ﷺ دغه خبره څلور واره ورته تکرار کړه او وې فرمایل: که خالد ستاسي د اسلام خبر نه وای راوړی په والله ستاسي سرونه به مي تر پښو لاندي کړي وای، د بنو حارث څخه یو نفر چي پوه او هوښیار سړئ ؤ ولاړ سو او ویل: الله او رسول الله ﷺ لره مننه او احسان دي، په والله نه ته او نه خالد ؤ چي موږ یې را وستلو بلکه هغه څوک چي موږ یې مسلمانان را وستلو هغه الله جل جلاله ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل:

صَدَقتَ، حق دي و ویل.

دغه خبر شا وخوا نشر سو چي رسول الله ﷺ اوس د هغو کسانو سره چي مديني منورې ته د مسلمانېدلو دپاره نه ورځي يا په خپله ورنه سي نرمه او ملايمه معامله نه کوي، هغه چي نه راځي د هغو سرونه تر پښو لاندي کوي (يعني: جزاء ورکوي) د دغه خبر په اورېدلو سره ټولي قبيلې د مديني منورې پر طرف ور رهي سوې، ځکه دا ورمعلومه سوه چي تر دې وروسته رسول الله ﷺ د دغه پاته قبيلو په مقابل کي نرمي نه کوي، نو د بني الحارث د ډلي سره د رسول الله ﷺ شدت او د دوی مسلمانېدل د نورو پاته قبيلو د اسلام را وړلو سبب وګرځېدی.

همدارنګه د هجرت په نهم او لسم کال کي پرله پسې ډلي مديني منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتلې، چي د سيرت په کتابو کي د اکثره قبيلو نومونه ذکر سوي او ياد سوي دي، خو دلته يې بيانول کومه خاصه ګټه نه لري، حتّٰی د هجرت په يوولسم کال کي هم ځيني ډلي مديني منورې ته ورغلي دي.

ورونو! هغه ډلي چي د اسلام را وړلو دپاره دارُالنّبوه، المدينهُ الطيّبه ته ورغلي دي چي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د دين د متابعت اعلان يې کاوه ډيري زياتي ډلي دي او هر تاريخ ليکونکي د هغو ډلو ځخه دومره ذکر کړي دي چي هغه ته مهيا سوي دي، ما هم د دغو څو ډلو په يادولو سره کفايت وکړی، که نه په حقيقت کي دغه ورغلي ډلي ډيري زياتي دي چي په بيانولو سره يې بحث ډير اوږدېږي.

مديني منورې ته د دغو ډلو پرله پسې ورتګ پر دې دلالت کوي چي اسلامي دعوت او د اسلام نفوذ او سيطره پر جزيرةُ العرب او د هغه پر شا وخوا په تمامه معنٰی قبوله او مقبوله وګرځېده او ټولو عربو مديني منورې ته د عزت او احترام په سترګه کتل او بېله دې ځخه يې بله لار او چاره هم نه درلودل چي مديني منورې ته تسليم نه سي، نو مدينه منوره لکه د جزيرةُ العرب مرکز او پايتخت داسي وګرځېدل.

مګر پر دغه ټولو سربېره يوه خبره کولای سو چي اسلام او اسلامي دين د ټولو خلکو په زړوکي داسي ځای نه ؤ نيولی لکه ځرنګه چي ښايي، ځکه هلته ډير داسي ناپوه أعراب وه چي فقط د خپلو مشرانو په متابعت مسلمانان سوي وه او په زړو کي يې

هغه د چور او چپاول ژوند خوښ ؤ، اسلامي تعاليمو او قوانينو د دوی زړو ته پوره لار نه وه کړې او د دوی اخلاق يې په پوره ډول سره نه وه مهذب کړي.

الله ﷻ د دغه قسم أعرابو حال په سورة التوبه کې بيانوي او فرمايي:

﴿ ٱلْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا۟ حُدُودَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ ﴾.

ژباړه: ځيني صحرايي عرب د کفر او نفاق د لحاظه تر ښاريانو ډير سخت دي او د دې ډير وړ او لائق دي چې دوی د هغو احکامو په حدودو پوه نه سي چې الله ﷻ پر خپل رسول ﷺ نازل کړي دي او الله ﷻ په ټولو حالاتو ښه عالم او د ښه حکمت خاوند دی.

﴿ وَمِنَ ٱلْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ ٱلدَّوَآئِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ ٱلسَّوْءِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ ﴾.

او د أعرابو څخه ځيني هغه کسان دي: کوم شئ چې دوی د الله ﷻ په لار کي ورکړي هغه فقط يو تاوان او جريمه بولي چې تحويل يې کړه او ستاسي مسلمانانو دپاره د ورځو د ګرځېدلو انتظار کوي (چې کله به پر مسلمانانو د زمانې چپه ګرځېدل راسي) خو دغه د زمانې چپه ګرځېدل دي پر دوی وي او الله ﷻ ښه اورېدونکی او ډير عالم دی.

خو بالمقابل هلته بيا داسي أعراب هم وه چې الله ﷻ پر دوی ښه ويلي دي او فرمايي:

﴿وَمِنَ ٱلْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَـٰتٍ عِندَ ٱللَّهِ وَصَلَوَٰتِ ٱلرَّسُولِ ۚ أَلَآ إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾ ﴾

[التوبه، ۹۹]

يعني: د أعرابو څخه بيا ځيني هغه کسان دي چې پر الله او د قيامت پر ورځ ايمان لري او هر هغه شئ چې دوی د الله ﷻ په لار کي ورکړي هغه ورکړه و الله ته د نژدې کېدلو سبب بولي او د رسول الله ﷺ د دعاء سبب يې بولي، يعني: په دغه خير او صدقه سره به الله ته نژدې سو او رسول الله ﷺ به دعاء را ته وکړي،

نو الله جل جلاله پسې فرمايي: چې هو خبر اوسئ دغه صدقه او خيرات د دوی دپاره د نژدې والي سبب دی، الله جل جلاله به ژر تر ژره دوی په خپل رحمت کې داخل کړي، بېشکه چې الله جل جلاله بنه بخښونکی او ډېر مهربانه دی.

دا خو أعراب يا صحرايي عرب وه چې الله جل جلاله و دوو ډلو يا دوه قسمه ته و وېشل، مګر ښاري خلک: کوم چې په مدينه منوره، مکه مکرمه، ثقيف کې اوسېدل او نور ډېر خلک چې په يمن او بحرين کې اوسېدل په هغو کې ايمان او اسلام ډېر قوي ؤ او د رسول الله ﷺ لوی اصحاب کرام او د مسلمانانو ډېر لوی علماء هم له دويه څخه دي.

هغه کسان چې د رسول الله ﷺ له طرفه د اسلام د ښوولو دپاره شا وخوا لېږل کېدل

لکه څرنګه چې و رسول الله ﷺ ته په ډلو ډلو خلک د خپل اسلام د اعلانولو دپاره را تله همدارنګه رسول الله ﷺ خپل قاصدان او رسُولان و مختلفو ځايو ته لېږل چې خلکو ته اسلام او د اسلام احکام ور وښيي، څرنګه چې اسلام په ټوله جزيرة العرب او د هغه په شا وخوا کې نشر سو نو دې ته ضرورت پيدا سو چې معلمان او مُرشدين، داعيان او مبلِّغين و خلکو ته د اسلامي دين حقيقت تشريح کړي او ور ويې ښيي، لکه څرنګه چې اسلام د دوی په مځکو او وطن کې نشر سو همدارنګه د دوی په زړو کې بايد قرار او ثُبات پيدا کړي.

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ هر ځای او هرطرف ته معلمان او مبلغين لېږل چې په هغه جمله کې يې خالد بن وليد رضي الله عنه د نجران خلکو ته ولېږی چې هلته خلک و اسلام ته دعوت کړي، د اسلام عقيده او احکام ور وښيي، حضرت علي رضي الله عنه يې د يمن و يوې منطقې ته ولېږی، ابو موسی الاشعري او معاذ بن جبل رضي الله عنهما يې د يمن نورو منطقو ته ولېږل او دوی ته يې دا وصيت او لار ښوونه وکړه چې آساني کوی او سختي مه کوی، خلکو ته زېري ورکوی او متنفره کوی يې مه، تاسي په خپل منځ کې اختلاف مه سره کوی، معاذ رضي الله عنه ته يې و فرمايل: ته به داسي قوم ته ورسې چې هغه اهل کتاب دي، نو کله چې ورغلې اول يې دې ته دعوت کړه چې د (لا إله إلاّ

الله و أن محمّداً رسول الله) شاهدي آداء کړي، که يې په دغه کار کي ستا اطاعت وکړی (دغه يې در سره و منل) نو بيا ورته و وايه: الله جل جلاله په يوه شپه او ورځ کي پر تاسي پنځه لمنځونه فرض کړي دي، که يې دا هم در سره ومنل نو بيا ورته و وايه: الله جل جلاله پر تاسي زکات فرض کړی دی، چي د دوی د غنيانو څخه به يې اخلې او د دوی فقيرانو او غريبانو ته به يې ور کوې، که يې دا در سره و منل پام کوه چي هغه ښه مالونه يې په زکات کي ځني وانه خلې، د مالو څخه مقصد حيوانات دي، يعني: داسي مه کوه چي هغه چاغ او ښه مالونه يې ته په زکات کي ځني واخلې، بلکه ميانه او متوسط حيوانات يې اخله او وې فرمايل: د مظلوم د ښرا څخه ځان ډير ساته، ځکه د مظلوم د ښرا او د الله جل جلاله په منځ کي حجاب نسته، څرنګه چي معاذ بن جبل رضي الله عنه پر رسول الله ﷺ ډير ګران ؤ نو يې د وداع او رخصتېدلو په وخت کي په غېږ کي ونيوی.

امام احمد رحمه الله په خپل مسند کي روايت کوي چي رسول الله ﷺ د معاذ رضي الله عنه سره تر ډيره ځايه په داسي حال کي ولاړی چي معاذ رضي الله عنه پر خپل بوده سپور ؤ او رسول الله ﷺ پياده يا پر پښو ور سره رهي ؤ او بيا يې ورته و ويل: يا معاذ! ښايي پسله دغه اوسني کاله بيا زما سره و نه وينې او ښايي ته دغه زما مسجد او زما قبر ته راسې، معاذ رضي الله عنه د رسول الله ﷺ پر فراق او جلا والي ډېر و ژړل.

ورونو! د دغو لېږل سوو کسانو يا د دوی د نورو امثالو څخه چي په پخوا کي لېږل سوي وه، يا تر دغه وروسته لېږل سوي دي، موږ ته دا را معلوميږي چي په هر وخت او هره زمانه کي د مسلمانانو په غاړه کي دا يو مسئوليت دی چي د اسلام د تبليغ او دعوت دپاره به زيار او زحمت باسي، د مسلمانانو دپاره دا بس او کافي نه ده چي فقط په ژبه سره و وايي: زه مسلمان يم، که ته مسلمان يې نو تا د اسلام دپاره څه کړي دي؟

او د يوه مسلمان دپاره دا هم کفايت نه کوي چي په خپل ژوند کي فقط څو اسلامي آسانه کارونه عملي کوي او نور نو آرام کښيني، د يوه مسلمان دپاره دا هم بس او کافي نه دي چي وايي: زه په خپله پرخپل ځان د اسلام ټول احکام په پوره ډول سره عملي کوم، نور مي نو دروازه په ځان پسي تړلې ده د خلکو په حالاتو هيڅ سر نه ګرځوم او نه څه ورته وايم، تر هغو پوري د مسلمانانو د غاړي څخه مسئوليتونه نه ايسته

کېږي تر څو پر خپلو ټولو اسلامي اعمالو د دعوت او تبلیغ د واجب عملي کول زیات نه کړي او په دغه لار کي و ګلو او ښارو ته سفر و نه کړي، دا هغه امانت دی چي رسول الله ﷺ زموږ پر غاړه ایښی دی، دا هغه ضروري او لازمي وظیفه ده چي په هیڅ عصر او زمانه کي د هغه څخه خلاصیدل نسته، د څلورو مذهبو امامانو او نورو علماوو پر دې اتفاق کړی دی او وایي: په کوم ښار کي چي ته اوسېږې هلته او تر هغه ښار دباندي د دعوت د حق آداء کول پر ټولو مسلمانانو فرض کفایي دی، هر هغه ښار چي د تبلیغ او دعوت دپاره د غسي یوه ډله و نه لري چي د اسلام احکام بیان کړي او هغه وسوسې او شُبهې چي د خلکو په فکرو کي ور ګرځي، په اسلامي او ایماني دلائلو سره ور پاکي نه کړي د هغه ښار ټول خلک ګنهکاره دي، حتّی د عامو علماوو او فقهاوو صحي قول هم دا دی چي دغه د تبلیغ او دعوت وظیفه یوازي د نارینه پر غاړه نه ده بلکه په دغه کار کي د نارینه او ښځي د حُر او مریي مسئولیت یو شئ او برابر دی، هر یو به د خپل طاقت او امکاناتو سره برابر د اسلام په نشرولو کي حصه اخلي.

او بل د رسول الله ﷺ هغه وصیت او نصیحت چي معاذ بن جبل او ابو موسی الاشعري رضي الله عنهما ته یې وکړی، موږ ته هغه آداب راښیي چي یو مبلّغ او دعوت کوونکی باید د تبلیغ او تعلیم په وخت کي په هغو آدابو او اخلاقو سره ښایسته وي.

یو دا چي د آسانتیا طرف یې د شدت او سختۍ تر طرف زیات او ډېر وي او بل یې ډېر اعتماد پر تبشیر وي نه پر تنفیر، یعني: خلکو ته د امید طرف ډېر بیانوي نه د ناامیدۍ طرف، چي د دغه دپاره رسول الله ﷺ ژوندئ تطبیقي مثال ورته بیان کړی او وې فرمایل: خلک اول شهادتینو ته را وبوله، که یې هغه قبول کړه بیا یې د لمانځه و آداء کولو ته را وبوله، که یې هغه قبول کړه بیا یې د زکات و ورکولو ته را وبوله، دغسي په کراره کراره او تدریج سره به خلک دین او اسلام ته را بولې، مګر هو، د تیسیر او آسانۍ معنٰی دا نه ده چي تر شرعي حدودو تېرئ او تجاوز وسي، که و شرعي احکامو ته د آسانۍ په نامه سره تغیر ورکول سي او یا یوه ګناه که څه هم کوچنۍ وي قبوله سي، دا تیسیر او آسانتیا نه ده بلکه دین ته تغیر ورکول دي.

يوه تبصره او خلاصه

موږ د سيّدُ البشر محمّد مصطفٰی ﷺ د ژوند په تېر سوي بيان کي وليدل چي اسلام څنګه او په څومره تکاليفو سره نشر او پر جزيرةُ العرب څنګه ظاهره او غالبه سو او ټول خلک په اسلام کي داخل سوه، هر هغه څوک چي اسلام ته نه دي داخل سوي هغه مسلمانانو ته جزيه ورکوي، لکه د نجران نصارا، د تيما او واديُ القُرٰی يهود او ځيني داسي نور، مګر نور عرب يا اسلام ته داخل سوه يا په بېره کي وه څکه اوس هغه په داسي حال کي وه چي نه يې قدرت درلودی نه طاقت، مګر بالمقابل اسلام په ټوله جزيرةُ العرب کي نشر او مسلط سو، د اسلام مرکز قوي او طاقتور سو.

موږ ته د هغو رسالو او خطو په واسطه دا هم را معلومه سوه او ومو ليدل چي رسول الله ﷺ يو بل لوی هدف او مقصد هم ښکاره کړی: هغه دا چي دغه دين يوازي د عربو دپاره نه دی، بلکه رسول الله ﷺ د ټول عالم دپاره بشير او نذير او رحمةٌ للعالمين رالېږل سوی دی، چي د دغه مقصد د ښکاره کولو دپاره يې تر روم او فارس، مصر او حبشې پوري ليکونه او رسالې ولېږل، حتّٰی د تبوک په غزاء کي هم رسول الله ﷺ ټول عالم ته دا ورښکاره کړه چي زما رسالت او دغه دين د ټول بشر دپاره دی.

او موږ وليدل چي هرقل د روم پاچا هم د بېري په سبب د رسول الله ﷺ د مقابلې او جنګه ځان وساتی، څکه هرقل پوه سو چي محمّد ﷺ هغه را تلونکی نبي دی.

او په تېر بيان کي مو په مختلفو حالاتو او جنګو کي د رسول الله ﷺ خويونه او اخلاق وليدل، د رسول الله ﷺ صبر او جهاد، ايمان او توکل، ثُبات او شجاعت مو وليدل، کله چي به د مسلمانانو لښکر ماته او شکست وخوړل او خلک به په تېښته سول، خو د رسول الله ﷺ په ټينګ او ثابت درېدلو سره به بيرته هغه شکست په نصر او کاميابي بدل سو، د رسول الله ﷺ عزم او ثُبات، شجاعت او دلاوري، حکمت او پوهي، لطف او شفقت په هغه اندازه سره وه چي مثل يې وجود نه درلودی.

دا مو هم وليدل چي د هجرت په نهم کال کي رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د حج امير ولېږی او خلکو ته يې د الله جلّ جلاله هغه احکام و رسول چي په سورةُ التوبه کي

نازل سوي وه، چې د هغو په جمله کې د مشرکانو څخه برائت او جلا کېدل وه او دا امرؤ چې پسله دغه اوسني کاله چې د هجرت نهم کال دی بیا به مشرکان د بیت الله الحرام حج نه کوي او بیت الله الحرام ته د کافرانو ورتګ منعه او حرام دی.

او په جزیرةُ العرب کې به داسې مشرک نه پاته کیږي چې عقد او عهد نه لري، که نه هغه کسان پسله څلورو میاشتو وژل کیږي، بیانو هغو لره امان نسته. اسلام په داسې اندازه سره نشر او قوي سو چې په ټوله جزیرةُ العرب کې یواځنۍ او منل سوی قدرت او طاقت اسلام ؤ.

دغه ټول کارونه د الله جل جلاله په نصرت او إراده او بیا د رسول الله ﷺ په عزم او ثبات سره وسوه، رسول الله ﷺ خپل رسالت تبلیغ کړی، امانت یې ورساوه، خپل امت ته یې نصیحت وکړی، د الله جل جلاله په لار کې یې حق جهاد وکړی، پسله هغه چې په جزیرةُ العرب کې اسلام ثابت او قائم سو، نور نو د الٰهي دین غالبه کول او فتوحات د رسول الله ﷺ د اتباعو وظیفه وګرځېدل، هغه چې پر ده ﷺ وه هغه یې په ښه ډول سره آداء کړه.

په دغه وخت کې سورةُ النصر نازل سو، سورةُ النصر د سورةُ التوبه وروسته او په حجةُ الوَداع کې نازل سوی دی، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١﴾

ژباړه: کله چې د الله جل جلاله نصرت (مرسته او کومک) او د مکې مکرمې فتحه راسي.

﴿وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢﴾

او ته به وینې چې په ډلو ډلو خلک د الله جل جلاله دین ته داخلیږي.

﴿فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣﴾

پس نو ته د خپل رب تسبیح، پاکي، د حمده سره وایه او د الله جل جلاله څخه د خپل امت دپاره بخښنه غواړه، بېشکه چې دغه الله ښه توبه قبلوونکی دی.

د دغه سورة په نزول سره رسول الله ﷺ ته دا ورمعلومه سوه چې ما په دنیا کې خپل را سپارل سوی کار او د رسالت مهمه وظیفه پای ته ورسول او اوس نو د آخرت

د سفر نوبت را ورسېدی، د رسول الله ﷺ د بعثت مقصد او په دنیا کي یې د استوګني مطلب چي د دین نشرول وه پوره سوه او د رسول الله ﷺ دپاره د آخرت سفر را نژدې سو، د تبلیغ او رسالت مهمه وظیفه د ده ﷺ د اتباعو او امت پر غاړه پاته کیږي.

د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه

اوس به د مسلمانانو د شمېر او عدد او د اسلام د کامیابۍ په باره کي څه حسابي عددونه تر نظر وباسو: د هجرت په شپږم کال کي کله چي رسول الله ﷺ حدیبیې ته تشریف یو وړی فقط یو زر څلور سوه نفره ور سره ملګري وه او د هجرت په اتم کال کي یعني: تر حدیبیې دوه کاله وروسته د مکې مکرمې په فتحه کي لس زره نفره ور سره ملګري وه، تر هغه لږ وروسته د تبوک په غزاء کي دیرش زره نفره ور سره ملګري وه، مګر د هجرت په لسم کال کي کله چي رسول الله ﷺ حج آداء کاوه لږ تر لږه یو لک نفره ور سره ملګري وه.

تاسي دغه لوی فرق ته وګوری! د څلورو کلو په جریان کي د مسلمانانو شمېر د یو زر څلورو سوو نفرو څخه تر یو لک نفرو هم زیات سو، دا هم بېله هغو کسانو چي حج ته نه وه راغلي او دغه لوی او مهم فرق د حدیبیې د صلحي په سبب په وجود راغلی، هغه صلحه چي الله جل جلاله فتحه بللې ده:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾﴾

دغه صلحه ولي فتحه و بلل سوه؟ حال دا چي مسلمانانو نور هم جهاد او قربانیو ته ضرورت درلودی؟ دا ځکه چي د جهاد څخه اصلي هدف او مقصد دا دی چي د مسلمانانو او نورو خلکو له منځه پَردې ایسته سي او موږ مسلمانان د تبلیغ او إعلاء کلمةُ الله څخه منعه نه کړل سو، کله چي مسلمانانو ته دا اجازه ورکړه سي چي په ښکاره او واضحه ډول، بېله منعي او سانسوره د اسلام په باره کي تبلیغ او خبري وکړي، فتحه نه بلکه فتوحات په وجود راځي، دا ځکه چي د اسلام دین د بشر د طبیعت او عقله سره موافق او برابر دین دی، د اسلام دین الٰهي او د انسانانو په ګټه او مصلحت دین دی، هیڅوک د دغه الٰهي دین مخنیوی په عقل او منطق سره نه سي کولای، په خبرو

او دلائلو سره هيڅوک نه سي کولای چي دغه دين مغلوبه کړي.

د دين دښمنانو همېشه د اسلامي دين د مغلوبه کولو دپاره د زور څخه کار اخيستی دی نه د عقل او منطقه څخه. هغه چي خلک يې د دغه الٰهي دين د متابعته څخه منعه کول (يعني: خلک دغه دين ته نه داخلېدل) د هغه سبب د دغه دين پټول وه، د قريشو ټول کوښښ دا ؤ چي اسلام د خلکو څخه پټ کړي، مسلمانان يې نه پرېښوول چي د اسلام په باره کي خبري وکړي او په خپله قريشو به بيا د اسلام تعريف او بيان په داسي شکل سره کاوه چي خلک ځني متنفره کړي، د اسلام احکام او فايدې يې نه بيانولې، بلکه ويل به يې: مسلمانان ستاسي خدايانو (يعني: بتانو ته) بد ويل او ښکنځل کوي، ستاسي پلرونه چي پر دغه دين وه بيعقلان او ناپوهان بولي او داسي نور لکه د نن ورځي د کفارو د حقيقته خالي تبليغات، او خلک به يې هم د حق خبرو د اورېدلو څخه منعه کول، قرآن مه اوری، د مسلمانانو سره مه کښېنی، مسلمانان وحشيان او ظالمان دي، مسلمانان تروريستان او ترهګران دي او داسي نور.

کله چي د قريشو سره د حديبيې صلحه وسوه د مسلمانانو او نورو خلکو په منځ کي هغه تړلي دروازې خلاصي سوې، نو به مسلمانانو د کفارو سره خبري کولې او د اسلام په حقيقت به يې پوهول، نو ځکه خلک د الله جل جلاله دين ته په ډلو ډلو داخل سوه او د الله جل جلاله له طرفه دغه آياتونه په حجةُ الوداع او په منٰی کي نازل سوه چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿ إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣ ﴾.

عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه او نور مفسرين وايي: د الله جل جلاله د دغه قول مقصد او هدف دا ؤ چي اې محمّده! ﷺ دغه چي خلک الٰهي دين ته په ډلو ډلو داخليږي، دا ستا د وفات او رحلت علامه ده، ځکه هغه چي ستا وظيفه وه هغه دي سر ته ورسول، اوس نو ستا د متابعينو او امت وظيفه ده چي دغه دين نور هم نشرکړي، امر بالمعروف او نهي عن المنکر وکړي او تر نورو خلکو دغه دين ورسوي، ځکه دين د ټولو اطرافو

ځخه پوره او کامل سو.

اول: د وحیو او قانون جوړولو په لحاظ پوره سو.

دوهم: د سیاسي لحاظه اسلام د یوه قوت او طاقت په حیثیت و پیژندل سو، دا نه چي یوازي په عربو کي و پیژندل سو بلکه بهله عربو نورو انسانانو هم اسلام د یوه قوي طاقت په صفت سره و پېژندی، د ځمکي پر مخ اسلامي مملکت او مرکز پیدا سو، رسول اللهﷺ د ځمکي پاچهانو ته لیکونه او رسالې و لېږلې، کسرٰی، مقوقس، قیصر، نجاشي، د ځمکي هغو لویو پاچهانو ته د رسول اللهﷺ رسالې ورسېدلې، د دین تبلیغ وسو، اوس نو پر دغه دین او پر دغه طریقه دوام او استمرار، تګ کول او متابعت کول، د رسول اللهﷺ د امت او اتباعو کار دی، د عسکري لحاظه هم اسلام قوي سو، ټوله جزیرةُ العرب د اسلام مرکز وګرځېده، دین ثابته او محکم سو.

رسول اللهﷺ خپله وظیفه په ښه ډول سره پای ته ورسول، لکه څرنګه چي د هجرت په نهم کال کي په ډلو ډلو خلک مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتله، دغه رنګه د هجرت په لسم کال کي هم د دغو ډلو را تګ دوام درلودی، خو د تاریخ لیکونکو یې دقیق تاریخ نه دی ذکر کړی.

د هجرت په لسم کال کي کومه خاصه غزاء یا سریه نه دي پېښ سوي، د تبوک غزاء د رسول اللهﷺ آخرنۍ غزاء وه، څو د هجرت د لسم کال د ذوالقعدې میاشت را ورسېدل او د رسول اللهﷺ له طرفه په خلکو کي دا اعلان وسو چي رسول اللهﷺ د حج کولو إراده لري که څوک غواړي چي د دهﷺ په ملګرتیا حج وکړي را دي سي.

حجة الوداع

ورونو! د دعوت کارونه پای ته ورسېدل، الٰهي رسالت تر خلکو پوري ورسول سو، پر داسي اساس یوه نوې ټولنه جوړه سوه چي اُلوهیت د هر شي او هر چا ځخه ایسته سو یوازي او یوازي اللهﷻ لره ثابت سو او رسول اللهﷺ د دغه امت رسول و منل سو، اوس نو لکه یو هاتفي پټ ږغ چي د رسول اللهﷺ په زړه کي وسي او دیﷺ په دې پوه کړي چي په دنیا کي ستا اوسېدل پای او آخر ته رسیږي، ستاسي په یاد

دي کله چي رسول الله ﷺ معاذ بن جبل رضی الله عنه د هجرت په لسم کال کي يمن ته لېږی د نورو خبرو په جمله کي يې دا هم ورته و فرمايل: ښايي پسله دغه اوسني کاله دي بيا زما سره ملاقات و نه سي او ښايي ته زما مسجد او زما قبر ته راسې، معاذ رضی الله عنه د رسول الله ﷺ پر فراق ډېر وژړل.

دالله جل جلاله دا خوښه او إراده وه چي د ده جل جلاله رسول د خپل هغه رسالت او دعوت چي تر شل کاله زيات يې د هغه رسالت د رسولو په لار کي قسم قسم تکاليف او زحمتونه، هجرت او جنګونه ګاللي وه، اوس يې مېوه او ثمره، نتيجه او کاميابي و ويني.

د مکې مکرمې په اطرافو کي د عربي قبيلو او د هغو د نمايندګانو سره يو ځای سي، هغه قبيلې د د ه ﷺ څخه د دين احکام واخلي او دئ ﷺ د هغو څخه دغه شاهدي واخلي چي ده ﷺ د رسالت امانت ورساوه، رسالت يې تبليغ کړی او امت ته يې نصيحت وکړی، او رسول الله ﷺ غوښته چي خلکو ته د حج احکام وروښيي نو رسول الله ﷺ د خپل قصد اظهار او اعلان وکړی چي دئ ﷺ سږکال حج ته ځي که څوک غواړي چي د ده ﷺ په ملګرتيا حج وکړي مدينې منورې ته دي راسي.

امام مسلم د جابر رضی الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ (۹) کاله په مدينه منوره کي تېر کړه او حج يې و نه کړی، خو د هجرت په لسم کال کي دا اعلان وسو چي رسول الله ﷺ سږکال د حج إراده لري نو ډېر خلک مدينې منورې ته راغله او د ټولو دا إراده وه چي په رسول الله ﷺ پسي اقتداء وکړي او داسي حج وکړي لکه دئ ﷺ چي يې کوي.

نو د شنبې په ورځ چي د ذوالقعدې د مياشتي څلور ورځي پاته وې رسول الله ﷺ د حرکت کولو دپاره تيار او آماده سو او د ماپښين تر لمانځه وروسته يې حرکت وکړی ترڅو چي د ماځيګر تر لمانځه د مخه ذوالحُليفې ته ورسېدی، هلته يې د ماځيګر لمونځ دوه رکعاته سفريانه آداء کړی او شپه يې هلته په ذو الحُليفه کي تېره کړه، په سبا کي يې د ماپښين تر لمانځه د مخه د إحرام دپاره غسل وکړی، پسله غسله حضرت عائشې رضی الله عنها د رسول الله ﷺ په سر او بدن پوري خوشبويي و مښل، بيا رسول الله ﷺ احرام وتړی او بيا يې د ماپښين لمونځ سفريانه دوه رکعاته آداء کړی او له دغه

ځایه یې په یوه احرام د حج او عمرې نیت وکړی، چې و دغه قسم حج ته (حجِ قِران) ویل کیږي، بیا نو پر خپله اوښه سپور سوا و د مکې مکرمې پر طرف یې حرکت وکړی.

جابرﷺ وایي: کله چې د رسول الله ﷺ اوښه دښت ته و وتل نو ما خلکو ته وکتل، څومره چې مي ستر ګو لیدل کول په هغه اندازه د رسول الله ﷺ مخ ته سپاره او پیاده خلک رهي وه، و چپه او راسته طرف ته یې هم د ستر ګو د لیدلو پر اندازه خلک رهي وه، تر شا چې مي وکتل هلته هم څومره چې زما ستر ګو لیدل کول خلک په پسې وه، رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي ؤ او قرآن پر نازلېدی، یو لک نفره د حج د آداء کولو دپاره ور سره ملګري دي، سبحان الله! هغه وخت مو په یاد دی چې رسول الله ﷺ غارِ حراء ته یوازي تلی؟ هغه مو په یاد دي چې رسول الله ﷺ به پر عربي قبیلو یوازي ګرځېدی او خلک به یې اسلام ته دعوتول؟ هغه مو په یاد دي چې رسول الله ﷺ او څو نفرو مسلمانانو د خپلو کوچنیو اولادو او کورنیو سره د مقاطعې او بندیز سختي شپې د لوږي او بېږي په حالت کي په شعب ابوطالب کي تېرولې؟ هغه مو په یاد دي چې طائف ته د تبلیغ او دعوت دپاره تللی ؤ او هلته د طائف هلکانو او مریانو په ډبرو ویشتی او تر مبارکو پښو یې ویني بهېدې؟ څو نن ورځ د حج د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ځي او تر یو لک نفره زیات د ده متابعین او مسلمانان ور سره ملګري دي.

قصه به بیا نوو څو څه نور معلومات به هم ور سره زیاتوو، هغه دا چې:

دا هغه یواځنئ حج دی چې رسول الله ﷺ پسله هجرته آداء کړی دی او تر دغه د مخه حج نه ؤ فرض سوی، د حج د فرضیت په کال کي د علماء کرامو اختلاف دی، چې د هغې جملې څخه یو قول دا دی: چې حج د هجرت په نهم کال کي فرض سوی دی.

رسول الله ﷺ څلور عمرې آداء کړي دي چې په هغو کي دغه اوسنی عمره هم شامله ده چې د دغه حج سره یې کړې ده او څلور سره عمرې یې د ذوالقعدې په میاشت کي کړي دي.

او دغه حج ته ځکه حجةُ الوَداع ویل کیږي چې رسول الله ﷺ د دغه حج په

خطبه کي و فرمايل «لَعَلِّي لا أَلْقَاكُم بَعدَ عَامِي هٰذا »
يعني: ښايي پسله دغه کاله څخه بيا ستاسي سره ملاقات و نه کړم، ستاسي سره و نه وينم، په دغه حج کي رسول الله ﷺ د خپل امت او خپلو اصحاب کرامو سره د خدای په اماني، رخصتېدل يا وَداع کړې ده، نو ځکه حجةُ الوداع ورته ويل کيږي.
څرنګه چي دغه حج پسله هجرته د رسول الله ﷺ اولنئ حج وُ او د رسول الله ﷺ دا غوښتنه او إراده وه چي په دغه حج کي خلکو ته د حج احکام وروښيي، نو ځکه يې د شا وخوا وقبيلو ته هم نفر ولېږل چي رسول الله ﷺ د حج إراده لري که څوک غواړي چي د رسول الله ﷺ سره حج وکړي مدينې منورې ته دي راسي، نو خود له هره طرفه ډلي راغلې چي د رسول الله ﷺ په ملګرتيا حج ته ولاړ سي.
رسول الله ﷺ د ذوالقعدې په مياشت کي د مدينې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی په لار کي يې د خپلو ملګرو څخه يو ضعيفه او سپين ږيری سړئ وليدی چي پر پښو رهي دی خو له ډيره ضعفه به يې پر دوو نفرو تکيه کول، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه سړي ته څه پېښه ده؟ خلکو ويل: يا رسولَ الله! دغه سړي نذر ايښی دی چي پر پښو به حج کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل:
«مَا يَفعَلُ اللّٰهُ بِعَذابِ هذا؟ »
يعني: الله جل جلاله به د ده په دغه تکليف او عذاب څه وکړي؟
ورونو! د اسلام دين د آسانۍ دين دی، دغه دين د خلکو د تکليف او عذاب دپاره نه دی راغلی، الله جل جلاله پر مونږ تکليفونه سپکوي سختۍ او تکليفونه را څخه ليري کوي او پورته کوي، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه سړئ امر کړی چي سپور سي او هغه هم سپور سو، دا د رسول الله ﷺ له طرفه د دين د آسانۍ اظهار او ښکاره کول وه، نن ورځ ځيني کسان پر مسلمانانو دين سختوي او درنوي، هره مسئله چي په هغه کي د علماوو اختلاف وي دوی يې په هغه سخت او مشکل طرف پسي ګرځي، مګر د دين حقيقت دا دی: څومره چي پر خلکو سپکيږي بايد د شرعي په چوکاټ کي پر سپک سي، رسول الله ﷺ ته هيڅکله د دوو کارو په منځ کي اختيار نه دی ورکړه سوی مګر د هغو دوو څخه يې هغه آسانه اختيار کړی دی.

يعني: که به رسول الله ﷺ ته په دوو کارو کي اختيار ورکړل سو که داسي کوي يا داسي، ده ﷺ به يې هغه آسانه طرف اختياراوه، دا زموږ د دين حقيقت دی چي د آسانۍ دين دی، رسول الله ﷺ فرمايي «يَسِّرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا» آساني را ولی سختي مه کوی، مګر موږ اوس وينو چي ځيني خلک د تشدُد، عُنف او زېږوالي څخه کار اخلي، خو دا صحي کار نه دی.

جهاد چي د اسلامي دين اساس او بنياد دی مګر په هغه کي عُنف، تشدد، د خلکو ژوند تريخول، پر خلکو سختۍ را وستل دا د دغه دين مرام او مقصد نه دی، که څوک غواړي چي د تقوٰی او پرهېزګارۍ پر اساس پر خپل ځان سختي را ولي کولای سي څوک يې نه منعه کوي مګر پر نورو خلکو درونده بار ايښوول نه دي صحي.

رسول الله ﷺ په لمانځه روژه او داسي نورو عبادتو کي پر خپل ځان ډېر زحمت او تکليف را وستی، مګر پر نورو خلکو يې د عبادتو په کولو کي آساني راوستل او دا د اسلام حقيقت دی بايد ځان په خبر کړی، مګر هو، د ګنهو څخه ځان ساتل حتمي او ضروري دي.

د حج په وخت ورسول الله ﷺ ته يوه ښځه راغله او يو کوچنۍ تقريباً د تي هلک ور سره ؤ هغه هلک يې را پورته کړی او ويل: يا رسولَ الله! آيا د دغه حج کيږي؟ يعني: حج يې حج دی او ثواب لري؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، او تا لره يې هم ثواب سته، دغي ښځي ته هم د دغه هلک پر حج ثواب ورکول کيږي، ځکه په دغه کار کي دغه ښځه هم تکليف او زحمت زغمي، دا ده چي په غېږ کي يې اخلي، په طواف، صفا او مروا کي يې ګرځوي، نو دغه کوچني ته د حج ثواب ورکول کيږي او هغه ښځه يا هر هغه څوک چي د دغه کوچني روزنه يې پر غاړه وي هغه ته هم ثواب ور کول کيږي، مګر هو، علماء کرام وايي: چي د کوچني دغه حج د هغه فرضي حج پر ځای نه دريږي، فرضي حج نه په آداء کيږي، کله چي دغه کوچنۍ بالغ سو هغه د اسلام حج چي طاقت يې ولري په خپلو شرائطو پر فرض دی.

تاسي ته معلومه ده چي حج پر درې قسمه دی:

اول: حج مفرد يا إفراد.

دوهم: حج تمتّع.

دریم: حج قِران.

حج مفرد: هغه بېله عمرې یوازي حج دی.

حج تمتع دا دی: چي د حج په میاشتو کي عمره وکړي او ځان حلال کړي (یعني: د سر په خرولو سره ځان له احرامه وباسي) خپل کالي واغوندي، کله چي د ذوالحجې د میاشتي د اتم ورځ راغله بیا د حج دپاره بل احرام وتړي.

او حج قِران هغه حج ته ویل کېږي: چي حج او عمره دواړه په یوه احرام آداء کړي، یعني: د حج په میاشتو کي عمره وکړي ځان له احرامه نه کړي خلاص په هغه احرام کي پاته وي، کله چي د حج موسم راسي په هغه اولني احرام چي عمره یې پکښي کړې ده حج هم وکړې.

رسول الله ﷺ دغه خپل حج، حجِ قِران کړی دی.

د حج د دغو درو اقسامو په فضیلت کي علماء او مذهبونه اختلاف سره لري، زموږ د احنافو په مذهب حجِ قِران تر حج مفرد او حج تمتع افضل دی.

رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف ور رهي دی څو مکې مکرمې ته ور نژدې سو او شپه یې په (ذي طوٰی) کي تیره کړه چي د یوه ځای نوم دی او بیا د سهار تر لمانځه وروسته مکې مکرمې ته ور داخل سو چي دا د یکشنبې ورځ او د ذوالحجې پنځمه وه او اته شپې یې پر لاري تیري کړي وې، اول یې غسل وکړی او بیا مسجد الحرام ته ورغلی، پر کعبه شریفه یې طواف وکړی د صفا او مروا په منځ کي یې سعیَ یا تګ وکړی او ځان یې د احرامه څخه په دې سبب نه کړی خلاص چي د حجِ قِران نیت یې کړی ؤ او هَدیه یې هم ور سره رهي کړې وه، پسله طواف او سعیِ څخه د مکې مکرمې و لوړ طرف ته چي حِجون ورته ویل کېږي ولاړی او هلته یې استوګنه کول او بېله فرضي طوافه څخه بیا یې بل طواف نه دی کړی.

رسول الله ﷺ د ذوالحجې په اتمه ورځ چي (یوم الترویه) هم ورته ویل کېږي د سهار تر لمانځه یا لمر را ختلو وروسته منٰی ته تشریف یو وړی، د ذو الحجې و اتمي ورځي ته د ترویې ورځ په دې سبب ویل کېږي چي خلکو به منٰی ته اوبه

وړلې، په منٰی کې خو اوبه نه وې، نو یې دغه ورځ د ترویې یعني: اوبه کېدلو یا اوبو اخیستلو ورځ و بلل.

رسول الله ﷺ د ذوالحجې په اتمه ورځ منٰی ته ولاړی، د دغې ورځې د ماپښین، ماځیګر، ماښام، ماخستن او د نهمي ورځې د سهار لمنځونه یې په منٰی کې آداء کړه، چې دغه ټوله پنځه لمنځونه سوه او د ذوالحجې په نهمه ورځ تر لمر راختلو وروسته د منٰی څخه د عرفات پر طرف رهي سو، اول مزدلفې ته ورسېدی څکه هغه په مخ او لار کې ده بیا له هغه ځایه عرفات ته ولاړی.

تر اسلام د مخه چې به قریشو حج کاوه منٰی ته به را ووتل او د عرفات په ورځ به تر مزدلفې پورې ولاړل، هلته به د مشعرالحرام سره پاته سوه، نور خلک به عرفات ته ولاړل مګر قریش عرفات ته نه تله په مزدلفه کې پاته کېدل او ویل به یې: موږ اهلُ الحرم یو او تر حرم دباندې نه وزو، څرنګه چې مزدلفه د حرم په حدود کې داخله ده او عرفات د حرم تر حدودو دباندې دی، نو قریشو د ځان دپاره دغه یو امتیاز او بهتري ایښې وه چې ویل: موږ اهل حرم تر حرم دباندې نه وزو، نور ټول خلک به عرفات ته ولاړل بېله قریشو، اوس چې رسول الله ﷺ د نهم په ورځ د منٰی څخه د عرفات پر طرف رهي سو خلک په دې انتظار کې دي چې آیا رسول الله ﷺ به داسې وکړي لکه پخوا چې قریشو کول؟ په مزدلفه کې به پاته سي او که به د خلکو سره عرفات ته ولاړ سي؟ خاصتًا اهل مکه ډېر په انتظار کې وه چې رسول الله ﷺ به څه وکړي؟

مګر رسول الله ﷺ چې مزدلفې ته ورسېدی هلته نه سو پاته بلکه عرفات ته پسې ولاړی، یعني: دغه امتیاز چې قریشو ځان ته ایښی دی دا د دین څخه نه دی او د الله جلّ جلاله په دین کې امتیاز نسته، بلکه عرفات د ټولو حاجیانو دپاره د درېدلو ځای دی، هغه امتیاز چې قریشو ځان ته ایښی وُلغوه سو او رسول الله ﷺ فرمایي: «اَلْحَجُّ عَرَفَة» یعني: حج عرفات دی، نو هر هغه څوک چې په مزدلفه کې پاته سي هغه لره حج نسته او حج یې نه صحي کیږي،او د دغه حدیث شریف چې « الحج عرفه» سِرِ هم دا دی چې هغه د جاهلیت عادت او امتیاز یې له منځه یُووړی.

رسول الله ﷺ عرفات ته ورسېدی او هلته په نَمِرَه کې د ده ﷺ دپاره خېمه

درول سوې وه (نَمِرَه) هغه ځای دی چې اوس هلته د عرفات مسجد جوړ سوی دی، رسول الله ﷺ په دغه خېمه کې واړول ترڅو چې لمر تر سر واوښتی، تر زوال وروسته رسول الله ﷺ هغه خپله مشهوره او عظیمه خطبه په داسې حال کې وویل چې یو لک او څلېرویښت زره یا یولک او څلور څلوېښت زره نفر پر را ټول وه، رسول الله ﷺ د دغو ډېرو خلکو په منځ کې ودرېدی او هغه جامعه خطبه یې وویل چې خطبةُ الوَداع ورته ویل کېږي، دا د حج خطبه وه او رسول الله ﷺ په دې خطبه کې د دین د ځینو احکامو خلاصه بیان کړه، چې زه به اوس د هغې خطبې هغه لوی لوی ټکي درته را نقل کړم او د دغې خطبې د هرې جملې سره باید مسلمان و درېږي، په پوره غور او دقت سره فکر پکښې وکړي ځکه هره جمله یې د هدایت او لارښوونې ستوری دی چې مسلمانانو ته د دوی د دین لار روښانه کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل:

« إنّ الحمدَ لله، نحمدُهُ ونستعينُهُ، ونستغفرُهُ ونتُوبُ اليه، ونعوذُ باللهِ من شرورِ أنفسنا و من سيّئات أعمالنا، من يهده اللهُ فلاَ مُضلّ لهُ، ومن يُضللهُ فلاَ هادىَ لهُ، وأشهد أن لا إله إلاّ الله وحدهُ لا شريكَ له، وأشهد أنّ محمّداً عبدُه ورسولُه، يا عبادَ الله!»

د الله جل جلاله په تقوٰی وصیت درته کوم او د الله جل جلاله اطاعت ته مو را بولم او د خبرو شروع په هغه څه سره کوم چې هغه خیر دی، امّا بعد:

« ايّها الناس! اِسمَعُوا قولي، فإنّي لا أدري لعلّي لا ألقا كم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبَدًا»

اې خلکو زه تاسې ته احکام بیانوم زما څخه یې واورئ، زه نه یم خبر ښایي پسله سږ کاله په دغه ځای کې بیا هیڅکله زه ستاسې سره و نه وینم،

«إن دمائكم وأموالكم وأعراضكم حرامٌ عليكم كَحُرمةِ يومِكُم هذا في شهرِكم هذا في بلدكم هذا».

ژباړه: ښکه چې ستاسې وینې، ستاسې مالونه، او ستاسې عزت یو پر بل داسې حرام دي لکه ستاسې د دغې ورځې حرمت، په دغه میاشت او په دغه ښار کې.

ورونو! د رسول الله ﷺ د خطبې ویلو سره ټول خلک چپ او ساکت سوه،

خو دا معلومه خبره ده چې د رسول الله ﷺ آواز یو لک نفرو ته نه رسېدی، نو عبّاس بن عبدالمطلب رضی الله عنه او ربیع بن اُمیه رضی الله عنه چې د صفوان بن اُمیه رضی الله عنه ورور ؤ، دغه دوه نفره چې د لوړ آواز خاوندان وه د رسول الله ﷺ خبري او اقوال یې تر خلکو پوري رسول او رسول الله ﷺ و فرمایل:

ښه متوجه سی! دغه خبره په هر وخت کې خو په خاص ډول د نن ورځې په حالاتو کې ډېره مهمه خبره ده خصوصاً د هغو کسانو دپاره چې بري او عام خلک وژني او د هغو کسانو دپاره چې د خلکو مالونه په حرامه سره خوري او د هغو کسانو دپاره چې بېله دلیله پر نورو خلکو او د هغو پر حیثیت او شرف رغیږي او باطلي خبري پر کوي، دغه خلک دي د رسول الله ﷺ دغه لار ښوونې واوري، رسول الله ﷺ و فرمایل: بېشکه چې ستاسې وینې، ستاسې مالونه، او ستاسې عزت یو پر بل داسې حرام دي لکه ستاسې د دغې ورځې حرمت، په دغه میاشت او په دغه ښار کې.

نو د مسلمان وینه تویول، یا د هغه مال خوړل، یا د هغه په شرف او عزت کې خبري کول ابدي حرام دي او داسې حرام دي لکه ستاسې د نن ورځې حرمت چې د عرفات ورځ ده او دغه میاشت چې د حرامو میاشتو څخه ده او دغه ښار چې بلد الحرام دی، یعني: د مسلمان د وینې او مال او شرف حراموالی داسې دی لکه د حج د ورځې حرمت، په حرامه میاشت کې او په بلدُ اللهِ الحرام کې.

دا د مسلمان د وینې د مسلمان د مال د مسلمان د عزت او شرف، حراموالی دی چې د یوه مسلمان وینه او مال، د مسلمان شرف او عزت پر بل چا داسې حرام دي چې حرمت یې د کعبې شریفې تر حرمت او د حج اکبر د ورځې تر حرمت کم نه دی.

اې هغو کسانو! چې د مسلمانانو وینې په ناحقه سره تویوی، اې هغو کسانو چې د مسلمانانو مالونه په حرامه سره خوری، اې هغو کسانو چې د خلکو په عزت کې خبري کوی، د رسول الله ﷺ دغه خطبه او دغه آخرنۍ وصیت په دقت سره واوری، رسول الله ﷺ د حجةُ الوداع په خطبه کې څو ځله او په تکرار سره دغه خبره کړې ده:

«إن دمائَكم وأموالَكم وأعراضَكم حرامٌ عليكم كَحُرمةِ يومِكم هذا في شهرِكم هذا في بلدكم هذا».

مسلمان ورونو! لږ څه خپلو ځانو او خپلو عملو ته متوجه سی چي څومره او په کومه اندازه سره مو د رسول الله ﷺ إطاعت کړی دی؟ او څومره مو د مسلمانانو د حقوقو مراعت کړی دی؟ او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل:

« ألا كلّ شيءٍ من أمرِ الجاهلية تحتَ قدمي موضوعٌ »

خبر اوسی چي د جاهلیت هر کار او عمل زما تر پښو لاندي او بې اعتباره دی.

« وَدماءُ الجاهليّة مَوضوعةٌ وَ إن اَوّلَ دَمٍ أضَعُ مِن دمائنا دمُ ابنِ ربيعَةَ بنِ الحارث»

او هغه د جاهلیت وینې ایسته سوي او غورځول سوي دي. یعني: د جاهلیت د وختو څخه چي د قبائلو په منځ کي د وژل سوو کسانو انتقام او بدله پاته دي هغه لغوه دي، د هغو بدل به نه اخیستل کیږي او هغه اوله وینه چي زه یې لغوه کوم او باطلوم هغه زموږ د وینو څخه ده چي د عامر بن ربیعه بن الحارث بن عبدالمطلب وینه ده.

دغه عامر بن ربیعه چي د رسول الله ﷺ د اکا لمسئ ؤ او د هذیل د قبیلې له طرفه وژل سوی ؤ، د هغه د قاتل څخه تر اوسه بدله او انتقام نه ؤ اخیستل سوی، رسول الله ﷺ تر هغه تېر سو او عفوه یې ورته وکړه، شروع یې د خپل قریب د وینې په معافولو او بخښلو سره وکړه نو ویل تاسي هم ټوله په دغه مکلف یاست.

او رسول الله ﷺ و فرمایل:

« وَ رِبا الجاهليّةِ موضوعٌ، وَ اوّلُ رِبا أضَعُ مِن رِبانا رِبا عبّاس بن عبدالمطلب، فإنهُ موضوعٌ كُلّه »

او هغه د جاهلیت سُد او ربا لغوه او باطل دي او هغه اوله ربا چي زه یې باطلوم هغه زموږ ربا ده چي زما د اکا عبّاس بن عبدالمطلب ربا ده.

رسول الله ﷺ ربا منعه او لغوه کړه او هغه اوله رِباء چي یې باطله کړه، هغه د ده ﷺ د اکا عباس ﷺ ربا وه، او وې فرمایل:

«فَاتقوا اللهَ في النّساء، فَإنّكم أخذتُمو هُنّ بأمانة الله، واستَحللتم فروجَهنّ بكلمة الله، ولكُم عليهنّ أن لا يوطئنَ فرشَكم أحداً تكرهونه، فإن فعلنَ ذالک فاضربوهنّ ضرباً غير مُبرّح، و لهنّ عليكم رزقُهنّ وكِسوتُهنّ بالمعروف».

رسول اللهﷺ فرمايي: د ښځو په معامله او باره کي د الله جل جلاله څخه وېرېږی، تاسي دوی د الله په امانت سره اخيستي دي او دوی تاسي ته په نکاح سره حلالي سوي دي، ستاسي پر دوی دغه حق دی چي ستاسي کور ته به داسي څوک نه پرېږدي او نه داخلوي چي ستاسي نه وي خوښ، که يې دا کار وکړی وېې وهی، مګر داسي وهل چي نه به زخمي کيږي او نه به يې عضوه ماتيږي او د دوی پر تاسي دغه حق دی چي خواړه او کالي به په ښه طريقه سره ورکوی.

اې هغو مسلمانانو! چي شکل او قيافه مو د مسلمان جوړه کړې ده او د رسول اللهﷺ متابعت نه کوی، ستاسي اولنۍ ظلم پر هغو ښځو دی چي ستاسي تر لاس لاندي دي، د الله جل جلاله څخه و بېرېږی په خپل دغه عمل سره د اسلام نوم مه بدوی، د اسلام د دښمنانو إدعاء ګاني چي وايي: په اسلام کي د ښځو حقوق نسته په خپلو دغه ظالمانه اعمالو سره مه رشتيا کوی.

وروڼو! رسول اللهﷺ مور ته د وهلو سبب او اندازه را ښوولي دي.

اول: د ښځي وهل هغه وخت جائز او روا دي چي په ښځه کي نه إطاعت او سرکښي پيدا سي، داسي نه چي په کورنيو چارو کي يوه سهوه او خطاء ځني پېښه سي او ته يې وهې، دغه وهل حرام او نا روا دي.

دوهم: وهل به په داسي طريقه او اندازه سره وي چي عذاب، زخم او مات به نه وي پکښې، حتّی علماءکرام وايي: چي وهل به يې په داسي شي سره وي لکه مسواک، اصلاً دا داسي وهل نه دي چي په هغه کي دي آزار او عذاب مقصد وي، بلکه د دې وهلو څخه مقصد دا دی چي اې ښځي! ستا نا فرماني داسي اندازې ته ورسېدل چي نور يې نو تحمل نه سي کېدلای او پسله دې څخه بل شئ نسته بېله طلاقه، دا هغه آخرنی تنبېه او خبرتيا ده، نور نو د نصيحت وخت تېر سو او هغه آخرنی مرحلې ته سره ورسېدلو، که په دغه وهلو سره هم ښځه نه سوه اصلاح، بيا نو يو حَکَم يا دربيم څوک چي صلحه او فيصله کوونکی وي د سړي له طرفه راځي، او يو هم د ښځي له طرفه راځي چي يا به سم ژوند سره کوي يا طلاق او جلا والی دی، نو د دغه وهلو څخه مقصد دا سو: چي با خبره اوسه اوس مو ژوند او ګذاره هغه آخرنی

مرحلې ته ورسېدل، نه دا سي وهل چي نارينه خپل همت او غيرت، خپل حاکميت او باداري پر ښځه معلوموي، او وايي: خپله مړانه او پاچهي تا ته در ښکاره کوم، زما په مقابل کي ځوک نه سي درېدلای او ته بايد پوه سې چي ته زما رانيول سوې مينځه يې.

ځيني د اسلام دښمنان دغه د ښځي د وهلو په سبب پر اسلام عيب وايي، مګر رسول الله ﷺ په هغه آخرنی خطبه کي د وهلو اندازه را ښوي او فرمايي:

«ضربا غير مُبَرِّح»

داسي وهل چي ماتول او زخمي کول به پکښي نه وي، چي د وهلو هيڅ اثر او علامه باقي نه پاته کيږي، بلکه دغه وهل دې ته اشاره ده چي خبره هغه خطرناکه مرحلې ته ورسېدل، که ښځه په دغه وهلو پوه سوه چي ما تر خپلي اندازې تېری کړی دی او بيرته يې إطاعت شروع کړی، نو پر تاسي د دوی خواړه او لباس په ښه طريقه سره لازم دي، بيرته هغه خپل عادي او طبيعي، د خوشالی او مهربانی، ژوند شروع کيږي او اختلافات پای ته رسيږي.

رسول الله ﷺ فرمايي: ښځي ستاسي سره بنديانې دي، يعني: ښځه د خپل خاوند په کور کي لکه بندي داسي ده ځکه دا داسي تصرف نه سي کولای لکه نارينه بلکه د دې خاوند د دې د رزق او نورو کارو متصرف دی، نو په دغسي حال کي بايد د دې مراعت وسي او ښه نرمه ګذاره او معامله ور سره وسي، رسول الله ﷺ و فرمايل: چي دوی د خپل ځان دپاره اختيار نه لري، تاسي دوی د الله جل جلاله په امانت اخيستي دي او د الله جل جلاله په قانون د دوی فرجونه تاسي ته حلال سوي دي نو:

«فَاتَّقُوا اللّٰهَ فِي النِّسَاءِ»

د ښځو سره په ژوند کولو کي د الله جل جلاله څخه و بېرېږی.

«واستَوصُوا بِهِنَّ خيرًا»

او د دوی سره ښه او د خير ګذاره او معامله کوی.

دا د رسول الله ﷺ له طرفه وصيت او لارښوونه ده چي انسانان بايد د ښځي په ګذاره او معامله کي د الله جل جلاله له عذابه ځان وساتي، هغه ځوک چي د خپلي ښځي سره نرمه او پسته ګذاره کوي ځيني خلک هغه ضعيفه بولي، خو په حقيقت کي هغه

ضعیفه نه دی بلکه دا د رسول الله ﷺ د وصیت او لارښوونې عملي کول دي.

یو سړئ و حضرت عمرؓ ته د هغه د خلافت په وختو کي ورغلی چي د خپلي ښځي شکایت ورته وکړي چي ښځه مي یو وخت نا وخت آواز را باندي پورته کوي. هغه سړئ وایي: کله چي دروازې ته ور و رسېدم او دروازه مي و ټکول په دغه وخت کي مي واورېدل چي د عمرؓ ښځي په خپله پر عمرؓ آواز پورته کړی دی، سړئ وایي: عمرؓ هغه څوک ؤ چي ټول خلک څني بېرېدل او اوس د ده ښځي پر ده آواز پورته کړی دی، وایي: زه بیرته را وګرځېدم چي زما شکایت ما ته کومه فایده نه را رسوي، خو حضرت عمرؓ هغه د دروازې ټکول اورېدلي وه او د کوره را و وتی، ویل سړیه لکه زه چي دي په کار وم؟

ما ویل هو، خو زما کار وسو، عمرؓ راته ټینګ سو چي یا، را ته و وایه د څه شي دپاره راغلی وې؟ وایي: زه مجبوره سوم نو مي ورته و ویل: راغلی وم چي د خپلي ښځي د آواز لوړولو شکایت درته وکړم، خو ما چي ستا حال ولیدی چي تر ما په کمه نه ؤ نو بیرته رهي سوم چي زما شکایت فایده نه کوي، حضرت عمرؓ د محمّدي مدرسې شاګرد را ته و ویل: سړیه دا مي اشپزي کوي، خدمت مي کوي، کالي را مینځي، اولادونه مي را تربیه کوي، پر دغو ټولو سربېره زما پر قهر او غضب صبر کوي، نو زه د دې پر لوړ آواز صبر و نه کړم؟

نو د ښځو سره نرمه ګذاره ضعف نه دی بلکه د رسول الله ﷺ د وصیت عملي کول دي.

ورونو! ما ولي دغه د ښځو موضوع دومره اوږده کړه؟

څکه زموږ په ټولنه کي داسي ډیر خلک سته چي د ښځو د حقوقو هیڅ مراعت نه لري، دغه د دوی عمل دی چي د اسلام د دښمنانو تبر ته یې لاستی ور واچاوه، نن ورځ که د اسلام دښمنان دغه إدعاء کوي چي په اسلام کي د ښځو حقوق نه دي ورکول سوي، د هغو دلیل د دغو کسانو عمل دي، زه مجبوره یم چي په دغه ترخه حقیقت سره اعتراف وکړم چي هو، زموږ په ټولنه کي داسي کسان سته که د دوی دباندني کړه وړه وګورې په تمامه معنٰی پر شریعت برابر دي، ښې ږیري او لنګوټې، ښه لمنځونه او روژې، ښه اسلامي لباس او ښې اسلامي خبري، حتّي څیني کسان یې

د قاري او ملا، آخندزاده او صاحبزاده، سید او آغا په نامه سره هم یادیږي، خو که یې دننه په کورني ژوند او د کور د ښځو سره په ګزاره خبر سې، مغرور او متکبر، ظالم او ستمګار دی، شرمښ دی د میږي په لباس کي، خو بیا هم دومره ویلای سم چي د دغو کسانو عمل پر دې دلالت نه کوي چي اسلام د ښځو حقوق نه دي ور کړي، بلکه دغه کسان د اسلام پر لار نه دي رهي سوي او د دوی په دغه بد عمل سره باید د اسلام نوم بد نه سي.

(الله جل جلاله دي موږ او دوی ته هدایت وکړي چي د ځان او د نورو حقوق وپېژنو)

او بیا رسول الله ﷺ وفرمایل:

«وَقد ترکتُ فیکم ما لَن تضلّوا بعدَهُ إن اعتصَمتُم به، کتاب اللّٰه»

او ما په تاسي کي داسي شئ پرې اېښی دی که تاسي په هغه پوري لاس ونیسی حقه لار نه درڅخه ورکیږي، چي هغه کتاب الله قرآن کریم دی.

«ایّها النّاس: إنّهُ لا نبيّ بعدي، ولا اُمّةَ بعدکم، ألا فاعبدُوا ربّکُم، و صَلّوا خمسَکُم، و صُومُوا شهرَکُم، و أدّوا زکاةَ اموالکم، طَیّـبةً بها أنفُسَکم، و تَحجّون بیت ربّـکم، وأطِیعوا اُولاتَ أمرِکم، تدخُلوا جنّةَ ربّکم»

اې خلکو! تر ما وروسته بل نبي نسته او نه تر تاسي وروسته بل امت سته، د خپل رب عبادت کوی، خپل پنځه لمنځونه آداء کوی، د روژې د میاشتي روژه نیسی، د خپلو مالو زکات ورکوی، د خپلو زړو په خوشالي یې ور کوی، ستاسي د رب د بیتې حج کوی، د خپلو آمرانو اطاعت کوی، نو به د خپل رب جنت ته داخل سی.

او رسول الله ﷺ وفرمایل:

«و أنتم تُسألونَ عنّي فَما أنتم قائلون؟ قالوا نشهدُ أنّکَ قد بلغتَ وأدّیتَ و نصحتَ»

یعني: ستاسي څخه د قیامت په ورځ زما په باره کي پوښتنه کیږي، الله جل جلاله زما په باره کي پوښتنه درڅخه کوي تاسي به څه وایاست؟ آیا تاسي دا شاهدي آداء کوی چي ما د خپل رب رسالت تبلیغ کړی؟

د خلکو آوازونه په ژړا سره پورته سوه او ویل: موږ شاهدي آداء کوو چي تا خپل

رسالت ورساوه، امانت دي آداء کړی او امت ته دي نصيحت وکړی او د خپل دين دپاره دي جهاد وکړی، د خلکو تر دغي شاهدي وروسته رسول اللهﷺ په خپله سبابه ګوته سره يو وار آسمان ته اشاره وکړه او بيا يې خلکو ته اشاره وکړه او وېل به يې «اللّهمّ اشهد» الٰهي ته شاهد اوسه، دغه د ګوتي اشاره او د دغي جملې ويل يې درې واره تکرار کړه.

دغه د ګوتي د اشارې څخه د رسول اللهﷺ مقصد څه ؤ؟ مقصد يې دا ؤ چي الٰهي! تا دغه قوم او امت ته زه په رسالت او نبوت را لېږلی وم او اوس ته شاهد اوسه، دغه دی زما امت شاهدي آداء کوي چي ما خپل رسالت ور ورساوه، امانت مي آداء کړی او خپل امت ته مي نصيحت وکړی.

پسله هغه چي رسول اللهﷺ د خطبې د ويلو او احکامو د بيانولو څخه فارغه سو د دغې ورځي د ماښيګر په وخت کي د الله جل جلاله دغه قول نازل سو چي رب عزوجل فرمايي:

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾.
[المائده: ۳]

الله جل جلاله فرمايي: چي نن ورځ ما تاسي ته ستاسي دين در پوره او کامل کړی زما نعمت مي پر تاسي تمام او پوره کړی او ستاسي دپاره مي اسلام د دين په شکل او د دين په صفت سره اختيار کړی.

نو د دغه آيات د نزول وخت د جمعې او عرفات د ورځي د ماښيګر وخت دی.

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾.

د دغه آيات په نزول سره حضرت ابوبکر الصدّيقرضي الله عنه او حضرت عمر فاروقرضي الله عنه دوه مختلف شخصيتونه يوه وخندل او بل و ژړل: حضرت عمررضي الله عنه خوشاله سو ځکه اسلام پوره او کامل سو، مسلمانان کامياب سوه نو يې وخندل.

مګر ابوبکر الصدّيقرضي الله عنه خواشيني سو او وې ژړل، ځکه دئ پوهېدی چي د هر شي تر پوره کېدلو وروسته و هغه شي ته کمبود او نقصان راځي، نو د دين پوره کېدل د رسول اللهﷺ د رحلت خبر او علامه ده.

يو وخت يوه يهودي و حضرت عمر فاروقرضي الله عنه ته و ويل: ستاسي په کتاب کي يو آيات دی که دغه آيات پر موږ نازل سوی وای موږ به د دغه آيات د نزول ورځ زموږ

دپاره اختر ګرځولی وای، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: کوم آيات؟
يهودي وويل: دغه آيات:
﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا﴾.
حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: په والله په هغه ورځ چي دغه آيات نازل سو پر موږ مسلمانانو دوه اخترونه سره يو ځای سوي وه، دغه آيات د هجرت د لسم کال د حجة الوَداع په موسم کي د جمعې او عرفات په ورځ د ماځيګر په وخت او په داسي حال کي نازل سو چي د عرفات پر ميدان د رسول الله ﷺ پر شا وخوا تر څلوېښتو زرو زيات اصحاب کرام را ګرځېدلي وه، نو حضرت عمر رضي الله عنه د دغه آيات په نزول سره خوشاله سو.
مګر ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه وژړل، خلکو پوښتنه ځني وکړه چي ولي ژاړې؟ ده رضي الله عنه وويل: هر شئ چي پوره سي خامخا نقصان ورته راځي او دا د رسول الله ﷺ د وفات خبر دی، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د دغه آيات څخه دغه مقصد واخيستی چي دين پوره سو نو رسول الله ﷺ زموږ له منځه تلونکی دی.
پسله خطبې ويلو حضرت بلال رضي الله عنه آذان وکړی او بيا يې اقامت و وايه او رسول الله ﷺ خلکو ته د ماپښين لمونځ ورکړی، دوهم وار بيا اقامت و ويل سو او رسول الله ﷺ خلکو ته د ماځيګر لمونځ ورکړی او رسول الله ﷺ د دغو لمنځو په منځ کي نور لمونځ سنت يا نفل نه دی آداء کړی.
بيا نو رسول الله ﷺ پرخپله اوښه سپور سو او په عرفات کي د درېدلو پر ځای مخ پر قبله و درېدی او تر لمر لوېدلو پوري يې هلته تهليل او تکبير وايه دعاوي يې کولې تر لمر لوېدلو ورسته د مزدلفې و طرف ته په داسي حال کي رهي سو چي اُسامه بن زيد رضي الله عنه يې پرخپله اوښه تر شا ورسره سپور يا کنجوغه کړی وُ، کله چي مزدلفې ته ورسېدی هلته يې د ماښام او ماخستن لمنځونه په يوه آذان او دوه اقامته سره آداء کړه او د دغو لمنځو په منځ کي يې نه نفلونه کړي دي او نه يې تسبيحات ويلي دي، د لمنځو تر آداء کولو وروسته يې دالته په مزدلفه کيْ د سپېدو تر چاودلو پوري څنګ واچاوه او بيا يې د سهار لمونځ په يوه آذان او يوه اقامت سره آداء کړی، تر لمانځه

وروسته و مشعرُ الحرام ته ورغلی، مخ پر قبله و درېدی دعاوي يې وکړې، تکبير او تهليل يې و وايه او تر هغو دلته ولاړ ؤ چي ښه روښنايي سوه او د لمر تر راختلو د مخه د مزدلفي څخه د منٰی پر طرف پر خپله اوښه رهي سو او دلته يې فضل بن عبّاسؓ تر شا ور سره سپور يا کنجوغه کړی ؤ، څو وادي مُحَسِّر ته ورسېدی او هلته يې خپله اوښه څه چابکه کړه (وادي محسِّر هغه شېله ده چي په هغه کي د أبرهه فيل پرېوتی او د کعبې شريفي پر طرف نه تلی) او بيا له دغه ځايه و جَمرةُ الأولٰی ته ورغلی (جمرة الأولٰی) چي جمرة الکبرٰی او جمرةُ العقبه هم ورته ويل کيږي او موږ لوی شيطان ورته وايو، دغه شيطان يې په اوو کوچنيو ډبرو سره و ويشتی او د هر ويشتلو سره يې د (الله اکبر) تکبير وايه او بيا د هَديو د حلالېدلو ځای ته ورغلی، هلته رسول اللهﷺ (۶۳) اوښان په خپل مبارک لاس سره حلال کړه او پاته (۳۷) اوښان حضرت عليؓ حلال کړه چي ټول سل اوښان سوه.

بيا له دغه ځايه رسول اللهﷺ پر خپله اوښه سپور سو او کعبې شريفي ته ورغلی هلته يې طواف زيارت يا فرضي طواف وکړی او د ماپښين لمونځ يې په مسجد الحرام کي آداء کړی، بيا د زَمزَم څاه ته ور تېر سو چي هلته بني عبدالمطلب اوبه را کښلې او خلک يې په اوبه کول، رسول اللهﷺ و فرمايل: يا بني عبدالمطلب! اوبه را وکاږی، که زه پردې نه ببرېدلای چي بيا به خلک پر سقايه نزاع او شخړه در سره کوي ما به هم ستاسي سره را کښلي وای، هغو يوه سلواغه اوبه و رسول اللهﷺ ته ور کړې او رسول اللهﷺ د زَمزَم اوبه وڅښلې، په دغه ورځ هم چي د ذوالحجې لسمه ورځ وه او يوم النحر ورته ويل کيږي رسول اللهﷺ د څاښت پر وخت خطبه و ويل، په دغه خطبه کي يې ځيني هغه احکام تکرار کړه چي پرون يې د عرفات په خطبه کي فرمايلي وه او ځيني نور احکام يې هم بيان کړه، که څه هم دغه احکام په پخوا کي ښوول سوي او بيان سوي وه خو دلته يې بيا د هغو تائيد او تاکيد وکړی ځکه اوس ډېر خلک سره يو ځای سوي دي، نو رسول اللهﷺ غوښته چي مسلمانان دغه احکام د دهﷺ څخه مستقيم او بېله واسطې واوري.

امام بخاري او امام مسلم د ابوبکر الصدِّيقؓ څخه روايت کوي چي

رسول الله ﷺ د یوم النحر په ورځ مورِته خطبه وویل او وې فرمایل:

« أَيُهَا الناس! انـمَا النّـسيُ زِيَادَةٌ فِي الكُفرِ ».

ورونو! الله جل جلاله یو کال دوولس میاشتي ګرځولی دی او د دغو دوولسو میاشتو څخه یې څلور میاشتي حرامي کړي دي، چې په هغو میاشتو کي جنګ او تجاوز حرام ؤ، مګر عربو په دغو حرامو میاشتو کي تصرف او اړول کول، د خپل مزاج او غوښتني سره موافق یې پرله اړولې.

حرامي میاشتي کومي وې؟ حرامي میاشتي رجب، ذوالقعده، ذوالحجه او محرم وې، رجب یوه میاشت وه عربو کولای سوای چې په دغه میاشت کي له جنګ او تجاوزه ځانونه را وګرځوي او هغه نوري درې میاشتي پرله پسې وې، نو عربو ته دا سخته او مشکله وه چې دغه درې میاشتي دي پرله پسې د جنګ، چور او چپاوله لاس واخلي، ځکه د دوی ژوند لکه د ځیرونکو حیواناتو په چور او چپاول سره ؤ، نو د دغو درو میاشتو دپاره یې چم او حیلې جوړولې، په میاشتو کي به یې تغیر راوستی، مثلاً: کله چې به ذو الحجه تېره سوه نو دوی به ویل محرم یوه میاشت وروسته کوو او ځنډوو، نو به یې د ذوالحجې او محرم په منځ کي یوه زیاته میاشت ور واچول، چې په دې حساب سره به کال دیارلس میاشتي سو، یا به یې صفره تر محرمي را د مخه کړه، محرم ته به یې صفره ویل او بیا هغه راتلونکې میاشت محرم وه، په میاشتو او وختو یې لوبي کولې او د خپل طبیعت سره موافق یې سره اړولې، چې د دغه اړولو په نتیجه کي حج پر خپل وخت او خپله میاشت کي نه ؤ او نه پر خپل وخت آداء کېدی او دا ډېره لویه غلطیاده چې وختونه او تاریخونه واړول سي.

نو رسول الله ﷺ غوښته چې د دغې غلطیا علاج وسي او هغه علاج یې په دغه حجةُ الوداع کي وکړی چې نسئ یې باطله کړه او ویل: نسئ نسته، چې د نسئ څخه مقصد دغه د میاشتو اړول او ځنډول دي.

الله جل جلاله فرمایي:

﴿ إِنَّمَا ٱلنَّسِیٓءُ زِیَادَةࣱ فِی ٱلۡكُفۡرِ ﴾ [التوبه: ۳۷]

يعني: ښځکه دغه د مياشتو اړول په کفر کي زياتوب دی.

او هغه د مخه چي عربو دغه کار کاوه هغه جهالت ؤ، دغه يوه مياشت به يې يو کال حلاله بلل او بل کال به يې بيا حرامه بلل. (د مياشتو حرمت يې سره اړاوه)

نو رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي و فرمايل:

«انّ الزّمانَ قَد استدارَ كَهيئته يَومَ خلقَ السَّماوات والارض»

يعني: دغه چي اوس موږ حج پکښي کوو واقعاً او حقيقتاً ذوالحجه ده، بله مياشت نه ده چي موږ دي هغه دکفارو د اړولو په سبب خطا وتلي يو، هو، خلکو مياشتي پرله اړولي وې او ډير ځله حج پر خپل وخت نه کېدی، خو د دغه اړولو په آخر کي چي دغه اوس دی بيرته د حج مياشت، ذوالحجه هغه خپل واقعي وخت ته راغله، لکه په هغه ورځ چي الله ﷺ پيدا کړې وه، نوکه اوس پر دغه حال پسي پاته سي او بيا يې څوک وا نه ړوي نو هر شئ پر هغه خپل وخت دی، نه بيا روژه اوړي نه حج، چي خلکو ته دا شک نه سي پيدا چي کفارو مياشتي پرله اړولي وې، خو په دغه اړولو کي بيرته هره مياشت پر هغه خپل وخت راغله،

«ألاَ هَل بَلَغتُ اللّهمّ فَاشهَد»

يعني: الٰهي ته شاهد اوسه چي ما خلکو ته د اسلام احکام ورسول.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: دا کومه مياشت ده؟ موږ و ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ ساکت او چپه خوله سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې ښله هغه خپله نامه په بل نامه سره وبولي او بيا يې و فرمايل: آيا دا ذو الحجه نه ده؟ موږ ويل: هو ده، بيا يې و فرمايل: دا کوم ښار دی؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ بيا ساکت سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې ښله هغه خپله نامه په بل نامه سره وبولي او بيا يې و فرمايل: آيا دا بلد الحرام نه دی؟ موږ ويل: هو، دی او بيا يې و فرمايل: دا کومه ورځ ده؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبردي، رسول الله ﷺ بيا ساکت سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې ښله هغه خپله نامه په بل نامه وبولي او بيا يې و فرمايل: آيا دا يوم النحر نه ده؟ موږ ويل هو ده، نو رسول الله ﷺ و فرمايل:

چي ستاسي وینې او ستاسي مالونه او ستاسي عزت او آبرو، یو پر بل داسي حرام دي لکه د دغي ورځي حرمت په دغه ښار کي او په دغه میاشت کي.

دا بیا د رسول الله ﷺ له طرفه تائید او تاکید دی چي مسلمانان باید یو د بل په وینو، یو د بل په مالو، یو د بل په عزت کي بې پروایي و نه کړي، د دغو درو شیانو احترام باید حتماً او لازماً وساتل سي، ښه متوجه سی دغه اسلامي احکام دي او عملي کول یې خامخا حتمي او ضروري دي.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: او تاسي به د خپل رب په حضور کي و دریږی ستاسي څخه به ستاسي د عملو پوښتنه وکړي، ترما وروسته ضلالت او بدي لاري ته مه ورګرځی چي ځیني ستاسي د ځینو نورو غاړي ورپرې کوی یعني: یو د بله مه سره وژنی.

ألا هَل بلغتُ؟

آیا ما دغه احکام تر تاسي پوري درورسول؟

خلکو ویل: هو، رسول الله ﷺ و فرمایل: اللّهمّ اشهد. الهي ته شاهد اوسه.

رسول الله ﷺ احکام بیانول او د خلکو څخه یې اقرار اخیستی چي ما دغه الهي احکام درورسول؟ کله چي به خلکو ویل: هو، نو به یې الله جل جلاله دغه د دوی پر اقرار شاهد کړی، چي الهي دغه دي دوی اقرار کوي چي ما خپل رسالت رسولی دی او بیا یې و فرمایل: دغه حاضر خلک دي دغه احکام و غائبو خلکو ته ورسوي او ډیر ځله داسي پېښیږي چي هغه څوک چي دغه احکام ور ورسیږي تر دغه اوسني اوریدونکي د زیاتي حافظې خاوند، پوه او عملي کوونکی وي.

ورونو! دغه د اسلامي احکامو بیانول او تر خلکو پوري رسول د هر مسلمان وظیفه ده، هر څوک چي څومره معلومات لري هغه باید تر خلکو پوري ورسوي.

او رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه د جاهلیت فخرونه لغوه او باطل دي، یعني: په جاهلیت کي چي به خلکو په دنیوي شیانو فخر کاوه هغه فخرونه نه اعتبار لري او نه فخر بلل کیږي ښله دوو کارو څخه چي سِدانه او سِقایه ده، یعني: د کعبې شریفي د آبادولو او خدمت کولو شرف چي سِدانه ورته ویل کیږي پاته دی او بل د حاجیانو د خدمت کولو او اوبو رسولو شرف چي سِقایه ورته ویل کیږي پاته دی، هر هغه څوک

چې د بيت الله الحرام ساتنه او حفاظت کوي او هر هغه ځوک چې د حاجيانو خدمت کوي، دغه شرف، شرف دی، که ځوک فخر په وکړي کولای يې سي، مګر د جاهليت هغه نور فخرونه لغوه او باطل دي، هيڅا ته نه ښايي چې په نسب او قوميت فخر وکړي.

او بيا رسول الله ﷺ دخو نورو احکامو تاکيد او تکرار وکړی چې د هغې جملې څخه يې وفرمايل: «وَالعَمَدُ قَوتٌ» يعني: په قصد سره د يو چا وژل قَوت دی.

چې د هغه په باره کې د اسلام حکم داسي دی: که يو چا قصداً يو ځوک و وژی او د مقتول ورثې خامخا د قاتل وژنه غوښتل نو قاتل په قصاص سره وژل کيږي او که يې ديت قبول کړی بيا به ديت ورکول کيږي، يا دا چې عفوه ورته وکړي، په دغه درو شيانو کي د مقتول ورثه يا د وژل سوي نفر پاته اقرباء اختيار لري.

او د قصدي وژلو شُبهَ! هغه چې په لرګي يا ډبره يې و وژني يا په داسي شي يې و وهي چې هغه شئ په عادت او اصطلاح کي د وژلو اسلحه نه وي او عادتًا ځوک نه په وژل کيږي خو هغه و وژل سو، و دغي وژني ته شُبهِ عَمَد ويل کيږي، ځکه دغه وژنه نه په خطا سره ده نه په قصد سره، نو دغه قتل يا وژنه (شُبهِ عَمَد) دی، په دغسي وژلو کي پر قاتل سل اوښه دي چې ديت ورته ويل کيږي او که چا تر دغه زيات غوښتل چې يا! دغه وژل سوی نفر شريف اوسردار ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: که چا د ډير او زيات غوښتنه کول هغه ځوک د جاهليت له اهله څخه دی، د انسانانو په منځ کي فرق او تميز نسته د هر يوه ديت سَل اوښه دی.

بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: اې خلکو شيطان د دې څخه نا اميده سو چې د هغه عبادت دي ستاسي په مځکه کي وسي، يعني: اوس د شيطان هيڅ دا اميد نسته چې بيا دي په جزيرةُ العرب کي د ده عبادت وسي، مګر هغه په دې راضي سو چې بله عبادته يې په نورو داسي شيانو کي اطاعت او متابعت وسي چې تاسي يې کوچني بولی. يعني: په جزيرةُ العرب کي توحيد ثابت او برقراره سو، شيطان هيڅ دا اميد نه لري چې بيرته دي هغه ښکاره شرک و جزيرةُ العرب ته را وګرځي، که شرک هم راسي هغه به په لږ او په بل شکل سره وي، مګر دا چې د بتانو عبادت دي داسي وسي لکه پخوا چې کېدی دا امکان نه لري، نو شيطان په دې راضي سو چې په نورو

داسي شیانو کي یې متابعت وسي چي تاسي یې سپک او کوچني بولی او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل:

« ایّها النّاس! إسمعوا قولي واعقلوه، تعلَمُنّ أنّ کلّ مسلمٍ أخٌ للمسلمِ، وأنّ المسلمین إخوةٌ فلا یَحلّ لإمرَئٍ مّن أخیه إلاّ ما أعطاهُ عَن طِیبِ نفسٍ مّـنه، فلا تَظلَمُنّ أنفسَکم. اللّهمّ هل بلغتُ؟ »

اې خلکو! زما خبري واوری او ځانونه په پوه کړی، پوه سی چي هر مسلمان د بل مسلمان ورور دی او ټول مسلمانان یو د بل سره ورونه دي، نو هیچا ته نه دا اجازه سته او نه ورته روا دي چي د ورور د مال څخه بېله اجازې یو شئ واخلي، مګر هر هغه شئ چي د ده ورور یې په خپله رضاء او خوشاله زړه ورکړي هغه ورته روا او حلال دی، نو د بل د مال په اخیستلو سره پر خپلو ځانو ظلم مه کوی.

علماء کرام وایي: حتّی که څوک یو مسواک د هغه د خاوند بې اجازې واخلي دا حلال او روا کار نه دی، هیڅ مسلمان به د خپل ورور د مال څخه بېله اجازې هیڅ شئ نه اخلي.

او بیا به رسول الله ﷺ و فرمایل:

«ألا هل بَلغتُ اللّهم فاشهد»

آیا ما احکام ورسول؟ چي خلکو به ویل هو، ده ﷺ به و فرمایل: الٰهي ته شاهد اوسه.

او رسول الله ﷺ و فرمایل: پسله ما خپل پخواني کفر ته مه ګرځی چي ځیني ستاسي د ځینو نورو غاړي ورپرې کوي او وژني یې، ما په تاسي کي داسي شئ پرې اینبی دی که تاسي په هغه عمل وکړی نه ګمراهان کېږی چي هغه کلام الله قرآن مجید دی، ألاَ هَل بلغتُ، اللّهم اشهد،

او وې فرمایل: «ایّها النّاس: إنّ ربّکم واحِدٌ»

اې خلکو! ستاسي رب یو دی او پلار مو یو دی، تاسي ټول له آدمه پیدا سوي یاست او آدم د خاورو څخه پیدا سوی دی، د الله جلّ جلاله په حضور په تاسي کي ښه او بهتر هغه څوک دی چي پرهیزګاره او متقي وي، هیڅ عربي لره پر عجمي فضیلت او شرف نسته مګر په تقوٰی او پرهیزګاري سره.

ورونو: دغه قومیت او نژاد پرستي چې اوس یې د رسول الله ﷺ امت سره پاشلی او ټوک ټوک کړی دی، جنګونه او اختلافات یې په منځ کې پېښ دي، رسول الله ﷺ دغه ټوله لغوه کړې او باطل کړي دي، دا د اسلام د دښمنانو دسیسې دي، واقعي شرف او فضیلت په تقوٰی کې دی په قومیت او نسب کې شرف نشته.

ألا هل بلغتُ؟ آیا ما د اسلام احکام درته بیان کړه؟ تاسي ته مې دررسول؟

خلکو ویل هو، رسول الله ﷺ و فرمایل: حاضر خلک دې یې غائبو ته ورسوي، یعني: دغه احکام یوازې د حاضرو او موجودو خلکو دپاره نه دي، بلکه دغه احکام د ټول امت دپاره دي او هر نسل دې یې وراتلونکي نسل ته رسوي.

او رسول الله ﷺ و فرمایل: اې خلکو الله جل جلاله هر وارث (هر میراث وړونکي) ته د میراث څخه د هغه حصه وروښلې او معلومه کړې ده، په میراث کې باید لوبې او اړول و نه سي (لکه اوس چې ځیني خلک خپلې لوڼې د ده له میراث څخه باسي) خو په الٰهي دین کې د هر نفر حصه معلومه او محدوده ده د الله جل جلاله په معلوم او محدودو احکامو کې تغیر راوستل حرام او نا روا دي، هر چا ته باید د هغه حصه ورکول سي او تر ثلث یا دریمې حصې زیات وصیت کول نه دي روا، یعني: یو څوک غواړي چې د خپل پاته مال په باره کې وصیت وکړي دا جائزه ده چې وصیت او تصرف پکښې وکړي، مګر دا نه ده صحي چې وصیت او تصرف یې د ده د مال تر دریمې حصې زیات وي، د مړي د مال دریمه حصه د مړي ده په هغه کې یې وصیت او تصرف چلېږي او هغه نور مال یې د وارثانو دی، نو رسول الله ﷺ دا را وښوول چې یو څوک د خپل مال تر دریمې حصې زیات نور تصرف نه سي کولای.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل:

« وَالوَلَدُ للفِرَاشِ، ولِلعاهرِ الحَجَر »

یعني: که د یوې ښځې کوچنئ پیدا سو د دغه کوچني نسبت د هغې ښځې و مېړه ته کېږي، د هغه اولاد دی او که بیا چیري زنا ثابته سوه بیا نو حَجَر یا رجم دی، یعني: تر مرګه په ډبرو ویشتل کېږي، داسي باید و نه سي لکه اوس چې په ځینو اسلامي وطنو کې د شریعت په احکامو کې لاس وهل کېږي او اړول کېږي، د الله جل جلاله

احکام او قانون يې بل بشري قانون ته اړولی دی، چې پر زاني او زانيې په بند يا نورد جزاء سره حکم کېږي، رسول الله ﷺ په ډاګه او ښکاره سره فرمايلي دي: چې زاني او زانيې لره حَجَر يا رجم دی، البته هغه زاني يا زانيه چې نکاح يې کړې وي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل:

« مَن إدّعٰى إلی غیرِ أبیه او تَوَلّی غیرِ موالیه، فَعلیه لَعنَتُ الله و ملائکته و النّاسِ اجمعین»

يعني: که د يو چا نسبت بېله خپله پلاره بل چا ته وسو (لکه په جاهليت کې چې به داسې کېدل چې د بل چا زوی به يې د ځان زوی باله) يا دا چې يو څوک د يو چا مولٰی وي او نسبت يې بل چا ته وسي (مولٰی و آزاد سوي مريي ته ويل کيږي) نو کله چې يو مريی آزاد سي پلار خو يې نه دی معلوم نو نسبت به يې هغه خپل مالک ته کيږي، داسې ويل کيږي چې: فلانئ مولٰی فلانئ د هغه خپل مالک نوم يې ور سره ياديږي، مثلاً ابو حذيفه ﷺ چې کله خپل مريئ چې سالم نومېدی آزاد کړی، نو داسي ويل کېدل: سالم مولٰی ابو حذيفه، نسبت يې هغه خپل پخواني مالک ته وسو او پر دغه وِلايه شرعي او فقهي احکام بناء کيږي، نو بايد نسبت يې هغه خپل مالک ته وسي نه بل چا ته، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل:

« مَن إدّعٰى إلی غیرِ أبیه او تَوَلّی غیرِ موالیه، فَعلیه لَعنَتُ الله و ملائکته و النّاسِ اجمعین»

هر هغه څوک چې د يو چا نسبت بېله خپله پلاره بل چا ته کوي، يا د يوه آزاد سوي مريي نسبت بېله خپل پخواني مالکه بل چاته کوي پر هغه دي د الله جل جلاله او ملائکو او ټولو خلکو لعنت وي. ألا هل بلغتُ؟ آيا ما احکام در ورسول؟ خلکو ويل: هو، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: « اللّهم اشهد » الهي! ته شاهد اوسه.

والسلام عليکم و رحمةُ الله و برکاتهُ.

دا هغه مشهوره خطبةُ الوداع وه چې رسول الله ﷺ په دغه خطبه کې د اسلام ځيني احکام خلاصه کړي دي، خاصتاً هغه احکام چې په هغو کې د خلکو له طرفه تغير او تبديل را وستل کېدی او په هغهٔ وختو کې فساد پکښې پېښېدی، نو رسول الله ﷺ د هغو تاکيد وکړی.

بيا نو رسول الله ﷺ د تشريق په ورځو کې په منٰی کې اوسېدی، مناسک يې

آداء کول او خلکو ته یې د حج شرعي احکام ور ښوول، د ابراهیم علیه السلام د حنیف ملت شرعي هدایتونه او لار ښوونې یې ورته کولې او هغه د مشرکانو د شرک آثار او علامې یې محوه کولې.

رسول الله ﷺ دغه د تشریق په ورځو کې په منٰی کې هم خطبه ویلې ده، خو د دغه وخت خطبه یې هم داسې وه لکه د یوم النحر خطبه او دغه خطبه یې د سورة النصر تر نزول وروسته فرمایلې ده.

او بیا د ذوالحجې په دیارلسمه ورځ رسول الله ﷺ د منٰی څخه و خیف ته ولاړی، پاته ورځ او شپه یې هلته تېر کړه، د ماپښین، ماځیګر، ماښام او ماخستن لمنځونه یې هلته آداء کړه، بیا یې څه آرام او راحت وکړی، بیا کعبې شریفې ته د طواف وداع دپاره ورغلی او خپل اصحاب کرام یې هم په طواف وداع سره امر کړه، رسول الله ﷺ په خپل حیات کې د آخر وار دپاره مسجد الحرام ته داخلېږي، تر طواف وداع وروسته رسول الله ﷺ مُلتَزم ته ورغلی، ملتزم د کعبې شریفې د دیوال هغه حصه ده چې د حجر اسود او د کعبې شریفې د دروازې په منځ کې ده، دا دومره ځای دی چې فقط دوه نفره پکښې ځایېږي، رسول الله ﷺ دغه ملتزم ته و درېدی خپل مبارک نس یې په ملتزم پورې و منښلاوه راسته باړخو یې پر دغه دېواله کښېښاوه او دواړه لاسونه یې لوړ پر دیواله ونیول، یعني: ټول مبارک جسم یې په ملتزم پورې و منښلاوه اوس نو دعاء کوي او ژاړي، ژاړي او دعاء کوي، لکه دا چې د الله جل جلاله ملاقات ته شوق وي، امت ته دعاء کوي، مور او تاسې ته دعاء کوي، فراق را نژدې دی، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ژړل، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو ژاړه یا عمر! دغه د ژړا ځای دی، یعني: که دلته و نه ژاړې نو چېرې به ژاړې؟

او بیا رسول الله ﷺ د ملتزم څخه را ایسته سو او غواړي چې د مکې مکرمې څخه ووزي، بیا یې خلک سره را ټول کړه د وداع او رخصتېدلو حالت دی او وې فرمایل: اې خلکو! زه بشر یم قریبه ده چې زما د رب قاصد راسي او زما روح قبض کړي او ستاسې څخه زما د رب په حضور زما په باره کې پوښتنه کېږي، نو تاسې به زما رب ته څه وایاست؟ خلکو ویل: مور به و وایو:

« بَلَغتَ وَ وَفّیتَ وَ اَدّیتَ فجزَاکَ اللهُ خیرًا مَا جَزا نبیًا عَن اُمّته ورَسُولاً عن قومه»
ژباړه: تا تبلیغ وکړی، تا امانت ورساوه، تا خپله وظیفه آداء کړه. الله جل جلاله دي داسي د خیر بدله درکړي لکه یوه نبي ته چي له خپله امته او یوه رسول ته له خپله قومه څخه ورکول کیږي، رسول الله ﷺ و فرمایل: الحمد لله، الحمد لله.
په حجةُ الوداع سره د اسلام احکام ثابت، پوره او کامل سوه او وحيِ هم پای ته ورسېدې، پسله دغه وخته بېله یوه آیاته نور قرآن مجید نه دی نازل سوی، قرآن مجید، کتاب الله، آسماني وحيِ پوره اوپای ته ورسېدې، اوس چي رسول الله ﷺ د حج مناسک پای ته و رسول نو د مدینې منورې پر طرف رهي سو، رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ځي نه د دې دپاره چي هلته آرام او هوسا ژوند وکړي، بلکه غواړي چي نور هم د الله جل جلاله په لار کي خپل جهاد او سترېا ته دوام ورکړي.

د رسول الله ﷺ آخرنۍ سریه

رسول الله ﷺ د حج د مناسکو تر آداء کولو وروسته د مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته ورسېدی او د هجرت یوولسم کال شروع سو.
هلته د روم د دولت غرور او کبریاء داسي اندازې ته رسېدلي وه چي د حق او حق منلو څخه یې انکار کاوه، د دوی د متابعینو څخه چي به هرچا د حق متابعت خوښ او اختیار کړی یا په بل عبارت اسلام ته به داخل سو د روم له طرفه وژل کېدی، لکه دا کار چي یې د فَروه بن عَمرو الجُذامي سره وکړی، دغه فروه رضي الله عنه د روم له طرفه په شام کي د مَعان د ښار والي او عسکري مشر ؤ او مسلمان سو، خو رومیانو وژی چي قصه یې مخ کي تېره سوه، د روم د حکومت د دغي سرکښۍ او جرئت په سبب د هجرت د یوولسم کال د صفري په میاشت کي رسول الله ﷺ یو لوی لښکر جوړ کړی، د دغه لښکر مشر او قومندان یې اُسامه بن زید بن الحارثه رضي الله عنهما مقرره کړی او دا امر یې ورته وکړی چي د بلقاء او داروم مځکي به تر پښو لاندي کړې (بلقاء او داروم) په فلسطین کي دوه ښاره دي، د دغه لښکر په لېږلو سره د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي یو خو روم او رومیان و بېروي او بل هغه عرب چي دغه د روم په سرحدي منطقو کي

پراته دي مطمئن سي او داسي ګمان يې نه سي: که نصارا پر مونږ حمله وکړي څوک نسته چي دوی ته جزاء ورکړي او هر هغه څوک چي اسلام ته داخل سي هغه د روميانو له طرفه وژل کيږي، لکه فروه ﷺ چي و وژل سو. نو رسول الله ﷺ د دغسي ګمانو او تشويشاتو د ليري کولو او د روم د ېرولو دپاره دغه لښکر جوړ کړی او د دغه لښکر قومندان أسامه بن زيد ﷺ وټاکل سو.

اسامه ﷺ په دغه وخت کي نوی ځوان ؤ چي عمر يې د اتلسو او شلو کلو په منځ کي ؤ، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو مشران امر کړه چي په دغه لښکر کي د افرادو په صفت ور سره ولاړ سي، په دغه لښکر کي د أسامه ﷺ د عسکرو څخه ابوبکر الصدّيق ﷺ عمر بن الخطاب ﷺ او نور د صحابهٔ کرامو مشران موجود وه، د دغه لښکر جوړېدل په هغه وخت کي وه چي د رسول الله ﷺ د هغې ناروغۍ شروع وه چي ده ﷺ د دې دنيا څخه رحلت پکښې وکړی.

د دغه لښکر په جوړولو سره منافقانو ته بيا د خبرو کولو موقع پيدا سوه او د خلکو په منځ کي به يې ويل: يو ځوان هلک يې د مهاجرينو او انصارو پر مشرانو آمر وګرځاوه.

رسول الله ﷺ مجبوره سو او خلکو ته د هغه خپلي ناروغۍ په حالت کي په داسي حال کي را و وتی چي سر يې په يوه دسمال تړلی ؤ، خلکو ته يې خطبه و ويل او رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي و فرمايل: تاسي د أسامه بن زيد په آمريت کي خبري کوی؟ او تر ده د مخه مو د ده د پلار په آمريت کي خبري کولې، په والله هغه د إمارت وړ او لائق ؤ او په والله هغه و ما ته د هغو خوښو خلکو څخه ؤ او په والله دغه أسامه د آمريت وړ او لائق دی او په والله تر هغه وروسته دئ په خلکو کي ما ته خوښ دی او زه وصيت درته کوم چي دئ ستاسي د صالحو خلکو څخه دی.

مسلمانانو د وتلو دپاره ځانونه تيارول او د أسامه ﷺ پر شا وخوا سره را ټوليدل او د ده په لښکر کي داخلېدل، څو اسامه ﷺ خپل لښکر د مدينې منورې څخه وايستی او په جُرف کي يې واړول (جُرف) د يوه ځای نوم دی چي د مدينې منورې څخه يو فرسخ ليري دی، مګر د رسول الله ﷺ د ناروغۍ خبر د خلکو دپاره د تشويش او پرېشانۍ سبب وګرځېدی، د أسامه ﷺ او د ده د لښکر دا نه وه خوښه او نه غواړي

چي په دغسي پریشانه او مضطرب حالت کي رهي سي.

نو اسامه رضي الله عنه خپل لښکر دالنه وځنډاوه انتظار باسي چي د الله جل جلاله څه امر او إراده ده؟ خو د الله جل جلاله امر او إراده داسي وه چي دغه د أسامه لښکر به هغه اول لښکر وي چي د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه په خلافت کي د کفارو د جنګ او مقابلې دپاره وزي.

ورونو! موږ اوس د خير البشر رسول الله ﷺ د سيرت په بيانولو کي هغه ځاى ته ورسېدلو چي د سرور كائنات، فخر الموجودات حبيبُ الله رسولُ الله ﷺ ناروغي شروع کيږي او بيا هغه جناب په دغه ناروغي کي له دې فاني دنيا څخه د خپل رب عزوجل ولقاء ته رحلت کوي، خو د دغه درد ناکه ناروغۍ او غمجن رحلت حالات پر دوه قسمه بيانېدلاى سي.

لومړئ دا چي ټول واقعات پرطبيعي او داسي شکل بيان سي چي خلک يې د احکامو څخه فايده واخلي او د دين مبين اسلام او د الله جل جلاله د رسول ﷺ وِ عظمت ته متوجه سي، پر واقعاتو د سوز او جوش زړه درد‌وونکي الفاظ زيات نه سي بلکه فقط مستند او صحي معلومات را نقل سي.

او د دغي واقعې د بيانولو دوهمه طريقه بيا داسي ده: چي د يوه قصې ليکونکي او اديب پر شکل واقعات بيان سي، د جوش او خروش، زړه دردوونکي او ژړوونکي الفاظ استعمال سي چي په دې قسم بيان کي د کتې اخيستلو مضامين لږ او ضعيفه روايتونه ډير وي، چي په نتيجه کي ويونکي او اورېدونکي دواړه ژاړي.

مګر دغه قسم بيان ښه دې څخه چي ضعيفه قولونه را نقل نه سي او زړه دردوونکي تکليفي الفاظ استعمال نه سي، په وجود نه سي راتلاى.

نو ما د دغه زړه دردوونکو حوادثو او غمجنو واقعو د بيانولو دپاره هغه اوله طريقه خوښه او اختيار کړه، چي د حالاتو د بيانولو څخه ديني او شرعي ګټه واخيستل سي، لکه څرنګه چي په ټول سيرة النبي ﷺ کي فقط مستند واقعات را نقل سوي دي نو د دغي غمجني واقعې په بيانولو کي هم د جوش او سوز تر الفاظو تېرېږم فقط هغه صحي احاديث او ثابته معلومات را نقلوم، که څه هم دغه د ناروغۍ او رحلت احاديث او اخبار ډير زيات دي خو دلته په لږ وسره کفايت سوى دى. *بيرته خپلې قصې ته راګرځم.*

رفیق اعلی ته رحلت

کله چي د دعوت مرحلې پای ته ورسېدې، اسلام د منطقې پر اوضاع او حالاتو مسلط سو، د رسول الله ﷺ په احساساتو کي، په اقوالو او افعالو کي، په خبرو او کارو کي داسي علامې معلومېدې چي د خپل ژوند او د نورو ژوندیو انسانانو سره وِداع او رخصتېدل کوي، په پخوا کي رسول الله ﷺ د روژې په میاشت کي لس ورځي اعتکاف کاوه، خو د هجرت د لسم کال په روژه کي یې شل ورځي اعتکاف وکړی، په پخوا کي جبریل علیه السلام د رسول الله ﷺ سره د روژې په میاشت کي یو وار قرآن مجید تلاوتاوه او په دغه کال کي جبریل أمین دوه واره قرآن مجید ورسره تلاوت کړي.

د حجةُ الوَداع په خطبه کي رسول الله ﷺ و فرمایل: زه نه یم خبر بنایي پسله سږکاله بیا هیڅکله پر دغه ځای ستاسي سره ملاقي نه سم، یعني: نه در سره وینم او د جمرة العقبه سره رسول الله ﷺ و فرمایل: د حج مناسک زما څخه زده کړی بنایي پسله سږکاله زه حج و نه کړم، د هجرت د یوولسم کال د صفري د میاشتي په اولو ورځو کي رسول الله ﷺ و فرمایل: زه غواړم چي د اُحُد د شهیدانو زیارت وکړم (داسي معلومېدل لکه رسول الله ﷺ چي د مړو او ژوندو سره رخصتېدل او وداع کوي) د ژوندو سره یې په حجةُ الوَداع کي وِداع وکړه او د مړو سره اوس وداع کوي، نو رسول الله ﷺ د اُحُد و شهیدانو ته ورغلی او هغه د جنګ میدان ته ګوري لکه هغه کسان چي یې ورپه یادېدل چي قرباني یې ورکړي وې، د طلحه رضی الله عنه قرباني مو په یاد دي؟ د ام عمّاره رضی الله عنها قرباني مو په یاد دي؟ د ابودُجانه رضی الله عنه قرباني مو په یاد دي؟ رسول الله ﷺ د اُحُد شهیدانو ته و درېدی او ویل: السلام علیکم یا شهداءَ اُحُد! انتم السّابقون، وأنا إن شاء الله بکم لاحق، یعني: تاسي د مخه تللي یاست او زه به ان شاء الله ډېر ژر پسي در سم، په پخوا کي به رسول الله ﷺ همېشه ویل: موږ په تاسي پسي درځو، خو دا وار یې و ویل: إن شاء الله زه په تاسي پسي درځم، رسول الله ﷺ د اُحُد شهیدانو ته دعاء وکړه، د هغه ځایه څخه چي را رهي سو پر لارې یې ژړل.

رسول الله ﷺ ژاړي، ولي ژاړي؟ آیا دا چي له دنیا څخه ځي د دنیا د پاته

کېدلو په سبب ژاړې؟ صحابهٔ کرامو پوښتنه ځني وکړه: ولي ژاړې؟ یا رسولَ الله!
دهﷺ و ویل: د خپلو ورونو له شوقه ژاړم، یعني: د خپلو ورونو و لیدلو ته مي شوق
دی د هغو د لیدلو له شوقه ژاړم، صحابهٔ کرامو و ویل: دغه دی موږ ستا سره یو آیا موږ
ستا ورونه نه یو؟ یا رسولَ الله! رسول اللهﷺ و فرمایل: یا، تاسي زما اصحاب یاست
مګر زما ورونه هغه کسان دي چي ترما وروسته راځي، پر ما ایمان را وړي او زه یې نه یم
لیدلی (چي هغه موږ او تاسي یو) د هغو و لیدلو ته مي شوق وسو او و مي ژړل.

سبحان الله! یا رسولَ الله! موږ په ټول عمر په تا پسي داسي نه دي ژړلي چي ته مو
دي یادېدلی یې او ته ژاړې چي موږ دي یادېږو؟ موږ پرتا دومره ګران یو چي په موږ
پسي ژاړې؟ څومره مهربانه یې یا رسولَ الله! تا موږ نه یو لیدلي او زموږ د ملاقات دپاره
دومره تږی یې چي را پسي ژاړې؟ دا هغه حُب دی چي رسول اللهﷺ یې د خپل
امت سره لري، دا هغه رسول اللهﷺ دی چي د قیامت په ورځ به په خپل لاس
دحوض کوثر خوږې اوبه درکوي او د هغو اوبو تر څښلو وروسته بیا هیڅکله نه تږی
کېږې، دا هغه رسول اللهﷺ دی چي د قیامت په ورځ کله چي د ده امت پر پُل
صراط تېرېږي دیﷺ به د پل صراط سره ناست وي او دغه دعاء به درته کوي: یا
ربِّ! سلِم، یا ربِّ! سلِم، الٰهي په سلامتیا یې تېر کړې، الٰهي په خیر یې تېر کړې.

کله چي رسول اللهﷺ د اُحُد د شهیدانو څخه راغلی خپل منبر ته وختی او وې
فرمایل: زه تر تاسي د مخه و اللهﷻ ته ورځم او زه پر تاسي شاهد یم او په والله دغه
اوس زه خپل حوض ته ګورم، چي مقصد یې (حوض کوثر) ؤ او ما ته د مځکي د
خزانو کلي را کړه سوي دي (یعني زما امت به د ډېرو مالو او پیسو خاوندان سي) په
والله زه پر دې نه بېرېږم چي تاسي به ترما وروسته مشرکان سی، مګر زما بېره پر تاسي
دا ده چي په دنیا کي به یو د بل سره په سیالي کي یاست.

لکه دغه اوس چي موږ په دغه حالت اخته او مبتلاء یو، په کورو او باغو کي
سیالی سره کوو، د موټرانو او پیسو په ډېروالي کي سیالی سره کوو، په ودو او فاتحو
کي سیالی سره کوو، خو په علم او تقوٰی، په عبادت او ریاضت کي صِفر تحت الصِفر
یو، دا چي لمونځ مي نه دی زده مهمه نه ده، خو پیسې مي دي ډېري وي، د نکاح او

طلاق په احکامو نه یم خبر، مهمه نه ده، خو ښځه او لور مي دي تر بل چا زیات زر او زیور ولري، اخلاق که مي هر څومره خراب او فاسد وي پروا نه لري. خو کور او موټر مي دي تر نورو ښه وي، د نامه دپاره هر کال داسې حج کوم چي په احکامو او مناسکو يې هيڅ نه پوهېږم پروا نه لري، خو حاجي آغا، حاجي آغا دي را ته ویل کیږي، د زکات او روژې احکام که نه وي را معلوم مهمه نه ده، خو د زوی واده مي دي د خلکو تر ودو زيات او بهتر وي، طاعت او عبادت هيڅ نه لرم خو فاتحه مي دي نامداره او شانداره وي، د اسلام د ترقۍ دپاره یو درهم نه خرڅوم، د مېلو او چرچو دپاره که په زرو مصرف کړم پروا مي نه په کيږي.

ولي لږ فکر نه کوی آیا موږ د پیسو د ګټلو، سیالیو او غرور دپاره پیداسوي یو؟

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع

دغه د صفري د میاشتي په آخر کي چي اسلامي لښکر د بلقاء دپاره تیاري نیسي رسول الله ﷺ د شپې نا وخته د خپلو آزاد کړه سوو مریانو څخه یوه نفر ته چي ابو مُوَیهِبَه نومېدی حال ور ولېږی چي راسه، ابو مُوَیهِبه رضي الله عنه راغلی، رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: یا ابا مُوَیهِبه! امر کړه سوی یم چي د بقیع اهل ته دعاء او د مغفرت غوښتنه وکړم نو زما سره ولاړ سه.

(بُقیع) د مدینې منورې مقبره او هدیره ده، ابو مُوَیهِبه رضي الله عنه وایي: زه هم ور سره رهي سوم کله چي د بقیع قبرو ته و درېدلو رسول الله ﷺ و فرمایل: السلام علیکم یا اهل المقابر! په دغه حال کي چي تاسي یاست تاسي لره دي راحت او آسانتیا وي، داسي فتنې را رواني دي لکه د تاریکي شپې حصې چي یوه په بله پسې ده او هغه وروستنۍ تر د مخنۍ بده او شر ده، ابو مُوَیهِبه رضي الله عنه وایي: رسول الله ﷺ ما ته مخ را واړاوه او راته ويې ویل: یا ابا مُویهبه! ما ته اختیار را کړل سو چي د مځکي ټوله خزانې او ابدي ژوند را کړل سي او بیا جنت، یا دغه اوس د الله جل جلاله لقاء او جنت؟

ورونو! په دغه وخت کي د الله جل جلاله له طرفه و رسول الله ﷺ ته د دوو حالاتو په اختیارولو او خوښولو کي اختیار ورکړل سو، یو دا چي د ټولي مځکي خزانې او

ابدي ژوند ورکړه سي او بیا جنت، یعني: رسول الله ﷺ پر ټوله مځکه او د مځکي پرخزانو حاکم سي او د قیامت تر ورځي همېشه ژوندئ وي او بیا په قیامت کي جنت ورکړه سي، یا دا چي د الله جل جلاله ملاقات او جنت، یعني: اوس مرګ او د الله جل جلاله ملاقات ته ورتګ او جنت.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشې رضي الله عنها روایتوي وایي ما به د رسول الله ﷺ څخه اوردل:

«لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتَّى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» [رواه: البخاري]

ژباړه: هیڅ نبي نه وفاتیږي تر څو د مرګ په وخت کي د د نیا او آخرت په منځ کي اختیار ورنه کړل سي.

نو ابو مُوَیهِبه رضي الله عنه وایي: ما ورته و ویل: یا رسولَ الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي د دنیا د خزانو کلي او همېشنئ ژوند واخله او بیا هم تا لره جنت دی، یعني: یا رسولَ الله! مور اختیارکړه، څرنګه چي همېشه پاته کېږې او پر ټوله مځکه به ستا او د اسلام حکم وي او د مځکي ټوله خزانې به هم ستا په اختیارکي وي او بیا هم جنت دی، تر دې لویه کامیابي څیري ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، بلکه ما د الله جل جلاله لقاء او جنت اختیار کړه، دا ځکه چي د رسول الله ﷺ زړه د الله جل جلاله په محبت ډک ؤ.

که څیري مور او تاسي ته داسي اختیار را کړل سي: چي ابدي ژوند، پر ټوله مځکه د اسلام حکم او دغه د اسلام حاکمیت دي هم زما په واسطه وي او د ټولي مځکي خزانې تر دې نو بل لوی خیر څیري دی؟ مګر دغه ټول دنیوي ژوند د هغه چا دپاره هیڅ ارزښت او قېمت نه لري چي زړه یې د الله جل جلاله په محبت ډک سوی وي، هغه څوک چي د الله جل جلاله سره حقیقي حُب او محبت لري، هغه بل هیڅ شي ته نه ګوري فقط د الله جل جلاله لقاء او ملاقات غواړي، نو رسول الله ﷺ ته چي دغه ټول دنیوي شیان عرض او وړاندي سوه هغو ته یې هیڅ التفات او نظر هم و نه کړی بلکه د الله جل جلاله لقاء او ملاقات ته یې تلوار سو.

ورونو! الله جل جلاله د خپلو ټولو بندګانو د جملې څخه رسول الله ﷺ د دې دپاره

انتخاب او غوره کړی چې د الله جل جلاله دين او اوامر د ده جل جلاله بندګانو ته ورسوي او رسول الله ﷺ هغه خپله د رسالت درنه وظيفه په درويشت کلو کي خپل ټول امت ته په ښه ډول سره ورسول، اوس چې اسلامي دين پوره سو نو د رسول الله ﷺ د خپل رب عزوجل ملاقات ته شوق سو نو ځکه يې و فرمايل: «بَل لِقَاءَ رَبّي والجنّة».

پسله دغه اختياره چې رسول الله ﷺ ته ورکړل سو او رسول الله ﷺ د الله جل جلاله ملاقات خوښ کړی د رسول الله ﷺ هغه ناروغي شروع سوه چې په هغه کي يې رحلت وکړی او د ناروغی اول شئ يې د سر شديد درد ؤ، رسول الله ﷺ د بقيع څخه خپل کور ته مريض ورغلی، ځکه ده ﷺ د الله جل جلاله ملاقات اختيار کړی.

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی وايي: کله چې رسول الله ﷺ د بقيع څخه راغلی په دغه وخت کي زه د سر له درده په عذاب وم او له ډيره درده مي و رسول الله ﷺ ته د خپلي سر دردی شکايت وکړی او ورته ومي ويل: (وَا رَأسَا) يعني: دسر له درده ډيره په عذاب يم، خو رسول الله ﷺ و فرمايل: (بلکه زه يا عائشه! وَا رَأسَا) يعني: يا عائشه! زما پر سر ډير درد دی، حضرت عائشې رضي الله عنها پوښتنه ځني وکړه او ويل: يا رسولَ الله! آيا ته هم دغسي درد حسوې لکه موږ چې يې حسوو؟ يعني: پر تا هم دغسي درد تېرېږي او تکليف درکوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ انبياء دومره درد حسوو لکه ستاسي څخه دوه نفره، يعني: پر انبياء عليهم السلام دوه چنده درد تېرېږي، نو ځکه د رسول الله ﷺ د سر درد شديد ؤ.

د رسول الله ﷺ د ناروغی شروع د هجرت د يوولسم کال د صفري د مياشتي پر (۲۹) تاريخ د سه شنبې په شپه په شپه کي وه او د ناروغی ټوله موده يې (۱۳ يا ۱۴) ورځي وه او په دغه ناروغي کي يې (۱۱) ورځي د مسلمانانو د لمانځه امامت کاوه.

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته

د رسول الله ﷺ ناروغي نوره هم په کراره کراره زياتېدل، د سر درد خوږ او شديده تبه هم ور سره زياته سوه، دا د رسول الله ﷺ د عدل او ادبه څخه وه چې په دغه ناروغي کې يې هم د ازواجو مطهراتو د نوبت مراعت کاوه خو هره شپه به يې د ازواجو مطهراتو څخه پوښتنه کول چې زه سبا چيري يم، د رسول الله ﷺ د زړه غوښتنه دا وه چې دغه د ناروغۍ شپې د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور کي تيري کړي، ازواجِ مطهرات رضي الله عنهن چې د ده ﷺ په مقصد پوه سوې نو ټولو دا اجازه ورکړه او ويل: په کوم ځای کي چې ستا زړه وي دغه ناروغي هلته تېره کړه.

اې د دوو ښځو خاوندانو! تاسي متوجه ياست: رسول الله ﷺ د دغي سختي ناروغۍ په وخت کي هم د خپلو ښځو څخه اجازه غواړي او هغو هم اجازه ورکړه، نو رسول الله ﷺ د ميمونې رضي الله عنها له کوره په داسي حال کي د حضرت عائشې رضي الله عنها کور ته ولاړی چې د دوو نفرو پر اوږو يې لاسونه تکيه کړي وه، يوه طرف ته يې علي بن أبي طالب رضي الله عنه ؤ او بل طرف ته يې فضل بن عبّاس رضي الله عنه ؤ، فضل بن عبّاس رضي الله عنه وايي: د رسول الله ﷺ پښې پر مځکه کشېدلې، له ډيره درده او تکليفه يې پښې نه سوای پورته کولای او هغه پر مځکه ور سره کشېدې، څو د حضرت عائشې رضي الله عنها کور ته ورغلی او هلته به حضرت عائشې رضي الله عنها د قرآن مجيد څخه معوذتين او هغه دعاوي پر ويلې چې د ده ﷺ څخه يې زده کړي وې.

امام بخاري او امام مسلم د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چې وايي: په پخوا کي چې به رسول الله ﷺ ته کوم درد او ناروغي پېښ سوه ده ﷺ به معوذتين پر ځان ويل او خپل لاسونه به يې پر ځان تېرول، خو کله چې د وفات په ناروغي ناروغه سو نو معوذتين به ما پر ويل او د تبرک دپاره به مي د ده ﷺ مبارک لاس د ده پر بدن تېراوه.

د رسول الله ﷺ تبه نوره هم زياتېدل، د بدن حرارت ډير پورته سو، هغه صحابي چې د دغه حديث شريف روايت کوي وايي: ما د رسول الله ﷺ پر مبارک

سر لاس کښېښاوه، د رسول الله ﷺ د سر د ډېر تود والي په سبب مې لاس نه سوای پر پرېښوولای، دومره شدیده تبه یې وه چې د هیڅا تبه مې په دغه اندازه توده او شدیده نه وه لیدلې، د تبې د شدت په سبب به کله کله پر رسول الله ﷺ بېهوښي راغله او د ناروغۍ په سبب کرار کرار ضعیفه کېدی.

صلواةُ الله وسلامُهُ علیک یا رسولَ الله!

د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځې د مخه

ورونو! رسول الله ﷺ د دوشنبې په ورځ چې د ربیع الأول د میاشتي (۱۲) تاریخ ؤ له دنیا څخه رحلت کړی دی، خو د چارشنبې په ورځ چې د ربیع الأول د میاشتي اوومه ورځ وه د رسول الله ﷺ د تبې حرارت نور هم لوړ سو او د بدن درد یې ور سره زیات سو او د تبې د شدته بېهوښي پر راغله، کله چې رسول الله ﷺ له دغي بېهوښیه را پورته سو وې فرمایل: د مختلفو څاهانو څخه اووه ژیه اوبه راوړی، په دې کې څه حکمت ؤ چې اووه ژیه اوبه او د مختلفو څاهانو څخه؟ په حکمت یې موږ نه پوهیږو، خو د مختلفه څاهانو څخه اووه ژیه اوبه را وړل ؤوې، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: موږ رسول الله ﷺ په یوه طشت کې کښېناوه او دغه اوبه مو پر تویولې، پر رسول الله ﷺ یو ژئ پسله بله ژي اوبه تویوي، څرنګه چې تبه شدیده وه او پر تب جن بدن اوبه بنه نه لګېږي نو رسول الله ﷺ هم تر دغه زیات تحمل نه سوای کولای او ویل: حَسبُکم حَسبُکم، کافي دي کافي دي.

د دغو اوبو په تویولو سره د رسول الله ﷺ تبه لږ څه سپکه سوه نو مسجد نبوي ته په داسې حال کې ورغلی چې سر یې په یوه ټوکره سره تړلی ؤ، رسول الله ﷺ پر منبر کښېنستی خلک شا وخوا پر را ګرځېدلي دي او رسول الله ﷺ خطبه په ناستي و ویل، د الله جل جلاله تر حمد او ثنا وروسته یې پر خپل ځان درود و وایه او وې و فرمایل: پر یهودو او نصاراوو دي د الله جل جلاله لعنت وي چې د خپلو انبیاوو له قبرو څخه یې مسجدونه جوړ کړي دي او ویل: زما له قبره څخه بت مه جوړوی چې عبادت یې کیږي.

خویندو او ورونو! ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ له دې څخه سخته منعه کړې

ده چې د ده ﷺ د قبر عبادت دي وسي نو دا به کله جائزه او روا وی چې د بل چا قبر ته دي څوک د عبادت پر ډول ورسي یا دي د هغه له قبره خواست او غوښتنه وکړي.

او بیا رسول الله ﷺ خپل ځان قصاص او د بدلې و ورکولو ته تیار کړی او وې فرمایل: زه تاسي ته د هغه الله حمد وایم چې بېله ده بل الله نسته او ستاسي منځه زما غیاب او تګ را نژدې سوی دی، که ما ستاسي څخه یو څوک وهلی وي، دغه زما شا ده خپله بدله او انتقام دي ځني واخلي او که ما و یو چا ته بد ویلي وي د هغه عِرض مي په بده یاد کړی وي، دا زما عِرض دی خپله بدله دي واخلي، یعني: که ما د یو چا حسب او شرف په بده سره یاد کړی وي هغه دي اوس هغه خپل حق واخلي.

رسول الله ﷺ خپلي غاړي خلاصوي غواړي چې د الله جل جلاله سره په داسي حال کي ملاقي سي چې د هیڅ بشر هیڅ حق نه وي پر پاته، رسول الله ﷺ له منبره را کښته سو او د ماپښین لمونځ یې آداء کړی، پسله لمانځه بیرته منبر ته وختی او کښېنستی، بیا یې هغه د حقوقو د ورکولو خبري شروع کړې او وې فرمایل: که مي د هر چا څخه مال اخیستی وي دغه زما مال دی خپل حق دي ځني واخلي، زما له قهره او غضبه دي نه بیرېږي، یعني: دا فکر دي نه کوي: که ده د خپل مال طلب وکړی زه به ورته په قهر سم، قهر او حِقد زما د اخلاقو څخه نه دي او ستاسي څخه هُغه څوک ما ته ډیر خوښ دی چې خپل حق را څخه واخلي.

د صحابهٔ کرامو څخه یو نفر ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! زما درې درهمه ستا سره سته، رسول الله ﷺ فضل بن عبّاس رضی الله عنه ته امر وکړی او ویل: یا فضل! درې درهمه ورکړه هغه هم د هغه سړي حق ورکړی.

په وروسته کي بیا له دغه سړي څخه پوښتنه وسوه چې څنګه دي دا جرئت وکړی چې دغه خبره دي وکړه؟ ده ویل: رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه سړئ ما ته ډیر خوښ دی چې خپل حق طلب کړي، نو ما غوښتل چې د دغه خپل حق د طلبولو په سبب هغه څوک وګرځم چې رسول الله ﷺ ته ډیر خوښ وي، یا دا چې رسول الله ﷺ ته تر ټولو خلکو خوښ وګرځم.

رسول الله ﷺ بیا هم دغه خبري تکرار کړې: که د چا حق زما سره وي را څخه

وادي يې خلي، خو څوک نه سوه ولاړ او چا د کوم شي طلب و نه کړی. رسول الله ﷺ و فرمایل: نو دي يې را وبخښي، يعني: که د چا حق را سره سته او اوس يې طلب نه کوي نو دي يې را وبخښي، چې د الله جل جلاله سره په داسي حال کي ملاقي سم چې زما زړه مطمئن او ېغمه وي، خو بيا هم زه فکر کوم چې دغه زما ويل به زما غاړي را خلاصي نه کړي ، که څه هم زه څو واره په تاسي کي و دريږم او دغه خبره وکړم. يعني: که څه هم زه څو واره په تکرار سره و وايم چې د هر چا حق که پر ما پاته دی هغه دي خپل حق واخلي يا دي يې را وبخښي بيا هم زه بېرېږم چې دغه ويل به د قيامت په ورځ ما نه کړي فارغه.

سبحان الله! دا د رسول الله ﷺ حال ؤ، د خلکو د حقوقو پر ورکولو او آداء کولو يې څومره حرص او کوښښ کاوه، او اوس نو زموږ حال ته وګوره! ټول کوښښ مو دا دی چې څنګه او په کومه طريقه سره به مال لاس ته را زړو، د حلال او حرام، د خيانت او خطايستلو، د بل د حقوقو، د ظلم او تجاوز فکر خو هيڅ را سره نسته، فقط پيسې غواړو پيسې.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: د انصارو سپارښت درباندي کوم، دوی زما لښکر او زما د ساتني ځای ؤ، هغه چې پر دوی وه هغه يې آداء کړه او هغه چې د دوی دي هغه پاته دي، صالح او د ښه عمل خاوندان يې قبلوی او ګنهکار ته يې تر ګناه ور تېرېږی، نور خلک ډېرېږي او انصار لږېږي تر داسي اندازې چې دومره به سي لکه مالګه په ډوډۍ کي که په تاسي کي يو څوک د دومره امر خاوند سو چې چا ته يې نفعه يا ضرر ورسولای سوای نو دي د انصارو د نېکانو سره ښه کوي او بد عملو ته دي د هغو تر ګناه ور تېرېږي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: الله جل جلاله يوه بنده ته اختيار ورکړی چې د دنيا نعمتونه، ابدي ژوند او بيا جنت غواړې؟ او که د الله جل جلاله ملاقات او جنت غواړې؟ مګر دغه بنده د الله جل جلاله ملاقات او جنت اختيار کړی.

ابوسعيد الخدري رضي الله عنه وايي: د دغي خبري په اورېدلو سره ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ډېر شديد او په لوړ آواز و ژړل او ويل: يا رسولَ الله! زموږ مندي او پلرونه دي ترتا

قربان وي، خلکو يو د بل سره و ويل: تاسي دغه شيخ ته وګورئ! رسول الله ﷺ د يوه بنده حال بيانوي چي الله ﷻ د دنيا د نعمتو او د هغو شيانو په منځ کي اختيار ورکړی چي د الله ﷻ سره دي او دئ ژاړي؟ او وايي: يا رسولَ الله! زموږ مندي او پلرونه دي تر تا قربان وي.

خو په حقيقت کي ابوبکرالصدّيق ﷺ هغه يواځنئ سړئ ؤ چي پوه سو چي دغه بنده کوم چي اختيار ورکړه سو په خپله رسول الله ﷺ دی او ده ﷺ د الله ﷻ ملاقات اختيار کړی، نو ځکه ابوبکر الصدّيق ﷺ بې صبره سو او بې اختياره يې شديده ژړا شروع کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: عَلٰی رِسلِک يا ابا بکر! رِسَل په عربي کي صبر، احتياط، آرامي او نرمي ته ويل کيږي، خو په عربو کي دغه د (عَلٰی رِسلِک) جمله په هغه ځای کي استعمالېدل چي د يو چا څخه به بې صبري او تلوار کېدی نو به ورته ويل کېده: عَلٰی رِسلِک او دغه جمله په فصيحه عربي کي ډېره استعماليږي، نو دلته هم رسول الله ﷺ و فرمايل: عَلٰی رِسلِک يا ابا بکر! يعني: بې صبري او بې قراري مه کوه يا ابا بکر! او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: بېشکه چي زما سره په ملګرتيا او د مال په مصرفولو کي تر ټولو خلکو هغه امين او صادقه سړئ ابوبکر ؤ، که ما د ځان دپاره بېله خپله ربه خليل انتخابولای ما به ابوبکر د ځان خليل ګرځولی وای (خليل هغه محبوب ته ويل کيږي چي د يوه انسان زړه د هغه په حُب او محبت ډک وي) مګر ستاسي د ملګري زړه (چي د رسول الله ﷺ خپل ځان مقصد ؤ) د الله ﷻ په حُب او محبت ډک دی، يعني: د الله ﷻ حُب زما زړه را ډک کړی دی د بل چا د حب ځای پکښي نسته خو د ده سره مي د اسلام ورورګلوي او محبت دی، چي د حديث شريف لفظ داسي دي:

«عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ وَقَالَ إِنَّ اللَّهَ خَيَّرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ فَاخْتَارَ ذَلِكَ الْعَبْدُ مَا عِنْدَ اللَّهِ قَالَ فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ فَعَجِبْنَا لِبُكَائِهِ أَنْ يُخْبِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ عَبْدٍ خُيِّرَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ الْمُخَيَّرَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ أَمَنِّ النَّاسِ عَلَيَّ فِي

صُحْبَته وَماله أبا بكرٍ ولوْ كُنْتُ مُتخذا خليلا غيْر ربِّي لاتخذتُ أبا بكْرٍ ولكنْ أُخوّةُ الْإسْلام وَمودّتُهُ لا يبْقينّ في الْمسْجد بابٌ إلّا سُدّ إلّا باب أبي بكرٍ» [رواه البخاري]

نو د رسول الله ﷺ هغه ښه او غوره، امين او صادق، نژدې او وفاء داره، صاحب او ملګری ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه دی.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: هر چا چې نیکي او احسان را سره کړی دی د هغه بدله ورکړه سوې ده، بېله ابوبکره څخه چې د هغه د احسانو بدله مې آخرت ته پرې ایښې ده، رسول الله ﷺ و فرمایل: په مسجد کې دې هیڅ یوه دروازه نه پاته کیږي چې و نه تړل سي یا بنده نه سي بېله دروازې څخه د ابوبکر، چې دا کار د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه دپاره یو خاص امتیاز ؤ.

ورونو! کله چې رسول الله ﷺ مسجد نبوي جوړ کړی د صحابهٔ کرامو څخه ډیرو خلکو دالته په مسجد پوري مښتي کورونه جوړ کړل، چې د کورو عمومي دروازې یې پر بل طرف وې مګر د کور د شا له طرفه به یې یوه کوچنۍ دروازه مسجد ته را خلاصه کړه (لکه دریچه) او دغه دروازې ډیري وې، نو رسول الله ﷺ و فرمایل: چې دغه کوچنۍ دروازې دي ټوله و تړل سي بېله دروازې څخه د ابوبکر، د رسول الله ﷺ له دغه امره څخه د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه یو خاص فضیلت ښکاره کیږي.

په دغه خطبه کې رسول الله ﷺ بل وار بیا د ښځو په باره کې د ښه ژوند او ښې ګذارې او معاملې وصیت او رهنمایي وکړه، دا دوهم وار دی چې رسول الله ﷺ د ښځو سره په ښه معامله او ښه ګذاره امر کوي، یو وار په حجةُ الوداع کې او اوس بیا په دغه خطبه کې رسول الله ﷺ و فرمایل: د ښځو سره ښه او نرمه معامله کوی، دا د رسول الله ﷺ وصیتونه او لارښووني وې چې خپل امت او اصحاب کرامو ته یې کولې.

رسول الله ﷺ په دغه خطبه کې د منافقانو د هغو خبرو چې ویل رسول الله ﷺ یو ځوان هلک د مهاجرینو او انصارو پر مشرانو آمر وګرځاوه، رَد و وایه او وې فرمایل:

تاسي د اُسامه بن زید په آمریت کې خبرې کوی؟ او تر ده د مخه مو د ده د پلار په آمریت کې خبرې کولې، په والله هغه د اِمارت وړ او لائق ؤ او په والله هغه ما ته د هغو خوښو خلکو څخه ؤ او په والله دغه اُسامه د آمریت وړ او لائق دی او په والله تر

هغه وروسته دئ په خلکو کي و ما ته خوښ دی او زه وصیت درته کوم چي دئ ستاسي د صالحو خلکو څخه دی.

د دغي خطبې تر ویلو وروسته رسول الله ﷺ کور ته ولاړی، خلکو د جهاد دپاره ځانونه تیارول چي د اسامه بن زید رضی الله عنه د لښکره سره یو ځای سي، اسامه رضی الله عنه تر مدینې منورې دباندي اړولي دي هر هغه څوک چي جهاد ته د تللو إراده لري هغه هلته ورځي او ده رضی الله عنه ته به دا معلومېدل چي څو نفره د ده سره ځي، نو خلک ورتله او ترمدینې منورې دباندي سره جمعه کېدل، رسول الله ﷺ اسامه ته حال ولېږی چي د بلقاء طرف ته حرکت وکړه، اسامه رضی الله عنه هم د حرکت دپاره آمادګي ونیول، مګر دا یې خوښه وه چي انتظار وکړي او پوه سي چي د رسول الله ﷺ ناروغي څنګه کېږي.

کله چي رسول الله ﷺ دغه خطبه و ویل او کورته ولاړی درد او ناروغي یې نور هم زیات سوه، تر داسي اندازې چي بېهوښي به پر راتله، اسامه رضی الله عنه واورېدل چي د رسول الله ﷺ ناروغي نوره هم زیاته سوې ده نو ورته راغلی، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د ډېر درد او ناروغۍ د تکلیف په سبب خبري نه سوای کولای نو به یې یو وار آسمان ته اشاره وکړه او بیا به یې اسامه ته اشاره وکړه، اسامه رضی الله عنه پوه سو چي رسول الله ﷺ ده ته دعاء او د مغفرت طلب کوي، د رسول الله ﷺ درد او تکلیف دغي اندازې ته رسېدلی ؤ چي خبري یې هم نه سوای کولای.

صَلَوٰةُ اللهِ وسلامُه علیکَ یا رسولَ الله!

تر رحلت څلور ورځي د مخه

تر رحلت څلور ورځي د مخه د پنجشنبې په ورځ پر رسول الله ﷺ نور هم درد زیات سو، د رسول الله ﷺ په کور کي اصحاب کرام د ده ﷺ پر شا وخوا ناست وه، په دغو خلکو کي حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هم موجود ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: یو کاغذ یا یوه ورقه راوړی چي یو لیک درولیکم چي تر هغه وروسته به نه خطاوزی او نه به لار درڅخه ورکیږي، حضرت عمر رضی الله عنه و ویل: رسول الله ﷺ له درده په تکلیف دی تاسي ته نور تکلیف مه ورکوی زموږ سره کتاب الله سته او هغه زموږ دپاره کافي دی.

په کور کي موجودو خلکو په دغه موضوع کي اختلاف سره شروع کړی څوک وایي قلم او کاغذ را وړی چي لیک را ولیکي او څوک د حضرت عمر رضي الله عنه خبره کوي، څو په دغه باره کي نقاش او خبري زیاتي سوې، رسول الله ﷺ چي له درده په تکلیف ؤ نو یې و فرمایل: را څخه ولاړ سی، خلک د رسول الله ﷺ له کوره و وتل، سره د دې چي رسول الله ﷺ ډېر ناروغه او په تکلیف ؤ خو بیا یې هم د ټولو لمنځو امامت په خپله کاوه، حتّی دغه د پنجشنبې په ورځ چي تر رحلت څلور ورځي د مخه وه د ماښام د لمانځه امامت په خپله رسول الله ﷺ وکړی او سورةُ المرسلات یې پکښي و وایه.

خو ماخستن ته یې ناروغي ډېره زیاته او نور هم ضعیفه سو، تر داسي اندازې چي مسجد ته نه سوای را وتلای، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: د ماخستن د لمانځه پر وخت رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي آیا خلکو لمونځ آداء کړی؟ مور ویل: یا، یا رسولَ الله! خلک په مسجد کي سره را ټول دي او ستا انتظار کوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: ما ته د غسل یا اوداسه دپاره په یوه لوښي کي اوبه کښېږدی، مور هم اوبه ورته کښېښوولې، رسول الله ﷺ غسل وکړی اوس غواړي چي په تکلیف او زحمت سره مسجد ته ولاړ سي خو په دغه وخت کي بېهوښي پر راغله، لږ وخت وروسته یې بیا په ځان کي قوت حس کړی او بیا یې پوښتنه وکړه: آیا خلکو لمونځ آداء کړی؟ مور ویل: یا، خلک ستا انتظار کوي، بیا یې و فرمایل: زما د غسل دپاره اوبه راته کښېږدی، مور اوبه ورته کښېښوولې، بیا یې غسل وکړی خو د وتلو په وخت کي بیا بېهوښي پر راغله، درې واره دغه غسل کول او دغه بېهوښي تکرار سوه، نو یې و فرمایل: ابوبکر رضي الله عنه امر کړی چي د خلکو د لمانځه امامت وکړي.

ورونو! څرنګه چي د لمنځو امامت همېشه رسول الله ﷺ کاوه هیڅکله داسي نه وه پېښه سوې چي بېله رسول الله ﷺ څخه دي بل څوک خلکو ته لمونځ ورکړي بېله هغې حادثې څخه چي مور د تبوک څخه د بیرته را تلو په وخت کي درته بیان کړه چي د رسول الله ﷺ د غیاب په سبب عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د مخه سو او خلکو ته یې لمونځ ورکړی، بېله دغي ورځي او دغه حالته د مسلمانانو امامت همېشه رسول الله ﷺ کاوه او اوس د اول وار دپاره رسول الله ﷺ امر کوي چي بل څوک دي

لمونځ ور کړي، نو حضرت عائشهرضي الله عنها پر دې و بېرېدل که چیري د دې پلار ابوبکر الصدّیقرضي الله عنه د رسول اللهﷺ پر ځای لمونځ ورکړي خلک به يې پر بد فالي ونیسي او په دې به نه وي راضي چي دئ دي د رسول اللهﷺ پر ځای د لمانځه امام سي.

مګر حضرت عائشې رضي الله عنها دغه دلیل نه سوای ویلای، نو په بل دلیل پسي وګرځېدل او ویل: یا رسولَ الله! ابوبکر د نرم زړه خاوند دی، آواز یې ضعیفه دی کله چي قرآن مجید وایي ژاړي، بنایي د دغي ژړا په سبب د ده قرائت ښوک وانه وري نو بل څوک امر کړه چي خلکو ته لمونځ ورکړي، دا هغه ظاهري دلیل ؤ چي حضرت عائشېرضي الله عنها و وایه، مګر د دې اصلي مقصد دا ؤ چي دې نه غوښتل چي خلک په دغه کار سره ناراضه سي چي حضرت ابوبکررضي الله عنه د رسول اللهﷺ پر ځای ودرېږي.

رسول اللهﷺ دغه د دې دلیل واورېدی بیا یې هم و فرمایل: ابوبکر امر کړی چي خلکو ته لمونځ ورکړي، د هغه خپل اولني امر تاکید یې وکړی، که څه هم د حضرت عائشېرضي الله عنها دلیل یې واورېدی خو هغه ته یې اعتبار ورنه کړی، حضرت عائشېرضي الله عنها بیا هغه خپل دلیل تکرار کړی، رسول اللهﷺ د دوهم وار دپاره د دې دلیل واورېدی او وې فرمایل: ابوبکر امر کړی چي خلکو ته لمونځ ورکړي، حضرت عائشېرضي الله عنها دریم وار بیا هغه خپل دلیل و وایه، نه غواړي چي خلک د دې د پلاره څخه ناراضه سي.

رسول اللهﷺ ته قهر ورغلی، ولي؟ ځکه که یو څوک دلیل وایي یو وار یې وایي، دوه درې واره د یوه داسي دلیل تکرارول چي نوی شئ هم نه وي پکښي موجود د بحث د آدابو سره نه دي مناسب، نو رسول اللهﷺ ته قهر ورغلی او وې فرمایل: «إِنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ» یعني: تاسي هغه د یوسفعليه السلام ملګري یاست دا حیله ده هغه واقعي دلیل دا نه دی، دننه بل شئ سته چي هغه نه را ته وایې، دا خو دي را ته و ویل او ما نه ومنل، رسول اللهﷺ بیا و فرمایل: «مُرُوا ابا بكرٍ فَالْيُصَلّي بالنّاسِ» حضرت عائشهرضي الله عنها د رسول اللهﷺ له خوني را و وتل او عبدالله بن زُمعهرضي الله عنه یې ولیدی چي د ام المؤمنین حضرت سَوده بنت زُمعهرضي الله عنها ورور ؤ، هغه ته یې و ویل: یا عبدالله! ورسه ابوبکر ته و وایه چي خلکو ته لمونځ ورکړي، عبدالله بن زُمعهرضي الله عنه

را و وتی ابوبکر الصدّیقؓ ته يې و ويل: رسول اللهﷺ دي امر کوي چې خلکو ته لمونځ ورکړه، ابوبکر الصدّیقؓ چې د نرم زړه خاوند ؤ نو يې حضرت عمر فاروقؓ ته و ويل: خلکو ته، ته لمونځ ورکړه.

هغه ويل: يا د دې کار دپاره ته حقداره يې، نو ابوبکرالصدّیقؓ د دغې ورځې د ماخستن د لمانځه څخه شروع نور پاته لمنځونه خلکو ته ورکول. چې د رسول اللهﷺ په حيات کې ټول (۱۷) لمنځونه ابوبکر الصدّیقؓ خلکو ته ورکړي دي. چې يو د پنجشنبې د ماخستن لمونځ ؤ، د جمعې، شنبې او يکشنبې پنځه پنځه لمنځونه او د دوشنبې د سهار لمونځ، چې ټوله (۱۷) لمنځونه کېږي.

په دغه ورځو کې رسول اللهﷺ ډېر ضعيفه ؤ او څو واره شديد شديد دردونه ورته پېښ سوي دي، حتّٰی ځيني وختونه به بېهوښي پر راغله، وحې هم نسته، لکه څرنګه چې د مخه درته و ويل سوه چې د وحيو نزول د حجةُ الوداع څخه قطعه سوی دی.

په حجةُ الوَداع کې د عرفات په ورځ چې د جمعې ورځ هم وه په ماځيګر کې دغه آيات شريف نازل سو چې اللهﷻ فرمايي:

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾.
[المائده:۳]

او بيا په منی او ايام تشريق کې سورةُ النصر نازل سو چې اللهﷻ فرمايي:

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣﴾.

او بيا د رسول اللهﷺ تر رحلت (۹) ورځې د مخه د اللهﷻ دا قول نازل سو:

﴿وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ۝٢٨١﴾. [البقره:۲۸۱]

يعني: تاسي د هغې ورځې له عذابه و بېرېږئ چې تاسي په هغه ورځ کې بېرته د اللهﷻ طرف ته بېول کېږئ او بيا به هر چا ته د هغه د عمل که خير وي که شر بدله او جزاء پوره ورکول سي او پر دوی به ظلم نه کېږي (چې يا يې عذاب ور زيات کړي

یا یې ثواب ور لږ کړي) نو دغه آیات شریف د ټول قرآن مجید په نزول کي هغه آخرنۍ آیات شریف دی او د رسول اللهﷺ تر رحلت (۹) ورځي د مخه نازل سوی دی. د دغه آیات شریف تر نزول وروسته رسول اللهﷺ په ډېر اوږده فکر کي غرق سو.

فکر یې په څه شي کي کاوه؟ خپل ښځواني یادابښتونه په فکر کي ورګرځوي، د خپلو تیرو سوو یادابښتوفیته تر نظر باسي.

وروښو! د غارحراء واقعات مو په یاد دي؟ چي جبریلؑ ورته ویل: إقرأ، او بیا رسول اللهﷺ حضرت خدیجيؓ ته و ویل: یا خدیجه! د خوب او راحت وخت تېر سو، هغه مو په یاد دي چي رسول اللهﷺ د صفاء پر غره و دریېدی او خلک یې اسلام ته دعوتول؟ هغه مو په یاد دي؟ چي عُقبه بن أبي معیط د مړه اوښ کلمې را وړې او د رسول اللهﷺ پر اوږو یې د سجدې په حالت کي ور کښېښوولې.

هغه مو په یاد دي؟ چي رسول اللهﷺ طائف ته ولاړی او د هغه ځای د خلکو د طرفه په ډبرو ویشتل کېدی او تر مبارکو پښو یې ویني بهېدې.

هغه مو په یاد دي؟ چي پر غرو مقرره ملائکه ورته راغله او ویل: که ستا خوښه وي زه به د مکې پر اهل دغه دوه غرونه راکښېکاږم، رسول اللهﷺ ویل: یا یا، زه صبر ورته کوم ممکن اللهﷻ د دوی د ملاوو څخه داسي څوک را وباسي چي د اللهﷻ عبادت کوي.

اسراء او معراج مو په یاد دی؟ او هغه مو هم په یاد دي؟ چي د مکې مکرمې په فتحه کي د دوهم وار دپاره بیا د صفا پر غره و درېدی او اهل مکې ته یې و فرمایل: څه ګمان کوی چي زه به نن ستاسي سره څه وکړم؟ او بیا یې و فرمایل: پر تاسي نن هیڅ ملامتیا نسته ورځی تاسي آزاد یاست.

د خندق د کندلو ورځ مو په یاد ده؟ هغه چي رسول اللهﷺ پر خپلو مبارکو اوږو خاوري چلولې او ټول بدن یې په خاورو کي پټ ؤ؟

د حنین ورځ مو په یاد ده؟ چي یوازي د دښمن مخ نه ولاړ ؤ او ویل یې:

أنا نبي لاکذب أنا ابن عبدالمطلب؟

د اُحُد ورځ مو په یاد نه؟ چي رسول اللهﷺ هغه غار ته ور ولوېدی او غاښ مبارک یې مات سو، ټول مبارک مخ یې په وینو لړلی ؤ، په دغه حال کي ابن قُمئه

راغلی او په توره يې و واهه د رسول الله ﷺ د خول حلقې د دﷺ د سر په هډوکو ننوتلې او هلته بندې وې، کله چې هغه حلقې را وایستل سوې وینو فوارې وهلې او بیا ورته و ویل سوه چې یا رسولَ الله! ښرا ورته وکړه او دهﷺ و فرمایل: زه لعنت ویونکی نه یم را لیږل سوی بلکه زه د رحمت دپاره را لیږل سوی یم او بیا یې لاسونه پورته کړه او ویل الٰهي زما قوم ته هدایت وکړې دوی نه پوهیږي.

ورونو! رسول الله ﷺ دغه ټول تکلیفونه د دې دپاره قبلول چې زما او ستا نوم د جورج یا تاراسنګ په عوض عبدالله او عبدالرّحمٰن سي، جسم او روح مو پاک وي او د دوږخ په عوض کي جنت ته ولاړ سو.

د رسول الله ﷺ
تر رحلت يوه يا دوې ورځي د مخه

د شنبې يا د یکشنبې په ورځ رسول الله ﷺ په خپل ځان کي څه صحت او سپکتیا ولیدل نو د ماپښین د لمانځه پر وخت د دوو نفرو په منځ کي چې يو يې عبّاس او بل يې علي ﷺ وه او پر هغو يې تکیه کړې وه مسجد ته را ووتی ابوبکر الصدّیق ﷺ پر لمانځه ولاړ دی او خلکو ته لمونځ ورکوي، کله چې يې دا حس کړه چې رسول الله ﷺ راغلی نو ابوبکر الصدّیق ﷺ و غوښتل چې شا ته ولاړ سي او د خلکو امامت رسول الله ﷺ وکړي او دئ ﷺ په صف کي و دریږي.

خو رسول الله ﷺ اشاره ورته وکړه چې مه تر شا کیږه او بیا یې هغه دوو نفرو ته وویل: ما د ابوبکر ﷺ څنګ یا بغل ته کښېنوی، رسول الله ﷺ د ابوبکر الصدّیق ﷺ چپه طرف ته کښېنول سو، نو ابوبکر ﷺ د رسول الله ﷺ په لمانځه پسي اقتداء کړې وه او د رسول الله ﷺ د لمانځه تکبیرونه یې، په خلکو اورېدل.

تر رحلت يوه ورځ د مخه

د رسول الله ﷺ تر رحلت يوه ورځ د مخه چې د یکشنبې ورځ وه رسول الله ﷺ خپل مریان ټول آزاد کړل، اووه دیناره يې درلودل هغه يې خیرات کړه، خپله ځیني

اسلحه يې مسلمانانو ته په هديه کې ور کړه، د رسول الله ﷺ سره د دنيوي شيانو څخه هيڅ شئ نه ؤ پاته، تر داسي اندازې چي په دغه شپه حضرت عائشې رضي الله عنها د څراغ دپاره تيل د خپلي يوې همسايه څخه په استعاره يا په خواست وغوښتل او د رسول الله ﷺ زغره د يوه يهودي سره په ديرش کاسې اوربشو ګرَو وه.

د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ

د هجرت د يوولسم کال د ربيع الأول د مياشتي دوولسمه ورځ چي د دوشنبې ورځ وه را ورسېدل، د سهار د لمانځه سره رسول الله ﷺ په ځان کي قوت او صحت وليدی نو پرځان يې تکليف تېر کړی او را ولاړ سو، څرنګه چي رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور کي ؤ او د هغې رضي الله عنها خونه په مسجد نبوي پوري مښتې وه، د کور او مسجد په منځ کي دروازه وه او پرده پر ځړېدل، تر دغي دروازې بېله رسول الله ﷺ بل هيڅوک نه را وتل، نو خلکو د دوشنبې د سهار لمونځ په مسجد نبوي کي په ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه پسي آداء کاوه (مسلمانان پر لمانځه ولاړ وه) رسول الله ﷺ د کور له طرفه راغلی او دغه پرده يې پورته کړه، وې ليدل چي مسلمانان په پوره خشوع لمونځ آداء کوي او په ډېر دقت يې قرآن مجيد ته غوږ نيولی دی، وې ليده چي اسلام قائم او ثابت سو، د دغه حال په ليدلو سره رسول الله ﷺ ډېر زيات خوښ او خوشاله سو د خوشالۍ څخه يې تبسم وکړی، هغه اصحاب کرام چي دلته د کور و طرف ته نژدې ولاړ وه هغو د پردې ښورېدل حس کړه، صبر يې نه سوای کولای هغه طرف ته يې وکتل او رسول الله ﷺ يې وليدی، اوس پسله درې ورځي نه راوتلو څخه د اول وار دپاره رسول الله ﷺ ويني، اصحاب کرام تر اندازې زيات خوشاله سوه ځکه د مخه دوی په بېره او تشويش کي وه او اوس رسول الله ﷺ ورته راوتلی دی ولاړ دی او خاندي، اصحاب کرام په لمانځه کي خطاوتل، قريبه وه چي لمونځ پرېږدي او خپل محبوب رسول الله ﷺ ته ور سي سلام ور سره وکړي او د حال پوښتنه يې وکړي، مګر رسول الله ﷺ دوی ته اشاره وکړه چي خپل لمونځ مو پوره کړی، نو دوی هم پر لمانځه پاته سول.

په هغه حدیث شریف کې چې امام بخاري یې د انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایتوي وایي: د دوشنبې په ورځ مسلمانانو د سهار لمونځ د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په امامت آداء کاوه چې ناڅاپه رسول الله ﷺ هغه پرده پورته کړه چې د حضرت عائشې رضي الله عنها د خونې او مسجد په منځ کې وه او مسلمانانو ته یې وکتل چې دوی د لمانځه په صفو کې ولاړ وه او بیا رسول الله ﷺ وخندل (تبسم یې وکړی) ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه شا ته ولاړی چې په صف کې و دریږي، ځکه د ده دا خیال سو چې رسول الله ﷺ غواړي چې د لمانځه د آداء کولو دپاره را ووزي، انس بن مالک رضي الله عنه وایي: مسلمانانو دا قصد وکړی چې د رسول الله ﷺ د راوتلو د خوشالۍ په سبب لمونځ پرېږدي، خو رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس اشاره ورته وکړه چې خپل لمونځ پوره کړی او بیا رسول الله ﷺ پرده کښته کړه او کور ته ننوتی، دا د امام بخاري رحمه الله روایت ؤ.

خو په بل روایت کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ إراده وکړه چې د دوی سره لمونځ وکړي صحابهٔ کرامو لار ورکړه د خپلو ځایو څخه یې حرکت وکړی چې رسول الله ﷺ مخ ته تېر سي او دوی ته لمونځ ورکړي، هغه د مخنې صفونه په دغه حرکت پوه سوه او و پوهېدل چې دغه کار بېله رسول الله ﷺ څخه د بل چا دپاره نه کیږي، هغو هم په صفو کې لار خلاصه کړه، دا خو تاسې ته معلومه ده چې د رسول الله ﷺ له کوره بیا تر محرابه لږ لار او مسافه ده رسول الله ﷺ د م... ب طرف ته ور رهي دی او خلک په صفو کې لار ورکوي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه چې امام ؤ په دې حرکت پوه سو او د صفو څخه د خلکو لیري کېدل ور معلوم سوه، هغه پوهېدی چې صحابهٔ کرام دغه حرکت بېله رسول الله ﷺ څخه د بل چا دپاره نه کوي نو یې وکتل او وې لیده چې رسول الله ﷺ د ده تر شا دی، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه تر شا سو غواړي چې رسول الله ﷺ د مخه کي مګر رسول الله ﷺ د ده پرشا لاس کښېښاوه او د مخ طرف ته یې حرکت ورکړی او وې فرمایل: یا ابا بکر! خلکو ته لمونځ ورکړه.

دلته دوه روایته دي، ځیني علماء وایي چې ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه امام ؤ او رسول الله ﷺ یې راسته طرف ته ناست ؤ، چې په دې ډول کې رسول الله ﷺ هم په

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه پسي لمونځ کاوه.

او بل روایت دا دی چي رسول الله ﷺ د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه چپه طرف ته ناست ؤ او په ناسته سره یې لمونځ کاوه، یعني: رسول الله ﷺ امام ؤ او ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ راسته طرف ته ولاړ ؤ او په ولاړه یې لمونځ کاوه، نو د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه اقتداء په رسول الله ﷺ پسي وه او د خلکو اقتداء په ابوبکر رضي الله عنه پسي وه.

دا د دوشنبې د سهار لمونځ ؤ، پسله لمانځه څخه رسول الله ﷺ په ځان کي نور هم صحت او نشاط حس کړی او د خطبې ویلو دپاره منبر ته وختی مګر خطبه یې په ناستي وویل، ځکه ناروغی ډیر ضعیفه کړی ؤ.

دغه خطبه د رسول الله ﷺ هغه آخرنی خطبه ده، رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي وفرمایل: د هغه توري تاریکي شپې په مثل سره فتنې را رواني دي، حلیم سړئ به په حیرت کي وي چي څه وکړي؟ په دغو فتنو کي ناست سړئ تر ولاړ بنه او بهتر دی.

همدارنګه په هغه حدیث شریف کي چي ابن ماجه، ابوداؤد او نور یې د ابو موسى الأشعري رضي الله عنه څخه روایتوي وایي رسول الله ﷺ وفرمایل:

«إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَسِّرُوا قِسِيَّكُمْ وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا بِسُيُوفِكُمُ الْحِجَارَةَ فَإِنْ دُخِلَ عَلَى أَحَدِكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَيْ آدَمَ» [رواه: ابن ماجه وغیره]

ژباړه: تر قیامت دمخه داسي فتنې دي لکه د هغه تاریکي شپې حصې (چي هغه راتلونکې حصه تر دغه اوسنی حصې ډیره تاریکه وي، یعني هغه راتلونکې فتنه تر دغه اوسنی فتنی ډیره سخته او شدیده وي) داسي فتنې دي چي یو انسان په سهار کي مومن وي او ماښام ته کافر سي، یا ماښام مومن وي او سهار ته کافر سي، په دغو فتنو کي ناست سړئ تر هغه چا بنه او بهتر دی چي په دغه فتنه کي ولاړ وي او ولاړ سړئ تر هغه چا بنه او بهتر دی چي په دغو فتنو کي تګ کوي او تګ کوونکي بیا تر هغه چا بنه او بهتر دی چي په دغه فتنو کي ځغلي نو په دغو فتنو کي موخپل قوس یالیندی مات

کړی او هغه تناوونه یې وشکوی او توري سو پر ډېره و وهی (چي تيره والی يې ورک سي، مقصد ټولي اسلحې مو ورکي کړی) که چيري بيا ستاسي څخه يوه ته د ده کورته فتنه ورغله نو دي داسي سي لکه د آدم عليه السلام په دوو زامنو کي هغه ښه زوی يې (د آدم عليه السلام يو زوی قابيل ؤ او بل زوی يې هابيل ؤ، نو کله چي قابيل ورته و ويل: زه دي وژنم نو هابيل ورته و ويل: زه به ستا د وژلو يا مقابلې دپاره تا ته لاس در ونه غځوم) يعني ته هم دغسي سه که چا وژلې ځان شهيد کړه خو قاتل کېږه مه.

ورونو! نن ورځ هم د شديدو فتنو وخت او زمانه ده، کوښښ کوی چي د فتنو څخه ليري وګرځی په هيڅ ډله او ټولی کي ځانونه مه داخلوی، د ظلم کولو او وژنو څخه ليري اوسی، ځکه رسول الله ﷺ فرمايي: د فتنو په وخت کي ناست سړئ تر ولاړ ښه او بهتر دی، فقط په خپل دين او عقيده پوري لاسونه ټينګ ونيسی.

او بيا رسول الله ﷺ خلک د دې څخه منعه کړه چي د ده ﷺ قبر دي مسجد وګرځول سي، يعني: عبادت دي يې وسي او وې فرمايل: پرهغه چا دي د الله جل جلاله لعنت وي چي د نبي قبر مسجد ګرځوي، (يعني سجده ورته کوي) او تاسي زما په باره کي مبالغه مه کوی لکه نصارا چي د عيسٰی عليه السلام په باره کي مبالغه کوي زه بشر يم د الله جل جلاله بنده او رسول يم.

هو، رسول الله ﷺ اکملُ البشر، خيرُالبشر، سيّدُ البشر دی، مګر نفعه او ضرر يوازي او يوازي د الله جل جلاله په إراده کي دي لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا رَشَدٗا ۝٢١﴾ [الجن: ۲۱]

اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه چي زه ستاسي دپاره د نفعي او ضرر مالک نه يم.

او بيا رسول الله ﷺ په يوه لوی او مهم وصيت سره امر وکړی او وې فرمايل:

«لَايَبقٰی فِی الجزيرة دِينَان» په جزيرةُ العرب کي به دوه دينه نه پرېږدی، د کنيسو او نورو اديانو د عبادت خانو جوړول په ټوله جزيرةُ العرب کي منعه او نه دي روا، مګر اوس خلک په دغه باره کي سستي او تساهل کوي، په جزيرةُ العرب کي کنيسې او د نورو اديانو عبادت خانې موجودي دي، حال دا چي دغه د رسول الله ﷺ واضح او صريح امر او وصيت دی.

اورسول الله ﷺ د لمانځه د آداء کولو ډیر زیات سپارښت وکړی او وې فرمایل:
«أوصيكم بالصّلوٰة» رسول الله ﷺ په آخرنۍ خطبه کې د لمانځه په باره کې ډیر ټینګار او تاکید وکړی او وې فرمایل: «اَلعَهدُ الّذي بَينَنَا وَبَينَهُم الصّلوٰة، فَمَن تَرَكَهَا فَقَد كَفَرَ» حتّی د لمانځه پرېښوونکي ته یې د کفر لفظ استعمال کړی او کافر یې وبلی.
په دغه خطبه کې رسول الله ﷺ د مریانو، نوکرانو او خدمتګارانو په باره کې هم وصیت وکړی او وې فرمایل: د هغو سره ښه، د زړسوي او عدل ګذاره کوی، د ښځوپه باره کې یې بیا په ښه او نرمه ګذاره کولو سره وصیت وکړی او وې فرمایل:
«أُوصِيكُم بِالنِّسَاءِ خَيرًا، وَأُوصِيكُم بِمَا مَلَكَت أيمَانُكُم»
بیا نو رسول الله ﷺ خپل وصیت او لارښووني په جهاد سره پای ته ورسولې، د جهاد پر کولو یې ډیر تاکید وکړی او وې فرمایل:
« ما ترك قوم الجهاد الا عمهم الله بالعذاب» [رواه: طبراني في معجم الأوسط]
هیڅ قوم جهاد نه دی پرې ایښی مګر الله جَلّ جَلالُه هغه قوم ټول په عذاب اخته کړی دی.
رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په خپل آخرني رخصت او وداع کې د جهاد پر کولو ډیر ټینګار وکړی.
او بیا یې خلک د اُسامه رضي الله عنه سره په وتلو مکلف کړل، رسول الله ﷺ له منبره کښته سو او پر خپلو مبارکو پښو خپل کورته ولاړی، رسول الله ﷺ چې کورته داخل سو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه اجازه وغوښتل او کور ته ورغلی، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه ولیدل چې رسول الله ﷺ خطبه و ویل او په دومره لوړ او قوي آواز یې دغه خطبه و ویل چې تر مسجد دباندي اورېدل کېده، خلکو دا فکر وکړی چې الحمدلله رسول الله ﷺ جوړ سو نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! أرَاكَ بَرِئتَ بِحَمدِ الله.
یعني: الحمد لله وینم دي چې جوړ سوې، ماشاء الله خطبه دي و ویل، لمونځ دي زموږ سره وکړی او پرخپلو پښو ګرځې، رسول الله ﷺ و فرمایل: الحمد لله، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! اجازه را کوې چې سُنح ته ولاړسم؟ دغه درې ورځې کېږي چې اسماء ته نه یم ور رغلی، اصلاً د اسماء سره چې د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه زوجه وه بل څوک نه وه چې د هغې کورني ضروریات یې ورته راوړي

وای او درې ورځې دئ ﷺ هم نه ؤ ورغلی. نو ویل: اجازه را کوئ چې ور سم؟ که یې کوم ضرورت او احتیاج درلودی هغه به ور پوره کړم. رسول الله ﷺ اجازه ورکړه او ویل: هو ورسه، ابوبکر الصدّیق ﷺ په دې فکر او امید چې رسول الله ﷺ جوړ سو د رسول الله ﷺ له کوره څخه ووتی او سُنح ته ولاړی.

وروسته حضرت علي ﷺ اجازه وغوښتل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغلی. وې لیدل چې رسول الله ﷺ خبرې کوي او جوړ معلومیږي، نو ویل: یا رسولَ الله! الحمد لله جوړ دې وینم، رسول الله ﷺ و فرمایل: الحمد لله، داسې معلومېدل لکه ناروغې چې پای ته ورسېدل، حضرت علي ﷺ د رسول الله ﷺ له کوره را ووتی خلک پر راټول سوه چې رسول الله ﷺ څنګه دی؟ ده ﷺ ویل: جوړ یې وینم، خلک خوشاله سوه لکه هغه مشکل چې پای ته ورسېدی، خلکو چې د رسول الله ﷺ د ناروغۍ په باره کې هغه ډېر تشویش او پرېشانې درلودل اوس داسې معلومیږي لکه هغه چې سپکه او پای ته ورسېدل، حضرت عبّاس ﷺ د رسول الله ﷺ اکا و حضرت علي ﷺ ته ورغلی او ویل: یا علي! وینم دې چې خلکو ته وایې: رسول الله ﷺ جوړ سو، حضرت علي ﷺ ویل: دا هغه شئ دی چې زه یې وینم، حضرت عبّاس ﷺ ورته و ویل: یا ابا الحسن! رسول الله ﷺ ته ورسه او زموږ دپاره د خیر طلب څني وکړه (مقصد یې خلافت ؤ) چې ورسه زموږ دپاره خلافت څني وغواړه، زه د عبدالمطلب د اولادې په مخانو کې په مرګ پوهېږم او زه د رسول الله ﷺ په مخ کې مرګ وینم، یعني: د عبدالمطلب په اولاده کې چې کومې د مرګ علامې ما ته را معلومې دې هغه په رسول الله ﷺ کې موجودې دي.

نو اول هغه څوک چې د رسول الله ﷺ د وفات احساس یې وکړی هغه حضرت عبّاس ﷺ ؤ نو یې غوښتل چې د بني عبدالمطلب دپاره خلافت وغواړي، ځکه د ده په فکر نور نو موضوع پای ته رسېدلې وه.

خرنګه چې حضرت علي ﷺ هوښیار او حکیم ؤ، ویل: اې اکا! که ما د رسول الله ﷺ څخه خلافت طلب کړی او موږ ته یې را نه کړی نو بیا په ټول عمر بني عبدالمطلب ته نه ورکول کیږي، ځکه چې رسول الله ﷺ څني محرومه کړل،

نو ورسم خلافت څني و غواړم؟ حضرت عبّاس رضي الله عنه و ویل: یا، ته پوه او هوښیار یې، رشتیا هم که موږ د رسول الله ﷺ څخه د خلافت طلب وکړی او رسول الله ﷺ زموږ طلب نه کړي قبول بیا نو همېشه و بني عبدالمطلب ته خلافت نه ورکول کیږي، نو خبره پر دغه حال پرېږده او دغسي هم پاته سوه.

د ځانښت په وخت کي رسول الله ﷺ حضرت فاطمه رضي الله عنها ور وغوښتل او پټ په غوږ کي یې یو څه ورته و ویل هغې و ژړل، رسول الله ﷺ بیا ور وغوښتل بیا یې په غوږ کي یو څه ورته و ویل، هغې وخندل، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: په وروسته کي بیا موږ پوښتنه څني وکړه چي رسول الله ﷺ څه درته و ویل؟ چي یو وار دي و ژړل او بیا دي وخندل، حضرت فاطمې رضي الله عنها و ویل: په اول وار کي یې په غوږ کي را ته و ویل: چي ذئ ﷺ په دغه ناروغي کي رحلت کوي، نو خود ما و ژړل او دوهم وار یې راته و ویل: چي زما د کورنۍ څخه اول هغه څوک چي په ما پسي راځي هغه ته یې، نو ما وخندل او رسول الله ﷺ حضرت فاطمې رضي الله عنها ته دا زیری هم ورکړی چي دا سیّدةُ نساءِ العالمین ده، حضرت فاطمې رضي الله عنها چي به د خپل پلار رسول الله ﷺ دغه ضُعف او شدید دردونه لیدل په ژړا او افسوس سره به یې ویل: وا کربَ أباه! اې د پلار درد او غمه!

رسول الله ﷺ و فرمایل: ترنن ورځي وروسته ستا پر پلار درد او تکلیف نسته، رسول الله ﷺ حسن أو حسین رضي الله عنهما ور وغوښتل او مچ یې کړه، د دوی په باره کي یې د نبې ګذارې او ښه ژوند سپارښت وکړی، بیا یې ازواج مطهرات ور وغوښتې هغو ته یې وعظ او نصیحت وکړی، د رسول الله ﷺ درد نور هم زیاتېدی او د هغو زهرو اثر ښکاره سو چي په خیبر کي یې خوړلي وه پخوا به رسول الله ﷺ عائشې رضي الله عنها ته ویل: یا عائشه! تر اوسه د هغه خوړو درد حسوم چي په خیبر کي مي خوړلي وه او نن یې و فرمایل: اوس هغه وخت راغلی چي د زړه رګونه مي د هغه زهرو په واسطه پرې سوه.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایتوي چي رسول الله ﷺ د رحلت یا وفات په ناروغي کي و فرمایل:

« مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْبَرَ فَهَذَا أَوَانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السُّمِّ » [رواه: البخاري]

ژباړه: همېشه د هغو خوړو درد حسوم چي ما په خيبر کي وخوړل نو دا هغه وخت دی چي له هغو زهرو څخه ما ته زما د أبهر پرې کېدل پېښ سوه. (أبهر مي پرې سو)

أبهر هغه رګ یا شريان دی چي د زړه وينه پکښي تېرېږي.

نو د رسول الله ﷺ د رحلت په وخت کي د ده ﷺ د زړه رګ د هغو زهرو د خوړلو په سبب پرې يا قطعه سو چي په خيبر کي يې خوړلي وه.

ډير علماء کرام وايي: دا د رسول الله ﷺ شهادت دی، دئ ﷺ هغه د خيبر د زهرو په واسطه شهيد وفات سو، رسول الله ﷺ لره ټول صفتونه پوره وه حتّی شهيد هم دی.

د إحتضار يا زکندن وخت

اوس د ځابنت وخت دی او رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضي الله عنها سره د دې په کور کي ناست دی چي بيا ډير شديد درد پر راغلی، رسول الله ﷺ خپله شا د حضرت عائشې رضي الله عنها پر ځيګر تکيه کړې وه، په دغه وخت کي عبدالرّحمٰن بن ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه چي د حضرت عائشې رضي الله عنها ورور ؤ راغلی، رسول الله ﷺ د ډير درد په سبب خبري هم نه سوای کولای، د عبدالرّحمٰن رضي الله عنه سره مسواک ور سره ؤ چي هغه يې واهه او رسول الله ﷺ ورته کتل، حضرت عائشه رضي الله عنها پوهېدل چي د رسول الله ﷺ مسواک خوښ دی نو يې رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسولَ الله! مسواک غواړې؟ رسول الله ﷺ په سر اشاره ورته وکړه چي هو، حضرت عائشې رضي الله عنها د خپل ورور عبدالرّحمٰن رضي الله عنه څخه هغه مسواک وغوښتی هغه هم ورکړی او دې رضي الله عنها و رسول الله ﷺ ته ورکړی، څرنګه چي مسواک سخت ؤ او رسول الله ﷺ نه سوای ژوولای او پسته ولای، نو حضرت عائشې رضي الله عنها ورته وويل: آيا زه يې در نرم کړم؟ يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ په سر اشاره ورته وکړه چي هو، حضرت عائشې رضي الله عنها د مسواک هغه بل طرف وژووی نرم يې کړی او رسول الله ﷺ ته يې ورکړی، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: رسول الله ﷺ داسي سخت او شديد مسواک و واهه چي د ده ﷺ په ټوله ژوند مي تر دغه سخت مسواک وهل نه وه ليدلي، عبدالرّحمٰن رضي الله عنه هم اجازه وغوښتل او ولاړی.

د رسول الله ﷺ سره بېله عائشې رضي الله عنها بل څوک نه وه ور سره چي بيا پر

رسول الله ﷺ درد زیاتېدی، د درد له شدته یې له سر او تندي مبارکه خولې را تویېدې، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: پر رسول الله ﷺ داسي خولې بهېدلې چي هېڅ وخت مي دومره ډېري خولې نه دي لیدلې، وایي: د رسول الله ﷺ مخ ته د اوبو یو لوښی پروت ؤ په هغه اوبو به یې لاس لنداوه او پر مخ به یې تېراوه او ویل به یې:

«لا إله إلا الله إنّ للمَوتِ لسَكَرَاتٌ» یعني: مرګ سختۍ او تکالیف لري.

ورونو! که مرګ پر چا رحم کولای پر رسول الله ﷺ به دغه دردونه او تکلیفونه نه تېرېدلای، مرګ رحم نه لري او نه د هغه څخه تېښته او چاره سته، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ﴾ [الزمر: ۳۰]

ژباړه: بېشکه چي ته مرې او دوی هم مړه کېږي.

بېله الله جل جلاله بل هیڅوک نه پاته کېږي، نو مرګ نه پر چا رحم لري او نه څوک ځني خلاصېدلای سي حتّی رسول الله ﷺ د ټول بشریت سردار، او د ټولو کائناتو سرور ﷺ د مرګ او زکندن تکالیف حس کړه، الله جل جلاله دي پر موږ او تاسي د مرګ پر وخت رحم، کرم او احسان وکړي. «إنّ للمَوتِ لسَكَرَاتٌ»

پسله هغه چي رسول الله ﷺ د مسواک وهلو څخه فارغه سو لاس یا ګوته یې د آسمان و طرف ته پورته کړه او سترګي یې هم د خوني د چت و طرف ته نیولي وې او مبارک شندان یې ښورېدل، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما غوږ ورته ونیوی چي دئ ﷺ څه وایي؟ رسول الله ﷺ د ځانه سره ویل:

«مَعَ الذينَ أنعمتَ عَلَيهم مِنَ النّبِيّينَ وَالصدِّيقينَ وَالشّهَدَاءِ وَالصّالحينَ.

اللّهم اغفرلي وَارحَمني والحِقني بالرّفيق الأعلى، بَلِ الرّفيقِ الأعلى، بَلِ الرّفيقِ الأعلى، بَلِ الرّفيقِ الأعلى».

دا لکه بیا چي د آخري وار دپاره وحي ورته راغلې چي ابدي ژوند غواړې او که د الله جل جلاله ملاقات اختیاروې؟ خو رسول الله ﷺ دغه جمله په تکرار سره ویل:

بَلِ الرّفيقِ الأعلى، بَلِ الرّفيقِ الأعلى. د الله جل جلاله ملاقات یې اختیاراوه.

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: رسول الله ﷺ دغه جمله په تکرار سره ویل چي لاس

یې را کښته سو او مبارک سر یې زما پر اوږه ولوېدی.

صلواةُ الله علیه و سلامُهٗ. رسول الله ﷺ د رفیق اعلی سره ملاقي سو.

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ۝﴾ [البقره: ۱۵٦]

رسول الله ﷺ د دارالفناء څخه دارالبقاء او دارالقرار ته د څاښت په وخت کې رحلت وکړی او د رسول الله ﷺ سترګې لوړې د آسمان طرف ته پاته سوې.

دا د هجرت د یوولسم کال د ربیع الأول د میاشتې دوولسمه د دوشنبې ورځ او د څاښت وخت ؤ، په دغه ورځ د رسول الله ﷺ د عمر (٦٣) کاله او څلور ورځې پوره سوې.

ورونو! د سیرة النبي ﷺ د دغه ځای یا د رسول الله ﷺ د ژوند د دغې لحظې په بیانولو سره موږ ته د کون او وجود هغه لوی حقیقت او واقعیت را معلومېږي.

دا هغه حقیقت دی چې د هغه په مقابل کې د جبابره وو جبروت، د ملحدینو عناد، د طاغیانو او باغیانو سرکښي ماتېږي، دا هغه حقیقت دی چې د کون او وجود ټول سرکښه موجونه او څپې د انتهاء او فناء په پرده پټوي، دا هغه حقیقت دی چې د سرکښه بشر ژوندکه خوښ وي که نا خوښ د قهّارُ السّماواتِ والأرض و بندګۍ او عبودیت ته ور اړوي، دا داسې حقیقت دی چې فرمانبرداره او نا فرمانه، رئیسان او هغه د خدایي دعوه کوونکي، رسُولان او انبیاء، اغنیاء او فقراء، د علم او اختراع خاوندان او ناپوهان، ټول ورته تسلیم دي، دا داسې حقیقت دی چې په ټوله زمانه او هر ځای کې د هر اورېدونکي په غوږ کې او د هر عاقل په دماغ کې دا اعلان کوي چې بېله یوه الله د بل چا دپاره اُلوهیت او بقاء نسته او بېله هغه ذاته چې یوازې دیٔ جل جلاله پاته کېدونکی دی بل چا لره حاکمیت نسته، الله جل جلاله هغه ذات دی چې امر یې نه ګرځول کېږي او د ده جل جلاله د اوامرو دپاره حد او اندازه نسته، نه څوک د ده له حکمه وتلای سي او نه یې منعه کولای سي.

کوم حقیقت به د مرګ تر هغه ترخه حقیقت واضح او صریح وي چې الله جل جلاله په دغه مرګ سره د ټوله دنیا اوسېدونکي د وجود د شروع څخه بیا د قیامت تر ورځې مغلوبه او مقهوره کړي دي؟ د دې دنیا پر پلَه او په کوڅه کې ډېر داسې کسان تېر سوي دي چې په خپل ناچیزه قدرت یا موقتي حاکمیت، یا په لږ څه علم یا په یوه

اختراع، یا په څه مال او جایداد سره مغروره وه، مګر ډېر ژر دغه د مرګ لوی حقیقت د غفلت له خوبه را ویښ کړه او د قیّومُ السّماوات والأرض، مالکُ الملک! الله جل جلاله په حضور کي د ذلیله او ضعیفه بندګانو په شکل سره یې ودرول.

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ۱۸۵] هر نفس د مرګ څکونکی دی.

دا داسي یوه عامه جمله ده چي هیڅ خاصوالی پکښي نسته او هیڅوک نه دی ځني وتلی، دا داسي شامله جمله ده چي په ټوله دنیا کي هیڅوک د هغه دپاره حد او اندازه نه سي ایښوولای، او نه شاذ او نادر پکښي سته.

د نوو علومو دعوه کوونکي دي راسي، د نوي طب پوهان دي سره را ټول سي، د فضاء مسخره کوونکي دي سره جمعه سي، خپله ټوله پوهي او طاقت، مختلف امکانیات او وسائل دي سره یو ځای کړي، خپلي ټولي مصنوعي سپوږمیاني دي په کار واچوي، خو فقط له یوه نفره دي دغه د مرګ حقیقت چي دوی یې ذلیله کړي او مقهوره کړي دي ایسته کړي، په دغو ټولو سره دي مرسته وغواړي، خو د دغه الٰهي تحدّي یا چلنجه څخه دي چي فرمایي:

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ﴾. یو جُزء باطل یا یو نفر خلاص کړي.

په خپلو ټولو علومو او امکانیاتو سره دي فقط یو انسان له مرګه را وګرځوي، که یې دا کار وکړی بیا نو د دوی حق دی چي دغه طغیان او جبروت، د خدایي دعوې او د نعمتو کُفران یا پېتوالی وکړي، که دا کار نه سي کولای نو دي د هغه قبر په تنګیو او تاریکیو کي فکر وکړي چي دوی د هغه په نس کي غائبېږي او ورکېږي، هغه خاوري دي ورپه یاد کړي چي دوی تر هغه لاندي ایښوول کېږي او هغه د روح قبضېدل دي ورپه یاد کړي چي دوی ځان نه سي ځني خلاصولای، د قبر هغه چنجیان دي ورپه یاد کړي چه د دوی په خولو، سترګو، پزو، غوږو او ټول بدن کي به ګرځي.

هو، الله جل جلاله ته دا آسانه وه چي د رسول الله ﷺ درجه د مرګ او د هغه د دردو تر سویې او مستوی لوړه کړي، د مرګ او د هغه له دردو څخه یې خلاص کړي، مګر د الٰهي حکمت دا خوښه وه چي د الله جل جلاله په امر دغه د مرګ تر خه کاسه د خپلو سختیو

او دردو سره عامه کړي، هر څوک او هر څومره چې یې د الله جل جلاله په حضور درجه هم لوړه وي دغه د مرګ د ترخې کاسې څکه باید وکړي، دا د دې دپاره چې ټول موجود انسانان د توحید او الهي وحدانیت په حقیقت کې ژوند وکړي.

او ټول په دې سره اقرار وکړي چې بقاء یوازې او یوازې الله جل جلاله لره ده او ټول باید په دې پوره پوه سي: هر هغه څوک چې په مځکه او آسمانو کې دي، هغه ټول د الله جل جلاله عباد، بندګان او مخلوق دي، هیڅوک نه سي کولای چې خپل ځان د الله جل جلاله له بندګیه خلاص کړي یا یې د بندګۍ تر درجې او سویې لوړ کړي.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خپل رب په اطاعت او فرمانبرداري کې خپل ژوند تېر کړی او بیا د خپل رب قضاء ورته راغله او د دغه حقیقت سکرات او دردونه یې وڅکل، نو هیچا ته دا نه ښایي چې مرګ او د هغه دردونه هېر کړي. یوازې دا نه چې هېرې نه کړي بلکه باید همېشه مرګ او د هغه دردونه ډېر ډېر ورپه یاد کړي.

الله جل جلاله فرمایي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾﴾ [الرّحمٰن: ٢٦]

ټول هغه څوک چې پر دغه مځکه دي هغه ټول فاني کېدونکي دي.

او بیا الله جل جلاله فرمایي: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾﴾ [الزُمَر: ٣٠]

بېشکه چې ته مرې او بېشکه دوی هم ټوله مړه کېږي.

او بیا رب عزوجل فرمایي: ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ١٨٥]

هر ژوندئ نفس د مرګ څکونکی دی.

نو موږ ته د سیرة النبي ﷺ د دغه ځای په ویلو او اورېدلو سره دوه حقیقته را معلوم سوه چې دغه دوه حقیقته یوازې دا نه چې د ایمان اساس او رېښې دي، بلکه د کون حقیقت هم دغه دوه شیه دي چې یو یې د الله جل جلاله وحدانیت دی او بل دغه الله جل جلاله لره د ټول کون او کائناتو عبودیت او بندګي ده، هیڅوک د ځان اختیار نه لري.

(اوس به بیرته خپلې قصې ته ولاړ سو)

حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما زما د ناپوهۍ په سبب د رسول الله ﷺ سر چې زما پر ځیګر پروت وُ پر بالښت کېښاوه او ما په چغو، نارو او د ځان په وهلو شروع وکړه،

که څه هم چغې او د ځان وهل حرام دي خو ما پر دغه لوی غم او مصیبت صبر نه سوای کولای، هر څه را څخه هېر او را څخه ورک وه.

ورونو او خویندو! کوم غم او کوم مصیبت به د رسول الله ﷺ تر وفات لوی او عظیم وي؟ د رسول الله ﷺ په وفات آسماني او الهي وحي قطعه سوې. د رسول الله ﷺ په رحلت د مځکې او آسمان هغه تعلق چې د (إقرأ) د نزول په ورځ په غار حراء کي راغلی ؤ قطعه سو، که یو چا ته غم او مصیبت پېښ سي هغه د اسلام او مسلمانانو غم او مصیبت دې ورپه یاد کړي چې د رسول الله ﷺ په رحلت سره ورته پېښ ؤ، د آسمان د خَبَر او وحیو قطعه کېدل دي ورپه یادکړي، تر دې به لوی غم څه شي؟ څنګه؟ او چیري وي؟

کله چې حضرت عائشې رضي الله عنها ژړل ازواج مطهرات او نوري ښځې هم را ټولي سوې، هغو هم چغې، نارې او ژړاوي شروع کړې، حضرت فاطمې رضي الله عنها به ویل:

{یا أبتاه! أجابَ ربًا دعاه، یا أبتاه! مِن جنّة الفردوس مأواه، یا أبتاه! إلى جبریل ننعاه}

دغه د ښځو آوازونه دباندي مسجد ته ورسېدل او خلک سره را ټول سوه، په خلکو کي د رسول الله ﷺ د رحلت خبر نشرېدی، ځوک یې مني او ځوک یې نه مني، د رسول الله ﷺ اکا حضرت عبّاس رضي الله عنه خبرسو او خلکو ته یې دغه درد ناکه خبر وایه چې رسول الله ﷺ رحلت وکړی، ټول خلک په غم او پرېشاني سره داسي ژاړي چې چا یې مثل نه دی لیدلی، ځیني خلک په ګوښه ځای پسي ګرځي چې هلته کښیني او په زوره زوره وژاړي، څوک په مسجد کي ناست دي سر په چپلاخو وهي او ژاړي، خلک په داسي غمجن او پرېشانه حال کي دي چې تعبیر یې نه سي کېدلای.

هلته حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته خبر ورسېدی او په تلوار راغلی، اجازه یې وغوښتل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغلی، رسول الله ﷺ یې پر دغه حال ولیدی او وې ویل: مړ نه دی بلکه بېهوښه دی، لکه څرنګه چې موسىٰ ﵇ هغه وخت بېهوښه سو چې د الله ﷻ تجلّي پر هغه غره ښکاره سوه او بیا بیرته پر هوښ راغلی.

حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ له کوره را ووتی او په داسي حال کي مسجد ته ورغلی چې عقل او حواس یې بایللي وه، منبر ته وختی د خلکو په تهدید او بېرولو

يې شروع وکړه، ويل: ځيني منافقان دا ګمان کوي چې رسول الله ﷺ وفات سو. حال دا چې رسول الله ﷺ نه دی وفات سوی بلکه خپل رب ته ولاړی. لکه موسیٰ بن عِمران چې تللی ؤ او څلوېښت شپې له خپله قومه غائب ؤ او پسله هغه خپل قوم ته په داسي حال کي راغلی چې هغو به ويل: موسیٰ عليه السلام وفات سوی دی.

په والله رسول الله ﷺ به راسي او د هغو کسانو پښې او لاسونه به ور پرې کړي چې وايي: رسول الله ﷺ وفات سو، نو که چا و ويل: چې رسول الله ﷺ وفات سو غاړه به يې ور پرې کړم او هغه سړئ منافق دی، بلکه رسول الله ﷺ بېهوښه سوی دی او د خپل رب ملاقات ته تللی دی، هغه کسان چې هغو هم له دغه لويه مصيبته انکار کاوه پر راټول دي او دغه د ده رضي الله عنه خبري ور تائيدوی، خلک دوو ډلو ته وېشل سوي دي: څوک د دغه لوی مصيبت خبر مني او څوک يې نه مني.

ابوبکر الصِدّيق رضي الله عنه ته چې د رسول الله ﷺ په اجازه سُنح ته تللی ؤ نفر ولېږل سو، هغه هم په ډېر تلوار پر يوه غاتره سپور راغلی او مسجد ته ور ننوتی، خلک يې وليدل چې هر طرف ته سره پاشلي دي او ژاړي، حضرت عمر رضي الله عنه په لوړ آواز خبري کوي او خلک په داسي حال کي دي چې نه پوهيږي چې څه پېښه ده، آيا واقعاً رسول الله ﷺ وفات سوی دی؟ آيا واقعاً وحيِ قطعه سوې؟ آيا د مسلمانانو د خپل حبيب او محبوب سره دغه آخري ملاقات ؤ؟ ټول خلک په غم او پرېشاني کي دي.

ابوبکر الصِدّيق رضي الله عنه دغو خلکو او هغه د دوی پرېشانه حال ته نه سو متوجه سمدستي د خپلي لور حضرت عائشې رضي الله عنها کورته ورغلی، وې ليدل چې رسول الله ﷺ پر بستر پروت دی او مخ يې پټ دی، مستقيمًا د رسول الله ﷺ طرف ته ورغلی او مخ يې ور لڅ کړی، پوه سو چې سردار کونين، رحمةٌ للعالمين، د الله او بندګانو په منځ کي واسطه، د دې دنيا څخه رحلت کړی دی، نو يې د دوو سترګو په منځ کي مچ کړی او وې ويل: { طِبتَ حَيّاً وَ مَيّتاً يا رَسولَ الله! } او ويل: زما مور او پلار دي تر تا قربان وي يا رسولَ الله! هغه مرګ چې الله جل جلاله تا ته ليکلی ؤ د هغه څکه دي وکړه او پسله دغه بيا همېشه ژوندی يې. بيا يې د دوهم وار دپاره رسول الله ﷺ د دوو سترګو په منځ کي مچ کړی او مخ يې ور پټ کړی، ابوبکر الصِدّيق رضي الله عنه مسجد او

خلکو ته را وو تې د منبر طرف ته ورغلی، حضرت عمر رضي الله عنه پر منبر ولاړ دی او په لوړ آواز خبرې کوي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ورته وویل: علی رِسلک یا عمر!

عمر رضي الله عنه خپلو خبرو ته دوام ورکړی دی او ده رضي الله عنه ته یې جواب ور نه کړی، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه بیا ورته وویل: علی رِسلک یا عمر! عمر رضي الله عنه د هغه لوی او شدید مصیبت په سبب په ځان نه پوهیږي، نه څه ویني نه څه اوري، بیا یې هم ده رضي الله عنه ته جواب ورنه کړی، دلته نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په خبرو شروع وکړه او خلک پر ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه را ټول سوه، ابوبکر رضي الله عنه پسله حمد او ثناء پسله درووده پر خیرالبشر ﷺ وویل: اې خلکو! که چا د محمّد ﷺ عبادت کاوه د هغه معبود وفات سو او که چا د الله جل جلاله عبادت کاوه الله جل جلاله حَی دی لا یموت، بقاء یوازې او یوازې الله جل جلاله لره ده.

او بیا یې د الله جل جلاله هغه قول تلاوت کړی چې فرمایي:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾﴾
[آل عمران: ۱۴۴]

ژباړه: نه دی محمّد ﷺ مګر د الله جل جلاله یو رسول دی، په تحقیق تر ده د مخه ډیر رسُولان تېر سوي دي، آیا که محمّد ﷺ وفات سي یا شهید کړل سي نو تاسي به بیرته خپل کفر ته ورګرځی؟ او هرڅوک چې بیرته خپل کفر ته ور ګرځي نو الله جل جلاله ته به د هیڅ شي تاوان و نه رسوي او قریبه ده چې الله جل جلاله به و شکر کوونکو بندګانو ته د خیر بدله او جزاء ورکړي.

عمر رضي الله عنه ولاړ ؤ، کله چې یې دغه آیات شریف واورېدی ځنګنونه یې کت سوه او پر پښو و لوېدی او ویل: أهذه في كتاب الله؟

آیا دغه آیات شریف په کتابُ الله قرآن مجید کي دی؟ د حضرت عمر رضي الله عنه قرآن مجید په یاد ؤ مګر له ډیره غمه ځني هېر ؤ او ویل: أهذه في كتاب الله؟

عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه وایي: په والله تر دغه وخته چې ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه دغه آیات تلاوتا وه لکه خلک چې په دې نه وه خبر چې الله جل جلاله دغه آیات نازل کړی

دی، لکه خلکو چې د دهﷺ څخه زده کړی او په خلکو کي چي هر چا دغه آيات واورېدی هغو به د ځانه سره وايه. سعيد بن المسيبﷺ وايي: چي عمرﷺ به ويل: په والله کله چي ما دغه آيات د ابوبکرﷺ څخه واورېدی. ولوېدم زما پښو زه نه سوای تکيه کولای او پوه سوم چي رسول اللهﷺ وفات سو. نو حضرت عمرﷺ خلکو ته مخ ور واړاوه او ويل: اې خلکو! هو، رسول اللهﷺ وفات سو او غوښتل يې چې له مسجده ووزي، مګر حضرت ابوبکرالصدّيقﷺ پسي بږغ کړه: يا عمر! رسالت؟

يعني: ته پوهېږې چي اوس زموږ په غاړه کي د رسالت امانت را ولوېدی، هو، رسول اللهﷺ رحلت وکړی، خو د دغه دين ساتنه زموږ پر غاړه ده، تر دې وروسته د دين ساتل او نشرول زموږ وظيفه او مسئوليت دی.

ورونو! نن ورځ هم دغه مسئوليت زموږ او ستاسي پر غاړه او ذمه پروت دی.

پر خلکو دغه حال ډير سخت ؤ هرچيري او هرځای ژړاوي شروع دي، هر يو جلا جلا ژاړي، ځيني صحابهٔ کرام وايي: په داسي ګوښه ځای پسي به ګرځېدو چي هلته کښېنو او څوک مو نه ويني، چي د خپل حبيب سيد الکونين رسول اللهﷺ پر فراق او جدايي د خلکو څخه ليري څنګه چي مو زړه غواړي په لوړ آواز او فارغه زړه وژاړو.

علي، زبير، طلحهﷺ اجمعين د حضرت فاطمة الزهراءﷺ په کور کي سره يو ځای سوه چي د رسول اللهﷺ يواځنۍ او ګراني لور فاطمة الزهراءﷺ ته په دغه لوی مصيبت او عظيم درد کي د زړه ډاډ او دلاساينه ورکړي، په مدينه منوره کي غم او مصيبت عام دی، ټول خلک که نارينه دي که ښځي، که لويان دي که کوچنيان ټول ژاړي، ټوله مدينه ژاړي، خپل ګران محبوب او رسول اللهﷺ ځني جلا سو. خاصتاً د اصحاب کرامو مشران نه پوهيږي چي څه وکړي؟

د رسول اللهﷺ د رحلت خبر په ټوله مدينه منوره کي نشر دی او ټول اهلِ مدينه په داسي غم اخته دي چي څوک نه پوهيږي چي څه وکړي؟ چيري ولاړ سي؟ او چا ته ورسي؟ هرڅه ځني هېر دي.

د رسول الله ﷺ د خليفه د انتخابولو دپاره مشوره

اول هغه څوک چي د دغه غم او مصيبت له بېهوښيه پر هوښ راغله او په ځان پوه سوه دا ور معلومه سوه چي اوس د دوی پرغاړه د رسالت لوی او دروند مسئوليت ور ولوېدی هغه انصار وه، نو يې د بني ساعده په سقيفه کي د اجتماع او مشورې اعلان وکړی چي دغه سقيفه د عمومي مجلسو ځای ؤ، رسول الله ﷺ تر اوسه په خپل کور کي دی نه غسل ورکول سوی دی نه کفن او نه ښخ سوی دی، انصار سره را ټول سوه مشوره کوي چي بايد څه وکړو؟ د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته حل څه دی؟ انصار دلته په سقيفه کي سره يو ځای دي.

خو د انصارو څخه دوه نفره چي يو يې عُوَين بن ساعده ﷺ ؤ او بل يې مَعن بن عَدي ﷺ ؤ سقيفه پرېښوول او مهاجرينو ته ور رهي سول، دوی پر دې وېرېدل چي يوازي انصار بېله حضوره د مهاجرينو کومه فيصله و نه کړي.

ابوبکرالصدّيق ﷺ ته د مخه لا خبر ور رسېدلی ؤ چي انصار د ماځيګر تر لمانځه وروسته د بني ساعده په سقيفه کي د مشورې دپاره سره يو ځای سوي دي، نو هغه څوک چي د ده سره موجود وه چي هغه ابو عبيده عامر بن الجراح او عمر فاروق ﷺ وه هغوته يې و ويل: راځئ چي خپلو وروڼو انصارو ته ورسو.

دغه درې نفره مهاجرين د سقيفه و طرف ته ور رهي سول او د سقيفه له طرفه هغه دوه نفره انصار: عُوَين او مَعن ﷺ د مهاجرينو طرف ته را رهي دي چي په لار کي سره يو ځای او مخامخ سول.

عُوَين بن ساعده څوک دی؟ کله چي دغه آيات شريف نازل سو.

﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾﴾ [التوبه: ١٠٨]

يعني: په دغه مسجد قُباء کي داسي خلک دی چي دا يې خوښه ده چي خپل ځانونه د ګنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله جل جلاله پاکي کوونکي خوښ لري.

رسول الله ﷺ و فرمایل: چې د هغو خلکو څخه یو هم عُویم بن ساعده دی.

او مَعن بن عدي بیا هغه څوک دی: کله چې دا خبر نشر سو چې رسول الله ﷺ وفات سو ځیني خلکو به ویل: یا رسول الله! کشکي موږ تر تا د مخه وفات سوي وای، مګر مَعن ﷺ ولاړ سو او ویل: زه د ځان دپاره دا نه خوښوم چې تر رسول الله ﷺ دمخه مړ سوی وای، دا د دې دپاره چې پسله رحلته یې هم داسي تصدیق وکړم لکه تر رحلت د مخه چې مي یې تصدیق کاوه او د دغه رسالت دپاره تر رسول الله ﷺ وروسته کار وکړم، دا د دغو دوو نفرو مقام او درجه وه.

نو د انصارو دغه دوه نفره د مهاجرینو د هغو درو نفرو مشرانو سره په لار کي یو ځای سول او ورته وې ویل: تاسي مهاجرین د رسول الله ﷺ وزیران یاست نو هغو کارو ته مه ګوری چې انصاریې کوي، د کارو فیصله په تاسي پوري تعلق لري او کارونه تاسي فیصله کړی، دغه دوه نفره انصار، مهاجرین هغه کارته وربولي او تشویقوي چې هغه کار واقعاً هم د مهاجرینو حق ؤ، که څه هم دغه خبري د دوی د قوم د انصارو پر ضد وې، خو دا هغه د زړه صافوالی، صدق او امانت او حق ته تسلیمېدل وه.

یو انسان که د خپل قوم او اقرباوو څخه جلا کیږي او یوازې یو کار کوي دا صحي ده، خو دا هغه وخت او په هغه ځای کي کېدلای سي چې د ده یقین او عقیده وي چې دغه زما کار حق او صحي لار ده او واقعاً هم هغه کار حق او صحي وي.

ابوبکر الصدّیق ﷺ دغه د دوی خبره نه ومنل او ویل: یا، موږ زموږ د خپلو ورونو انصارو سره یو ځای کیږو غواړو چې خبره مو یوه وي تفرقه او جلا والی نه غواړو، بیا هم د مهاجرینو دغه درې نفره مشران د انصارو د اجتماع ځای ته ورغله.

هلته سعد بن عُباده ﷺ ولاړ سو او په خبرو یې شروع وکړه، د الله جل جلاله تر حمد او ثناء ویلو وروسته یې پر رسول الله ﷺ درود وویه او بیا یې وویل:

"یا معشرَ الأنصار! تاسي په دین کي سابقه لری او په اسلام کي داسي فضیلت لری چې د عربو بله قبیله یې نه لري، رسول الله ﷺ دیارلس کاله په خپل قوم کي و اوسېدی، چې هغه یې د رحمان جل جلاله عبادت ته را بلل او د بتانو په پرېښوولو یې امر کول مګر د ده له قومه ببله لږو نفرو بل چا ایمان نه راوړی او دغه لږو نفرو د دې

قدرت نه درلودی چې د رسول الله ﷺ څخه آزارونه منعه کړي او نه یې د ده ﷺ دین ته عزت او لوړ والی ورکولای سوای او نه یې د خپلو ځانو دفاع کولای سوای تر څو چې الله ﷻ ستاسي د فضیلت إراده وکړه او تاسي ته یې عزت او کرامت را وستی او تاسي یې د اسلام په نعمت خاص کړاست، پر الله ﷻ او پر رسول الله ﷺ یې ایمان را وړل ستاسي نصیب وګرځاوه، د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابو څخه دفاع ستاسي برخه سوه، د رسول الله ﷺ او د ده د دین عزت او د رسول الله ﷺ د دښمنانو سره جهاد ستاسي نصیب سو، تاسي واست چې تر بل چا د ده ﷺ پر دښمنانو شدید واست، ترڅو چې عرب که خوښ وه که ناخوښ د الله ﷻ د امر تابع سوه او الله ﷻ ستاسي په واسطه خپل رسول ﷺ ته مځکه تابع کړه، ستاسي په تورو ټول عرب و رسول الله ﷺ ته کښته او تابع سوه او بیا الله ﷻ خپل رسول ﷺ په داسي حال کي وفات کړی چې دئ ﷺ ستاسي څخه راضي ؤ، په تاسي یې سترګي یخي او روښانه وې، نو د رسول الله ﷺ خلافت بېله ګډون او اشتراکه د نورو خلکو د ځان دپاره واخلی، دغه خلافت یوازي ستاسي حق دی".

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وایي: کله چې سعد بن عباده رضي الله عنه خبري کولې ما هم د خپل ځان سره خبري جوړي کړې او دا مي إراده وه چې کله د سعد بن عباده رضي الله عنه خبري خلاصي سي بیا به زه د ده د خبرو په جواب کي خبري وکړم.

کله چې سعد بن عباده رضي الله عنه د خبرو کولو څخه فارغه سو عمر رضي الله عنه ولاړ سو غواړي چې خبري وکړي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه تر لاس ونیوی او ویل: علی رَسلک یا عمر! یعني: ته تلوار مه کوه، عمر رضي الله عنه وایي: زه کښېنستم او ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ولاړ سو او وې ویل: اې خلکو موږ مهاجرین یو او تر ټولو خلکو په اسلام کي د مخه یو، حسب او نسب مو تر ټولو عزتمن دی، ژوند مو میانه دی او په خلکو کي مو درجه لوړه ده، نسل مو تر هرچا زیات او په رِحَم کي تر هر چا و رسول الله ﷺ ته نژدې یو، تر تاسي د مخه مسلمانان سوي یو او په قرآن کریم کي تر تاسي د مخه ذکر سوي یو، الله تبارک وتعالی فرمایي:

﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلْأَوَّلُونَ مِنَ ٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ﴾ [التوبه: ۱۰۰]

موږ مهاجرین یو تاسي انصار یاست، په دین کي زموږ وروڼه یاست، په فئ او نیمتو کي زموږ شریکان یاست، پر دښمن زموږ مرسته کوونکي یاست، ځای مو راکړی، زموږ غم شریکي مو وکړه، الله جل جلاله دي یې ښه بدله درکړي، موږ آمران یو او تاسي مو وزیران یاست، عرب نه تابع کیږي مګر د قریشو و قبیلې ته، تاسي د خپلو وروڼو سره په هغه شي کي چي الله جل جلاله د خپله فضله دوی ته ورکړی دی رقابت او منافسه مه کوی.

حضرت عمر رضي الله عنه وایي: هغه چي زما په نیت کي وه چي زه یې و وایم د هغه څخه داسي شئ نه سو پاته چي ابوبکر رضي الله عنه یې و نه وایي او بیا ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه حضرت عمر او ابو عبیده رضي الله عنهما تر لاس ونیول او ویل: ما دغه دوه نفره انتخاب کړي دي هر یو چي ستاسي خوښ وي د هغه سره بیعت وکړی، حضرت عمر رضي الله عنه وایي: د ده په ټولو خبرو کي زما دغه خبره نه سوه خوښه، زه څنګه پر داسي قوم آمریت وکړم چي په هغه قوم کي دي ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه موجود وي؟

سعد بن عُباده رضي الله عنه چي خبري کولې په دغه ورځ ناروغه ؤ او پسله خبرو کولو یې په پټو کي ځان وپېچی او دالته په سقیفه کي یې د یوه دېواله و بغل ته څنګ واچاوه.

د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه تر خبرو کولو وروسته حُباب بن منذر رضي الله عنه چي د انصارو څخه ؤ ولاړ سو، پسله حَمد او ثناء او درودو یې و ویل: د مسئلې حَل زما سره دی هغه دا چي یو وار دي امیر زموږ له طرفه وي او بل وار ستاسي، یعني: خلافت به په نوبت کړو.

خو دلته غالمغال شروع سو هر یو خپل فکر او نظر بیانوي، خبري ګډي وډي سوې او له هره طرفه آوازونه را پورته سوه، یو د بل خبري نه سره اوري او نه پوهیږي چي څه وکړي، په دغه وخت کي حضرت عمر رضي الله عنه ودرېدی او په لوړ آواز یې و ویل: اې خلکو! دا ابوبکر الصدّیق دی، د رسول الله ﷺ هغه ملګری دی چي دوی په غار کي وه، الله جل جلاله په قران کریم کي ذکر کړی دی او رسول الله ﷺ په ده راضي ؤ چي ستاسي د لمانځه امام وي، ستاسي څخه یو څوک په دې راضي دی چي په لمانځه کي دي د ابوبکر الصدّیق امام سي؟ یعني: هر څوک چي ځان د دغه کار لائق بولي را دمخه دي سي، هیڅوک نه سو ولاړ او نه چا څه و ویل، ټول چپ دي او ګوري، نو حضرت عمر رضي الله عنه و ویل: یا ابا بکر! لاس دي راکړه چي بیعت درسره وکړم،

ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه هم لاس ور اوږد کړی.

دا ولې؟ آیا حضرت ابوبکرالصدیق رضی الله عنه د خلافت په شوق ؤ چې لاس یې ورکړی؟ یا، څرنګه چې ده رضی الله عنه د قوم اختلاف ولیدی، د دغه اختلاف د لیرې کولو او له منځه وړلو دپاره یې دا کار وکړی، په دغسې نازکو او باریکو وختو کې بېله فورې او قطعي فیصلې بله چاره نسته.

کله چې ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه د بیعت کولو دپاره لاس ور وغځاوه، د مخه تردې چې حضرت عمر رضی الله عنه بیعت ورسره وکړي، د انصارو څخه یو نفر چې بشیر بن سعد رضی الله عنه نومېدی ور وغورځېدی د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه لاس یې ونیوی او بیعت یې وکړی، دغه سړئ که څه هم د انصارو څخه ؤ خو دا یې غوښتل چې اول هغه څوک سي چې بیعت کوي او په بیعت کولو کې اول نفر هم سو.

بیا عمر رضی الله عنه بیعت وکړی او خلکو په بیعت کولو شروع وکړه، سعد بن عُباده رضی الله عنه چې مریض او پروت ؤ د خلکو د ډیر والي او ازدحام په سبب تر پښو لاندې کېدی او خلک پر ختل، نو د بني ساعده د سقیفې د مشورو او بحثو انتهاء او فیصله د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه سره پر بیعت کولو وسوه، دغه بیعت د رسول الله ﷺ د رحلت په ورځ چې د دوشنبې ورځ وه وسو او رسول الله ﷺ تر اوسه په کور کې دی.

سبا ورځ چې د سه شنبې ورځ وه او خلک د ماپښین د لمانځه دپاره سره یو ځای سوه، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه إراده وکړه چې منبر ته وخېژي، حضرت عمر رضی الله عنه و ویل: لږ انتظار وکړه یا ابا بکر! او په خپله عمر رضی الله عنه منبر ته وختی او وې ویل: هغه خبره چې ما پرون کول چې رسول الله ﷺ نه دی وفات سوی هغه د شیطان له طرفه ښوېدل وه (یعني: زه هغه خپله خبره بیرته اخلم هغه خطاء وه). او بل ستاسي د شورا خلکو ستاسي د نبي د خلافت دپاره د هغه پر هغه صاحب او ملګري اتفاق وکړی چې د ده ﷺ سره په غار کې ملګری ؤ، نو ولاړ سی او بیعت ورسره وکړی، خلک هم ورولاړ سوه او د ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه سره پر بیعت کولو ازدحام، ګنه ګونه او رش جوړ سو، هر یو غوارې چې تر هغه بل د مخه بیعت وکړي، کله چې بیعت پای ته ورسېدی او ټولو خلکو بیعت ورسره وکړی، ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه منبر ته وختی د الله جل جلاله حمد او ثناء یې

و ویل او پسله درووده پر رسول الله ﷺ یې و ویل: امابعد: اې خلکو! زه پر تاسې آمر وګرځول سوم او تر تاسې بهتر نه یم (اصلاً دغه جمله د ده ﷺ له طرفه تواضع وه) که نه دیؓ د رسول الله ﷺ په شاهدي پسله انبیاء علیهم السلام څخه تر ټولو انسانانو ښه او بهتر دی، رسول الله ﷺ فرمایي: پسله انبیاوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مځکه نه دی ګرځېدلی، نو د کومه وخته څخه چي الله جل جلاله بشر پیدا کړی دی بیا د قیامت تر ورځي پوري بېله انبیاء علیهم السلام څخه تر ابوبکر الصدّیقؓ بل د لوړي درجې خاوند نسته.

اوس ابوبکرالصدّیقؓ خپله (خط مشیه) یا د خپل حکم طرز او طریقه بیانوي چي زما حکم به څنګه او څه ډول وي، نو یې و ویل: ښه متوجه سی!

ویل: که مي ښه کول مرسته مي کوی او که مي مخالف یا کوږ کار کاوه تاسي مي پر لار برابروی. (د دې څخه دا معلومه سوه چي آمر ته باید نصیحت وسي).

رشتیا ویل امانت دی او درواغ ویل خیانت دی، یعني: هیڅ وخت به د یوې موضوع په باره کي خلاف درته و نه وایم، بلکه صادق او صریح به یم، په معلوماتو او اخبارو کي به اړول او مخالفت نه وي، نو ځکه یې و ویل:

{اَلصّدقُ أمانةٌ والکذبُ خیانةٌ}

ورونو! د حکم کولو قانون هم دغه دی، هر حاکم باید د خپل ملت سره صادق وي، نه لکه د نن ورځي ځیني حاکمان چي د ملت سره سراسر په درواغو او خطایستلو ژوند کوي، هر آمر چي خپل ملت ته درواغ وایي هغه خائن دی.

او ویل: ستاسي ضعیف زما په حضور کي قوي دی ترڅو چي حق یې ور اخلم إن شاء الله او ستاسي قوي زما په حضور کي ضعیفه دی ترڅو چي د ده څخه حق اخلم ان شاء الله. او هر قوم چي في سبیل الله جهاد پرېږدي هغه قوم ته الله جل جلاله ذلت او خواري را ولي، یعني: جهاد ته دوام ورکوم او نه یې پرېږدم.

او په هیڅ قوم کي فواحش نه دي نشر سوي مګر الله جل جلاله پر هغه قوم عام آفت نازل کړی دی، یعني: فحشاء ته به هیڅکله اجازه ور نه کړم، د فحشاء په باره کي به هیڅ نرمي و نه کړم.

او ویل: ترڅو چي د الله او رسول الله اطاعت کوم زما اطاعت کوی او که ما د الله

او رسول الله ﷺ نا فرماني وکړه، بیا نو زما اطاعت پر تاسي نه دی لازم او په آخر کي يې وويل، خپل لمانځه ته مو ولاړ سی يَرحَمُكُمُ الله.

دا د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د خلافت د دوري اولنی مختصره او جامعه خطبه ود. او خلکو د ماپښین لمونځ اداء کړی.

د رسول الله ﷺ
د مبارک جسد تجهیز

دغه ورځ چي د هجرت د یوولسم کال د ربیع الأول د میاشتي دیارلسمه او د سه شنبې ورځ وه، رسول الله ﷺ د پرون څخه په خپل کور کي دی او خلک نه پوهیږي چي د هغه په باره کي څه وکړي؟

خو په دغه ورځ د رسول الله ﷺ اهل بیت د ده ﷺ د غسل او ښخولو نیت او إراده وکړه، نو علي بن أبي طالب، عبّاس بن عبدالمطلب، فضل بن عبّاس، قُثم بن عبّاس، اسامه بن زید، شقران مولی رسولِ الله ﷺ، سره یو ځای سوه چي رسول الله ﷺ ته غسل ورکړي.

دا خبر د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه یوه نفر ته ورسېدی چي د انصارو او اهل بدره څخه ؤ او أوس بن خُولي نومېدی، دغه أوس رضی الله عنه ورغلی او اجازه يې وغوښتل، علي رضی الله عنه ورته را ووتی، أوس رضی الله عنه وویل: یا علي! د الله دپاره او په هغه صحبت چي زه يې د رسول الله ﷺ سره لرم او په سبب د هغه حصې چي موږ انصار يې د رسول الله ﷺ څخه لرو اجازه راکړه چي د رسول الله ﷺ په غسل کي مرسته در سره وکړم، نو أوس بن خولي چي د انصارو څخه ؤ هغه هم د رسول الله ﷺ په غسل ورکولو کي حصه واخیستل، اوس دوی غواړي چي رسول الله ﷺ ته غسل ورکړي مگر نه پوهیږي چي څنگه وکړي؟ آیا کالي ځني وکاږي؟ لکه د نورو خلکو سره چي دا کار کیږي، او که د خپلو کالو سره غسل ورکړي؟ چي دا کار بیا هغه د غسل له عادته څخه مخالف ؤ، ډیر متحیر او په فکر کي سوه، دوی کښېنستل نه پوهیږي چي څه وکړي؟ په دغه وخت کي پر ټولو د خوب یوه پرېشاني یا هېنمه راغله او ټول بیده سوه، دغه

د خوب په وخت کي يې د کور له طرفه يو آواز واورېدی چي ويل: رسول الله ﷺ ته د خپلو کالو سره غسل ورکړی، دوی را ويښ سوه او هر يو هغه بل ته وايي: دغه آواز دي واورېدی؟ ويل: هو.

دا د الله جل جلاله له طرفه هاتفي آواز ؤ چي دوی ته يې دغه د حيرت په حال کي لار ښوونه وکړه، نو يې رسول الله ﷺ ته د خپلو کالو سره غسل ورکړی.

عبّاس رضي الله عنه او د ده دوو زامنو فضل او قُثم د رسول الله ﷺ مبارک جسد پرله اړاوه، أسامه او شقران اوبه ور تويولې، علي رضي الله عنه پرېولی، أوس بن خولي رضي الله عنه خپل ځيګر ته تکيه کړی ؤ، رسول الله ﷺ ته غسل ورکول سو، بيا په درو سپينو ټوکرانو کفن ورکړه سو، پسله غسله او کفن ورکولو خلکو ته د جنازې د لمانځه د آداء کولو اجازه ورکړل سوه چي پر رسول الله ﷺ د جنازې لمونځ آداء کړي.

لس لس نفره مبارکي حجرې ته ور داخلېدل او لمونځ يې آداء کاوه، دغه لمونځ په جَمعَه يا د يو چا په امامت نه ؤ بلکه هر يوه جلا جلا لمونځ کاوه، اول د رسول الله ﷺ اهل بيت يا کورنۍ لمونځ آداء کړی، بيا مهاجرينو او بيا انصارو لمونځ آداء کړی، تر نارينه وو وروسته ښځو په دغه طريقه سره يعني: بېله امامه او بېله جماعته په انفرادي شکل سره لمونځ آداء کړی او بيا هلکانو لمونځ آداء کړی، دغه د جنازې د لمانځه په آداء کولو کي د سه شنبې ورځ ټوله تېره سوه او د چارشنبې شپه داخله سوه.

(مورږ او تاسي چي دغه د جنازې لمونځ نه دی آداء کړی نو به درود ووايو)

د رسول الله ﷺ دپاره د قبر کِندل

اوس بيا د رسول الله ﷺ اهل بيت په فکر کي سوه چي جسد مبارک چيري ښخ کړي؟ آيا په مسجد کي يې ښخ کړي؟ د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور کي پر هغه ځای يې ښخ کړي چي هلته وفات سوی دی؟ او که يې په بُقيع کي چي د مسلمانانو عامه هديره ده ښخ کړي؟ دلته هم په حيرت او فکر کي سوه، نو يې حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته نفر ولېږی چي مشوره ور سره وکړي چي څه وکو؟ ابوبکر الصدِّيق رضي الله عنه وويل: ما د رسول الله ﷺ څخه اورېدلي دي چي مورږ انبياء هلته ښخيږو چيري چي

مو روح قبض کړل سي، یعني: د ښخېدلو ځای مو هغه د روح د قبض کېدلو ځای دی، د ابوبکرالصدیق رضی الله عنه له طرفه دغه امر او مشوره ورته راغله، دوی هم د دې آمادګي ونیول چې د حضرت عائشې رضی الله عنها په خونه او پر هغه ځای چې د رسول الله ﷺ بستر آوار ؤ قبر وکني.

مګر اوس بیا نه پوهیږي چې قبر څنګه وکِني؟ ځکه هلته په مدینه منوره کي قبرونه پر دوه قسمه کنِدل کېدل، مهاجرینو بې لحده قبرونه کِندل او انصارو بیا قبر ته لحد ورکاوه. (لَحَد) څه شي دی؟

لحد: هغه په قبر کي کښته د قبلې و طرف ته هغه بل کِندل سوي ځای ته لحد ویل کیږي، چې د مړي جسد په هغه لحد کي ایښوول کیږي او بیا خښتي ورته درول کیږي، اوس اهل بیت کرام نه پوهیږي چې د رسول الله ﷺ دپاره بې لحده قبر وکني او که د لحد قبر جوړ کړي؟

د مهاجرینو د قبرو دکندلو مسئول ابو عبیده رضی الله عنه ؤ او د انصارو د قبرو د کندلو مسئول ابو طلحه رضی الله عنه ؤ، عبّاس رضی الله عنه یو نفر ابو عبیده رضی الله عنه ته ولېږی او یو نفر یې ابو طلحه رضی الله عنه ته ولېږی او ویل: الٰهي ته یې ستا د نبي دپاره اختیار کړه، هر یو چې د مخه را غلی د هغه پر ډول به قبر وکِنو، خو اول ابو طلحه رضی الله عنه را ورسېدی د قبر په کِندلو یې شروع وکړه او د لحد قبر یې جوړ کړی، دا کار د چارشنبې په شپه کي وسو، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: موږ د رسول الله ﷺ په ښخېدلو نه سوو خبر مګر د کُلنګانو په آوازو، د چارشنبې په شپه مو په نیمه شپه کي د کِندلو آوازونه واورېدل، نو د سه شنبې ورځ تېره سوه او د چارشنبې په شپه، په شپه کي کندل شروع سوه او قبر جوړ سو، بیا نو علي، فضل، قُثَم، شقران رضی الله عنهم اجمعین قبر ته ورکښته سول او رسول الله ﷺ یې قبر ته ور داخل کړی، مغیره بن شعبه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ محافظ هم دغه د دفن یا ښخولو په کار کي ګډون او اشتراک ور سره کړی ؤ، کله چې خلک له قبره را پورته سوه غوارې چې اوس خاوري ور واچوي، مغیره رضی الله عنه خپله انګشتری کښلې وه او قصداً یې په قبر کي پرې ایښې وه، نو ویل: لږ صبر وکړی زما انګشتری په قبر کي لوېدلې ده غواړم چې را وایي خلم، ویل: ورکښته سه، مغیره رضی الله عنه قبر ته ورکښته سو، اول یې د رسول الله ﷺ

مبارک جسد په غیږ کي ونیوی او مچ یې کړی، بیا یې خپله انګشتری را واخیستل.
مغیره رضي الله عنه وایي: له دې کاره زما مقصد دا ؤ چي زه هغه آخري څوک سم چي د رسول الله ﷺ مبارک جسد مي مسحه کړی ږي او آخري نفر سم چي د رسول الله ﷺ سره مي وداع کړې وي، دا د اصحاب کرامو هغه ډېر حُب او محبت ؤ چي د خپل حبیب او محبوب رسولُ الله صلواتُ الله علیه وسلامه سره یې درلودی.

اوس چي د ښخېدلو وخت سو تول اصحاب کرام وایي: پر رسول الله ﷺ څنګه خاوري واچوو؟ موږ دا کار نه سو کولای دا کار ډېر سخت او مشکل دی چي موږ دي پر رسول الله ﷺ خاوري ور واړوو، خو د رسول الله ﷺ هغه حدیث شریف یې ور په یاد سو چي دوی ته یې فرمایلي وه: زما ژوند ستاسي دپاره خیر دی او زما وفات ستاسي دپاره خیر دی، ژوند مي په دې سبب ستاسي دپاره خیر دی چي سمه لار درښیم او وفات مي په دې سبب ستاسي دپاره خیر دی چي هره پنجشنبې ستاسي عملونه ما ته وړاندي کیږي، که مو په عملو کي خیر او ښه کارونه وه د الله جل جلاله حمد ووایم او که شر یا بد کارونه وه ستاسي دپاره د الله جل جلاله څخه بخښنه غواړم، صحابهٔ کرامو وویل: یا رسولَ الله! آیا پسله هغه چي ته وفات سې موږ پیژني؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زه تاسي ستاسي په نومو او نسب سره پیژنم، د قیامت تر ورځي تاسي هر یو جلا جلا پیژنم، صحابهٔ کرامو وویل: ته څنګه موږ ته دعاء کوې ستا جسم به خاوري سوی وي، رسول الله ﷺ وفرمایل: الله جل جلاله د انبیاء علیهم السلام جسد پر مځکه حرام کړی دی، یعني مځکه یې نه خرابوي، نو یې د دغه حدیث شریف په یادولو سره د رسول الله ﷺ پر مبارک جسد خاوري واچولې، رسول الله ﷺ د شپې د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور او خونه کي د هغه خپل بستر پر ځای ښخ کړل سو.

حضرت علي رضي الله عنه خپل کور ته ولاړی چي هلته فاطمة الزهراء رضي الله عنها د رسول الله ﷺ یواځنی لور او اولاد ډېر شدید ژړل او ویل یې: یا علي! ستاسي زړو څنګه قبلول چي پر رسول الله ﷺ خاوري واچوی؟ دا مو څنګه په وسه پوره سوه چي پر رسول الله ﷺ خاوري ور واړوی؟

انس بن مالک رضي الله عنه وایي: د دوشنبې په ورځ رسول الله ﷺ مدینې منورې ته

راغلی او هر شئ په روښانه سو او د دوشنبې په ورځ رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې رحلت وکړی او هر شئ تاریک سو، اوس نو په مدینه منوره کي حالات څنګه وه؟

صحابهٔ کرامو یو د بل سره خبري نه کولې او وایي: موږ خپلو کورو ته په داسي حال کي ولاړو چي مځکي تغیر کړی ؤ، د خپلو ښځو سره مو خبري نه کولې، هر یو په خپل بستر کي ناست یو او ژاړو، خوب او خوړل نسته، موږ یو او ژړا، د ځانو سره وایو زموږ محبوب رسول الله ﷺ چیري دی؟

مګر مرګ حق دی ټول انسانان نه بلکه ټول موجودات به دغه پیاله نوشوي.

دغه شپه تېره سوه د سپېدو د چاودلو سره د سهار د آذان وخت سو، حضرت بلال رضي الله عنه راغلی غواړي چي آذان وکړي خو په آذان کي چي دغي جملې ته ورسېدی: أشهد أنّ محمّداً رسولُ الله، د ډېري ژړا څخه یې نه سي پوره کولای، هرڅه کوښښ یې وکړی چي دغه د شهادت کلمه و وایي، خو ژړا د دغي کلمې د پوره کولو وخت نه ورکوي، دا هغه کلمه وه چي د رسول الله ﷺ په حضور او وجود کي به یې ویل او اوس یې هغه محبوب نسته. نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته ورغلی او د هغه څخه یې د آذان کولو یا مؤذنۍ معافي وغوښتل چي زه اوس دغه کار نه سم کولای.

ورونو! د رسول الله ﷺ د رحلت او وفات، غم او مصیبت داسي لوی او عظیم مصیبت دی چي بل هیڅ غم نه سي ور سره برابرېدلای، په دغه رحلت آسماني وحي قطعه سوې، رسول الله ﷺ هغه مبارک ذات ؤ چي د مځکي او آسمانو د مالک او خالق، الله جل جلاله حال یې را ته وایه، رسول الله ﷺ هغه ذات ؤ چي د الله جل جلاله اوامر یې د الله جل جلاله تر بندګانو پوري رسول، دا کوچنۍ مسئله نه ده، لږ ژور او عمیق فکر غواړي، هغه اوامر چي رسول الله ﷺ راته بیانول د یوه حاکم یا پاچا امرونه نه وه، بلکه د الله جل جلاله خالق الکون والکائنات زموږ د رب عزّوجلّ اوامر وه.

د رسول الله ﷺ سره د ده د اصحاب کرامو حب او محبت فقط په دغه مکان او په دغه زمان پوري نه ؤ خاص، بلکه دغه حب او محبت ابدي او دائمي ؤ، پسله ډېرو کلو د هغه نه هېرېدونکي حبیب ﷺ سره د دوی حُب او محبت پر هغه حال پاته او باقي ؤ، د مثال پر قسم دغي یوې قصې ته متوجه سی:

څرنګه چې د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بیا هم جهاد دوام درلودی او ډیري فتحې وسوې، مسلمانانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په خلافت کې شام او بیت المقدس فتحه کړه او هلته د مسلمانانو هغه څلور لوی لښکري سره یو ځای سوې، کومي چې حضرت عمر رضی الله عنه د شام د فتحه کولو دپاره لېږلي وې، قصه داسي وه:

د شام ټولي منطقې فتحه سوې مګر د بیت المقدس نصاراوو و ویل: موږ قدس شریف بېله آمره د مسلمانانو بل چاته نه تسلیموو، نو حضرت عمر رضی الله عنه د بیت المقدس د تسلیمېدلو دپاره د مدینې منورې څخه بیت المقدس ته ورغلی او هغه یې فتحه کړی او بیا یې امر وکړی چې د مسلمانانو هغه لښکري چې شا وخوا په شام کې نشر سوي دي ټولي دي سره یو ځای سي او زه به هم هلته ورسم، نو د مسلمانانو ټولي لښکري: د خالد بن ولید رضی الله عنه لښکر چې په وروسته کې یې آمریت ابو عبیده رضی الله عنه ته ورکړل سو، د شرجبیل رضی الله عنه لښکر، د عَمرو بن العاص رضی الله عنه لښکر او نوري ټولي لښکري د جولان په منطقه کې په الجادیه کې سره یو ځای سوې، دا هغه وخت ؤ چې الله جل جلاله د کفارو شان او شوکت، دبدبه او هیبت ور مات کړي وه، مسلمانان پر فارس او روم کامیابه سوي وه، د هغه وخت د دنیا لوی لوی قوتو د مسلمانانو په مقابل کې شکست خوړلی ؤ، د کفارو ډېر ښارونه مسلمانانو فتحه کړي وه، نو دغه د الجادیې یا جولان اجتماع یا ټولنه د اسلام او مسلمانانو د عزت علامه وه، د اصحاب کرامو مشران پسله هغه چې خوکاله د جهاد دپاره سره پاشلي او یو له بله لیري وه، د اول وار دپاره په دغه اجتماع کې سره یو ځای سوه، نو اصحاب کرامو وویل: یا امیرَ المؤمنین! دا ورځ ډېره لویه ورځ ده، د اسلام د فتحې او کامیابۍ ورځ ده، د حضرت بلال رضی الله عنه څخه وغواړه چې آذان وکړي، حضرت بلال رضی الله عنه د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بیا آذان نه ؤ کړی، نو صحابهٔ کرامو و ویل: دغه ورځ لویه او شانداره ورځ ده غواړو چې بلال رضی الله عنه آذان وکړي، داهم د الله جل جلاله د عزت د اظهار دپاره چې موږ مسلمانان یې پر دغه ځکه کامیابه کړو، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هم حضرت بلال رضی الله عنه ته ورغلی او ویل: یَا بلال! نَاشَدتُکَ اللهَ اَن تُأذِّنَ فِي هذا الیوم. {ناشدتُکَ الله} په عربي کې داسي جمله ده لکه موږ چې په پښتو کې وایو: د خدای روی مي در وړی دی، نو حضرت عمر رضی الله عنه ورته

وويل: يا بلال! د الله په روی نن په دغه لويه او شانداره ورځ كې آذان وكړه. حضرت بلال رضي الله عنه هم موافق سو ويل: هو، نو د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته دا اول وار دی چې حضرت بلال رضي الله عنه آذان كوي، بلال رضي الله عنه ودرېدی او په آذان يې شروع وكړه:
الله اكبر الله اكبر، الله اكبر الله اكبر، أشهد أن لا إله إلاّ الله، أشهد أن لا إله إلاّ الله.
كله چې دې كلمې ته ورسېدی (أشهد أنّ محمّداً رسول الله) بلال رضي الله عنه و ژړل او ټولو خلكو ور سره ژړل، د دې ژړا سبب د رسول الله ﷺ يادېدل وه، د هغه ﷺ هغه پاک سيرة او خويونه وه، د رسول الله ﷺ جهاد او اخلاقو و ژړول، هغه عظمت او هغه محبت چې د أعظم البشر او خير البشر ﷺ په اخلاقو كې پروت ؤ هغه و ژړول، ټولو خلكو ژړل او د رسول الله ﷺ مؤذن، بلال رضي الله عنه خو داسې شديد ژړل چې آذان يې نه سواى پوره كولاى او پوره يې هم نه كړی، دا د هغه حُب او محبت په سبب وه چې بلال رضي الله عنه او اصحاب كرامو د خپل محبوب رسول الله ﷺ سره درلودی.
ورونو! كه تاسې غواړی چې د رسول الله ﷺ سره په جنت كې يو ځاى سى؟ كه يې د مجلس او ملاقات شوق لری؟ نو يوه اندازه د دنيا شوق پرېږدی او د رسول الله ﷺ محبت اختيار كړی، د هغه ﷺ د رسالت د رسولو په فكر كې سی، موږ او تاسې دغه پاک سيرت د دې دپاره ولوستی چې حقه لار پيدا كړو او پر هغه رهي سو، د مځكې د اصلاح لار او حقه لار دغه ده چې د رسول الله ﷺ متابعت وكړی، كه څه هم په ډېر ګران قيمت درته تماميږي، ته بايد و وايې: دنيا څه شي ده، زه جنت غواړم، زه د رسول الله ﷺ ملاقات او مجلس غواړم، موږ بايد د رسول الله ﷺ سره محبت ولرو، د الله جل جلاله څخه سوال او غوښتنه كوم چې د سرور كائنات سيد الكونين رسول الله ﷺ متابعت زموږ په نصيب كړي، د رسول الله ﷺ حُب او محبت ته زموږ په زړو كې ځاى وركړي او د الله جل جلاله څخه غواړم چې د خپل محبوب رسول الله ﷺ سره مو پر حوض كوثر او په فردوس اعلىٰ كې يو ځاى كړي او الله جل جلاله دا توفيق راكړي چې د رسول الله ﷺ د رسالت د رسولو محترمه وظيفه پر غاړه واخلو.
ورونو! د رسول الله ﷺ سيرة تاريخي معلومات نه دي، قصه نه ده، د زړه تسلّي او د وخت تېرېدل نه دي، بلكه د رسول الله ﷺ سيرة پند او نصيحت دی، دين او

شريعت دی، وعظ او عبرت دی. زموږ مسلمانانو دپاره درس او لار ښوونه ده چې موږ بايد په خپل پېشوا پسې اقتداء وکړو، او د هغه ﷺ متابعت وکړو الله ﷻ فرمايي:

﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾﴾ [الأحزاب: ٢١]

ژباړه: هغه خلک چې د الله ﷻ د رضاء او لقاء اميدوار دي او د آخرت د ثواب اميد لري او په کثرت سره د الله ﷻ په ذکر او ياد مشغول دي، د هغو دپاره د رسول الله ﷺ مبارک ذات ډېره ښه اُسوه او نمونه ده، هغه مبارک ذات ښه قائد او پېشوا دی، ښه لار ښوونکی او رهنما دی، دغه کسان بايد په عباداتو او معاملاتو، په افعالو او اقوالو، په خوړلو او څښلو، اغوستلو، حرکاتو او سکناتو، جُود او سخا، صبر او تحمل، په ناسته او ولاړه بلکه په هر حرکت کي، د دغه جامع الصفات ذات محمّد مصطفٰی رسول الله ﷺ پر طريقه تګ او حرکت وکړي او په ټول حيات کي د ده ﷺ متابعت وکړي او د ده ﷺ دين او لار ښوونې په ښه ډول سره زده او عملي کړي.

د رسول الله ﷺ واقعي محبت په خطبو او نصيحتو، درسو او قصو، اشعارو او نعتو، حتّٰی د مولد په مجالسو کي نه دی، بلکه د محمّد مصطفٰی ﷺ واقعي او حقيقي محبت د هغه ﷺ په متابعت کي دی، د رسول الله ﷺ په لار ښوونه پسې اقتداء کول او د ده ﷺ د اوامرو عملي کول، د رسول الله ﷺ متابعت دی، الله ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾﴾ [آل عمران: ٣١]

يعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه که چيري تاسي د الله ﷻ سره محبت لری يا محبت کوی نو زما متابعت وکړی چي الله ﷻ به هم تاسي خوښ ولري او تاسي ته به ستاسي ګناهونه دروبخښي.

خو محترمه وروره! متابعت ښله واقعي او صادقه محبته څخه په وجود نه سي راتلای، د رسول الله ﷺ سره واقعي محبت درلودل تا د هغه ﷺ متابعت ته ور جذبوي او ور بولي، نو د متابعت دپاره لازمي شرط محبت دی، که چيري په تا کي

د رسول الله ﷺ د محبت شوق موجود وي او ته د هغه ﷺ محبت غواړې؟ نو څلور شيه دي چي ستا سره د رسول الله ﷺ په محبت درلودلو کي مرسته کوي، يعني: د دغو څلورو شيانو په عملي کولو سره د رسول الله ﷺ سره ستا محبت پيدا کيږي او زياتيږي او دغه محبت په تا کي د متابعت شوق زياتوي، چي هغه څلور شيه دادي:

اول: پر رسول الله ﷺ ډير درود ويل.

دوهم: څو ځلي او په تکرار سره د رسول الله ﷺ د سيرة ويل يا اورېدل، او په هغه سره پوره ځان خبرول او پوهول.

دريم: د رسول الله ﷺ د طريقې متابعت کول، که ته غواړې چي رسول الله ﷺ خوښ ولرې او محبت دي ور سره زيات سي متابعت يې کوه.

څلورم: د رسول الله ﷺ د مبارک ښار مدينې منورې زيارت، خاصتاً د روضې مبارکې، مګر هو د پوره ادب او عبادته سره.

الله جل جلاله دي ما او تاسي د هغو کسانو څخه وګرځوي چي د رسول الله ﷺ سره محبت لري، او د هغه ﷺ متاعت کوي او د هغه ﷺ د رسالت د رسولو او دين د نشرولو دپاره ژوند کوي. الله جل جلاله دي موږ او تاسي ټولو ته دا توفيق راکړي چي د رسول الله ﷺ متابعت تر هغه وخته وکړو چي د الله جل جلاله په حضور کي درېږو.

آمين، ثم آمين، ثم آمين.

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

اللّهمّ صلِّ و سلِم و بارک علی عبدِکَ و رسولِکَ سیّدنا و حبیبنا محمّد و آله وأصحابه و اهل بیته اجمعین.

د سیرة النبي ﷺ خلاصه

د رسول الله ﷺ د ژوند ټولو حالات مو په دغه درې جلده کتاب کي مطالعه کړل. حال دا چي د رسول الله ﷺ سیرة یوه داسي موضوع ده چي په کتابو او فیتو سره پای ته نه سي رسېدلای، څومره چي ما وکولای سوای چي دغه سیرة بیان کړم او پر هغه تبصره وکړم خو ترما وروسته به داسي خلک راسي چي تر دغه هم ښو ځله زیاتي فایدې او حکمتونه ځني را وباسي، لکه تر ما د مخه چي ډېر داسي علماء تېر سوي دي چي په دې باره کي یې ډېر ګټور او فایده من مضمونونه بیان کړي او لیکلي دي. حتّی په اوسنیو خلکو کي هم داسي کسان سته چي دغه زما تر بیان ښه او ښایسته، ګټور او مفید بیان کولای سي، مګر دا چي زه غواړم چي د دغه ټول مبارک سیرة خلاصه په څو جملو کي درته بیان کړم دا ډېر سخت او مشکل کار دی، خو بیا هم زه غواړم چي د ضرورت په لحاظ زما د فکر پر اندازه د ټول سیرة خلاصه او نتیجه چي موږ په خپل ژوند کي ضرورت ورته لرو په پنځلسو مادو یا نقطو کي درته بیان کړم.

دغه پنځلس مادې د بشریت د اصلاح دپاره د رسول الله ﷺ د سیرة هغه اساسي نقطې دي او دغه پنځلس مادې به زموږ د ټوله بیان سوي بحث خلاصه او نتیجه وي او خامخا باید د دغه مبارک سیرة څخه د خپل ژوند د کامیابۍ دپاره یوه خلاصه او نتیجه را وباسو، چي دغه نتیجه ډېره مهمه ده او باید په خپله حافظه کي یې په ښه ډول سره وساتو.

ورونو! رسول الله ﷺ درویشت کاله د نبوت او رسالت ژوند کړی دی، موږ د دغه درویشت کلني ژوند دپاره کوم نوم او کوم عُنوان انتخابولای سو؟

ممکن دوه نومه ورته کښېږدو.

اول: (د مځکي د اصلاح دپاره رسالت)

دوهم: (پر باطلو او شخصي ګټو د حق د کامیابه کېدلو قصه)

متوجه اوسه: زه او ته د رسول الله ﷺ امت نه یو؟ او نه غواړو چي د هغه پر لار ولاړ سو؟ بلکه هم یې امت یو او هم غواړو چي متابعت یې وکړو.

نو باید زما او ستا ژوند هم دغه دوه عنوانه ولري، زه او ته هم باید په خپل ژوند کي د دغه هدف او مقصد دپاره کوښښ وکړو،
یا (د ځکي د اصلاح دپاره)
یا (پر باطلو او شخصي ګټو د حق د کامیابه کولو دپاره)
ځکه د رسول الله ﷺ رسالت د ټول بشر دپاره دی.
او د ده ﷺ ژوند یوه انساني تجربه ده، ما او تا ته یې د کامیابۍ لار را وښوول، تا ولیدل چي د رسول الله ﷺ د رسالت ژوند په څومره ضعف او تنهایي سره شروع سو؟ او په څومره کامیابي سره پای ته ورسېدی، دا ټوله د بشر په کوښښ سره وه او ته هم بشر یې.
ته به وایي: د رسول الله ﷺ په ژوند کي وحيِ وې او زما په ژوند کي وحيِ نسته.
خو زه وایم: وحيِ تخطیط او عملي کول نه دي.
(تخطیط یعني: د یوه کار د عملي کولو دپاره د پلان او نقشې جوړول) وحيِ یو قانون دی چي نازلېدی او هغه قانون نن ورځ ما او تا ته پروت او موجود دی، چي هغه قرآن مجید دی، د ټولو مسلمانانو حتّی د رسول الله ﷺ قانون قرآن مجید دی.
ته به وایې: د رسول الله ﷺ په ژوند کي معجزې پرتې وې.
خو زه وایم: معجزې و أحداثو ته تغیر نه سي ورکولای، معجزې فقط روحي معنویات لوړ وي، مګر هغه څه چي په أحداثو کي تغیر را ولي هغه صحي پلان او په صدق سره جِدي عمل دي.
دا یوه داسي ثابته تجربه ده چي د قیامت تر ورځي د قبلېدو قابله ده،
(چي پلان او عمل په احداثو او واقعاتو کي تغیر را ولي) لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمایي:
﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ ﴾ [الاحزاب: ۲۱]
اوس نو ویلای سم: ترڅو چي زموږ په ژوند کي دغه پنځلس مادې چي د سیرة النبي ﷺ خلاصه او نتیجه ده نه سي پیدا، موږ به خپل ژوند کي تمدن او نهضت،

ترقي او کاميابي نه سو را وستلای.

هغه پنځلس مادې څه شي دي؟

زه به يې په تفصيل سره درته بيان کړم او ته ښه متوجه اوسه!

اول: فعال او مناسب پلان يا تخطيط.

(پلان او تخطيط) يعني: د يوه شي يا يوه کار دپاره صحي نقشه جوړول او بيا د هغې نقشې جدي عملي کول، نوکه ته اوس د دوهم وار دپاره سيرة النبي ﷺ ووايې يا واورې ته به و وينې چې هلته څنګه پلان او نقشه جوړېدل او هغه پلان او نقشه بيا څنګه په جدي ډول سره عملي کېدل، نو پلان او تخطيط، د نهضت او ترقۍ مقصد ته د رسېدلو دپاره د مهمو شرطو څخه دي، بېله پلان او تخطيطه هيڅکله نهضت، ترقي او کاميابي په وجود نه سي را تلای.

ورونو! زموږ او ستاسي څخه هر يو په خپل ژوند او د خپل مسئوليت پر اندازه بايد خامخا پلان او نقشه و لري او دا يې بايد عقيده وي چې زه د دغه پلان او تخطيط د عملي کولو مسئوله يم، يو وزير بايد دا عقيده ولري چې پسله لسو کلو زه د دغه وزارت مسئوله يم او زما څخه پوښتنه کېږي چې ما په دغو لسو کلو کي د خپل وزارت په متعلق ملک او وطن ته څه ترقي ورکړې ده، يو والي د خپل ولايت مسئوله دی، يو تاجر د خپلي تجارت خانې مسئوله دی، يو باغوان د خپل باغ او زراعت مسئوله دی، د يوې فابريکې خاوند د خپلي فابريکې مسئوله دی، يو مسلمان د اسلامي رسالت مسئوله دی، نو هر سړئ بايد د کار په شروع کي يوه صحي نقشه او پلان ولري، ځکه بېله پلان او تخطيطه نهضت او ترقي په وجود نه سي را تلای او بيا د هغه سنجول سوي پلان دپاره صحي او جدي کار او عمل وکړي، يوازي د خولې په خبرو يې هم سر نه سره ورځي.

دوهمه ماده: صبر او قرباني، د ترقۍ دپاره به دي قرباني د ويني او روح تر حده پوري وي، سُميه رضي الله عنها دي په ياد ده؟ حمزه رضي الله عنه دي په ياد دی؟ د رسول الله ﷺ د مبارک مخ څخه دي د وينو بهېدل په ياد دي؟ ترقي او نهضت بېله وينو نسته، هر هغه څوک چې د روح او وينو قربانۍ ته آمادګي نه لري هغه دي په کور کي کښيني د ترقۍ او کاميابۍ نوم دي نه يادوي.

درېیمه ماده: چې مورږ یې د رسول الله ﷺ د سیرة څخه را ایستلای سو هغه (تدریب او تعلیم) دی، ستاسي په یاد دي؟ چې رسول الله ﷺ د أرقم بن أبي الأرقم رضي الله عنه په کور کې خپلو اصحابو ته فکري، روحاني، اخلاقي، سیاسي، ایماني، تدریب او تعلیم ورکاوه؟ او له هغه ځایه دغه عالي او متمیز جېل را و وتی چې دنیا یې په نور ډکه کړه، که نن ورځ مورږ خپلو ځوانانو ته فکري، سیاسي، روحي، ایماني او اخلاقي تعلیم ور نه کړو، نو د نهضت او ترقۍ امید هیڅکله مه کوی.

اې ځوانانو! که څوک تاسي ته ایماني او اخلاقي تعلیم نه درکوي تاسي په خپله باید په تعلیم پسې سی، ځکه تعلیم د ترقۍ لار ده، لهو او لعب، عبث ژوند، د وخت ضائع کول او بېځایه غوښتني یا خواهشات پرېږدی.

د رسول الله ﷺ د ژوند او سیرة څخه څلرمه نقطه:

د مخالفینو سره په ښه نیت او پراخه زړه ژوند کول دي، ستاسي په یاد دي چې رسول الله ﷺ د مدینې منورې مختلفو طائفو او مختلفو قبیلو ته چې د مختلفو دیانتو تابع وې یو قانون جوړ کړی؟

ستاسي په یاد دي چې رسول الله ﷺ د مځکي پاچهانو ته لیکونه لېږل؟

ستاسي په یاد دي چې د حدیبیې صلحه یې ولیکل؟

دا ټوله د مخالفینو سره ژوند کول وه، خو دا دا معنٰی نه لري چې زه به ترخپل حق تېرېږم، هو، د مخالفینو سره ژوند کوم خو خپل حق هم حتماً غواړم او په خپل دین سره قوي او محترم یم.

اې هغو مسلمانانو! چې په غرب یا کفري ملکو کې اوسېږی هلته و اوسېږی، مګر دا هم په یاد ولری چې په خپل دین سره و نه شرمېږی، پام کوی چې هغه عزت چې تاسي یې په خپل دین سره لری د لاسه ورنه کړی، په خپل دین معزز اوسی، په خپل دین سره فخر کوی او خپل لاسونه په خپل حق پوري ټینګ ونیسی، تا ولیدل چې رسول الله ﷺ که په زور ؤ که په رضاء خپل حق خامخا اخیستی، قریشو ته یې ویل: ما او خلک سره پرېږدی، د دعوت له کاره یې په هیڅ طریقه سره لاس نه اخیستی، مګر په حلف الفضول کې هم ورسره داخل ؤ.

درسول الله ﷺ د ژوند څخه پنځمه ماده:

اصل په اسلام کې صلحه ده نه جنګ. جنګ هغه وخت منځ ته راتلای سي چې مسلمانان ور ته مجبوره سي، مثلاً غدر او خیانت ور سره وسي، یا د رسالت د رسولو څخه چې دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنکر دي منعه کړل سي، رسول الله ﷺ به همېشه ویل: ما او خلک سره پرېږدی.

ستاسي د بدر، اُحُد، خندق، غزاوي په یاد دي؟ د ټولو سبب دا ؤ چې قریشو مسلمانان تبلیغ او دعوت ته نه پرېښوول، خو چې بیا قریشو په حدیبیه کې صلحه وغوښتل صلحه ور سره وسوه، د خیبر جنګ هم د صلحي دپاره ؤ، نو اصل په اسلام کې صلحه او امان دي نه د وینو د تویولو شوق، که د رسول الله ﷺ د وینو بهولو اراده وای، د مکې مکرمې په فتحه کې به یې د وینو ولې بهولي وای او دا کارېې و نه کړی، ځکه صلحه او أمان یې غوښتل.

شپږمه ماده: د وطن داری فکر، موږ ټوله که اوزبک یو که تاجک، که پښتون یو که ازاره، د یوه وطن اوسېدونکي یو، ستاسي په یاد دي چې رسول الله ﷺ په مدینه منوره کي څنګه قانون جوړ کړی؟ او دا یې کوښښ ؤ چې موږ ټوله په یوه وطن کي د وطندارانو په صفت سره و اوسېږو، که څه هم په دین او دیانت کي فرق او اختلاف سره ولرو.

ورونو! که څه هم نن ورځ په موږ کي سُني او شیعه موجود وي، اُزبک او ازاره موجود وي، فارسي زُبان او پښتون موجود وي، خو د وطنداری فکر باید له دماغه و نه باسو، ستاسي په یاد دي چې رسول الله ﷺ نه غوښتل چې د مکې مکرمې مسلمانان په هغه جنګ کي ګډون وکړي چې د مکې مکرمې د کفارو پر ضد کېدی؟ دا ولي؟ ځکه دوی په مکه مکرمه کي مواطنین وه او دا نه وه صحي چې دوی د خپلي هغي ټولني پر ضد وجنګېږي یا و درېږي چې دوی هلته اوسېږي.

اوومه ماده: د رسول الله ﷺ په ژوندکي د مسلمانو ښځو طبقه: سیاسي، اجتماعي، اُسَري، فعاله قوه بلل کېدل، خو نن ورځ د ځینو مسلمانانو له طرفه د ښځو پر طبقه بد بختانه ډېر ظلم کیږي او متأسفانه دغه ظلم هم د اسلام په نامه پر کیږي،

حال دا چي اسلام د دغسي ظلمه څخه بري او بېزاره دی، تر څو چي د ښځو د طبقې څخه دغه ظلم پورته نه سي، په علم او پوهه مصلحه نه سي، نُهضت او ترقی ته لار نسته، ښځه د نوي نسل مربي ده، مربي باید پوه او د علم خاوند وي، د استاد او مربي سره ظلم کول پستي او نامردي ده.

خو هو، ښځي مو هم باید د الله او رسول الله د اوامرو تابع وي، د اسلامي رسالت بیرغ یې په لاس کي وي، هره هغه ښځه چي په اسلامي محیط کي د اسلام تر قانون دباندي غربي رواجونه غواړي هغه د کفارو د لاس شیطاني آله ده.

اتمه ماده: فن او ثقافت، فن او ثقافت د نُهضت او ترقی د بیرغو څخه یو بیرغ دی. که تاسي د رسول اللهﷺ پر سیرة یو دقیق نظر واچوی و به وینی چي ټول عالَم و دغه مبارک سیرة ته اړ او محتاجه دی، د رسول اللهﷺ د سیرة څخه زده کړه د هري زمانې او هر ځای ضرورت دی، دغه سیرة یوازي په هغه وخت او هغه زمانه پوري تعلق نه درلودی، بلکه د هر وخت او هر ځای د واقعاتو او حادثاتو دپاره درس ځني اخیستل کېدلای سي، نوفن او ثقافت هغه شئ دی چي رسول اللهﷺ د خپلو اصحابو د معنویاتو د لوړولو دپاره استعمالاوه، ستاسي په یاد دي: کله چي رسول اللهﷺ مدینې منورې ته داخلېدی نجونو او ماشومانو ترانې ویلې، د مسجد قُباء او مسجد نبوي د جوړولو په وخت کي شعرونه ویل کېدل، د خندق د کندلو په وخت کي اصحاب کرامو اشعار ویل، رسول اللهﷺ خطیب او شاعر درلودی، نو د نهضت او ترقی دپاره فن او ثقافت مهم دي.

نهمه ماده: د رسول اللهﷺ سیاست د خلکو جمعه کول، یو ځای کول او متفق کول وه، نه د خلکو پاشل او متفرق کیدل، خو بد بختانه موږ اوس خلک د مذهب پر اساس سره پاشو، د فقهي اختلافاتو پر اساس یې سره ویشو، د ژبي او منطقې پر اساس یې سره جلا کوو، حتّی د حزبو په نامه مو خلک سره وپاشل، نو ځکه امت مو ټوک ټوک او پاشلی دی، مګر د رسول اللهﷺ منهج او طریقه تجمیع وه نه تفریق، یو ځای کول وه نه پاشل، نو هر څومره چي مو په وسه پوره وي خلک سره متفق کوی، تاسي په ټول سیرة کي وګوری چي رسول اللهﷺ خلک څنګه سره متفق او یو ځای

کول، حبشي او رومي، عربي او فارسي ټولو د یوه هدف دپاره ژوند کاوه.

لسمه ماده: د رسول الله ﷺ دیني خطاب: رسول الله ﷺ د هر وخت سره مناسبي دیني بیانیې ایرادولې، کله چې د مسلمانانو په منځ کي ورور ګلوي او محبت ته ضرورت ؤ، هلته د اُخوة آیاتونه او احادیث نازلېدل، د جهاد په وخت کي د جهاد آیاتونه او احادیث ویل کېدل او بیا چې به جهاد نه ؤ، نه د جهاد آیاتونه وه او نه احادیث، نو زموږ په ټولنه کي باید دیني خطاب د هغو حالاتو سره موافق او مناسب وي چې موږ ژوند پکښي کوو، د منبرو وعظونه او نصیحتونه مو باید داسي نه وي لکه سل کاله د مخه چې وه، باید د وعظ او دیني لارښوونو طریقه مو د اوسني وخت او هغو حالاتو سره موافقه وي چې موږ ژوند پکښي کوو او ضرورت ورته لرو، نو نُهضت او ترقي بېله دې ځخه نسته چې دیني خطاب به مو د وخت د حالاتو سره داسي موافق او برابر وي چې د ژوند نوي او کامیابه مرحلې ته مو ور داخل کړي.

یوولسمه ماده: پنځه اساسي یا بنسټي اخلاق دي، چې موږ په ټول سیرة کي ولیدل، د نُهضت او ترقی دپاره موږ هم باید هغه اخلاق په خپلو ځانو او خپل ژوند کي پیدا کړو، هغه اخلاق څه شي وه؟

الف: صدق، یا رشتیا ویل، په ټولو کارو کي باید صادقه و اوسو.

باء: امانت، په هر کار کي باید امانت کاره یو، د رسول الله ﷺ لقب صادق الأمین ؤ. (رشتیا ویونکی او امانت کاره)

جیم: وفاء، تا ولیدل چې د رسول الله ﷺ سره په ټول ژوند کي وفاء ملګرې وه.

دال: اتقان، یعني: هر کار په صحي ډول سره کول او پای ته رسول، تا ولیدل چې د رسول الله ﷺ ټول تخطیط یا پلان جوړول او عمل، په سل کي سل صحي او پر ځای ؤ.

هاء: أمل یا امید، دغه خوی هم باید حتماً په موږ مسلمانانو کي موجود وي، د خپل صحي عمل د نتیجې ځخه باید نا امیده نه سو، تاسي ولیدل چې رسول الله ﷺ څنګه او څه ډول د خپلو اصحابو معنویات د اُمید په خوی سره ور لوړول، مسلمانان هیڅ وخت د خپل کار او عمل د نتیجې ځخه نه نا امیده کېدل.

پسله هغه شخه چي کفارو خُبيب ﷺ ته په اور او سرو سوو ډبرو آزارونه ورکړه.
رسول الله ﷺ څه ورته و ويل؟
عدي بن حاتم الطايي ﷺ ته يې د هغه د مسلمانېدلو په وخت کي څه و ويل؟ ټول د کاميابۍ اميدونه او زيري وه، د رسول الله ﷺ په ټول ژوند کي نا اميدي نه وه.
اوس هم په ځوانانو کي هغه شوک و رسول الله ﷺ ته حبيب دی چي نه نااميده کيږي او نور خلک هم نه نااميده کوي او هغه شوک کښته او ناکامه دی چي وايي: پرېږده يې فايده نه کوي، نااميدي په خلکو کي مه پيدا کوی، په هر وخت او هر حالت کي اميد د کاميابۍ لار ده.
دوولسمه ماده: د ملت او رعيت د رأيي او نظر احترام، د خلکو د رأيي قبلول، خلک په آزاده سره خبرو ته پرېښوول، دا هغه منهج او طريقه ده چي رسول الله ﷺ په خپل ژوندکي عملي کول، تاسي نه وليدل؟ چي رسول الله ﷺ په بدر کي د يوه سړي د رأيي په سبب خپلي نقشې ته تغير ورکړی، د خندق په غزاء کي يې د سلمان فارسي ﷺ په رأيه سره په جنګ کي يوه نوې طريقه اختيار کړه، که څه هم سلمان فارسي ﷺ يو آزاد سوی مريئ بلل کېدی، د خيبر په غزاء کي حُباب بن المنذر ﷺ ورته و ويل: يا رسولَ الله! دغه ځای د اړولو دپاره مناسب نه دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: حاضِر يا حُباب او هغه ځای ته يې تغير ورکړی، ځکه د هغه خبره صحي وه، نو د ملت او خلکو د فکر او نظر احترام کول، او د هغو خبرو ته غوږ نيول په خلکو کي نږدې والی را ولي او که چيري قائد يا حکومت دا فکر کوي چي موږ قوي يو، ځکه خلک او د خلکو رأيي زموږ سره دي، د معارضې يا منافس يا په اوسنۍ اصطلاح د حزب اختلاف په مخ کي د رأيو په اکثريت درېدلای سو.
دلته نو نُهضت او ترقي په وجود نه سي راتلای، تر څو چي د خلکو د رأيي احترام و نه سي، د نهضت او ترقي فکر کول بې معنٰی دي.
که د خلکو رأيه او نظر واورېدل سي په هغو کي دغه حس پيدا کيږي چي موږ د دغه وطن يو او زموږ رأيه قابل د اعتبار ده او بېله دې څخه چي د خلکو يا ملت و رأيي ته اعتبار ورنه کړل سي، که موږ هرڅومره د ترقۍ نارې هم و وهو فايده نه لري.

دیارلسمه ماده: په خبرو او بیان کې د خلکو او ملت حریت او آزادي.
بخښنه غواړم چې زه په پوره صراحت سره دغه خبري کوم او هم یې باید خامخا وکړم، ځکه دا د رسول اللهﷺ سیرة دی او دا یو لوی امانت دی، خوک دي زما څخه په واضحه او صریحه خبرو نه ناراضه کیږي، ځکه زه نه سم کولای چې د سیرة النبيﷺ په بیانولو کې د بل چا مراعت وکړم او دغه حق خبري په دې سبب سره کوم، چې د قیامت په ورځ د خپل ربﷻ په حضور کې د دغه حق ویلو سره و دریږم او ورته و وایم: یارب! ما خلکو ته حق و ویل، هغه چې پرما وه د هغه تبلیغ مي وکړی.
نو ترڅو چې خلکو ته په خبرو او بیان کې پوره حریت او آزادي ور نه کړل سي دغه د عُنف او شدت کار نور هم زیاتیږي، ځکه که د ملت د افرادو څخه یو څوک و نه کولای سي چې د خپل وطن په باره کې و رغیږي، د ده خبري او نظریات سانسور سي، د هغه د خپل وطن او د وطن د آمرانو څخه بنه نه راځي، حتّٰی دا احساس هم نه کوي چې زه د دغه وطن د افرادو څخه یو فرد یم.
څوارلسمه ماده: د نهضت او ترقۍ دپاره یوه داسې مشر او قائد ته ضرورت سته چې خلک د هغه پر شا وخوا را وګرځي او را ټول سي، تا د رسول اللهﷺ په سیرت کې ولیدل چې خلکو د رسول اللهﷺ سره څومره شدید محبت او څومره ټینګ ارتباط یا اړیکې درلودل، حتّٰی غربیان په تعجب کې دي چې رسول اللهﷺ سیاستدان که عسکري قومندان ؤ؟ رهبر که قائد ؤ؟ حاکم که نبيّ ؤ؟ پلار که مربّي ؤ؟ څو موږ وایو: هغه دغه ټوله ؤ، هغه د مځکې د اصلاح د رسالت خاوند ؤ.
نن ورځ هم موږ دغسې مومن قائد ته ضرورت لرو چې خلک پر را ټول سي او محبت ور سره ولري، د خلکو غمخور وي او په ایمان و نه شرمیږي، یوازې په مناسباتو کې د ایمان خبري نه کوي، بلکه په هره لحظه او هر کار کې د ایمان حس او احساس پکښې موجود وي، نُهضت او ترقي بېله دغسې قائده په وجود نه سي را تلای.
پنځلسمه او آخیره ماده: ایمان د کامیابۍ سبب دی، که ایمان نه وای صحابۀ کرامو ولې خندق کِندی؟ که ایمان نه وای ولې یې په خندق کې قربانۍ ورکولې؟

که ایمان نه وای ولي یې په اُحُد کي ځانونه مرګ ته سپارل؟ که ایمان نه وای ولي یې د حدیبیې صلحه قبلول؟ که ایمان نه وای سُمیه رضي الله عنها ولي وژل کېدل؟ که ایمان نه وای داسي نور ډېر کارونه دي چي هغه به نه کېدلای.

هر هغه څوک چي په اسلامي ملکو کي نُهضت او ترقي غواړي او دا یې عقیده وي چي دین او ایمان خپل ځان ته جلا ځای لري، په دنیوي امورو کي د دین او ایمان خبري پرېږده، هغه څوک د دغو منطقو د افرادو یا د خپل ملت په حقیقت نه پوهېږي.

د اسلامي ملکو افراد یا امت مسلمه بېله یوې ژبې په بل څه نه پوهېږي، چي هغه د دین او ایمان ژبه ده، هغه مهم او یواځنئ شئ چي د اسلامي ملکو د افرادو که نارینه دي که ښځي، که لویان دي که ماشومان په وجدان او ضمیر کي ښخ او پروت دی د هغه نوم ایمان دی.

که ته غواړې چي ترقي را ولې او ملت ته په خطاب کي و وایې: موږ مو د دین سره کار نه لرو، هر یو او د ده دین سره پوهېږي، خو د وطن د ترقۍ دپاره کار وکړی، دا د خولې خبري دي، هیڅ مثبت تاثیر نه لري، ځکه د دغه کار دپاره کوم عقیدوي او وجداني باعث نسته.

او که په خطاب یا بیانیه کي ورته و وایې: بېسوادي ورکه کړی چي اجر او ثواب حاصل کړی، مځکه په زراعت سره آباده کړی: الله به اجر او جنتونه درکړي، کوچنۍ کوچنۍ فابریکې راوړی له خپل وطنه بېکاري او غریبي لیري کړی، پر غریبانو ورحمېږی، الله جل جلاله به پر تاسي ورحمیږي.

د دغه خطاب نتیجه مثبته او ایجابي ده، که دي ایمان له ترقیه څخه جلا کړی، پوه سه چي کامیابي لاس ته نه‌سې را وړلای او دا شئ په کلو کلو تجربه سوی دی.

موږ داسي یو قوم یو چي الله جل جلاله په ایمان سره معززه کړي یو، که موږ نُهضت او ترقي بېله اسلامه او ایمانه په بل شي کي و غواړو الله جل جلاله به مو ذلیله کړي، دا زما قول نه دی دا د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه قول دی، که څوک د هغه له نظره څخه مخالف نظر لري هغه سهوه او خطاء دی. دین زموږ د رب عزوجل له طرفه زموږ ساتونکی او زموږ کامیابه کوونکی دی، الهي دین الله جل جلاله د دې دپاره نه دی نازل کړی چي موږ ځني

وبیرېږو، یا دي موږ بد بخته کړي، نو ځکه موږ وایو: چي دیني خطاب او بیانیو ته باید ترقي ورکول سي.

دا هغه پنځلس مادې یا نقطې وې چي موږ یې د سیرة النبي ﷺ څخه په اختصار سره را ایستلای سو.

محترمه وروره! د دغه سیرة تر اورېدلو یا لوستلو وروسته ستا څخه څه شي غوښتل کیږي؟ فقط دوه شیه باید عملي او په ځان کي موجود کړې.

اول: د رسول الله ﷺ سره ډېر زیات او شدید محبت، داسي محبت چي ستا زړه او وجود ټول په ډک وي، داسي محبت چي ستا د وینو په رګو کي بهیږي، تا چي دغه درې ټوکه کتاب ولوستی آیا ستا زړه ته یې لار و نه کړه؟

آیا د رسول الله ﷺ محبت دي په زړه کي ځای و نه نیوی؟

که ستا زړه ډېره نه وي خامخا دي په زړه کي د رسول الله ﷺ د محبت احساس پیدا سوی دی او رسول الله ﷺ ډېر خوښ لرې، رسول الله ﷺ فرمايي:

«لایُؤمِنُ اَحَدُکُم حتّٰی أکُونَ أحَبَّ إلَیه مِن أهلِه و وَلَدِه وَمَالِه وَنَفسِه الّتي بَینَ جَنبَیه»

ژباړه: تر هغو پوري د یو چا ایمان پوره او کامل نه دی، تر څو چي زه د ده تر کورنۍ، د ده تر اولادو، د ده تر مال او د ده تر ځان و ده ته خوښ نه سم.

نو موږ مسلمانان باید خامخا رسول الله ﷺ په دغه اندازه سره خوښ و لرو چي تر دغو ټولو شیانو راتېر وي او د دغه محبت دپاره ستا مرسته کوونکی په دقت سره د رسول الله ﷺ د سیرة اورېدل دي.

دوهم: د دغه اوسه څخه ته باید په دې فکر کي سې چي زه باید په مځکه کي اصلاحات را ولم، ځکه ته د رسالت خاوند یې، ته د رسول الله ﷺ امت یې او دغه رسالت ستا په غاړه کي امانت دی، وګوره! په هر شي کي چي ته مهارت لرې په هغه شي کي د مځکي او انسانانو په اصلاح پسې سه، زما مقصد دا نه دی چي ټول خلک دي شرعي او دیني تعلیم وکړي بلکه دا د ځینو متخصصو علماوو کار دی، که هر یو په شرعي علومو مشغوله سي دغه نور کارونه به چا ته پاته وي؟

د مسلمانانو څخه هر يو بايد په خپل قدرت او خپل مهارت کي جدي عمل وکړي، هو له دينه بايد دومره زده کړه وسي چي خپل دين و پيژني او خپل اعمال د شرعي احکامو سره موافق اجراء کړې، حق او باطل سره وپيژني، خو تعليم، صحت، زراعت، تخنيک او داسي نور علوم هم بايد ولرو چي امت مسلمه پر خپلو پښو و دروو او د مځکي په اصلاح کولو سره مو د خپل رب ﷻ عبادت کړی وي، که ته د رسالت د رسولو په نيت سره ژوند وکړې، إن شاء الله په جنت کي به د رسول الله ﷺ ملګری يې، هو، هغه څوک چي د رسالت د رسولو دپاره ژوند کوي يقيناً به هغه کسان په جنت کي د رسول الله ﷺ ملګري وي.

دا معلومه ده چي ټول امت لمنځونه کوي، ټول امت روژې نيسي، ټول امت حج کوي، ټول امت د قرآن مجيد تلاوت کوي، ټول امت ژړلي دي او دعاوي يې کړي دي، خو په جنت الفردوس کي به څوک د رسول الله ﷺ ملګرى وي؟
هغه څوک چي د رسول الله ﷺ سره ډير محبت لري او هغه څوک چي د رسالت په رسولو کي ډير زيار او زحمت باسي.

د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د رسالت رسَول او تبليغول، امر بالمعروف او نهيِ عن المنكر، د ده ﷺ د امت پر غاړه امانت دی.

ما خو د رسول الله ﷺ د سيرة څخه دغه پنځلس ذکر سوي مادې په اختصار سره را وايستلې، نو په نتيجه کي ته بايد رسول الله ﷺ په داسي اندازه سره خوښ ولرې چي په هر قيمت او هره ممکنه وسيله سره چي وي د مځکي د اصلاح دپاره حرکت دريکښي موجود کړې، ځان د رسول الله ﷺ امت و بوله او د هغه پر لار رهي سه.

ألا هل بلغت؟ اللّهم فاشهد. ألا هل بلغت؟ اللّهم فاشهد.

خويندو او ورونو! د ليکلو او ويلو دپاره ډيرځه لرم خو تر دغه زيات اوږد والى لازم نه بولم او دغه بحث به په شکر او منته سره پای ته ورسوم، شکر او منته د هر هغه چا: چي د دغه سيرة د ليکلو، پوره کولو، کامیابه کولو، نشرولو او چاپولو دپاره يې زما سره مرسته او مساعده کړي دي، الله ﷻ دي د خير جزاء او بدله په دنيا او آخرت کي ورکړي، خو اول او تر ټولو لوی شکر د هغه الله سبحانه و تعالٰى شکر دی چي موږ ته

يې دا رابنوولې دي چې د خلکو شکر آداء کړو، مګر موږ نه سو کولای چې د رب ﷻ الملک العظیم جل جلاله تر شکر ځوک د مخه کړو، زموږ رب: هغه الله سبحانه و تعالی دی چې قِسم قِسم نعمتونه يې را کړي دي، زموږ رب: هغه ﷻ دی چې د دغه سیرة د لیکلو او بیانولو قدرت يې را کړی، دا دومره لوی نعمت دی که زه ټول عمر خپل رب ته سر پر سجده کښېږدم بیا يې هم شکر نه سم آداء کولای او دا مې خوښه ده چې زه په دغه عمل د خپل رب ﷻ سره ملاقي سم او د قیامت په ورځ ور ته و وایم: یا رب! زه عنایت الله خو دغه دی د ډېرو ډېرو ګنهو سره درته راغلم مګر ځرنګه چې تا رب ﷻ د دغه پاک سیرت د راټولولو، بیانولو، لیکلو او نشرولو توفیق راکړی نو دا امید هم درځخه لرم چې دغه عمل را ځخه قبول کړې او زما په نېکیو کې يې راحساب کړې.

او تاسې لوستونکي او اورېدونکي هم د خپل رب ﷻ شکر او حمد آداء کړی چې د دغه پاک سیرة د لوستلو یا اورېدلو توان او قدرت يې درکړی، په والله په دغه سیرة پوهېدل او د هغه زده کول الٰهي لوی نعمت دی چې د هر چا نه دی نصیب سوی.

او دوهم شکر! شکر د محبوب سرور کائنات رسول الله ﷺ دی.

ورونړو! په والله دا ممکنه وه چې رسول الله ﷺ هغو کسانو ته ښرا وکړي چې پر ده ﷺ يې ظلم کاوه، بندیزونه يې پر لګول، تکلیفونه او آزارونه يې ورکول، د ده ﷺ سره يې جنګونه کول، د ده ﷺ مبارک اصحاب او دوستان يې وژل او د ده ﷺ په ښرا سره دي هغه قومونه او ملتونه نېست او نابود سوي وای، مګر نبيّ الرّحمه، رؤف او مهربانه رسول، رحمةٌ للعالمین رسول الله ﷺ ښرا نه ورته کول، دا ولې؟

ځکه چې زه او ته مومنان او مسلمانان را ووزو، الله جل جلاله دي زموږ له طرفه د خیر بدله او جزاء درکړي یا رسولَ الله، تا صبر کاوه، هغه آزارونه او تکلیفونه، مقاطعې او بندیزونه، جنګونه او زخمونه دي د دې دپاره قبلول چې موږ مسلمانان را ووزو او بیا ستا مبارک سیرة بیان کړو یا يې واورو، ستا په مبارک حرم او روضه کې لمنځونه وکړو، د قرآن مجید تلاوت وکړو او بیا د الله جل جلاله په رحمت سره جنت ته ولاړ سو.

(جزاکَ اللّٰهُ عنّا خیراً یا رسولَ الله، خیر ما جازَ نبیاً عن أمّته و رسولاً عن قومه)

یوازې دا نه چې موږ مسلمانان درته و وایو (جزاکَ اللّٰهُ خیراً) بلکه پر ټول بشریت

دا لازمه ده چې درته و وايي (جزاکَ اللہُ خیراً) ځکه ته وې چې ټول بشريت ته دې د نهضت، ترقۍ، کاميابۍ او خوشاله ژوندلارې چارې وروښوولې.

تاسې پوهېږئ؟ چې ټول عالَم او بشريت چې په هرځای او هر ديانت سره وي دې ته اړ او محتاجه دي چې د رسول الله ﷺ څخه زده کړه او تعليم وکړي. د رسول الله ﷺ څخه د بشريت او انسانيت قوانين زده کړي، د رسول الله ﷺ څخه اداره، پلان جوړول، سياست، حلم، صبر، جنګ، صلحه او د ژوند ټول اخلاق زده کړي.

تاسې پوهېږئ چې د امريکا او اروپا د قانون ډېرې مادې د اسلامي دين او د رسول الله ﷺ د لار ښوونو څخه اخيستل سوي دي، خو متأسفانه څرنګه چې موږ مسلمانان د اسلام په اساساتو او د رسول الله ﷺ په لار ښوونو پوره نه يو خبر، نو د پرديو د قانون صفت کوو او ښه يې وايو، حال دا چې د هغو د قانون د صفت وړ مادې، هغه مادې چې د انسانيت او بشريت په نفعه دي او ته يې خوښي لرې، هغه د مسلمانانو د دين او د رسول الله ﷺ د لار ښوونو څخه اخيستل سوي دي.

د ويلو او ليکلو دپاره ډېر څه لرم خو اوږدول هم نه دي په کار، الله جل جلاله ته مو سپارم

سُبْحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾

وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

اللّٰهمّ صلِّ و سلِم و بارک علیٰ عبدِکَ و رسُولِکَ سیّدنا و حبیبنا

محمّدٍ و آله و أصحابه و أهل بيته أجمعين.

د هر ويونکي او اورېدونکي څخه دا اميد لرم چې ما او زما والدينو ته، د الله جل جلاله له درباره زموږ د بخښنې او مغفرت دپاره د زړه د اخلاصه خاصه دعاء وکړي.

والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

عنايت الله "عِلمي"

پای

د دغه کتاب مصادر او مراجع:

۱ – قرآن مجید.
۲ – صحیح البخاري.
۳ – صحیح مسلم.
۴ – د احادیثو نور کتابونه او مسند امام احمد.
۵ – بدایه والنهایه، تألیف عماد الدین اسماعیل بن کثیر.
٦ – الرحیق المختوم، تألیف شیخ صفیّ الرّحمٰن مبارک پوري.
۷ – سیرة النبي ﷺ، تألیف: ډاکټر طارق سویدان. معاصر،
۸ – علی خُطی الحبیب ﷺ، تألیف: استاد عَمرو خالد. معاصر،
۹ – عظمة الرسول ﷺ، تألیف: استاد محمّد عطیه الإبراشي.
۱۰ – النور الخالد محمّد ﷺ، تألیف محمّد فتح الله ګولن. معاصر،
۱۱ – فقه السیرة، تألیف: ډاکټر محمّد سعید رمضان البوطي.
۱۲ – تاریخ ابن الوردي، تألیف: زین الدین عمر بن مظفر متوفی ۷۴۹.

پر دغه کتابو سربېره د سیرة هیڅ داسي کتاب نسته چي په هغه کي دي د سیرة ابن اسحاق او سیرة ابن هشام څخه اخیستنه نه وي سوې. نو په دغه لیکل سوي کتاب کي هم ځیني مضمونونه د دغو دوو کتابو څخه را نقل سوي دي.

ربّنا تقبّل منا إنّک أنت السّمیع العلیم، والحمد لله رب العٰلمین

وصَلواتُ الله و سَلامُه علیٰ سیّد الخلق والمرسلین، وآله وأصحابه،
و أهل بیته و ذرّیته أجمعین،

د جمعې ورځ د (۱۴۲۷) هجري قمري کال د ذوالقعدې د میاشتي (۲۴) تاریخ،
د (۱۳۸۵) هجري شمسي کال د قوس د میاشتي (۲۴) تاریخ،
د (۲۰۰٦) میلادي کال د ډسمبر د میاشتي (۱۵) تاریخ.

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

۱ - د سرور کائنات ﷺ ژوند	: په دري ټوکه کښي.
۲ - خُلفاءُ الرّاشدين	: په يوه ټوک کښي.
۳ - ديني او اخلاقي لارښووني	: په يوه ټوک کښي.
۴ - شيطان د انسان دښمن دی	: وړوکې رساله.
۵ - د ساحر له شره خلاصون	: په يوه ټوک کښي.
٦ - آخري سفر	: په يوه ټوک کښي.
۷ - نصيحتونه	: په يوه ټوک کښي.

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء عليهم السلام په نامه سره يادېږي إن شاء الله تعالىٰ په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

و مَاتوفيقي إلاّ بِا لله عليه توكّلتُ و إليه أنيب

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چي د رب عزّوجلّ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مُرَبّي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب عزّوجلّ ما ته نور توان او توفيق راکړي چي د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله جلّ جلاله دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چي زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت الله "علمي"

د درېيم ټوک فهرست

شمېر	سر ليک	مخ
۱	د خيبر د دوهمې حصې فتحه کېدل	۹۲۱
۲	د ابي الحُقيق يهودي د دوو زامنو وژل	۹۲۷
۳	په زهرو لړل سوی پسه	۹۲۸
۴	د فدک د يهودو سره صلحه	۹۳۱
۵	د واديُ القرٰی فتحه کېدل	۹۳۲
٦	د تيماء د يهودو سره پر جزيه صلحه	۹۳۳
۷	د جزيرةُ العرب څخه د يهودو ايستل	۹۳۴
۸	د هجرت په اووم کال کي د ځينو تو ليو لېږل	۹۳۸
۹	عمرة القضاء	۹۴۸
۱۰	پاچهانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې	۹۵٦
۱۱	د روم پاچا قيصر ته ليک	۹۵۷
۱۲	د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته ليک	۹۷۲
۱۳	د بُصرٰی آمر ته ليک	۹۷۳
۱۴	د مصر پاچا مقوقس ته ليک	۹۷۳
۱۵	د حبشې پاچا نجاشي ته ليک	۹۷٦
۱٦	د فارس پاچا کسرٰی ته ليک	۹۸۰
۱۷	د بحرين پاچا (منذر بن ساوي) ته ليک	۹۸۳
۱۸	د يمن پاچا حارث الحَميَري ته ليک	۹۸۴
۱۹	د يمامې رئيس هوذه بن علي ته ليک	۹۸۵
۲۰	د عُمان پاچا ته ليک	۹۸٦
۲۱	د ځينو سريو لېږل	۹۹۱

۲۲	د مؤته جنګ........................	۹۹۳
۲۳	د مؤته د جنګ انتهاء........................	۱۰۰۸
۲۴	د مؤته د جنګ اثر او نتيجه........................	۱۰۱۴
۲۵	د ذاتُ السلاسل سريه........................	۱۰۱۷
۲٦	د خَبط سريه........................	۱۰۲۴
۲۷	د مکې مکرمې د فتحې غزاء........................	۱۰۲۷
۲۸	اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي........	۱۰۴۹
۲۹	د ابو قحافه رضي الله عنه مسلمانېدل........................	۱۰٦٦
۳۰	رسول الله صلى الله عليه وسلم مسجد الحرام ته داخلېږي........................	۱۰۷۱
۳۱	حضرت بلال رضي الله عنه پر کعبه شريفه آذان کوي........................	۱۰۷٦
۳۲	د بتانو ماتول........................	۱۰۷۷
۳۳	د بيعت اخيستل........................	۱۰۸۴
۳۴	د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام........................	۱۰۸۷
۳۵	د عِکرمه بن ابي جهل اسلام........................	۱۰۸۹
۳٦	د صفوان بن اميه اسلام........................	۱۰۹۱
۳۷	د مکې مکرمې څخه د سريو يا ټوليانو لېږل........................	۱۰۹۳
۳۸	د مدينې منورې د ژوند درېيمه مرحله........................	۱۱۰٦
۳۹	د حُنين غزاء........................	۱۱۰۷
۴۰	دُريد بن الصِّمّه........................	۱۱۰۹
۴۱	د مکې مکرمې څخه د حُنين پر طرف حرکت........................	۱۱۱۲
۴۲	د حنين د غزاء غنيمتونه........................	۱۱۲۸
۴۳	د رسول الله صلى الله عليه وسلم رضعي خور شيما بنت الحارث........................	۱۱۲۹
۴۴	سُراقه بن مالک........................	۱۱۳۰
۴۵	د طائف محاصره........................	۱۱۳۱
۴٦	په جُعرانه کې د غنيمتو وېشل........................	۱۱۴۰
۴۷	د انصارو په زړو کې نا اُميدي........................	۱۱۴۴

۴۸	د هوازن یوه ډله	۱۱۴۷
۴۹	د مالک بن عوف اسلام	۱۱۵۱
۵۰	د جُعرانې څخه عمره	۱۱۵۲
۵۱	د عُروه بن مسعود الثقفي اسلام	۱۱۵۹
۵۲	اهلِ طائف و اسلام ته داخلېږي	۱۱٦۱
۵۳	د هجرت نهم کال	۱۱٦۵
۵۴	د تبوک د غزاء سبب	۱۱٦۹
۵۵	ابو عامر الفاسق	۱۱۷۳
۵٦	د مسجد ضِرار نزول	۱۱۷۷
۵۷	مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه تیاروي	۱۱۸۰
۵۸	په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول	۱۲۰۱
۵۹	د دومة الجندل فتحه کېدل	۱۲۰۳
٦۰	د هرقل له طرفه قاصد	۱۲۰٦
٦۱	د تبوک څخه مدینې منورې ته رجوع	۱۲۱۰
٦۲	د تبوک د غزاء اثر او نتیجه	۱۲۲۹
٦۳	د مدینې منورې د منافقانو سره ښکاره مقابله	۱۲۴۱
٦۴	د رسول الله ﷺ د لور اُم کلثوم وفات	۱۲۴۷
٦۵	د ابو بکر الصدیق رضی الله عنه حج	۱۲۴۸
٦٦	خلق د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلېږي	۱۲۵۴
٦۷	د بنو تمیم وفد یا ډله	۱۲۵۴
٦۸	د بني عامر وفد یا ډله	۱۲۵۷
٦۹	د بني عبد القیس وفد یا ډله	۱۲٦۳
۷۰	د بنو حنیفه وفد یا ډله	۱۲٦۴

Download From: www.aghalibrary.com

۷۱	د طَی د قبیلې وفد یا ډله........................	۱۲۷۰
۷۲	د بنو سعد بنو بکر وفد یا ډله........................	۱۲۷۷
۷۳	د دوو کوڅیو خاوند........................	۱۲۷۸
۷۴	د نجران وفد یا ډله........................	۱۲۷۹
۷۵	د فَروه بن عمرو الجُذامي قاصد........................	۱۲۸۴
۷۶	د حَمیَر وفد یا ډله........................	۱۲۸۵
۷۷	د بنو بُجیله وفد یا ډله........................	۱۲۸۵
۷۸	د بنو حارث بن کعب وفد یا ډله........................	۱۲۸۷
۷۹	هغه کسان چې د اسلام بنوولو دپاره لېږل سوي دي......	۱۲۹۰
۸۰	تبصره او خلاصه........................	۱۲۹۳
۸۱	د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه........................	۱۲۹۵
۸۲	حجة الوداع........................	۱۲۹۷
۸۳	د رسول الله ﷺ آخرنۍ سریه........................	۱۳۲۲
۸۴	رفیق اعلیٰ ته رحلت........................	۱۳۲۵
۸۵	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع........................	۱۳۲۷
۸۶	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته........................	۱۳۳۰
۸۷	د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځې د مخه........................	۱۳۳۱
۸۸	تر رحلت څلور ورځې د مخه........................	۱۳۳٦
۸۹	تر رحلت یوه یا دوې ورځې د مخه........................	۱۳۴۱
۹۰	تر رحلت یوه ورځ د مخه........................	۱۳۴۱
۹۱	د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ........................	۱۳۴۲
۹۲	د احتضار یا زکندن وخت........................	۱۳۴۹
۹۳	د رسول الله ﷺ د خلیفه د انتخابولو دپاره بحث........	۱۳۵۸
۹۴	د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهیز........................	۱۳٦۴
۹۵	د رسول الله ﷺ دپاره قبر کندل........................	۱۳٦۵
۹٦	د سیرة النبي ﷺ خلاصه........................	۱۳۷۳

۹۷ د کتاب آخرنۍ صفحه........................ ۱۳۸۶
۹۸ د کتاب مراجع او مأخذونه...................... ۱۳۸۷

پای

Download From: www.aghalibrary.com